

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΠΜΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ
ΑΜΥΝΑΣ**

Διπλωματική Εργασία

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑΣ

Γεώργιος Ιωάν. Πέτρου

Επιβλέπων: Καθηγητής Ανδρέας Στεργίου

Βόλος 2023

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Γεώργιος Πέτρου

Βόλος, Ιανουάριος 2023.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	7
ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ	7
ΛΙΣΤΑ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	7
ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ.....	10
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	12
ABSTRACT.....	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	18
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	18
1.1 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	18
1.2. Μεθοδολογία.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	26
ΚΟΙΝΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	26
2.1. Ιστορικό	26
2.1.1. Συνοπτική Επισκόπηση Συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας.....	26
2.1.2. Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας (D-RU)	28
2.1.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	29
2.1.4. Η πολιτική Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης της ΕΕ.....	31
2.1.5. Στρατηγική Πυξίδα της ΕΕ.....	32
2.1.6. Η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας Ρωσίας (NSS 2021).....	35
2.2. Πολιτικοί Παράμετροι Διμερών Σχέσεων	36
2.2.1. Η Westpolitik της Ρωσίας.....	36
2.2.2. Διαφθορά και Ρωσική Κοινωνία	40
2.2.3. Διεύρυνση Ευρωατλαντικών Θεσμών στην Ανατολική Ευρώπη – Διαμάχη για Ενδιάμεσα Κράτη.....	43
2.2.4. Έλλειψη Συναίνεσης εντός ΕΕ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	51
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	51
3.1. Γεωπολιτική και Γεωοικονομία	51
3.1.1. Σχέση Αλληλεξάρτησης	51
3.1.2. Σενάρια κινδύνου ΕΕ - Ρωσίας για τη διεθνή οικονομία.....	56
3.2. Διεθνές Οικονομικό Περιβάλλον	60
3.2.1. Επισκόπηση-Προκλήσεις-Προοπτικές	60
3.2.2. Οικονομικό περιβάλλον ΕΕ	66
3.2.3. Οικονομικό περιβάλλον Ρωσίας.....	68
3.3. Οικονομικές Κυρώσεις	69
3.3.1. Εργαλείο Εξωτερικής Πολιτικής - Αντίκτυπος.....	69
3.3.2. Δέσμη Κυρώσεων ΕΕ κατά Ρωσίας λόγω εισβολής στην Ουκρανία	73
3.3.3. Κυρώσεις ΕΕ κατά Λευκορωσίας	77
3.3.4. Αντίμετρα Κυρώσεων Ρωσίας	78
3.3.5. Ασφαλειοποίηση - Αποδολαριοποίηση Χρηματοπιστωτικού Τομέα Ρωσίας.....	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	87
ΔΕΙΚΤΕΣ - ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	87
4.1. Δείκτες Κρατικού Ρίσκου	87
4.1.1. Βαρόμετρο Country - Sector Risks Q3 2022 (CRA-BCA)	87
4.1.2. Credendo's Country Risk Assessment 2022	95
4.1.3. Country Risk Ratings Assessment 2022 (AM Best).....	98
4.2. Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (Index of Economic Freedom, IEF)	102
4.3. Μακροοικονομικοί Δείκτες.....	108
4.3.1. Δομή Προστιθέμενης Αξίας ΑΕΠ (GDP Structure of Value Added)	108
4.3.2. Ετήσια Αύξηση Πραγματικού ΑΕΠ (Real GDP growth, % annual)	110
4.3.3. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP pc, current prices \$ pc)	111
4.3.4. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (GDP pc PPP, current prices \$ pc)	113
4.3.5. Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος (General government gross debt ,% GDP)	114
4.3.6. Γενικές Δημόσιες Δανειοδοτικές/Δανειοληπτικές Πράξεις, (General government net lending/borrowing, % GDP)	115
4.3.7. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account balance, % GDP)	116
4.3.8. Ποσοστό Πληθωρισμού, Τελικές Τιμές Καταναλωτή Περιόδου (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)	118
4.3.9. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment, inflows δις \$)	122
4.3.10. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, (Foreign Direct Investment, outflows δις \$).....	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	128
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	128
5.1. Διεθνές Εμπόριο Αγαθών ΕΕ - Ρωσίας	128
5.1.1. Περίοδος (2010-2021)	128
5.1.2. Περίοδος (2021-2022)	140
5.1.3. Εξελίξεις έως το τρίτο τρίμηνο του 2022	148
5.2. Επισιτιστική Ανεσφάλεια	152
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	157
ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	157
6.1. Ενεργειακή Ασφάλεια	157
6.1.1. Γεωπολιτική Αβεβαιότητα και Ενέργεια	157
6.1.2. Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας έως το 2035	161
6.1.3. Ενεργειακή Στρατηγική ΕΕ	162
6.2. Ενεργειακή Εξάρτηση ΕΕ από Ρωσία	167
6.2.1. Ενεργειακό Μείγμα ΕΕ και Εξάρτηση από Εισαγωγές	167
6.2.2. Εισαγωγές Ενέργειας ΕΕ από Ρωσία το 2020	170
6.2.3. Εισαγωγές Ενέργειας ΕΕ από Ρωσία 2021-2022	173
6.3. Εμπορικά Αποθέματα – Επίπεδα Έκτακτης Ανάγκης ΕΕ	178
6.3.1. Αποθέματα Πετρελαιοειδών ΕΕ.....	178

6.3.2. Εμπορικά Αποθέματα ΕΕ	182
6.3.3. Διαφοροποίηση ΕΕ από Ρωσικό Αέριο	184
6.4. Ενεργειακή Κρίση ΕΕ	187
6.4.1. Παράγοντες Αύξησης κόστους ενέργειας ΕΕ	187
6.4.2. Κόστος - Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου ΕΕ.....	189
6.5. Αντιμετώπιση Ενεργειακής Κρίσης από ΕΕ	196
6.5.1. Δράσεις - Μέτρα ΕΕ.....	196
6.5.2. Κύριοι στόχοι – Άξονες Συνεργασίας ΕΕ.....	200
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	205
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	205
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	263
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»	A-1

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

EIKONA 1: Οι σοβαρότεροι κίνδυνοι σε παγκόσμια κλίμακα τα επόμενα 10 χρόνια (2022).	55
EIKONA 2: Υποστήριξη προς Ρωσία στον πόλεμο με Ουκρανία (Παγκοσμίως % ΑΕΠ, Πληθυσμός)....	58
EIKONA 3: Οι 10 κορυφαίες μη χρηματοοικονομικές πολυεθνικές εταιρείες ανά περιουσιακά στοιχεία που διατηρούνται στη Ρωσία, 2021 (δισ δολ.).	127
EIKONA 4: Σημαντικές εμπορικές κινήσεις - Εμπορικές ροές παγκοσμίως φυσικού αερίου 2021 (bcm).	184

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Βαρόμετρο Country And Sector Risks Q3 2022 (CRA-BCA)	89
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Credendo's Country Risk Assessment 2022	96
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Country Risk Ratings Assessment 2022 (AM Best)	99
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (Index of Economic Freedom, IEF)	103
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (Macro-data, IEF)	106
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Δομή προστιθέμενης αξίας ΑΕΠ (GDP Structure of Value Added)	109
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Ετήσια αύξηση Πραγματικού ΑΕΠ (Real GDP growth, % annual)	111
ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP pc, current prices \$ pc)	112
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (GDP pc PPP, current prices \$ pc)	113
ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος (General government gross debt, % GDP)	114
ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Γενικές Δημόσιες Δανειοδοτικές/Δανειοληπτικές Πράξεις, (General government net lending/borrowing, % GDP)	116
ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account balance, % GDP)	117
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Ποσοστό πληθωρισμού, τελικές τιμές καταναλωτή περιόδου (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)	118
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment, inflows δισ \$)	123
ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, (Foreign Direct Investment, outflows δισ \$)	126
ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από τη Ρωσία, 2011-2021 (εκατ. ευρώ).	138
ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Εισαγωγές αγαθών ΕΕ από τη Ρωσία, 2021	146
ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Εξαγωγές αγαθών της ΕΕ στη Ρωσία, 2021	147
ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Εμπορικό ισοζύγιο αγαθών της ΕΕ με τη Ρωσία, 2021	147
ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Μηνιαίο Εμπορικό ισοζύγιο κρατών ΕΕ, Σεπ 2021- Αυγ 2022, (δισ ευρώ).	148
ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Ενεργειακή εξάρτησης ΕΕ, 2017-2020, (%).	168
ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Ενεργειακό μείγμα ΕΕ, 2020 (υπολογισμός με βάση τα ενεργειακά ισοζύγια).	169
ΠΙΝΑΚΑΣ 23: Εισαγωγές ενέργειας ΕΕ από Ρωσία, 2020.	171
ΠΙΝΑΚΑΣ 24: Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης ανάγκης της ΕΕ, Ιούλιος 2022 (χιλιάδες τόνοι).	179
ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης κρατών μελών ΕΕ, Ιαν/ Ιουν/ Ιούλιος 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών σε ισοδύναμες ημέρες).	181

ΛΙΣΤΑ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Παγκόσμιος Δείκτης Αβεβαιότητας (2022).	52
ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Αύξηση επιτοκίων από μεγάλες κεντρικές τράπεζες (Σενάριο 8°).	59
ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Παγκόσμιος Δείκτης Πίεσης Εφοδιαστικής Αλυσίδας (GSCPI) και Μείζονες Διαταραχές.	63
ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Παγκόσμιος Δείκτης Πίεσης Εφοδιαστικής Αλυσίδας (GSCPI), Σεπτέμβριος 2022.	64
ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Ρωσικές εξαγωγές, Σύνθεση νομίσματος.	84
ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Συναλλαγματική σύνθεση και χρυσός των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Ρωσίας (1 ^η Ιανουαρίου 2022).	84
ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Εκτίμηση και πρόβλεψη του παγκόσμιου πληθωρισμού καταναλωτή από ΔΝΤ, Ιαν 2020- Οκτώβριος 2023 (%).	120
ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Ετήσιοι ρυθμοί πληθωρισμού (%) τον Νοέμβριο του 2022.	121
ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Εισροές ΑΞΕ στη Ρωσία (δισ δολ.).	124
ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Ποσοστό κάλυψης του διεθνούς εμπορίου αγαθών, 2011 και 2021 (%).	128

ΓΡΑΦΗΜΑ 11: Εμπορικό ισοζύγιο διεθνούς εμπορίου αγαθών, 2011 και 2021 (δισ ευρώ).	129
ΓΡΑΦΗΜΑ 12: Εισαγωγές, εξαγωγές και εμπορικό ισοζύγιο ΕΕ, 2011-2021 (δισ ευρώ).	130
ΓΡΑΦΗΜΑ 13: Εμπορικό ισοζύγιο των κύριων εμπορικών εταίρων με την ΕΕ, 2011-2021	131
ΓΡΑΦΗΜΑ 14: Εξαγωγές ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, 2011 και 2021 (%).	132
ΓΡΑΦΗΜΑ 15: Εισαγωγές ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, 2011 και 2021 (%).	133
ΓΡΑΦΗΜΑ 16: ΕΕ και Ρωσία στο παγκόσμιο εμπόριο αγαθών 2020-2021 (εισαγωγές-εξαγωγές %)... 133	
ΓΡΑΦΗΜΑ 17: Παγκόσμιο εμπόριο αγαθών 2020 (δισ ευρώ, %).	134
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ και της Ρωσίας, 2010-2020 (εξαγωγές και εισαγωγές με δείκτη 100 το 2010, ποσοστό κάλυψης σε %).	135
ΓΡΑΦΗΜΑ 19: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ με τη Ρωσία, 2011-2021 (δισεκατομμύρια ευρώ).	135
ΓΡΑΦΗΜΑ 20: Εμπόριο αγαθών ΕΕ με Ρωσία και άλλες εκτός ΕΕ χώρες, (Ιαν 2020=100%) 2020-2021.136	
ΓΡΑΦΗΜΑ 21: Εμπόριο ΕΕ με τη Ρωσία ανά ομάδα προϊόντων , 2011 και 2021 (δισ ευρώ).	137
ΓΡΑΦΗΜΑ 22: Εμπόριο ΕΕ με τη Ρωσία ανά ομάδα, 2011-2021 (δισ ευρώ).	138
ΓΡΑΦΗΜΑ 23: Εισαγωγές πετρελαίου ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021 (με δείκτη 100 το 2020).	139
ΓΡΑΦΗΜΑ 24: Εισαγωγές φυσικού αερίου της ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021(με δείκτη 100 το 2020).139	
ΓΡΑΦΗΜΑ 25: Εισαγωγές άνθρακα και ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021(με δείκτη 100 το 2020).	139
ΓΡΑΦΗΜΑ 26: Εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών για κύριες εμπορικές χώρες, 2021 (%).	141
ΓΡΑΦΗΜΑ 27: Κύριες εξαγωγές και εισαγωγές της ΕΕ ανά προϊόν, 2021 (% μερίδιο εξαγωγών/εισαγωγών εκτός ΕΕ).	142
ΓΡΑΦΗΜΑ 28: Η Ρωσία μεταξύ των βασικών εταίρων της ΕΕ για το εμπόριο αγαθών, 2021 (μερίδιο % των εξαγωγών/εισαγωγών εκτός ΕΕ).	143
ΓΡΑΦΗΜΑ 29: Τα περισσότερα εμπορεύματα μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, 2021 (δισ ευρώ).	143
ΓΡΑΦΗΜΑ 30: Κύριες ομάδες προϊόντων στις εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία, 2021.	144
ΓΡΑΦΗΜΑ 31: Ομάδες προϊόντων με το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εισαγωγές της ΕΕ, 2021.145	
ΓΡΑΦΗΜΑ 32: Κύριες ομάδες προϊόντων στις εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία, 2021.	145
ΓΡΑΦΗΜΑ 33: Ομάδα προϊόντων με το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εξαγωγές της ΕΕ, 2021.146	
ΓΡΑΦΗΜΑ 34: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ, τριμηνιαία στοιχεία από το 2019-I έως το 2022-III (δισ ευρώ, εποχικά προσαρμοσμένα).	149
ΓΡΑΦΗΜΑ 35: Εμπόριο ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, τρίτο τρίμηνο 2022 (ρυθμοί ανάπτυξης σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο).	149
ΓΡΑΦΗΜΑ 36: Εισαγωγές αγαθών στην ΕΕ από κύριους εταίρους, τρίτο τρίμηνο 2021 και 2022 (% , εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία).	150
ΓΡΑΦΗΜΑ 37: Εξαγωγές αγαθών στην ΕΕ από κύριους εταίρους, τρίτο τρίμηνο 2021 και 2022 (% , εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία).	151
ΓΡΑΦΗΜΑ 38: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από την ΕΕ ανά εταίρο, 2019-I έως 2022-III (δισ ευρώ, εποχικά προσαρμοσμένα).	151
ΓΡΑΦΗΜΑ 39: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από την ΕΕ ανά εταίρο, 2019-I έως 2022-III (ποσοστό, εποχικά προσαρμοσμένα).	152
ΓΡΑΦΗΜΑ 40: Αυτάρκεια αγροτικών προϊόντων στην ΕΕ.....	153
ΓΡΑΦΗΜΑ 41: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων ΕΕ, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίοι μέσοι όροι).	174
ΓΡΑΦΗΜΑ 42: Εισαγωγές συνόλου ενεργειακών προϊόντων ΕΕ, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% , αξίας εμπορευμάτων).	175
ΓΡΑΦΗΜΑ 43: Εισαγωγές πετρελαίου ΕΕ ανά εταίρο, 2021 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% , αξίας εμπορευμάτων).	175
ΓΡΑΦΗΜΑ 44: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ ανά εταίρο, 2021 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% , αξίας εμπορευμάτων).	176
ΓΡΑΦΗΜΑ 45: Εισαγωγές πετρελαιοειδών ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίως μ.ο, δισ ευρώ).	176
ΓΡΑΦΗΜΑ 46: Εισαγωγές πετρελαιοειδών ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίως μ.ο, εκατ. τόνους).	177

ΓΡΑΦΗΜΑ 47: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίως μ.ο, εκατ. τόνους).....	177
ΓΡΑΦΗΜΑ 48: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίως μ.ο, δις ευρώ).....	178
ΓΡΑΦΗΜΑ 49: Διαφοροποίηση Απαιτήσεων σε Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης κρατών μελών ΕΕ, Ιαν/ Ιούν/ Ιούλιος 2022 (χιλιάδες τόνοι).....	180
ΓΡΑΦΗΜΑ 50: Εμπορικά Αποθέματα πετρελαίου ΕΕ, Αυγ 2020 - Ιούλ 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών, χιλ. τόνους).	183
ΓΡΑΦΗΜΑ 51: Εμπορικά Αποθέματα και επίπεδα έκτακτης ανάγκης πετρελαίου ΕΕ, Ιουλ 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών, χιλ. τόνους).	183
ΓΡΑΦΗΜΑ 52: Ρωσικό μερίδιο στην κατανάλωση φυσικού αερίου και άνθρακα στην ΕΕ-27 και εισαγωγές πετρελαίου (2021).....	185
ΓΡΑΦΗΜΑ 53: Κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ, 2021, (%).	185
ΓΡΑΦΗΜΑ 54: Μηνιαίο ποσοστό φυσικού αερίου που παραδίδεται στην ΕΕ από Ρωσία άλλους εταίρους, Ιαν 2019 - Αυγ 2022, (%).	186
ΓΡΑΦΗΜΑ 55: Μηνιαίοι όγκοι εισαγωγών LNG από τις ΗΠΑ στην ΕΕ, 2021 - Οκτ 2022, (bcm).	187
ΓΡΑΦΗΜΑ 56: Τιμές ενέργειας παραγωγού και καταναλωτή στην ΕΕ, (μέσος δείκτης 2015=100, μη προσαρμοσμένο).	188
ΓΡΑΦΗΜΑ 57: Μείωση επιπέδων ροής αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream προς την ΕΕ (mcm/d = million cubic metres per day).	237
ΓΡΑΦΗΜΑ 58: Τιμές για αργό πετρέλαιο Brent, Urals και ντίζελ στη Βορειοδυτική Ευρώπη (Ιαν 2021-Σεπ 2022).....	237
ΓΡΑΦΗΜΑ 59: Εξέλιξη σε επιλεγμένους δείκτες τιμών ενέργειας (Σεπ 2020-Σεπ 2022), (TTF MA = Title Transfer Facility month-ahead prices; LNG = liquefied natural gas; Brent = Brent crude oil benchmark).....	238
ΓΡΑΦΗΜΑ 60: Μείωση παραγωγή έντασης ενέργειας της ΕΕ από την έναρξη του πολέμου. (Αυγ 2020-Ιουλ 2022).	249
ΓΡΑΦΗΜΑ 61: Εισαγωγές LNG και από Νορβηγία δεν αντισταθμίζουν τις ρωσικές ελλείψεις στην ΕΕ. (2015-Σεπ 2022).	251

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΑΕΣ: Ανατολική Εταιρική Σχέση

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΜΓ: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Γειτονίας

ΕΠΓ: Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΕΥΕΔ: Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΕΕ)

ΚΠΑΑ: Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΕ)

ΜΓΑΔΣ: Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΣΣΑ: Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΣΕΣΣ: Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΕΕ-Ρωσίας)

ΑΕΒ: Association of European Businesses

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations

BCA: Business Climate Assessment

BEPS: Base Erosion and Profit Shifting

CAATSA: Countering America's Adversaries Through Sanctions Act

CRA: Country Risk Assessment

CRIEEA: Countering Russian Influence in Europe and Eurasia Act

COFACE: Compagnie Française d'Assurance pour le Commerce Extérieur

DCFTA: Deep and Comprehensive Free Trade Areas

D-RU: EU-Russia Parliamentary Cooperation Committee

ECT: Energy Charter Treaty

EEU: Eurasian Economic Union

ECB: European Central Bank

ETI: Energy Transition Index

FATF: Financial Action Task Force

FED: Federal Reserve System (USA)

FIMI: Foreign Information Manipulation and Interference

GDP: Gross Domestic Product

GDP pc: Gross Domestic Product per capita

GDP PPP: Gross Domestic Product based on Purchasing Power Parity

GO: Governmental Organization

GSCPI: Global Supply Chain Pressure Index

GVC: Global Value Chains

HICP: Harmonized Index of Consumer Prices

IEA: International Energy Agency

IEF: Index of Economic Freedom

IMF: International Monetary Fund

ISIC: International Standard Industrial Classification

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NGO: Non-Governmental Organization

NSS: National Security Strategy

OFC: Offshore Financial Centers

OECD: Economic Cooperation and Development

OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe

TTF: Title Transfer Facility

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development

WEF: World Economic Forum

WB: World Bank

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΕ - ΡΩΣΙΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η περιπτωσιολογική διερεύνηση των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας, επικεντρώνεται στο διμερές οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022, εστιάζοντας στην περίοδο του πολέμου στην Ουκρανία το 2022. Υπό το πρίσμα Γεωπολιτικής και Γεωοικονομίας στο πλαίσιο της Κοινής Γειτονίας και το διεθνές περιβάλλον, επιχειρείται η παράθεση των στοιχείων που συνθέτουν τη διμερή διάδραση ΕΕ - Ρωσίας και τον αντίκτυπό τους στους εν λόγω τομείς, καθώς και η συγκριτική ανάλυση με τη χρήση διεθνών δεικτών αξιολόγησης για το κρατικό ρίσκο, το περιβάλλον οικονομικής ελευθερίας και επιμέρους μακροοικονομικά δεδομένα. Η μελέτη τεκμαίρεται ότι ενώ υπήρχαν δυνατότητες και προοπτικές για περαιτέρω άνθηση της συνεργασίας παρά την ασταθή και ασύμμετρη σχέση αλληλεξάρτησης, αυτή δεν τελεσφόρησε καθώς άπτεται σημαντικών και αντικρουόμενων πολιτικών ζητημάτων. Κομβικό σημείο στη διαρραγή των σχέσεων αποτέλεσε ο πόλεμος στην Ουκρανία το 2022, οδηγώντας μέσω κυρώσεων στην εργαλειοποίηση της οικονομίας και του εμπορίου, τη Ρωσία στη χρήση της ενέργειας ως πολιτικού όπλου και στην ασφαλειοποίηση του χρηματοπιστωτικού της τομέα, με σημαντικό αρνητικό οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό αντίκτυπο, σε διμερές και διεθνές επίπεδο. Η ΕΕ αντιμετωπίζει τον κίνδυνο ενεργειακής κρίσης και βιώνει υψηλό πληθωρισμό, θέτοντας σε σοβαρή δοκιμασία την οικονομία της και τη συνοχή του οικοδομήματός της.

Λέξεις Κλειδιά: Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας, οικονομία, εμπόριο, ενέργεια, κυρώσεις, ενεργειακή κρίση, πληθωρισμός.

EU-RUSSIA RELATIONS

ABSTRACT

The purpose of this paper is the case study of EU-Russia relations in the bilateral economic, trade, and energy framework during the time evolution of the period 2010-2022, focusing on the period of war in Ukraine in 2022. In light of Geopolitics and Geoeconomics and the context of the Common Neighborhood and the international environment, an attempt is made to present the elements that make up the EU-Russia bilateral interaction and their impact on the aforementioned sectors, as well as the comparative analysis using benchmarking indexes concerning the country's risk, the economic freedom environment, and macroeconomic data. The study concludes that while there were possibilities and prospects for the further flourishing of cooperation despite the unstable and asymmetric relationship of interdependence, finally ended up unsuccessful as there are important and conflicting political issues involved. A pivotal point in the rupture of relations was the war in Ukraine in 2022, leading through sanctions to the instrumentalization of the economy and trade, Russia to the use of energy as a political weapon and the securitization of its financial sector, with significant negative economic, trade, and energy repercussions bilaterally and internationally. The EU faces the risk of an energy crisis and is experiencing high inflation, putting its economy and the cohesion of its edifice to a serious test.

Key Words: EU-Russia relations, economy, trade, energy, sanctions, energy crisis, inflation.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)¹ και Ρωσίας χρονολογείται από τη δεκαετία του 1990, μετά την ίδρυση της Ρωσικής Ομοσπονδίας τον Δεκέμβριο του 1991 (ΕΡ, 2021). Η ΕΕ και ο μεγαλύτερος γείτονας της η Ρωσία, μοιράζονται μακροχρόνιους ιστορικούς, πολιτιστικούς, επιστημονικούς και οικονομικούς δεσμούς, αντιμετωπίζοντας από κοινού βασικά παγκόσμια ζητήματα (ΕΕΑΣ, 2022d), αναγνωρίζουν η μία την άλλη ως βασικοί εταίροι στη διεθνή σκηνή και συνεργάζονται σε μια σειρά θεμάτων αμοιβαίου ενδιαφέροντος (ΕΕΑΣ, 2021). Παρότι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το 1991, έδωσε την ευκαιρία στη Ρωσία και την ΕΕ να αναδιοργανώσουν τις διμερείς σχέσεις τους και για περισσότερο από μια δεκαετία να καλλιεργήσουν στενούς δεσμούς, όμως από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 οι σχέσεις τους μειώθηκαν σταθερά, φτάνοντας μετά την ουκρανική κρίση το 2014 στο χαμηλότερο επίπεδο. Καθώς τα προβλήματα έχουν συσσωρευτεί έκτοτε, υπήρξε εμφανής η απουσία μιας μελλοντικής ατζέντας με διαμετρικά αντίθετα πλαίσια αναφοράς από την επικρατούσα κατάσταση, που καθιστούν όμως δύσκολη την επίτευξη οποιασδήποτε σημαντικής προόδου στις διμερείς σχέσεις (Siddi, 2020).

Για τρεις δεκαετίες, τα θεμέλια αυτών των σχέσεων ήταν η οικονομική και η ενεργειακή αλληλεξάρτηση (Tajoli, 2022). Οι σχέσεις της Ρωσίας με τους γείτονές της και κυρίως με την ΕΕ έχουν εξελιχθεί και διαφοροποιηθεί σε σημαντικό βαθμό από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, καθώς βασικά γεγονότα όπως ο πόλεμος στη Γεωργία το 2008, η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, οι ταυτόχρονες κρίσεις στη Λευκορωσία και στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ το 2016, αλλά και κυρίως το θέμα της Ουκρανίας, άλλαξαν το καθεστώς της Ρωσίας από «στρατηγικού εταίρου» της ΕΕ σε «βασική στρατηγική πρόκληση», επιφέροντας τη μεγαλύτερη πρόκληση για την ευρωπαϊκή ασφάλεια από τον Ψυχρό Πόλεμο και εντείνοντας τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό μεταξύ Ρωσίας και Δύσης (Milosevich, 2021).

Οι σημαντικές γεωπολιτικές εξελίξεις συνέβαλαν ώστε το μακροχρόνιο πλαίσιο για τις σχέσεις Ρωσίας-ΕΕ να μετατραπεί σε αναχρονισμό εν μία νυκτί, δίνοντας τη θέση του σε ένα έντονα ανταγωνιστικό πλαίσιο, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει τέλος σε όλες τις σχέσεις, μόνο τέλος στις σχέσεις όπως ήταν, γεγονός που διέφερε θεμελιωδώς από την ιδέα του Γκορμπατσόφ για μια *«Ευρώπη που εκτείνεται από τη Λισαβόνα στο Βλαδιβοστόκ»* (Lukyanov, 2020). Η

¹ Η ΕΕ ιδρύθηκε το 1963 και αυτοχαρακτηρίζεται ως «μια μοναδική οικονομική και πολιτική ένωση μεταξύ 27 Ευρωπαϊκών χωρών». Τα 27 κράτη μέλη της περιλαμβάνουν σήμερα (το Ηνωμένο Βασίλειο ολοκλήρωσε την αποχώρησή του από την ΕΕ στις 31 Ιανουαρίου 2020) την Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κύπρος, Κροατία, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία και Σουηδία (ΕΥ, 2020, 7).

Ρωσία δεν είναι απλώς μια άλλη «πρόκληση» για τη φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη που βασίζεται σε κανόνες, καθώς οι διαφωνίες με τη Ρωσία σχετικά με την Ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας πηγάζουν από θεμελιώδεις διαφορές σχετικά με το ζήτημα της κυριαρχίας (Allan et al., 2021, 99). Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το Φεβρουάριο του 2022, διατάραξε την Ευρωπαϊκή τάξη ασφαλείας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και αναδιαμόρφωσε εντελώς τη σχέση ΕΕ-Ρωσίας που είχε διαμορφωθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια, καθώς η Ρωσία αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για την ειρήνη και τη σταθερότητα στην Ευρώπη, ενώ όλοι οι τομείς των σχέσεων έχουν ασφαλειοποιηθεί (securitization) (Meister, 2022).

Σε ασυνήθιστο και αυξανόμενο βαθμό, οι παγκόσμιες μακροοικονομικές εξελίξεις διαμορφώνονται επί του παρόντος από γεωπολιτικές αναταράξεις (TDR, 2022, 4). Οι γεωπολιτικές εντάσεις όμως διαχέονται στην οικονομική σφαίρα και μια αποκλίνουσα οικονομική ανάκαμψη απειλεί τη συνεργασία αναφορικά με τις παγκόσμιες προκλήσεις (WEF, 2022c). Στην έρευνα Global Risks Perception Survey 2021-22 (GRPS 2021-22), σημειώνονται οι «κρίσεις χρέους» και οι «γεωοικονομικές αντιπαραθέσεις» ως από τους πιο σοβαρούς κινδύνους για τα 10 επόμενα έτη. Εντούτοις, είναι δύσκολο να επιτευχθεί η επίλυση κρίσιμων ζητημάτων, σε ένα πλαίσιο διεθνών σχέσεων που χαρακτηρίζεται από οικονομική απόκλιση, σκεπτικισμό γύρω από την παγκοσμιοποίηση, στενότερη εστίαση στα εθνικά συμφέροντα και εντεινόμενο γεωπολιτικό ανταγωνισμό (UN DESA, 2014).

Ο διακρατικός ανταγωνισμός έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια (Blockmans, 2022), ενώ παράλληλα έχει αναδειχθεί η σημασία και ο κομβικός ρόλος των σχέσεων μεταξύ ενέργειας και εθνικής ασφάλειας, με το πετρέλαιο να αποτελεί το κλειδί για την οικονομία και το αέριο αντίστοιχα για την πολιτική μόχλευση στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας (Rossbach, 2018). Η ιστορική οικονομική σχέση ΕΕ-Ρωσίας όμως δεν έχει αναπτυχθεί σταθερά, παρότι έχει μεγεθυνθεί και αυξηθεί η αλληλεξάρτηση, καθώς λόγω των επιμέρους διαφορών αντιμετωπίζει περισσότερες αντιξοότητες παρά ευκαιρίες (Österberg, 2022).

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία πυροδότησε παγκόσμια ενεργειακή κρίση, με εκτεταμένες επιπτώσεις σε πολλά νοικοκυριά, επιχειρήσεις και ολόκληρες οικονομίες, προκαλώντας μια σειρά βραχυπρόθεσμων απαντήσεων από τις κυβερνήσεις της Δύσης, αλλά και μια βαθύτερη συζήτηση σχετικά με τους τρόπους αποφυγής τέτοιων διαταραχών στο μέλλον, ενώ παραμένουν τεράστιες οι αβεβαιότητες για το πώς θα εξελιχθεί αυτή η ενεργειακή κρίση (WEO, 2022). Οι Ευρωπαϊκές χώρες βλέπουν τις οικονομικές τους ανακάμψεις μετά την

COVID-19 εποχή να εκτροχιάζονται, καθώς οι υψηλότερες τιμές του φυσικού αερίου² μεταφράζονται σε αύξηση του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας, ωθώντας τον πληθωρισμό και διαβρώνοντας την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων (Hackenbroich, 2022).

Συναφώς, η ενεργειακή κρίση που πλήττει την Ευρώπη μας παρέχει ένα μάθημα σε πραγματικό χρόνο για την πραγματικότητα της οικονομικής πολιτικής, καθώς το βασικό πρόβλημα είναι οικονομικό και τελικά κοινωνικό, που ενέχει μακροοικονομικό κίνδυνο και άπτεται της νομισματικής πολιτικής, διότι η Ευρώπη φαίνεται ότι είναι έτοιμη να ανταποκριθεί κάνοντας ότι κάνουν πάντα οι δημοκρατίες όταν έρχονται αντιμέτωπες με τον πληθωρισμό εν καιρώ πολέμου: επιβάλλοντας φόρους απροσδόκητων κερδών, ελέγχους τιμών και (πιθανώς) δελτίο (Krugman, 2022). Θα είναι όμως πολύ πιο δύσκολο να λειτουργήσει η Ευρωπαϊκή οικονομία για αρκετά χρόνια χωρίς ρωσικό αέριο, καθώς από την πλευρά της προσφοράς, ορισμένα κράτη ενδέχεται να είναι σε θέση να εξοικονομήσουν πλεονάζουσα ικανότητα εισαγωγής (πχ. από το Κατάρ και τις ΗΠΑ), αλλά η πλήρης αντικατάσταση του ρωσικού φυσικού αερίου θα ήταν πολύ δαπανηρή και μπορεί να αποδειχθεί φυσικά αδύνατη (Hill, 2021).

Η Διάσκεψη για την Ασφάλεια του Μονάχου το 2018 είχε επικεντρωθεί ιδιαίτερα στον μελλοντικό ρόλο της ΕΕ ως παγκόσμιου παράγοντα και στις σχέσεις της με τη Ρωσία καθώς και τις ΗΠΑ (MSC, 2018), καταδεικνύοντας συνεπώς το κρίσιμο ρόλο των διμερών σχέσεων ΕΕ - Ρωσίας και τον αντίκτυπο από την διαδρασή τους ως σημαντικούς διεθνούς δρώντες στο άναρχο και ανταγωνιστικό παγκόσμιο σύστημα. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η περιπτωσιολογική διερεύνηση των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας, επικεντρώνεται στο διμερές οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022, εστιάζοντας στην περίοδο του πολέμου στην Ουκρανία το 2022. Λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά και τα γνωρίσματα του γεωπολιτικού και γεωοικονομικού περιβάλλοντος της Κοινής Γειτονίας τους, επιχειρείται η συγκριτική ανάλυση από διεθνείς δείκτες αναφορικά με το οικονομικό, χρηματοπιστωτικό και επιχειρηματικό περιβάλλον ΕΕ και Ρωσίας, καθώς και η παράθεση των στοιχείων που συνθέτουν τη διμερή διάδραση ΕΕ - Ρωσίας στους εν λόγω τομείς, όπως και ο αντίκτυπό τους σε διμερές και διεθνές επίπεδο.

Το ερώτημα που διερευνά η παρούσα μελέτη είναι: Ποιες είναι και πως διαμορφώνονται οι σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας σε οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022;

² Χαρακτηριστικά στις 24 Φεβρουαρίου, καθώς τα ρωσικά στρατεύματα διέσχισαν τα ουκρανικά σύνορα, οι τιμές του φυσικού αερίου σε όλη την Ευρωπαϊκή ήπειρο αυξήθηκαν κατά 60% (Hackenbroich, 2022).

Επιμέρους ερωτήματα είναι τα κάτωθι: Γιατί δεν αναπτύχθηκαν περαιτέρω οι διμερείς σχέσεις στους εν λόγω τομείς στο πλαίσιο της Κοινής Γειτονίας; Πως επηρέασε ο πόλεμος στην Ουκρανία το 2022 τις διμερείς σχέσεις και ποιος ο αντίκτυπος της μεταξύ τους διάδρασης (κυρώσεις) σε διμερές και διεθνές επίπεδο; Γιατί η ΕΕ βιώνει τον κίνδυνο της ενεργειακής κρίσης και έχει υψηλό πληθωρισμό, ποιες είναι οι συνέπειες και οι δράσεις για την αντιμετώπισή τους;

Η παρούσα μελέτη αποτελείται από 7 Κεφάλαια. Στο 1^ο Κεφάλαιο παρατίθεται το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας, όπου επιχειρείτε η βιβλιογραφική ανασκόπηση και στη συνέχεια αναφέρεται η μεθοδολογία, οι παραδοχές και οριοθετήσεις της παρούσας μελέτης. Στο 2^ο Κεφάλαιο παρατίθεται οι διμερείς σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας υπό το πρίσμα της Κοινής Γειτονίας και Γεωπολιτικής, όπου επιχειρείται η ιστορική αναδρομή κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 1990-2022 και η συνοπτική αναφορά σε πολιτικές παραμέτρους που διαμόρφωσαν την υφιστάμενη σχέση. Στο 3^ο Κεφάλαιο παρατίθεται το υφιστάμενο διμερές οικονομικό πλαίσιο, όπου αρχικά γίνεται αναφορά στη σχέση αλληλεξάρτησης Γεωπολιτικής-Γεωοικονομίας και σε πιθανά σενάρια κινδύνου ΕΕ-Ρωσίας για τη διεθνή οικονομία, στη συνέχεια επιχειρείται η επισκόπηση των προκλήσεων-προοπτικών του υφιστάμενου διεθνούς περιβάλλοντος και διατυπώνεται το επιμέρους διμερές περιβάλλον, ενώ αναφέρεται η διμερής διαδρασή τους για τις κυρώσεις, κάνοντας μνεία για τη χρήση τους ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής και τον αντίκτυπό τους, καθώς και τις προσπάθειες ασφαλειοποίησης - αποδολαριοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ρωσίας. Στο 4^ο Κεφάλαιο διερευνάται το οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022, όπου επιχειρείται η συγκριτική ανάλυση με τη χρήση διεθνών δεικτών αξιολόγησης αναφορικά με το κρατικό ρίσκο, το περιβάλλον οικονομικής ελευθερίας και επιμέρους μακροοικονομικά δεδομένα. Στο 5^ο Κεφάλαιο διερευνάται το διμερές εμπορικό πλαίσιο αγαθών κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022 και γίνεται αναφορά στο ζήτημα της επισιτιστικής ανασφάλειας. Στο 6^ο Κεφάλαιο διερευνάται το διμερές ενεργειακό πλαίσιο, όπου αρχικά αναφέρεται το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας, στη συνέχεια η ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022 εστιάζοντας στην περίοδο του εν εξελίξει πολέμου στην Ουκρανία, η υφιστάμενη κατάσταση αναφορικά με τα εμπορικά αποθέματα και επίπεδα έκτακτης ανάγκης ενέργειας της ΕΕ, ενώ τέλος γίνεται μνεία στον κίνδυνο της ενεργειακής κρίσης και τον υψηλό πληθωρισμό που πλήττει την Ευρώπη και στην αντιμετώπισή τους από την ΕΕ. Τέλος, στο 7^ο Κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1 *Βιβλιογραφική Ανασκόπηση*

Οι σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας έχουν αποτελέσει ευρύ και διαχρονικό αντικείμενο συζήτησης, μελέτης και έρευνας στην διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία. Η μελέτη (Allan et al., 2021) αποδομεί 16 από τους πιο διαδεδομένους μύθους που διαμορφώνουν τη σύγχρονη δυτική σκέψη για τη Ρωσία και εξηγεί τον επιζήμιο αντίκτυπό τους στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της εφαρμοζόμενης πολιτικής, καθώς σημειώνουν ότι οι δυτικές πολιτικές έναντι της Ρωσίας απέτυχαν να επιτύχουν τον βασικό τους στόχο να δημιουργήσουν μια σταθερή και διαχειρίσιμη σχέση με τη Ρωσία, επειδή η σκέψη πίσω από αυτές ήταν συχνά μη ρεαλιστική ή απλώς εσφαλμένη. Σύμφωνα με Brzezinski (1994), η Δύση και οι ΗΠΑ ειδικότερα δεν είχαν ένα καλά μελετημένο και ιστορικά σχετικό διάδοχο της μεγάλης στρατηγικής των χρόνων του Ψυχρού Πολέμου. Μια τέτοια έλλειψη στρατηγικής δεν οδήγησε ούτε στη Ρωσία να βρει τη θέση της σε ένα «Κοινό Ευρωπαϊκό Σπίτι», ούτε να αυξήσει την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη στην περιοχή καθώς το μεγαλύτερο εμπόδιο για την ενσωμάτωση της Ρωσίας στην Ευρώπη, όποια μορφή κι αν είχε πάρει, δεν πηγάζει από την ΕΕ ή οποιοδήποτε μεμονωμένο κράτος, αλλά από την επέκταση του NATO και τη ρωσική επιθετικότητα κατά της Ουκρανίας (Everett, 2020).

Σύμφωνα με (Charap, et al., 2019) τρία είναι τα βασικά στοιχεία της διαμάχης για την περιφερειακή τάξη: αρχιτεκτονική ασφάλειας, οικονομική ολοκλήρωση και περιφερειακές συγκρούσεις. Αναφορικά με τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ έναντι της Ρωσίας, ο Parkes (2020) επισημαίνει την απαίτηση βελτίωσης της συνοχής στις εξωτερικές σχέσεις, καθώς η ΕΕ κατηγορείται συχνά για έλλειψη συνοχής στις εξωτερικές της σχέσεις λόγω της μοναδικής φύσης της, αλλά και των θεσμικών αδυναμιών και διαφορετικών προτεραιοτήτων της ΕΕ και των κρατών μελών της. Το πραγματικό ερώτημα για τους δυτικούς υπεύθυνους χάραξης πολιτικής είναι πώς να επινοήσουν καλύτερα μια ανάλογη και βιώσιμη απάντηση στην απειλή που θέτει η Ρωσία και να διαχειριστούν επιδέξια τις συνεχιζόμενες εντάσεις, διατηρώντας παράλληλα την ενότητα του σκοπού που εξυπηρέτησε τόσο καλά τις προηγούμενες γενιές δυτικών ηγετών (Weiss, 2020).

Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας έχουν πλαισιωθεί γύρω από μια διχοτόμο σύγκρουσης και συνεργασίας, ενώ μετά την κρίση στην Ουκρανία, η αντιπαράθεση επεκτάθηκε και στον οικονομικό στίβο, που προηγουμένως ήταν η επιτομή της μεταψυχροπολεμικής προσέγγισης μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ (Siddi, 2020). Ο Στεργίου (2017) αναφέρει ότι η μεγάλη πρόκληση της ΕΕ στον 21^ο αιώνα αποτελεί το δυσεπίλυτο πρόβλημα

της Ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, ενώ σημειώνει τις δύο κυρίαρχες θεωρητικές προσεγγίσεις στη διεθνή πολιτική οικονομία και γεωπολιτική της ενέργειας γύρω από την ενεργειακή ασφάλεια: τη ρεαλιστική (όροι πολιτικού ανταγωνισμού και πολιτικής ισχύος, παίγνιο μηδενικού αθροίσματος) και τη φιλελεύθερη (αλληλεξάρτηση αγορών και οικονομιών, μηχανισμοί της αγοράς και διεθνείς οργανισμοί).

Η αυξημένη εξάρτηση της ΕΕ από εισαγωγές, κατά κύριο λόγο, ρωσικής προέλευσης ενεργειακών πόρων, απετέλεσε καταλυτικό παράγοντα στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ενεργειακής Ασφάλειας (Μεταξάς, 2019, 331). Ο Cabras (2021), σημειώνει ότι η ΕΕ έχει από καιρό προωθήσει μια φιλελεύθερη άποψη για το εμπόριο ενέργειας, που βασίζεται στην οικονομική συνεργασία και τους κανόνες της αγοράς, ενώ αντίθετα η Ρωσία και οι ΗΠΑ έχουν την τάση να υιοθετούν μια ρεαλιστική οπτική, σύμφωνα με την οποία η ενέργεια θεωρείται ως στρατηγικό πλεονέκτημα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη γεωπολιτικών κερδών, ειδικότερα δε η Ρωσία έχει κατηγορηθεί για εργαλειοποίηση του φυσικού αερίου ως πολιτικού όπλου.

Συχνά, η βραχυπρόθεσμη οικονομική ευκολία, για παράδειγμα όσον αφορά τη γρήγορη διαθεσιμότητα φυσικού αερίου και πετρελαίου, είχε επισκιάσει τους κινδύνους που ενυπάρχουν στη ρωσική αγορά για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και την έλλειψη διαφοροποίησης των προμηθευτών (Tajoli, 2022). Σύμφωνα με (Behrens & Wieczorkiewicz, 2014) υφίσταται μια αμφίδρομη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, παρόλο που η εξάρτηση της Ρωσίας ως προμηθευτή ενέργειας είναι υψηλή στην ΕΕ, η Ρωσία επίσης εξαρτάται από τα έσοδα που προέρχονται από τις εξαγωγές προς την ΕΕ. Αυτή η αλληλεξάρτηση εξελίχθηκε χρονικά και οδήγησε σε μια βαθύτερη γεωπολιτική σύγκρουση μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας, όπου η γεωπολιτική ορίζεται ως η «*ανάλυση των γεωγραφικών επιρροών στις σχέσεις ισχύος στις διεθνείς σχέσεις*» (Österberg, 2022).

Στη περιπτώσιολογική μελέτη των διμερών σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας (Οικονόμου, 2021) με στόχο την ανάδειξη της οικονομικής τους σχέσης και την αξιολόγηση της ενεργειακής τους αλληλεξάρτησης, βασικά ευρήματα αποτελούν οι μεμονωμένες πολιτικές ενέργειες ορισμένων κρατών-μελών της ΕΕ και η απευθείας συνδιαλλαγή και συνεννόηση με την Ρωσία που απειλούν την ενότητα του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος, ενώ καταλήγει ότι λόγω του εσωτερικού διχασμού και της πολυφωνίας των κρατών-μελών εντός της ΕΕ, αλλά και του αυξανόμενου ρωσικού δικτύου αγωγών και εναλλακτικών διόδων ενέργειας στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, κρίνεται εξαιρετικά δύσκολη η προοπτική της άμεσης απεξάρτησης της ΕΕ από την προμήθεια ρωσικού φυσικού αερίου.

Οι εμπορικές σχέσεις ενέργειας θεωρούνται συχνά ως ζητήματα συμμετρικής ή ασύμμετρης αλληλεξάρτησης, καθώς οι εισαγωγείς χρειάζονται τον ενεργειακό εφοδιασμό, ενώ οι εξαγωγείς τα εισοδήματα που προέρχονται από το εμπόριο, επιφέροντας συνδέσεις μεταξύ μη ισορροπημένων εμπορικών σχέσεων και πολιτικού καταναγκασμού (Harsem & Claes, 2013). Έχει διερευνηθεί ότι περιστασιακά, ειδικά στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας για το φυσικό αέριο ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση έχει οδηγήσει σε μεγαλύτερη σύγκρουση παρά σε μεγαλύτερη συνεργασία (DaDalt & Park, 2021). Ο λόγος για τον οποίο η Ρωσία δεν επικύρωσε το 2007 τη Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη (Energy Charter Treaty/ECT), ήταν ότι θεωρήθηκε δυνητική απειλή για τις ρωσικές ενεργειακές εταιρείες, ιδίως για την Gazprom που πλειοψηφικά είναι κρατική (McGowan, 2008). Αλλά η σημασία της εμπορικής ολοκλήρωσης τόσο για οικονομικούς όσο και για πολιτικούς λόγους, ώθησε τη Ρωσία να υπογράψει εμπορικές συμφωνίες με χώρες που ανήκαν στο παρελθόν στην ΕΣΣΔ και να υποβάλει αίτηση για ένταξη στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) στα μέσα της δεκαετίας του 1990 (Isachenko, 2013).

Η πολιτική εμπορίου δεν αποτελεί ξεχωριστό, μη πολιτικοποιημένο κομμάτι στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας, καθώς υποτάσσεται σε αυτήν, ενώ λόγω αυτής της εργαλειακής χρήσης και της βαθιάς πολιτικοποίησης της οικονομικής διπλωματίας, η τάση της Ρωσίας να χρησιμοποιεί το εμπόριο ως πολιτικό εργαλείο καθιστά κάθε ευθυγράμμιση μεταξύ της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (EAEU) και της ΕΕ εξαιρετικά προβληματική (Allan et al., 2021, 8). Χαρακτηριστική είναι η πολιτική «ψαρέματος σε θολά νερά» που ακολούθησε η Σοβιετική Ένωση στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, τόσο για γεωπολιτικούς όσο και για οικονομικούς λόγους (Στεργίου et al., 2020, 99).

Ο Nye (2018) επιχειματολογεί ότι το NATO και η ΕΕ είναι συμπληρωματικά όπως η σκληρή και η ήπια ισχύς, συμπληρώνοντας ότι η προσπάθεια είναι να χτιστούν γέφυρες, αλλά μερικές φορές στην προσπάθεια να χτιστούν γέφυρες, αυτές μπορεί να πάνε πολύ μακριά καθώς πάντα υφίστανται ο ιστορικός κίνδυνος των κεντροευρωπαϊκών χωρών όπως η Γερμανία να έλκονται υπερβολικά στη ρωσική τροχιά. Ο Westphal (2020) σημειώνει ότι η σχέση Γερμανίας-Ρωσίας για το φυσικό αέριο έχει ερευνηθεί από την οπτική των τρωτών σημείων και της πιθανής πολιτικής εργαλειοποίησης και από τις δύο πλευρές, ενώ επισημαίνει ότι το γεγονός της πολιτικής αποξένωσης μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας αλλά και της ΕΕ, έχει ως αποτέλεσμα ότι η ισορροπία δυνάμεων δεν είναι πλέον στόχος, αλλά ο στόχος είναι να εκμεταλλευτεί κανείς τις ασυμμετρίες ισχύος για τον δικό του σκοπό.

Η ιστοσελίδα συζήτησης VoxEU αναφέρεται στις οικονομικές συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία, επισημαίνοντας ότι η επιστήμη μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην κατανόηση

των οικονομικών συνεπειών και πώς να τις μετριάσει (CEPR, 2022). Η ενεργειακή κρίση θέτει μια τεράστια πρόκληση που κανένα Ευρωπαϊκό κράτος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μόνο του (Zettelmeyer et al., 2022). Στη μελέτη (Borin et al., 2022) παρέχεται μια ποσοτικοποίηση των επιπτώσεων μέσω του διεθνούς εμπορίου στην ευημερία 67 χωρών λόγω των περιοριστικών μέτρων και των σχετικών εμπορικών διαταραχών μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, σημειώνοντας ότι η ελαστικότητα της οικονομίας σχετίζεται με τη δυνατότητα υποκατάστασης της εισαγόμενης ενέργειας με εγχώριους ενεργειακούς πόρους ή γενικότερα τον βαθμό στον οποίο οι φορείς είναι διατεθειμένοι να ανακατανεύμουν τις δαπάνες τους από την εισαγόμενη ενέργεια σε άλλα προϊόντα.

Ο Reis (2022) εξετάζοντας ένα σημαντικό ερώτημα, πώς και γιατί οι ρυθμοί πληθωρισμού έφτασαν τόσο ψηλά, συμπεραίνει ότι τα υψηλά επίπεδα πληθωρισμού αντικατοπτρίζουν ότι η νομισματική πολιτική από την ΕΚΤ δεν έγινε αυστηρότερη έγκαιρα, καθώς η υποκείμενη υπόθεση είναι ότι οι κεντρικές τράπεζες ελέγχουν τον πληθωρισμό. Στη μελέτη (Tajoli, 2022) διερευνάται η εξέλιξη της θέσης της Ρωσίας στο παγκόσμιο εμπορικό σύστημα, ειδικά σε σχέση με την ΕΕ και τεκμαίρεται ότι λόγω επίδρασης της «ολλανδικής νόσου» (Behzadan et al., 2017), την κατάρτα των φυσικών πόρων (Κόλλιας, 2020) και ιδιαίτερα της αφθονίας των ορυκτών καυσίμων, που μαζί με την έλλειψη πολλών σημαντικών θεσμών που είναι απαραίτητοι για την εύρυθμη λειτουργία μιας οικονομίας της αγοράς παρεμπόδισαν την οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση στη Ρωσία.

Σύμφωνα με τη μελέτη «Risk Outlook 2023: Ten risk scenarios that could reshape the global economy», το 2022 οι παγκόσμιες επιπτώσεις της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία μετατόπισαν τις παγκόσμιες ανησυχίες μακριά από ζητήματα υγείας που σχετίζονται με τον COVID-19 και προς τους αυξανόμενους πολιτικούς, μακροοικονομικούς και την ασφάλεια κινδύνους, ενώ αναμένεται ότι ο αντίκτυπος από τον πόλεμο στην Ουκρανία, η παγκόσμια νομισματική σύσφιξη και η οικονομική επιβράδυνση στην Κίνα θα επιβαρύνουν την οικονομία το 2023, με την παγκόσμια ανάπτυξη να επιβραδύνεται στο 1,6% (EIU, 2022). Οι προοπτικές για τη διεθνή οικονομία έχουν μειωθεί σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης «Chief Economists Outlook: September 2022» (WEF, 2022a, 5).

Συνολικά η ΕΕ, σύμφωνα με τη μελέτη UNCTAD «Trade and Development Report 2022», αναμένεται να επιβραδυνθεί λόγω του υψηλότερου ενεργειακού κόστους και της υποτονικής παγκόσμιας ζήτησης, με τη Γερμανία και την Ιταλία να είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένες, ενώ για τη Ρωσία αναμένεται απότομη συρρίκνωση 7% του ΑΕΠ το 2022 (TDR, 2022, 34). Επίσης, αναμένεται ότι η ενεργειακή κρίση θα διαβρώσει την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης το 2023 (EIU, 2022a). Η τρέχουσα ενεργειακή κρίση όμως, δημιουργεί πιο διαρθρωτικές και

μακροχρόνιες προκλήσεις και διλήμματα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, που σχετίζονται κυρίως με τη διαφοροποίηση (diversification) του ενεργειακού εφοδιασμού από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, σύμφωνα με την έρευνα «Chief Economists Survey, August 2022» (WEF, 2022a).

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι οι κυρώσεις έχουν περιορίσει κάπως τη Ρωσία ή ότι η επιβολή κυρώσεων είναι μια κατάλληλη απάντηση στην εξωτερική πολιτική ανεξάρτητα από την άμεση ισχύ (Gessen, 2018; Gould-Davies, 2018), άλλοι είναι σκεπτικοί ότι οι κυρώσεις μπορούν να επιφέρουν επιθυμητές αλλαγές στη ρωσική συμπεριφορά τουλάχιστον χωρίς τη χρήση άλλων εργαλείων πολιτικής (Kendall-Taylor, 2019; Shagina, 2021), ενώ επισημαίνεται η σημασία της ενίσχυσης της επιβολής των κυρώσεων και του συντονισμού των ΗΠΑ με συμμάχους και εταίρους (Åslund & Snegovaya, 2021). Εντούτοις, σύμφωνα με (Evenett & Pisani, 2022), παρά τις αποφάσεις κυρώσεων κατά της Ρωσίας, μόνο το 8,5% των εταιρειών της ΕΕ και των G7 αποχώρησαν ή ανέστειλαν τις δραστηριότητές τους στη Ρωσία³.

Μελέτες δείχνουν ότι οι κυρώσεις είχαν αρνητικό, αλλά σχετικά μέτριο αντίκτυπο στην ανάπτυξη της Ρωσίας και ότι οι αλλαγές στις παγκόσμιες τιμές του πετρελαίου και οι οικονομικές διαταραχές που σχετίζονται με την πανδημία COVID-19 είχαν μεγαλύτερο αντίκτυπο από τις κυρώσεις (IMF, 2017; Ahn & Ludema, 2020). Το ΔΝΤ εκτιμά ότι μεταξύ 2014 και 2018, η πτώση των τιμών του πετρελαίου είχε περίπου τριπλάσια επίδραση από των κυρώσεων στη ρωσική οικονομία⁴. Όσον αφορά το ερώτημα «τι θα γίνει με τη Ρωσία και τις οικονομικές της σχέσεις με την ΕΕ και με άλλες χώρες», ο Mariotti (2022) υποστηρίζει ότι αποτελεί πολύ επίκαιρη και δύσκολη ερώτηση, σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο σενάριο για την παγκόσμια οικονομία και με υψηλούς κινδύνους αυξημένου κατακερματισμού των παγκόσμιων αγορών, αλλά κυρίως λόγω της ανάπτυξης «πολιτικών ειδικών συμφερόντων».

³ Η μελέτη ανέφερε ότι υπήρχαν 2.405 θυγατρικές που ανήκουν σε 1.404 εταιρείες της ΕΕ και των G-7 έως τον Απρίλιο του 2022 και μόνο λιγότερο από το 9% από αυτές έκλεισαν ή πουλήθηκαν. «Οι επιβεβαιωμένες αποχωρήσεις από εταιρείες της ΕΕ και των G-7 που είχαν μετοχές στη Ρωσία αντιπροσωπεύουν το 6,5% των συνολικών κερδών προ φόρων όλων των εταιρειών ΕΕ και G-7 με ενεργές εμπορικές δραστηριότητες στη Ρωσία, 8,6% των ενσώματων παγίων στοιχείων ενεργητικού, 8,6% του συνόλου των περιουσιακών στοιχείων, 10,4% των λειτουργικών εσόδων και 15,3% του συνόλου των εργαζομένων. Αυτά τα ευρήματα σημαίνουν ότι, κατά μέσο όρο, οι επιχειρήσεις που αποχωρούσαν έτειναν να έχουν χαμηλότερη κερδοφορία και μεγαλύτερο εργατικό δυναμικό από τις εταιρείες που παραμένουν στη Ρωσία» (Evenett & Pisani, 2022).

⁴ Συγκεκριμένα, το ΔΝΤ εκτίμησε τον Αύγουστο του 2019 ότι οι κυρώσεις οδήγησαν τη ρωσική ανάπτυξη της οικονομίας να υπολείπεται των προσδοκιών κατά περίπου 0,2% ετησίως από το 2014. Συγκριτικά, σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΔΝΤ, η πτώση των παγκόσμιων τιμών του πετρελαίου επέφεραν χαμηλότερη από την αναμενόμενη ρωσική ανάπτυξη κατά περίπου 0,6% ετησίως από το 2014 (IMF, 2019, 5).

1.2. Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η διερεύνηση των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας, εστιάζοντας στο οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο κατά τη χρονική εξέλιξη της περιόδου 2010-2022. Αυτό υλοποιείται, με το συνδυασμό χρήσης document analysis και secondary analysis, βασισμένης σε διεθνή και εγχώρια επιστημονική βιβλιογραφία, καθώς και με την παράθεση της επεξήγησης των δεδομένων από συναφείς μελέτες και εκθέσεις, αλλά και τη συγκριτική ανάλυση (benchmarking analysis) της περιγραφικής στατιστικής των αποτελεσμάτων από μακροοικονομικούς και διεθνείς δείκτες συγκριτικής αξιολόγησης (international benchmarking indexes).

Η επιλογή των δεδομένων αναφορικά με το οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο, καθώς και τα μακροοικονομικά στοιχεία και τους διεθνείς δείκτες, έγινε με σκοπό να διαφανεί η διάδραση μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας στους αντίστοιχους τομείς, όπως και ο αντίκτυπός τους σε διμερές και διεθνές επίπεδο. Η συλλογή των στοιχείων αφορά αποκλειστικά δευτερογενή δεδομένα από τη βάση δεδομένων, τις έρευνες, τις μελέτες και τις αναφορές διεθνώς αναγνωρισμένων κυβερνητικών (Governmental Organization, GO) και μη κυβερνητικών οργανισμών (Non Governmental Organization, NGO), όπως και συνδυαστικά δευτερογενή στοιχεία από μακροοικονομικούς και διεθνείς δείκτες συγκριτικής αξιολόγησης, από τις αναφερόμενες σχετικές μελέτες και εκθέσεις στη βιβλιογραφία, καθώς και από ανοιχτές πηγές του διαδικτύου. Η συμμετοχή των διεθνών οργανισμών έχει ως στόχο την εναρμόνιση των μεθοδολογιών αναφορικά με την κατάρτιση των εθνικών στατιστικών στοιχείων, συμπεριλαμβανομένων και των αναλυτικών πλαισίων, των εννοιών, των ορισμών, τις ταξινομήσεις, καθώς και τις διαδικασίες αποτίμησης που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των μακροοικονομικών στατιστικών. Τα δεδομένα αναφέρονται κυρίως στην ΕΕ και τη Ρωσία, ενώ κατά περίπτωση περιλαμβάνουν τα κράτη μέλη της ΕΕ, την Ευρωζώνη, τις ΗΠΑ, τη Κίνα και τον παγκόσμιο μέσο όρο. Αφορούν τη χρονική περίοδο από το 2010 έως και το 2022, ενώ εστιάζουν στην περίοδο μετά την εισβολή στην Ουκρανία το 2022.

Το υποστηρικτικό υλικό της μελέτης, γραφήματα και πίνακες προέρχεται από τις αναφερόμενες πηγές στη βιβλιογραφία, ενώ χρησιμοποιήθηκε και προσωπική επεξεργασία (Excel, Word) για την απεικόνιση των αποτελεσμάτων από τα απαιτούμενα δεδομένα, με σκοπό την περιγραφική στατιστική για την παροχή ποσοτικών (quantitative) μετρήσιμων στοιχείων, υπό τη μορφή συνολικών ποσοστώσεων (aggregate). Με βάση την περιγραφή, παράθεση και συγκριτική ανάλυση των στοιχείων που συνθέτουν τη διάδραση και τις συνέπειες στο οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ - Ρωσίας, θα προκύψουν οι

παρατηρήσεις σε διμερές και διεθνές επίπεδο, ώστε να εξαχθούν τα σχετικά συμπεράσματα και οι ανάλογες προτάσεις.

Οι εγγενείς παραδοχές και οριοθετήσεις σε αυτή τη μελέτη περιλαμβάνουν τα κάτωθι:

- Η μελέτη βασίζεται σε μια δομημένη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που καλύπτει ακαδημαϊκή και «γκρίζα» βιβλιογραφία (Grey literature⁵), που προσδιορίζεται με βάση τη συνάφειά της με τα ερευνητικά ερωτήματα.
- Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποσκοπούσε στον εντοπισμό σχετικών πηγών μέσω στοχευμένων ακαδημαϊκών αναζητήσεων και αναζήτησης τύπου «snowballing⁶», ενώ τα ευρήματα αποτυπώθηκαν σε μια περιγραφική επισκόπηση δομημένη γύρω από τα ερευνητικά ερωτήματα.
- Η εγκυρότητα της μεθοδολογίας και των ερευνών (διεθνείς εκθέσεις - δείκτες συγκριτικής αξιολόγησης) που βασίζεται η παρούσα μελέτη είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη και η μεθοδολογία τους έχει υιοθετηθεί ή χρησιμοποιηθεί συνδυαστικά σε πολλές διεθνώς αναγνωρισμένες εργασίες και μελέτες.
- Η έρευνα χρησιμοποιεί μόνο τα στοιχεία που εξυπηρετούν τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, με την ανάλογη δυνατότητα εξαγωγής αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων, διότι η διερεύνηση των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας αποτελεί πολύπλοκο και σύνθετο θέμα, που άπτεται πολλών παραμέτρων και επιμέρους πυλώνων εθνικής ισχύος, με νέες εκφάνσεις και άγνωστες πτυχές, το οποίο και δεν δύναται να εξαντληθεί στην έκταση μιας μελέτης.
- Τα χρησιμοποιούμενα στοιχεία αφορούν αποκλειστικά το συγκεκριμένο δείγμα δεδομένων περιγραφής και ανάλυσης της μελέτης, χωρίς απόπειρα γενίκευσης των συμπερασμάτων σε άλλο ποιοτικό, ποσοτικό και χρονικό δείγμα στοιχείων.
- Τα δεδομένα αναφέρονται σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και άπτονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και γνωρίσματα του υφιστάμενου διεθνούς γεωπολιτικού και γεωοικονομικού περιβάλλοντος, αλλά και των επιμέρους διμερών σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας.
- Η παράθεση των στοιχείων για το οικονομικό, εμπορικό, ενεργειακό πλαίσιο και η συγκριτική ανάλυση, βασίζονται αποκλειστικά σε δευτερογενή δεδομένα που προέρχονται από διεθνείς αναγνωρισμένους δείκτες αξιολόγησης, από τα στατιστικά στοιχεία έγκυρων

⁵ Η «γκρίζα βιβλιογραφία» (Grey literature) παράγεται από οργανισμούς εκτός ακαδημαϊκών ή εμπορικών εκδόσεων και περιλαμβάνει κυβερνητικά έγγραφα, τεχνικές εκθέσεις, έγγραφα εργασίας, στατιστικά δεδομένα, διδακτορικές διατριβές και πρακτικά συνεδρίων (Cox et al., 2018, x). Περαιτέρω, Aristotle University of Thessaloniki Library. Available at: shorturl.at/aBCN8 (Accessed: 1 September 2021).

⁶ Η μέθοδος «Snowball» είναι ένας τρόπος εύρεσης βιβλιογραφίας, χρησιμοποιώντας ως αφετηρία τη λίστα αναφοράς ενός συγκεκριμένου εγγράφου για την αναγνώριση άλλων σχετικών εγγράφων. Περαιτέρω, University Library Groningen. Available at: <http://libguides.rug.nl/> (Accessed: 1 September 2021).

εκθέσεων και μελετών διεθνών οργανισμών ή ιδρυμάτων, ενώ επιλέχθηκαν με βάση τη συνάφειά τους με το πεδίο της μελέτης και το υψηλό επίπεδο σπουδαιότητας ή επιρροής που τους αποδόθηκε από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Σημειώνεται ότι υπάρχουν περαιτέρω στοιχεία και πληροφορίες από αντίστοιχες έρευνες που δεν περιλαμβάνονται σε αυτήν τη μελέτη.

- Αναφορικά με την αξιοπιστία των στοιχείων, των δεδομένων και των πληροφοριών της υφιστάμενης μελέτης, παρότι χρησιμοποιείται ο τρόπος του τριγωνισμού (triangulation) στη συλλογή τους ώστε να μειώσει τον αντίκτυπο των πιθανών προκαταλήψεων που μπορεί να υπάρχουν σε μία μελέτη ή την μεροληψία κάποιου ερευνητή, αυτά εκφράζουν απόψεις συγκεκριμένων οργανισμών, επιστημόνων και γνωμοδοτήσεις διαφορετικών ειδικών (experts), οπότε εν μέρει υπεισέρχεται η υποκειμενικότητα που εμπεριέχει και περιλαμβάνει ιδιαίτερα πολιτικά και ιστορικά χαρακτηριστικά και ενδεχομένως να διαφοροποιούν τα τελικά αποτελέσματα, με συνέπεια να μην διασφαλίζεται πλήρως⁷.

⁷ Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα είναι εξαρτημένα από την επιλογή, την κατηγοριοποίηση και την κωδικοποίηση των συντελεστών και των παραμέτρων της εκάστοτε μεθοδολογίας κάθε έκθεσης ή δείκτη αξιολόγησης. Ανάλογα με την ακρίβεια των δεδομένων και την περαιτέρω δυνατότητα επεξεργασίας και ανάλυσής των αποτελεσμάτων τους, μπορούν να αντικατοπτρίζουν ρεαλιστικά το ποσοστό αξιοπιστίας που δίνεται από τον ερευνητή και την εγκυρότητα που παρέχουν στον κάθε οργανισμό. Χαρακτηριστικά, σημειώνεται η δυσκολία αξιολόγησης από τον αντίκτυπο των κυρώσεων στη ρωσική οικονομία, επειδή η Ρωσία εμποδίζει την πρόσβαση του κοινού σε οικονομικά στατιστικά στοιχεία (Starostina, 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.1. Ιστορικό

2.1.1. Συνοπτική Επισκόπηση Συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας

Το σύγχρονο ρωσικό κράτος (τέλη Δεκεμβρίου 1991) και η ΕΕ (Φεβρουάριος του 1992) δημιουργήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα και σύντομα έθεσαν τις βάσεις για τις αμοιβαίες σχέσεις τους (Lukyanov, 2020). Ωστόσο, οι σκόπιμες πολιτικές επιλογές της ρωσικής ηγεσίας τα τελευταία χρόνια, ιδίως η παράνομη προσάρτηση της χερσονήσου της Κριμαίας το 2014 και οι συνεχιζόμενες αποσταθεροποιητικές της ενέργειες με την εισβολή στην Ουκρανία κατά των κρατών μελών της ΕΕ και εναντίον γειτόνων της ΕΕ, έχουν δημιουργήσει ένα αρνητικό σπινάλ στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας. Σύμφωνα με Österberg (2022), διαφαίνονται 3 περίοδοι στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας: η πρώτη περίοδος 1992-2014 διακρίνεται από την εταιρική σχέση και τη συνεργασία, η δεύτερη 2014-2021 αναδεικνύεται από τις επιπτώσεις από την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία στην Ουκρανία και η τρίτη περίοδος Δεκέμβριος 2021 - Απρίλιος 2022 χαρακτηρίζεται από τη Ρωσική εισβολή και τον πόλεμο στην Ουκρανία.

Το θεσμικό πλαίσιο και η νομική βάση των σχέσεων της ΕΕ με την Ρωσία, αποτελεί η «Συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας (ΣΕΣΣ)»⁸ που τέθηκε σε ισχύ το 1997 και από το 2007 ανανεωνόταν ετησίως (Csaszi, 2022). Καθιέρωσε ένα πλαίσιο πολιτικού διαλόγου μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, που επί του παρόντος έχουν παγώσει, προκειμένου να ενισχυθούν οι δεσμοί τους, να αναπτυχθεί σύγκλιση θέσεων σε διεθνή θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος προκειμένου να ενισχυθεί η ασφάλεια και η σταθερότητα, όπως και να συνεργαστούν σε θέματα που σχετίζονται με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ΣΕΣΣ έκανε τις διμερείς σχέσεις τόσο στενές ώστε να θεωρηθούν «στρατηγικές» ως ένα σημείο (Lukyanov, 2020).

Στη σύνοδο κορυφής της Αγίας Πετρούπολης το 2003, η ΕΕ και η Ρωσία ενίσχυσαν τη συνεργασία τους δημιουργώντας τέσσερις «Κοινούς χώρους»: έναν οικονομικό χώρο, ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ένα χώρο εξωτερικής ασφάλειας και ένα χώρο έρευνας, παιδείας και πολιτισμού. Σε περιφερειακό επίπεδο, η ΕΕ και η Ρωσία, μαζί με τη Νορβηγία και την Ισλανδία, συγκρότησαν το 2007 τη νέα πολιτική για τη «Βόρεια Διάσταση», με επίκεντρο τη διασυνοριακή συνεργασία στις περιοχές της Βαλτικής και του Μπάρεντς. Τον

⁸ Πλήρες κείμενο της Συμφωνίας «EU–Russia partnership and cooperation agreement». Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISUM%3A28010102_2 (Accessed: 2 November 2021).

Ιούλιο του 2008 ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για μια νέα συμφωνία ΕΕ-Ρωσίας, η οποία επρόκειτο να περιλαμβάνει «νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις» σε τομείς όπως ο πολιτικός διάλογος, η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η ασφάλεια, η οικονομική συνεργασία, η έρευνα, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός, το εμπόριο, οι επενδύσεις και η ενέργεια. Το 2010 εγκαινιάστηκε η «Εταιρική Σχέση για τον Εκσυγχρονισμό», οι διαπραγματεύσεις για τη συμφωνία διευκόλυνσης των διαδικασιών χορήγησης θεώρησης ολοκληρώθηκαν το 2011, ενώ η ΕΕ υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της προσχώρησης της Ρωσίας στον ΠΟΕ, η οποία ολοκληρώθηκε το 2012.

Ενώ η εταιρική σχέση Ρωσίας-ΕΕ βασίστηκε σταθερά στην ιδέα της ολοκλήρωσης, στο όραμα μια ταχέως αναπτυσσόμενης ΕΕ που δυνητικά θα περιλάμβανε τη Ρωσία και άλλες πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες, καθώς όμως δεν υπήρχε ένα σταθερό σχέδιο άρχισε να διαβρώνεται γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 2000, διότι οι στόχοι και κυρίως δε οι οπτικές και των δύο πλευρών μεγάλωναν και έρχονταν όλο και περισσότερο σε αντιπαράθεση, που εκ των υστέρων διαφάνηκε ότι αποτελούσε κατά μια έννοια ουτοπία (Lukyanov, 2020). Από τη σύσταση της ΕΕ με την σημερινή της μορφή έως την Ουκρανική κρίση του 2013, διαφαίνεται ότι από το κλίμα συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας υπήρξε μετάβαση σε ένα κλίμα σύγκρουσης, διαφωνιών και οικονομικών κυρώσεων (Maass, 2017, 2). Μέχρι την εκδήλωση της κρίσης στην Ουκρανία, η ΕΕ και η Ρωσία είχαν οικοδομήσει μια «στρατηγική εταιρική σχέση» που κάλυπτε μεταξύ άλλων την οικονομία, το εμπόριο, την ενέργεια, την κλιματική αλλαγή, την έρευνα, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την ασφάλεια, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων και της διευθέτησης των συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή.

Όμως από το 2014 οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας ήταν ήδη τεταμένες λόγω ενεργειών της Ρωσίας, όπως η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας, η στήριξη ομάδων ανταρτών στην ανατολική Ουκρανία, οι πολιτικές της Ρωσίας στην περιοχή, εκστρατείες παραπληροφόρησης και παρεμβάσεων καθώς και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της. Επίσης, οι εντάσεις αυξήθηκαν μετά την παρέμβαση της Ρωσίας στη Συρία, στη Λιβύη και στην Υποσαχάρια Αφρική, με συνέπεια το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να παγώσει τη συνεργασία με τη Ρωσία και τη νέα χρηματοδότησή της από την ΕΕ μέσω διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ενώ υπήρξε εξαίρεση στη διασυνοριακή συνεργασία και στις διαπροσωπικές επαφές,.

Η ΕΕ επανεξέτασε τη διμερή της σχέση με τη Ρωσία, διακόπτοντας τις τακτικές συναντήσεις κορυφής και ανέστειλε τον διάλογο σε θέματα χορήγησης θεωρήσεων και τις συνομιλίες σχετικά με μια νέα διμερή συμφωνία που θα αντικαθιστούσε την ΣΕΣΣ. Επειδή

όμως η στενή αλληλεξάρτηση ΕΕ και Ρωσίας εξακολουθούσε να υφίσταται, η ΕΕ επέλεξε μια προσέγγιση «επιλεκτικής συνεργασίας», ακολουθώντας μια διττή προσέγγιση, που συνδυάζει σταδιακές κυρώσεις και προσπάθειες για εξεύρεση διπλωματικών λύσεων στη σύγκρουση στην ανατολική Ουκρανία. Η αναθεώρηση του 2015 της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας της ΕΕ υπογράμμισε ότι οι σχέσεις με τη Μόσχα είχαν επιδεινωθεί. Ταυτόχρονα, τα κράτη μέλη εξέφρασαν την ελπίδα ότι η «εποικοδομητική συνεργασία» σε ορισμένα περιφερειακά ζητήματα, θα ήταν χρήσιμη «όταν το επιτρέπουν οι συνθήκες».

Στην Παγκόσμια Στρατηγική για την «Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας» της ΕΕ το 2016, η ΕΕ επανέλαβε ότι αναμένει από τη Ρωσία να σεβαστεί το διεθνές δίκαιο και τις αρχές στις οποίες βασίζεται η Ευρωπαϊκή τάξη ασφαλείας, σε αναφορά στο Χάρτη του Παρισιού του 1990 και στο Μνημόνιο της Βουδαπέστης του 1994 (Meister, 2022). Το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ πρότεινε το Μάρτιο του 2016 τις πέντε κατευθυντήριες αρχές της πολιτικής της ΕΕ έναντι της Ρωσίας, που αποτελεί πλέον «βασική στρατηγική πρόκληση» (Csaszi, 2022). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 19 Μαρτίου 2019, με ψήφισμα δήλωσε ότι η Ρωσία δεν μπορεί πλέον αν θεωρείται «στρατηγικός εταίρος» της ΕΕ.

Το 2021, η Ρωσία ξεκίνησε μια μεγάλης κλίμακας στρατιωτική συγκέντρωση κοντά στα σύνορα με την ανατολική Ουκρανία, προκαλώντας μεγάλη ανησυχία στην Ουκρανία, την Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο. Στις 21 Φεβρουαρίου 2022, μετά από εβδομάδες ακραίων εντάσεων, ο Πρόεδρος Πούτιν αποφάσισε να αναγνωρίσει ως ανεξάρτητες οντότητες τις μη κυβερνητικές περιοχές των περιφερειών Ντόνετσκ και Λουχάνσκ (διοικητικές περιφέρειες) στην Ουκρανία και να στείλει ρωσικά στρατεύματα σε αυτές τις περιοχές. Στις 24 Φεβρουαρίου 2022, η Ρωσία εξαπέλυσε εισβολή στην Ουκρανία. Η ΕΕ καταδίκασε σθεναρά τη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, όπως και τη συμμετοχή της Λευκορωσίας. Ως απάντηση στη στρατιωτική επίθεση, η ΕΕ έχει επεκτείνει μαζικά τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας, υιοθετώντας πρωτοφανή μέτρα και παρείχε στην Ουκρανία ανθρωπιστική, πολιτική, οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη, ενώ η Ρωσία απάντησε προς την ΕΕ με αντικυρώσεις και εργαλειοποίηση της ενέργειας ως οικονομικού όπλου.

2.1.2. Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας (D-RU)

Η διακοινοβουλευτική σχέση μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ρωσικής Ομοσπονδιακής Συνέλευσης χρονολογείται από τη δεκαετία του 1990, μετά την ίδρυση της Ρωσικής Ομοσπονδίας τον Δεκέμβριο του 1991 (EP, 2021). Από το 1997 έως το 2014, οι σχέσεις με τους Ρώσους νομοθέτες αναπτύχθηκαν κυρίως στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Συνεργασίας, ένα διακοινοβουλευτικό φόρουμ που δημιουργήθηκε με τη ΣΕΣΣ. Από το 1997,

οι διακοινοβουλευτικές σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από περιόδους έντονης ανταλλαγής, που συνδέονται με τις θετικές εξελίξεις στη συνεργασία ΕΕ-Ρωσίας, αλλά και από αναταράξεις (ΕΡ, 2021).

Η Αντιπροσωπεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου D-RU, το όργανο αφιερωμένο στον πολιτικό διάλογο με τη Ρωσία, αποτελούσε το ήμισυ της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Συνεργασίας. Το άλλο μισό απαρτίζεται από αντιπροσωπεία των δύο τμημάτων της Ρωσικής Ομοσπονδιακής Συνέλευσης: της Κρατικής Δούμας και του Συμβουλίου της Ομοσπονδίας. Μεταξύ 1997 και στις αρχές του 2014, η κοινοβουλευτική επιτροπή συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας πραγματοποίησε 16 κοινές συναντήσεις και λειτούργησε ως σταθερή πλατφόρμα για την ανάπτυξη της συνεργασίας και του διαλόγου μεταξύ των δύο αντιπροσωπειών. Η Επιτροπή ακολούθησε και συζήτησε θέματα κοινού ενδιαφέροντος και κάλυψε ένα ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής. Τα προβλήματα στη σχέση εμφανίστηκαν ως απάντηση στον δεύτερο πόλεμο της Τσετσενίας το 1999-2001, τον πόλεμο Ρωσίας-Γεωργίας το 2008 και την ουκρανική κρίση από το φθινόπωρο του 2013. Ωστόσο, από τον Μάρτιο του 2014, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διέκοψε τις διακοινοβουλευτικές σχέσεις με τη Ρωσική Ομοσπονδιακή Συνέλευση, σύμφωνα με τα διπλωματικά περιοριστικά μέτρα της ΕΕ για την αντιμετώπιση της ουκρανικής κρίσης (Czarnecki, n.d.).

2.1.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ)⁹ καλύπτει τις χώρες Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτο, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία και Ουκρανία. Σκοπό έχει να εδραιώσει την ευημερία, τη σταθερότητα και την ασφάλεια όλων. Είναι θεμελιωμένη στη δημοκρατία, το κράτος δικαίου και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και είναι μια διμερής πολιτική ανάμεσα στην ΕΕ και την κάθε χώρα εταίρο, με πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας: την Ανατολική Εταιρική Σχέση (ΑΕΣ) και την Ένωση για τη Μεσόγειο. Η ΕΠΓ βασίζεται στις ισχύουσες νομικές συμφωνίες μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της: Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) και τις Συμφωνίες Σύνδεσης (ΣΣ).

Στο επίκεντρο της ΕΠΓ βρίσκονται τα διμερή σχέδια δράσης που έχουν εκπονηθεί μεταξύ της ΕΕ και των περισσότερων χωρών εταίρων και οι προτεραιότητες των εταιρικών σχέσεων. Αυτά τα σχέδια καθορίζουν την ημερήσια διάταξη των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, με βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες (τριών έως πέντε

⁹ Περαιτέρω αναφορικά με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.5.4.pdf (Accessed: 14 October 2022).

ετών). Η ΕΕ στηρίζει την προσπάθεια υλοποίησης των στόχων της ΕΠΓ με χρηματοδοτική βοήθεια¹⁰, καθώς και με πολιτική και τεχνική συνεργασία. Μέσω της ΕΠΓ, η ΕΕ προσφέρει στους γείτονές της μια προνομιακή σχέση, θεμελιωμένη στην αμοιβαία προσήλωση σε κοινές αξίες (δημοκρατία και ανθρώπινα δικαιώματα, κράτος δικαίου, χρηστή διακυβέρνηση, αρχές της οικονομίας της αγοράς και βιώσιμη ανάπτυξη). Η ΕΠΓ περιλαμβάνει πολιτικό συντονισμό και βαθύτερη οικονομική ολοκλήρωση, αυξημένη κινητικότητα και διαπροσωπικές επαφές. Η ΕΠΓ παραμένει διακριτή από τη διαδικασία της διεύρυνσης, χωρίς να προδικάζει τον τρόπο με τον οποίο ενδέχεται να αναπτυχθούν στο μέλλον οι σχέσεις της ΕΕ με τους γείτονές της.

Το 2011, η ΕΕ προέβη σε ανασκόπηση της ΕΠΓ, καθώς έχοντας υπόψη τις εξελίξεις στις αραβικές χώρες, ενίσχυσε την εστίασή της στην προώθηση μιας γερά ριζωμένης και βιώσιμης δημοκρατίας και μιας οικονομικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς. Στα χαρακτηριστικά μιας βαθιά ριζωμένης και βιώσιμης δημοκρατίας περιλαμβάνονται ιδίως οι ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η δικαστική ανεξαρτησία, ο δημοκρατικός έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων και οι ελευθερίες της έκφρασης, του «συνέρχεσθε» και του «συνεταιρίζεσθε». Τον Μάρτιο του 2015, η Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ)¹¹ κίνησαν διαδικασία διαβούλευσης για μια νέα επανεξέταση της ΕΠΓ. Μία από τις κύριες επιδιώξεις ήταν η προσαρμογή των εργαλείων προκειμένου να λαμβάνονται καλύτερα υπόψη οι ιδιαίτερες προσδοκίες των χωρών

¹⁰ Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Γειτονίας (ΕΜΓ) ήταν ο βασικός χρηματοδοτικός μηχανισμός της ΕΕ για τη διμερή συνεργασία με τους νότιους εταίρους για την περίοδο 2014-2020, με πίστωση 15,4 δις ευρώ για την εν λόγω περίοδο. Ο νέος Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας (ΜΓΑΔΣ) «η Ευρώπη ως παγκόσμιος παράγοντας», θα πλαισιώσει τη συνεργασία της ΕΕ με τις χώρες αυτές για την περίοδο 2021-2027. Περιλαμβάνει τη χρηματοδότηση επιχορηγήσεων καθώς και τον συνδυασμό επιχορηγήσεων με δάνεια από ευρωπαϊκούς και διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς. Με συνολική χρηματοδότηση ύψους 79,5 δις ευρώ θα καλύψει τη συνεργασία της ΕΕ με τις γειτονικές χώρες της ΕΕ, την Αφρική, την Ασία, την Αμερική, τον Ειρηνικό και την Καραϊβική. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έδωσε την τελική του έγκριση στη θέσπιση του ΜΓΑΔΣ στις 9 Ιουνίου 2021, μετά από δύομισι έτη διαπραγματεύσεων. Περαιτέρω, Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20210604IPR05526/meps-back-eu-external-cooperation-funding-instrument-worth-EU79-5-billion> (Accessed: 14 October 2022).

¹¹ Η ΕΥΕΔ (European External Action Service, EEAS), είναι η διπλωματική υπηρεσία της ΕΕ. Από το 2011, η ΕΥΕΔ εφαρμόζει την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της ΕΕ για την προώθηση της ειρήνης, της ευημερίας, της ασφάλειας και των συμφερόντων των Ευρωπαίων σε όλο τον κόσμο (EEAS, 2022d).

εταίρων. Στις 27 Μαρτίου 2019, το Κοινοβούλιο ενέκρινε ψήφισμα¹² σχετικά με την περίοδο μετά την αραβική άνοιξη και τη μελλοντική πορεία για την περιοχή της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής, στο οποίο αναγνωρίστηκαν ορισμένα δημοκρατικά οφέλη στην περιοχή, αλλά ζήτησε επίσης περαιτέρω οικονομικές, δημοκρατικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.

2.1.4. Η πολιτική Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης της ΕΕ

Η πολιτική Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης (ΑΕΣ)¹³ της ΕΕ, συμφωνήθηκε το 2008 και δρομολογήθηκε το 2009, καλύπτει έξι μετασοβιετικά κράτη: την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία. Η ΑΕΣ δημιουργήθηκε για να «αναβαθμίσει» τις σχέσεις της ΕΕ με τους περισσότερους από τους ανατολικούς γείτονές της, βασίζεται δε στην ΕΠΓ. Ο κύριος στόχος της ΑΕΣ είναι η «επίσπευση της πολιτικής σύνδεσης και η εμβάθυνση της οικονομικής ολοκλήρωσης» μεταξύ της ΕΕ και των ανατολικών γειτόνων της. Το επίπεδο της ολοκλήρωσης και της συνεργασίας αντανακλά την προσήλωση κάθε χώρας εταίρου στις ευρωπαϊκές αξίες, πρότυπα και δομές καθώς και την δική της πρόοδο. Η ΑΕΣ έχει ως στόχο την προώθηση της δημοκρατίας και της χρηστής διακυβέρνησης, την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, την ενθάρρυνση τομεακών μεταρρυθμίσεων (συμπεριλαμβανομένης της περιβαλλοντικής προστασίας), την ενθάρρυνση των διαπροσωπικών επαφών, τη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και την προσφορά πρόσθετης χρηματοδότησης προγραμμάτων σχετικά με τη μείωση των κοινωνικοοικονομικών ανισορροπιών και την αύξηση της σταθερότητας.

Με έτος ίδρυσης το 2011, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση «Euronest» αποτελεί την κοινοβουλευτική συνιστώσα της ΑΕΣ και έχει επιφορτιστεί με τη διαβούλευση, την εποπτεία και την παρακολούθηση της εταιρικής σχέσης. Όλα τα μέλη, εκτός της Λευκορωσίας, συμμετέχουν στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση Euronest. Από τότε που συνάφθηκε η ΑΕΣ, η ΕΕ έχει διευρύνει και διατηρήσει την παρουσία της στις χώρες της ΑΕΣ σε πολιτικό-

¹² Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «εκφράζει τη λύπη του για το γεγονός ότι από την αναθεώρηση της ΕΠΓ του 2015, μόνο μία έκθεση της 18^{ης} Μαΐου 2017 για την υλοποίηση της αναθεώρησης της ΕΠΓ (JOIN(2017)0018), έχει αξιολογήσει τις εξελίξεις στην περιοχή σε περιφερειακό επίπεδο, παρά τη δέσμευση που ανελήφθη στην ανακοίνωση του 2015 για την αναθεώρηση της ΕΠΓ για εκπόνηση τακτικών εκθέσεων σε επίπεδο γειτονίας. Πέραν από την υποβολή ειδικών ανά χώρα εκθέσεων, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών για τις θεμελιώδεις ελευθερίες, το κράτος δικαίου, την ισότητα των φύλων και θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζητεί οι εκθέσεις ανά χώρα και οι περιφερειακές εκθέσεις να περιλαμβάνουν κατάλληλες αναλύσεις αποτελεσμάτων και εκτιμήσεις των επιπτώσεων των πολιτικών της ΕΕ και των κρατών μελών στα ανθρώπινα δικαιώματα». (ΕΡ, 2019b). Η στήριξη της Ένωσης στο πλαίσιο του παρόντος τομέα μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί με σκοπό να καταστεί εφικτή η συμμετοχή της Ρωσικής Ομοσπονδίας στα προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας και σε άλλα συναφή πολυκρατικά προγράμματα, συμπεριλαμβανομένης της συνεργασίας στην εκπαίδευση, ιδίως όσον αφορά τις ανταλλαγές σπουδαστών [Τροπολογία 324] (ΕΡ, 2019a).

¹³ Περαιτέρω αναφορικά με την πολιτική Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης. Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.5.4.pdf (Accessed: 14 October 2022).

οικονομικό επίπεδο και στον τομέα της ασφάλειας, αποκτώντας μεγαλύτερη μόχλευση και ευκαιρίες να προωθήσει τις αξίες και τις αρχές της, αυξάνοντας την αλληλεξάρτηση μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της ΑΕΣ. Συνεπώς, οι χώρες της ΑΕΣ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην απευθείας πρόσβαση στην Κεντρική Ασία και να συμβάλουν στην στρατηγική της ΕΕ για την Κεντρική Ασία ως αξιόπιστοι εταίροι στην Ανατολική Ευρώπη. Στις 19 Ιουνίου 2020, το Κοινοβούλιο ενέκρινε σύσταση¹⁴ σχετικά με την «Ανατολική Εταιρική Σχέση, ενόψει της συνόδου κορυφής του Ιουνίου 2020», όπου ζητούσε «συνεχή ώθηση προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής συνεργασίας, του εντατικού διαλόγου και της στενής εταιρικής σχέσης στο πλαίσιο ΑΕΣ¹⁵». Στη συνέχεια, τον Ιούλιο του 2021 ανακοινώθηκαν οι προτεραιότητες της ΑΕΣ για την περίοδο μετά το 2020.

2.1.5. Στρατηγική Πυξίδα της ΕΕ

Η παγκόσμια στρατηγική της ΕΕ¹⁶ του 2016 ορίζει τις σχέσεις με τη Ρωσία ως «βασική στρατηγική πρόκληση». Τον Μάρτιο του 2016, το Συμβούλιο της ΕΕ όρισε πέντε κατευθυντήριες αρχές που πρέπει να εφαρμόζονται στις σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία:

- Εφαρμογή των συμφωνιών του Μινσκ για τη σύγκρουση στην ανατολική Ουκρανία ως βασική προϋπόθεση για κάθε ουσιαστική αλλαγή της στάσης της ΕΕ έναντι της Ρωσίας.
- Ενίσχυση των σχέσεων με τους ανατολικούς εταίρους της ΕΕ και άλλες γειτονικές χώρες, μεταξύ άλλων και στην Κεντρική Ασία.

¹⁴ Απευθύνεται προς το Συμβούλιο, την Επιτροπή και τον Αντιπρόεδρο της Επιτροπής / Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας σχετικά με την ΑΕΣ, ενόψει της συνόδου κορυφής του Ιουνίου 2020 (2019/2209(INI)), έχοντας υπόψη τα ψηφίσματά της 18^{ης} Σεπτεμβρίου 2014 σχετικά με την κατάσταση στην Ουκρανία και τις εξελίξεις στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας (ΕΕ C 234 της 28.6.2016, 14), της 15^{ης} Ιανουαρίου 2015 σχετικά με την κατάσταση στην Ουκρανία (ΕΕ C 300 της 18.8.2016, 27), της 16^{ης} Μαρτίου 2017 σχετικά με τους Ουκρανούς κρατούμενους στη Ρωσία και την κατάσταση στην Κριμαία (ΕΕ C 263 της 25.7.2018, 109), της 19^{ης} Απριλίου 2018 σχετικά με τη Λευκορωσία (ΕΕ C 390 της 18.11.2019, 100), της 14^{ης} Ιουνίου 2018 σχετικά με τα κατεχόμενα εδάφη της Γεωργίας δέκα έτη μετά τη ρωσική εισβολή (ΕΕ C 28 της 27.1.2020, 97).

¹⁵ Σημειώνεται η Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19^{ης} Ιουνίου 2020, που «συνιστά στο Συμβούλιο, στην Επιτροπή και στον Αντιπρόεδρο της Επιτροπής/Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας να επιβεβαιώσουν το κυρίαρχο δικαίωμα των χωρών της ανατολικής εταιρικής σχέσης να επιλέγουν ελεύθερα το επίπεδο συνεργασίας τους με την ΕΕ ή ένταξής τους σε αυτήν και να αρνούνται οποιαδήποτε εξωτερική πίεση σε αυτήν την επιλογή τους· να καταδικάσουν απερίφραστα τις συνεχιζόμενες παραβιάσεις θεμελιωδών αρχών και κανόνων του διεθνούς δικαίου στην περιοχή της ανατολικής εταιρικής σχέσης, και ιδίως την αποσταθεροποίηση, την εισβολή, την κατοχή και προσάρτηση εδαφών πολλών χωρών της ανατολικής εταιρικής σχέσης από τη Ρωσική Ομοσπονδία και την άρνησή της να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις των διεθνών δικαστηρίων και των δικαστηρίων...». Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 19^{ης} Ιουνίου 2020 προς το Συμβούλιο, την Επιτροπή και τον Αντιπρόεδρο της Επιτροπής / Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας σχετικά με την ΑΕΣ, ενόψει της συνόδου κορυφής του Ιουνίου 2020 (2019/2209(INI)). Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0167_EL.html (Accessed: 14 October 2022).

¹⁶ «Managing the relationship with Russia represents a key strategic challenge» (EEAS, 2016, 31). Περαιτέρω για Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας - Παγκόσμια στρατηγική ΕΕ. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/common-foreign-and-security-policy-global-strategy.html> (Accessed: 14 October 2022).

- Ενίσχυση της θέσης της ΕΕ (για παράδειγμα στους τομείς της ενεργειακής ασφάλειας, των υβριδικών απειλών ή της στρατηγικής επικοινωνίας).
- Επιλεκτική συνεργασία με τη Ρωσία σε θέματα που ενδιαφέρουν την ΕΕ.
- Ανάγκη συμμετοχής σε διαπροσωπικές επαφές και στήριξης της ρωσικής κοινωνίας πολιτών.

Το Συμβούλιο της ΕΕ στις 21 Μαρτίου 2022, ενέκρινε τη «Στρατηγική Πυξίδα»¹⁷ της ΕΕ, ένα φιλόδοξο σχέδιο δράσης για ισχυρότερη πολιτική ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ έως το 2030. Η στρατηγική πυξίδα παρέχει κοινή εκτίμηση του στρατηγικού περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται η ΕΕ και των απειλών - προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ΕΕ. Επίσης, διατυπώνει συγκεκριμένες και εφαρμόσιμες προτάσεις, με πολύ ακριβές χρονοδιάγραμμα εφαρμογής, προκειμένου να βελτιωθεί η ικανότητα της ΕΕ να ενεργεί αποφασιστικά σε κρίσεις και να υπερασπίζεται την ασφάλεια και τους πολίτες της. Η πυξίδα καλύπτει όλες τις πτυχές της πολιτικής ασφαλείας και άμυνας, ενώ διαρθρώνεται γύρω από τέσσερις πυλώνες:

Δράση: Προκειμένου να είναι σε θέση να δρα γρήγορα και δυναμικά κάθε φορά που ξεσπά μια κρίση, με εταίρους ει δυνατόν και μόνη της όταν είναι αναγκαίο, η ΕΕ:

- θα συγκροτήσει μια ενωσιακή ικανότητα ταχείας ανάπτυξης έως και 5.000 στρατιωτών για διάφορους τύπους κρίσεων.
- θα είναι έτοιμη να αναπτύσσει αποστολή ΚΠΑΑ 200 πλήρως εξοπλισμένων εμπειρογνομόνων εντός 30 ημερών, μεταξύ άλλων σε περίπλοκα περιβάλλοντα.
- θα διεξάγει τακτικές πραγματικές ασκήσεις στην ξηρά και στη θάλασσα.
- θα ενισχύσει τη στρατιωτική κινητικότητα.
- θα ενισχύσει τις μη στρατιωτικές και στρατιωτικές αποστολές και επιχειρήσεις ΚΠΑΑ (Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας) της ΕΕ με την προώθηση ταχείας και πιο ευέλικτης διαδικασίας λήψης αποφάσεων, ενεργώντας σθεναρότερα και εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη οικονομική αλληλεγγύη.
- θα αξιοποιεί πλήρως τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό για την Ειρήνη για τη στήριξη των εταίρων.

Ασφάλεια: Προκειμένου να ενισχύσει την ικανότητά της να προβλέπει, να αποτρέπει και να ανταποκρίνεται σε τρέχουσες και ταχέως αναδυόμενες απειλές και προκλήσεις, καθώς και να διαφυλάσσει τα συμφέροντα της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας, η ΕΕ:

¹⁷ Περαιτέρω για στρατηγική πυξίδα ΕΕ, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/#> (Accessed: 14 October 2022).

- θα ενισχύσει τις ικανότητες ανάλυσης πληροφοριών.
- θα δημιουργήσει εργαλειοθήκη και ομάδες αντίδρασης για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών που θα συγκεντρώνουν διάφορα μέσα για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση ευρέος φάσματος υβριδικών απειλών.
- θα αναπτύξει περαιτέρω την εργαλειοθήκη για τη διπλωματία στον κυβερνοχώρο, καθώς και την πολιτική της ΕΕ για την κυβερνοάμυνα, ώστε να είναι καλύτερα προετοιμασμένη και να αντιδρά στις κυβερνοεπιθέσεις.
- θα αναπτύξει εργαλειοθήκη για τη χειραγώγηση των πληροφοριών και τις παρεμβάσεις από το εξωτερικό.
- θα αναπτύξει διαστημική στρατηγική της ΕΕ για την ασφάλεια και την άμυνα.
- θα ενισχύσει το ρόλο της ΕΕ ως παράγοντα θαλάσσιας ασφάλειας.

Επένδυση: Τα κράτη μέλη έχουν δεσμευτεί να ενισχύσουν σημαντικά τις αμυντικές τους δαπάνες ώστε να ανταποκριθούν στη συλλογική φιλοδοξία για τη μείωση των κρίσιμων κενών στις στρατιωτικές και τις μη στρατιωτικές δυνατότητες, καθώς και να ενισχύσουν την ευρωπαϊκή βιομηχανική και τεχνολογική βάση στον τομέα της άμυνας. Η ΕΕ:

- θα ανταλλάσσει απόψεις σχετικά με τους εθνικούς στόχους για την αύξηση και τη βελτίωση των αμυντικών δαπανών, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες στον τομέα της ασφάλειας.
- θα παράσχει περαιτέρω κίνητρα στα κράτη μέλη ώστε να συμμετέχουν στην ανάπτυξη συνεργατικών δυνατοτήτων και να επενδύουν από κοινού σε στρατηγικούς παράγοντες διευκόλυνσης και σε δυνατότητες επόμενης γενιάς όταν επιχειρούν στην ξηρά, στη θάλασσα, στον αέρα, στον κυβερνοχώρο και στο διάστημα.
- θα δώσει ώθηση στην τεχνολογική καινοτομία στον τομέα της άμυνας, με σκοπό την κάλυψη των στρατηγικών κενών και τη μείωση των τεχνολογικών και βιομηχανικών εξαρτήσεων

Εταίροι: Για την αντιμετώπιση των κοινών απειλών και προκλήσεων, η ΕΕ:

- θα ενισχύσει τη συνεργασία με στρατηγικούς εταίρους όπως το NATO, ο ΟΗΕ και οι περιφερειακοί εταίροι, συμπεριλαμβανομένων του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE), της Αφρικανικής Ένωσης και της Ένωσης των Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN).
- θα αναπτύξει περισσότερες ειδικά προσαρμοσμένες διμερείς εταιρικές σχέσεις με ομόφρονες χώρες και στρατηγικούς εταίρους, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Νορβηγία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιαπωνία και άλλες.

- θα αναπτύξει ειδικά προσαρμοσμένες εταιρικές σχέσεις στα Δυτικά Βαλκάνια, την ανατολική και νότια Γειτονία, την Αφρική, την Ασία και τη Λατινική Αμερική, μέσω μεταξύ άλλων της ενίσχυσης του διαλόγου, της συνεργασίας, της προώθησης της συμμετοχής σε αποστολές και επιχειρήσεις ΚΠΑΑ και της στήριξης της ανάπτυξης ικανοτήτων.

2.1.6. Η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας Ρωσίας (NSS 2021)

Στις 2 Ιουλίου 2021, ο Πρόεδρος Πούτιν υπέγραψε με νόμο τη νέα ανανεωμένη έκδοση σαράντα σελίδων (Kogan, 2021), ενός από τα σημαντικότερα κείμενα στρατηγικού σχεδιασμού της Ρωσίας, την Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας (National Security Strategy / NSS 2021) (Cooper, 2021). Αυτή αντικαθιστά¹⁸ την έκδοση που υιοθετήθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 2015 (NSS 2015) και η οποία αντικαθιστούσε εκείνη του Δεκεμβρίου 2010 (NSS 2010). Τότε οι σχέσεις με τη Δύση είχαν ήδη επιδεινωθεί απότομα ως αποτέλεσμα της κρίσης στην Ουκρανία, αλλά εξακολουθούσαν να θεωρούνται διαχειρίσιμες, καθώς μεγάλο μέρος της φιλελεύθερης φρασεολογίας που κληρονομήθηκε από τη δεκαετία του 1990 ήταν ακόμα σε χρήση (Trenin, 2021).

Στην ιεραρχία των επίσημων κυβερνητικών κειμένων, το NSS είναι ένα από τα πιο σημαντικά, καθώς αποτελεί ένα είδος «μητρικής στρατηγικής» όπως έχει παρατηρήσει ο Trenin (2021), η βάση στην οποία διαμορφώνονται και θα ενημερωθούν άλλα σημαντικά κείμενα, συμπεριλαμβανομένου του στρατιωτικού δόγματος και της εξωτερικής πολιτικής. Συνεπώς, υπό αυτή την έννοια η NSS βρίσκεται παράλληλα¹⁹ με τη στρατηγική κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και τη στρατηγική επιστημονικής και τεχνικής ανάπτυξης. Η βάση για αυτά τα κείμενα όπως και η διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού, συμπεριλαμβανομένου του χρονοδιαγράμματος περιοδικής ανανέωσής τους, τέθηκαν με το νόμο «Σχετικά με τον στρατηγικό σχεδιασμό στη Ρωσική Ομοσπονδία» (Ιούνιος 2014) και σχετίζεται με τις στρατηγικές προβλέψεις της Ρωσίας έως το 2035. Σύμφωνα με Cooper (2021), θέτει σενάρια

¹⁸ Η NSS 2015 (Russian) Available at: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>. Επίσης για NSS 2010 (Russian). Available at: <http://scrf.gov.ru/security/docs/document133/> (Accessed: 14 October 2022).

¹⁹ Σύμφωνα με Cooper (2021), η διαδικασία συντονισμού και υλοποίησης δεν ήταν ομαλή. Η Στρατηγική Πρόβλεψης για το 2035 έπρεπε αρχικά να είχε συνταχθεί στις αρχές του 2017, αλλά υπήρξαν προβλήματα και τελικά εγκρίθηκε, όχι όπως αναμενόταν από τον Πρόεδρο, αλλά από μια σύνοδο του Συμβουλίου Ασφαλείας (Security Council/SC) το Φεβρουάριο του 2019. Δεν δημοσιεύθηκε και το μόνο που είναι γνωστό για το περιεχόμενό της είναι μερικές λεπτομέρειες που αποκαλύφθηκαν από τον Nikolai Patrushev, γραμματέα του SC. Επιπρόσθετα, η κοινωνικοοικονομική στρατηγική έχει καθυστερήσει καθώς έχει αποδειχθεί δύσκολο να καταρτιστεί επειδή δεν υπάρχει μακροπρόθεσμη οικονομική πρόβλεψη πάνω στην οποία θα βασιστεί. Διαφαίνεται ότι η κυβέρνηση του πρωθυπουργού Mishustin ετοιμάζει μια νέα οικονομική στρατηγική με βάση το μέλλον, βασισμένη σε ένα σύνολο εθνικών έργων προτεραιότητας, αλλά δεν είναι σαφές εάν αυτό θα αντιμετωπιστεί ως επίσημο έγγραφο στρατηγικού σχεδιασμού.

αναφορικά με την εξελισσόμενη παγκόσμια κατάσταση και έχει έναν αντιαμερικανικό προσανατολισμό, μια χαρακτηριστική πολιτική στάση του Patrushev τα τελευταία χρόνια (Foxall, 2021).

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με (Trenin, 2021), η στρατηγική παρουσιάζει μια εικόνα ενός κόσμου που υφίσταται μετασχηματισμό και αναταραχή, ενώ καλύπτει μια ολόκληρη σειρά θεμάτων πέραν της εθνικής ασφάλειας (οικονομία, περιβάλλον, άμυνα, κλπ.) και καθίσταται ένα μανιφέστο για μια διαφορετική εποχή που ορίζεται από την ολοένα και πιο έντονη αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους, την επιστροφή στις παραδοσιακές ρωσικές αξίες, αλλά και την κρίσιμη σημασία θεμάτων για το μέλλον της Ρωσίας, όπως η τεχνολογία και το κλίμα. Επίσης αναφέρεται ότι η ηγεμονία της Δύσης βρίσκεται σε εξέλιξη, αλλά αυτό οδηγεί σε περισσότερες συγκρούσεις και μάλιστα σε πιο σοβαρές. Όσον αφορά την ασφάλεια η χρήση βίας αποτελεί αυξανόμενη απειλή, στον τομέα της ηθικής οι παραδοσιακές αξίες και η ιστορική κληρονομιά της Ρωσίας δέχονται επίθεση, ενώ στην εσωτερική πολιτική η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπίσει ξένες μηχανορραφίες που αποσκοπούν στην πρόκληση μακροπρόθεσμης αστάθειας στη χώρα.

Συνολικά, σηματοδοτεί ένα σημαντικό ορόσημο στην επίσημη εγκατάλειψη της Ρωσίας από τη φιλελεύθερη φρασεολογία της δεκαετίας του 1990 και την αντικατάστασή της με έναν ηθικό κώδικα που έχει τις ρίζες της στις παραδόσεις της χώρας (Trenin, 2021). Η πολιτική που περιγράφεται περιέχει επίσης μια ρητή απειλή, όταν δηλώνει το δικαίωμα της Ρωσίας να ανταποκρίνεται σε απειλές από «εχθρικά εξωτερικά στοιχεία» για την εδαφική της ακεραιότητα, την ανεξαρτησία και τα εθνικά της συμφέροντα, συμπεριλαμβανομένου του καθεστώτος οικονομικών κυρώσεων που της επιβάλλονται, οπότε και θα δύναται να λάβει τα συμμετρικά και ασύμμετρα βήματα έναντι τέτοιων στοιχείων (Kogan, 2021). Συνολικά, η Ρωσική NSS 2021, επιδιώκει να προσαρμόσει τη χώρα σε έναν ακόμη διασυνδεδεμένο κόσμο κατακερματισμού και όξυνσης των διαιρέσεων, στον οποίο οι κύριες γραμμές μάχης χαράσσονται όχι μόνο και όχι κυρίως μεταξύ των χωρών, αλλά μέσα σε αυτές (Trenin, 2021).

2.2. Πολιτικοί Παράμετροι Διμερών Σχέσεων

2.2.1. Η *Westpolitik* της Ρωσίας

Η *Westpolitik* διαμορφώνεται από το καθεστώς της Ρωσίας ως μετα-αυτοκρατορικό (*re-imperialization*) και αναθεωρητικό κράτος, καθώς και από την κατανόηση της εθνικής ασφάλειας που εξισώνει την ασφάλεια με την επέκταση (Stent, 2019). Η έννοια της *re-imperialization* της Ρωσίας εισήχθη από τον Χένρι Κίσινγκερ το 1994, αναφέροντας ότι η πρόθεση της Μόσχας να διατηρήσει τις ζώνες επιρροής της στον μετασοβιετικό χώρο, σε σχέση

με την πιθανή απειλή που συνιστά για τη Δύση, είναι ένδειξη *re-imperialization* της Ρωσίας. Σύμφωνα με (Milosevich, 2021, 2) ο όρος *re-imperialization* προσδιορίζεται σε σχέση με τη *Westpolitik* της Ρωσίας, η οποία παραπέμπει στην *Ostpolitik*²⁰ της πρώην Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, την πολιτική εμπλοκής της στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου προς την Ανατολική Γερμανία και την Ανατολική Ευρώπη. Η *Westpolitik* είναι επίσης συνέπεια της αποτυχίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να δημιουργήσει ένα σύστημα ασφαλείας που να αναγνωρίζει τα συμφέροντα της Ρωσίας (Mankoff, 2016). Βασικό στοιχείο της διαδικασίας *re-imperialization* της Ρωσίας αποτελεί το δικαίωμα (με ομοσπονδιακό νόμο) της Ρωσίας προστασίας των «συμπατριωτών της στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, καθώς ορίζει συγκεκριμένα οποιονδήποτε έχει δεσμούς με τη Ρωσία ή την πρώην Σοβιετική Ένωση ως «συμπατριώτη» (Hevey, 2017).

Όπως επιβεβαιώνει ο Trenin (2020), η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφάλειας είναι ο ιδιωτικός τομέας του Πούτιν, καθόσον περιβάλλεται από μια ομάδα Ρώσων πολιτικών ηγετών που διεξάγουν έναν υβριδικό πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ και της ΕΕ για να εξασφαλίσουν την επιβίωση του ρωσικού κράτους στην τρέχουσα μορφή του, να ανακτήσουν τον ρόλο μιας μεγάλης δύναμης και να αποτρέψουν την ανατολική διεύρυνση του NATO και της ΕΕ, ιδιαίτερα στην Ουκρανία και σε άλλες χώρες στα δυτικά σύνορα της Ρωσίας. Επίκεντρο αυτής της πολιτικής είναι το κοντινό εξωτερικό περιβάλλον της Ρωσίας ή τα ενδιάμεσα κράτη (Trenin, 2018). Η φιλοδοξία της Ρωσίας, σύμφωνα με Shakirov (2020) είναι να δημιουργήσει έναν πολυπολικό κόσμο αποδυναμώνοντας το μοντέλο της μονοπολικής διεθνούς τάξης που ηγούνται οι ΗΠΑ και η Δύση. Για να διατηρήσει την ισότητα με τις ΗΠΑ και να εξασφαλίσει το καθεστώς της μεγάλης ισχύος της, η Ρωσία χρειάζεται την αναγνώριση των δυτικών κρατών και να αντιμετωπίζεται σαν να ήταν η Σοβιετική Ένωση, δηλαδή μια πυρηνική υπερδύναμη της οποίας στα συμφέροντα είναι να διατηρήσει «ζώνες προνομιακού ενδιαφέροντος» και τον μετασοβιετικό χώρο, που αποτελούν νόμιμες ενέργειες (Milosevich, 2021).

Ο κύριος στόχος της *Westpolitik* της Ρωσίας είναι να εμποδίσει τη διεύρυνση της ΕΕ και του NATO προς τα ανατολικά, καθώς η ρωσική πολιτική συνοψίζεται στην θέση «*forced to be a friend*» και βασίζεται στην αύξηση της επιρροής που ασκεί περιφερειακά με χρήση

²⁰ Η *Ostpolitik* περιγράφει την πολιτική διαδικασία που εφάρμοσε η Δυτική Γερμανία για την εξομάλυνση των σχέσεων με τα έθνη της Ανατολικής Ευρώπης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η *Westpolitik* της Ρωσίας ενσωματώνει μια σειρά πολιτικών και δράσεων που της επιτρέπουν να επηρεάσει την πολιτική κυριαρχία των γειτόνων της με τη βία, τον εξαναγκασμό ή τη συνεργασία και τη συνεπιλογή των πολιτικών τους ελίτ. Η έννοια της *Westpolitik* αναφέρεται επίσης στην Ανατολική Ευρώπη και μεταφέρει την αντίληψη του Κρεμλίνου ότι υπάρχει μια νέα διαχωριστική γραμμή στην Ευρώπη κατά μήκος των δυτικών συνόρων της Ρωσίας, που τοποθετείται μεταξύ της φιλελεύθερης Ευρώπης, η οποία παραμένει προσηλωμένη στη διεθνή φιλελεύθερη τάξη και της ανελεύθερης «Ευρασιατικής» Ευρώπης, όπου βρίσκεται η Ρωσία και οι χώρες στη σφαίρα επιρροής της (Milosevich, 2021, 2).

συνδυασμού μέσων «ήπιας²¹ και σκληρής ισχύος», ιδιαίτερα χρησιμοποιώντας οικονομικό εξαναγκασμό²² ή στρατιωτική πίεση στα κράτη που επιδιώκουν να αντισταθούν στη ρωσική επιρροή ή να προσχωρήσουν στους Ευρωατλαντικούς θεσμούς. Ωστόσο, Ο υβριδικός²³ πόλεμος της Ρωσίας καθιστά δυσχερή τη διάκριση μεταξύ ήπιας ισχύος και σκληρής ισχύος, καθώς από τη στιγμή που τα μέσα ήπιας ισχύος αναπτυχθούν για σκοπούς σκληρής ισχύος, δεν μπορούν εύκολα να γίνουν ξανά εργαλεία ήπιας ισχύος (Zevelev, 2016). Η χειραγώγηση και η παρέμβαση ξένων πληροφοριών (Foreign Information Manipulation and Interference/FIMI), που συχνά χαρακτηρίζεται ως «παραπληροφόρηση»²⁴, αποτελεί μια αυξανόμενη πρόκληση πολιτικής και ασφάλειας για την ΕΕ. Από το 2015, η ΕΥΕΔ εργάζεται για την αντιμετώπιση της χειραγώγησης και της παρέμβασης ξένων πληροφοριών, ενώ έχει συστήσει τρεις Ειδικές Ομάδες Στρατηγικών Επικοινωνιών (στην Ανατολική Εταιρική Σχέση, στη Νότια Γειτονία και

²¹ Η ήπια δύναμη της Ρωσίας είναι στενά συνδεδεμένη με την πολιτική των «συμπατριωτών», με πιο σημαντικά όργανα εφαρμογής της το Ίδρυμα Ρωσικού Κόσμου (Russkiy Mir) και τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία (ROC). Available at: <https://russkiymir.ru/en/fund/index.php>, <http://www.patriarchia.ru/en/db/text/5414311.html> (Accessed: 10 October 2021).

²² Το κλείσιμο του φυσικού αερίου στους γείτονές της, η παροχή όπλων και εκπαίδευσης στους αυτονομιστές, η διασφάλιση ότι δεν θα επιλυθούν ποτέ οι «παγωμένες συγκρούσεις» ή η στρατιωτική επέμβαση χρησιμοποιούνται για να αποτρέψουν τους γείτονες της Ρωσίας να ασκήσουν ανεξάρτητη πολιτική δράση (Milosevich, 2021, 4).

²³ Δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός των υβριδικών απειλών, λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων εμπίπτει σε αυτόν τον όρο. Επιπλέον, οι υβριδικές απειλές εξελίσσονται συνεχώς και νέα μέσα στον υβριδικό πόλεμο αναδύονται. Ωστόσο, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας για την Αντιμετώπιση Υβριδικών Απειλών ορίζει τις υβριδικές απειλές ως «μια ενέργεια που διεξάγεται από κρατικούς ή μη φορείς, των οποίων στόχος είναι να υπονομεύσουν ή να βλάψουν έναν στόχο επηρεάζοντας τη λήψη των αποφάσεων του σε τοπικό, περιφερειακό, κρατικό ή τέτοιες ενέργειες είναι συντονισμένες και συγχρονισμένες και στοχεύουν σκόπιμα τις ευπάθειες των δημοκρατικών κρατών και των θεσμών». Περαιτέρω, <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/> (Accessed: 10 October 2021).

²⁴ Η χρήση υβριδικών τακτικών βασίζεται συχνά στην προσπάθεια υπονόμησης των θεμελιωδών δημοκρατικών αξιών και ελευθεριών, και γίνεται κάτω από αυτό που ορισμένοι αποκαλούν «χάος». στρατηγική". Ο Ρώσος στρατηγός Valery Gerasimov δήλωσε: «Ο ρόλος των μη στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών και στρατηγικών στόχων έχει αυξηθεί και σε πολλές περιπτώσεις, έχουν υπερβεί τη δύναμη των όπλων στην αποτελεσματικότητά τους» (Kols, 2022, 1-2). Επίσης για τη ρωσική προπαγάνδα και παραπληροφόρηση, χρήζει μνείας η σοβιετική στρατηγική του «Maskirovka» (συγκάλυψη), η οποία αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1920 και ορίστηκε από τη Σοβιετική Στρατιωτική Εγκυκλοπαίδεια ως «σύνθετα μέτρα για την παραπλάνηση του εχθρού σχετικά με τη παρουσία και τη διάθεση των δυνάμεων, τους στρατιωτικούς στόχους, την ετοιμότητα μάχης και τα σχέδια (Kols, 2022, 7).

στα Δυτικά Βαλκάνια). Για την αντιμετώπιση της ρωσικής FIMI η ΕΕ έχει δημιουργήσει τον ιστότοπο²⁵ «EUvsDisinfo».

Η *Westpolitik* της Ρωσίας, παρότι έχει ως αποτέλεσμα η ΕΕ και οι ΗΠΑ να αναγκαστούν να αναγνωρίσουν τα όρια της επιρροής τους στη σύνορα της Ρωσίας, ώστε η Ουκρανία και η Γεωργία να μην είναι σε θέση να δύναται να ενταχθούν στο ΝΑΤΟ ή στην ΕΕ, όμως μόνο 5 από τα 14 μετασοβιετικά κράτη είναι σύμμαχοι ή συνεργάτες με τη Ρωσία, και τρεις από αυτές τις χώρες (Καζακστάν, Κιργιστάν και Τατζικιστάν) έχουν επικεντρωθεί στην αύξηση των πολιτικών και οικονομικών δεσμών με την Κίνα (Milosevich, 2021, 4). Η πολιτική *Westpolitik* της Ρωσίας έχει επηρεάσει σημαντικά τη σχέση της Ρωσίας με την ΕΕ, καθώς η τελευταία απέτυχε να χαράξει μια συνεκτική πολιτική έναντι στη Ρωσία, παρόλο που οι χώρες της ΕΕ μοιράζονται δημοκρατικές και φιλελεύθερες αξίες, δεν μοιράζονται όμως απαραίτητα γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, ούτε επιθυμούν να τα θυσιάσουν (Stewart, 2020).

Η ισχυρότερη απάντηση της ΕΕ στη *Westpolitik* πολιτική της Ρωσίας ήταν η δημιουργία του θεσμικού μηχανισμού ΕΠΓ το 2003 και στο πλαίσιο της η ΑΕΣ το 2009, με στόχο την ενίσχυση των πολιτικών και οικονομικών δεσμών με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Παρά τα οικονομικά και εμπορικά συμφέροντα ΕΕ και Ρωσίας, στο πολιτικό πλαίσιο αυτά είναι αντίθετα και ασυμβίβαστα, έχοντας περιέλθει σε μια απαράδεκτη γκρίζα μεταψυχροπολεμική κατάσταση, καθώς η Ρωσία αντιλαμβάνεται τον ανταγωνισμό της πολιτικής μέσω της αρχής «*Kto Kano*» (ποιος κυριαρχεί σε ποιον) και κατανοεί την εθνική ασφάλεια ως «αμυντική επέκταση», ενώ η Δύση αν και δεν αναγνωρίζει το δικαίωμα της Ρωσίας για ζώνες επιρροής της στον μετασοβιετικό χώρο έχει δείξει ότι δεν προτίθεται να πολεμήσει για αυτές, με συνέπεια οι δύο πλευρές να έχουν περιέλθει σε μια άμεση μεταψυχροπολεμική συγκρουσιακή κατάσταση²⁶.

²⁵ Η Task Force της EEAS East Stratcom αναφέρει (Οκτ 2022) ότι παρατήρησε μια χαρακτηριστική άνοδο στα αφηγήματα (narratives) παραπληροφόρησης που προωθούνται από το ρωσικό περιβάλλον κατά τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο. Σε χώρους γνωρίμους για τη διάδοση παραπληροφόρησης, η χρήση της λέξης-κλειδί «ναζί» σε σχέση με την Ουκρανία αυξήθηκε σχεδόν κατά 300%, ενώ η λέξη-κλειδί «γενοκτονία» αυξήθηκε κατά πάνω από 500%. Τους τελευταίους 12 μήνες, πάνω από 1.200 περιπτώσεις παραπληροφόρησης καταγράφηκαν στον ιστότοπο EUvsDisinfo (<https://euvsdisinfo.eu/>) που επιτίθενται στην Ουκρανία, στην ΕΕ, στα κράτη μέλη της και σε ολόκληρη την κοινότητα των ομοϊδεατών που αντιστάθηκαν στη ρωσική επιθετικότητα και συνεχίζουν να υποστηρίζουν την Ουκρανία. Περαιτέρω, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-eeas-launches-new-tool-help-navigate-disinformation-environment_en (Accessed: 24 October 2022).

²⁶ Στο επίκεντρο της διαμάχης μεταξύ Δύσης και Ρωσίας βρίσκεται η ασυμβατότητα του τρόπου με τον οποίο κατανοούν την κυριαρχία των κρατών, καθώς η ΕΕ υποστηρίζει τη δημοκρατική τους μετάβαση και είναι πρόθυμη να ενισχύσει τη δημοκρατική τους ανθεκτικότητα για να ξεφύγει από τη ρωσική κακόβουλη επιρροή, αντίθετα η Ρωσία αναγνωρίζει μόνο την περιορισμένη κυριαρχία τους επειδή αποτελούν μέρος της «σφαίρας επιρροής» της ή είναι αποφασισμένη να αποτελέσουν ζωτικής σημασίας ζώνη προστασίας του προνομιακού συμφέροντος της Ρωσίας (Kols, 2022, 6).

2.2.2. Διαφθορά και Ρωσική Κοινωνία

Μολονότι η οικονομία της Ρωσίας ανέκαμψε από τη διεθνή ύφεση του 2008 και την αναταραχή του 2014 στον τραπεζικό τομέα, επωφελούμενη από την αύξηση των εσόδων από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων, το επενδυτικό κλίμα της χώρας παρέμεινε αβέβαιο και οι οικονομικές επιδόσεις της εξαρτώνται από τις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου (Csaszi, 2022). Το οικονομικό σύστημα είναι συγκεντρωμένο σε λίγους τομείς, στερείται επενδύσεων μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα, ενώ στην αγορά κυριαρχούν μεγάλες επιχειρήσεις που διατηρούν δεσμούς με το κράτος. Η ΕΕ διαχρονικά εξέφραζε τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς αναφορικά με το κράτος δικαίου στη Ρωσία, συμπεριλαμβανομένης της διαφθοράς.

Η παγκοσμιοποίηση απλώς πρόσθεσε νέα όπλα στο παλιό ρωσικό οπλοστάσιο ανατρεπτικών δραστηριοτήτων, καθώς στη ρωσική αντίληψη όπως και στην αμερικανική, τα χρήματα χρησιμοποιούνται για να κερδίσουν τις «καρδιές και το μυαλό» των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στη Δύση, να διαφθείρουν το δημοκρατικό σύστημα και να αποδυναμώσουν τις κοινωνίες για να κερδίσουν πολέμους εναντίον της Δύσης (Milosevich, 2021). Η Ρωσία έχει ενσωματώσει τη διαφθορά και τις κλεπτοκρατικές επιχειρηματικές πρακτικές στο οπλοστάσιό της για ολοκληρωτικό πόλεμο κατά της Δύσης, χρησιμοποιώντας ως όπλο τη διαφθορά και την κλεπτοκρατία με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιεί την ενέργεια, τις πληροφορίες, τους πρόσφυγες και όποιες άλλες δυτικές αδυναμίες²⁷ έχει αποκαλύψει. Ενώ η Μόσχα προωθεί το αφήγημά της κατά της παγκοσμιοποίησης, εκμεταλλεύεται ταυτόχρονα την παγκοσμιοποίηση, καθώς εξαρτάται από την πρόσβαση στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, για την εξαγωγή πρακτικών διαφθοράς μέσω της κατάχρησης των δυτικών νομικών και οικονομικών κενών για την προώθηση των γεωπολιτικών της στόχων (Milosevich, 2021).

Ομάδα Εργασίας του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, OECD) έχει διεξαγάγει διάφορες αξιολογήσεις στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας (Anti-Bribery Convention) από τη Ρωσία από το 2012, ενώ έχει εκδώσει ορισμένες συστάσεις για να ευθυγραμμίσει το νομικό πλαίσιο της Ρωσίας με τις απαιτήσεις της Σύμβασης και να παροτρύνει τη Ρωσία να επιβάλει ενεργά το αδίκημα της ξένης δωροδοκίας. Στις 18-19 Απριλίου 2019 στη Μόσχα, ομάδα εργασίας του ΟΟΣΑ για τη δωροδοκία συζήτησε σε υψηλό επίπεδο τα σοβαρά ζητήματα δωροδοκίας με ανώτερους Ρώσους αξιωματούχους του Υπουργείου Δικαιοσύνης, της Ερευνητικής Επιτροπής και Γενικής

²⁷ Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης δήλωσε σε έκθεση του Μαρτίου 2021 ότι η Γερμανία ήταν ο κύριος στόχος της ρωσικής παραπληροφόρησης στην ΕΕ, γεγονός που δείχνει ότι η Γερμανία θεωρούνταν μια από τις πιο ευάλωτες χώρες στη ρωσική επιρροή (Meister, 2022).

Εισαγγελίας, της Διοίκησης της Προεδρίας, του Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης και του Υπουργείου Εξωτερικών. Σε ανακοίνωσή της η ομάδα αναφέρει, ότι επανειλημμένα²⁸ έχει συστήσει από το 2012 στη Ρωσία να διορθώσει βασικές νομοθετικές ελλείψεις, προκειμένου να συμμορφωθεί με τη Σύμβαση για την καταπολέμηση της δωροδοκίας ξένων δημοσίων αξιωματούχων στις διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές. Η Ρωσία πρέπει επίσης να αυξήσει την επιβολή της δωροδοκίας αλλοδαπών, αφού απέτυχε να διερευνήσει ή να ασκήσει δίωξη σε υπόθεση που να αφορούσε τη δωροδοκία ξένων δημοσίων αξιωματούχων στα επτά χρόνια από την επικύρωση της Σύμβασης κατά της δωροδοκίας. Τον Οκτώβριο 2021 ανεστάλη²⁹ η αξιολόγηση της Φάσης 3 της Ρωσίας, λόγω της έλλειψης προόδου στην εφαρμογή βασικών συστάσεων και συγκεκριμένα τρεις συστάσεις υψηλής προτεραιότητας από τη Φάση 2 (OECD, 2022a, 10). Στις 8 Μαρτίου 2022, το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ αποφάσισε να αναστείλει αμέσως τη συμμετοχή της Ρωσίας και της Λευκορωσίας στα όργανα του ΟΟΣΑ, ως απάντηση στη μεγάλη κλίμακα επιθετικότητα της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας (OECD, 2022b).

Ο Freudenstein (2021) υποστήριζε μια θεμελιώδη αναθεώρηση της στρατηγικής της ΕΕ έναντι της Ρωσίας, καθώς μετά από χρόνια άκαρπων προσπαθειών «επαναφοράς» των σχέσεων με τη Μόσχα μέσω ενός είδους δέσμευσης που πολύ συχνά έχει καταλήξει σε κατευνασμό, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της θα πρέπει να προετοιμαστούν για μια μακρά αντιπαράθεση και να θέσουν τη δημοκρατία στο επίκεντρο της σχέσης. Η υποστήριξη των δημοκρατών της Ρωσίας θα πρέπει να γίνει κεντρικό χαρακτηριστικό της νέας στρατηγικής της ΕΕ για τη Ρωσία (Stelzenmüller 2021). Το παγκόσμιο πλαίσιο στο οποίο θα πρέπει να συμβεί αυτό είναι πολύπλοκο, καθώς στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, φαίνεται πολύ πιθανό ότι η παγκόσμια πάλη μεταξύ της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του αυταρχισμού θα είναι μια από τις καθοριστικές συγκρούσεις του εγγύς και μεσοπρόθεσμου μέλλοντος (Dębski et al., 2021).

Στη συμφωνία ΣΕΣΣ μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας του 1997, γίνεται μνεία για «τους ιστορικούς δεσμούς που υπάρχουν μεταξύ των Κοινοτήτων, των κρατών μελών της και της Ρωσίας και των κοινών αξιών που μοιράζονται» (Pszczel, 2021). Παράλληλα αναφέρεται

²⁸ Η Ρωσία έγινε το 39^ο Μέρος της Σύμβασης του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας στις 17 Απριλίου 2012. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή της σύμβασης του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας στη Ρωσία: (OECD, 2019).

²⁹ Η παρακολούθηση της κάθε χώρας περιλαμβάνει μια διαδικασία τεσσάρων φάσεων:

- Η Φάση 1 αξιολογεί την επάρκεια του νομικού πλαισίου μιας χώρας για την καταπολέμηση της ξένης δωροδοκίας και την εφαρμογή της Σύμβασης
- Η Φάση 2 αξιολογεί εάν μια χώρα εφαρμόζει αυτή τη νομοθεσία στην πράξη
- Η Φάση 3 εστιάζει σε θέματα επιβολής και οριζόντιας εφαρμογής και σε συστάσεις που δεν έχουν εφαρμοστεί από τη Φάση 2
- Η Φάση 4 εστιάζει σε θέματα επιβολής και διατομεακών θεμάτων προσαρμοσμένων στις ειδικές ανάγκες της χώρας και σε συστάσεις που δεν έχουν εφαρμοστεί από τη Φάση 3 (OECD, 2022a).

συχνά ότι η ενέργειες της ρωσικής κυβέρνησης αναφορικά με τις θεμελιώδεις αξίες και παραδόσεις της ΕΕ δεν εκφράζουν τη ρωσική κοινωνία, καθώς υπό συνθήκες πραγματικής δημοκρατίας και ελευθερίας, υποτίθεται ότι ο πολίτες της Ρωσίας θα επέλεγαν το Ευρωπαϊκό όραμα και πορεία (Lemon, 2020). Αυτό πιθανόν όμως να διαφέρει από την υφιστάμενη πραγματικότητα για τη ρωσική κοινωνία, με συνέπεια να εγείρονται προβληματισμοί ώστε να δύναται και να χαρακτηριστεί ως αφήγημα, καθώς η ρωσική κοινωνία διαφέρει από τις Ευρωπαϊκές, εφόσον τα κυρίαρχα πλαίσια αναφοράς της είναι προσανατολισμένα περισσότερο στο παρελθόν παρά στο μέλλον και το αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης στη χώρα περιπλέκει τις προσπάθειες για τη διεξαγωγή ενός αυθεντικού διαλόγου με πραγματικά ανεξάρτητους εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών (Pszczel, 2021).

Σύμφωνα με Seskuria (2021) από τα στοιχεία δημοσκοπήσεων του 2021 από το Levada Center, μόνο το 29% των Ρώσων θεωρεί τη Ρωσία ως Ευρωπαϊκή χώρα (από 52% το 2008) και μόνο το 27% αισθάνονται ότι είναι Ευρωπαίοι (από 35% το 2008). Επίσης, ως προτίμηση αναφορικά με παγκόσμιες εξέχουσες προσωπικότητες επέλεξαν στην κορυφή της λίστας τον Στάλιν (39%) και κατά σειρά τον Λένιν, τον ποιητή Πούσκιν, τον Τσάρο Πέτρο το Μέγα, με τον πρόεδρο Πούτιν να είναι σε υψηλή θέση ενώ συμπερίλαβαν και τον Αδόλφο Χίτλερ (5%) (LAC, 2021). Αναφορικά με την προτίμηση των Ρώσων για γεγονότα που τους κάνουν περήφανους αναφέρθηκαν κατά σειρά: η νίκη της Σοβιετικής Ένωσης επί της ναζιστικής Γερμανίας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η προσάρτηση από τη Ρωσία της Κριμαίας στην Ουκρανία το 2014 και η κατάκτηση του διαστήματος από τη χώρα τους³⁰. Επίσης σε δημοσκόπηση το Νοέμβριο 2022, η στάση των Ρώσων απέναντι στην ΕΕ πρακτικά δεν έχει αλλάξει και επικρατούν αρνητικές εκτιμήσεις (LAC, 2022). Το 21% (23% τον Αύγουστο) των ερωτηθέντων αισθάνεται καλά για την ΕΕ, το 68% αισθάνεται άσχημα για αυτήν (65% τον Αύγουστο). Οι νέοι ηλικίας 18-24 ετών έχουν την καλύτερη στάση απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση (39% θετική, 48% αρνητική), τη χειρότερη οι ερωτηθέντες 55 ετών και άνω (13% θετική, 78% αρνητική). Συνεπώς, διαφαίνεται μια ρωσική κοινωνία που έχει κολλήσει στο παρελθόν, στη σκιά της πρώην ρωσικής αυτοκρατορίας και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ως παγκόσμιας υπερδύναμης του Ψυχρού πολέμου, αιτιολογώντας την έλλειψη εμπιστοσύνης στην Ευρώπη και καταδεικνύοντας ότι η Ρωσία δεν συμβαδίζει με το ρυθμό που η Ευρώπη έχει προχωρήσει τις τελευταίες δεκαετίες (Pszczel, 2021).

³⁰ Περαιτέρω για Levada Center. Available at: <https://www.levada.ru/en/> (Accessed 15 December 2021).

2.2.3. *Διεύρυνση Ευρωατλαντικών Θεσμών στην Ανατολική Ευρώπη – Διαμάχη για Ενδιάμεσα Κράτη*

Οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση βρίσκονταν ήδη σε βαθιά αναταραχή³¹ και πριν την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022, καθώς το ζήτημα που αρχικά έβαλε εκτός τροχιάς τη σχέση και παραμένει στον πυρήνα της ευρύτερης διαμάχης είναι ο ανταγωνισμός για επιρροή στις χώρες που βρίσκονται γεωγραφικά μεταξύ τους, κυρίως στην Ουκρανία και στα άλλα ενδιάμεσα κράτη³² (Λευκορωσία, Μολδαβία, Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν), με τη διαμάχη να αφορά τους κανόνες, τις νόρμες και τους θεσμούς που διέπουν τη περιφερειακή τάξη στην ευρύτερη περιοχή. Ο ανταγωνισμός τους όμως εξελίσσεται σε παίγνιο αρνητικού αθροίσματος, με τη Δύση και τη Ρωσία να είναι εγκλωβισμένες σε έναν επικίνδυνο και επιζήμιο ανταγωνισμό, έχοντας ως συνέπεια τα κράτη της περιοχής να παραμένουν σε διαφορετικό βαθμό, ασταθή, με συγκρούσεις και χωρίς περαιτέρω δυνατότητα μεταρρυθμίσεων.

Η πολιτική συζήτηση στη Δύση σχετικά με την περιφερειακή τάξη, συνήθως είναι μια διαμάχη μεταξύ των υποστηρικτών της περαιτέρω διεύρυνσης των Ευρωατλαντικών θεσμών και των επικριτών της, που υποστηρίζουν ότι η διεύρυνση³³ προκάλεσε τη κρίση στις σχέσεις και πρέπει να σταματήσει (Coffey, 2018; Mearsheimer, 2014). Τα βασικά συμφέροντα της Ρωσίας, η παρεμπόδιση της διεύρυνσης της ΕΕ και του NATO προς τα ανατολικά και η διατήρηση της περιοχής ως «ζώνης προνομιούχων συμφερόντων» όμως παραμένουν ανέπαφα, καθώς προσπαθεί να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες αλλάζοντας τακτική (Milosevich, 2021). Σύμφωνα με την έκθεση «Back to Diplomacy» του Οργανισμού για Ασφάλεια και

³¹ Αυτή εκδηλώθηκε με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της υποτιθέμενης ρωσικής παρέμβασης στις αμερικανικές και ευρωπαϊκές εκλογές, διπλωματικές απειλές και κυρώσεις (Charap et al., 2019).

³² Σύμφωνα με (Charap et al., 2019, 13) μεταξύ των έξι χωρών, παρουσιάζονται οι ακόλουθες τρεις κατηγορίες:

1. (Αζερμπαϊτζάν, Μολδαβία): Χώρες που θέλουν να διατηρήσουν την μη δέσμευσή τους έναντι της Ρωσίας και της Δύσης, και που επιδιώκουν σχέσεις και με τις δύο, ακόμα κι αν περιστασιακά γέρνουν προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Η Μολδαβία, ως χώρα που έχει υπογράψει τη συμφωνία σύνδεσης με την ΕΕ, είναι πολύ πιο ενσωματωμένη πολιτικά με τη Δύση από το Αζερμπαϊτζάν. Αυτές οι χώρες φοβούνται ότι θα εξαναγκαστούν να επιλέξουν και να θέλουν μια αρχιτεκτονική που τους επιτρέπει να ακολουθούν τη δική τους πολιτική ασφάλειας, χωρίς πίεση για συμμετοχή στην αντιπαράθεση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.

2. (Αρμενία, Λευκορωσία): Χώρες που έχουν αμυντική συμμαχία με τη Ρωσία και ενδιαφέρονται να τη διατηρήσουν, αλλά που ταυτόχρονα βλέπουν ζωτικό συμφέρον να τονίσουν τη δική τους κυριαρχία. Αυτές οι χώρες θέλουν να αποφύγουν να γίνουν πεδίο μάχης στη σύγκρουση Ρωσίας-Δύσης και θέλουν να έχουν δεσμούς με τη Δύση χωρίς να διακυβεύουν το συμμαχικό τους καθεστώς.

3. (Ουκρανία, Γεωργία): Χώρες που επιδιώκουν, αλλά δεν έχουν επιτύχει συμμαχία με τη Δύση. Αυτές οι χώρες θέλουν να βρουν μια θέση κάτω από τη δυτική ομπρέλα ασφαλείας που θα τους επιτρέψει να διευθετήσουν τις συγκρούσεις τους, να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους απαλλαγμένη από ρωσικό καταναγκασμό ή μελλοντική επίθεση και να έχουν εποικοδομητικές σχέσεις με τους γείτονές τους, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, παρά τις φιλοδοξίες τους για ένταξη στο NATO.

³³ Χαρακτηριστικά ο Mearsheimer (2014) αναφέρει ότι «οι ηγέτες των ΗΠΑ και της Ευρώπης υπέπεσαν σε λάθη στην προσπάθειά τους να μετατρέψουν την Ουκρανία σε δυτικό προπύργιο στα σύνορα της Ρωσίας. Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους θα πρέπει να εγκαταλείψουν το σχέδιό τους για δυτικοποίηση της Ουκρανίας και αντ' αυτού να επιδιώξουν να την καταστήσουν ουδέτερη περιοχή (neutral buffer)».

Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) ή (Organization for Security and Co-operation in Europe/OSCE) αναφορικά με την κρίση ασφαλείας που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, οι οικονομικές σχέσεις καθώς και ζητήματα ασφάλειας έχουν γίνει πηγές αστάθειας, ενώ διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει κοινά αποδεκτό status quo³⁴ μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (Ευρώπη, Ρωσία, ενδιάμεσα κράτη).

Σύμφωνα με (Charap et al., 2019) τρία είναι τα βασικά στοιχεία της διαμάχης για την περιφερειακή τάξη: αρχιτεκτονική ασφάλειας, οικονομική ολοκλήρωση και περιφερειακές συγκρούσεις. Συγκεκριμένα, η αρχιτεκτονική ασφάλειας ορίζεται από τον ανταγωνισμό μεταξύ του NATO και των κρατών μελών του από τη μία πλευρά και της Ρωσίας από την άλλη (μαζί με τον υπό τη Ρωσία Οργανισμό Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας/ΟΣΣΑ). Η Αρμενία και η Λευκορωσία είναι μέλη της τελευταίας, η Ουκρανία και η Γεωργία φιλοδοξούν να ενταχθούν στο NATO, ενώ η Μολδαβία και το Αζερμπαϊτζάν παραμένουν αδέσμευτα. Όσον αφορά την οικονομική ολοκλήρωση, υφίσταται παρόμοια κατάσταση καθώς η Αρμενία και η Λευκορωσία αποτελούν μέρος της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (EEU/ Eurasian Economic Union), ενός εμπορικού μπλοκ υπό την ηγεσία της Ρωσίας με υπερεθνικές αποφάσεις για μια σειρά εξωτερικής οικονομικής πολιτικής. Η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία έχουν υπογράψει συμφωνίες για τη DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Areas) με την ΕΕ, οι οποίες, εκτός από την απελευθέρωση του εμπορίου, προβλέπουν την ενσωμάτωση των υφιστάμενων και μελλοντικών νόμων και κανόνων της ΕΕ στην εσωτερική νομοθεσία των υπογραφόντων³⁵.

Αναφορικά με τις περιφερειακές συγκρούσεις, η Ρωσία έχει ελάχιστα κίνητρα να συμφωνήσει σε διευθετήσεις που θα μπορούσαν να αυξήσουν τις προοπτικές περαιτέρω διεύρυνσης των Ευρωατλαντικών θεσμών (Charap et al., 2019, 37). Η γεωπολιτική διχόνοια έχει αποδυναμώσει βασικούς πολυμερείς θεσμούς που έχουν εντολή να διαχειρίζονται

³⁴ Στην έκθεση (OSCE, 2015) και τις συστάσεις της ομάδας επιφανών προσώπων για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια ως κοινό έργο παρουσιάζονται διαφορετικές ερμηνείες των γεγονότων στην Ευρώπη από το 1990 για την προέλευση της κρίσης το 2014 και διαφορετικές απόψεις για τα αίτια της κατάρρευσης της εμπιστοσύνης. Καταλήγει ότι δεν υπάρχει μια ενιαία και αποδεκτή οπτική μεταξύ Ευρώπης, Ρωσίας και τα ενδιάμεσα κράτη, εκείνα που ανεξαρτητοποιήθηκαν με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αλλά δεν έχουν ενταχθεί σε δυτικούς θεσμούς Συνοπτικά:

- Δύση: το κεντρικό πρόβλημα δεν είναι οι κανόνες αλλά ότι η Ρωσία τους παραβαίνει και συνεχίζει να συμπεριφέρεται σαν να δύναται να εξασφαλιστεί η ασφάλειά της μόνο με την κυριαρχία των γειτόνων της.
- Ρωσία: Αντί να δημιουργηθεί ένα κοινό σύστημα ασφαλείας υπήρξε μια δυτική επέκταση και η Ρωσία ανταποκρίθηκε ανάλογα.
- Ενδιάμεσα κράτη: Πολλά από αυτά τα κράτη επιθυμούν να ενσωματωθούν στη Δύση και βλέπουν να διατρέχουν κίνδυνο καθώς η Ρωσία αναπτύσσει μια πιο επιθετική πολιτική στην περιοχή.

Περισσότερα αναφορικά με τις επιμέρους οπτικές και αποτίμηση των γεγονότων στο Annex 1 «The long Narratives» (OSCE, 2015, 21-29).

³⁵ Οι DCFTA αποτελούν μέρος ευρύτερων Συμφωνιών Σύνδεσης που καλύπτουν μια σειρά θεμάτων πέρα από τα οικονομικά, καθώς η ολοκλήρωση της ΕΕ θεωρείται από ορισμένα από τα σχετικά κράτη ως γεωπολιτικό ζήτημα (Charap et al., 2019, 4).

συγκρούσεις, κυρίως τον ΟΑΣΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς έχουν γίνει πεδία μάχης στη γεωπολιτική σύγκρουση, περιορίζοντας έτσι δραματικά την αποτελεσματικότητά τους να ανταποκρίνονται σε κρίσεις και συγκρούσεις (Lehne, 2015). Η Ρωσία διαρκώς πάλευε να βρει τη θέση της στην παγκόσμια τάξη πραγμάτων, αλλά όσο ούτε η Ρωσία αλλά ούτε και η Δύση ήταν χωρίς κάποια εναλλακτική, οι δύο πλευρές φαινόταν καταδικασμένες σε ένα είδος σκληρής συνεργασίας, όμως για πρώτη φορά μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, η ΕΕ αντιμετωπίζει μια πραγματικά συστημική πρόκληση από τη Ρωσία που θέτει υπό αμφισβήτηση το μοντέλο Ευρωπαϊκής και Ευρωατλαντικής ασφάλειας που βασίζεται στην προοδευτική επέκταση των φιλελεύθερων θεσμών τόσο γεωγραφικά όσο και εννοιολογικά (Rumer, 2016).

Σύμφωνα με (Charap et al., 2019), οι μεγάλες δυνάμεις (ΕΕ, ΗΠΑ, Ρωσία) έχουν ακολουθήσει πολιτικές στην περιοχή που έχουν συμβάλει στη σημερινή αναταραχή και αστάθεια, ενώ παρά τις αρνητικές συνέπειες, παρατηρείται έλλειψη νέων ιδεών και προτάσεων για την αντιμετώπιση του προβλήματος, χωρίς να διαφαίνονται εναλλακτικές λύσεις που να λαμβάνουν υπόψη το εύρος των περίπλοκων και συχνά αντικρουόμενων εθνικών συμφερόντων. Το NATO θεωρείται ότι έχει απομακρυνθεί από την αρχική του αποστολή να αποτρέψει και να αμυνθεί κατά της ρωσικής επιθετικότητας στην Ανατολική Ευρώπη, η οποία έγινε ακόμη πιο εμφανής μετά την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και την επέμβαση στην Ουκρανία το 2014, ενώ τα Ευρωπαϊκά κράτη παραδοσιακά διστάζουν να δώσουν προτεραιότητα στα «όπλα έναντι του βουτύρου», ακόμη και αν αυξάνουν σταθερά τις στρατιωτικές τους δαπάνες την τελευταία δεκαετία (Grgić, 2021).

Ο (Melvin, 2020) σημειώνει ότι «το οικοδόμημα του Πούτιν τελεί υπό πίεση καθώς υπάρχουν ενδείξεις ότι η διεθνής θέση της Ρωσίας μεταβάλλεται και αυτό μπορεί να απαιτήσει από τη Μόσχα να αναζητήσει νέες σχέσεις». Σύμφωνα με (Milosevich, 2021), «ενώ οι ΗΠΑ και η Ευρώπη διατήρησαν μια έντονη ρητορική αντίθεση στις ρωσικές ενέργειες, η Δύση έγινε αντιδραστική, εξαρτάται υπερβολικά από τις κυρώσεις και αγωνίζεται να ορίσει την ατζέντα. Πολύ συχνά υπήρξε αποτυχία να προβλεφθούν οι ενέργειες της Ρωσίας, να κατανοηθούν τα ρωσικά συμφέροντα και να εκτιμηθεί η δυναμική της ασφάλειας στην Ευρασία. Ως αποτέλεσμα, σήμερα υπάρχει ο κίνδυνος η προσέγγιση της Ρωσίας να οδηγείται όλο και περισσότερο από την εχθρότητα προς τη Μόσχα και όχι από μια στρατηγική για την προώθηση των διατλαντικών συμφερόντων».

Τα τελευταία όμως χρόνια έδειξαν ότι η Ρωσία αμφισβητεί τη νομιμότητα των κανόνων και θεσμών για μια εναλλακτική λύση, καθώς δεν αποδέχεται πλέον την παγκόσμια αποδοχή των κανόνων και των θεσμών, ενώ προωθεί ενεργά τα δικά της εναλλακτικά μοντέλα, με συνέπεια την επιστροφή στον συστημικό ανταγωνισμό με τη Δύση, ανάλογο αλλά όχι

ισοδύναμο με τον Ψυχρό Πόλεμο (Charap et al., 2019). Παρότι η Ρωσία την πρώτη δεκαετία και τη μεταψυχροπολεμική εποχή αποδέχτηκε σε μεγάλο βαθμό την επέκταση του NATO και της ΕΕ, μόλις οι συζητήσεις για το NATO και την επέκταση της ΕΕ πέρασαν από τα κράτη του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας για να συμπεριλάβουν σοβιετικά διάδοχα κράτη όπως η Γεωργία και η Ουκρανία (οι Βαλτικές ήταν πάντα στη δική τους κατηγορία), οι ρωσικές αντιδράσεις μετατράπηκαν από «ήρεμα αρνητικές» σε ανοιχτά εχθρικές (Mankoff, 2016).

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το κανονιστικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έγινε πιο εμφανές, ειδικά για τα νέα μέλη³⁶. Στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και τη Ρωσία αναγνώρισαν ακόμη και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ότι η επέκταση του NATO θα μπορούσε ενδεχομένως να «δηλητηριάσει» τις σχέσεις με τη Μόσχα και να καθυστερήσει τις προσπάθειες για την οικοδόμηση της αδιαίρετης Ευρώπης που φαινόταν ακόμα δυνατή εκείνη την εποχή (Goldgeier & McFaul, 2003). Παρόλο που το μεγαλύτερο μέρος του οικονομικού και δημογραφικού βάρους της Ρωσίας παραμένει στην Ευρώπη, η ιδέα που διατυπώθηκε από κορυφαίους Ρώσους στρατηγούς τα τελευταία χρόνια, είναι να επιταχυνθεί η μετατόπιση της παγκόσμιας ισχύος μακριά από την Ευρώπη και τη Δύση, ενώ παράλληλα θα δημιουργηθεί η Ευρασία ως μια πρόσφατα ενοποιημένη περιοχή, ικανή να σταθεί μόνη της δίπλα ή ακόμα και ενάντια στη διατλαντική Δύση (Karaganov et al., 2012). Για να ενισχύσει το NATO την αποτροπή κατά μήκος των συνόρων και να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στον σχεδιασμό πολέμου «νέας γενεάς» της Ρωσίας, η παλαιά υποδομή Ανατολής-Δύσης πρέπει να συμπληρώνει την απαιτούμενη συνδεσιμότητα Βορρά-Νότου, καθώς ο πόλεμος στην Ουκρανία και η κρίση με τη Ρωσία πρέπει να ωθήσει τη Δύση, συγκεκριμένα την ΕΕ να επανεξετάσουν βαθιά τον σκοπό και τη λειτουργία τους (Milosevich, 2021).

2.2.4. *Έλλειψη Συναίνεσης εντός ΕΕ*

Η πολιτική ασφάλειας, αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης αναδείχθηκε ως η πρώτη εκ των πολιτικών που επηρεάζει άμεσα τις σχέσεις της ΕΕ με τρίτες χώρες, καθώς η προσπάθεια διαφοροποίησης πηγών και δικτύων ενέργειας παράγει ανισορροπίες ισχύος στο διεθνές σύστημα αναλόγως με τις υφιστάμενες εμπορικές, πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (Μεταξάς, 2019, 333-337). Ο McGowan (2008) αναφέρει ότι τα τελευταία έτη έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον για την ανάδειξη των εθνικών συμφερόντων έναντι της ΕΕ και αυτή η μετατόπιση έχει καταστήσει πιο δύσκολο για την ΕΕ να δώσει έμφαση και

³⁶ Η μελέτη του 1995 του NATO για τη Διεύρυνση, καθόρισε κριτήρια που θα έπρεπε να πληρούν τα επίδοξα μέλη, συμπεριλαμβανομένης της δέσμευσης στις αρχές του ΟΑΣΕ για την επίλυση διαφορών, «οικονομική ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη και περιβαλλοντική ευθύνη», καθώς και «κατάλληλο δημοκρατικό και πολιτικό έλεγχο» του στρατού, κριτήρια που ορισμένα υπάρχοντα μέλη προσπάθησαν να εκπληρώσουν (NATO, 1995).

να βασίζεται σε έναν από τους πυρήνες και τις αξίες της που συνθέτουν τα θεμέλιά της, δηλαδή την φιλελευθεροποίηση και την κοινή εξωτερική πολιτική, θέτοντας διλήμματα πολιτικής (και τον ρόλο της ΕΕ) στο πλαίσιο μιας μεταβαλλόμενης ατζέντας ενεργειακής πολιτικής μεταξύ «οικονομικού εθνικισμού» για την ασφάλεια του εφοδιασμού και του φιλελευθερισμού της αγοράς. Σύμφωνα με Pszczel (2021), η συζήτηση σε επίπεδο ΕΕ περί εγωιστικών μονομερών ενεργειών και αντεγκλήσεων για έλλειψη ρεαλισμού και κατηγοριών για έλλειψη ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, καθώς και η περιφρόνηση των απόψεων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αναμφίβολα θα συνεχιστεί.

Παρά τις προσπάθειες της Δύσης να περιορίσει τις εχθρικές ενέργειες της Ρωσίας μέσω κυρώσεων, τα τελευταία χρόνια η Ρωσία έχει επεκτείνει την εμβέλειά της πέρα από το πλαίσιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Η Ρωσία είναι σήμερα σημαντικός παράγοντας στη Μέση Ανατολή, την Ανατολική Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική και προσπαθεί να ενισχύσει ρόλο στον Κόλπο, την Αφρική και την Ασία-Ειρηνικό, συμπεριλαμβανομένης της εμβάθυνσης της στρατηγικής σχέσης με την Κίνα. Η συνεχιζόμενη ικανότητα της Ρωσίας να διαταράξει και να αποσταθεροποιήσει έχει γίνει ένα νευραλγικό ζήτημα για την Ευρώπη, καθώς η αποτυχία να αποτραπούν οι ρωσικές εχθρικές ενέργειες καθόρισε επανειλημμένα τις φιλοδοξίες της Ευρώπης να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη γειτονιά της, ενώ οι διχασμοί μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της Ρωσίας έχουν υπονομεύσει την πολιτική συναίνεση (Charap et al., 2019,). Τα κράτη μέλη της ΕΕ κατέληξαν στα πέντε σημεία Ευρωπαϊκής πολιτικής απέναντι στην Ρωσία το 2016, ώστε να βρεθεί ένα κοινό σημείο επαφής ανάμεσα στα κράτη που επιθυμούσαν την απομόνωση της Ρωσίας και εκείνα που ήθελαν τη συνέχιση του διαλόγου (Van der Togt, 2020, 36).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων (ECFR) διακρίνει ότι υπάρχουν πέντε διαφορετικές προσεγγίσεις πολιτικής στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας (Leonard et al., 2007): «Trojan Horses» (Κύπρος και Ελλάδα), «Strategic Partners» (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και Ισπανία), «Friendly Pragmatists» (Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Φινλανδία, Ουγγαρία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πορτογαλία, Σλοβακία και Σλοβενία), «Frosty Pragmatists» (Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Ρηλανδία, Λετονία, Ολλανδία, Ρουμανία, Σουηδία και πρώην ΗΒ) και «New Cold Warriors» (Λιθουανία και Πολωνία). Συναφώς, αυτός ο διαχωρισμός υποδηλώνει την πρόκληση μιας ενωμένης ΕΕ, ιδίως στις ενεργειακές σχέσεις με εξωτερικούς παράγοντες (Bianco et al., 2022).

Η ΕΕ ήταν εσωτερικά διχασμένη στη στάση της απέναντι στη Ρωσία, καθώς η επιφυλακτικότητα λόγω ιστορικών εμπειριών απέναντι στη Ρωσία από τα μέλη της ΕΕ των χωρών της Βαλτικής και των χωρών του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, είναι δύσκολο να συμβιβαστεί με τη στάση μεγαλύτερων εταίρων όπως η

Γερμανία (μακροχρόνια στρατηγική οικονομικής δέσμευσης με τη Ρωσία) ή τη Γαλλία (η οποία το 2019 προέτρεψε την επαναφορά των σχέσεων με τη Ρωσία) (Milosevich, 2021).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε καλωσορίσει τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ενεργειακή Ένωση (ΕΡ, 2015b), ως έναν τρόπο για να μειωθεί η εξάρτηση των εισαγωγών ενέργειας από τη Ρωσία (ΕΡ, 2015b), η οποία σύμφωνα με το ψήφισμα «έχει αποδειχθεί αναξιόπιστος εταίρος και χρησιμοποιεί τον ενεργειακό εφοδιασμό ως πολιτικό όπλο» (ΕΡ, 2015c). Σε αυτό το πλαίσιο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζήτησε να υπάρξει αλληλεγγύη, καθώς υπάρχουν χώρες που εισάγουν φυσικό αέριο αποκλειστικά από τη Ρωσία (ΕΡ, 2015a).

Στην πράξη όμως, οι κυρώσεις της ΕΕ προς τη Ρωσία δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα στην αντιμετώπιση των «κατακριτέων» δραστηριοτήτων της σε ευρωπαϊκό έδαφος, καθώς ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη είναι απρόθυμα να θυσιάσουν τα οικονομικά οφέλη των στενών σχέσεων με τη Ρωσία (Seskuria, 2021). Σύμφωνα με (Nardelli, 2021), η Ιταλία πρότεινε οικονομική συνεργασία και δέσμευση για τις περιφερειακές συγκρούσεις με τη Ρωσία, οι οποίες θα συζητούνταν στη σύνοδο κορυφής της 25-26^{ης} Μαρτίου 2021 μεταξύ των ηγετών των κρατών μελών της ΕΕ. Πριν από τη συνάντηση όμως, η Γερμανία εξέδωσε ένα «non-paper», καλώντας για επιλεκτική συνεργασία με τη Ρωσία για την κλιματική αλλαγή. Το έγγραφο όμως αναγνώριζε ότι η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας είναι απίθανο να αλλάξει ριζικά βραχυπρόθεσμα, προτρέποντας την ΕΕ να αναπτύξει μια πιο δομημένη προσέγγιση σχετικά με τον τρόπο συνεργασίας με τη Ρωσία σε βασικά ζητήματα και να ωθήσει τη Ρωσία να αναλάβει μεγαλύτερη ευθύνη για την επίλυση παγκόσμιων ζητημάτων, όπως οι συγκρούσεις, η κλιματική αλλαγή, η ασφάλεια, η υγειονομική περίθαλψη, το εμπόριο και η μετανάστευση.

Το εμπόδιο, όπως πάντα, είναι η έλλειψη συναίνεσης σχετικά με την πολιτική της Ρωσίας μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Χαρακτηριστική είναι η διαμάχη που προκλήθηκε από την πρωτοβουλία της τελευταίας στιγμής του Γάλλου Προέδρου Μακρόν και της Γερμανίδας καγκελαρίου Μέρκελ, να πείσουν άλλα κράτη μέλη της ΕΕ πριν από τη σύνοδο³⁷

³⁷ Το πιο διχαστικό σημείο ήταν ο προτεινόμενος διάλογος υψηλού επιπέδου με τη Ρωσία, τον οποίο πολλοί ηγέτες, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου της Λιθουανίας Nausėda, του πρωθυπουργού των Κάτω Χωρών Rutte και του πρωθυπουργού της Πολωνίας Morawiecki, θεωρούσαν ότι ήταν πρόωρο δεδομένης της «επιθετικής πολιτικής» της Ρωσίας. Ο πρωθυπουργός της Λετονίας Κάρνι, τόνισε ότι «ο διάλογος πρέπει να έχει επίσης κάποιο κόστος για τη Ρωσία», καλώντας για όρους. Σε αυτή τη συζήτηση διακυβευόταν η ενότητα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που σφυρηλατήθηκε το 2014 μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, όταν ανεστάλησαν οι σύνοδοι κορυφής ΕΕ-Ρωσίας, αλλά και η αξιοπιστία της ΕΕ έναντι των χωρών της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, σε μια εποχή που η ανατολική Ουκρανία εξακολουθούσε να είναι σε αναταραχή και οι συμφωνίες του Μινσκ να μην έχουν ακόμη εφαρμοστεί πλήρως. Βέβαια, τα συμπεράσματα καθυσάχασαν τους ανατολικούς εταίρους για την πρόθεση της ΕΕ «να εμβαθύνει και να εντείνει περαιτέρω τους πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς» (EUCO, 2021).

του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 24-25 Ιουνίου 2021 ώστε να ξαναρχίσουν τις συναντήσεις σε υψηλό επίπεδο με τη Ρωσία (Fleming et al., 2021). Η Γερμανία και η Γαλλία υποστηρίζαν συνεχώς τη δέσμευση, ενώ η Σερβία, η Ιταλία και η Ουγγαρία ήθελαν να ενισχύσουν τις σχέσεις και τους οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία, ενώ η Πολωνία, η Ρουμανία και τα κράτη της Βαλτικής υποστηρίζαν αυστηρότερες πολιτικές εναντίον της Μόσχας. Υπόψη ότι τα τελευταία έτη, οι εξαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη έχουν φτάσει σε ιστορικά υψηλά επίπεδα (Foy, 2018), με την κρατική Gazprom να προμηθεύει σχεδόν το 40% του ευρωπαϊκού φυσικού αερίου.

Τα αντιφατικά όμως μηνύματα από τα κράτη μέλη αποδυνάμωσαν τη θέση της ΕΕ έναντι της Ρωσίας και κατέστησαν δύσκολη τη διάκριση μεταξύ της προθυμίας για συμβιβασμό και του κατευνασμού (Meister, 2022). Ιδιαίτερα, η Γερμανία, με την αυξανόμενη ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία από το 2015 (65% του γερμανικού φυσικού αερίου προερχόταν από τη Ρωσία το 2020) και την υποστήριξή της στον αγωγό Nord Stream 2, κατείχε μια ιδιαίτερα προβληματική θέση. Η Γερμανία υπήρξε το κράτος με τη μεγαλύτερη επιρροή στον αγωγό Nord Stream 2, καθώς θα ήταν ο κύριος πελάτης του, αλλά οι ανησυχίες που προέκυψαν από τα ανατολικά κράτη μέλη της ΕΕ σημειώνουν τη σημασία των διαφορών και τον αντίκτυπο στις υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ των μελών της ΕΕ (Keyour & Hendla, 2019). Συναφώς, η Γερμανία αντιμετώπιζε συνεχή κριτική για το έργο του ρωσικού αγωγού Nord Stream 2, καθώς θα επιτρέψει στη Ρωσία να αυξήσει περαιτέρω την επιρροή της στην ενεργειακή πολιτική της ΕΕ. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ Μπάιντεν είχε περιγράψει τον αγωγό ως «κακή συμφωνία για την Ευρώπη» και ότι η κυβέρνησή του θα επιβάλει περαιτέρω κυρώσεις στις εταιρείες εκμετάλλευσης του αγωγού.

Είναι αξιοσημείωτο ότι όταν οι σχέσεις ΕΕ -Ρωσίας είχαν φτάσει στο χαμηλότερο σημείο τους και με τη διεθνή πίεση να ακυρωθεί ο Nord Stream 2 ως αντίδραση στη δηλητηρίαση του Ναβάλνι, ο υπουργός Οικονομίας και Ενέργειας της Γερμανίας Altmaier διαχώρισε³⁸ τα επιχειρηματικά σχέδια από τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προτείνοντας ότι η «δέσμευση» με τη Ρωσία είναι ακόμα απαραίτητη (Mukhopadhyay, 2021). Παρά λοιπόν τις εκκλήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άρση του Nord Stream 2, η καγκελάρια Μέρκελ επιβεβαίωσε αμέσως την υποστήριξή της στο έργο και παρότι η Ρωσία είχε απελάσει Γερμανούς και άλλους Ευρωπαίους διπλωμάτες, κατηγορώντας τους ότι συμμετείχαν σε «παράνομες» διαδηλώσεις κατά της φυλάκισης του Ναβάλνι. Η ΕΕ πάλευε

³⁸ «Οι επιχειρηματικές σχέσεις και τα επιχειρηματικά σχέδια που υπάρχουν εδώ και δεκαετίες είναι άλλο πράγμα και οι σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι αντιδράσεις μας σε αυτές είναι άλλο», δήλωσε ο Altmaier στην εφημερίδα Bild am Sonntag (Mukhopadhyay, 2021).

πάντα να χαράζει μια συνεκτική πολιτική έναντι της Ρωσίας καθόσον ενώ οι χώρες της ΕΕ μοιράζονται δημοκρατικές και φιλελεύθερες αξίες, δεν μοιράζονται απαραίτητα γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα ούτε επιθυμούν να τα θυσιάσουν (Milosevich, 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1. Γεωπολιτική και Γεωοικονομία

3.1.1. Σχέση Αλληλεξάρτησης

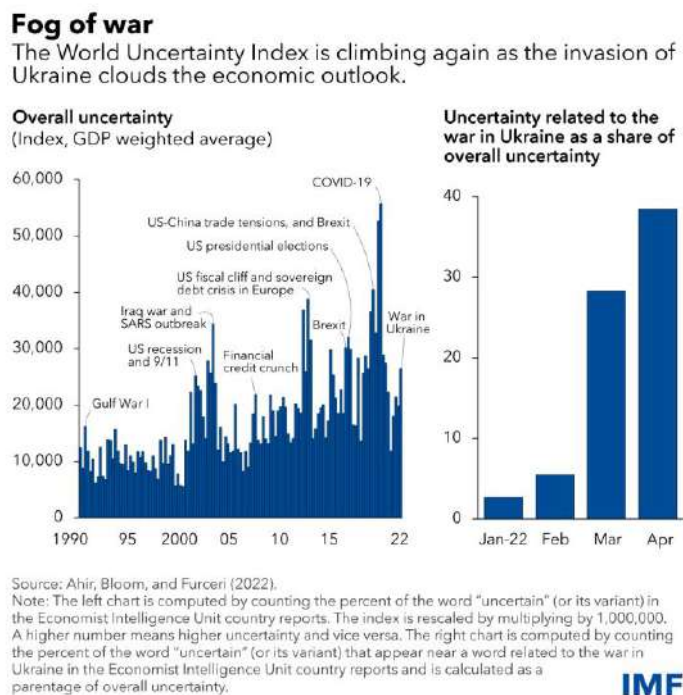
Σε ασυνήθιστο και αυξανόμενο βαθμό, οι παγκόσμιες μακροοικονομικές εξελίξεις διαμορφώνονται επί του παρόντος από γεωπολιτικές αναταράξεις. Μετά από μια ταχεία αλλά άνιση ανάκαμψη το 2021, η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται εν μέσω διαδοχικών και πολλαπλασιαζόμενων κρίσεων, καθώς οι προκλήσεις σε ζητήματα πολιτικής που προκύπτουν είναι πολύ σημαντικές, ειδικά σε ένα διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη δυσπιστία (TDR, 2022, 4). Ταυτόχρονα, οι θεσμοί της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, επιφορτισμένοι από το 1945 με τον μετριασμό των παγκόσμιων κραδασμών, την παροχή διεθνών δημόσιων αγαθών και την παροχή ενός παγκόσμιου δικτύου χρηματοοικονομικής ασφάλειας, έχουν παρεμποδιστεί από ανεπαρκείς πόρους και εργαλεία και επιλογές πολιτικής που είναι «άκαμπτα και παλιομοδίτικα» (Syed, 2022; Yellen, 2022).

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι γενεσιουργός αιτία πολλών από τις αναταραχές σε παγκόσμιο επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου του αυξανόμενου πληθωρισμού, των ανησυχιών σχετικά με την επισιτιστική και ενεργειακή ασφάλεια και την προοπτική μιας απότομης επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας στην Ευρώπη. Η γεωπολιτική στροφή στην παγκόσμια οικονομία προηγείται της ρωσικής εισβολής, καθώς η ανταγωνιστική εξέλιξη της σχέσης ΗΠΑ-Κίνας είχε σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις εδώ και χρόνια, αλλά η επιστροφή του πολέμου στην Ευρώπη φαίνεται να είναι ένα είδος καμπής για τον τρόπο που σκέφτονται οι άνθρωποι το γεωπολιτικό κίνδυνο (CES, 2022, 20).

Η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει ίσως τη μεγαλύτερη δοκιμασία της από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς ο πόλεμος στην Ουκρανία εγκυμονεί τον αυξημένο κίνδυνο γεωοικονομικού κατακερματισμού (Georgieva, Gopinath, & Pazarbasioglu, 2022). Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει επιφέρει μια κρίση πάνω σε μια άλλη κρίση, επιδεινώνοντας τις αρνητικές συνέπειες από την πανδημία, μειώνοντας την ανάπτυξη και ωθώντας τον πληθωρισμό, καθώς οι υψηλές τιμές των τροφίμων και της ενέργειας βαραίνουν τα νοικοκυριά σε όλο τον κόσμο. Οι αυστηρότερες οικονομικές συνθήκες ασκούν περαιτέρω πίεση σε υπερχρεωμένα κράτη, εταιρείες και οικογένειες, ενώ χώρες και εταιρείες επαναξιολογούν τις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού εν μέσω επίμονων διαταραχών.

Οι ενστάσεις στο εμπόριο, τα τεχνολογικά πρότυπα και η ασφάλεια αυξάνονται εδώ και πολλά χρόνια, υπονομεύοντας την ανάπτυξη και την εμπιστοσύνη στο τρέχον παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Η αβεβαιότητα γύρω από τις εμπορικές πολιτικές, μείωσε το παγκόσμιο ΑΕΠ το 2019 κατά σχεδόν 1%, σύμφωνα με έρευνα του ΔΝΤ (Ahir, Bloom, & Furceri, 2022), ενώ από τότε που ξεκίνησε ο πόλεμος στην Ουκρανία, περίπου 30 χώρες έχουν περιορίσει το εμπόριο τροφίμων, ενέργειας και άλλων βασικών εμπορευμάτων³⁹.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Παγκόσμιος Δείκτης Αβεβαιότητας (2022).

Πηγή: IMF (Ahir et al., 2022)

Η Ευρώπη είναι πολύ πιο εκτεθειμένη σε γεωοικονομικές εντάσεις, δεδομένης της έλλειψης εγχώριων πηγών ενέργειας και πρόσβασης σε πρώτες ύλες, καθώς και του εξαγωγικού προσανατολισμού ορισμένων από τις μεγαλύτερες οικονομίες της. Επίσης, ο πόλεμος της Ουκρανίας ανέδειξε την εξάρτηση της Ευρώπης στον τομέα της άμυνας από τις ΗΠΑ, καθώς ελλείψει μιας ισχυρής διατλαντικής συμμαχίας, η Ευρώπη θα μπορούσε να αναγκαστεί σε στρατηγικούς συμβιβασμούς με τη Ρωσία και την Κίνα για να διατηρήσει το βιοτικό της επίπεδο, ειδικά για την πρόσβαση στην ενέργεια και τις πρώτες ύλες, όπως οι σπάνιες γαίες, ενώ θα μπορούσε να ανοίξει το δρόμο για ένα νέο γεωπολιτικό παράδειγμα και πιθανές αλλαγές στις οικονομικές και νομισματικές ρυθμίσεις (Mühleisen, 2022, 17).

³⁹ Το κόστος του περαιτέρω κατακερματισμού θα ήταν τεράστιο σε όλες τις χώρες. Άτομα σε κάθε επίπεδο εισοδήματος θα πληγούν, θα αυξηθεί η οικονομική μετανάστευση, θα επέλθουν σοβαρές επιπτώσεις λόγω των αναδιαμορφωμένων αλυσίδων εφοδιασμού και τα υψηλότερα εμπόδια στις επενδύσεις. Έρευνα του ΔΝΤ εκτιμά ότι ο τεχνολογικός κατακερματισμός από μόνος του μπορεί να οδηγήσει σε απώλειες 5% του ΑΕΠ για πολλές χώρες (Cerdeiro et al., 2021).

Το έτος 2022, ο COVID-19 και οι οικονομικές και κοινωνικές του συνέπειες συνεχίζουν να αποτελούν κρίσιμη απειλή για τον κόσμο. Η ανισότητα των εμβολίων και η επακόλουθη άνιση οικονομική ανάκαμψη κινδυνεύουν να επιδεινώσουν τα κοινωνικά ρήγματα και τις γεωπολιτικές εντάσεις, καθώς στις φτωχότερες 52 χώρες όπου ζει το 20% της ανθρωπότητας, μόνο το 6% του πληθυσμού είχε εμβολιαστεί μέχρι το Σεπτέμβριο του 2022 (TDR, 2022). Μέχρι το 2024, οι αναπτυσσόμενες οικονομίες (εξαιρουμένης της Κίνας) θα έχουν πτώση 5,5% κάτω από την αναμενόμενη αύξηση του ΑΕΠ πριν από την πανδημία, ενώ αντίθετα οι αναπτυγμένες οικονομίες θα την έχουν ξεπεράσει κατά 0,9%, διευρύνοντας κατά συνέπεια το παγκόσμιο εισοδηματικό χάσμα⁴⁰. Αυτές οι ανισότητες αναμένεται τώρα να διευρυνθούν περαιτέρω, καθώς έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας εκτιμά ότι το πλουσιότερο 20% του παγκόσμιου πληθυσμού θα έχει ανακτήσει τις μισές απώλειές του το 2021, ενώ το φτωχότερο 20% θα έχει χάσει 5% περισσότερο από το εισόδημά του (Mahler et al., 2021). Μέχρι το 2030, προβλέπεται 51 εκατομμύρια περισσότεροι άνθρωποι να ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας σε σύγκριση με την προ-πανδημική τάση (Dooley & Kharas, 2021).

Στην έρευνα Global Risks Perception Survey 2021-22 (WEF, 2022c)⁴¹, οι ερωτηθέντες επισήμαναν μεταξύ άλλων τις «κρίσεις χρέους» και τις «γεωοικονομικές αντιπαραθέσεις», ως από τους πιο σοβαρούς κινδύνους για τα 10 επόμενα έτη. Μια αποκλίνουσα οικονομική ανάκαμψη απειλεί τη συνεργασία αναφορικά με τις παγκόσμιες προκλήσεις⁴². Οικονομικά και γεωπολιτικά ρήγματα, αλλά και σε τομείς όπως της δημόσιας υγείας και της κοινωνίας, τα οποία αυξάνονται μετά τις πανδημίες, κινδυνεύουν να οδηγήσουν σε αποκλίνουσες και

⁴⁰ Αυτή η παγκόσμια απόκλιση θα δημιουργήσει εντός και εκτός συνόρων εντάσεις που κινδυνεύουν να επιδεινώσουν τις κλιμακωτές επιπτώσεις της πανδημίας και να περιπλέξουν τον συντονισμό που απαιτείται για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων, όπως η ενίσχυση της κλιματικής δράσης, η ενίσχυση της ψηφιακής ασφάλειας, η αποκατάσταση των μέσων διαβίωσης και η κοινωνική συνοχή και η διαχείριση του ανταγωνισμού στο διάστημα (WEF, 2022c, 7).

⁴¹ Το GRPS 2021-2022 περιλάμβανε μια ερώτηση σχετικά με τις διεθνείς προσπάθειες μετριασμού του κινδύνου. «Τεχνητή νοημοσύνη», «εκμετάλλευση του διαστήματος», «διασυνοριακές κυβερνοεπιθέσεις και παραπληροφόρηση», όπως και «μετανάστευση και πρόσφυγες» είναι οι τομείς όπου οι περισσότεροι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι η τρέχουσα κατάσταση των προσπαθειών μετριασμού του κινδύνου δεν ανταποκρίνεται ως πρόκληση, δηλαδή οι προσπάθειες «δεν έχουν ξεκινήσει» ή βρίσκονται σε «πρώιμη ανάπτυξη». Εν τω μεταξύ, για τη «διευκόλυνση του εμπορίου», το «διεθνές έγκλημα» και τα «όπλα μαζικής καταστροφής», μεγάλη πλειοψηφία θεώρησε ότι οι προσπάθειες μετριασμού του κινδύνου ήταν «καθιερωμένες» ή «αποτελεσματικές». Τα αποτελέσματα GRPS 2021-2022 περιλαμβάνονται στη μελέτη Global Risks Report 2022 (WEF, 2022c). Περαιτέρω: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022/in-full/appendix-c-technical-notes-global-risks-perception-survey-2021-2022/> (Accessed: 5 November 2022).

⁴² Οι οικονομικές προκλήσεις που απορρέουν από την πανδημία συνεχίζουν, καθώς οι προοπτικές παραμένουν αδύναμες: η παγκόσμια οικονομία αναμενόταν να είναι 2,3% μικρότερη έως το 2024 από ό,τι θα ήταν χωρίς την πανδημία. Αύξηση των τιμών των εμπορευμάτων, ο πληθωρισμός και το χρέος αποτελούν αναδυόμενους κινδύνους. Επιπλέον, με μια ακόμη άνοδο των κρουσμάτων COVID-19 προς το τέλος του 2021, η πανδημία συνεχίζει να καταπνίγει την ικανότητα των χωρών να διευκολύνουν τη διαρκή ανάκαμψη. Οι οικονομικές επιπτώσεις από την πανδημία επιδεινώνονται με ανισορροπίες στην αγορά εργασίας, προστατευτισμό και διεύρυνση του ψηφιακού χάσματος, της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων που κινδυνεύουν να χωρίσουν τον κόσμο σε αποκλίνουσες τροχιές (WEF, 2022c).

καθυστερημένες προσεγγίσεις σε κρίσιμες παγκόσμιες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα και ο πλανήτης μας (Sedik & Xu, 2020).

Η παγκόσμια οικονομική ανάκαμψη από την ύφεση που προκλήθηκε από τις αντιδράσεις στην πανδημία COVID-19, συνεχίζεται αλλά επιβραδύνεται. Μετά από συρρίκνωση 3,1% το 2020, η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να φτάσει στο 5,9% το 2021 και να επιβραδυνθεί στο 4,9% το 2022 (IMF, 2021). Μέχρι το 2024, η παγκόσμια οικονομία προβλέπεται να είναι 2,3% μικρότερη από ότι θα ήταν χωρίς την πανδημία. Οι κίνδυνοι για την οικονομική ανάπτυξη είναι σημαντικοί, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων από πιθανή αναζωπύρωση του COVID-19, καθώς εμφανίζονται νέες παραλλαγές. Η έρευνα GRPS 2021-22 προσδιόρισε ως κρίσιμες μεσοπρόθεσμες ανησυχίες: «σοκ στα βασικά προϊόντα», «αστάθεια τιμών» και «κρίσεις χρέους». Αυτές ήδη αναδεικνύονται σε κάποιο βαθμό, ενώ οι τιμές των εμπορευμάτων είχαν αυξηθεί σχεδόν κατά 30% από την αρχή του 2021⁴³, όμως δύναται να παραμείνουν ασταθείς λόγω των αυξανόμενων εντάσεων μεταξύ Ευρώπης και Ρωσίας, της έλλειψης ενέργειας στην Κίνα, των συνεχιζόμενων διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας (Cohen, 2021) και των προκλήσεων μετάβασης από την αποεπένδυση σε αποθέματα ορυκτών καυσίμων (Erlanger et al., 2021).

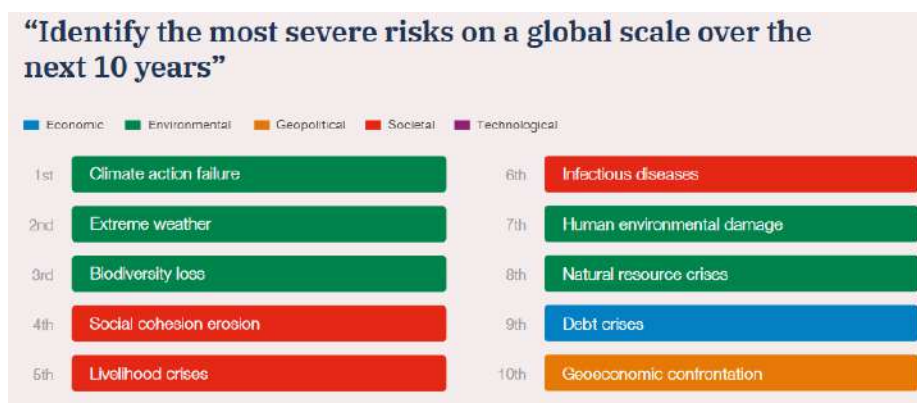
Ο πληθωρισμός έχει επιταχυνθεί σε πολλές χώρες, ως αποτέλεσμα των διαταραχών που σχετίζονται με την πανδημία στις αλυσίδες εφοδιασμού, σε συνδυασμό με την αναζωπύρωση της καταναλωτικής ζήτησης και τις υψηλότερες τιμές των εμπορευμάτων. Αυτό θα μειώσει το καταναλωτικό συναίσθημα που ήταν θεμελιώδες για την ανάκαμψη και θα αυξήσει τον κίνδυνο ανόδου των επιτοκίων της Κεντρικής Τράπεζας (WEF, 2021). Σε προηγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, οι υψηλότερες τιμές και το ακριβότερο χρέος θα επηρέαζαν ιδιαίτερα αρνητικά τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα, ενώ οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις που εξακολουθούν να προσπαθούν να αποφύγουν τη χρεοκοπία θα υποφέρουν από την εξασθένηση της κατανάλωσης. Επιπλέον, το δημόσιο χρέος έχει αυξηθεί λόγω της πανδημίας, καθώς αυξήθηκε παγκοσμίως κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες, στο 97% του ΑΕΠ το 2020 (Kose et al., 2021), ενώ τα ήδη τεταμένα δημόσια οικονομικά στις αναπτυσσόμενες χώρες διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο από την υπομόχλευση χρέους (Galouchko, 2021) και την ανατίμηση του δολαρίου ΗΠΑ (αύξηση 7% από την αρχές του 2021)⁴⁴. Σε αυτό πλαίσιο, οι ερωτηθέντες στο GRPS αναγνώρισαν τις «κρίσεις χρέους» ως κρίσιμη βραχυπρόθεσμη και

⁴³ Σύμφωνα με Market Watch: Bloomberg Commodity Index-YTD. Available at: <https://www.marketwatch.com/investing/index/bcom?countrycode=xx> (Accessed: 3 January 2022).

⁴⁴ Σύμφωνα με Market Watch: U.S. Dollar Index (DXY)-YTD. Available at: <https://www.marketwatch.com/investing/index/dxy> (Accessed: 3 January 2022).

μεσοπρόθεσμη απειλή για τον κόσμο και έναν από τους πιο δυνητικά σοβαρούς κινδύνους την επόμενη δεκαετία.

ΕΙΚΟΝΑ 1: Οι σοβαρότεροι κίνδυνοι σε παγκόσμια κλίμακα τα επόμενα 10 χρόνια (2022).

Πηγή: Global Risks Perception Survey 2021-2022 (WEF, 2022c, 14)

Τα διερευνόμενα γεωπολιτικά ρήγματα κινδυνεύουν να αποτελέσουν άλλη μια δύναμη για την παγκόσμια απόκλιση, καθώς χώρες όπως η Ρωσία και η Τουρκία, επιδεικνύουν επίσης μεγαλύτερη ικανότητα και προθυμία να προβάλουν ισχύ στο εξωτερικό. Οι γεωπολιτικές εντάσεις διαχέονται στην οικονομική σφαίρα. Για παράδειγμα, η Ινδία και η Ιαπωνία εφάρμοσαν πολιτικές προστατευτισμού κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Denyer, 2020; Sikarwar, 2021). Οι δυτικές εταιρείες, σε ευαίσθητους τομείς όπως είναι η τεχνολογία, αντιμετωπίζουν αυξανόμενες δυσκολίες στην επιχειρηματική δραστηριότητα στην Κίνα και τη Ρωσία, ενώ οι ίδιες οι δυτικές χώρες περιορίζουν τις επενδύσεις από γεωπολιτικούς ανταγωνιστές σε στρατηγικούς τομείς. Οι ερωτηθέντες στο GRPS 2021-2022 αναγνώρισαν τις «γεωοικονομικές αντιπαραθέσεις» ως μια κρίσιμη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη απειλή για τον κόσμο και τον πιο δυνητικά σοβαρό γεωπολιτικό κίνδυνο για την επόμενη δεκαετία. Επιπρόσθετα, αναφέρεται ότι η πανδημία COVID-19 ανέδειξε τις ελλείψεις της παγκόσμιας συνεργασίας, και υφίστανται ανάγκη για ισχυρότερη παγκόσμια διακυβέρνηση και πιο αποτελεσματικές διεθνείς προσπάθειες μετριασμού του κινδύνου, καθώς οι παγκόσμιες, αλληλένδετες προκλήσεις που επισημαίνονται σε αυτήν την έκθεση δεν μπορούν να επιλυθούν μόνο από τις εθνικές κυβερνήσεις.

Εντούτοις, η συνεργασία με κοινό σκοπό για την επίτευξη διαρκών αποτελεσμάτων θα αποτελέσει πρόκληση, καθόσον η αποτελεσματική παγκόσμια διακυβέρνηση εξαρτάται από τη διεθνή συνεργασία που θα είναι δύσκολο να εξασφαλιστεί, ώστε να αξιοποιηθούν οι απαραίτητες ικανότητες και να επιτευχθεί η επίλυση κρίσιμων ζητημάτων, σε ένα πλαίσιο διεθνών σχέσεων που χαρακτηρίζεται από οικονομική απόκλιση, σκεπτικισμό γύρω από την παγκοσμιοποίηση, στενότερη εστίαση στα εθνικά συμφέροντα και εντεινόμενο γεωπολιτικό ανταγωνισμό (UN DESA, 2014). Οι κρίσεις οδηγούν σε απροσδόκητα μονοπάτια, καθώς

διαφορετικά τυφλά σημεία, αναταραχές και κραδασμοί σε κοινωνικό πλαίσιο μπορεί να έχουν ένα ευρύ φάσμα αποτελεσμάτων, όλα με διαφορετικές πιθανότητες και επιπτώσεις (WEF, 2022c). Οι διαφαινόμενες «κρίσεις χρέους» αναγνωρίστηκαν ως επικείμενη απειλή για τον κόσμο για τα επόμενα δύο έτη, αλλά οι ερωτηθέντες στο GRPS 2021-22 πιστεύουν ότι θα φτάσουν στο πιο κρίσιμο σημείο τους σε τρία έως πέντε χρόνια⁴⁵. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με GRPS 2021-22, οι «γεωοικονομικές αντιπαραθέσεις» θα εμφανιστούν ως κρίσιμη απειλή για τον κόσμο μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα και ως ένας από τους πιο δυνητικά σοβαρούς κινδύνους την επόμενη δεκαετία⁴⁶.

3.1.2. Σενάρια κινδύνου ΕΕ - Ρωσίας για τη διεθνή οικονομία

Σύμφωνα με τη μελέτη «Risk Outlook 2023: Ten risk scenarios that could reshape the global economy», το 2022 οι παγκόσμιες επιπτώσεις της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία μετατόπισαν τις παγκόσμιες ανησυχίες μακριά από ζητήματα υγείας που σχετίζονται με τον Covid και προς τους αυξανόμενους πολιτικούς, μακροοικονομικούς και την ασφάλεια κινδύνους, ενώ αναμένεται ότι ο αντίκτυπος από τον πόλεμο στην Ουκρανία, η παγκόσμια νομισματική σύσφιξη και η οικονομική επιβράδυνση στην Κίνα θα επιβαρύνουν την οικονομία το 2023, με την παγκόσμια ανάπτυξη να επιβραδύνεται στο 1,6% (EIU, 2022). Στη μελέτη εξετάζονται 10 σενάρια κινδύνου (πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό, περιβαλλοντικό τομέα) που θα μπορούσαν να αναδιαμορφώσουν την παγκόσμια οικονομία και να οδηγήσουν σε ακόμη πιο αργή ανάπτυξη ή ακόμη και να πυροδοτήσουν μια παγκόσμια ύφεση. Αναφορικά με τις σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας αναφέρονται τα κάτωθι 5 σενάρια:

- *Σενάριο 1^ο: ο κρύος χειμώνας επιδεινώνει την ενεργειακή κρίση της Ευρώπης*

Δίνεται υψηλή πιθανότητα με πολύ υψηλό αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, η Ρωσία χρησιμοποιεί ως όπλο τον ενεργειακό της εφοδιασμό διακόπτοντας πλήρως ή εν μέρει τις ροές φυσικού

⁴⁵ Τα κυβερνητικά κίνητρα ήταν ζωτικής σημασίας για την προστασία των εισοδημάτων, τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και την επιβίωση των επιχειρήσεων, αλλά τα βάρη του χρέους είναι πλέον υψηλά και οι δημόσιοι προϋπολογισμοί θα συνεχίσουν να επιβαρύνονται μετά την πανδημία, ακόμη κι αν χρειάζονται για τη χρηματοδότηση δίκαιων και πράσινων μεταβάσεων. Ως «κρίσεις χρέους στις μεγάλες οικονομίες» γίνεται αναφορά, όταν τα εταιρικά και/ή τα δημόσια οικονομικά κατακλύζονται από τη συσσώρευση χρέους ή/και την εξυπηρέτηση του χρέους σε μεγάλες οικονομίες, με αποτέλεσμα μαζικές χρεοκοπίες, πτωχεύσεις, αφερεγγυότητα, κρίσεις ρευστότητας ή κρίσεις κρατικού χρέους (WEF, 2022, 23-93).

⁴⁶ Ενώ οι πειστικές εγχώριες προκλήσεις απαιτούν άμεση προσοχή, η πανδημία και οι οικονομικές της συνέπειες απέδειξαν για άλλη μια φορά ότι οι παγκόσμιοι κίνδυνοι δεν λαμβάνουν υπόψη τα πολιτικά σύνορα. Η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει τις κοινές και σύνθετες απειλές του οικονομικού κατακερματισμού και της πλανητικής υποβάθμισης, οι οποίες θα απαιτήσουν μια συντονισμένη παγκόσμια απάντηση. Οι «Γεωοικονομικές αντιπαραθέσεις» σχετίζονται με την ανάπτυξη οικονομικών μέσων πίεσης, συμπεριλαμβανομένων επενδυτικών ελέγχων, εμπορικών ελέγχων, μη δασμολογικών φραγμών ή και νομισματικών μέτρων από παγκόσμιες ή περιφερειακές δυνάμεις για την αποσύνδεση των οικονομικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των εθνών και την εδραίωση σφαιρών επιρροής (WEF, 2022, 23-24). Τα πλήρη αποτελέσματα του GRPS 2021-2022: Available at: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022/data-on-global-risks-perceptions#report-nav> (Accessed: 5 November 2022).

αερίου σε 12 χώρες της ΕΕ. Εάν ένας κρύος χειμώνας το 2022/23 οδηγήσει σε ζήτηση φυσικού αερίου πάνω από το μέσο όρο, η Ευρώπη θα μπορούσε να εξαντλήσει τα αποθέματά της φυσικού αερίου νωρίς (και να μην τα αναπληρώσει), με αποτέλεσμα μια ύφεση που θα μπορούσε να συρθεί μέχρι το 2024 (η βασική πρόβλεψη από ΕΙΥ είναι για ήπια ύφεση, με το ΑΕΠ της Ευρωζώνης να συρρικνώνεται κατά 0,4% το επόμενο έτος). Μεγάλα τμήματα του βιομηχανικού τομέα θα αναγκαστούν να μειώσουν τη χρήση ενέργειας και να μειώσουν το εργατικό δυναμικό τους, με αποτέλεσμα να σταματήσουν οι αλυσίδες εφοδιασμού. Οι υψηλές τιμές της ενέργειας θα οδηγούσαν σε αύξηση των πτωχεύσεων, καθώς οι επιχειρήσεις γίνονται ασύμφορες. Σε ένα ακραίο σενάριο, οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να μειώσουν τη χρήση ενέργειας, οδηγώντας σε κύματα διακοπής ρεύματος. Οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν επίσης να σταματήσουν την προστασία των τιμών για τα νοικοκυριά, αυξάνοντας περαιτέρω το κόστος θέρμανσης και κατά συνέπεια τροφοδοτώντας τη φτώχεια και διαβρώνοντας την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Η κατάρρευση της αλληλεγγύης της ΕΕ είναι ένας άλλος κίνδυνος, με τα κράτη μέλη να διακόπτουν ή να μειώνουν πιθανώς τις ροές φυσικού αερίου προς τους γείτονές τους για να αποτρέψουν τις εγχώριες ελλείψεις. Δεδομένου του υψηλού επιπέδου εξάρτησής τους από το ρωσικό αέριο, η Κεντρική Ευρώπη, η Γερμανία και η Αυστρία θα ήταν οι πιο εκτεθειμένες σε μια βαθιά ύφεση σε ένα τέτοιο σενάριο.

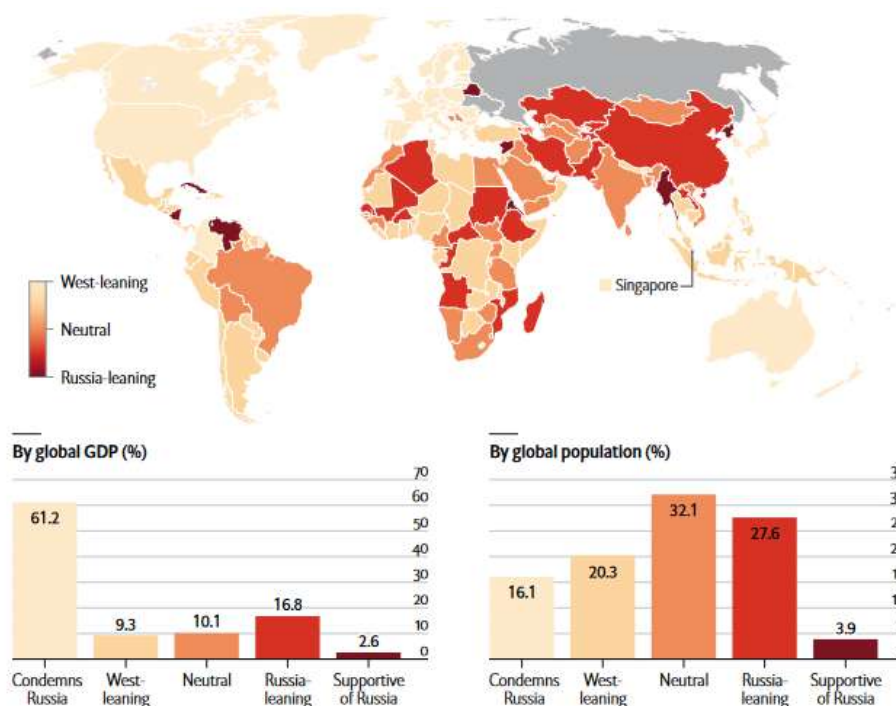
- *Σενάριο 2^ο: ακραία καιρικά φαινόμενα αυξάνουν τις τιμές των εμπορευμάτων, τροφοδοτώντας την παγκόσμια επισιτιστική ανασφάλεια*

Δίνεται υψηλή πιθανότητα με πολύ υψηλό αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, τα μοντέλα κλιματικής αλλαγής δείχνουν αυξημένη συχνότητα ακραίων καιρικών φαινομένων, καθότι ενώ μέχρι τούδε αυτά ήταν σποραδικά και σε διάφορα μέρη του κόσμου, θα μπορούσαν να αρχίσουν να συμβαίνουν πιο συγχρονισμένα και για παρατεταμένες περιόδους. Οι έντονες ξηρασίες και οι καύσωνες στην Ευρώπη, την Κίνα, την Ινδία και τις ΗΠΑ το 2022 συμβάλλουν στην αύξηση των τιμών ορισμένων τροφίμων. Επιπλέον, ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας (δύο από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς γεωργικών προϊόντων στον κόσμο) οδήγησε σε σοβαρές αυξήσεις των τιμών και σε κινδύνους λόγω δημιουργίας παγκόσμιων ελλείψεων σε σιτηρά και λιπάσματα (που είναι κρίσιμα για τη συγκομιδή) το 2023. Ο κόσμος θα μπορούσε να αντιμετωπίσει μια παρατεταμένη περίοδο ελλείψεων καλλιεργειών και εκτίναξης των τιμών, αυξάνοντας τον κίνδυνο επισιτιστικής ανασφάλειας (ή ακόμα και λοιμού). Πάνω από μισό δισεκατομμύριο άνθρωποι ζουν σε χώρες που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στο ρωσικό και ουκρανικό σιτάρι.

- *Σενάριο 6^ο: ο διακρατικός κυβερνοπόλεμος καταστρέφει τις κρατικές υποδομές σε μεγάλες οικονομίες*

Δίνεται μικρή πιθανότητα με πολύ υψηλό αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η κατάσταση γύρω από την Ταϊβάν, αύξησε την πιθανότητα μεγάλων κυβερνοεπιθέσεων από κράτος σε κράτος. Δεδομένου του πολύ υψηλότερου κόστους της άμεσης στρατιωτικής σύγκρουσης και της δυσκολίας στον εντοπισμό των δραστών κυβερνοεπιθέσεων, οποιαδήποτε στρατιωτική κλιμάκωση είναι πολύ πιθανό αρχικά να λάβει τη μορφή κυβερνοπολέμου. Αυτό θα μπορούσε να προκληθεί από μια πλήρη διπλωματική κατάρρευση, που θα οδηγήσει σε μια κλιμακούμενη σειρά από επιθέσεις στον κυβερνοχώρο που στοχεύουν τελικά το λογισμικό που ελέγχει την κρατική υποδομή. Για παράδειγμα, η διακοπή λειτουργίας ενός εθνικού δικτύου θα διαταράξει σοβαρά τις επιχειρηματικές δραστηριότητες. Σημειώνεται ότι τα 2/3 του παγκόσμιου πληθυσμού ζουν σε χώρες που είναι ουδέτερες ή που κλίνουν προς τη Ρωσία τον πόλεμο στην Ουκρανία.

ΕΙΚΟΝΑ 2: Υποστήριξη προς Ρωσία στον πόλεμο με Ουκρανία (Παγκοσμίως % ΑΕΠ, Πληθυσμός).

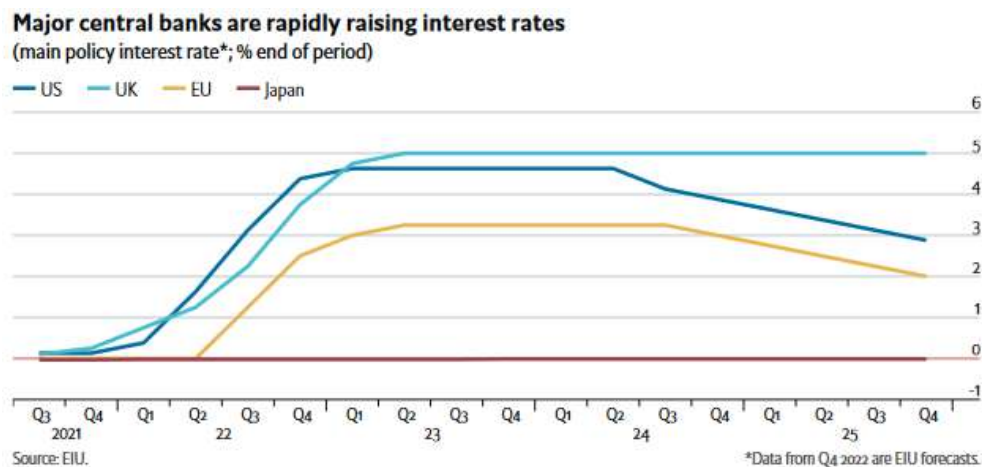
Πηγή: (EIU, 2022, σελ. 4)

■ *Σενάριο 8^ο: η επιθετική νομισματική σύσφιξη οδηγεί σε παγκόσμια ύφεση*

Δίνεται μικρή πιθανότητα με μέτριο αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, οι μεγάλες κεντρικές τράπεζες αυξάνουν γρήγορα τα επιτόκια για να προσπαθήσουν να δαμάσουν τον αυξανόμενο πληθωρισμό στις περισσότερες χώρες σε όλο τον κόσμο (εκτίμηση EIU ότι ο παγκόσμιος πληθωρισμός θα είναι σχεδόν 10% το 2022). Αυτά τα μέτρα τροφοδοτούν μια απότομη αύξηση των μακροπρόθεσμων επιτοκίων, αυξάνοντας το κόστος δανεισμού. Μια παρατεταμένη άνοδος του πληθωρισμού θα μπορούσε να ωθήσει τις κεντρικές τράπεζες να διατηρήσουν επιθετικές πολιτικές, που θα υπονόμειαν όμως την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών εν μέσω υψηλών

τιμών ενέργειας και εμπορευμάτων. Εν μέσω άλλων αποσταθεροποιητικών παραγόντων (πχ. ο πόλεμος στην Ουκρανία, οι διαταραχές της εφοδιαστικής αλυσίδας, η ισχύς του δολαρίου ΗΠΑ και η πολιτική της Κίνας για μηδενικό Covid), αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να προκαλέσει παγκόσμια ύφεση. Στις ανεπτυγμένες χώρες, η οικονομική επιβράδυνση θα μπορούσε να βαθύνει με αποτέλεσμα την κατάρρευση της αγοράς περιουσιακών στοιχείων, γεγονός που θα επιβάρυνε την παγκόσμια ανάπτυξη. Στις αναδυόμενες αγορές, οι αυξήσεις των επιτοκίων θα μπορούσαν να προκαλέσουν ακραίες υποτιμήσεις των νομισμάτων και να αυξήσουν τον κίνδυνο χρεοκοπίας του δημοσίου χρέους (όπως συνέβη στη Σρι Λάνκα τον Απρίλιο).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Αύξηση επιτοκίων από μεγάλες κεντρικές τράπεζες (Σενάριο 8°).

Πηγή: (EIU, 2022, σελ.5)

■ *Σενάριο 10°: Η σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας μετατρέπεται σε παγκόσμιο πόλεμο*

Δίνεται πολύ χαμηλή πιθανότητα με πολύ υψηλό αντίκτυπο. Συγκεκριμένα, ο πόλεμος στην Ουκρανία θα μπορούσε να γίνει μια παγκόσμια σύγκρουση, φέρνοντας τη Ρωσία απέναντι στα μέλη του NATO. Ο πόλεμος εγκυμονεί ιδιαίτερους κινδύνους για τα κράτη μέλη του NATO που συνορεύουν με την Ουκρανία και τη Ρωσία, τα οποία θα μπορούσαν να παρασυρθούν στη σύγκρουση ακούσια. Η Ρωσία έχει προετοιμάσει τις δυνάμεις της πυρηνικής αποτροπής και θα μπορούσε να στοχεύσει κρίσιμες υποδομές (όπως αγωγούς φυσικού αερίου ή υποθαλάσσια καλώδια τηλεπικοινωνιών). Σε περίπτωση αντιποίνων από χώρες του NATO, ο κίνδυνος εσφαλμένου υπολογισμού δεν μπορεί να μειωθεί. Μελλοντικά και υπάρχοντα κράτη μέλη του NATO όπως η Πολωνία, η Ρουμανία, οι χώρες της Βαλτικής, η Φινλανδία και η Σουηδία είναι τα πιο πιθανά σημεία ενεργοποίησης. Η Μολδαβία είναι ένα άλλο πιθανό σημείο ανάφλεξης. Οι συνέπειες μιας παγκόσμιας σύγκρουσης θα ήταν καταστροφικές. Η παγκόσμια οικονομία θα έπεφτε σε βαθιά ύφεση, με σοβαρές ανθρώπινες συνέπειες και μεγάλης κλίμακας θανάτους. Μια τέτοια αντιπαράθεση θα μπορούσε να λάβει πυρηνική μορφή, με καταστροφικές συνέπειες για τις μεγάλες πόλεις της Ρωσίας, των ΗΠΑ και της Ευρώπης.

3.2. Διεθνές Οικονομικό Περιβάλλον

3.2.1. Επισκόπηση-Προκλήσεις-Προοπτικές

Οι προοπτικές για τη διεθνή οικονομία έχουν μειωθεί σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης «Chief Economists Outlook: September 2022»⁴⁷, καθώς οι προσδοκίες για ανάπτυξη έχουν υποχωρήσει σε όλες τις περιοχές και σχεδόν τα τρία τέταρτα των ερωτηθέντων θεωρούν πλέον ότι μια παγκόσμια ύφεση είναι τουλάχιστον κάπως πιθανή. Οι συνέπειες των διαταραχών της εποχής της πανδημίας και ο συνεχιζόμενος πόλεμος στην Ουκρανία είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην τρέχουσα παγκόσμια οικονομική εικόνα (WEF, 2022a). Πέρα από την μετά Covid αβέβαιη προσαρμογή της παγκόσμιας προσφοράς τροφίμων στη ζήτηση, ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει δημιουργήσει ένα δυσμενές σοκ προσφοράς για τα σιτηρά και τα λιπάσματα, ωθώντας ορισμένες χώρες να περιορίσουν τις εξαγωγές των δύο προϊόντων. Ελλείπει παγκόσμιος συντονισμός, ο πόλεμος στην Ανατολική Ευρώπη μπορεί να οδηγήσει σε εμπορικούς πολέμους στην παγκόσμια αγορά τροφίμων. Επιπρόσθετα, ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι οικονομικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας προκάλεσαν μεγάλο σοκ στην Ευρώπη, με αύξηση ρεκόρ στις τιμές του ηλεκτρισμού και των καυσίμων το 2022 και τον κίνδυνο εφαρμογής δελτίου εντός του έτους (TDR, 2022, 23).

Η δυσοίωνη προοπτική είναι σύμφωνη και με τις παγκόσμιες προβλέψεις, καθώς χαρακτηριστικά τον Ιούλιο 2022, το ΔΝΤ μείωσε κατά 0,4 και 0,7 ποσοστιαίες μονάδες από τις προβλέψεις για την παγκόσμια ανάπτυξη το 2022 (3,2%) και το 2023 (2,9%). Η έρευνα ανέδειξε και πάλι την Ευρώπη και την Κίνα ως αδύναμα σημεία στις προοπτικές παγκόσμιες ανάπτυξης για το 2022. Αναμένεται η ανάπτυξη στην Ευρώπη να είσαι αδύναμη ή και πολύ αδύναμη, δεδομένης της κατάστασης στην ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένου του συνεχιζόμενου πολέμου στην Ουκρανία, του υψηλού πληθωρισμού και των απειλών για τον ενεργειακό εφοδιασμό ενόψει ενός δυνητικά εξαιρετικά απαιτητικού χειμώνα (EIB, 2022).

Η UNCTAD προβλέπει ότι η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη θα επιβραδυνθεί στο 2,5% το 2022 και θα πέσει στο 2,2% το 2023. Η παγκόσμια επιβράδυνση θα αφήσει το πραγματικό ΑΕΠ κάτω από την προ-πανδημική τάση του, κοστίζοντας σε διεθνή κλίμακα περισσότερα από 17 τρις δολάρια (πλησίον 20% του παγκόσμιου εισοδήματος). Με το 60%

⁴⁷ Η έκδοση Σεπτεμβρίου 2022 του Chief Economists Outlook αναφέρει ότι εκδίδεται «σε μια περίοδο σημαντικού οικονομικού κινδύνου. Ο πληθωρισμός έχει εκτιναχθεί σε επίπεδα που δεν έχουν παρατηρηθεί εδώ και μια γενιά και οι προσδοκίες για ανάπτυξη έχουν αμβλυνθεί σε όλες τις περιοχές. Οι πραγματικοί μισθοί και η εμπιστοσύνη των καταναλωτών βρίσκονται σε ελεύθερη πτώση, προσθέτοντας περαιτέρω αντίθετους ανέμους στην ανάπτυξη και ακόμη και αυξάνοντας την προοπτική κοινωνικής αναταραχής. Στο εσωτερικό και παγκοσμίως, βρισκόμαστε σε αχαρτογράφητα νερά». Επίσης, καθιστά σαφές ότι επέρχονται επώδυνοι μήνες, καθώς και πιεστικές προκλήσεις για την ενίσχυση της μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης ανθεκτικότητας των οικονομιών και των κοινωνιών. Η συλλογή δεδομένων για την Έρευνα Chief Economists ολοκληρώθηκε στις 11 Σεπτεμβρίου 2022, ενώ η επεξεργασία ολοκληρώθηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 2022 (WEF, 2022a, 5).

των χωρών χαμηλού εισοδήματος και το 30% των αναδυόμενων οικονομιών της αγοράς πλησίον ή σε δυσχέρειες, η πιθανότητα παγκόσμιας κρίσης χρέους είναι υψηλή, καθώς ένα ισχυρότερο δολάριο επιδεινώνει την κατάσταση, αυξάνοντας τις τιμές των εισαγωγών στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι συνέπειες είναι καταστροφικές για τους φτωχούς σε όλο τον κόσμο, ειδικά σε μια εποχή στάσιμων μισθών για τους περισσότερους εργαζόμενους, ενώ χαρακτηριστικά οι φετινές αυξήσεις επιτοκίων στις ΗΠΑ, θα μπορούσαν να μειώσουν κατά 360 δις δολάρια το μελλοντικό εισόδημα στις αναπτυσσόμενες χώρες (εκτός της Κίνας).

Ένας από τους παράγοντες που συμβάλλουν στις αδύναμες προοπτικές για την παγκόσμια ανάπτυξη είναι οι πολύ υψηλοί ρυθμοί πληθωρισμού, οι οποίοι έχουν προκαλέσει ένα συγχρονισμένο κύμα απότομης νομισματικής σύσφιξης που έχει σχεδιαστεί για να περιορίσει τις τιμές, να αποκαταστήσει την αξιοπιστία του πλαισίου στόχευσης του πληθωρισμού των κεντρικών τραπεζών και προς αποφυγή ακαθόριστων μεσοπρόθεσμων προσδοκιών για τον πληθωρισμό (Adrian & Natalucci, 2022). Ο αντίκτυπος της τρέχουσας νομισματικής σύσφιξης από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (FED) και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ECB), η οποία στις αρχές Σεπτεμβρίου αύξησε τα επιτόκια κατά 75 μονάδες βάσης (τη μεγαλύτερη μεμονωμένη κίνηση που έγινε ποτέ), είναι εμφανής στη χαλάρωση της δυναμικής του πληθωρισμού που αναμένουν οι επικεφαλής οικονομολόγοι το 2023. Υπάρχει ένας ασυνήθιστος βαθμός αβεβαιότητας σχετικά με τις οικονομικές και χρηματοπιστωτικές εξελίξεις γενικότερα. Οι τιμές πέζονται όχι μόνο από τα υψηλά επίπεδα συνολικής ζήτησης αλλά από μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν ζωτικής σημασίας προμήθειες, όπως τα τρόφιμα, η ενέργεια, οι πρώτες ύλες, τα ενδιάμεσα αγαθά και η εργασία.

Υπήρξαν δραματικές αναθεωρήσεις στις προβλέψεις για τον πληθωρισμό κατά τη διάρκεια του 2022, κυρίως λόγω του ξεσπάσματος του πολέμου στην Ουκρανία, που οδήγησε σε εκρήξεις στις τιμές των τροφίμων και της ενέργειας⁴⁸. Στην Ευρωζώνη για παράδειγμα, η Έρευνα Καταναλωτικών Προσδοκιών της ΕΚΤ υποδηλώνει ότι οι διάμεσες προσδοκίες για τον πληθωρισμό τρία χρόνια μετά είναι κοντά στο 3%, με τις μέσες προσδοκίες ακόμη πιο πάνω από τον στόχο του 2% της ΕΚΤ, σχεδόν στο 5%. Τα τελευταία στοιχεία από όλο τον κόσμο δείχνουν σημαντική πίεση στα εισοδήματα των νοικοκυριών, αύξηση του κόστους ζωής και

⁴⁸ Τον Ιανουάριο 2022, το ΔΝΤ προέβλεπε ότι ο παγκόσμιος πληθωρισμός θα κορυφωθεί το πρώτο τρίμηνο του 2022 στο 5,4%, ενώ μέχρι τον Αύγουστο προέβλεπε ότι το τρίτο τρίμηνο η κορυφή θα ήταν στο 9% και ότι οι τιμές θα συνεχίσουν να αυξάνονται κατά περισσότερο από 4% στο τέλος του 2023. International Monetary Fund, Consumer Price Index, 2022. Available at: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61015894> (Accessed: 5 November 2022).

μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών, ιδιαίτερα στην Ευρώπη λόγω του πόλεμου της Ρωσίας στην Ουκρανία⁴⁹.

Όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα, οι προοπτικές για τις τιμές και την ασφάλεια του εφοδιασμού είναι εξίσου ανησυχητικές. Οι τιμές του φυσικού αερίου σημείωσαν υψηλά ρεκόρ για τέταρτο συνεχόμενο μήνα τον Αύγουστο του 2022, αυξημένες κατά 130% από την αρχή του έτους και κατά σχεδόν 250% σε ετήσια βάση⁵⁰. Η Ευρώπη αντιμετωπίζει μια ιδιαίτερη πρόκληση, δεδομένης της προηγούμενης εξάρτησης πολλών χωρών της περιοχής από τον ρωσικό ενεργειακό εφοδιασμό που τώρα αποσύρεται. Ο πληθωρισμός των τιμών της ενέργειας έχει εκτιναχθεί σε πολλές χώρες, πχ. στην Εσθονία καταγράφονται ετήσιες αυξήσεις 140%, ενώ ακόμη και χώρες με μικρή άμεση εξάρτηση από τις ρωσικές προμήθειες αντιμετωπίζουν σημαντικές αυξήσεις στο ενεργειακό κόστος λόγω των τάσεων στις παγκόσμιες αγορές εμπορευμάτων.

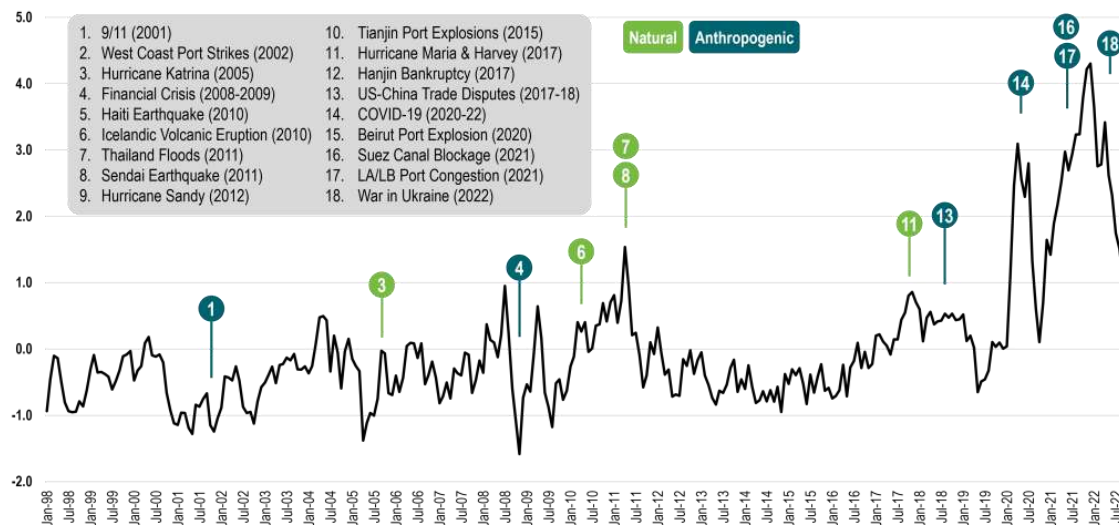
Η αξιολόγηση της σοβαρότητας μιας διαταραχής της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας αποτελεί πρόκληση, καθώς μπορεί να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα γεγονότων, όπως αλλαγές στις τιμές των πρώτων υλών λόγω ελλείψεων, διαταραχή στις λιμενικές λειτουργίες λόγω απεργίας ή φυσική καταστροφή που διαταράσσει ένα βιομηχανικό σύμπλεγμα. Οι περισσότερες διαταραχές έχουν τοπικό αποτέλεσμα, παρατηρούνται ελάχιστα και επηρεάζουν μια συγκεκριμένη αλυσίδα εφοδιασμού, ενώ άλλα γεγονότα μπορεί να έχουν παγκόσμιες επιπτώσεις. Ο Παγκόσμιος Δείκτης Πίεσης της Εφοδιαστικής Αλυσίδας (GSCPI) αποτελεί ένα φειδωλό μέτρο των πιέσεων της παγκόσμιας αλυσίδας εφοδιασμού, που θα

⁴⁹ Για παράδειγμα, το πρώτο τρίμηνο του 2022, οι πραγματικοί μισθοί σε ολόκληρη την Ευρωζώνη μειώθηκαν κατά 1,7% σε ετήσια βάση. Εξαιρώντας το οικονομικό σοκ από το ξέσπασμα του COVID-19 το 2020, αυτό αντιπροσωπεύει το χειρότερο πλήγμα στους προσαρμοσμένους με τον πληθωρισμό μισθούς πριν από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Ακόμη και στο απόγειο της κρίσης στην Ευρωζώνη, οι πραγματικοί μισθοί δεν μειώθηκαν ποτέ στην Ευρωζώνη περισσότερο από 1%. Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, τον Ιούλιο του 2022 περισσότερες από 125 χώρες κατέγραψαν πληθωρισμό στα τρόφιμα που ξεπέρασε το 5%, συμπεριλαμβανομένου περίπου του 90% των χωρών χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος και περισσότερο από το 80% των χωρών υψηλού εισοδήματος (WB, 2022).

⁵⁰ Σύμφωνα με World Bank: Monthly Commodity Prices, September 2022. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/5d903e848db1d1b83e0ec8f744e55570-0350012021/related/CMO-Pink-Sheet-September-2022.pdf> (Accessed: 2 September 2022).

μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της σημασίας των περιορισμών εφοδιασμού σε σχέση με τα οικονομικά αποτελέσματα⁵¹.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Παγκόσμιος Δείκτης Πίεσης Εφοδιαστικής Αλυσίδας (GSCPI) και Μείζονες Διαταραχές.

Πηγή: Federal Reserve Bank of New York

Η έναρξη της πανδημίας Covid-19 οδήγησε σε επίπεδο ρεκόρ διαταραχών, καθώς το γεγονός επηρέασε ολόκληρες τις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού. Ο GSCPI⁵² εκτινάχθηκε στις αρχές του 2020 και υποχώρησε το φθινόπωρο του ίδιου έτους, καθώς η Κίνα ξανάρχισε την παραγωγή της το δεύτερο εξάμηνο του 2020. Προέκυψε όμως μια απόκλιση, καθώς ο ναυτιλιακός τομέας και οι λιμένες δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν την άνοδο σε πολλές εμπορικές οδούς. Σημαντική κινητήρια δύναμη ήταν η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων

⁵¹ Ενσωματώνει μια σειρά από κοινά χρησιμοποιούμενες μετρήσεις (δεδομένα κόστους μεταφοράς και δείκτες βιομηχανίας) με στόχο την παροχή μιας ολοκληρωμένης περίληψης των πιθανών διαταραχών της αλυσίδας εφοδιασμού. Το παγκόσμιο κόστος μεταφοράς μετράτε με τη χρήση δεδομένων από τον δείκτη Baltic Dry Index (BDI) και τον δείκτη Harpex, καθώς και από δείκτες κόστους αεροπορικών μεταφορών από το Γραφείο Στατιστικών Εργασίας των ΗΠΑ. Επίσης χρησιμοποιεί διάφορα στοιχεία που σχετίζονται με την εφοδιαστική αλυσίδα από έρευνες του Purchasing Managers' Index (PMI), εστιάζοντας σε επιχειρήσεις βιομηχανίας σε επτά διασυνδεδεμένες οικονομίες: Κίνα, ζώνη του ευρώ, Ιαπωνία, Νότια Κορέα, Ταϊβάν, Ηνωμένο Βασίλειο και Ηνωμένες Πολιτείες. Ο GSCPI ενημερώνεται στις 10:00 π.μ. την τέταρτη εργάσιμη ημέρα κάθε μήνα. Κάθε δείκτης κλιμακώνεται με βάση την τυπική του απόκλιση, το μηδέν υποδηλώνει ότι ο δείκτης βρίσκεται στη μέση τιμή του, οι θετικές τιμές αντιπροσωπεύουν πόσες τυπικές αποκλίσεις ο δείκτης είναι πάνω από αυτή τη μέση τιμή και οι αρνητικές τιμές αντιπροσωπεύουν το αντίθετο. Federal Reserve Bank of New York (2022). Available at: <https://www.newyorkfed.org/research/policy/gscpi#/interactive> (Accessed: 26 September 2022).

⁵² Ο δείκτης κανονικοποιείται έτσι ώστε το μηδέν να δείχνει μια μέση τιμή. Οποιαδήποτε απόκλιση σχετίζεται με ένα επίπεδο στρες, με την έκταση της απόκλισης ενδεικτική της σοβαρότητας. Οι θετικές τιμές αντιπροσωπεύουν πόσες τυπικές αποκλίσεις ο δείκτης είναι πάνω από τον μέσο όρο, υποδηλώνοντας ότι οι αλυσίδες εφοδιασμού βρίσκονται υπό πίεση. Οι αρνητικές τιμές εμφανίζονται όταν οι αλυσίδες εφοδιασμού λειτουργούν καλά και αντιμετωπίζουν περιορισμένους διακοπές ή πίεση. Στην κανονική του κατάσταση, ο GSCPI αναμένεται να είναι κάτω από το μηδέν. Ορισμένα γεγονότα, ιδιαίτερα η έναρξη μιας ύφεσης, όπως η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-2009, μπορούν να εξαλείψουν την ουσιαστική πίεση στις αλυσίδες εφοδιασμού καθώς η ζήτηση μειώνεται. Επομένως, οι χαμηλές τιμές δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα καλές οικονομικές προοπτικές. Οι θετικές παραλλαγές του GSCPI συνδέονται συνήθως με τον πληθωρισμό των τιμών των αγαθών και του παραγωγού σε μεγάλες καταναλωτικές αγορές στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη. Available at: <https://transportgeography.org/contents/chapter7/logistics-freight-distribution/global-supply-chain-pressure-index/> (Accessed: 26 September 2022).

σε βασικές αγορές εισαγωγών, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Ενώ οι καταναλωτές ξοδεύουν συνήθως περίπου το 69% των δαπανών τους για προσωπική κατανάλωση σε υπηρεσίες, η πανδημία οδήγησε σε πτώση περίπου 65% έως το δεύτερο εξάμηνο του 2020, με τις επιπλέον δαπάνες να αφορούν την κατανάλωση αγαθών, ιδίως διαρκών αγαθών. Αυτή η μετατόπιση ήταν αρκετά σημαντική ώστε να ασκήσει σημαντική πίεση στις αλυσίδες εφοδιασμού. Μέχρι τα τέλη του 2020, η αυξανόμενη συμφόρηση των λιμανιών είχε ως αποτέλεσμα την εκ νέου αύξηση του GSCPI, ιδιαίτερα για το Los Angeles/Long Beach. Αυτό επιδεινώθηκε από το κλείσιμο (λόγω ατυχήματος) της διώρυγας του Σουέζ τον Μάρτιο του 2021, καθώς οι ναύλοι μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων κατά μήκος των μεγάλων εμπορικών οδών αυξήθηκαν τέσσερις ή πέντε φορές πάνω από τη μακροπρόθεσμη τάση τους.

Στα τέλη του 2021 και στις αρχές του 2022 ο δείκτης ήταν σε πτώση, αλλά ο πόλεμος στην Ουκρανία δημιούργησε πρόσθετες διαταραχές, ιδιαίτερα στους τομείς της ενέργειας και της γεωργίας. Στη συνέχεια, ο δείκτης συνέχισε την πτωτική του τάση, καθώς ο προηγούμενος σημαντικός πληθωριστικός κύκλος είχε μειωτική επίδραση στη ζήτηση. Επιπλέον, οι ναύλοι μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων μειώθηκαν σημαντικά με τη μείωση της ζήτησης. Οι πιέσεις στην παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα μειώθηκαν τον Σεπτέμβριο, σημειώνοντας τον πέμπτο συνεχόμενο μήνα χαλάρωσης, υποδηλώνοντας ότι οι παγκόσμιες πιέσεις στην αλυσίδα εφοδιασμού αρχίζουν να υποχωρούν.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Παγκόσμιος Δείκτης Πίεσης Εφοδιαστικής Αλυσίδας (GSCPI), Σεπτέμβριος 2022.

Πηγή: Federal Reserve Bank of New York

Ο παγκόσμιος δείκτης πίεσης στην αλυσίδα εφοδιασμού Global Supply Chain Pressure Index (GSCPI) μειώθηκε στις 1,05 μονάδες τον Σεπτέμβριο του 2022 από 1,51 μονάδες τον προηγούμενο μήνα. Τον Απρίλιο του 2022 σημειώθηκε αύξηση του δείκτη λόγω των μέτρων περιορισμού του COVID-19 στην Κίνα και του πολέμου Ρωσίας-Ουκρανίας, αλλά τους επόμενους μήνες οι περιορισμοί στην Κίνα χαλάρωσαν, οδηγώντας σε μείωση των πιέσεων στην παγκόσμια αλυσίδα εφοδιασμού. Η πτώση του Σεπτεμβρίου είχε αρκετά ευρεία βάση, με

το HARPEX να συνεισφέρει τα μέγιστα στην πτωτική πίεση, ωστόσο οι βαθμολογίες του δείκτη παραμένουν υψηλότερες από ότι πριν από την πανδημία COVID-19.

Η τρέχουσα ενεργειακή κρίση όμως δημιουργεί πιο διαρθρωτικές και μακροχρόνιες προκλήσεις και διλήμματα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, που σχετίζονται κυρίως με τη διαφοροποίηση (*diversification*) του ενεργειακού εφοδιασμού από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Σύμφωνα με την έρευνα «Chief Economists Survey, August 2022» (WEF, 2022a) υπάρχουν δύο οπτικές, η αισιόδοξη ότι η κρίση θα επιταχύνει το ρυθμό και την κλίμακα των επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (EC, 2022a) και η απαισιόδοξη ότι η αντιμετώπιση σε πιθανές διακοπές ρεύματος, μπορεί να καθυστερήσουν να εφαρμοστούν τα πράσινα κριτήρια βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι η παγκόσμια κατανάλωση άνθρακα πρόκειται να επιστρέψει σε υψηλό όλων των εποχών το 2022 (IEA, 2022a). Επιπλέον, σύμφωνα με το ΔΝΤ, το μέσο ακαθάριστο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης προς το ΑΕΠ μεταξύ 2010 και 2022, αυξήθηκε κατά 29,9 ποσοστιαίες μονάδες στις οικονομίες χαμηλού εισοδήματος και κατά 15,5 στις χώρες υψηλού εισοδήματος αντίστοιχα, ενώ αναμένεται περαιτέρω αύξηση του δανεισμού σε πολλές χώρες, καθώς οι κυβερνήσεις παρεμβαίνουν ως απάντηση στο αυξανόμενο ενεργειακό κόστος.

Η δυσκολία διατήρησης της ανθεκτικότητας απέναντι σε διαδοχικές κρίσεις είναι μια αυξανόμενη ανησυχία, καθώς η ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη οδήγησε την ΕΕ να ανακοινώσει πολυάριθμες κρατικές δαπάνες της τάξης του 2% του ΑΕΠ, που κυμαίνονται έως και 3,7% του ΑΕΠ στην περίπτωση της Ελλάδας (Sgaravatti et al., 2021). Ο οργανισμός αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας Fitch εκτιμά ότι τα επιτόκια αθέτησης πληρωμών υψηλής απόδοσης θα διπλασιαστούν το 2023 (Fitch Ratings, 2022). Ομοίως, οι αποτελεσματικές αποδόσεις των δεικτών υψηλής απόδοσης ICE BofA Euro33 και ICE BofA US34 αυξήθηκαν κατακόρυφα και μέχρι το τέλος Αυγούστου 2022 επέστρεψαν στα επίπεδα που είχαν φτάσει αμέσως μετά την έξαρση του COVID-19 (αν και ακόμη πολύ κάτω από τα υψηλά κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης στα τέλη του 2008). Σε χώρες χαμηλού εισοδήματος, οι κίνδυνοι στις αγορές ιδιωτικού χρέους μπορεί να συνυπάρξουν με τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες δημόσιας χρηματοδότησης, καθώς εάν αυτό περιορίζει την ικανότητα των κυβερνήσεων να διατηρήσουν το σταθερότητα των τοπικών χρηματοπιστωτικών αγορών, μπορεί να αποτελέσει απειλή για την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα (IMF, 2022a).

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία επέφερε ανατρεπτικό αρνητικό αποτέλεσμα στις παγκόσμιες αγορές, καθώς οι παγκόσμιες τιμές για βασικά εμπορεύματα όπως τα καύσιμα και τα λιπάσματα έχουν αυξηθεί σε επίπεδα ρεκόρ, ενώ οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας αλλά και τα

αντίμετρα που εφάρμοσε προκάλεσαν αβεβαιότητα σχετικά με την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, ιδιαίτερα για την ΕΕ. Η Ρωσία, παραδοσιακά κύριος προμηθευτής ορυκτών καυσίμων στην ΕΕ, έχει αναστείλει την παράδοση φυσικού αερίου σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ, ωθώντας την ΕΕ να αναζητήσει ασφαλή εφοδιασμό σε όλες τις χώρες. Παράλληλα οι επιθέσεις της Ρωσίας στις καλλιέργειες και στις υποδομές μεταφορών έχουν εμποδίσει την ικανότητα της Ουκρανίας να εξάγει την αγροτική παραγωγή της, γεγονός που έχει επιδεινώσει περαιτέρω την παγκόσμια επισιτιστική κρίση. Πολλές χώρες, ιδίως στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή, εξαρτώνται από τις ουκρανικές εξαγωγές, καθώς η Ουκρανία είναι ο πέμπτος μεγαλύτερος εξαγωγέας σιταριού παγκοσμίως.

3.2.2. Οικονομικό περιβάλλον ΕΕ

Η Ευρωζώνη κατέγραψε ισχυρή τριμηνιαία ανάπτυξη 2% το δεύτερο τρίμηνο 2022, καθώς η ανάκαμψη αντανάκλούσε τον αντίκτυπο της άρσης των περιορισμών του Covid σε ολόκληρη την περιοχή κατά τη διάρκεια του Απριλίου-Ιουνίου και ήταν αναμενόμενη (EIU, 2021). Η καταναλωτική εμπιστοσύνη και η δραστηριότητα στον τομέα των υπηρεσιών ενισχύθηκαν κατακόρυφα, πλησιάζοντας την ήδη αυξημένη μεταποιητική δραστηριότητα. Οι περισσότερες χώρες αναπτύχθηκαν με υψηλούς ρυθμούς, αλλά η επιστροφή της γερμανικής οικονομίας στην ανάπτυξη με 1,5% σε τριμηνιαία βάση ήταν πιο αδύναμη από ότι αναμενόταν, με τις φθορές της εφοδιαστικής αλυσίδας, ιδίως οι ελλείψεις ημιαγωγών και μικροτσίπ, να εξηγούν τη μειωμένη απόδοση. Η παραγωγή της ευρωζώνης παραμένει κάτω από τα προ της πανδημίας επίπεδα και η πλήρης ανάκαμψη θα εκταθεί μέχρι το 2022. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, όπου η ισχυρή ανάπτυξη του δεύτερου τριμήνου ώθησε το πραγματικό ΑΕΠ πάνω από το επίπεδο που καταγράφηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2019. Αναμένεται ότι η ενεργειακή κρίση θα διαβρώσει την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης το 2023 (EIU, 2022a). Αναφορικά με τις 3 μεγαλύτερες εθνικές οικονομίες της ΕΕ (TDR, 2022, 32):

- Η Γαλλία σημείωσε το πρώτο εξάμηνο του 2022 σχετικά ισχυρή ανάπτυξης, ιδίως στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας, αλλά αναμένεται να επιβραδυνθεί το δεύτερο εξάμηνο του 2022, επηρεασμένη από την επιβράδυνση της παγκόσμιας ζήτησης, την αύξηση των επιτοκίων που είναι ήδη αισθητή στις επενδύσεις κατοικιών και το αυξανόμενο κόστος της ενέργειας. Η Γαλλία είναι μία από τις λίγες χώρες της περιοχής της οποίας η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας βασίζεται περισσότερο από το 90% σε ανανεώσιμες πηγές και πυρηνική ενέργεια. Ωστόσο, οι αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων έχουν επηρεάσει ορατά την ιδιωτική ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες. Η Γαλλία προβλέπεται να αναπτυχθεί 2% το 2022 και 1% το 2023.

- Η Γερμανία βασίζεται περισσότερο στα ορυκτά καύσιμα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, με το 24% της ηλεκτρικής ενέργειας να προέρχεται από άνθρακα και το 18% από το αέριο, σε σύνολο περίπου 44% της ηλεκτρικής ενέργειας από ορυκτά καύσιμα. Η ενεργειακή κρίση και η πιθανή συρρίκνωση ροής του φυσικού αερίου αναμένεται να επηρεάσουν τη μεταποιητική δραστηριότητα, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και μέσω της αύξησης του κόστους, τις πραγματικές δαπάνες των νοικοκυριών. Επίσης, ο εξαγωγικός τομέας της Γερμανίας, ένας μακροχρόνιος μοχλός ανάπτυξης, αναμένεται να υποφέρει από την επιβράδυνση της παγκόσμιας ζήτησης σε ένα περιβάλλον αυξανόμενων επιτοκίων. Οι κύριοι μοχλοί της ανάπτυξης της Γερμανίας ήταν η εξωτερική ζήτηση και η δημοσιονομική πολιτική το 2022, ενώ ο ιδιωτικός τομέας μείωσε δραματικά τις καταναλωτικές απαιτήσεις του. Για το 2022 η ανάπτυξη προβλέπεται να φτάσει το 1,1% και με το δημοσιονομικό κίνητρο να μειώνεται το 2023, η οικονομία προβλέπεται να μην αναπτυχθεί.
- Η ιταλική οικονομία γνώρισε ανάκαμψη ανάπτυξης το δεύτερο τρίμηνο του 2022 μετά από ένα σταθερό πρώτο τρίμηνο, κυρίως λόγω της αύξησης της ζήτησης για υπηρεσίες, μετά την άρση των τελευταίων περιορισμών που σχετίζονται με τον Covid τον Μάρτιο και της έντονης δραστηριότητας στον τομέα των κατασκευών που ενισχύθηκε από κρατικές επιδοτήσεις. Η βιομηχανική παραγωγή παραμένει θετικός παράγοντας, αλλά αναμένεται να επιβραδυνθεί λόγω του αυξανόμενου κόστους ενέργειας και εξαρτημάτων, καθώς και της υποτονικής παγκόσμιας ζήτησης. Το εξωτερικό ισοζύγιο έχει γίνει αρνητικό λόγω της τιμής των εισαγωγών ενέργειας, ενώ αναμένεται ότι η Ιταλία θα αναπτυχθεί με 2,5% το 2022 και με 0,5% το 2023.

Συνολικά, η ΕΕ αναμένεται να επιβραδυνθεί λόγω του υψηλότερου ενεργειακού κόστους και της υποτονικής παγκόσμιας ζήτησης, με τη Γερμανία και την Ιταλία να είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένες. Ο πληθωρισμός ήταν υψηλότερος στη Γερμανία και την Ισπανία, όπου τα εισοδήματα εξακολουθούν να είναι χαμηλότερα από τα προ πανδημίας επίπεδα (-0,2% από το τελευταίο τρίμηνο του 2019 στη Γερμανία, -2,5% στην Ισπανία). Έχουν ληφθεί διάφορα μέτρα σε εθνικό επίπεδο από χώρες μέλη της ΕΕ για να μετριάσουν τον αντίκτυπο του αυξανόμενου κόστους ζωής, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις χρηματοδοτούνται από μη αναμενόμενους φόρους στις εταιρείες ενέργειας. Ενώ συνεχίζεται η εκταμίευση του ταμείου για το σχέδιο «Recovery and Resilience Facility», με 100 δις ευρώ σε δάνεια και επιχορηγήσεις από 723,8 δις ευρώ, δεν είχε ανακοινωθεί καμία πρόβλεψη σε ολόκληρη την ΕΕ για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης.

3.2.3. Οικονομικό περιβάλλον Ρωσίας

Για τη Ρωσία, σύμφωνα με τη μελέτη UNCTAD «Trade and Development Report 2022» αναφέρονται τα κάτωθι (TDR, 2022, 33): Η ισχυρή ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας το 2021 ήταν βραχύβια. Ο πλήρης αντίκτυπος των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στη χώρα μετά την εισβολή της στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 δεν έχει γίνει ακόμη σαφής. Ενώ η επίδραση των οικονομικών κυρώσεων έχει ήδη καταγραφεί, ο αντίκτυπος των εμπορικών περιορισμών αναμένεται να γίνει εντονότερος στα τέλη του 2022, αφού οι εταιρείες εξαντλήσουν τα αποθέματα των εισαγόμενων αποθεμάτων τους. Το εμπόργκο στο ρωσικό πετρέλαιο που επέβαλε η ΕΕ, το οποίο θέτει υπό πίεση τα έσοδα του ρωσικού προϋπολογισμού πρόκειται να τεθεί σε ισχύ στα τέλη του 2022. Αντανακλώντας αυτή την αβεβαιότητα, οι εκτιμήσεις για το βάθος και τη διάρκεια της ύφεσης της Ρωσίας για το 2022-2023 ποικίλλουν.

Ωστόσο, παρά τη συνεχιζόμενη κρατική υποστήριξη επιλεγμένων βιομηχανιών, τον αναπροσανατολισμό των εξαγωγών μακριά από την Ευρώπη και άλλες παραδοσιακές αγορές, αναμένεται μείωση του ΑΕΠ της τάξης του 7% το 2022. Πιο απαισιόδοξες αναγνώσεις, βασισμένες στην απουσία αναπτυξιακών κινήτρων σε μια οικονομία που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές σε βασικούς τομείς και όπου η προπολεμική ανάπτυξη οδηγήθηκε από τη ζήτηση των καταναλωτών, προβλέπουν η ύφεση να συνεχίζεται το 2023. Γενικά αναμένεται ότι μετά την απότομη συρρίκνωση του 2022, η ρωσική οικονομία μπορεί να σημειώσει ασθενή ρυθμό ανάπτυξης 1,3% το 2023.

Σύμφωνα με έρευνα για το επιχειρηματικό κλίμα της των ρωσικών εταιρειών στην Ευρώπη του AEB (Association of European Business) το Μάιο 2022, ο συνολικός δείκτης προσδοκιών (0 έως 200) που καταρτίζει ο AEB κατέγραψε μείωση κατά 65 μονάδες έναντι του 2021 (από 145 σε 80), το χαμηλότερο επίπεδο ποτέ. Συνοπτικά αναφέρονται τα κάτωθι: οι παράγοντες που έχουν τον πλέον αρνητικό αντίκτυπο στις επιδόσεις των εταιρειών/μελών AEB στη Ρωσία το 2022 σχετίζονται με τους περιορισμούς λόγω των κυρώσεων προς τη Ρωσία και την αβεβαιότητα της εξέλιξης της κατάστασης⁵³. Τα κύρια προβλήματα που σχετίζονται με τη χρηματοδότηση είναι οι κυρώσεις της Δύσης προς τη Ρωσία (76%), τα αντίμετρα της Ρωσίας (46%) και τα υψηλά επιτόκια (30%). Περίπου το 80% των εταιρειών επηρεάστηκαν αρνητικά

⁵³ Τα αποτελέσματα της έρευνας (AEB, 2022) κατέγραψαν σημαντική πτώση και στις εννέα συνιστώσες του Δείκτη για τις προοπτικές έτους 2022. Διαχρονικά ο δείκτης του AEB διαμορφώθηκε μεταξύ των ετών 2011-2022 από 155 σε 80, με μέγιστη τιμή το 2012 τις 159 μονάδες. Παρότι το 2021 ήταν ένα επιτυχημένο έτος για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στη Ρωσία, περισσότερο ενισχυμένο από το 2020 (το 75% των εταιρειών ανέφεραν αύξηση του κύκλου εργασιών το 2021 και μόνον το 9% των εταιρειών ανέφερε μείωση του κύκλου εργασιών έναντι του 2020), η έναρξη του 2022 ήταν σημαντικά χειρότερη από ότι αναμενόταν, ενώ οι εκτιμήσεις των μελών της AEB σχετικά με τις επενδύσεις τους το 2022 και την επιχειρηματική ανάπτυξη μειώθηκαν σημαντικά. Στην έρευνα συμμετείχαν εταιρείες από διάφορες χώρες: Γερμανία (21%), Ρωσία (20%), Γαλλία (11%), Σουηδία (8%), Ηνωμένο Βασίλειο (5%), Ολλανδία (4%), Φινλανδία (4%), Ελβετία (4%), Ιταλία (3%), ΗΠΑ (2%) και άλλες.

από τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας και τα συνακόλουθα ρωσικά αντίμετρα. Η τρέχουσα κρίση είχε σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στην εφοδιαστική αλυσίδα και τα logistics (το 64% των εταιρειών δήλωσε επίπτωση στις εν γένει δραστηριότητές τους), στον όγκο πωλήσεων (51%), στις πληρωμές (42%) και στην περιθωριοποίησή τους (37%). Όσον αφορά στον πλεόν αρνητικό αντίκτυπο στις επιχειρήσεις από τις δύο κατηγορίες εμποδίων, κατά σειρά βαρύτητας: 60% περιορισμοί μεταφορών (αερο-θαλάσσιες/ σιδηροδρομικές), 52% περιορισμοί εξαγωγών και εισαγωγών, 42% κατά των ρωσικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών, 31% περιορισμοί στις πληρωμές (ΑΕΒ, 2022). Στο παρελθόν, παρότι οι διεθνείς οίκοι πιστοληπτικής ⁵⁴ ικανότητας είχαν προσδώσει στη Ρωσία θετική αξιολόγηση, μετά την εισβολή στην Ουκρανία τον Μάρτιο 2022, έχουν υποβαθμίσει τη ρωσική οικονομία σε C-/CC/C αντίστοιχα (ΟΕΥ, 2022a).

3.3. Οικονομικές Κυρώσεις

3.3.1. Εργαλείο Εξωτερικής Πολιτικής - Αντίκτυπος

Στην τρέχουσα εποχή του ανταγωνισμού ισχύος των μεγάλων δυνάμεων, οι οικονομικές κυρώσεις ως μέσο εξωτερικής κρατικής πολιτικής τελούν υπό απόλυτη δοκιμασία, καθώς μέχρι τούδε οι κυρώσεις⁵⁵ δεν έχουν περιορίσει τις φιλοδοξίες του Πούτιν να επαναχαράξει τον Ευρωπαϊκό χάρτη (Parachini, 2022). Οι αυστηρές κυρώσεις που απείλησαν να επιβάλουν οι ΗΠΑ ⁵⁶ εάν οι ρωσικές δυνάμεις επιτεθούν στην Ουκρανία, φαίνεται ότι προκάλεσαν τον

⁵⁴ Στις 8 Οκτωβρίου 2019 η Moody's της προσέδωσε τη βαθμίδα Baa3 (σταθερές προοπτικές). Στις 4 Ιουνίου 2021 η Moody's Investors Service επιβεβαίωσε στη Ρωσία περί της διατήρησης αυτής της επενδυτικής βαθμίδας με σταθερές προοπτικές. Οι λόγοι της απόφασης του πιστωτικού οίκου ήταν: η σχετική ανθεκτικότητα που επέδειξε η ρωσική οικονομία στην πανδημία, καθώς και στο σοκ των τιμών του πετρελαίου, παρά το γεγονός ότι η δυννητική ανάπτυξη παρέμεινε χαμηλή, το πολύ χαμηλό χρέος της κυβέρνησης και τα αναθεωρημένα δημοσιονομικά αποθέματα, αν και ο κυρίαρχος ρόλος του κράτους στην οικονομία εγκυμονεί κινδύνους για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όπως και η ροπή σε πολιτικούς κινδύνους και ιδίως στην επιβολή νέων κυρώσεων. Σύμφωνα με την Standard and Poor's (20 Ιουλίου 2018), η χώρα χάρη στα πλεονασματικά ισοζύγια εξωτερικών πληρωμών και δημόσιων λογαριασμών είχε τη δυνατότητα να απορροφήσει τις αρνητικές επιπτώσεις των κυρώσεων και της προσέδωσε στις 23 Φεβρουαρίου 2018 τη βαθμίδα BBB- (σταθερές προοπτικές). Ο οίκος Fitch κατέταξε (θετικές προοπτικές) τη Ρωσία στις 09 Αυγούστου 2019 στην επενδυτική βαθμίδα BBB (ΟΕΥ, 2022a).

⁵⁵ Σε μελέτες (Carter, 1988; USITC, 1998; Hufbauer, et al., 2007) οι οικονομικές κυρώσεις αναφέρονται ως «καταναγκαστικά οικονομικά μέτρα που λαμβάνονται από μία ή περισσότερες χώρες (ή άτομα ή οντότητες) για να αναγκάσουν μια αλλαγή στις πολιτικές, ή τουλάχιστον για να επιδείξουν τη γνώμη μιας χώρας για τις πολιτικές της άλλης».

⁵⁶ Οι κυρώσεις αποτελούν κεντρικό στοιχείο της πολιτικής των ΗΠΑ για την αντιμετώπιση και την αποτροπή της διεθνούς συμπεριφοράς και των γεωστρατηγικών προθέσεων της Ρωσίας. Οι ΗΠΑ διατηρούν κυρώσεις στη Ρωσία κυρίως ως απάντηση στη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2014, για να αναστρέψουν και να αποτρέψουν περαιτέρω ρωσική επιθετικότητα στην Ουκρανία και να αποτρέψουν τη ρωσική επιθετικότητα εναντίον άλλων χωρών. Επίσης, διατηρούν κυρώσεις σε βάρος της Ρωσίας ως απάντηση (και για να αποτρέψουν) κακόβουλες δραστηριότητες στον κυβερνοχώρο και επιχειρήσεις επιρροής (συμπεριλαμβανομένης της εκλογικής παρέμβασης), της χρήσης χημικών όπλων, των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της χρήσης εξαγωγών ενέργειας ως εξαναγκασμού ή ως πολιτικό εργαλείο, τη διάδοση όπλων, το εμπόριο με τη Βόρεια Κορέα και την υποστήριξη στις κυβερνήσεις της Συρίας και της Βενεζουέλας (CRS, 2022).

Πούτιν να προχωρήσει προσεκτικά στην προσπάθειά του, αλλά τελικά δεν τον απέτρεψαν. Αρχικά, αφού η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία και εισέβαλε στην Ανατολική Ουκρανία το 2014, οι ΗΠΑ⁵⁷ και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοί τους επέβαλαν μια σειρά κυρώσεων για να αντιμετωπίσουν την επιθετική και κακόβουλη συμπεριφορά της Ρωσίας. Οι κυρώσεις που επέβαλαν οι ΗΠΑ το 2014 είχαν στόχο συγκεκριμένα πρόσωπα και ιδρύματα ευθυγραμμισμένα με την πολιτική Πούτιν, προκαλώντας ελάχιστη παράπλευρη ζημιά στο ρωσικό πληθυσμό, καθώς τα μέτρα θα έπλητταν τη ρωσική οικονομία με την πάροδο του χρόνου (CRS, 2022).

Η κυβέρνηση Ομπάμα θεώρησε ότι η στήριξη της ΕΕ για τις κυρώσεις στη Ρωσία είναι ζωτικής σημασίας, καθώς η ΕΕ είχε πιο εκτεταμένους εμπορικούς και επενδυτικούς δεσμούς με τη Ρωσία από τις ΗΠΑ. Τον Οκτώβριο του 2017, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ εξέδωσε μια σημαντική οδηγία σχετικά με την εφαρμογή των κυρώσεων του άρθρου 231 του CRIEEA⁵⁸, στοχεύοντας στους τομείς της ρωσικής άμυνας και πληροφοριών, εστιάζοντας στον τομέα των πωλήσεων όπλων⁵⁹. Όπως σημειώνεται σε έκθεση της RAND⁶⁰, οι κυρώσεις τρίτων στο πλαίσιο εφαρμογής CAATSA, μπορεί να περιπλέξουν τις διμερείς σχέσεις των ΗΠΑ με άλλες χώρες, καθόσον πλήττουν μόνο έμμεσα τη Ρωσία και με τρόπους που είναι δύσκολο να μετρηθούν, ενώ επιπλέον τα κυρίαρχα έθνη αντιστέκονται στο να τους λένε από ποιον μπορούν να αγοράσουν όπλα για να υπερασπιστούν τη χώρα τους.

Τρεις νομοθετικές αρχές των ΗΠΑ έχουν θεσπίσει κυρώσεις που σχετίζονται με τη χρήση των ρωσικών εξαγωγών ενέργειας ως καταναγκαστικού ή πολιτικού εργαλείου. Δύο από αυτές τις αρχές χρησιμοποιήθηκαν για να στοχεύσουν τον ρωσικό αγωγό φυσικού αερίου Nord Stream 2 (ρωσική κρατική ενεργειακή εταιρεία Gazprom) προς τη Γερμανία. Σημειώνεται

⁵⁷ Οι κυρώσεις που σχετίζονται με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία βασίζονται κυρίως σε τέσσερα εκτελεστικά διατάγματα που εξέδωσε ο πρόεδρος Ομπάμα το 2014. Περαιτέρω (CRS, 2022, 1).

⁵⁸ Στις 2 Αυγούστου 2017, ο Πρόεδρος Τραμπ υπέγραψε τον νόμο «Countering America's Adversaries Through Sanctions Act of 2017» (CAATSA, P.L. 115-44), που περιλαμβάνει ως Τίτλο II «Countering Russian Influence in Europe and Eurasia Act of 2017». Περαιτέρω: U.S. Department of State, CAATSA Section 231: 'Addition of 33 Entities and Individuals to the List of Specified Persons and Imposition of Sanctions on the Equipment Development Department', September 20, 2018.

⁵⁹ Παρασκευάστηκε με σκοπό να απειλήσει κυρώσεις σε τρίτες χώρες εάν αγόραζαν ρωσικά προηγμένα συμβατικά όπλα και να αποτρέψει έσοδα στη Ρωσία από τις πωλήσεις όπλων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιβολή κυρώσεων CAATSA στην Κίνα και την Τουρκία, ως απάντηση σε σημαντικές αγορές οπλικών συστημάτων από τη Ρωσία (10 μαχητικά αεροσκάφη Su-35 και το σύστημα S-400 πυραύλων εδάφους-αέρος) (CRS, 2022, 18-19).

⁶⁰ Η έκθεση περιέχει 65 περιπτώσεις σε 33 χώρες διαπραγματεύσεων και πωλήσεων ρωσικών εξαγωγών όπλων, που ξεκινούν τον Ιούλιο του 2017 και λήγουν τον Μάιο του 2021. Από την ανάλυση των περιπτώσεων όπου λόγω των δυνητικών κυρώσεων τελικά ματαίωσαν την αγορά ρωσικών όπλων, διαφαίνεται ότι η διπλωματική προσέγγιση προς τις χώρες που αγοράζουν όπλα θα είναι πιθανότατα πιο αποτελεσματική όταν εστιάζει στην παλαιότητα των ρωσικών εξαγωγών όπλων, στην επιθυμία αποφυγής εξάρτησης από τη Ρωσία ή τις ΗΠΑ και στη διαθεσιμότητα κατάλληλων εναλλακτικών λύσεων σε ανταγωνιστικές τιμές για την κάλυψη των αναγκών ασφάλειας των αγοραστών, αλλά κυρίως στη βλάβη που προκαλείται από τη ρωσική κακόβουλη συμπεριφορά και όχι στην απειλή των κυρώσεων των ΗΠΑ (Parachini et al., 2021).

αναφορικά με τον ρωσικό αγωγό φυσικού αερίου Nord Stream 2 ότι Αμερικανοί αξιωματούχοι είχαν αναφέρει: «θα ήταν δύσκολο να δούμε αέριο να ρέει μέσω του αγωγού σε περίπτωση περαιτέρω ρωσικής επίθεσης κατά της Ουκρανίας»⁶¹. Παρότι Γερμανοί αξιωματούχοι δεν είπαν ρητά ότι ο Nord Stream 2 θα επηρεαστεί, ωστόσο ανέφεραν ότι «θα τηρήσουν μια κοινή δέσμευση με τις ΗΠΑ για να περιορίσουν τις εξαγωγικές δυνατότητες της Ρωσίας στην Ευρώπη στον ενεργειακό τομέα, συμπεριλαμβανομένου του φυσικού αερίου ή/και σε άλλους οικονομικά σημαντικούς τομείς» εάν η Ρωσία «διαπράξει περαιτέρω επιθετικές ενέργειες κατά της Ουκρανίας»⁶². Η συνεχιζόμενη συνεργασία ΗΠΑ-ΕΕ για την επιβολή κυρώσεων αποτελεί απτή ένδειξη διμερούς αλληλεγγύης, σε αντιδιαστολή με τις ρωσικές προσπάθειες που επιχειρούν να επιφέρουν διαταραχές στις σχέσεις των διατλαντικών εταίρων⁶³.

Σαφώς η χρήση του εμπορίου ως όπλου δεν είναι καινούργια, καθώς οι χώρες επιβάλλουν εμπάργκο η μία στην άλλη ή διακόπτουν επιλεκτικά τις εισαγωγές ή τις εξαγωγές για αιώνες. Τα τελευταία 25 χρόνια, η αυξανόμενη φονικότητα των οπλικών συστημάτων και το μέγεθος των καταστρεπτικών συνεπειών του πολέμου έχει αναγκάσει τους ηγέτες των κρατών να αναζητήσουν άλλες εναλλακτικές, με το εμπόριο να έχει γίνει το εργαλείο επιλογής διότι βρίσκεται μεταξύ διπλωματίας και πολέμου, ενώ η πολυμερή εφαρμογή των μέτρων έχει αυξήσει σημαντικά την αποτελεσματικότητά τους, όπως αποδεικνύουν οι τρέχουσες κυρώσεις στη Ρωσία⁶⁴. Λόγω των γεωπολιτικών εντάσεων μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ, εγκρίθηκε ένα

⁶¹ U.S. Department of State, “Secretary Antony J. Blinken and German Foreign Minister Annalena Baerbock at a Joint Press Availability,” January 5, 2022. Available at: <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-and-german-foreign-minister-annalena-baerbock-at-a-joint-press-availability/> (Accessed: 6 March 2022).

⁶² U.S. Department of State, “Joint Statement of the United States and Germany on Support for Ukraine, European Energy Security, and our Climate Goals,” July 21, 2022. Available at: <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-and-germany-on-support-for-ukraine-european-energy-security-and-our-climate-goals/> (Accessed: 6 March 2022).

⁶³ Ενδεικτικά αναφέρονται: Στις 2 Μαρτίου 2021, η ΕΕ και οι ΗΠΑ επέβαλαν κυρώσεις σε ανώτερους Ρώσους αξιωματούχους. Οι κυρώσεις της ΕΕ περιλάμβαναν δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και απαγορεύσεις ταξιδιών για τέσσερις Ρώσους αξιωματούχους: Alexander Bastrykin επικεφαλής της Ρωσικής Ερευνητικής Επιτροπής, Viktor Zolotov επικεφαλής της Εθνικής Φρουράς, Igor Krasnov γενικός εισαγγελέας και Alexander Kalashnikov επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Φυλακών (Herszenhorn & Bertrand, 2021). Οι ΗΠΑ επέβαλαν ευρύτερες κυρώσεις σε επτά άτομα και είναι η πρώτη περίπτωση των ΗΠΑ να στοχεύουν Ρώσους αξιωματούχους στο πλαίσιο του νέου καθεστώτος κυρώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ παράλληλα επεκτείνουν τις κυρώσεις στο πλαίσιο του νόμου περί ελέγχου χημικών και βιολογικών όπλων και εξάλειψης του πολέμου λόγω της δηλητηρίασης του Navalny (Seskuria, 2021).

⁶⁴ Τα τελευταία 25 έτη, οι ΗΠΑ περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον έχουν τελειοποιήσει την επιβολή κυρώσεων σε μορφή τέχνης. Η κυβέρνηση του Τζορτζ Μπους ανέπτυξε την ιδέα των πιο στοχευμένων κυρώσεων, συνήθως οικονομικών και όχι εμπορικών, και συχνά στοχευμένων σε συγκεκριμένα, κατονομαζόμενα άτομα, παρά σε ολόκληρες χώρες ή τομείς. Αυτό επέτρεψε στις κυρώσεις να επικεντρωθούν απευθείας στα «ένοχα» μέρη και τις έκανε πιο πολιτικά πιο εύπεπτες στη διαδικασία (Reinsch, 2022).

ολοκληρωμένο πακέτο στοχευμένων οικονομικών κυρώσεων⁶⁵ από την ΕΕ κατά της Ρωσίας το 2014, αλλά επέφερε και διλήμματα. Αυτές οι κυρώσεις περιλάμβαναν μεταξύ άλλων, περιορισμό στην πρόσβαση της Ρωσίας σε χρηματοπιστωτικές αγορές και υπηρεσίες, καθώς και σε προϊόντα για εξοπλισμό εξερεύνησης και παραγωγής πετρελαίου υψηλής τεχνολογίας⁶⁶.

Οι κυρώσεις όμως εφαρμόζονται για να αποκόψουν εν μέρει ή πλήρως τις οικονομικές, διπλωματικές και πολιτιστικές σχέσεις (Zaynutdinov, 2015). Παρόλο τον αντίκτυπο στις μεγάλες ρωσικές εταιρείες ενέργειας, τέτοιες ενέργειες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αστάθεια των τιμών της προμήθειας υλικών από τη Ρωσία, επηρεάζοντας τις αλυσίδες εφοδιασμού ενεργειακής τεχνολογίας στην ΕΕ. Επίσης, οι εμπορικές κυρώσεις που ενδέχεται να εφαρμοστούν από άλλες χώρες, θα μπορούσαν να έχουν αντίκτυπο στις αλυσίδες εφοδιασμού ενέργειας στην ΕΕ. Χαρακτηριστικά, οι κυρώσεις που επέβαλαν στη Ρωσία οι ΗΠΑ το 2018, σημείωσαν σημαντικές παγκόσμιες αυξήσεις των τιμών λόγω των ανησυχιών για έλλειψη προσφοράς για το υλικό παλλάδιο. Ο αντίκτυπος των εμπορικών κυρώσεων που οδηγούν σε διαταραχές στην προμήθεια αγαθών μπορεί να διαφανεί υπό το πρίσμα των επιπτώσεων άλλων εμπορικών μέτρων, όπως *anti-dumping tariffs* αν και οι επιπτώσεις είναι πιο σοβαρές.

Οι εμπορικές κυρώσεις δύναται όχι μόνο να επηρεάσουν την ικανότητα των επιχειρήσεων της ΕΕ να συναλλάσσονται με προμηθευτές εκτός ΕΕ και σε συγκεκριμένες χώρες, αλλά και να περιορίζουν την παροχή τραπεζικών, ναυτιλιακών και ασφαλιστικών υπηρεσιών (Nephew, 2020). Επιπλέον, όπως φαίνεται από την περίπτωση των αγορών παλλαδίου, άλλες χώρες όπως οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις τιμές ή να επηρεάσουν άμεσα τις επιχειρήσεις της ΕΕ που θα προτιμούσαν να διατηρήσουν επιχειρηματικές σχέσεις με τις ΗΠΑ, παρά με τη χώρα που έχουν επιβληθεί οι κυρώσεις. Ως εκ τούτου, ο αντίκτυπος

⁶⁵ Τα περιοριστικά μέτρα της ΕΕ λαμβάνουν διάφορες μορφές. Στα διπλωματικά μέτρα περιλαμβάνονται ο αποκλεισμός της Ρωσίας από την G-8, ο τερματισμός της διαδικασίας προσχώρησης της Ρωσίας στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (ΔΟΕ), καθώς και η αναστολή των τακτικών διμερών συνόδων κορυφής ΕΕ-Ρωσίας. Οι οικονομικές κυρώσεις αφορούν συναλλαγές σε συγκεκριμένους τομείς. Περιορίζουν την πρόσβαση ορισμένων ρωσικών τραπεζών και εταιρειών σε πρωτογενείς και δευτερογενείς κεφαλαιαγορές της ΕΕ. Επιβάλλουν απαγορεύσεις στις εξαγωγές και εισαγωγές για το εμπόριο όπλων και απαγόρευση στις εξαγωγές ειδών διττής χρήσης για στρατιωτική χρήση. Περιορίζουν επίσης την πρόσβαση της Ρωσίας σε ορισμένες ευαίσθητες τεχνολογίες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για έρευνα και παραγωγή πετρελαίου. Ειδικοί περιορισμοί ισχύουν για τις οικονομικές σχέσεις με την Κριμαία και τη Σεβαστούπολη, καθώς και απαγόρευση εισαγωγής προϊόντων από τη χερσόνησο, απαγόρευση εξαγωγής ορισμένων αγαθών και τεχνολογιών, περιορισμοί στις επενδύσεις και απαγόρευση της παροχής τουριστικών υπηρεσιών. Μέτρα που αφορούν την οικονομική συνεργασία αναστέλλουν τις χρηματοδοτικές πράξεις στη Ρωσία από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη.

⁶⁶ Άλλες κυρώσεις περιλαμβάνουν επίσης εμπάργκο στις εισαγωγές και εξαγωγές όπλων και συναφών υλικών, απαγόρευση εξαγωγών αγαθών διττής χρήσης και τεχνολογίας για στρατιωτική χρήση (Artelys & Trinomics, 2021).

των κυρώσεων μπορεί να είναι πιο σοβαρός από άλλα εμπορικά μέτρα της ΕΕ και επίσης να επηρεάσει τα στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού, όπως διεθνείς μεταφορές ή άλλες υπηρεσίες που απαιτούνται για όλα τα στάδια.

Παρά τις κυρώσεις, η ΕΕ εξακολουθούσε να είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας και η Ρωσία να είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ΕΕ⁶⁷. Ωστόσο, οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις δυσχεραίνονται λόγω πολυάριθμων παραγόντων, όπως η επιβολή απαγόρευσης από τη Ρωσία στις εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων της ΕΕ, διαφορές στο πλαίσιο του ΠΟΕ και σοβαροί περιορισμοί σχετικά με τις δυνατότητες εταιρειών της ΕΕ να συμμετέχουν σε διαδικασίες δημοσίων συμβάσεων στη Ρωσία.

3.3.2. Δέσμη Κυρώσεων ΕΕ κατά Ρωσίας λόγω εισβολής στην Ουκρανία

Η ΕΕ έχει επιβάλει σταδιακά κυρώσεις⁶⁸ στη Ρωσία από το 2014, μετά την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας⁶⁹. Μετά την στρατιωτική εισβολή στην Ουκρανία τον Μάρτιο του 2022, η ΕΕ έχει υιοθετήσει οκτώ δέσμες κυρώσεων⁷⁰ ατομικές και τομεακές σε βάρος της

⁶⁷ Η ΕΕ και οι ΗΠΑ αύξησαν τις εισαγωγές αλουμινίου και νικελίου από τη Ρωσία παρά τα προβλήματα στις μεταφορές που συνδέονται με την ουκρανική κρίση και την πρόθεση να στερήσουν από τη Ρωσία σημαντικό μέρος των εσόδων, σύμφωνα με το Reuters, το οποίο επικαλείται τη στατιστική βάση δεδομένων Comtrade του ΟΗΕ. Οι εισαγωγές ρωσικού νικελίου και αλουμινίου από τον Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2022 αυξήθηκαν κατά 70%, συνολικής αξίας 1,98 δις δολάρια. Ταυτόχρονα, η ΕΕ παρέμεινε ο μεγαλύτερος εισαγωγέας ακατέργαστου αλουμινίου από τη Ρωσία. Το Reuters σημειώνει περαιτέρω ότι η νορβηγική εταιρεία παραγωγής αλουμινίου και αλουμινίου Norsk Hydro, δήλωσε ότι κατά την αγορά μετάλλου για το 2023 δεν θα συνάψει συμφωνίες με το ρωσικό αλουμίνιο. Νωρίτερα, όπως ανέφερε το Bloomberg, παρόμοια απόφαση είχε λάβει και η αμερικανική εταιρεία Novelis, αλλά αφορούσε μόνο τα ευρωπαϊκά εργοστάσια του κατασκευαστή. Περισσότερες λεπτομέρειες: <https://tass.ru/ekonomika/15671199> (OEY, 2022b).

⁶⁸ Κανονιστικό πλαίσιο ΕΕ: Συνοπτικό και περιεκτικό σημείωμα Συμβουλίου ΕΕ για τις κυρώσεις, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis>, Χάρτης συνολικών κυρώσεων ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των κυρώσεων έναντι Ρωσίας και Λευκορωσίας, Available at: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>. Νομικό κείμενο συνολικού πλαισίου τομεακών κυρώσεων (Κανονισμός ΕΕ 833/2014 και τροποποιήσεις του έως και τη 7^η δέσμη), Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0833-20220722>. Νομικό κείμενο συνολικού πλαισίου ατομικών και οικονομικών κυρώσεων (Κανονισμός ΕΕ 269/2014 και τροποποιήσεις έως και 7^η δέσμη) Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0269-20220916>. Κείμενο βασικού Κανονισμού Συμβουλίου ΕΕ για κυρώσεις σε βάρος της Λευκορωσίας: Κανονισμός (ΕΕ) 2022/355 της 2^{ης} Μαρτίου 2022 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 765/2006 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω της κατάστασης στη Λευκορωσία Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0355&from=EL>). Για επιμέρους κείμενα. Available at: <https://agora.mfa.gr/news/1140-perioristika-metra-sto-emporio-e-e-rosias-rosika-antimetra> (Accessed: 17 October 2022).

⁶⁹ Χρονοδιάγραμμα που παρέχει μια επισκόπηση των περιοριστικών μέτρων της ΕΕ που επιβλήθηκαν στη Ρωσία από το 2014, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> (Accessed: 17 October 2022).

⁷⁰ Στο Παράρτημα «Β» γίνεται συγκεντρωτική αναφορά, σύμφωνα με «Περιοριστικά μέτρα στο εμπόριο ΕΕ - Ρωσίας/Λευκορωσίας & Ρωσικά αντίμετρα» από το Ελληνικό ΥΠΕΞ/Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Εξωστρέφειας, Γραφείο ΟΕΥ Μόσχας (Αρμοδιότητα και για Λευκορωσία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν) την 10 Οκτωβρίου 2022. Available at: <https://agora.mfa.gr/news/1140-perioristika-metra-sto-emporio-e-e-rosias-rosika-antimetra>. Επιπρόσθετα, Χρονοδιάγραμμα Πακέτων Κυρώσεων ΕΕ προς τη Ρωσία: Available at: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (Accessed: 7 October 2022).

Ρωσίας, ενώ στις 26 Ιουλίου το Συμβούλιο ΕΕ αποφάσισε τη χρονική παράταση της ισχύος του καθεστώτος κυρώσεων έναντι Ρωσίας κατά έξι μήνες, έως τις 31 Ιανουαρίου 2023. Αυτές κατά χρονολογική έχουν ως κάτωθι:

1^η Δέσμη (23 Φεβρουαρίου 2022)⁷¹: ατομικές κυρώσεις κατά μελών της Ρωσικής Κρατικής Δούμας που ψήφισαν υπέρ της αναγνώρισης των μη κυβερνητικών ελεγχόμενων περιοχών των περιφερειών Ντόνετσκ και Λουχάνσκ, περιορισμοί στις οικονομικές σχέσεις με τις μη ελεγχόμενες από την κυβέρνηση περιοχές των περιφερειών του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ, περιορισμοί στην πρόσβαση της Ρωσίας στις αγορές κεφαλαίων και στις χρηματοπιστωτικές αγορές και υπηρεσίες της ΕΕ.

2^η Δέσμη (25 Φεβρουαρίου 2022)⁷²: ατομικές κυρώσεις κατά του Βλαντιμίρ Πούτιν, του Σεργκέι Λαβρόφ και των μελών της Ρωσικής Κρατικής Δούμας και του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, μεταξύ άλλων οικονομικές κυρώσεις που καλύπτουν τους τομείς της χρηματοδότησης, της ενέργειας, των μεταφορών και της τεχνολογίας, αναστολή των διατάξεων διευκόλυνσης της έκδοσης θεωρήσεων για Ρώσους διπλωμάτες και άλλους Ρώσους αξιωματούχους και επιχειρηματίες.

⁷¹ Ρωσική αναγνώριση των μη κυβερνητικών ελεγχόμενων περιοχών των περιφερειών Ντόνετσκ και Λουχάνσκ της Ουκρανίας ως ανεξάρτητες οντότητες: Η ΕΕ υιοθετεί πακέτο κυρώσεων (Council of the EU, δελτίο τύπου, 23 Φεβρουαρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/> (Accessed: 7 October 2022).

⁷² Η στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Η ΕΕ επιβάλλει κυρώσεις κατά του Προέδρου Πούτιν και του Υπουργού Εξωτερικών Λαβρόφ και υιοθετεί ευρείες ατομικές και οικονομικές κυρώσεις (Council of the EU, δελτίο τύπου, 25 Φεβρουαρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/> (Accessed: 7 October 2022).

3^η Δέσμη (28 Φεβρουαρίου και 2 Μαρτίου 2022)⁷³: κλείσιμο του εναέριου χώρου της ΕΕ για όλα τα ρωσικά αεροσκάφη, απαγόρευση συναλλαγών με τη Ρωσική Κεντρική Τράπεζα, απαγόρευση SWIFT για επτά ρωσικές τράπεζες, απαγόρευση της παροχής τραπεζογραμματίων σε ευρώ στη Ρωσία, αναστολή της μετάδοσης στην ΕΕ των κρατικών σταθμών Russia Today και Sputnik, ατομικές κυρώσεις κατά των Λευκορώσων ως απάντηση στη συμμετοχή της Λευκορωσίας στη στρατιωτική εισβολή της Ρωσίας.

4^η Δέσμη (15 Μαρτίου 2022)⁷⁴: ατομικές κυρώσεις κατά του Ρομάν Αμπράμοβιτς και του Γερμανού Χαν, μεταξύ άλλων απαγόρευση όλων των συναλλαγών με ορισμένες κρατικές επιχειρήσεις, απαγόρευση παροχής υπηρεσιών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας σε οποιοδήποτε πρόσωπο ή οντότητα της Ρωσίας, απαγόρευση νέων επενδύσεων στον ρωσικό ενεργειακό τομέα, απαγόρευση εξαγωγών στη Ρωσία ειδών πολυτελείας, απαγόρευση εισαγωγών από τη Ρωσία στην ΕΕ σιδήρου και χάλυβα.

⁷³ Η ΕΕ υιοθετεί νέα δέσμη μέτρων για την απάντηση στη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας (Council of the EU, δελτίο τύπου, 28 Φεβρουαρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/28/eu-adopts-new-set-of-measures-to-respond-to-russia-s-military-aggression-against-ukraine/> (Accessed: 7 October 2022). Στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Το Συμβούλιο επιβάλλει κυρώσεις σε 26 άτομα και μία οντότητα (Council of the EU, δελτίο τύπου, 28 Φεβρουαρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/28/russia-s-military-aggression-against-ukraine-council-imposes-sanctions-on-26-persons-and-one-entity/> (Accessed: 7 October 2022). Η ΕΕ επιβάλλει κυρώσεις στα κρατικά μέσα RT/Russia Today και στις εκπομπές του Sputnik στην ΕΕ (Council of the EU, δελτίο τύπου, 2 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rt-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/> (Accessed: 7 October 2022). Η στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Η ΕΕ απαγορεύει ορισμένες ρωσικές τράπεζες από το σύστημα SWIFT και εισάγει περαιτέρω περιορισμούς (Council of the EU, δελτίο τύπου, 2 Μαρτίου 2022) Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-bans-certain-russian-banks-from-swift-system-and-introduces-further-restrictions/> (Accessed: 7 October 2022). Ο ρόλος της Λευκορωσίας στη ρωσική στρατιωτική επίθεση στην Ουκρανία: Το Συμβούλιο επιβάλλει κυρώσεις σε επιπλέον 22 άτομα και περαιτέρω περιορισμούς στο εμπόριο (Council of the EU, δελτίο τύπου, 2 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/belarus-role-in-the-russian-military-aggression-of-ukraine-council-imposes-sanctions-on-additional-22-individuals-and-further-restrictions-on-trade/> (Accessed: 7 October 2022).

⁷⁴ Η στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: τέταρτο πακέτο τομεακών και μεμονωμένων μέτρων της ΕΕ (Council of the EU, δελτίο τύπου, 15 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/russia-s-military-aggression-against-ukraine-fourth-eu-package-of-sectoral-and-individual-measures/> (Accessed: 7 October 2022).

Τέταρτο πακέτο κυρώσεων: 15 επιπλέον φυσικά πρόσωπα και 9 οντότητες που υπόκεινται σε περιοριστικά μέτρα της ΕΕ (Council of the EU, δελτίο τύπου, 15 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/fourth-package-of-sanctions-in-view-of-russia-s-military-aggression-against-ukraine-15-additional-individuals-and-9-entities-subject-to-eu-restrictive-measures/> (Accessed: 7 October 2022).

5^η Δέσμη (8 Απριλίου 2022)⁷⁵: απαγόρευση εισαγωγών άνθρακα και άλλων στερεών ορυκτών καυσίμων από τη Ρωσία, κλείσιμο των λιμένων της ΕΕ για όλα τα ρωσικά πλοία, απαγόρευση εισόδου από Ρωσία και Λευκορωσία των οδικών μεταφορών στην ΕΕ, απαγόρευση εισαγωγών από τη Ρωσία ξύλου, τσιμέντου, θαλασσινών και οινοπνευματωδών ποτών, απαγόρευση εξαγωγών στη Ρωσία καυσίμων αεροσκαφών και άλλων αγαθών, μια σειρά στοχευμένων οικονομικών μέτρων, κυρώσεις σε 217 φυσικά πρόσωπα και 18 οντότητες.

6^η Δέσμη (3 Ιουνίου 2022)⁷⁶: απαγόρευση εισαγωγών από τη Ρωσία αργού πετρελαίου και προϊόντων διύλισης πετρελαίου (με περιορισμένες εξαιρέσεις), απαγόρευση SWIFT για τρεις επιπλέον ρωσικές τράπεζες και μία τράπεζα της Λευκορωσίας, αναστολή της μετάδοσης στην ΕΕ για Rossiya RTR / RTR Planeta, Rossiya 24 / Russia 24 και TV Center International, κυρώσεις κατά 18 οντοτήτων και 65 ατόμων, συμπεριλαμβανομένων ατόμων που ευθύνονται για τις θηριωδίες που διαπράχθηκαν στη Μπούχα και τη Μαριούπολη.

7^η Δέσμη (21 Ιουλίου 2022)⁷⁷: απαγόρευση εισαγωγών χρυσού ρωσικής προέλευσης, ενίσχυση των ελέγχων των εξαγωγών αγαθών διττής χρήσης, επέκταση της απαγόρευσης πρόσβασης σε λιμάνι ανύψωσης πλοίων, αποσαφήνιση των υφιστάμενων μέτρων (πχ. στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων, της αεροπορίας και της δικαιοσύνης), κυρώσεις σε 54 φυσικά πρόσωπα και 10 οντότητες, συμπεριλαμβανομένου του δημάρχου της Μόσχας και ενός σημαντικού χρηματοπιστωτικού ιδρύματος της Sberbank.

⁷⁵ Η ΕΕ υιοθετεί τον πέμπτο γύρο κυρώσεων κατά της Ρωσίας για τη στρατιωτική της επίθεση κατά της Ουκρανίας (Council of the EU, δελτίο τύπου, 8 Απριλίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/04/08/eu-adopts-fifth-round-of-sanctions-against-russia-over-its-military-aggression-against-ukraine/>. Η ΕΕ υιοθετεί περιοριστικά μέτρα κατά επιπλέον 217 ατόμων και 18 οντοτήτων (Council of the EU, δελτίο τύπου, 8 Απριλίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/04/08/eu-adopts-fifth-round-of-sanctions-against-russia-over-its-military-aggression-against-ukraine/> (Accessed: 7 October 2022).

⁷⁶ Η επιθετικότητα της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Η ΕΕ υιοθετεί το έκτο πακέτο κυρώσεων (Council of the EU, δελτίο τύπου, 3 Ιουνίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>. Η επιθετικότητα της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: η ΕΕ στοχεύει επιπλέον 65 άτομα και 18 οντότητες (Council of the EU, δελτίο τύπου, 3 Ιουνίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-the-eu-targets-additional-65-individuals-and-18-entities/> (Accessed: 7 October 2022).

⁷⁷ Η επιθετικότητα της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Η ΕΕ υιοθετεί πακέτο «συντήρησης και ευθυγράμμισης» (Council of the EU, δελτίο τύπου, 21 Ιουλίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/21/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-maintenance-and-alignment-package/>. Η επιθετικότητα της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: η ΕΕ στοχεύει επιπλέον 54 άτομα και 10 οντότητες (Council of the EU, δελτίο τύπου, 22 Ιουλίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/21/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-maintenance-and-alignment-package/> (Accessed: 7 October 2022).

8^η Δέσμη (6 Οκτωβρίου 2022)⁷⁸: ανώτατο όριο τιμής που σχετίζεται με τη θαλάσσια μεταφορά ρωσικού πετρελαίου για τρίτες χώρες, προσθήκες στον κατάλογο των περιορισμένων ειδών που μπορεί να συμβάλουν στη στρατιωτική και τεχνολογική βελτίωση της Ρωσίας, απαγόρευση παροχής πορτοφολιών κρυπτονομισμάτων (crypto-wallets) σε Ρώσους, απαγόρευση του εμπορίου όπλων, πολιτικών πυροβόλων όπλων, πυρομαχικών, στρατιωτικών οχημάτων και παραστρατιωτικού εξοπλισμού, απαγόρευση εισαγωγών από τη Ρωσία προϊόντων χάλυβα, απαγόρευση παροχής αρχιτεκτονικών και μηχανικών υπηρεσιών, συμβουλευτικών υπηρεσιών πληροφορικής και νομικών συμβουλευτικών υπηρεσιών στη Ρωσία, μαύρη λίστα επιπλέον 30 ατόμων που εμπλέκονται στην οργάνωση ψευδών «δημοψηφισμάτων» και 7 οντοτήτων που υποστηρίζουν την πολεμική προσπάθεια, όπως η οντότητα «Καλάσνικοφ».

3.3.3. Κυρώσεις ΕΕ κατά Λευκορωσίας

Μετά τις προεδρικές εκλογές στη Λευκορωσία τον Αύγουστο του 2020, η ΕΕ επέκτεινε σταδιακά τα περιοριστικά⁷⁹ μέτρα κατά ιδιωτών και οντοτήτων στη Λευκορωσία. Από τον Οκτώβριο του 2020, η ΕΕ έχει επιβάλει πέντε πακέτα κυρώσεων σε σχέση με την κατάσταση στη Λευκορωσία, με στόχο συνολικά 195 άτομα και 35 οντότητες, ως απάντηση στην άσκηση βίας από τις αρχές της Λευκορωσίας κατά ειρηνικών διαδηλωτών, την εργαλειοποίηση μεταναστών για πολιτικούς σκοπούς και τις υβριδικές επιθέσεις στα σύνορα της ΕΕ. Παράλληλα με τις κυρώσεις που συνδέονται με τις εκλογές του Αυγούστου 2020, η ΕΕ είχε επιβάλει και άλλους τύπους κυρώσεων κατά της Λευκορωσίας (2004 και 2016) που περιλαμβάνουν εμπάργκο όπλων, απαγόρευση εξαγωγής αγαθών για εσωτερική καταστολή, δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και ταξιδιωτική απαγόρευση τεσσάρων ατόμων που αναφέρονται σε σχέση με τις ανεπίλυτες εξαφανίσεις δύο πολιτικών της αντιπολίτευσης, ενός επιχειρηματία και ενός δημοσιογράφου το 1999 και το 2000.

⁷⁸ Η ΕΕ υιοθετεί το τελευταίο της πακέτο κυρώσεων κατά της Ρωσίας για την παράνομη προσάρτηση των περιοχών Ντόνετσκ, Λουχάνσκ, Ζαπορίζια και Χερσώνα της Ουκρανίας (Council of the EU, δελτίο τύπου, 6 Οκτωβρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/eu-adopts-its-latest-package-of-sanctions-against-russia-over-the-illegal-annexation-of-ukraine-s-donetsk-luhansk-zaporizhzhia-and-kherson-regions/>

Η ΕΕ υιοθετεί περιοριστικά μέτρα κατά επιπλέον 30 ατόμων και 7 οντοτήτων (Council of the EU, δελτίο τύπου, 6 Οκτωβρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/latest-package-of-sanctions-in-view-of-russia-s-escalating-aggression-against-ukraine-eu-adopts-restrictive-measures-against-an-additional-30-individuals-and-7-entities/> (Accessed: 7 October 2022).

⁷⁹ Χρονοδιάγραμμα - Περιοριστικά μέτρα της ΕΕ κατά της Λευκορωσίας. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-belarus/belarus-timeline/> (Accessed: 7 October 2022).

Στις 24 Φεβρουαρίου 2022, το Συμβούλιο αποφάσισε να παρατείνει⁸⁰ τα περιοριστικά μέτρα κατά της Λευκορωσίας για ένα έτος, έως τις 28 Φεβρουαρίου 2023. Η ΕΕ λόγω της συμμετοχής της Λευκορωσίας στην στρατιωτική εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, έχει υιοθετήσει μια σειρά κυρώσεων⁸¹ το 2022, μεταξύ των οποίων: ατομικές και οικονομικές κυρώσεις με στόχο 22 άτομα, περιορισμούς στο εμπόριο, απαγόρευση του SWIFT για πέντε τράπεζες της Λευκορωσίας, απαγόρευση συναλλαγών με την Κεντρική Τράπεζα της Λευκορωσίας, περιορισμούς στις χρηματοοικονομικές εισροές από τη Λευκορωσία προς την ΕΕ, απαγόρευση παροχής τραπεζογραμματίων σε ευρώ στη Λευκορωσία.

3.3.4. *Αντίμετρα Κυρώσεων Ρωσίας*

Από τον Αύγουστο του 2014 η Ρωσία εφαρμόζει αντίμετρα έναντι των κυρώσεων της ΕΕ και επιβάλλει με τη σειρά της κυρώσεις σε γεωργικά αγαθά, πρώτες ύλες και τρόφιμα, επικαλούμενη παραβιάσεις των προτύπων για την ασφάλεια των τροφίμων⁸². Το γεγονός αυτό έχει ενισχύσει την πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών της στον γεωργικό τομέα. Η Ρωσία εφαρμόζει επίσης μια «λίστα απαγορευμένων προσώπων» (stop-list) για τους υπηκόους με καθεστώς «μη φιλικού κράτους» που έχουν επικρίνει τις ενέργειές της και τους απαγορεύει την είσοδο στο έδαφός της. Ο κατάλογος αυτός χωρίς να αναφέρεται άμεσα το καθεστώς του «μη φιλικού κράτους», δεν έχει δημοσιευθεί επισήμως, γεγονός που αποκλείει κάθε δυνατότητα προσφυγής σε ένδικα μέσα, σε αντίθεση με την ταξιδιωτική απαγόρευση της ΕΕ. Επίσης, η

⁸⁰ Δήλωση του Υπατου Εκπροσώπου εξ ονόματος της ΕΕ σχετικά με την ευθυγράμμιση ορισμένων τρίτων χωρών σχετικά με περιοριστικά μέτρα ενόψει της κατάστασης στη Λευκορωσία (Council of the EU, δελτίο τύπου, 3 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/03/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-the-alignment-of-certain-third-countries-concerning-restrictive-measures-in-view-of-the-situation-in-belarus/> (Accessed: 7 October 2022).

⁸¹ Ο ρόλος της Λευκορωσίας στη ρωσική στρατιωτική επίθεση στην Ουκρανία: Το Συμβούλιο επιβάλλει κυρώσεις σε επιπλέον 22 άτομα και περαιτέρω περιορισμούς στο εμπόριο (Council of the EU, δελτίο τύπου, 2 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/belarus-role-in-the-russian-military-aggression-of-ukraine-council-imposes-sanctions-on-additional-22-individuals-and-further-restrictions-on-trade/> (Accessed: 7 October 2022).

Η στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας: Η ΕΕ συμφωνεί νέα τομεακά μέτρα που στοχεύουν τη Λευκορωσία και τη Ρωσία (Council of the EU, δελτίο τύπου, 9 Μαρτίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/09/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-agrees-new-sectoral-measures-targeting-belarus-and-russia/> (Accessed: 7 October 2022).

⁸² Εμπεριστατωμένος κατάλογος ρωσικών αντίμετρων κατά των κυρώσεων της Δύσης και μέτρων θωράκισης της ρωσικής εθνικής οικονομίας, όπως κατάλογος Απαγόρευσης (31^η Δεκεμβρίου 2021) εισαγωγής προϊόντων στη Ρωσία (προέλευσης ΗΠΑ, ΕΕ, Καναδά, Αυστραλίας, Νορβηγίας, Ουκρανίας, Αλβανίας, Μαυροβουνίου, Ισλανδίας και Λιχτενστάιν), εντοπίζεται σε αρχείο της οικείας ιστοσελίδας Γραφείου Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Μόσχας, στη διεύθυνση: Available at: <https://www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/infofile/80120> (Accessed: 7 October 2022).

Ρωσία έχει επιβάλει σημαντικές «αντικυρώσεις» εναντίον «μη φιλικών χωρών»⁸³ και εταιρειών που προσπαθούν να συμμορφωθούν με τα πακέτα κυρώσεων των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και της ΕΕ, αλλά και μέτρων που επιβλήθηκαν κατά της Ρωσίας και της Λευκορωσίας.

Συνοπτικά, παρατίθενται κάποια από τα ρωσικά μέτρα κατά των αποκαλούμενων «μη φιλικών κρατών» (Lee & Yi, 2022):

- Οι Ρώσοι οφειλέτες επιτρέπεται να εξοφλήσουν τα μεγάλα χρέη τους (χρέη που υπερβαίνουν τα 10 εκατομμύρια ρούβλια ή περίπου 80.000 δολάρια σε αξία) σε μη Ρώσους πιστωτές που εδρεύουν σε «μη φιλικά κράτη» σε ρωσικά ρούβλια, αντί για το κατά τα άλλα ισχύον νόμισμα.
- Οι αγοραστές ρωσικού φυσικού αερίου με έδρα σε «μη φιλικά κράτη» (ή σε περιπτώσεις που παρέχεται αέριο σε «μη φιλικό κράτος») υποχρεούνται να πληρώσουν για το φυσικό αέριο σε ρωσικά ρούβλια.
- Οι κάτοικοι της Ρωσίας απαγορεύονται, χωρίς προηγούμενη έγκριση από την Κυβερνητική Επιτροπή Ελέγχου Ξένων Επενδύσεων, από τη διενέργεια των ακόλουθων συναλλαγών με αλλοδαπούς που εδρεύουν σε «μη φιλικά κράτη» και πρόσωπα που ελέγχονται από τέτοιους αλλοδαπούς: παροχή δανείων σε ρούβλια, μεταβίβαση κυριότητας τίτλων και μεταβίβαση ιδιοκτησίας ακινήτων.
- Η αποζημίωση που πρέπει να καταβληθεί στους κατόχους δικαιωμάτων από «μη φιλικά κράτη» για τη χρήση μιας εφεύρεσης, υποδείγματος χρησιμότητας ή βιομηχανικού σχεδίου χωρίς τη συγκατάθεσή τους ανέρχεται στο 0% των πραγματικών εσόδων από την παραγωγή και πώληση αγαθών, την εκτέλεση εργασιών ή παροχή υπηρεσιών για τις οποίες έχει χρησιμοποιηθεί η αντίστοιχη εφεύρεση, υπόδειγμα χρησιμότητας ή βιομηχανικό σχέδιο.
- Οι μεταφορές χρημάτων από ρωσικούς λογαριασμούς μη κατοίκων, είτε εταιρειών είτε ιδιωτών, από χώρες που έχουν επιβάλει κυρώσεις κατά της Ρωσίας στους λογαριασμούς τους εκτός Ρωσίας αναστέλλονται για έξι μήνες.
- Οι εταιρείες από «μη φιλικά κράτη» απαγορεύεται να αγοράζουν σε οποιοδήποτε νόμισμα εκτός του ρούβλι στη Ρωσία.

⁸³ Η ρωσική κυβέρνηση υιοθέτησε ένα κατάλογο τέτοιων «μη φιλικών κρατών», ο οποίος περιλαμβάνει επί του παρόντος τις ΗΠΑ, όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, το Ηνωμένο Βασίλειο, τον Καναδά, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία, την Ελβετία, τη Νορβηγία, την Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα, την Ταϊβάν, τη Σιγκαπούρη, την Ουκρανία, την Αλβανία, Ανδόρα, Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Μικρονησία, Μονακό, Άγιος Μαρίνος, Βόρεια Μακεδονία και Μαυροβούνιο (Lee & Yi, 2022).

- Οι ρωσικές κρατικές εταιρείες που υπόκεινται σε κυρώσεις από «μη φιλικά κράτη» επιτρέπεται να απέχουν από τη δημοσίευση πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητές τους στις δημόσιες προμήθειες και τους προμηθευτές τους.
- Επιτρέπεται έως τις 31 Δεκεμβρίου 2022 στις ρωσικές τράπεζες να απέχουν από τη δημοσίευση ορισμένων πληροφοριών προκειμένου να αποφευχθούν κυρώσεις «μη φιλικών κρατών», ειδικά όσον αφορά τη δομή ιδιοκτησίας και ελέγχου τους, μέλη διοικητικών οργάνων και άλλα στελέχη, καθώς και εταιρικής αναδιοργάνωσης.
- Οι ρωσικές ασφαλιστικές εταιρείες απαγορεύεται έως τις 31 Δεκεμβρίου 2022 να συνάπτουν συμβάσεις με εταιρείες και ασφαλιστικούς μεσίτες από «μη φιλικά κράτη».

Εντούτοις όμως, τα ρωσικά αντίμετρα θέτουν σε πολύ δυσχερή θέση⁸⁴ τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται παγκοσμίως και που έχουν δεσμευτεί να συμμορφώνονται με όλους τους ισχύοντες νόμους, με συνέπεια να επισπεύσουν την απόσυρση περισσότερων εταιρειών από τη Ρωσία. Μέχρι τούδε, η ρωσική κυβέρνηση φαίνεται να αναγνωρίζει τα όρια στους πόρους της, καθώς έχει φροντίσει παρά τα διάφορα προσχέδια νόμων να μην απαλλοτριώσει περιουσιακά στοιχεία με τρόπο που θα μπορούσε να οδηγήσει σε εύκολες νίκες από δυτικές εταιρείες σε δικαστήρια και διαιτησία εκτός Ρωσίας. Οι αντικυρώσεις με την ευρεία έννοια, περιλαμβάνουν μέτρα που λαμβάνονται γενικά για τον μετριασμό των επιπτώσεων των διεθνών κυρώσεων στη ρωσική οικονομία, καθώς και για την καταστολή της ελευθερίας έκφρασης και τον περιορισμό της κάλυψης από τα μέσα ενημέρωσης που είναι επικριτικά για την κυβέρνηση. Ενώ πολλές διεθνείς εταιρείες εξέρχονται από τη ρωσική αγορά, αναμένεται ότι θα επιβληθούν περαιτέρω ρωσικά αντίμετρα, ενώ η αλληλεπίδραση μεταξύ κυρώσεων και αντίμετρων δυσχεραίνει⁸⁵ και θα συνεχίσει να επιδεινώνει το ήδη επιβαρυνόμενο επιχειρηματικό περιβάλλον για τη Ρωσία.

⁸⁴ Η ρωσική κυβέρνηση έχει λάβει πρωτοφανή μέτρα ως απάντηση στην αναμενόμενη μαζική έξοδο δυτικών εταιρειών από τη ρωσική αγορά και την επιβολή κυρώσεων από τις δυτικές χώρες στη Ρωσία και σε Ρώσους. Όταν κρίθηκε απαραίτητο, τα ρωσικά μέτρα είχαν σημαντικό αντίκτυπο σε ολόκληρες βιομηχανίες, όπως η επανεγγραφή στη Ρωσία αεροσκαφών ξένης ιδιοκτησίας. Άλλα μέτρα που δεν απευθύνονται ειδικά σε δυτικές εταιρείες, έχουν περιπλέξει τη λειτουργία των δυτικών επιχειρήσεων που αναδιρθρώνονται στη Ρωσία ή εξέρχονται εντελώς από την αγορά της. Για παράδειγμα, όταν η Ρωσία επέτρεψε πρόσφατα στις ρωσικές εταιρείες να συνεχίσουν τη χρήση ξένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ζήτησε από τους κατόχους άδειας να ανοίξουν τραπεζικούς λογαριασμούς για ξένους δικαιιοπάροχους σε ρωσικές τράπεζες (ένα μέτρο που απαιτεί ελάχιστη συμμετοχή των ρωσικών κρατικών υπηρεσιών). Εκτός από τα επίσημα μέτρα, οι δυτικές εταιρείες ανέφεραν αύξηση των επιθεωρήσεων και των αιτημάτων από ρωσικές κρατικές υπηρεσίες, και σε ορισμένες περιπτώσεις επιχειρήσεις ρωσικής ιδιοκτησίας προσπάθησαν να επωφεληθούν από τη μεταβαλλόμενη κατάσταση (PWSP, 2022).

⁸⁵ Περαιτέρω αναφορικά ρωσικά αντίμετρα και δυνητικός αντίκτυπος στις διεθνείς επιχειρήσεις. Available at: <https://www.pillsburylaw.com/images/content/1/6/163371/RussianCountermeasures-V3.pdf> (Accessed: 7 October 2022).

3.3.5. Ασφαλειοποίηση - Αποδολαριοποίηση Χρηματοπιστωτικού Τομέα Ρωσίας

Σε έναν παγκοσμιοποιημένο⁸⁶ κόσμο, υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που μπορεί να καθορίσουν το νόμισμα τιμολόγησης που χρησιμοποιείται σε οποιαδήποτε εμπορική συναλλαγή⁸⁷. Το δολάριο χρησιμεύει ως το κυρίαρχο αποθεματικό νόμισμα στον κόσμο από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και παραμένει⁸⁸ το κύριο νόμισμα που χρησιμοποιείται στις διασυννοριακές συναλλαγές, αντικατοπτρίζει τη συνεχιζόμενη παγκόσμια οικονομική ισχύ και χρηματοοικονομική πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, παρέχοντας τη δυνατότητα άσκησης επιρροής (weaponization)⁸⁹ μέσω μέτρων πολιτικής όπως οι οικονομικές κυρώσεις. Το ρούβλι της Ρωσίας δεν χρησιμοποιείται ευρέως στο εξωτερικό και οι παγκόσμιες αγορές ενέργειας (οι κύριες εξαγωγές της Ρωσίας) εκφράζονται παραδοσιακά σε δολάρια.

⁸⁶ Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως: «... η ολοένα στενότερη οικονομική ολοκλήρωση όλων των χωρών του κόσμου που προκύπτει από την απελευθέρωση και τη συνακόλουθη αύξηση τόσο του όγκου όσο και της ποικιλίας του διεθνούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, Η πτώση του κόστους των μεταφορών, η αυξανόμενη ένταση της διεθνούς διείσδυσης του κεφαλαίου, η τεράστια αύξηση του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού και η επιταχυνόμενη παγκόσμια διάδοση της τεχνολογίας, ιδιαίτερα των επικοινωνιών». Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Realising both economic growth and social protection in Europe in an era of globalisation: Resolution 1573 (2007). Available at: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17580&lang=en> (Accessed: 19 May 2022).

⁸⁷ Η επιλογή μπορεί να αντικατοπτρίζει συγκεκριμένα πρότυπα σε συγκεκριμένους τομείς, για παράδειγμα η τιμή του πετρελαίου και των προϊόντων πετρελαίου εκφράζεται σχεδόν πάντα σε όρους δολαρίου ή εναλλακτικά θα μπορούσε να σχετίζεται με ιστορικές εμπορικές σχέσεις μεταξύ χωρών. Από επιχειρηματική σκοπιά, η επιλογή δεν είναι ουδέτερη στο βαθμό που οι έμποροι εκτίθενται σε συναλλαγματικούς κινδύνους, καθώς και οι δύο πλευρές της εμπορικής σχέσης συνήθως επηρεάζονται από αντίθετους κινδύνους. Οι εισαγωγείς συνήθως θέλουν να περιορίσουν το μερίδιο της τιμολόγησης σε ξένο νόμισμα προκειμένου να μειώσουν τον κίνδυνο τους, ενώ οι εξαγωγείς μπορεί να επιθυμούν να καθορίσουν μονομερώς το νόμισμα πληρωμής ώστε να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη από τις εξαγωγές. Ορισμένοι εξαγωγείς σε ιδιαίτερα μεγάλες αγορές προτιμούν να περιορίζουν την αστάθεια των τιμών των αγαθών τους στο εξωτερικό επιλέγοντας να χρησιμοποιούν το νόμισμα τιμολόγησης του εμπορικού τους εταίρου. Με τον τρόπο αυτό έχουν μεγαλύτερο έλεγχο της τιμής των αγαθών τους σε σχέση με τους ανταγωνιστές στην ξένη αγορά. Όταν οι επιχειρήσεις αναγκάζονται να τιμολογούν σε ξένο νόμισμα, μπορεί να προσπαθήσουν να μειώσουν τον κίνδυνο μέσω της χρήσης διαφορετικών χρηματοοικονομικών προϊόντων, για παράδειγμα, εμπορικών πιστώσεων ή μέσων αντιστάθμισης κινδύνου. Αυτές οι εγκαταστάσεις τείνουν να είναι ευρύτερα διαθέσιμες για μεγάλες επιχειρήσεις. Μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντική η αντιστάθμιση έναντι των διακυμάνσεων των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε εκείνους τους κλάδους που χαρακτηρίζονται από μεγάλες αλυσίδες παραγωγής (για παράδειγμα, η κατασκευή ενός πλοίου ή ενός αεροσκάφους) ή σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου διεξάγεται μεγάλος όγκος συναλλαγών σε αγορές μελλοντικής εκπλήρωσης. Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις ενδέχεται να έχουν μεγαλύτερη ευκαιρία να επωφεληθούν από την ευελιξία διαχείρισης της έκθεσής τους στη συναλλαγματική ισοτιμία μέσω της τιμολόγησης μεταβίβασης και της λειτουργικής αντιστάθμισης κινδύνου.

⁸⁸ Σύμφωνα με μελέτες του IMF και της FED, το δολάριο εμπλέκεται σε σχεδόν το 90% όλων των παγκόσμιων συναλλαγών συναλλάγματος και αντιπροσωπεύει περισσότερο από το ήμισυ της παγκόσμιας τιμολόγησης εξαγωγών, σε διασυννοριακά τραπεζικές απαιτήσεις και διεθνή χρεόγραφα. Τα στοιχεία ενεργητικού σε δολάρια αντιπροσωπεύουν επίσης περίπου το 60% της αξίας των συναλλαγματικών διαθέσιμων παγκοσμίως (Iancu et al., 2020; Bertaut et al., 2021).

⁸⁹ Η Δύση χρησιμοποίησε το οικονομικό της σύστημα με τρόπο που σηματοδότησε μια ιστορική αλλαγή, καθώς στο παρελθόν, ένα τέτοιο μέτρο δεν είχε εφαρμοστεί ποτέ πριν σε μια οικονομία της G20. Η χρήση ως όπλου (weaponization) της χρηματοδότησης αποτελεί πραγματική ανησυχία για την Κίνα, η οποία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στα δολάρια στο διεθνές εμπόριο και κατέχει το μεγαλύτερο απόθεμα συναλλαγματικών διαθέσιμων στον κόσμο με 3,25 τρις δολάρια (Shagina, 2022b, 3).

Η αγορά πετρελαίου είναι «η πρώτη γραμμή άμυνας για το δολάριο ως αποθεματικού νομίσματος» (Luft & Korin, 2019, 84), καθώς οποιεσδήποτε αλλαγές στην αγορά πετρελαίου μπορεί να επιταχύνουν τις συναλλαγές εκτός δολαρίου σε άλλες αγορές εμπορευμάτων και η αποδολαριοποίηση αυτών των αγορών θα μπορούσε να προκαλέσει ένα αποτέλεσμα χιονοστιβάδας. Η Ρωσία το 2014, όταν οι ΗΠΑ επέβαλαν κυρώσεις στη Ρωσία ως απάντηση στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, επιτάχυνε την αποδολαριοποίησή της έχοντας επικεντρώσει τις προσπάθειες σε τρεις τομείς (CRS, 2021):

- Η ρωσική κυβέρνηση μείωσε τα δικά της αποθέματα σε δολάρια. Η κεντρική τράπεζα της Ρωσίας μείωσε το μερίδιο των αποθεματικών της σε δολάρια περισσότερο από το μισό μεταξύ 2013 και 2020. Τον Ιούλιο του 2021, ο Ρώσος υπουργός Οικονομικών ανακοίνωσε σχέδια για πλήρη αφαίρεση από το κρατικό επενδυτικό ταμείο της χώρας περιουσιακά στοιχεία σε δολάρια, τα οποία αντιστοιχούσαν σε περίπου 1/3 του ταμείου 186 δις δολαρίων.

- Η Ρωσία μείωσε το μερίδιό της στο εμπόριο που διενεργείται σε δολάρια. Η κυβέρνηση έχει ολοκληρώσει διάφορες συζητήσεις και συμφωνίες με διάφορες χώρες συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, της Ινδίας, της Τουρκίας και άλλων μελών της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (Αρμενία, Λευκορωσία, Καζακστάν και Κιργιστάν), για να δοθεί προτεραιότητα στη χρήση εθνικών νομισμάτων στο διμερές εμπόριο. Οι μεγάλες κρατικές εταιρείες ενέργειας της Ρωσίας άρχισαν να πραγματοποιούν συναλλαγές σε ευρώ και ρούβλια όπου ήταν δυνατόν. Αυτές οι πρωτοβουλίες έχουν αλλάξει τη νομισματική σύνθεση του εμπορίου της Ρωσίας. Το 4^ο τρίμηνο του 2020, περίπου το 10% των εξαγωγών της Ρωσίας σε άλλες χώρες BRICS (Βραζιλία, Ινδία, Κίνα και Νότια Αφρική) τιμολογήθηκαν σε δολάρια ΗΠΑ από περίπου 95% το 2013. Εντούτοις, σχεδόν το ήμισυ των συνολικών εξαγωγών της Ρωσίας εξακολουθούν να τιμολογούνται σε δολάρια.

- Η Ρωσία προχώρησε στην ανάπτυξη δυνατοτήτων επεξεργασίας πληρωμών για να μειώσει την εξάρτησή της από την υπάρχουσα υποδομή πληρωμών με επίκεντρο το δολάριο. Η Ρωσία δημιούργησε ένα νέο εθνικό σύστημα ηλεκτρονικών πληρωμών, το «Mir» (που σημαίνει «ειρήνη» και «κόσμος» στα ρωσικά) το 2015, αφού εταιρείες διεκπεραίωσης πληρωμών με έδρα τις ΗΠΑ αρνήθηκαν υπηρεσίες σε αρκετές ρωσικές τράπεζες που υπόκεινται σε κυρώσεις από τις ΗΠΑ. Η Ρωσία δημιούργησε επίσης το δικό της σύστημα χρηματοοικονομικών μηνυμάτων, το Σύστημα Μεταφοράς Οικονομικών Μηνυμάτων (System for Transfer of Financial Messages/SPFS) καθώς οι ΗΠΑ ζήτησαν να αποσυνδεθούν οι ρωσικές τράπεζες από το SWIFT. Η Ρωσία έχει επεκτείνει τη χρήση του Mir και του SFPS στο εξωτερικό, καθώς το Mir έχει εισαχθεί στην Αρμενία, την Τουρκία και το Ουζμπεκιστάν, ενώ 23 τράπεζες εκτός Ρωσίας είναι συνδεδεμένες με το SFPS. Η κεντρική τράπεζα της Ρωσίας

διερευνά επίσης τη δημιουργία ενός ψηφιακού νομίσματος, το οποίο θα μείωνε περαιτέρω την εξάρτηση της Ρωσίας από τη δυτική (και με επίκεντρο το δολάριο) υποδομή πληρωμών.

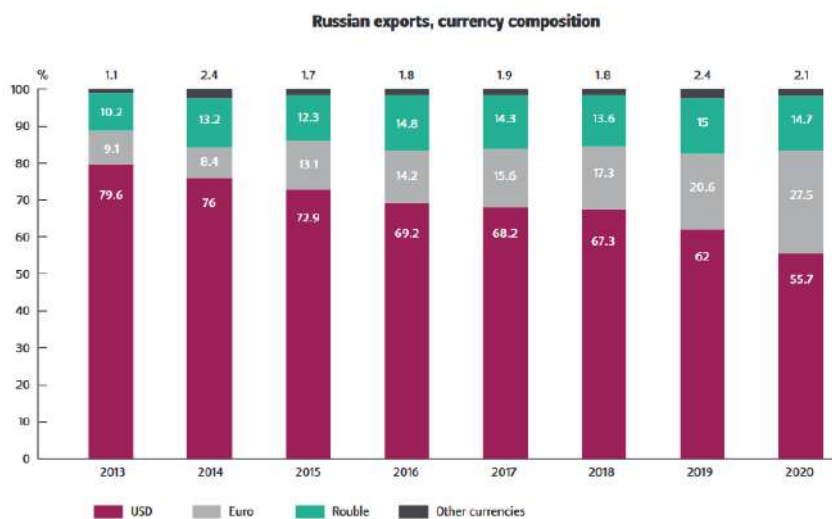
Ένας άλλος πυλώνας των προσπαθειών αποδολαριοποίησης της Ρωσίας είναι η εισαγωγή του ψηφιακού ρούβλι. Στις αρχές του 2022, το CBR άρχισε να δοκιμάζει το πρωτότυπο της πλατφόρμας του ψηφιακού ρούβλι με συμμετέχοντες στην οικονομική αγορά με σκοπό να μειώσει την εξάρτηση από το δολάριο ΗΠΑ και να αμβλύνει τους κινδύνους των κυρώσεων (Shagina, 2022a). Η ρωσική κυβέρνηση υιοθέτησε μια πολύπλευρη προσέγγιση ώστε να αλλάξει τη δομή των διεθνών αποθεματικών της, να αυξήσει τους εμπορικούς διακανονισμούς σε νομίσματα εκτός δολαρίων και να δημιουργήσει μια οικονομική υποδομή μη επικεντρωμένη στις ΗΠΑ (Shagina, 2022b). Το μερίδιο του δολαρίου ΗΠΑ στον διμερή εμπορικό διακανονισμό Ρωσίας-Κίνας μειώθηκε από σχεδόν 90% το 2015 σε 46% το 2020 (Simes, 2020).

Οι κυρώσεις για την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία επιτάχυναν την επιθυμία της Ρωσίας να «Ασφαλειοποίηση» (*Securitization*) την οικονομία της και να την απομονώσει από τη δυτική εποπτεία (Wigell et al., 2022). Σε αντίθεση με το 2014 δεν είναι τόσο η αποδολαριοποίηση, αλλά η «*ρωσοποίηση*» του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας, με τη μετάβαση σε πληρωμές σε ρούβλια όποτε είναι δυνατόν⁹⁰.

Οι πρόσφατες απαιτήσεις της Ρωσίας να στραφούν σε πληρωμές σε ρούβλια για το εμπόριο φυσικού αερίου με την Ευρώπη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Αυτή η ενέργεια όμως είναι μια πολιτική πράξη, που θα ελαχιστοποιούσε τους κινδύνους κυρώσεων τύπου Ιράν, όταν τα έσοδα από τις εξαγωγές ενέργειας πάγωσαν σε λογαριασμό μεσεγγύησης. Ορίζοντας την Gazprombank για όλες τις συναλλαγές που σχετίζονται με την ενέργεια, η Ρωσία προστατεύει de facto την τράπεζα από τυχόν περιορισμούς, όσο η Ευρώπη συνεχίζει να αγοράζει ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

⁹⁰ Το αρχικό σχέδιο αποδολαριοποίησης που αρχικά είχε προγραμματιστεί να εφαρμοστεί το 2024, αλλά διαφοροποιήθηκε μετά τις επιπλέον κυρώσεις του 2022, ήταν πολύπλευρο και ως κάτωθι: 1) μετατόπιση εμπορικών διακανονισμών για Ρώσους εξαγωγείς από δολάρια σε ρούβλια και άλλα νομίσματα. 2) μετακίνηση της εγγραφής μεγάλων ρωσικών εταιρειών από υπεράκτια στη ρωσική δικαιοδοσία. 3) μεταφορά της υποδομής της αγοράς ευρωομολόγων στη Ρωσία και αντικατάσταση των Euroclear και Clearstream (συστήματα εκκαθάρισης και διακανονισμού χρεογράφων) με ρωσικό ισοδύναμο. 4) ενθάρρυνση των Ρώσων issuers να εισαγάγουν τις μετοχές τους στο Χρηματιστήριο της Μόσχας (δείκτης MOEX). 5) δημιουργία ρωσικών πλατφορμών για πράξεις με μέσα αντιστάθμισης κινδύνου στις αγορές εμπορευμάτων. 6) ίδρυση ρωσικού κέντρου συμψηφισμού/εκκαθάρισης για επιχειρήσεις με πολύτιμα μέταλλα. 7) ευθυγράμμιση μόνο επιλεκτικά με τους διεθνείς χρηματοοικονομικούς κανονισμούς που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά της Ρωσίας (Shagina, 2022, 5). Περαιτέρω: Plan to de-dollarize the Russian economy. Key points, RBC, 4 October 2018 [in Russian]. <https://www.rbc.ru/economics/04/10/2018/5bb61fb69a79478a30eec190>.

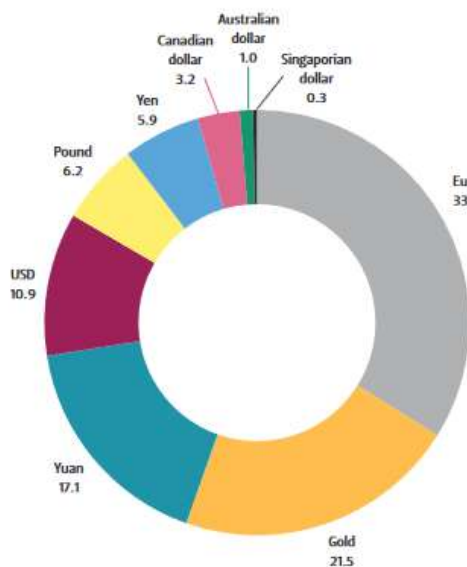
ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Ρωσικές εξαγωγές, Σύνθεση νομίσματος.

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας

Αρκετές ρωσικές τράπεζες αποσυνδέθηκαν από το SWIFT και οι μεγαλύτερες τράπεζες της Ρωσίας, όπως η Sberbank και η VTB, τοποθετήθηκαν στους πλήρεις καταλόγους κυρώσεων αποκλεισμού. Πάγωσε πάνω από το ήμισυ των συναλλαγματικών διαθεσίμων 640 δις δολαρίων της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας. Η διαφοροποίηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων από τη Ρωσία σε ευρώ, γιεν και λίρες δεν τελεσφόρησε, ενώ η ρωσική κρατική προσέγγιση αποδολαριοποίησης από πάνω προς τα κάτω έχει οδηγήσει σε χάσμα μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Η πραγματοποίηση πληρωμών εκτός Ρωσίας παραμένει το πιο αδύναμο σημείο, καθώς οι ρωσικές ελίτ αναγνώρισαν ότι η αστάθεια του ρουβλιού ήταν το κύριο εμπόδιο, ενώ η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (EEU) και οι χώρες BRICS δεν συνέβαλαν όπως αναμενόταν.

ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Συναλλαγματική σύνθεση και χρυσός των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Ρωσίας (1^η Ιανουαρίου 2022).

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας

Η προσπάθεια αποδολαριοποίησης της Ρωσίας, παρότι καθοδηγήθηκε από γεωπολιτικούς λόγους και θέματα ασφαλείας, έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή προσέγγιση όπου η επιλογή του νομίσματος καθορίζεται από τη ρευστότητά του και την αξιοπιστία του εκδότη (Eichengreen, 2017). Το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα σύμφωνα με τη δυναμική μετάβασης, είναι πιθανό να συμβαδίσει σε μια πολυπολική παγκόσμια τάξης και να δομηθεί γύρω από ανταγωνιστικά μπλοκ, στα οποία η χρήση του νομίσματος⁹¹ καθορίζεται από γεωπολιτικά συμφέροντα και όχι από οικονομικούς λόγους. Η χρήση των δυτικών κυρώσεων στα συναλλαγματικά αποθέματα της Ρωσίας έχει αλλάξει τον οικονομικό λογισμό των χωρών που δεν έχουν στενές και φιλικές σχέσεις με τις ΗΠΑ και την Ευρώπη (Mühleisen, 2022).

Εντούτοις, παρά τη στροφή της Ρωσίας στην αγορά της Ασίας και τη συνεργασία με χώρες που ανήκουν στο κίνημα αποδολαριοποίησης (Ρωσία, Κίνα, Ινδία, Τουρκία, Ιράν, Βενεζουέλα, Σαουδική Αραβία), οι προσπάθειες αποδολαριοποίησης της Ρωσίας φαίνονται ασύνδετες και ασήμαντες, χωρίς διεθνή συντονισμό και απτά αποτελέσματα. Η αναδυόμενη υποδομή αποδολαριοποίησης των BRICS, δεν επιτρέπει ακόμη στα μέλη των BRICS να διαφύγουν από το υφιστάμενο χρηματοπιστωτικό σύστημα που βασίζεται σε δολάρια ΗΠΑ, καθώς τα περισσότερα μέλη εξακολουθούν να διατηρούν στα αποθέματά τους μεγάλα ποσά περιουσιακών στοιχείων σε δολάρια ΗΠΑ, με συνέπεια η αποδυνάμωση του δολαρίου ΗΠΑ να τους επιφέρει απώλειες. Σημειώνεται ότι το ευρώ υστερεί σε σχέση με το δολάριο ως προς το μέγεθος και το βάθος της χρηματοπιστωτικής αγοράς, όπως και το ρενμίνμπι που έχει το επιπλέον πρόβλημα της έλλειψης ελεύθερων διεθνών ροών κεφαλαίων (Liu & Para, 2022). Η έλλειψη αξιόπιστων εναλλακτικών λύσεων διαφαίνεται ότι το δολάριο, πιθανότατα θα παραμείνει το κυρίαρχο νόμισμα στον κόσμο και ότι κανένα εναλλακτικό νόμισμα δεν έχει ακόμη παρουσιάσει αξιόπιστη πρόκληση για την υπεροχή του (Helleiner & Kirshner, 2009; Eichengreen, 2012).

Οι χώρες της ζώνης του ευρώ έχουν επιδείξει ικανότητα και αποφασιστικότητα στην επιδίωξη κοινών οικονομικών στόχων μέσω αμοιβαίων θεσμών και διακυβερνητικής συνεργασίας. Ωστόσο, η Ευρώπη δεν είναι μια ενιαία χώρα, τα κυρίαρχα συμφέροντα εξακολουθούν να διαιρούνται σε σημαντικές πολιτιστικές και πολιτικές γραμμές, ενώ η εθνικιστική πολιτική θα μπορούσε ακόμη να υπονομεύσει την συναίνεση για μεγαλύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η δυναμική προς την ένωση τραπεζών και κεφαλαιαγορών μπορεί

⁹¹ Το μερίδιο του δολαρίου στα παγκόσμια συναλλαγματικά αποθέματα μειώθηκε από 71% το 1999 σε 59% το 2021. Το μερίδιο των μη παραδοσιακών αποθεματικών νομισμάτων αυξήθηκε από αμελητέα επίπεδα τη δεκαετία του 2000 σε περίπου 10% το 2021 (Arslanalp et al., 2022, 5-6).

να μην είναι αρκετά ισχυρή για να δημιουργήσει τις οικονομικές και χρηματοοικονομικές συνέργειες που απαιτούνται για την επέκταση του παγκόσμιου ρόλου του ευρώ σε έναν πιο αβέβαιο κόσμο (Mühleisen, 2022, 9). Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ECB) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παραμένουν προσηλωμένες στην ενίσχυση του διεθνούς ρόλου του ευρώ, και στις αρχές του 2021 καταρτίστηκε ένα σχέδιο δράσης (EC, 2021a) που περιλαμβάνει δεκαπέντε βασικά μέτρα. Ωστόσο, η περιορισμένη ικανότητα της Ευρώπης να προβάλει στρατιωτική και γεωστρατηγική δύναμη, εγείρει αμφιβολίες εάν το ευρώ θα μπορούσε ποτέ να ανταγωνιστεί το δολάριο αναφορικά με το κυρίαρχο αποθεματικό νόμισμα στον κόσμο.

Στην πραγματικότητα, ενώ η πρόσφατη πτώση του ευρώ στην ισοτιμία του δολαρίου αντανakλά σε μεγάλο βαθμό την απόκλιση των κύκλων νομισματικής πολιτικής και στις δύο οικονομίες, οι γεωπολιτικές εξελίξεις ενδέχεται επίσης να παίζουν ρόλο (Demertzis, 2022). Όπως διαφαίνεται από τον πόλεμο στην Ουκρανία, η γεωστρατηγική θέση της Ευρώπης παραμένει εξαρτημένη από την ομπρέλα ασφαλείας που παρέχουν οι ΗΠΑ. Η άνοδος του ευρώ ως διεθνούς νομίσματος επιτεύχθηκε στο πλαίσιο της συμμαχίας του NATO, η οποία διευκόλυνε την ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών, επενδύσεων και ιδεών μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ που ξεπέρασε κατά πολύ κάθε άλλη διμερή σχέση (Hamilton & Quinlan, 2022). Μακροπρόθεσμα ο ρόλος του ευρώ ως αποθεματικού νομίσματος θα μπορούσε να συνεχιστεί στην καλύτερη περίπτωση ως σκιώδης ηγεμόνας, στενά συνδεδεμένος με το κορυφαίο νόμισμα του μέλλοντος ή ως μέρος ενός πραγματικά πολυπολικού νομισματικού συστήματος (Mühleisen, 2022, 7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΕΙΚΤΕΣ - ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1. Δείκτες Κρατικού Ρίσκου

4.1.1. *Barómetro Country - Sector Risks Q3 2022 (CRA-BCA)* ⁹²

Η επίγνωση των πιθανών κινδύνων αναφορικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον και την πιστοληπτική ικανότητα, όπως η επιρροή και ο αντίκτυπος της διακυβέρνησης μιας χώρας στον επιχειρηματικό τομέα, ανήκουν στις σημαντικές παραμέτρους για τη λήψη αποφάσεων για επενδύσεις στους επιμέρους τομείς της διεθνούς οικονομίας. Το Barómetro Country And Sector Risks (Γ' Τρίμηνο 2022) της (Compagnie Française d'Assurance pour le Commerce Extérieur/Coface), περιέχει αναλύσεις και αξιολογήσεις, παρέχοντας τη δυνατότητα εκτίμησης του επιχειρηματικού ρίσκου και της συνολικής ποιότητας του επιχειρηματικού περιβάλλοντος μιας χώρας. Περιλαμβάνει συνολικά 162 χώρες και η εκτίμηση καταρτίζεται βάσει των μακροοικονομικών, χρηματοοικονομικών και πολιτικών δεδομένων της κάθε χώρας. Με συχνή ενημέρωση (ανά τρίμηνο) παρέχει μια εκτίμηση για το μέσο πιστωτικό κίνδυνο στην επιχειρηματικότητα κάθε χώρας, αλλά και μια ένδειξη των δυνατοτήτων επιρροής μιας χώρας στις χρηματοπιστωτικές υποχρεώσεις των επιχειρήσεων. Σαφώς δύναται να υπάρχουν πολύ σταθερές επιχειρήσεις σε χώρες υψηλού ρίσκου, όπως ακριβώς και μπορεί να υπάρχουν αντίστροφα υψηλού ρίσκου, σε αξιόπιστες χώρες.

Ο δείκτης αξιολόγησης κρατικού ρίσκου CRA (Country Risk Assessment) είναι ένας συνδυασμός επιχειρηματικότητας με ειδικούς παράγοντες και παραγόντων που σχετίζονται με το κράτος, στην οποία λαμβάνει χώρα η επιχειρηματικότητα. Ο δείκτης αξιολόγησης επιχειρηματικού περιβάλλοντος BC (Business Climate) περιλαμβάνει τη μέτρηση της ποιότητας της διακυβέρνησης του ιδιωτικού τομέα μιας χώρας, δηλ. τη χρηματοοικονομική διαφάνεια των επιχειρήσεων και την αποτελεσματικότητα των δικαστηρίων στη ρύθμιση των

⁹² Τα δεδομένα αφορούν τους δείκτες CRA (Country Risk Assessment) και BCA (Business Climate Assessment) και προέρχονται από Coface Group, BAROMETER COUNTRY AND SECTOR RISKS BAROMETER - Q3 2022, A cold chill on the global economy και προσωπική επεξεργασία. Available at: (<https://www.coface.com/Our-business/Our-economic-studies/Risk-analyses-and-evaluations>), (<https://www.coface.com/News-Publications/Publications/A-cold-chill-on-the-global-economy-Barometer-Q3-2022>), (<https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks>) (Accessed: 30 October 2022).

χρεών. Και οι δύο δείκτες (CRA, BC) έχουν κατάταξη οκτώ επιπέδων που κατά αύξουσα σειρά κινδύνου είναι: A1, A2, A3, A4, B, C, D και E⁹³.

Σύμφωνα με το δείκτη αξιολόγησης κρατικού ρίσκου CRA, οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται ως εξής: με A2 (Δανία, Φινλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Σουηδία), με A3 (Αυστρία, Βέλγιο, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Μάλτα, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία), με A4 (Κροατία, Τσεχία, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία), με B (Βουλγαρία, Κύπρος, Ελλάδα, Ιταλία, Ρουμανία). Η Ρωσία με D έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από την Κίνα (B) και τις ΗΠΑ (A2), καθώς και όμοια με την Ουκρανία λόγω της εμπόλεμης κατάστασης. Αναφορικά με το δείκτη αξιολόγησης επιχειρηματικού περιβάλλοντος BC, οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται ως εξής: με A1 (Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο,

⁹³ Ορισμός Εκτιμήσεων Κίνδυνου Χώρας (CRA). A1: Οι εκθέσεις της εταιρείας είναι (γενικά) διαθέσιμες και αξιόπιστες. Αποτελεσματική είσπραξη οφειλών. Ιδρύματα υψηλής ποιότητας. Η εγχώρια αγορά είναι σχεδόν τέλεια ανοιχτή. Πολύ ικανοποιητικό επιχειρηματικό κλίμα. A2: Οι εκθέσεις της εταιρείας, όταν είναι διαθέσιμες, είναι αξιόπιστες. Η είσπραξη χρεών λειτουργεί αρκετά καλά. Τα ιδρύματα γενικά έχουν καλή απόδοση. Η εγχώρια αγορά είναι ευρέως ανοιχτή. Το επιχειρηματικό κλίμα είναι σχετικά σταθερό, αλλά θα μπορούσε να βελτιωθεί. A3: Οι εκθέσεις της εταιρείας δεν είναι πάντα διαθέσιμες, αλλά όταν είναι, είναι σχετικά αξιόπιστες. Η είσπραξη οφειλών και τα ιδρύματα μπορεί να παρουσιάσουν κάποιες ελλείψεις. Η εγχώρια αγορά είναι σχετικά ανοιχτή. Ασφαλές επιχειρηματικό κλίμα, αλλά μπορεί να προκύψουν ελλείψεις. A4: Οι αναφορές της εταιρείας δεν είναι πάντα διαθέσιμες ή αξιόπιστες. Η είσπραξη οφειλών δεν είναι πάντα αποτελεσματική και τα ιδρύματα έχουν κάποιες ανεπάρκειες. Η πρόσβαση στην εγχώρια αγορά παρουσιάζει ορισμένους περιορισμούς. Το επιχειρηματικό κλίμα είναι αποδεκτό, αλλά μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα. B: Η αξιοπιστία και η διαθεσιμότητα των αναφορών της εταιρείας διαφέρουν σημαντικά. Η είσπραξη των χρεών είναι συχνά δύσκολη. Οι θεσμοί εμφανίζουν αδυναμίες. Η εγχώρια αγορά δεν είναι πολύ προσιτή. Το επιχειρηματικό κλίμα είναι ασταθές και υπολειτουργεί. C: Οι αναφορές εταιρειών συχνά δεν είναι διαθέσιμες και δεν είναι πολύ αξιόπιστες. Η είσπραξη οφειλών είναι κάπως τυχαία. Οι θεσμοί εμφανίζουν πολλές αδυναμίες. Δύσκολη πρόσβαση στην εγχώρια αγορά. Δύσκολο επιχειρηματικό κλίμα. D: Οι αναφορές της εταιρείας είναι συχνά μη διαθέσιμες και αναξιόπιστες. Η είσπραξη οφειλών είναι τυχαία. Οι θεσμοί εμφανίζουν σημαντικές αδυναμίες. Πολύ δύσκολη η πρόσβαση στην εγχώρια αγορά. Πολύ δύσκολο επιχειρηματικό κλίμα. E: Οι εκθέσεις της εταιρείας είναι σπάνια διαθέσιμες και σπάνια είναι αξιόπιστες όταν είναι διαθέσιμες. Το νομικό σύστημα καθιστά την είσπραξη του χρέους εξαιρετικά αβέβαιη. Κρίσιμες θεσμικές αδυναμίες. Σχεδόν απρόσιτη εγχώρια αγορά. Εξαιρετικά δύσκολο επιχειρηματικό κλίμα.

Ορισμός Εκτιμήσεων Κλίματος Επιχειρήσεων (BC). A1: Πολύ καλές μακροοικονομικές και χρηματοοικονομικές προοπτικές. Σταθερό πολιτικό πλαίσιο. Καλής ποιότητας επιχειρηματικό κλίμα. Αυτό το περιβάλλον επηρεάζει θετικά τη συμπεριφορά πληρωμών της εταιρείας. Η μέση πιθανότητα αθέτησης είναι πολύ χαμηλή. A2: Καλές μακροοικονομικές και χρηματοοικονομικές προοπτικές. Γενικά σταθερό πολιτικό πλαίσιο. Συνολικά καλό υγιές επιχειρηματικό κλίμα. Η μέση πιθανότητα αθέτησης είναι χαμηλή. A3: Λιγότερο ευνοϊκές και/ή ασταθείς μακροοικονομικές και χρηματοοικονομικές προοπτικές. Το πολιτικό πλαίσιο παραμένει σταθερό. Το επιχειρηματικό κλίμα μπορεί να έχει κάποιες ελλείψεις. Η μέση πιθανότητα αθέτησης είναι ικανοποιητική. A4: Οι οικονομικές και χρηματοοικονομικές προοπτικές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν από ορισμένες αδυναμίες. Το πολιτικό πλαίσιο μπορεί να υποφέρει από ένταση. Το επιχειρηματικό κλίμα μπορεί να παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις. Η μέση πιθανότητα αθέτησης υποχρεώσεων της εταιρείας είναι λογική. B: Αβέβαιες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές προοπτικές. Το πολιτικό πλαίσιο μπορεί να υποστεί ισχυρές εντάσεις. Το επιχειρηματικό κλίμα μπορεί να παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις. Η μέση πιθανότητα χρεοκοπίας της εταιρείας είναι αρκετά υψηλή. C: Πολύ αβέβαιες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές προοπτικές. Το πολιτικό πλαίσιο μπορεί να είναι ασταθές. Το επιχειρηματικό κλίμα έχει σημαντικές ελλείψεις. Η μέση πιθανότητα αθέτησης υποχρεώσεων της εταιρείας είναι υψηλή. D: Εξαιρετικά αβέβαιες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές προοπτικές. Πολύ ασταθές πολιτικό πλαίσιο. Πολύ δύσκολο θεσμικό και επιχειρηματικό κλίμα. Η μέση πιθανότητα αθέτησης υποχρεώσεων της εταιρείας είναι πολύ υψηλή. E: Εξαιρετικά αβέβαιες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές προοπτικές. Εξαιρετικά ασταθές πολιτικό πλαίσιο. Εξαιρετικά δύσκολο θεσμικό και επιχειρηματικό κλίμα. Η μέση πιθανότητα χρεοκοπίας της εταιρείας είναι εξαιρετικά υψηλή.

Ολλανδία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία), με A2 (Κροατία, Τσεχία, Ελλάδα, Ιταλία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία), με A3 (Βουλγαρία, Κύπρος, Ουγγαρία, Ρουμανία), με A4 (Μάλτα). Η Ρωσία με D έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από την Κίνα (B), τις ΗΠΑ (A1), αλλά και από την Ουκρανία (C) παρά την εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Βαρόμετρο Country And Sector Risks Q3 2022 (CRA-BCA)

COUNTRY AND SECTOR RISKS BAROMETER Q3 2022 (COFACE)		
	(CRA)Country risk assessment	(BC) Business Climate
Austria	A3	A1
Belgium	A3	A1
Bulgaria	B	A3
Croatia	A4	A2
Cyprus	B	A3
Czechia	A4	A2
Denmark	A2	A1
Estonia	A3	A1
Finland	A2	A1
France	A3	A1
Germany	A3	A1
Greece	B	A2
Hungary	A4	A3
Ireland	A4	A1
Italy	B	A2
Latvia	A4	A1
Lithuania	A4	A1
Luxembourg	A2	A1
Malta	A3	A4
Netherlands	A2	A1
Poland	A4	A2
Portugal	A3	A2
Romania	B	A3
Slovakia	A4	A2
Slovenia	A3	A1
Spain	A3	A1
Sweden	A2	A1
Russian Federation	D	D
Ukraine	D	C
United States	A2	A1
China	B	B

Πηγή: Coface και προσωπική επεξεργασία

Η Γερμανία που αποτελεί την ατμομηχανή της οικονομίας της ΕΕ, διαθέτει ως πλεονεκτήματα την ισχυρή βιομηχανική βάση (24% του ΑΕΠ 2021), χαμηλή διαρθρωτική ανεργία και καλά ανεπτυγμένο σύστημα μαθητείας, σημασία των οικογενειακών εξαγωγικών ΜΜΕ (SMEs/Mittelstand), ανθεκτικό χρέος ιδιωτικών νοικοκυριών (99% του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος, 57,6% του ΑΕΠ 2020), πολιτική προσανατολισμένη στη συναίνεση και θεσμικό σύστημα που προάγει την αντιπροσωπευτικότητα. Ως αδυναμίες παρουσιάζει τη μείωση ενεργού πληθυσμού μετά από το 2020 και παρά τη μετανάστευση, χαμηλή τραπεζική κερδοφορία, ισχυρή εξάρτηση από τις διεθνείς εισαγωγές ενέργειας (το 39% όλων των

γερμανικών εισαγωγών φυσικού αερίου προέρχονται από τη Ρωσία), εξέχουσα θέση της αυτοκινητοβιομηχανίας και της μηχανικής βιομηχανίας ιδιαίτερα στις εξαγωγές (30% των συνολικών εξαγωγών το 2020), ενώ οι περιορισμοί συνολικής ικανότητας, οι ανεπαρκείς επενδύσεις (ειδικά στην προσβασιμότητα στο διαδίκτυο) και το επιχειρηματικό κεφάλαιο περιορίζουν τα κέρδη παραγωγικότητας. Ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι επακόλουθες κυρώσεις της ΕΕ κατά της Ρωσίας και της Λευκορωσίας, άλλαξαν ουσιαστικά τις προοπτικές για τη γερμανική οικονομία το 2022, οδηγούν σε έξαρση του πληθωρισμού και εμποδίζουν την οικονομική ανάκαμψη, ενώ εμφανίζει δημόσιο έλλειμμα για τρίτη συνεχή χρονιά (παρότι υποχωρεί)⁹⁴. Στην έρευνα της Coface⁹⁵ για την πρακτική εταιρικών πληρωμών στη Γερμανία, λιγότερες εταιρείες προσφέρουν όρους πληρωμής (71%) σε σύγκριση με πέρυσι (74%) καθώς παραμένουν προσεκτικές και προτιμούν τις πληρωμές μετρητοίς το συντομότερο δυνατό. Επίσης, οι γερμανικές εταιρείες εστιάζουν λιγότερο στην ΕΕ και το Ηνωμένο Βασίλειο και περισσότερο σε χώρες εκτός ΕΕ, πιθανώς για να παρακάμψουν τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας.

Τα πλεονεκτήματα που διαθέτει η Ρωσία έγκειται στους άφθονους φυσικούς της πόρους (πετρέλαιο, αέριο, ξύλο, δημητριακά και μέταλλα), το μέγεθος αγοράς και ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, το χαμηλό επίπεδο χρέους παρότι η μακροοικονομική σταθερότητα αναμένεται να επιδεινωθεί λόγω των κυρώσεων, η ψηφιοποίηση και η ικανότητα καινοτομίας. Τα μειονεκτήματά της οφείλονται στις σκληρές και πολυάριθμες κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη χώρα μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, στην εξάρτηση από τις τιμές των υδρογονανθράκων (39% του ΑΕΠ), στη μείωση δημογραφικών στοιχείων, δεν έχει εμπορικές συμφωνίες πέρα από τη ευρύτερη γειτονία, στην εξάρτηση από ξένη τεχνολογία, στις αδύναμες υποδομές που επιδεινώνονται από την έλλειψη επενδύσεων, στις βαριές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης (30% των μισθών) που ευνοούν την παρατυπία, στις θεσμικές αδυναμίες και

⁹⁴ Αν και το άμεσο εμπόριο με τη Ρωσία, την Ουκρανία και τη Λευκορωσία είναι πολύ περιορισμένο (πχ. η Ρωσία είναι ο 15^{ος} μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Γερμανίας, με μερίδιο 2,3% του συνολικού εμπορίου αγαθών το 2021), οι συνέπειες είναι έντονες λόγω των διαταραχών στην αλυσίδα εφοδιασμού (πχ. οι τομείς των χημικών προϊόντων και της αυτοκινητοβιομηχανίας, που μαζί αντιπροσωπεύουν περίπου το 6,5% του ΑΕΠ) και στις εισαγωγές ενέργειας. Ακόμη και με τα νέα μέτρα κρατικής στήριξης, οι δαπάνες δεν αναμένεται να αυξηθούν πολύ σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, ενώ οι φορολογικές εισπράξεις αναμένεται να είναι υψηλότερες το 2022. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση του δημόσιου ισοζυγίου, αλλά το έλλειμμα θα παραμείνει για τρίτη συνεχή χρονιά. Χάρη στα χαμηλά επιτόκια, ο δείκτης του δημόσιου χρέους θα πρέπει να παραμείνει σταθερός. Το πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών της Γερμανίας θα πρέπει να μειωθεί. Λόγω των νέων διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας, η αύξηση των εξαγωγών θα πρέπει να επιβραδυνθεί, ενώ οι ονομαστικές εισαγωγές θα μπορούσαν να αυξηθούν λόγω των υψηλότερων τιμών των εισαγωγών. Επιπλέον, το ισοζύγιο των υπηρεσιών θα μπορούσε σιγά-σιγά να μετατραπεί σε ελαφρύ έλλειμμα, μετά τη σταδιακή χαλάρωση των παγκόσμιων ταξιδιωτικών περιορισμών, ενώ το ισοζύγιο εισοδήματος από επενδύσεις (πλεόνασμα) και το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων (έλλειμμα) θα πρέπει να έχουν ισχνές αλλαγές. Available at: <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Germany> (Accessed: 30 October 2022).

⁹⁵ Η έρευνα διεξήχθη μεταξύ 27 Ιουνίου και 14 Αυγούστου 2022 (Coface, 2022b).

αδυναμίες διακυβέρνησης (αντιμετώπιση πτώχευσης, δικαιώματα ιδιοκτησίας, διαφθορά), στο αδύναμο επενδυτικό κλίμα (Coface, 2022b).

Το φθινόπωρο του 2022, πέρα από τις επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία, η παγκόσμια νομισματική σύσφιξη και οι πολλαπλοί περιορισμοί στην κινεζική ανάπτυξη προσδίνουν μια ζοφερή προοπτική για την παγκόσμια οικονομία, καθώς βραχυπρόθεσμα φαίνεται να εγκαθίσταται σε ένα καθεστώς «στασιμοπληθωρισμού», όπου συνυπάρχουν η έλλειψη ανάπτυξης και οι ραγδαία ανοδικές τιμές, με την πιθανότητα μιας παγκόσμιας ύφεσης να διαφαίνεται όλο και πιο ξεκάθαρη (Coface, 2022b). Η Coface το Γ' τρίμηνο του 2022 υποβάθμισε 5 χώρες της ΕΕ από συνολικά 8 χώρες (Ιταλία, Δανία, Ελβετία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Αίγυπτος και Χιλή), μετά τις 19 χώρες κατά το δεύτερο τρίμηνο. Οι 5 χώρες παρουσιάζουν τις εξής αδυναμίες:

- **Ιταλία:** το δημόσιο χρέος εξακολουθεί να είναι πολύ υψηλό, υψηλή εξάρτηση από το ρωσικό αέριο (19,7% της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας), επικράτηση μικρών εταιρειών χαμηλής παραγωγικότητας (πάνω από το 90% των επιχειρήσεων έχουν 10 υπαλλήλους ή λιγότερους, μεταποιητικός τομέας ευάλωτος στην κρίση της εφοδιαστικής αλυσίδας και στον πληθωρισμό (αγροδιατροφή, χημικά, μέταλλα, χαρτί, ξύλο, αυτοκίνητα), έντονες περιφερειακές ανισότητες, το οργανωμένο έγκλημα εξακολουθεί να ασκεί επιρροή στο Νότο.

- **Δανία:** μικρή ανοιχτή οικονομία, ευαίσθητη στην εξωτερική ζήτηση ιδιαίτερα από τη Γερμανία και τη Σουηδία, ισχυρός κατακερματισμός του κοινοβουλίου καθιστώντας δύσκολη τη δημιουργία συνασπισμού (το όριο εισόδου στο κοινοβούλιο είναι μόνο 2% για ένα κόμμα, 4 επιπλέον έδρες για τις Νήσους Φερόε και τη Γροιλανδία), πολύ υψηλό χρέος των νοικοκυριών (242% του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος, 2021), ο δημόσιος τομέας αποτελεί σημαντικό μέρος της απασχόλησης της χώρας (32% των εργαζομένων στις αρχές του 2022), υψηλό ιδιωτικό εξωτερικό χρέος (150% του ΑΕΠ, 2021), ενίσχυση του κινήματος ανεξαρτησίας στη Γροιλανδία.

- **Κύπρος:** διαιρεμένο έδαφος με ολοένα και πιο τεταμένη γεωπολιτική γειτονιά, μικρή εγχώρια αγορά και απομονωμένη από την υπόλοιπη Ευρώπη, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη Ρωσία και το Ηνωμένο Βασίλειο ως εξαγωγικές αγορές και πηγές χρηματοδότησης (Brexit risk), αργή νομική διαδικασία, κακή εκτέλεση των συμβάσεων, βαρύ φορτίο χρέους (για το κράτος, τις τράπεζες, τις εταιρείες και τα νοικοκυριά), ασθενής βιομηχανική διαφοροποίηση (τουρισμός, κατασκευές, φυσικό αέριο, χρηματοδότηση).

- Λουξεμβούργο: εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, οικονομία ευάλωτη στις οικονομικές συνθήκες της Ευρωζώνης, μακροπρόθεσμες δημοσιονομικές επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού.

- Μάλτα: εξάρτηση από τον τουρισμό, μεγάλες εισερχόμενες/εξερχόμενες χρηματοοικονομικές ροές (υπεράκτια χρηματοδότηση, βιομηχανία διαδικτυακών τυχερών παιχνιδιών, υπηκοότητα ανά επενδυτικό πρόγραμμα), κακή οδική υποδομή, ανεπαρκής τριτοβάθμια εκπαίδευση και έλλειψη εργατικού δυναμικού υψηλής ειδίκευσης, αργή νομική διαδικασία, ευνοιοκρατία και διαφθορά, η χώρα έχει τοποθετηθεί στη γκρίζα λίστα από τη FATF⁹⁶, η οποία μπορεί να επηρεάσει την ανταγωνιστικότητα του χρηματοπιστωτικού της τομέα εάν διατηρηθεί αυτό το καθεστώς.

Κατά την αξιολόγηση ρίσκου από την Coface σε 13 κλάδους⁹⁷ που σχετίζονται με την οικονομία για το Γ' τρίμηνο 2022, η υποβάθμιση σε 49 τομεακές αξιολογήσεις συνολικά στις γεωγραφικές περιοχές, υπογραμμίζει τη σαφή επιδείνωση των συνθηκών σε τομείς ευαίσθητους στον οικονομικό κύκλο (κατασκευές, μέταλλα και ξύλο). Συγκεκριμένα το ρίσκο ανά κλάδο για τη Δυτική Ευρώπη και την Κεντρική-Ανατολική Ευρώπη αντίστοιχα: Αγρο-διατροφή (Υ-υποβαθμίστηκε πρόσφατα, Υ), Αυτοκινητοβιομηχανία (Υ,Υ), Χημικά (Υ,Υ), Κατασκευές (ΠΥ,Υ), Ενέργεια (Υ-υποβαθμίστηκε πρόσφατα, Υ), Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών (Μ,Μ), Μέταλλα (Υ,Υ), Χαρτί (Υ-υποβαθμίστηκε πρόσφατα, Υ), Φαρμακευτικός (Χ,Χ), Λιανεμπόριο (Υ-υποβαθμίστηκε πρόσφατα, Υ), Κλωστοϋφαντουργία – Ένδυση (ΠΥ,ΠΥ), Μεταφορές (ΠΥ,ΠΥ), Ξύλο (Υ,Υ-υποβαθμίστηκε πρόσφατα).

Η ενεργειακή κρίση που προκλήθηκε από τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία εντείνεται μετά την πλήρη διακοπή λειτουργίας του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream στις αρχές Σεπτεμβρίου, με συνέπεια η Ευρώπη να προετοιμάζεται για «επιβεβλημένη εγκράτεια» (ιδίως σε φυσικό αέριο και ηλεκτρική ενέργεια), καθώς η ΕΕ συμφώνησε τελικά σε ένα σχέδιο μείωσης της κατανάλωσης φυσικού αερίου, ενώ ορισμένες βιομηχανίες ανακοίνωσαν ότι θα μειώσουν την παραγωγή τους για να αντιμετωπίσουν το αυξανόμενο ενεργειακό κόστος, με τη

⁹⁶ Η Ομάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης (Financial Action Task Force/FATF) ιδρύθηκε από τη Σύνοδο Κορυφής των G-7 που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1989, δρώντας ως παγκόσμιος επόπτης για το ξέπλυμα χρήματος και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Περαιτέρω: <https://www.fatf-gafi.org/home/> (Accessed: 30 October 2022).

⁹⁷ Παρέχεται (ανά τρίμηνο) η αξιολόγηση των κινδύνων 13 τομέων σε 28 χώρες (που αντιπροσωπεύουν περίπου το 88% του παγκόσμιου ΑΕΠ) σε 6 μεγάλες περιοχές του κόσμου, με μεθοδολογία βασισμένη σε οκτώ κριτήρια, ενσωματωμένη σε τρεις βασικούς πυλώνες: δεδομένα τεχνογνωσίας και εμπειρίας πληρωμών της Coface, προβλέψεις εξωτερικών οικονομικών δεδομένων (ποσοστά), άλλα κριτήρια (προβλέψεις τιμών εμπορευμάτων, διαρθρωτικές αλλαγές, Coface country risk εκτίμηση). Οι αξιολογήσεις κάθε τομέα είναι σε κλίμακα τεσσάρων επιπέδων, κατά αύξουσα σειρά ρίσκου: χαμηλό (Χ), μεσαίο (Μ), υψηλό (Υ) ή πολύ υψηλό (ΠΥ). Available at: <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks> (Accessed: 30 October 2022).

κορυφαία βιομηχανική δύναμη της ηπείρου τη Γερμανία να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της υφιστάμενης κρίσης.

Σε ένα έντονα και επίμονα δυσμενές περιβάλλον, ο πόλεμος στην Ουκρανία θα έχει λίγους νικητές και πολλούς ηττημένους (Coface, 2022c). Πέρα από τους εμπλεκόμενους και τις οικονομίες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, που έχουν σημαντική οικονομική διασύνδεση και εμπορικές ροές με τη Ρωσία, οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης είναι οι πιο εκτεθειμένες λόγω της υψηλής εξάρτησής τους για τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Οι οικονομικές συνέπειες είναι εμφανείς από το δεύτερο εξάμηνο του 2022 και περισσότερο για το 2023. Αν και οι χώρες του Κόλπου είναι από τις λίγες που διαφαίνεται ότι επωφελούνται από την κατάσταση (λόγω ενέργειας), αλλά όχι χωρίς κινδύνους καθώς θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι εισάγουν περίπου το 85% των τροφίμων τους και επομένως η άνοδος των τιμών των γεωργικών προϊόντων θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την επισιτιστική ασφάλεια της περιοχής. Ως εκ τούτου, καμία περιοχή δεν είναι απρόσβλητη από τους κινδύνους που ενέχουν οι οικονομικές συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία.

Παρά το γεγονός ότι ο πυρήνας του ρωσικού οικονομικού μοντέλου βασίζεται στην ενέργεια, η χρήση της ως όπλο από τη Ρωσία δείχνει ότι οι οικονομικοί προβληματισμοί είναι δευτερεύοντες σε σχέση με αυτό που η Ρωσία αντιλαμβάνεται ως απειλή για τα ζωτικά της συμφέροντα. Η κομβική γερμανική βιομηχανία, ιδίως η αυτοκινητοβιομηχανία, τα χημικά και τα μέταλλα, επηρεάζονται έντονα από τις διαταραχές αλυσίδας εφοδιασμού, τις ελλείψεις των εμπορευμάτων και τις υψηλές τιμές ενέργειας. Σε περίπτωση συνολικής διακοπής των εισαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου, η Coface⁹⁸ εκτιμά ότι ο τελικός αντίκτυπος στο ΑΕΠ της ΕΕ θα ανέλθει σε -2% με -2,5% σε ετήσια βάση (αναλόγως τις επιλογές διακοπής από τη Ρωσία).

Στο σχέδιο της ΕΕ στην υποκατάσταση της ενέργειας, κομβικό σημείο αποτελεί η αύξηση των εισαγωγών LNG, ώστε να αντικαταστήσει το ένα τρίτο των ρωσικών εισαγωγών

⁹⁸ Το 2021, η συνολική κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ έφτασε τα 412 δις κυβικά μέτρα (bcm), ένα πολύ υψηλό επίπεδο λόγω της οικονομικής δραστηριότητας και των καιρικών συνθηκών, και εισήγαγε 337,5 bcm, εκ των οποίων τα 155 bcm προμηθεύονταν από την Gazprom και τα 16 bcm από το LNG μέσω του εργοστασίου Yamal LNG. Σε περίπτωση συνολικής διακοπής των εισαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου, περίπου 170 bcm θα πρέπει να αντικατασταθούν σε ετήσια βάση. Για το 2022, η πτώση της ευρωπαϊκής ζήτησης (εκτίμηση για περίπου 6-7% χαμηλότερη), σε συνδυασμό με τις πρόσθετες προμήθειες LNG και περισσότερες παραδόσεις αγωγών από ορισμένες γειτονικές χώρες όπως η Νορβηγία ή η Αλγερία, υποδηλώνουν ότι ~100 bcm (~25% της συνολικής ευρωπαϊκής ζήτησης το 2021) ρωσικού φυσικού αερίου θα πρέπει ακόμη να υποκατασταθούν. Υποθέτοντας μείωση 25% στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με καύση φυσικού αερίου λόγω της μεγαλύτερης χρήσης άνθρακα και της καλύτερης διαθεσιμότητας υδροηλεκτρικών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν ~30 bcm χρήσης φυσικού αερίου, γεγονός που θα άφηνε έλλειμμα ~70 bcm (~4% της ΕΕ κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας). Εάν τα νοικοκυριά μειώσουν τις ανάγκες τους σε θέρμανση φυσικού αερίου, θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν επιπλέον 20 bcm, με αποτέλεσμα ένα τελικό έλλειμμα «μόνο» 50 bcm (~3% της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας στην ΕΕ) (Coface, 2022c).

(50 δις κυβικά μέτρα), λαμβάνοντας υπόψη ότι θα μειωθεί η ζήτηση για φυσικό αέριο, κυρίως από τα νοικοκυριά. Η αύξηση των εισαγωγών LNG θα ωφελήσει κυρίως την Αυστραλία, τις ΗΠΑ και το Κατάρ. Επειδή όμως για να επιτευχθούν οι στόχοι του σχεδίου της ΕΕ πρέπει να ξεπεραστούν πολλά εμπόδια, που κυμαίνονται από την ευρωστία της υποδομής φυσικού αερίου, την γεωγραφική κατανομή των τερματικών σταθμών και αγωγών LNG, όπως και αν πράγματι δύναται να αποκτήσει εφεδρικές προμήθειες LNG. Συνεπώς, φαίνεται μάλλον απίθανο η ΕΕ να λάβει τα αναμενόμενα 50 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα LNG και οι ειδικοί στον τομέα της ενέργειας προειδοποιούν για οδυνηρές συνέπειες, καθώς η συρρίκνωση της ενέργειας και οι διακοπές ρεύματος αυτόν τον χειμώνα διαφαίνονται σχεδόν αναπόφευκτες εάν η Ευρώπη δεν τηρήσει το σχέδιό της.

Βέβαια και για τη Ρωσία η εύρεση εναλλακτικών αγορών για το φυσικό αέριο θα ήταν πιο δύσκολη από ότι για το πετρέλαιο, καθώς η αγορά φυσικού αερίου είναι πιο περιφερειακή (η διαμετακόμιση φυσικού αερίου μέσω αγωγών δεν είναι ευέλικτη και η ικανότητα παραγωγής LNG της Ρωσίας εξακολουθεί να υστερεί πολύ σε σχέση με τους ανταγωνιστές της). Συναφώς, παρά τη μετάβαση από την Ευρώπη στην Ασία και ειδικότερα στην Κίνα (το Φεβρουάριο 2022, 30ετές συμβόλαιο για την προμήθεια της Κίνας με ρωσικό φυσικό αέριο μέσω ενός νέου αγωγού), δύσκολα θα αντισταθμίσει πλήρως την πιθανή απώλεια της αγοράς της ΕΕ, καθώς τα έργα είναι χρονοβόρα και απουσιάζει η απαιτούμενη μαζική χρηματοδότηση (Thiéry, 2022).

Η γεωπολιτική αναταραχή που προκλήθηκε από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει εγείρει ανησυχίες ότι οι εντάσεις θα μπορούσαν να κλιμακωθούν σε σύγκρουση, ιδιαίτερα στην Ευρασία. Στο επιδεινούμενο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, η δυσaráσκεια των πληθυσμών της Ευρώπης εκδηλώνεται τόσο στους δρόμους όσο και στις κάλπες, δίνοντας νέα ώθηση στα λεγόμενα «αντισυστημικά» κόμματα σε όλη την Ευρώπη, (πχ. νίκη του Fratelli d'Italia, επικράτηση εθνικολαϊκιστών Σουηδών Δημοκρατών⁹⁹).

Η χρήση της ενέργειας ως όπλου από τη Ρωσία έχει ωθήσει όλες τις άλλες διεθνείς τιμές φυσικού αερίου προς τα πάνω και οδηγεί σε επιδείνωση του χάσματος ανταγωνιστικότητας μεταξύ της Ευρώπης και των άλλων περιοχών του κόσμου, ιδίως των ΗΠΑ και της Ασίας. Το μελλοντικό επίπεδο στις τιμές του φυσικού αερίου θα εξαρτηθεί από πολιτικές αποφάσεις σε εθνικό επίπεδο και της ΕΕ, από την περαιτέρω εξέλιξη των ρωσικών προμηθειών και τις

⁹⁹ Σύμφωνα με ενημέρωση (28 Οκτωβρίου 2022) του δείκτη κοινωνικής και πολιτικής ευθραυστότητας της Coface, παρόλο που ο δείκτης συνολικά υποχώρησε από το επίπεδο ρεκόρ του 2021, εξακολουθεί να υποδηλώνει ένα περιβάλλον υψηλού κινδύνου. Και ενώ η εστίαση φυσικά μετατοπίζεται στους κινδύνους αναταραχών στις αναδυόμενες χώρες, οι προηγμένες οικονομίες δεν αναμένεται να μην επηρεαστούν από την έξαρση των κοινωνικών εντάσεων. Available at: <file:///C:/Users/User/Downloads/PR+Coface+Social+Unrest+set+to+rise-2.pdf> (Accessed: 2 November 2022).

χειμερινές συνθήκες. Οι υψηλές τιμές της ενέργειας στην ΕΕ έχουν ως αποτέλεσμα τον αρνητικό αντίκτυπο στις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας, τις περικοπές της βιομηχανικής παραγωγής, μειώνουν την ανταγωνιστικότητά της ΕΕ, τροφοδοτούν τον πληθωρισμό, μειώνουν την επιχειρηματική εμπιστοσύνη και την εμπιστοσύνη των καταναλωτών.

Οι τομείς που θα επηρεαστούν άμεσα θα είναι εκείνοι των οποίων η παραγωγή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια: τα μέταλλα (ο χάλυβας, το αλουμίνιο και ο ψευδάργυρος), τα λιπάσματα, τα χημικά, τα οικοδομικά υλικά (το τσιμέντο και το γυαλί), η γεωργία, τα γεωργικά τρόφιμα, η διύλιση πετρελαίου, η χαρτοποιία και η κλωστοϋφαντουργία, και ο τομέας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που βασίζεται στο φυσικό αέριο. Οι περικοπές της παραγωγικής βιομηχανίας παρατηρούνται ιδιαίτερα στον τομέα του χάλυβα, στον τομέα των λιπασμάτων (αμμωνία και ουρία) και στον χημικό τομέα. Οι τομείς των κατασκευών, της αυτοκινητοβιομηχανίας, των μηχανημάτων και εξοπλισμού και των υπηρεσιών μεταφορών είναι οι πιο ευάλωτοι, καθώς οι βιομηχανίες-πελάτες των τομέων που επηρεάζονται άμεσα θα επηρεαστούν δευτερευόντως μέσω υψηλότερου κόστους εισροών και πιθανών ελλείψεων υλικών (Depreter & Thiéry, 2022).

4.1.2. *Credendo's Country Risk Assessment 2022*¹⁰⁰

Η αξιολόγηση του κρατικού ρίσκου από την Credendo, περιέχει αναλύσεις και αξιολογήσεις της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κατάστασης, της πολιτικής κατάστασης, του κυβερνητικού θεσμικού πλαισίου και της εμπειρίας φερεγγυότητας πληρωμών σχεδόν για όλες τις χώρες και τα κρατίδια του πλανήτη, παρέχοντας τη δυνατότητα εκτίμησης του ρίσκου για διασυνοριακές συναλλαγές και άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό. Η εκτίμηση για κάθε χώρα καταρτίζεται για τις διασυνοριακές συναλλαγές βάσει μέτρησης¹⁰¹ των δεικτών του βραχυπρόθεσμου (έως 1 έτος) και μακροπρόθεσμου (πέραν 1 έτους) πολιτικού ρίσκου, όπως και του ρίσκου επιχειρηματικού περιβάλλοντος (εγχώριο και διεθνές εμπόριο), ενώ για τις άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό βάσει των δεικτών του ρίσκου πολιτικής βίας, του ρίσκου απαλλοτρίωσης και κυβερνητικής δράσης, του ρίσκου μη δυνατότητας μετατροπής νομίσματος και περιορισμού μεταβιβάσεων. Οι χώρες ταξινομούνται σε αναλυτική κλίμακα σε επτά κατηγορίες ανάλογα με το δείκτη (1 έως 7 ή Α ως Γ) αντανakλώντας την ένταση των ρίσκου.

¹⁰⁰ Τα δεδομένα αφορούν τους δείκτες αξιολόγησης του κρατικού ρίσκου από την Credendo και προσωπική επεξεργασία. (Credendo, 2022b). Available at: https://credendo.com/sites/default/files/media/files/2022-10/Country_Risk_Summary_Table_24102022.xls (Accessed: 24 October 2022).

¹⁰¹ Περαιτέρω για τη μέτρηση και τη μεθοδολογία του Credendo's country risk assessment. Available at: <https://credendo.com/en/credendos-country-risk-assessment> (Accessed: 24 October 2022).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Credendo's Country Risk Assessment 2022

Country Risk Assessment (Credendo, 24 Oct 2022)						
	Export transactions			Direct Investments		
	Political Risk Short Term	Political Risk Medium/Long Term	Business environment risk	Political Violence Risk	Expropriation and Government Action Risk	Currency Inconvertibility and Transfer Restriction Risk
Austria	1	1	E	1	1	1
Belgium	1	1	E	1	1	1
Bulgaria	1	2	E	1	1	2
Croatia	1	3	E	1	1	3
Cyprus	1	4	E	2	1	4
Czech Republic	1	1	E	1	1	1
Denmark	1	1	C	1	1	1
Estonia	1	1	E	3	1	1
Finland	1	1	D	2	1	1
France	1	1	E	1	1	1
Germany	1	1	E	1	1	1
Greece	1	5	F	1	1	5
Hungary	2	3	E	1	3	3
Ireland	1	1	C	1	1	1
Italy	1	1	E	1	1	1
Latvia	1	2	E	3	1	2
Lithuania	1	1	E	3	1	1
Luxembourg	1	1	D	1	1	1
Malta	1	1	E	1	1	1
Netherlands	1	1	D	1	1	1
Poland	1	2	E	1	2	2
Portugal	1	1	E	1	1	1
Romania	1	2	E	1	1	2
Slovakia	1	1	E	1	1	1
Slovenia	1	1	E	1	1	1
Spain	1	1	E	1	1	1
Sweden	1	1	D	2	1	1
Russia	7	7	G	6	6	7
United States	1	1	C	1	1	1
China	1	2	D	4	5	2

Πηγή: Credendo και προσωπική επεξεργασία

Διασυννοριακές συναλλαγές: Σύμφωνα με το δείκτη αξιολόγησης του βραχυπρόθεσμου πολιτικού ρίσκου όλες οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με χαμηλό ρίσκο 1 εκτός της Ουγγαρίας με 2 (χαμηλότερη επίδοση), ενώ η Ρωσία με 7 έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από την Κίνα (1) και τις ΗΠΑ (1) και από τις χειρότερες παγκοσμίως. Ανάλογα για το δείκτη αξιολόγησης του μακροπρόθεσμου πολιτικού ρίσκου οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με 1 (Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία), με 2 (Βουλγαρία, Λετονία, Πολωνία, Ρουμανία), με 3 (Κροατία, Ουγγαρία), με 4 η Κύπρος και με 5 η Ελλάδα (χαμηλότερη επίδοση), ενώ η Ρωσία με 7 έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από την Κίνα (2) και τις ΗΠΑ (1) και από τις χειρότερες παγκοσμίως. Για το δείκτη αξιολόγησης του του ρίσκου επιχειρηματικού περιβάλλοντος οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με C (Δανία, Ιρλανδία), με D (Λουξεμβούργο, Φινλανδία, Ολλανδία, Σουηδία) και με E οι υπόλοιπες, ενώ η Ρωσία με G έχει χαμηλότερη

επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από την Κίνα (D) και τις ΗΠΑ (C) και από τις χειρότερες παγκοσμίως.

Άμεσες επενδύσεις: Σύμφωνα με το δείκτη αξιολόγησης του ρίσκου πολιτικής βίας, όλες οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με χαμηλό ρίσκο 1, εκτός 3 χωρών με 2 (Κύπρου, Φιλανδίας, Σουηδίας) και με 3 (χαμηλότερη επίδοση) των χωρών της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία), ενώ η Ρωσία με 6 έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, την Κίνα (4), τις ΗΠΑ (1) και από τις χειρότερες παγκοσμίως. Ανάλογα στο δείκτη αξιολόγησης του ρίσκου απαλλοτρίωσης και κυβερνητικής δράσης όλες οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με χαμηλό ρίσκο 1 εκτός της Πολωνίας με 2 και της Ουγγαρίας με 3 (χαμηλότερη επίδοση), ενώ η Ρωσία με 6 έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, την Κίνα (5), τις ΗΠΑ (1) και από τις χειρότερες παγκοσμίως. Επίσης, το δείκτη αξιολόγησης του ρίσκου μη δυνατότητας μετατροπής νομίσματος και περιορισμού μεταβιβάσεων οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με 1 (Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία), με 2 (Βουλγαρία, Λετονία, Πολωνία, Ρουμανία), με 3 (Κροατία, Ουγγαρία), με 4 η Κύπρος και με 5 η Ελλάδα (χαμηλότερη επίδοση), ενώ η Ρωσία με 7 έχει χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, την Κίνα (2), τις ΗΠΑ (1) και από τις χειρότερες παγκοσμίως.

Σύμφωνα με Credendo, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και οι συνέπειές της στην αγορά ενέργειας έχουν εκτροχιάσει την εύθραυστη ανάκαμψη από την οποία επωφελούνταν η περιοχή της ΕΕ¹⁰² μετά τον Covid-19. Σε ένα πλαίσιο ήδη υψηλού πληθωρισμού και συνεχιζόμενων διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας, οι προοδευτικές περικοπές των παραδόσεων ρωσικού φυσικού αερίου στην ΕΕ οδήγησαν στις τιμές του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας να φτάσουν σε υψηλά επίπεδα ρεκόρ σε ορισμένες χώρες και σε αυξανόμενες ανησυχίες για ελλείψεις φυσικού αερίου αυτόν τον χειμώνα. Οι προμήθειες ρωσικού φυσικού αερίου, που προηγουμένως αντιστοιχούσαν στο 40% περίπου της κατανάλωσης φυσικού αερίου της περιοχής, έχουν μειωθεί κατά 80% από την έναρξη του πολέμου. Η Γερμανία, η Ιταλία και η Κεντρική Ευρώπη (Τσεχική Δημοκρατία, Σλοβακία και Ουγγαρία) αναμένεται να επηρεαστούν περισσότερο καθώς εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από

¹⁰² Στο πλαίσιο της τακτικής επανεξέτασης των ταξινομήσεων ρίσκου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Credendo το Σεπτέμβριο 2022 αναβάθμισε 8 χώρες και υποβάθμισε άλλες 28 (11 από την ΕΕ). Οι υποβαθμίσεις κυριαρχούν σε μεγάλο βαθμό λόγω της αποδυνάμωσης της παγκόσμιας οικονομίας και του υψηλού πληθωρισμού. Οι χώρες της ΕΕ πληττονται ιδιαίτερα καθώς η ενεργειακή κρίση θα μπορούσε σύντομα να οδηγήσει σε ύφεση (Credendo, 2022b)

το ρωσικό αέριο, ενώ η μεταφορά εναλλακτικών πηγών φυσικού αερίου μέσω αγωγού δεν είναι χωρίς δυσκολία λόγω συμφόρησης των σημείων μεταφοράς.

Επιπλέον, ο υψηλός πληθωρισμός επιβαρύνει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών μέσω των επιπτώσεών του στους πραγματικούς μισθούς και κατά συνέπεια θα επηρεάσει τις καταναλωτικές δαπάνες. Οι κίνδυνοι ύφεσης βραχυπρόθεσμα αυξάνονται και επηρεάζουν τον κίνδυνο του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Το μέγεθος της ύφεσης/ύφεσης θα εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως τα μέτρα στήριξης που θεσπίστηκαν από την ΕΕ και τις εθνικές αρχές, και τις χειμερινές συνθήκες και τις προμήθειες φυσικού αερίου, δεδομένου του αντίκτυπού τους στις τιμές του φυσικού αερίου. Ως αποτέλεσμα, το μεγαλύτερο μέρος των ταξινομήσεων ρίσκου επιχειρηματικού περιβάλλοντος υποβαθμίζεται στην περιοχή της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των ακόλουθων χωρών που ενδέχεται να επηρεαστούν περισσότερο από τις υψηλές τιμές ενέργειας ή πιθανές ελλείψεις φυσικού αερίου: Βέλγιο, Τσεχία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία.

4.1.3. Country Risk Ratings Assessment 2022 (AM Best)

Το Country Risk Ratings της AM Best¹⁰³, ταξινομεί διάφορες χώρες στο επίπεδο κρατικού ρίσκου (Country Risk Tier, CRT) με βάση την κυβερνητική, οικονομική και κοινωνική σταθερότητα της χώρας, αλλά και στο επίπεδο ρίσκου επενδύσεων (Country Investment Classes, CIC) με βάση το περιβάλλον ρευστότητας και αστάθειας στις κεφαλαιαγορές μιας χώρας, παρέχοντας ανάλυση και δεδομένα ώστε να προσδιορίσει παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν άμεσα ή έμμεσα μια ασφαλιστική εταιρεία σε κάθε χώρα. Ο δείκτης CRT αποτυπώνει συνολικά την επιμέρους εκτίμηση τριών κατηγοριών ρίσκου: οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού τομέα, ενώ η μέτρηση κυμαίνεται σε πέντε επίπεδα από CRT-1 (πολύ χαμηλό ρίσκο) έως CRT-5 (πολύ μεγάλο ρίσκο). Για το επενδυτικό ρίσκο, ο δείκτης CIC μετρά πέντε επίπεδα, από CIC-1 για οικονομίες με μεγάλες σταθερές και ρευστοποιημένες κεφαλαιαγορές έως το CIC-5 για οικονομίες με αγορές μη ρευστοποιήσιμες με περιορισμένη διαθεσιμότητα περιουσιακών στοιχείων και σταθερότητα. Σύμφωνα με το δείκτη αξιολόγησης CRT οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται :

¹⁰³ Τα δεδομένα αφορούν τους δείκτες αξιολόγησης CRT (11 Αυγούστου 2024) και CIC (30 Ιουνίου 2022) της AM Best και προσωπική επεξεργασία. Σημειώνεται ότι δεν υφίστανται πάντα άμεση συσχέτιση μεταξύ των επιπέδων εκτίμησης ρίσκου των δύο δεικτών CRT και CIC (AMB, 2022a). Περαιτέρω για του δείκτες: Available at: <https://www3.ambest.com/ambv/ratingmethodology/> (Accessed: 11 August 2022).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Country Risk Ratings Assessment 2022 (AM Best)

Country Risk Ratings Assessment 2022 (AM Best)		
	(Country Risk Tier, CRT)	(Country Investment Classes, CIC)
Austria	1	1
Belgium	1	1
Bulgaria	4	3
Croatia	4	3
Cyprus	3	3
Czechia	2	1
Denmark	1	1
Estonia	*	1
Finland	1	1
France	1	1
Germany	1	1
Greece	4	3
Hungary	3	2
Ireland	1	1
Italy	2	2
Latvia	*	2
Lithuania	*	2
Luxembourg	1	1
Malta	3	2
Netherlands	1	1
Poland	2	2
Portugal	2	2
Romania	3	3
Slovakia	*	1
Slovenia	2	2
Spain	2	2
Sweden	1	1
Russian Federation	5	5
United States	1	1
China	3	2
* under revision		

Πηγή: AM Best και προσωπική επεξεργασία

Με CRT-1 (Αυστρία: χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλό επίπεδο οικονομικού κινδύνου, Βέλγιο: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλά επίπεδα οικονομικού και πολιτικού κινδύνου, Δανία: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλά επίπεδα οικονομικού κινδύνου, Φινλανδία: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλό επίπεδο οικονομικού κινδύνου, Γαλλία: πολύ χαμηλό επίπεδο κινδύνου χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλά

επίπεδα οικονομικού και πολιτικού κινδύνου, Γερμανία¹⁰⁴: πολύ χαμηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου, Ιρλανδία: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και με χαμηλό επίπεδο οικονομικού κινδύνου, Λουξεμβούργο: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και χαμηλό επίπεδο οικονομικού κινδύνου, Ολλανδία: με πολύ χαμηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου, Σουηδία: πολύ χαμηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου).

Με CRT-2 (Τσεχία: χαμηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου, Πολωνία¹⁰⁵: έχει χαμηλά επίπεδα κινδύνου για το οικονομικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα και ένα μέτριο επίπεδο πολιτικού κινδύνου, Ιταλία: χαμηλά επίπεδα οικονομικού και πολιτικού κινδύνου και μέτριο επίπεδο κινδύνου χρηματοπιστωτικού συστήματος, Πορτογαλία: χαμηλά επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος και μέτριο επίπεδο οικονομικού κινδύνου, Σλοβενία: χαμηλό επίπεδο πολιτικού κινδύνου και μέτρια επίπεδα κινδύνου οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ισπανία: χαμηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου).

Με CRT-3 (Κύπρος: μέτριο επίπεδο πολιτικού κινδύνου και υψηλά επίπεδα κινδύνου οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ουγγαρία: μέτρια επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου, Μάλτα χαμηλό επίπεδο πολιτικού κινδύνου και μέτρια επίπεδα κινδύνου οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος,

¹⁰⁴ Για τη περιοχή της Δυτικής Ευρώπης αναφέρεται: • αντιπροσωπεύει περίπου το ένα πέμπτο του παγκόσμιου ΑΕΠ. Το ΔΝΤ προβλέπει ότι η μέση ανάπτυξη για τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης το 2022 θα είναι 3%, σε αντίθεση με 3,7% για τις ΗΠΑ και 4,3% για την Κίνα. • αντιμετωπίζει υψηλό πληθωρισμό σύμφωνα με τα πρόσφατα ιστορικά δεδομένα. Το ΔΝΤ αναμένει ότι οι χώρες της δυτικής Ευρώπης θα έχουν μέσο πληθωρισμό 5%. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές κεντρικές τράπεζες, συμπεριλαμβανομένης της ΕΚΤ και της Τράπεζας της Αγγλίας, έχουν ήδη αρχίσει να συσφίγγουν τη νομισματική πολιτική ή αναμένεται να ξεκινήσουν φέτος. • αγωνίζεται να βρει εναλλακτικές λύσεις για τον ρωσικό ενεργειακό εφοδιασμό στον απόηχο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η ΕΕ σχεδιάζει να μειώσει την εξάρτησή της από το ρωσικό αέριο κατά τα δύο τρίτα μέχρι το τέλος του έτους και έχει επιβάλει απαγόρευση στο θαλάσσιο ρωσικό πετρέλαιο (AMB, 2022b).

¹⁰⁵ Για τη περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης αναφέρεται: • Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έχει περιπλέξει την οικονομική ανάκαμψη της περιοχής. Η άνοδος των τιμών των βασικών εμπορευμάτων έχει προκαλέσει αυξημένα επίπεδα πληθωρισμού και έχει μειώσει την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών, περιορίζοντας την εγχώρια ζήτηση και την οικονομική δραστηριότητα. • Η περιοχή είχε μια μαζική εισροή Ουκρανών προσφύγων, με την Πολωνία να δέχεται τους περισσότερους και την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Μολδαβία να έχουν επίσης μεγάλες εισροές. • Η περιοχή έχει μεγάλο οικονομικό δυναμικό, καθώς ενσωματώνεται περαιτέρω στις παγκόσμιες αγορές της ΕΕ, αλλά όλες οι χώρες της θα επωφεληθούν από ένα πιο διαφανές και λιγότερο δυσκίνητο ρυθμιστικό περιβάλλον. Οι χώρες βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια προσαρμογής του νομικού, οικονομικού και πολιτικού τους πλαισίου περισσότερο με τα πρότυπα της ΕΕ. • Πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ταξινομούνται ως αναδυόμενες αγορές ή αγορές συνόρων, αλλά οι μεταρρυθμίσεις έχουν ενισχύσει την οικονομική σταθερότητα και την περιφερειακή πολιτική ισχύ. Το βιοτικό επίπεδο της περιοχής ποικίλλει σημαντικά ανά χώρα και είναι γενικά χαμηλότερο από ό,τι στη Δυτική Ευρώπη (AMB, 2022c).

Ρουμανία: μέτρια επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου).

Με CRT-4 (Κροατία: μέτρια επίπεδα οικονομικού και πολιτικού κινδύνου και υψηλό επίπεδο κινδύνου για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, Βουλγαρία: μέτρια επίπεδα οικονομικού και πολιτικού κινδύνου και υψηλό επίπεδο κινδύνου χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ελλάδα: χαμηλό επίπεδο πολιτικού κινδύνου, μέτριο επίπεδο οικονομικού κινδύνου και υψηλό επίπεδο κινδύνου χρηματοπιστωτικού συστήματος).

Η Ρωσία με CRT-5 (πολύ υψηλά επίπεδα οικονομικού, πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος κινδύνου) έχει από τις χειρότερες σε παγκόσμιο επίπεδο, χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από τις ΗΠΑ (CRT-1: πολύ χαμηλά επίπεδα κινδύνου για το οικονομικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα και χαμηλό επίπεδο πολιτικού κινδύνου) και την Κίνα (CRT-3: χαμηλό επίπεδο οικονομικού κινδύνου και μέτρια επίπεδα κινδύνου πολιτικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος).

Αναφορικά με το δείκτη επενδυτικού ρίσκου CIC, οι χώρες της ΕΕ βαθμολογούνται με CIC-1 (Αυστρία, Βέλγιο Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Σλοβακία, Σουηδία), με CIC-2 (Ουγγαρία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία), με CIC-3 (Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Ελλάδα, Ρουμανία), ενώ η Ρωσία¹⁰⁶ με CIC-5 έχει από τις χειρότερες σε παγκόσμιο επίπεδο, χαμηλότερη επίδοση από όλες τις χώρες της ΕΕ, από τις ΗΠΑ με (CIC-1) και την Κίνα (CIC-2).

¹⁰⁶ Για την Ρωσία αναφέρεται: • Η εισβολή στην Ουκρανία οδήγησε σε άνευ προηγουμένου επιδείνωση των σχέσεων της με τις ΗΠΑ, την ΕΕ, τον Καναδά και την Ιαπωνία. • Η οικονομία της αναπύχθηκε κατά 4,7% το 2021, αλλά αναμένεται να συρρικνωθεί κατά 8,5% το 2022. Ο πληθωρισμός αναμένεται να επιδεινωθεί δραματικά—μετά από άνοδο 6,7% το 2021, ο πληθωρισμός προβλέπεται στο 21,3% το 2022 λόγω διαταραχών του εμπορίου, ενώ οι κυρώσεις θα οδηγήσουν σε ελλείψεις εφοδιασμού και επακόλουθες αυξήσεις τιμών. Η διεθνής απάντηση στη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία θα έχει πολυάριθμες αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένου του υψηλότερου πληθωρισμού, της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας, της υψηλότερης ανεργίας και της φυγής των ξένων δαπανών για άμεσες επενδύσεις. Η αύξηση των τιμών της ενέργειας έχει μετριάσει τον βραχυπρόθεσμο αρνητικό αντίκτυπο, αλλά η οικονομική απομόνωση θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό δυναμικό. • Οι διεθνείς κυρώσεις έχουν περιορίσει την πρόσβαση της Ρωσίας στο σκληρό νόμισμα και στις αγορές κεφαλαίων, γεγονός που θα μπορούσε να αυξήσει την προοπτική αθέτησης υποχρεώσεων της Ρωσίας όσον αφορά τις υποχρεώσεις του εξωτερικού χρέους. • Η λήψη αποφάσεων είναι εξαιρετικά συγκεντρωτική και ανήκει σε μια στενή ομάδα κυβερνώντων ελίτ και συμβούλων στην προεδρική διοίκηση. Το πολιτικό σύστημα πιθανότατα θα δει περαιτέρω συγκεντροποίηση της εξουσίας. • Η διαφθορά στη Ρωσία είναι ενδημική και παραμένει σημαντική πρόκληση για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων. Η χώρα κατατάχθηκε 136^η από τις 180 χώρες στον τελευταίο Δείκτη Αντίληψης Διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας. • Η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας έγινε η απόλυτη χρηματοοικονομική ρυθμιστική αρχή για όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα το 2013. Οι εργασίες για την Κεντρική Τράπεζα πραγματοποιούνται από την Υπηρεσία Χρηματοοικονομικών Αγορών της. • Οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη Ρωσία έχουν στοχεύσει στο χρηματοπιστωτικό της σύστημα, με αποτέλεσμα ένα εξαιρετικά απαιτητικό και απρόβλεπτο περιβάλλον λειτουργίας. Λόγω των κυρώσεων, η Κεντρική Τράπεζα δεν μπόρεσε να έχει πρόσβαση σε μεγάλα τμήματα των συναλλαγματικών της αποθεμάτων (AMB, 2022d).

4.2. Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (*Index of Economic Freedom, IEF*)

Η οικονομική ελευθερία είναι άρρηκτα¹⁰⁷ συνδεδεμένη με την ελεύθερη αγορά¹⁰⁸, την ευημερία, την ανθεκτικότητα και ανάπτυξη της οικονομίας μιας χώρας, καθόσον τα ιδανικά της οικονομικής ελευθερίας συνδέονται στενά με πιο υγιείς κοινωνίες, καθαρότερο περιβάλλον, μεγαλύτερο κατά κεφαλήν εισόδημα, την ανθρώπινη ανάπτυξη, τη δημοκρατία και την εξάλειψη της φτώχειας. Ο δείκτης IEF 2022¹⁰⁹ μετρά την οικονομική ελευθερία σε 184 χώρες με βάση 12 ποσοτικούς και ποιοτικούς παράγοντες, που ομαδοποιούνται σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες ή πυλώνες οικονομικής ελευθερίας: Κράτος Δικαίου (ιδιοκτησιακά δικαιώματα, κυβερνητική ακεραιότητα, δικαστική αποτελεσματικότητα), Κυβερνητικό μέγεθος (κρατικές δαπάνες, φορολογική επιβάρυνση, δημοσιονομική υγεία), Αποδοτικότητα Κανονιστικού Πλαισίου (επιχειρηματική ελευθερία, ελευθερία εργασίας, νομισματική ελευθερία), Άνοιγμα αγοράς (εμπορική ελευθερία, επενδυτική ελευθερία, οικονομική ελευθερία). Αυτοί βαθμολογούνται από 0 (χειρότερη επίδοση) έως 100 (καλύτερη επίδοση) και η γενική

¹⁰⁷ Ο IEF τεκμηριώνει τη θετική σχέση μεταξύ της οικονομικής ελευθερίας και μια ποικιλίας θετικών κοινωνικών και οικονομικών στόχων, καθόσον κάθε τομέας του IEF διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην ανάπτυξη και τη διατήρηση της ευημερίας σε ατομικό αλλά και εθνικό επίπεδο, κυρίως λόγω της αλληλεπίδρασης (θετικής ή αρνητικής) των επιπτώσεων μεταξύ τους. Κανένα άλλο σύστημα δεν πλησιάζει το ιστορικό της ελεύθερης αγοράς του καπιταλισμού όσον αφορά την προώθηση της ανάπτυξης και την ενίσχυση της ανθρώπινης κατάστασης. Η οικονομική ελευθερία είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα επιχειρηματικό περιβάλλον στο οποίο μπορεί να ανθίσει η επιχειρηματικότητα και η ευημερία. Επικεντρώνεται στην κρίσιμη σχέση μεταξύ ατόμου και κυβέρνησης. Σε μια οικονομία προσανατολισμένη στην ελεύθερη αγορά, οι κοινωνικοί κανόνες παρά οι κυβερνητικοί νόμοι και κανονισμοί, είναι οι πρωταρχικοί ρυθμιστές της συμπεριφοράς, έχοντας υπόψη ότι η κρατική δράση ή ο κυβερνητικός έλεγχος που παρεμβαίνει στην ατομική αυτονομία περιορίζει την οικονομική ελευθερία (IEF, 2022a, 21-30).

¹⁰⁸ Τον Δεκέμβριο του 2021, πολλοί άνθρωποι σε όλο τον κόσμο γιόρτασαν την 30^η επέτειο από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς η αποκάλυψη της «Αυτοκρατορίας του Κακού» και η επικείμενη απελευθέρωση της Ανατολικής Ευρώπης αντιπροσώπευαν έναν μεγάλο θρίαμβο για την ελευθερία και την οικονομική πρόοδο. Οι άνθρωποι που κάποτε ζούσαν μέσα στο φόβο και τη φτώχεια γνώρισαν μια αναγέννηση της παραγωγικότητας και του οικονομικού εκσυγχρονισμού, ενώ οι χώρες που κάποτε υστερούσαν, βγήκαν από την καταστολή του κομμουνισμού και του σοσιαλισμού για να ενωθούν ως ίσοι στην ελευθερία εκείνων που στο παρελθόν μπορούσαν να δουν μόνο αμυδρά μέσα από ένα σιδερένιο παραπέτασμα (IEF, 2022a, xi). Από τις αρχές του 2020, η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει λόγω της πανδημίας, μια από τις μεγαλύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές που έχει αντιμετωπίσει ο κόσμος, με το τελικό κόστος της να παραμένει ακόμη άγνωστο και δύσκολο να εκτιμηθεί. Η πραγματική ικανότητα ενός έθνους να αναπτύσσεται και να ευημερεί με διαρκή τρόπο εξαρτάται από την ποιότητα των θεσμών και του οικονομικού του συστήματος. Σήμερα όμως δεν επαρκεί η επιστροφή στο «business as usual», διότι οι χώρες εκτός από τις επιπτώσεις της πανδημίας στα δημόσια οικονομικά αντιμετωπίζουν πολλές μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές προκλήσεις και βρίσκονται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. (IEF, 2022a, 12-20).

¹⁰⁹ Τα δεδομένα για τον IEF 2022, προέρχονται από το Heritage Foundation, 2022 Index of Economic Freedom και προσωπική επεξεργασία. Τα περισσότερα δεδομένα καλύπτουν το δεύτερο εξάμηνο του 2020 έως το πρώτο εξάμηνο του 2021 (έως 30 Ιουνίου 2021) (IEF, 2022a). Available at: https://www.heritage.org/index/pdf/2022/book/2022_IndexOfEconomicFreedom_FINAL.pdf, (https://www.heritage.org/index/pdf/2022/countries/2022_IndexofEconomicFreedom-Russia.pdf, (Accessed: 13 November 2021).

βαθμολογία καθώς και η κατάταξη κάθε χώρας προκύπτει από το μέσο όρο τους, με ίση βαρύτητα για τον κάθε παράγοντα¹¹⁰.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (Index of Economic Freedom, IEF)

	2022 Index of Economic Freedom															
	World Rank	Region Rank	2022 Score	Property Rights	Judicial Effectiveness	Government Integrity	Tax Burden	Gov't Spending	Fiscal Health	Business Freedom	Labor Freedom	Monetary Freedom	Trade Freedom	Investment Freedom	Financial Freedom	
Austria	22	15	73,8	98,4	94,6	82,9	45,5	20,3	71,7	82,3	78,4	82,3	79,2	80	70	
Belgium	37	24	69,6	92,5	91,2	83,6	48,2	10,1	50,3	82,8	57,4	84,3	79,2	85	70	
Bulgaria	29	20	71,0	77,3	61,1	45,6	93,9	60,5	96,2	72,1	64,4	81,9	79,2	60	60	
Croatia	45	27	67,6	81,1	69,9	50,0	82,8	26,3	75,2	72,4	58,7	80,5	79,2	75	60	
Cyprus	23	16	72,9	85,6	90,9	62,9	80,3	44,3	71,2	74,9	66,4	83,9	79,2	75	60	
Czech R.	21	14	74,4	88,8	81,8	59,6	78,9	44,7	93,2	80,6	56,5	79,0	79,2	70	80	
Denmark	10	7	78,0	98,6	89,6	99,5	42,3	21,1	96,2	89,0	64,4	85,7	79,2	90	80	
Estonia	7	4	80,0	91,5	92,3	83,9	81,1	48,4	93,3	86,9	61,1	82,8	79,2	90	70	
Finland	9	6	78,3	100,0	97,8	96,4	68,4	10,7	83,2	88,7	65,1	84,9	79,2	85	80	
France	52	31	65,9	93,8	85,5	75,9	52,1	0,5	39,1	81,9	58,8	79,1	79,2	75	70	
Germany	16	11	76,1	95,7	95,3	89,4	59,9	34,5	90,4	87,2	52,3	79,5	79,2	80	70	
Greece	77	38	61,5	76,0	69,9	52,3	59,9	17,9	67,6	70,3	61,1	78,6	79,2	55	50	
Hungary	48	29	66,9	75,8	62,2	44,4	84,1	31,6	58,4	77,2	61,2	78,5	79,2	80	70	
Ireland	3	2	82,0	92,6	93,0	80,7	76,5	79,9	89,0	87,2	60,9	85,2	79,2	90	70	
Italy	57	33	65,4	81,7	78,6	57,3	57,7	20,6	49,0	73,8	70,4	86,2	79,2	80	50	
Latvia	18	13	74,8	88,5	75,1	61,1	76,4	53,2	91,4	81,9	62,4	83,8	79,2	85	60	
Lithuania	17	12	75,8	88,6	74,6	66,6	84,5	59,9	86,5	87,3	59,5	82,3	79,2	70	70	
Luxembourg	5	3	80,6	97,4	96,4	89,5	64,1	41,5	98,7	89,3	56,3	80,1	79,2	95	80	
Malta	27	19	71,5	87,8	89,9	55,8	69,0	54,6	86,2	75,5	61,8	78,5	79,2	70	50	
Netherlands	8	5	79,5	96,2	96,9	92,3	51,2	45,4	93,6	88,1	58,9	82,1	79,2	90	80	
Poland	39	25	68,7	72,3	54,7	60,6	73,6	41,9	78,3	78,7	55,7	79,1	79,2	80	70	
Portugal	31	21	70,8	89,9	92,1	67,8	60,4	39,5	72,8	76,2	55,5	86,8	79,2	70	60	
Romania	47	28	67,1	81,0	64,8	45,4	94,3	63,9	42,8	71,4	64,1	78,8	79,2	70	50	
Slovakia	36	23	69,7	83,2	71,9	53,7	77,3	41,8	76,0	75,9	56,5	75,5	79,2	75	70	
Slovenia	32	22	70,5	89,7	91,6	66,7	57,2	36,4	77,4	79,7	63,3	85,1	79,2	70	50	
Spain	41	26	68,2	87,7	74,3	67,2	59,7	38,3	29,7	75,2	61,8	85,4	84,2	85	70	
Sweden	11	8	77,9	97,3	97,1	95,7	44,9	26,4	95,8	84,6	65,4	83,6	79,2	85	80	
Russia	113	43	56,1	36,8	34,7	29,7	93,1	62,6	99,3	62,5	57,3	68,0	69,0	30	30	
USA	25	3	72,1	95,7	77,9	75,7	75,9	54,5	0,0	87,5	75,8	82,3	75,2	85	80	
China	158	35	48,0	43,7	37,4	39,3	71,2	64,2	11,1	68,8	57,2	70,0	73,2	20	20	
EE Av.	24	18	72,3	88,1	82,2	68,9	68,4	38,0	75,3	80,3	61,3	81,9	79,4	78	66	

Πηγή: Heritage Foundation και προσωπική επεξεργασία

Η έκθεση IEF του 2022 αποκαλύπτει μια παγκόσμια οικονομία που στο σύνολό της παραμένει «μετρίως ελεύθερη», καθώς ο παγκόσμιος μέσος όρος οικονομικής ελευθερίας είχε απώλεια είναι 1,6 μονάδων (60 το 2022 από 61,6 του 2021). Χαρακτηριστικά η παγκόσμια μέση βαθμολογία ελευθερίας του εμπορίου μειώθηκε από 70,9 σε 69,5 και είναι η τέταρτη συνεχόμενη χρονιά που ο παγκόσμιος μέσος όρος μειώνεται, καθώς η εμπορική ελευθερία μειώθηκε σε 98 από τις 177 χώρες, ενώ βελτιώθηκε μόνο σε 37 και παρέμειναν αμετάβλητες 42 χώρες. Στην Ευρώπη διαμορφώθηκαν οι ιδέες των δημοκρατικών ελεύθερων αγορών, του κράτους δικαίου, της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και της ατομικής ελευθερίας, αλλά και ρίζωσαν οι κολεκτιβιστικές φιλοσοφίες του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, με συνέπεια αυτή η

¹¹⁰ Ανάλογα με τη βαθμολογία του δείκτη IEF χαρακτηρίζεται η ελευθερία στην οικονομία κάθε χώρας ως: Ελεύθερη (80-100), Επί το πλείστον ελεύθερη (70-79,9), Μέτρια ελεύθερη (60-69,9), Επί το πλείστον ανελεύθερη (50-59,9) και Καταπιεσμένη (0-49,9). Καμία χώρα δεν έχει λάβει τη τιμή 100. Available at: http://redirect.heritage.org/index/pdf/2022/book/02_2022_IndexOfEconomicFreedom_METHODODOLOGY.pdf (Accessed: 13 November 2021).

διαφοροποίηση να παραμένει χαρακτηριστική¹¹¹ του μείγματος οικονομικής πολιτικής της περιοχής. Ωστόσο, χάρη στους μακροχρόνια εδραιωμένους θεσμούς της ελεύθερης αγοράς, το ισχυρό κράτος δικαίου και την εξαιρετικά ισχυρή ελευθερία επενδύσεων, σχεδόν τα δύο τρίτα των 34 οικονομικά ελεύθερων χωρών του κόσμου (με συνολική βαθμολογία πάνω από 70) βρίσκονται στην Ευρώπη.

Η Ευρώπη έχει εδώ και καιρό τα υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ελευθερίας στον κόσμο. Η συνολική της βαθμολογία το 2022 είναι σχεδόν 10 μονάδες υψηλότερη από τον παγκόσμιο μέσο όρο και έχει καταγράψει περιθώρια παρόμοιου μεγέθους τα τελευταία πέντε χρόνια¹¹². Η Ευρώπη εξακολουθεί να παλεύει με διάφορους φραγμούς πολιτικής για την συνεχή οικονομική ανάπτυξη, όπως υπερβολικά προστατευτικούς και δαπανηρούς εργασιακούς κανονισμούς, υψηλές φορολογικές επιβαρύνσεις, διάφορες επιδοτήσεις που στρεβλώνουν την αγορά και συνεχιζόμενα προβλήματα στα δημόσια οικονομικά που προκαλούνται από χρόνια επέκτασης του δημόσιου τομέα. Το αποτέλεσμα ήταν γενικά στάσιμη οικονομική ανάπτυξη, η οποία έχει επιδεινώσει το βάρος των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και το αυξανόμενο χρέος σε ορισμένες χώρες της περιοχής¹¹³.

Η Ρωσία (IEF, 2022b) κατατάσσεται στην 43^η θέση μεταξύ 45 χωρών στην περιοχή της Ευρώπης και η συνολική της βαθμολογία είναι κάτω από τον περιφερειακό και παγκόσμιο μέσο όρο. Τα τελευταία πέντε χρόνια, η ρωσική οικονομία ενισχύθηκε το 2017 και το 2018, επιβραδύνθηκε το 2019 και έγινε αρνητική το 2020. Η ανάπτυξη επανήλθε με την ανάκαμψη των παγκόσμιων τιμών του πετρελαίου το 2021. Η πενταετής τάση αργής αύξησης της οικονομικής ελευθερίας δείχνει να μειώνεται τελευταία. Με τις βαθμολογικές αυξήσεις στην εργασιακή ελευθερία και στη νομισματική ελευθερία να ξεπερνούν τις μειώσεις του κράτους δικαίου και της επιχειρηματικής ελευθερίας, η Ρωσία έχει καταγράψει συνολική απώλεια οικονομικής ελευθερίας 1 μονάδας από το 2017 και έχει υποχωρήσει ξανά στις τάξεις των

¹¹¹ Τα κομμουνιστικά συστήματα της Ρωσίας και της Ανατολικής Ευρώπης κατέρρευσαν, αφού αποδείχθηκαν ανίκανα να δημιουργήσουν βιοτικό επίπεδο για τους πολίτες τους που προσέγγιζε ακόμη και ελάχιστα εκείνα των δημοκρατικών καπιταλιστικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Η κομμουνιστική και σοσιαλιστική φιλοσοφία, ωστόσο, υφίστανται κάτω από μια ποικιλία διαφορετικών νέων ονομάτων και παραδειγμάτων παγκοσμίως (IEF, 2022a, 52).

¹¹² Οι βαθμολογίες της Ευρώπης στους τρεις δείκτες του κράτους δικαίου, καθώς και στη δημοσιονομική υγεία, την επιχειρηματική ελευθερία, την ελευθερία επενδύσεων και την οικονομική ελευθερία είναι τουλάχιστον 10 μονάδες υψηλότερες από τους παγκόσμιους μέσους όρους. Οι μέσες βαθμολογίες της περιοχής για την ελευθερία του εμπορίου, την ελευθερία εργασίας και τη νομισματική ελευθερία υπερβαίνουν επίσης τους παγκόσμιους μέσους όρους. Η φορολογική επιβάρυνση και οι κρατικές δαπάνες είναι οι μόνοι δύο από τους 12 παράγοντες του δείκτη στους οποίους η Ευρώπη είναι κάτω από τον παγκόσμιο μέσο όρο.

¹¹³ Η ένταση μεταξύ της «οιονεί» αγοράς και του εκκοσμικευμένου μοντέλου του κράτους πρόνοιας της ΕΕ που υποστηρίζεται στις Βρυξέλλες και των πιο ανταγωνιστικών και επιχειρηματικών συστημάτων που ευνοούνται σε άλλες οικονομίες-μέλη της ΕΕ, ιδιαίτερα μεταξύ πολλών από τα νεότερα κράτη μέλη της ΕΕ, είναι πιθανό να επιμείνει τα επόμενα χρόνια (IEF, 2022a, 52).

χωρών «επί το πλείστον ανελεύθερη». Η δημοσιονομική υγεία είναι πολύ ισχυρή, αλλά η επενδυτική ελευθερία και η οικονομική ελευθερία βρίσκονται στα επίπεδα των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών¹¹⁴.

Στον δείκτη IEF 2022, η ΕΕ (μέσος όρος χωρών) με επίδοση 72,3 είναι στην 24^η θέση, που είναι καλύτερη του παγκόσμιου μέσου όρου, οριακά καλύτερη των ΗΠΑ (72,1 και 25^η θέση), αλλά σημαντικά καλύτερη από την Ρωσία (56,1 και 112^η θέση) και την Κίνα (48 και 158^η θέση). Την καλύτερη επίδοση στην ΕΕ έχει η Ιρλανδία με επίδοση 85 και 3^η θέση, ενώ χειρότερη η Ελλάδα με επίδοση 61,5 και 77^η θέση. Η ΕΕ με βάση το συνολικό μέσο όρο θεωρείται «επί το πλείστον ελεύθερη» οικονομία, 3 χώρες της θεωρούνται «ελεύθερες» οικονομίες, 14 χώρες της «επί το πλείστον ελεύθερες» και 10 χώρες της «μέτρια ελεύθερες», ενώ η Ρωσία χαρακτηρίζεται ως «επί το πλείστον ανελεύθερη» οικονομία.

Αναφορικά με τους 4 πυλώνες οικονομικής ελευθερίας (12 επιμέρους τομείς) παρατηρούμε ότι ΕΕ υπερέχει σε όλους από την Ρωσία¹¹⁵ εκτός της δημοσιονομικής υγείας.

¹¹⁴ Η Ρωσία είναι το μεγαλύτερο γεωγραφικά κράτος παγκοσμίως, ενώ ο πρόεδρος Πούτιν έχει εδραιώσει την αυταρχική του εξουσία ως μέσω καταγγελιών για εκλογική νοθεία, ενώ οι επιθετικές και αποσταθεροποιητικές πολιτικές του για την απόκτηση του ελέγχου ορισμένων από τα εδάφη που βρίσκονταν στο παρελθόν στη Σοβιετική Ένωση επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική ελευθερία στις γειτονικές χώρες και συνεχίζει να υποδαυλίζει την αστάθεια. Μεγάλοι και διεφθαρμένοι κρατικοί θεσμοί και ένας αναποτελεσματικός δημόσιος τομέας κυριαρχούν στη ρωσική οικονομία, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι συνεχιζόμενες οικονομικές κυρώσεις της Δύσης οδήγησαν σε διαρροή εγκεφάλων και φυγή κεφαλαίων, ενώ ένα δουλοπρεπές δικαστικό σώμα, αχαλίνωτη διαφθορά και δεσμοί μεταξύ γραφειοκρατών και οργανωμένων εγκληματικών ομάδων συνεχίζουν να διακυβεύουν την κυβερνητική ακεραιότητα. Λόγω των ενεργειών της στην Ουκρανία, η προσπάθεια της Ρωσίας να ενταχθεί στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης έχει αναβληθεί επ' αόριστον (IEF, 2022a, 350-351).

¹¹⁵ Κράτος Δικαίου: Σύμφωνα με το νόμο, οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να κατέχουν, να κληρονομούν, να μισθώνουν, να υποθηκεύουν και να πωλούν ακίνητη περιουσία. Το ρωσικό σύνταγμα αναγνωρίζει δικαιώματα ιδιοκτησίας. Το κράτος κατέχει το μεγαλύτερο μέρος της γης, αλλά οι περισσότερες κατασκευές είναι ιδιόκτητες. Το δικαστικό σύστημα της Ρωσίας είναι σε μεγάλο βαθμό προκατειλημμένο υπέρ του κράτους. Η διαφθορά και η ατιμωρησία είναι διάχυτες, ειδικά στις δημόσιες προμήθειες, τα μέσα ενημέρωσης, την εθνική άμυνα και τις δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας.

Κυβερνητικό μέγεθος: Ο ατομικός συντελεστής φόρου εισοδήματος είναι σταθερός 13% και ο ανώτατος συντελεστής εταιρικού φόρου είναι 20%. Άλλοι φόροι περιλαμβάνουν ειδικούς φόρους κατανάλωσης και φόρους προστιθέμενης αξίας. Η συνολική φορολογική επιβάρυνση ισούται με το 11,0% του συνολικού εγχώριου εισοδήματος. Οι κρατικές δαπάνες ανήλθαν στο 35,3% της συνολικής παραγωγής (ΑΕΠ) τα τελευταία τρία χρόνια και τα δημοσιονομικά πλεονάσματα ανήλθαν κατά μέσο όρο στο 0,3% του ΑΕΠ. Το δημόσιο χρέος αντιστοιχεί στο 19,3% του ΑΕΠ.

Αποδοτικότητα Κανονιστικού Πλαισίου: Οι επιχειρήσεις απολαμβάνουν μεγάλη επιχειρηματική ελευθερία εκτός και αν εμπλακούν σε μια διαμάχη με την κυβέρνηση. Η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού μεταξύ των περιφερειών είναι περιορισμένη. Οι μισθοί και οι συνθήκες απασχόλησης ποικίλλουν ευρέως. Τα πρότυπα εργασίας που υπάρχουν στα βιβλία συχνά δεν τηρούνται. Το 2019 (το πιο πρόσφατο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία), η Παγκόσμια Τράπεζα ανέφερε ότι οι επιδοτήσεις αντιπροσώπευαν περίπου το 69% του κρατικού προϋπολογισμού.

Ανοιγμα αγοράς: Η Ρωσία έχει σε ισχύ 11 προνομιακές εμπορικές συμφωνίες. Ο μέσος σταθμισμένος δασμολογικός συντελεστής είναι 5,5% και ισχύουν 227 μη δασμολογικά μέτρα. Οι εμπορικές και επενδυτικές δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα υπονομεύονται από διαφθωτικούς και θεσμικούς περιορισμούς που προκαλούνται από κρατική παρέμβαση στην αγορά. Η αύξηση των επενδύσεων ήταν ασαφής λόγω του ανεπαρκούς επενδυτικού πλαισίου. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας κυριαρχείται από κρατικά ελεγχόμενες τράπεζες (IEF, 2022a, 350-351) και (IEF, 2022b).

Συγκεκριμένα στο Κράτος Δικαίου: ιδιοκτησιακά δικαιώματα (ΕΕ 88,1 ενώ η Ρωσία 36,8), κυβερνητική ακεραιότητα (ΕΕ 82,2 ενώ η Ρωσία 34,7), δικαστική αποτελεσματικότητα (ΕΕ 68,9 ενώ η Ρωσία 29,7), στο Κυβερνητικό μέγεθος: κρατικές δαπάνες (ΕΕ 68,4 ενώ η Ρωσία 93,1), φορολογική επιβάρυνση (ΕΕ 38,0 ενώ η Ρωσία 62,6), δημοσιονομική υγεία (ΕΕ 75,3 ενώ η Ρωσία 99,3), στην Αποδοτικότητα Κανονιστικού Πλαισίου: επιχειρηματική ελευθερία (ΕΕ 80,3 ενώ η Ρωσία 62,5), ελευθερία εργασίας (ΕΕ 61,3 ενώ η Ρωσία 57,3), νομισματική ελευθερία (ΕΕ 81,9 ενώ η Ρωσία 68,0), στο Άνοιγμα αγοράς: εμπορική ελευθερία (ΕΕ 79,4 ενώ η Ρωσία 69,0), επενδυτική ελευθερία (ΕΕ 78 ενώ η Ρωσία 30), οικονομική ελευθερία (ΕΕ 66 ενώ η Ρωσία 30).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας 2022 (Macro-data, IEF)

2022 Index of Economic Freedom														
Economic data and Statistics														
	Tariff Rate (%)	Income Tax Rate (%)	Corporate Tax Rate (%)	Tax Burden % of GDP	Gov't Expenditure % of GDP	Population (Millions)	GDP (Billions, PPP)	GDP Growth Rate (%)	5 Year GDP Growth Rate (%)	GDP per Capita (PPP)	Unemployment (%)	Inflation (%)	FDI Inflow (Millions)	Public Debt (% of GDP)
Austria	2,9	55,0	25,0	42,4	51,6	8,9	\$491,5	-6,6	0,4	\$55.218	5,8	1,4	-17.340,0	85,2
Belgium	2,9	50,0	29,0	42,9	54,8	11,6	\$588,8	-6,4	0,0	\$51.096	6,0	0,4	8.437,0	115,0
Bulgaria	2,9	10,0	10,0	20,3	36,3	6,9	\$164,6	-3,8	2,1	\$23.817	5,7	1,2	2.426,0	23,8
Croatia	2,9	30,0	18,0	22,2	49,6	4,0	\$112,1	-9,0	0,7	\$27.717	7,2	0,3	1.304,0	87,2
Cyprus	2,9	35,0	12,5	24,2	43,1	1,2	\$35,5	-5,1	3,0	\$40.107	7,2	-1,1	-3.647,0	118,2
Czech R.	2,9	23,0	19,0	34,9	42,9	10,7	\$434,4	-5,6	1,5	\$40.618	2,9	3,2	6.293,0	37,6
Denmark	2,9	56,0	22,0	46,3	51,3	5,8	\$343,2	-3,3	1,6	\$58.933	5,7	0,3	1.151,0	43,4
Estonia	2,9	20,0	20,0	33,1	41,5	1,3	\$50,2	-2,9	3,0	\$37.745	6,5	-0,6	3.156,0	18,5
Finland	2,9	31,25	20,00	42,2	54,6	5,5	\$275,5	-2,9	1,1	\$49.853	7,8	0,4	2.475,0	67,1
France	2,9	45,0	26,5	45,4	57,6	67,4	\$2.999,7	-8,2	-0,3	\$46.062	8,6	0,5	17.332,0	113,5
Germany	2,9	47,5	15,8	38,8	46,7	83,2	\$4.496,8	-4,9	0,4	\$54.076	4,3	0,4	35.551,0	68,9
Greece	2,9	44,0	24,0	38,7	52,3	10,7	\$307,9	-8,2	-0,8	\$28.748	16,9	-1,3	3.372,0	213,1
Hungary	2,9	15,0	9,0	35,8	47,7	9,7	\$322,7	-5,0	2,3	\$33.030	4,4	3,3	4.169,0	81,2
Ireland	2,9	41,0	12,5	22,7	25,9	5,0	\$471,4	2,5	5,8	\$94.392	5,9	-0,5	33.124,0	59,8
Italy	2,9	43,0	24,0	42,5	51,4	59,6	\$2.461,7	-8,9	-0,9	\$40.861	9,3	-0,1	-38,0	155,6
Latvia	2,9	31,4	20,0	31,2	39,5	1,9	\$60,1	-3,6	1,6	\$31.509	8,2	0,1	873,0	45,5
Lithuania	2,9	20,0	15,0	30,3	36,6	2,8	\$108,6	-0,8	2,9	\$38.824	8,4	1,1	479,0	47,0
Luxembourg	2,9	42,0	17,0	39,2	44,1	0,6	\$73,9	-1,3	2,1	\$118.002	6,7	0,0	62.145,0	25,5
Malta	2,9	35,0	35,0	25,5	38,9	0,5	\$22,1	-7,0	3,2	\$42.856	4,1	0,8	3.117,0	55,4
Netherlands	2,9	52,0	25,0	39,3	42,7	17,4	\$1.001,5	-3,8	1,1	\$57.534	4,1	1,1	115.300,0	54,0
Poland	2,9	32,0	19,0	35,4	44,0	38,0	\$1.294,5	-2,7	3,0	\$34.103	3,6	3,4	10.080,0	57,7
Portugal	2,9	48,0	21,0	34,8	44,9	10,3	\$350,2	-7,6	0,7	\$34.043	7,2	-0,1	6.324,0	131,6
Romania	2,9	10,0	16,0	14,6	34,7	19,3	\$589,7	-3,9	3,3	\$30.526	4,8	2,6	2.322,0	50,1
Slovakia	2,9	25,0	21,0	34,7	44,1	5,5	\$178,5	-5,2	1,2	\$32.710	6,8	2,0	-1.930,0	60,7
Slovenia	2,9	50,0	19,0	37,7	46,0	2,1	\$81,3	-5,5	2,0	\$38.807	5,2	-0,1	529,0	81,5
Spain	2,9	47,0	25,0	34,7	45,3	47,4	\$1.808,7	-11,0	-0,1	\$38.392	15,7	-0,3	8.328,0	117,1
Sweden	2,9	57,0	20,6	42,9	49,5	10,4	\$562,0	-2,8	1,0	\$54.146	8,5	0,7	26.109,0	38,5
Russia	5,5	13,0	20,0	11,0	35,3	144,1	\$4.096,5	-3,1	0,8	\$27.903	5,7	3,4	9.676,0	19,3
USA	2,4	37,0	21,0	24,5	38,9	329,5	\$20.932,8	-3,5	1,1	\$63.416	8,3	1,2	156.321,0	127,1
China	3,4	45,0	25,0	15,2	34,5	1402,1	\$24.142,8	2,3	5,7	\$17.192	5,0	2,4	149.342,0	66,8
EE Av.	2,9	36,1	20,0	34,2	44,9	16,8	735,6	-5,0	1,6	45.368,5	6,9	0,7	2.964,7	77,5

Πηγή: Heritage Foundation και προσωπική επεξεργασία

Με βάσει τα μακροοικονομικά και στατιστικά δεδομένα του IEF 2022, παρατηρούμε: Στην ΕΕ ο Συντελεστής δασμών είναι κοινός 2,9% ενώ στη Ρωσία μεγαλύτερος με 5,1%. Μεγαλύτερο Συντελεστή φόρου εισοδήματος στην ΕΕ έχει η Σουηδία με 57%, μικρότερο η Ρουμανία με 10%, ενώ η Ρωσία με 13% έχει μικρότερο του μέσου όρου της ΕΕ (36,1%). Η Μάλτα έχει το μεγαλύτερο Συντελεστή φόρου εταιρειών με 35%, το μικρότερο η Ουγγαρία με 9%, ενώ η Ρωσία με 20% έχει όμοιο με το μέσο όρο της ΕΕ. Μεγαλύτερη Φορολογική επιβάρυνση έχει η Δανία (46,3% του ΑΕΠ), μικρότερη η Ρουμανία (14,6% του ΑΕΠ), ενώ η

Ρωσία έχει σαφώς μικρότερη (11% του ΑΕΠ). Η Γαλλία έχει τη χειρότερη επίδοση στις Κυβερνητικές δαπάνες (57,6% του ΑΕΠ), την καλύτερη η Ιρλανδία (25,9% του ΑΕΠ), ενώ η Ρωσία έχει καλύτερη (35,3% του ΑΕΠ) από το μέσο όρο της ΕΕ (44,9% του ΑΕΠ). Στην ΕΕ το μεγαλύτερο πληθυσμό έχει η Γερμανία (83,2 εκατ.) και το μικρότερο η Μάλτα (0,5 εκατ.), ενώ η Ρωσία (144,1 εκατ.) έχει σχεδόν το 1/3 συνολικά της ΕΕ (447,8 εκατ.).

Μεγαλύτερο ΑΕΠ έχει η Γερμανία¹¹⁶ (4.496,7 δις), μικρότερο η Μάλτα (22 δις), ενώ η Ρωσία έχει και αυτή υψηλό (4.096,5 δις) αλλά μικρότερο της ΕΕ (19.686,8 δις). Η ΕΕ παρουσιάζει συνολικά αρνητικό ετήσιο Ρυθμό ανάπτυξης ΑΕΠ (-5%), με καλύτερη επίδοση της Ιρλανδίας (2,5%) και χειρότερη της Ισπανίας (-11%), ενώ η Ρωσία έχει και αυτή αρνητικό ετήσιο Ρυθμό ανάπτυξης ΑΕΠ (-3,1%). Αντίστοιχα η Ιρλανδία έχει την καλύτερη επίδοση στο Ρυθμό ανάπτυξης ΑΕΠ 5 ετών (5,8%), η Ιταλία τη χειρότερη επίδοση (-0,9%), ενώ η Ρωσία έχει χαμηλότερη επίδοση (0,8%) από το μέσο όρο της ΕΕ (1,6%). Μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ έχει το Λουξεμβούργο (118.002\$) και η Βουλγαρία το μικρότερο (23.817\$), ενώ η Ρωσία έχει χαμηλότερο (\$27.9030\$) από το μέσο όρο της ΕΕ (45.368,5\$) και των ΗΠΑ (63.416\$) αλλά μεγαλύτερο από την Κίνα (17.192\$).

Τη μεγαλύτερη ανεργία παρουσιάζει η Ελλάδα (16,9%) και τη μικρότερη η Τσεχία (2,9%), ενώ η Ρωσία έχει μικρότερη (5,7%) από το μέσο όρο της ΕΕ (6,9%). Όσον αφορά τον πληθωρισμό, τη χειρότερη επίδοση έχει η Πολωνία (3,4%) όμοια με τη Ρωσία, ενώ μεγαλύτερο αποπληθωρισμό παρουσιάζει η Ελλάδα (-1,3%). Το Λουξεμβούργο με διαφορά έχει την καλύτερη επίδοση σε εισροή ΑΞΕ (62,1 δις), το μικρότερη η Ολλανδία (-115,3 δις), ενώ η Ρωσία έχει καλύτερη επίδοση (9,6 δις) από το μέσο όρο της ΕΕ (2,9 δις). Δημόσιο Χρέος (% του ΑΕΠ). Η Ελλάδα συνεχίζει να έχει το Υψηλότερο δημόσιο χρέος (213,1% του ΑΕΠ), η Εσθονία έχει το χαμηλότερο (18,5% του ΑΕΠ), ενώ η Ρωσία έχει αρκετά χαμηλότερο (19,3% του ΑΕΠ) από το μέσο όρο της ΕΕ (77,5% του ΑΕΠ).

¹¹⁶ Η Γερμανία παραμένει το κράτος μέλος της ΕΕ με τη μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική επιρροή. Η σταθερή οικονομία της Γερμανίας, η τέταρτη μεγαλύτερη στον κόσμο και η μεγαλύτερη στην Ευρώπη, βασίζεται στις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων υψηλής ποιότητας. Η Γερμανία έχει δεχθεί κριτική από άλλες ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ για τις ανεπαρκείς αμυντικές της δαπάνες, τη συνέχιση της κατασκευής ενός δεύτερου αγωγού φυσικού αερίου με τη Ρωσία και τους οικονομικούς δεσμούς με την Κίνα. Το εύρωστο επιχειρηματικό περιβάλλον της Γερμανίας θα συνεχίσει να προσελκύει τις ιδιωτικές επενδύσεις που απαιτούνται για συνεχή ανάπτυξη, αν και η γερμανική οικονομία παραμένει «επί το πλείστον ελεύθερη». (IEF, 2022a, 58-205)

4.3. Μακροοικονομικοί Δείκτες¹¹⁷

4.3.1. Δομή Προστιθέμενης Αξίας ΑΕΠ (GDP Structure of Value Added)¹¹⁸

Σύμφωνα με «World Development Indicators» της Παγκόσμιας Τράπεζας, η δομή προστιθέμενης αξίας του ΑΕΠ διαχωρίζεται σε 4 επιμέρους τομείς: αγροτικός, βιομηχανικός, μεταποιητικός και υπηρεσίες¹¹⁹. Για το 2020 η Δομή προστιθέμενης αξίας του ΑΕΠ στην ΕΕ (μέσος όρος) είναι : αγροτικός (2,12%) με μεγαλύτερο ποσοστό να έχει η Ελλάδα (4,20%) και μικρότερο το Λουξεμβούργο (0,20%), βιομηχανικός (22,24%) με μεγαλύτερο ποσοστό να έχει η Ιρλανδία (38%) και μικρότερο το Λουξεμβούργο (11,20%), μεταποιητικός (14,11%) με μεγαλύτερο ποσοστό να έχει η Ιρλανδία (34,50%) και μικρότερο το Λουξεμβούργο (4,60%), υπηρεσίες (64,47%) με μεγαλύτερο ποσοστό να έχει το Λουξεμβούργο (79,70%) και μικρότερο η Ιρλανδία (54,80%).

Στον αγροτικό τομέα η ΕΕ έχει μικρότερο ποσοστό από τη Ρωσία (4%) και τον παγκόσμιο μέσο όρο (4,40%), πολύ μικρότερο από την Κίνα (7,70%) και μεγαλύτερο από τις ΗΠΑ (1,10%). Στο βιομηχανικό τομέα η ΕΕ έχει μικρότερο ποσοστό από τον παγκόσμιο μέσο όρο (26,30%) και τη Ρωσία (29,80%), πολύ μικρότερο από την Κίνα (37,80%) και μεγαλύτερο από τις ΗΠΑ (18,40%). Αντίστοιχα στον τομέα μεταποίησης η ΕΕ έχει μικρότερο ποσοστό από τον παγκόσμιο μέσο όρο (16%) και πολύ μικρότερο από την Κίνα (26,30%), ενώ έχει μεγαλύτερο από τις ΗΠΑ (11,20%) και τη Ρωσία (13,40%). Στις υπηρεσίες έχει μεγαλύτερο ποσοστό από τη Ρωσία (54,50%) και την Κίνα (56,10%), ενώ έχει οριακά μικρότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (65,70%) από πολύ μικρότερο από τις ΗΠΑ (80,10%).

Συνοπτικά στην περιοχή της ΕΕ διαφαίνεται ότι από την δομή προστιθέμενης αξίας του ΑΕΠ, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν κυρίως ο τομέας υπηρεσιών, αρκετά λιγότερο της

¹¹⁷ Περαιτέρω για την ορολογία αναφορικά με Μακροοικονομικούς Δείκτες (IMF, 2022c).

¹¹⁸ Τα δεδομένα για τη Δομή προστιθέμενης αξίας του ΑΕΠ είναι από World Development Indicators (WB, 2022b) με τελευταία ενημέρωση 30 Ιουλίου 2022 και προσωπική επεξεργασία. Available at: (<http://wdi.worldbank.org/table/4.2#>) (Accessed: 20 November 2022).

¹¹⁹ Η προέλευση της προστιθέμενης αξίας καθορίζεται από International Standard Industrial Classification (ISIC), revision 4. Η προστιθέμενη αξία είναι η καθαρή παραγωγή ενός τομέα μετά την άθροιση όλων των εκροών και την αφαίρεση των ενδιάμεσων εισαγωγών. Υπολογίζεται χωρίς να γίνονται εκπτώσεις για αποσβέσεις κατασκευασμένων περιουσιακών στοιχείων ή εξάντληση και υποβάθμιση φυσικών πόρων. Ο αγροτικός αντιστοιχεί στα τμήματα ISIC 1-3 και περιλαμβάνει τη δασοκομία, το κυνήγι, την αλιεία, τη γεωργική και την κτηνοτροφική παραγωγή. Ο βιομηχανικός (συμπεριλαμβανομένων των κατασκευών) αντιστοιχεί στα τμήματα ISIC 05-43 και περιλαμβάνει τμήματα μεταποίησης ISIC 10-33 και περιλαμβάνει προστιθέμενη αξία στην εξόρυξη, τη μεταποίηση (επίσης αναφέρεται ως ξεχωριστή υποομάδα), τις κατασκευές, την ηλεκτρική ενέργεια, το νερό και το φυσικό αέριο. Ο μεταποιητικός αναφέρεται σε βιομηχανίες που ανήκουν στα τμήματα ISIC 15-37. Οι υπηρεσίες αντιστοιχούν στα τμήματα ISIC 50-99 και περιλαμβάνουν προστιθέμενη αξία στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο (συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων και εστιατορίων), στις μεταφορές και στις κρατικές, οικονομικές, επαγγελματικές και προσωπικές υπηρεσίες όπως εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη και υπηρεσίες ακινήτων. Περιλαμβάνονται επίσης οι τεκμαρτές χρεώσεις τραπεζικών υπηρεσιών, οι εισαγωγικοί δασμοί και τυχόν στατιστικές αποκλίσεις και αποκλίσεις αναπροσαρμογής (WB, 2022b).

βιομηχανίας και μεταποίησης, ενώ ελάχιστα ο αγροτικός τομέας. Όμοια, οι υπηρεσίες υπερτερούν χαρακτηριστικά με αρκετά μεγαλύτερο ποσοστό στις ΗΠΑ, αλλά σε μικρότερο ποσοστό όμως σε παγκόσμιο επίπεδο και αρκετά μικρότερο ποσοστό στην Κίνα και στη Ρωσία, ενώ η Κίνα όπως και η Ρωσία παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά στη βιομηχανία και στη μεταποίηση, αλλά και υψηλότερα στον αγροτικό τομέα (κυρίως η Κίνα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Δομή προστιθέμενης αξίας ΑΕΠ (GDP Structure of Value Added)

	GDP Structure of Value Added													
	GDP			Agriculture			Industry			Manufacturing			Services	
	\$ billions			% of GDP			% of GDP			% of GDP			% of GDP	
	2010	2020		2010	2020		2010	2020		2010	2020		2010	2020
Austria	392,3	433,3		1,30	1,10		25,50	25,50		16,50	16,30		62,30	63,10
Belgium	481,4	521,7		0,80	0,60		20,90	19,50		13,30	12,40		67,70	69,60
Bulgaria	50,7	69,9		4,00	3,50		23,80	21,90		12,70	13,30		59,50	61,30
Croatia	60,4	57,2		3,70	3,20		21,40	21,20		13,00	12,10		59,80	59,30
Cyprus	25,7	24,7		2,10	1,90		14,50	12,60		5,10	5,50		71,60	74,30
Czech R.	209,1	245,3		1,50	1,90		33,20	30,80		21,00	21,90		55,80	58,30
Denmark	322,0	356,1		1,20	1,30		19,70	21,20		10,90	14,00		65,40	64,60
Estonia	19,5	30,7		3,20	2,20		24,40	22,70		13,70	12,90		59,90	62,70
Finland	249,4	271,8		2,40	2,40		26,20	24,00		17,00	14,30		58,90	60,10
France	2.645,2	2.630,3		1,60	1,60		17,80	16,40		10,30	9,40		70,70	71,20
Germany	3.399,7	3.846,4		0,80	0,70		26,80	26,50		19,70	18,20		62,30	63,30
Greece	297,1	188,8		3,00	4,20		14,90	15,00		7,90	8,90		70,30	68,60
Hungary	132,2	156,7		3,00	3,40		25,20	24,60		18,10	17,50		56,70	56,60
Ireland	221,9	425,9		1,00	0,90		23,30	38,00		19,50	34,50		66,70	54,80
Italy	2.136,1	1.892,6		1,80	2,00		21,90	21,60		14,20	14,80		66,30	66,80
Latvia	24,0	33,6		4,10	4,00		20,40	19,40		11,90	10,90		64,50	63,50
Lithuania	37,1	56,5		3,00	3,20		26,20	25,00		16,90	15,70		60,70	61,60
Luxembourg	56,2	73,4		0,30	0,20		11,00	11,20		5,00	4,60		78,90	79,70
Malta	9,0	14,9		1,30	0,40		17,60	13,40		11,20	7,50		69,30	76,90
Netherlands	847,4	913,9		1,80	1,60		19,70	17,80		10,50	10,80		68,40	69,80
Poland	479,8	596,6		2,90	2,50		28,90	27,70		15,30	16,00		56,30	57,80
Portugal	238,1	228,5		1,90	2,10		20,00	19,40		11,60	11,90		66,10	65,70
Romania	166,3	249,5		5,00	4,00		38,00	26,90		23,00	16,30		46,20	59,80
Slovakia	90,8	105,2		1,60	1,80		30,60	27,40		18,00	17,50		58,40	60,40
Slovenia	48,2	53,6		1,90	2,10		26,50	29,40		17,50	20,70		58,80	56,90
Spain	1.422,1	1.281,5		2,40	3,10		23,20	20,40		11,40	11,00		66,30	67,80
Sweden	495,8	541,5		1,60	1,40		23,80	21,10		14,70	12,10		62,80	66,10
Russia	1.524,9	1.488,3		3,30	4,00		30,00	29,80		12,80	13,40		53,10	56,10
USA	15.049,0	20.893,7		1,00	1,10		19,30	18,40		11,90	11,20		76,30	80,10
China	6.087,2	14.687,7		9,30	7,70		46,50	37,80		31,60	26,30		44,20	54,50
EE Av.	14.557,5	15.300,1		2,19	2,12		23,16	22,24		14,07	14,11		63,36	64,47
World	66.596,1	84.906,8		3,90	4,40		27,60	26,30		15,90	16,00		62,80	65,70

Πηγή: World Bank και προσωπική επεξεργασία

Για την περίοδο 2010-2020, παρατηρούμε ότι το ΑΕΠ σημείωσε μικρή αύξηση συνολικά στην ΕΕ (αυξήθηκε σε 20 χώρες εκτός από Κροατία, Κύπρο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία), μεγαλύτερη αύξηση στις ΗΠΑ και αρκετά μεγαλύτερη σε παγκόσμιο επίπεδο έως εντυπωσιακή (άνω διπλασιασμού) στην Κίνα, ενώ μειώθηκε στη Ρωσία. Την ίδια περίοδο διαφαίνεται ότι η ΕΕ παρουσιάζει οριακή αύξηση στους τομείς υπηρεσιών και μεταποίησης, αλλά έχει οριακή μείωση στους άλλους, όμοια και σε παγκόσμιο επίπεδο με τη διαφορά ισχνής αύξησης στον γεωργικό τομέα, όπως και στις ΗΠΑ αλλά με μεγαλύτερη αύξηση στις υπηρεσίες, ενώ η Κίνα έχει αύξηση μόνο στις υπηρεσίες και μείωση στους άλλους τομείς, σε αντίθεση με τη Ρωσία που έχει οριακή μείωση στη βιομηχανία και μικρή αύξηση στους άλλους τομείς.

4.3.2. Ετήσια Αύξηση Πραγματικού ΑΕΠ (Real GDP growth, % annual) ¹²⁰

Την χρονική περίοδο 2000 έως και 2022, παρατηρούμε σε παγκόσμιο επίπεδο συνεχώς θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ, εκτός από το 2009 (-0,1%) που παρουσιάζεται ύφεση λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και το 2020 (-3%) λόγω της πανδημίας, με μέσο όρο ετήσιας αύξησης 3,6%. Η ΕΕ με 1,6% έχει μικρότερο συνολικά μέσο όρο ετήσιας αύξησης, με συνεχώς αλλά μικρότερους θετικούς ρυθμούς, ενώ παρουσιάζει μεγαλύτερη ύφεση το 2009 (-4,2%), το 2020 (5,6%) και το 2012 (-0,7%). Οι ΗΠΑ με 2% έχουν λίγο μεγαλύτερο μέσο όρο ετήσιας αύξησης, διαθέτοντας συνεχώς ισχνά μεγαλύτερους θετικούς ρυθμούς, ενώ παρουσιάζουν μικρότερη ύφεση το 2009 (-2,6%) και το 2020 (3,4%). Η Κίνα με συνολικά υψηλό μέσο όρο ετήσιας αύξησης 8,4% έχει όλη την περίοδο σημαντικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, χωρίς να παρουσιάζει ύφεση λόγω μεγέθους της εσωτερικής της οικονομίας, καθώς οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσονται με μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης (growth rate) από τις αναπτυγμένες χώρες, λόγω του φαινομένου της οικονομικής σύγκλισης (economic convergence). Η Ρωσία, ως οικονομία σε μετάβαση (transition economy) και αναπτυσσόμενη (developing) χώρα, έχει συνολικά μέσο όρο ετήσιας αύξησης (3,4%) υψηλότερο από της ΕΕ και λίγο μικρότερο του παγκόσμιου, με σημαντικά υψηλούς ρυθμούς μέχρι το 2008, ενώ στη συνέχεια το 2009 έχει σημαντική ύφεση (-7,8%) λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, επανακάμπτει όμως με μικρότερους ρυθμούς ανάπτυξης έχοντας όμως ύφεση (-2%) το 2015 λόγω τιμών πετρελαίου και κυρώσεων από τη Δύση, όπως και λόγω πανδημίας το 2020 (-2,7%).

Το 2022 η ΕΕ έχει 3,2% ανάπτυξη (μικρότερη όμως από το 2021 λόγω ενεργειακής κρίσης και κυρώσεων με Ρωσία), ίδια με τον παγκόσμιο μέσο όρο και της Κίνας, ενώ οι ΗΠΑ έχουν μικρότερη ανάπτυξη 1,6% σε αντίθεση με τη Ρωσία, που παρουσιάζει ύφεση (-3,4%) λόγω των δυτικών κυρώσεων για την εισβολή στην Ουκρανία. Το 2000 μεγαλύτερη ανάπτυξη στην ΕΕ έχει η Εσθονία (10,1%) και ύφεση η Μάλτα (1%), το 2020 η Ιρλανδία έχει τη μεγαλύτερη ανάπτυξη (6,2%) ενώ τη μεγαλύτερη ύφεση έχουν η Ελλάδα και η Ιταλία με 9%. Για το 2022 στην ΕΕ συνεχίζει να έχει υψηλότερη ανάπτυξη (9%) η Ιρλανδία, ενώ η Εσθονία έχει τη μικρότερη με 1%. Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από ΔΝΤ, αναμένεται η επηρεαστεί αρνητικά η παγκόσμια οικονομία λόγω ενεργειακής κρίσης και συνεπειών από τον πόλεμο Ρωσίας - Ουκρανίας με συνέπεια η ΕΕ να έχει ισχνό ρυθμό ανάπτυξης (0,7%) που είναι ελάχιστα μικρότερο από τις ΗΠΑ (1%), μικρότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (2,7%)

¹²⁰ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

και της Κίνας (4,4%), ενώ αντίθετα η οικονομία της Ρωσίας πλήττεται σημαντικά και παρουσιάζει ύφεση (-2,3%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Ετήσια αύξηση Πραγματικού ΑΕΠ (Real GDP growth, % annual)

	Real GDP growth (Annual percent change)																										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22		
Austria	3.4	1.3	1.7	0.9	2.7	2.2	3.5	3.7	1.5	-3.8	1.8	2.9	0.7	0	0.7	1	2	2.3	2.5	1.5	6.7	4.6	1.7	1	1.5		
Belgium	3.7	1.1	1.7	1	3.6	2.3	2.6	3.7	0.4	-2	2.9	1.7	0.7	0.5	1.6	2	1.3	1.6	1.8	2.1	5.7	6.2	2.4	0.4	1.6		
Bulgaria	4.6	3.8	5.9	5.2	6.5	7.1	6.8	6.6	6.1	-3.3	1.5	2.1	0.8	-0.6	1	3.4	3	2.8	2.7	4	-4.4	4.2	3.9	3	3.2		
Croatia	3.7	3	5.7	5.5	4.1	4.3	4.9	4.9	1.9	-7.3	1.3	-0.1	-2.3	-0.4	-0.3	2.5	3.5	3.4	2.9	3.5	-8.1	10.2	5.9	3.5	2.2		
Cyprus	6	4	3.7	2.6	5	4.9	4.7	5.1	3.6	-2	2	0.4	-3.4	-6.6	-1.8	3.4	6.5	5.9	5.7	5.3	5	5.6	3.5	2.5	2.6		
Czech R.	4	3	1.6	3.6	4.8	6.6	6.8	5.6	2.7	-4.7	2.4	1.8	-0.8	0	2.3	5.4	2.5	5.2	3.2	3	-5.5	3.5	1.9	1.5	2.6		
Denmark	3.7	0.8	0.5	0.4	2.7	2.3	3.9	0.9	-0.5	-4.9	1.9	1.3	0.2	0.9	1.6	2.3	3.2	2.8	2	1.5	-1	4.9	2.6	0.6	1.4		
Estonia	10.1	6	6.8	7.6	6.8	9.5	9.8	7.6	-5.1	-14.6	2.4	7.3	3.2	1.5	3	1.9	3.2	5.8	3.8	3.7	-0.6	8	1	1.8	3.9		
Finland	5.8	2.6	1.7	2	4	2.8	4	5.3	0.8	-8.1	3.2	2.5	-1.4	-0.9	-0.4	0.5	2.8	3.2	1.1	1.2	-2.2	3	2.1	0.5	1.5		
France	4.1	1.9	1.2	0.8	2.6	1.7	2.6	2.4	0.2	-2.8	1.8	2.2	0.4	0.7	1	1.1	1	2.4	1.8	1.9	-7.9	6.8	2.5	0.7	1.3		
Germany	2.9	1.7	-0.2	-0.7	1.2	0.7	3.8	3	1	-5.7	4.2	3.9	0.4	0.4	2.2	1.5	2.2	2.7	1	1.1	-3.7	2.6	1.5	-0.3	1.2		
Greece	3.9	4.1	3.9	5.8	5.1	0.6	5.7	3.3	-0.3	-4.3	5.5	-10.1	-7.1	-2.5	0.5	-0.2	-0.5	1.1	1.7	1.8	-9	8.3	5.2	1.8	0.5		
Hungary	4.5	4.1	4.7	4.1	4.8	4.2	4	0.2	1.1	-6.7	1.1	1.9	-1.4	1.9	4.2	3.8	2.3	4.3	5.4	4.6	-4.5	7.1	5.7	1.8	2.7		
Ireland	9.4	5.3	5.9	3	6.8	5.7	5	5.3	-4.5	-5.1	1.7	0.8	0	1.1	8.6	24.4	2	9	8.5	5.4	6.2	13.6	9	4	5.5		
Italy	3.8	2	0.3	0.1	1.4	0.8	1.8	1.5	-1	-5.3	1.7	0.7	-3	-1.8	0	0.8	1.3	1.7	0.9	0.5	-9	6.7	3.2	-0.2	0.4		
Latvia	5.7	6.3	7.1	8.4	8.3	10.7	12	9.9	-3.2	-14.2	4.5	2.6	7	2	1.9	3.9	2.4	3.3	4	2.5	-3.8	4.5	2.5	1.6	3.4		
Lithuania	3.7	6.5	6.8	10.6	6.6	7.7	7.4	11.1	2.6	-14.8	1.7	6	3.8	3.6	3.5	2	2.5	4.3	4	4.6	-0.1	5	1.8	1.1	4.0		
Luxembourg	8.4	3.1	3.2	2.6	4.2	2.5	6	8.1	-0.3	-3.2	3.8	1	1.6	3.2	2.6	2.3	5	1.3	2	3.3	-1.8	6.9	1.6	1.1	2.9		
Malta	-1	-1.2	2.6	4.1	0.1	3.4	2.5	4.8	3.8	-1.1	5.5	0.5	4.1	5.5	7.6	9.6	3.4	10.9	6.2	5.9	-8.3	10.3	6.2	3.3	3.7		
Netherlands	4.2	2.3	0.2	0.2	2	2	3.5	3.8	2.2	-3.7	1.3	1.5	-1	-0.1	1.4	2	2.2	2.9	2.4	2	-3.9	4.9	4.5	0.8	1.6		
Poland	4.3	1.2	1.4	3.5	5	3.5	6.1	7.1	4.2	2.8	3.7	4.8	1.3	1.1	3.4	4.2	3.1	4.8	5.4	4.7	-2.2	5.9	3.8	0.5	3.6		
Portugal	3.8	1.9	0.8	-0.9	1.8	0.8	1.6	2.5	0.3	-3.1	1.7	-1.7	-4.1	-0.9	0.8	1.8	2	3.5	2.8	2.7	-8.4	4.9	6.2	0.7	0.9		
Romania	2.9	5.2	5.7	2.3	10.4	4.7	8	7.2	9.3	-5.5	3.9	1.9	2	3.8	3.6	3	4.7	7.3	4.5	4.2	-3.7	5.9	4.8	3.1	3.8		
Slovak R.	1.2	3.3	4.5	5.5	5.3	6.6	8.5	10.8	5.6	-5.5	6.3	2.6	1.4	0.7	2.7	5.2	1.9	3	3.8	2.6	-4.4	3	1.8	1.5	3.3		
Slovenia	3.7	3.2	3.5	3	4.4	3.8	5.7	7	3.5	-7.5	1.3	0.9	-2.6	-1	2.8	2.2	3.2	4.8	4.5	3.5	-4.3	8.2	5.7	1.7	2.6		
Spain	5.1	3.9	2.7	3	3.1	3.7	4.1	3.6	0.9	-3.8	0.2	-0.8	-3	-1.4	1.4	3.8	3	3	2.3	2.1	-10.8	5.1	1.3	1.2	1.5		
Sweden	4.8	1.4	2.2	2.3	4.3	2.9	4.7	3.4	-0.5	-4.3	1.6	3.2	-0.6	1.2	2.7	4.5	2.1	2.6	2	2	-2.2	5.1	2.6	-0.1	2.3		
EU	3.9	2.3	1.3	1.1	2.8	2.1	3.7	3.4	0.9	-4.2	2.1	1.9	-0.7	0	1.7	2.5	2.1	3	2.2	2	-5.6	5.4	3.2	0.7	1.6		
Russia	10	5.1	4.7	7.3	7.2	6.4	8.2	8.5	5.2	-7.8	4.5	5.1	4	1.8	0.7	-2	0.2	1.8	2.8	2.2	-2.7	4.7	3.4	-2.3	3.2		
China	8.5	8.3	9.1	10	10.1	11.4	12.7	14.2	9.6	9.4	10.6	9.6	7.8	7.8	7.4	7	6.9	6.9	6.8	6	2.2	8.1	3.2	4.4	8.4		
USA	4.1	1	1.7	2.8	3.9	3.5	2.8	2	0.1	-2.6	2.7	1.5	2.3	1.8	2.3	2.7	1.7	2.3	2.9	2.3	-3.4	5.7	1.6	1	2.0		
World	4.8	2.5	2.9	4.3	5.4	4.9	5.4	5.6	3.1	-0.1	3.4	4.3	3.5	3.4	3.5	3.4	3.3	3.8	3.6	2.8	1.3	6	3.2	2.7	3.6		

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

4.3.3. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP pc, current prices \$ pc)¹²¹

Σε παγκόσμιο επίπεδο το κατά κεφαλή ΑΕΠ γενικά αυξάνεται την χρονική περίοδο 2000 έως και 2022, εκτός από τα έτη 2009 (παγκόσμια οικονομική κρίση), 2015 (πτώση τιμών πετρελαίου) και 2020 (πανδημία). Η ΕΕ για την ίδια περίοδο έχει μέσο όρο κατά κεφαλή ΑΕΠ 31.060\$, που είναι μεγαλύτερο από το παγκόσμιο μέσο όρο 9.474\$, της Κίνας 5.725\$ και της Ρωσίας 9.494\$, αλλά αρκετά μικρότερο από των ΗΠΑ 51.939\$. Στην ΕΕ το κατά κεφαλή ΑΕΠ έχει υψηλή αύξηση από το 2000 έως το 2008, ενώ από το 2009 που μειώνεται σημαντικά λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, στη συνέχεια αυξομειώνεται με γενικά θετικές τάσεις και επανέρχεται από το 2021 σε ισχνά υψηλότερα επίπεδα του 2008. Η Ρωσία γενικά παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή αύξηση στο κατά κεφαλή ΑΕΠ από το 2000 έως το 2014, ενώ από το 2015

¹²¹ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

που έχει σημαντική μείωση λόγω τιμών πετρελαίου και δυτικών κυρώσεων, έχουμε στη συνέχεια θετική αυξομείωση και επαναφορά το 2022 σε λίγο υψηλότερα επίπεδα από του 2015.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (GDP pc, current prices \$ pc)

	GDP per capita, current prices (U.S. dollars per capita)																									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22	
Austria	24.636	24.559	26.508	32.299	36.884	38.451	40.675	46.923	51.914	48.112	46.955	51.452	48.617	50.747	51.814	44.268	45.279	47.321	51.254	50.239	48.636	53.332	52.062	52.316	44.041	
Belgium	23.137	23.067	25.044	30.708	35.498	36.945	38.842	44.497	48.493	44.892	44.448	47.564	44.824	46.849	47.897	41.147	42.076	44.274	47.689	46.740	45.239	51.849	50.598	50.906	41.405	
Bulgaria	1.625	1.797	2.091	2.711	3.370	3.870	4.477	5.812	7.156	6.878	6.753	7.872	7.454	7.703	7.926	7.099	7.596	8.414	9.490	9.914	10.120	11.746	12.505	13.221	6.712	
Croatia	4.985	5.413	6.294	8.130	9.747	10.622	11.798	14.047	16.415	14.654	14.069	14.756	13.400	13.837	13.764	11.932	12.529	13.628	15.227	15.313	14.131	16.785	17.318	18.451	12.556	
Cyprus	14.465	14.905	16.188	20.389	23.970	25.527	27.449	31.775	36.010	32.650	31.439	32.819	28.994	27.602	26.995	23.429	24.692	26.746	29.547	29.412	27.784	30.957	29.535	30.240	26.664	
Czech R.	6.015	6.627	8.056	9.823	11.752	13.447	15.285	18.528	22.926	19.908	19.984	21.891	19.881	20.130	19.915	17.843	18.597	20.667	23.468	23.714	23.001	26.849	28.095	29.856	18.104	
Denmark	30.799	30.807	33.276	40.512	46.571	48.872	52.121	58.641	64.531	58.287	58.177	61.864	58.623	61.326	62.729	53.478	54.863	57.773	61.724	59.679	61.006	68.202	65.713	66.394	54.329	
Estonia	4.085	4.516	5.358	7.216	8.923	10.427	12.657	16.765	18.273	14.756	14.697	17.485	17.414	19.056	20.254	17.404	18.290	20.431	23.176	23.427	23.576	27.962	29.344	31.216	16.326	
Finland	24.380	25.001	27.008	32.962	37.816	39.147	41.309	48.590	53.898	47.542	46.647	51.264	47.851	50.006	50.435	42.867	43.866	46.437	50.032	48.668	49.158	53.774	50.818	51.177	43.890	
France	23.212	23.245	25.137	30.683	35.016	36.057	37.796	43.060	47.155	43.191	42.179	45.420	42.372	44.145	44.616	37.938	38.349	40.134	43.061	41.925	40.378	45.188	42.330	42.646	38.808	
Germany	23.925	23.870	25.460	30.669	34.535	35.020	36.894	42.300	46.368	42.339	42.380	46.697	43.883	46.299	48.036	41.107	42.124	44.637	47.961	46.799	46.735	51.238	48.398	49.430	40.768	
Greece	12.165	12.473	14.066	18.378	21.830	22.418	24.649	28.656	31.902	29.578	26.743	25.437	21.845	21.712	21.554	18.024	17.906	18.552	19.751	19.130	17.603	20.263	20.876	21.372	21.109	
Hungary	4.619	5.270	6.645	8.411	10.276	11.188	11.469	13.905	15.743	13.036	13.173	14.196	12.936	13.666	14.252	12.690	13.086	14.609	16.423	16.731	16.044	18.732	18.983	20.119	12.873	
Ireland	26.186	28.120	32.482	40.940	47.389	50.476	53.739	60.770	60.990	51.943	48.621	52.122	49.029	51.472	55.542	61.903	62.668	69.685	78.989	80.690	85.225	100.129	102.217	106.997	58.753	
Italy	20.153	20.506	22.386	27.580	31.343	32.031	33.448	37.828	40.819	36.983	35.816	38.276	34.744	35.535	35.836	30.464	31.191	32.649	34.918	33.628	31.707	35.473	33.740	33.662	32.481	
Latvia	3.343	3.554	4.121	5.122	6.343	7.570	9.690	14.080	16.435	12.243	11.317	13.371	13.787	14.927	15.686	13.728	14.259	15.626	17.807	17.871	17.623	20.546	21.482	22.764	12.632	
Lithuania	3.293	3.526	4.141	5.499	6.699	7.860	9.237	12.306	15.018	11.848	12.009	14.393	14.376	15.734	16.577	14.265	15.004	16.879	19.195	19.578	20.216	23.386	24.032	25.656	13.264	
Luxembourg	48.984	48.719	53.228	66.160	77.031	81.729	91.478	108.344	121.616	110.249	112.049	120.526	113.953	121.423	125.200	106.710	107.948	111.212	118.466	114.358	117.064	136.701	127.673	128.819	101.775	
Malta	10.482	10.448	11.346	13.730	15.261	15.930	16.818	19.696	22.378	21.224	21.842	23.222	22.675	24.973	27.080	25.228	25.898	29.295	32.176	31.867	28.997	33.667	32.912	33.793	22.485	
Netherlands	26.328	26.996	29.402	35.814	40.477	42.055	44.936	51.880	58.015	52.807	51.166	54.342	50.176	52.277	53.026	45.303	46.165	48.800	53.225	52.673	52.222	57.997	56.298	57.629	47.060	
Poland	4.485	4.988	5.206	5.700	6.685	8.024	9.032	11.253	13.999	11.532	12.620	13.880	13.097	13.688	14.272	12.564	12.439	13.869	15.468	15.727	15.802	17.946	19.023	20.045	11.795	
Portugal	11.531	11.735	12.928	15.794	18.056	18.791	19.840	22.814	24.946	23.126	22.539	23.213	20.577	21.654	22.109	19.252	19.986	21.483	23.573	23.333	22.177	24.296	24.910	25.486	20.377	
Romania	1.662	1.803	2.114	2.673	3.484	4.604	5.740	8.262	10.386	8.518	8.195	9.076	8.491	9.530	10.022	8.942	9.520	10.777	12.361	12.863	12.909	14.795	15.619	16.228	8.363	
Slovak R.	3.840	3.982	4.627	6.342	8.040	9.142	10.700	14.375	18.075	16.592	16.859	18.447	17.451	18.217	18.670	16.351	16.522	17.544	19.412	19.319	19.254	21.053	20.565	22.295	14.582	
Slovenia	10.259	10.502	11.805	14.874	17.255	18.152	19.724	23.912	27.744	24.854	23.570	25.156	22.674	23.517	24.264	20.899	21.681	23.511	26.224	26.112	25.605	29.298	29.469	30.840	21.785	
Spain	14.761	15.401	17.098	21.501	24.932	26.438	28.414	32.589	35.484	32.131	30.567	31.677	28.345	29.085	29.525	25.764	26.536	28.197	30.423	29.576	27.039	30.090	29.198	29.729	27.164	
Sweden	29.589	27.207	29.846	37.249	42.737	43.350	46.426	53.497	55.930	46.735	52.659	60.540	57.816	60.845	59.705	51.274	51.590	53.459	54.296	51.694	52.706	60.816	56.361	60.473	49.406	
EU	17.063	17.302	18.868	23.115	26.479	27.541	29.293	33.832	37.338	33.717	33.263	35.914	33.326	34.774	35.537	30.694	31.394	33.319	36.013	35.287	34.459	38.585	37.276	38.105	31.060	
Russia	1.902	2.255	2.553	3.198	4.404	5.709	7.426	9.761	12.464	9.157	11.431	14.306	15.288	15.929	14.008	9.258	8.724	10.724	11.262	11.555	10.155	12.219	14.665	14.705	9.494	
China	951	1.045	1.141	1.282	1.500	1.751	2.095	2.691	3.447	3.813	4.500	5.553	6.283	7.040	7.646	8.034	8.063	8.760	9.849	10.170	10.525	12.562	12.970	13.629	5.725	
USA	36.313	37.101	37.946	39.405	41.642	44.034	46.217	47.943	48.471	47.102	48.586	50.008	51.737	53.246	55.084	56.730	57.840	59.886	62.770	65.052	63.078	69.227	75.180	78.422	51.939	
World	5.671	5.559	5.654	6.245	6.943	7.429	7.949	8.864	9.604	8.990	9.717	10.684	10.738	10.918	11.077	10.333	10.386	10.917	11.489	11.559	11.156	12.616	13.396	13.924	9.474	

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

Η ΕΕ το 2000 έχει κατά κεφαλή ΑΕΠ 17.063\$ που είναι κατά πολύ υψηλότερο της Ρωσίας (1.902\$), με το Λουξεμβούργο να έχει το υψηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ (48.984\$) και τη Ρουμανία το χαμηλότερο (1.662\$). Το 2022 η ΕΕ έχει κατά κεφαλή ΑΕΠ 37.276\$, που είναι πάλι σημαντικά υψηλότερο της Ρωσίας (14.665\$), με το Λουξεμβούργο πάλι να έχει το υψηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ (127.673\$) και τη Βουλγαρία το χαμηλότερο (12.505\$). Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, παρόλο το αρνητικό κλίμα στην παγκόσμια οικονομία λόγω ενεργειακής κρίσης και συνεπειών από τον πόλεμο Ρωσίας - Ουκρανίας, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αναμένεται να αυξηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο (13.924\$), όπως και στην ΕΕ (38.105\$), στην Κίνα (13.629\$), στις ΗΠΑ (78.422\$) και ισχνά στην Ρωσία (14.705\$).

4.3.4. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (GDP pc PPP, current prices \$ pc)¹²²

Τη χρονική περίοδο 2000 με 2022, το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα σε PPP (μονάδες αγοραστικής δύναμης) γενικά αυξάνεται συνεχώς στην ΕΕ, εκτός από τα έτη 2009 (παγκόσμια οικονομική κρίση) και 2020 (πανδημία), έχοντας μέσο όρο 35.929\$, που είναι μεγαλύτερο της Ρωσίας (21.723\$) και της Κίνας (10.266\$), αλλά μικρότερο των ΗΠΑ (51.939\$). Η Ρωσία γενικά παρουσιάζει συνεχώς σημαντική αύξηση στο κατά κεφαλήν εισόδημα PPP από το 2000 έως το 2022, εκτός από τα έτη 2009 (παγκόσμια οικονομική κρίση), 2014 και 2015 (τιμές πετρελαίου και δυτικές κυρώσεις), όπως και το 2020 (πανδημία), όπου και εμφανίζει μείωση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (GDP pc PPP, current prices \$ pc)

	GDP per capita, current prices (Purchasing power parity; international dollars per capita)																								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22
Austria	30.875	31.849	32.717	33.527	35.147	36.811	39.055	41.469	42.746	41.301	42.466	44.469	46.478	47.937	48.814	49.955	52.660	54.394	56.637	58.680	55.125	59.759	66.680	69.399	45.633
Belgium	29.110	30.022	30.871	31.665	33.545	35.233	37.015	39.140	39.760	38.892	40.162	41.082	42.409	43.755	45.043	46.365	48.680	50.727	52.678	54.481	51.703	57.055	62.065	64.125	42.672
Bulgaria	7.063	7.744	8.374	9.038	9.936	11.031	12.207	13.432	14.591	14.284	14.794	15.792	16.376	16.692	17.670	18.459	20.146	21.617	22.890	24.409	23.739	26.051	29.178	31.303	16.327
Croatia	12.735	13.670	14.670	15.783	16.871	18.129	19.607	21.131	21.945	20.501	20.536	21.013	21.395	22.080	22.327	23.305	25.211	27.129	28.842	30.552	28.534	32.879	37.550	40.485	22.452
Cyprus	23.392	24.613	25.633	26.518	28.235	30.110	32.024	33.932	34.994	33.616	33.765	33.755	31.906	30.237	29.887	31.848	35.852	38.516	41.227	43.593	41.348	45.065	49.504	52.057	33.894
Czech R.	16.895	17.881	18.501	19.558	21.045	23.129	25.395	27.452	28.482	27.114	28.010	29.027	29.270	30.813	32.542	33.933	36.137	39.031	41.129	42.972	40.927	44.951	48.919	51.329	30.570
Denmark	33.713	34.631	35.209	35.942	37.792	39.789	42.495	43.881	44.261	42.085	43.204	44.483	44.893	46.829	48.040	49.265	52.160	55.673	57.812	59.469	58.816	64.046	69.845	72.167	47.145
Estonia	12.389	13.514	14.747	16.283	17.965	20.410	23.231	25.784	24.997	21.519	22.360	24.557	25.996	27.465	28.928	29.184	31.310	33.903	35.901	37.770	37.939	42.637	46.126	48.644	26.735
Finland	27.735	29.045	29.921	31.055	33.076	34.949	37.343	40.221	41.130	37.867	39.357	41.016	40.969	41.587	41.836	42.570	44.995	47.622	49.227	50.677	50.079	53.654	58.659	61.009	41.069
France	28.594	29.599	30.199	30.840	32.260	33.594	35.293	36.872	37.432	36.428	37.358	38.790	39.037	40.952	41.576	42.289	44.422	46.370	48.190	49.782	46.267	51.322	56.200	58.421	39.725
Germany	29.444	30.592	30.983	31.384	32.645	33.963	36.419	38.605	39.835	37.939	40.101	42.541	43.359	44.994	47.011	47.622	50.574	53.374	55.021	56.468	54.993	58.757	63.835	65.865	43.498
Greece	19.663	20.820	21.868	23.532	25.330	26.210	28.456	30.096	30.501	29.287	27.954	25.629	24.818	25.896	26.541	26.676	27.489	28.518	29.761	30.888	28.457	32.230	36.466	38.608	27.265
Hungary	14.192	15.135	16.140	17.186	18.544	19.975	21.466	22.124	22.834	21.471	22.010	22.967	23.179	24.459	25.615	26.749	27.899	29.838	32.254	34.344	33.218	37.201	42.132	44.435	24.823
Ireland	32.162	34.096	36.043	37.250	40.064	42.651	44.868	47.173	45.200	42.876	43.919	45.041	46.335	47.773	51.032	68.918	71.291	78.002	85.607	90.697	96.619	113.268	131.034	139.844	59.649
Italy	29.209	30.430	30.965	31.513	32.577	33.621	35.131	36.478	36.514	34.562	35.416	36.251	36.143	36.289	36.461	37.176	40.231	42.112	43.610	44.703	41.279	46.165	51.062	52.825	37.300
Latvia	8.933	9.830	10.840	12.097	13.586	15.698	18.296	20.837	20.708	18.110	17.858	19.110	21.181	22.514	23.724	24.872	26.591	28.571	30.669	32.233	31.594	34.644	38.124	40.197	21.766
Lithuania	9.699	10.652	11.642	13.233	14.644	16.539	18.608	21.487	22.704	19.676	20.670	22.885	24.704	26.722	28.184	28.842	30.922	33.827	36.363	38.809	39.214	42.765	46.159	48.336	25.172
Luxembourg	66.404	69.127	71.652	74.261	78.311	81.658	87.740	95.956	95.969	91.619	94.559	95.683	97.749	102.120	106.564	109.154	114.498	116.621	119.507	123.206	120.086	131.874	141.587	146.260	99.387
Malta	19.314	19.384	20.027	21.112	21.569	22.838	23.995	25.781	27.133	26.794	28.405	29.063	30.424	32.560	34.755	37.922	40.137	44.884	47.211	49.058	43.658	50.005	56.338	59.860	32.712
Netherlands	33.528	34.811	35.170	35.727	37.263	39.104	41.633	44.307	46.004	44.383	45.274	46.703	47.342	49.314	49.338	50.419	52.441	55.509	57.840	59.675	57.612	62.685	69.715	72.364	47.643
Poland	11.814	12.229	12.603	13.310	14.358	15.335	16.784	18.470	19.620	20.295	21.370	22.828	23.745	24.553	25.471	26.856	28.321	30.162	32.532	34.689	34.348	37.997	42.466	44.249	23.485
Portugal	20.651	21.376	21.757	21.897	22.832	23.689	24.772	26.028	26.573	25.884	26.638	26.769	26.438	27.936	28.742	29.669	31.604	33.086	34.898	36.466	33.754	36.892	42.067	43.949	28.279
Romania	8.287	8.927	9.853	10.362	11.808	12.830	14.372	15.923	18.164	17.437	17.079	17.851	18.834	19.746	20.612	21.547	24.197	27.220	29.282	31.226	30.571	33.936	38.097	40.673	19.920
Slovak R.	12.419	13.160	13.968	15.038	16.266	17.884	20.001	22.766	24.483	23.268	24.992	26.175	26.905	27.929	28.944	29.986	29.668	30.901	32.793	34.203	33.061	35.463	38.620	40.546	25.169
Slovenia	18.012	18.988	19.920	20.904	22.385	23.950	26.033	28.503	30.070	27.675	28.181	28.969	29.066	29.990	30.883	31.647	33.947	36.680	39.211	41.011	39.428	44.162	49.968	52.518	30.417
Spain	23.877	25.245	25.919	26.721	27.856	29.232	30.877	32.218	32.590	31.301	31.597	31.872	31.725	32.453	33.544	34.939	37.310	39.626	41.328	42.600	38.244	41.838	46.551	48.594	33.455
Sweden	29.393	30.401	31.441	32.675	34.868	36.841	39.463	41.605	41.877	39.953	42.499	44.450	45.259	46.099	46.937	48.858	50.062	52.413	54.124	55.656	54.830	59.587	63.877	65.459	44.486
EU	23.984	25.040	25.697	26.409	27.763	29.124	31.035	32.824	33.650	32.347	33.374	34.624	35.092	36.293	37.331	38.492	40.856	43.185	45.111	46.738	44.536	48.903	53.960	56.161	35.929
Russia	10.512	11.346	12.127	13.333	14.728	16.222	18.133	20.429	21.700	20.118	21.272	22.784	24.279	26.045	25.731	24.062	24.104	25.999	27.386	28.495	28.181	30.876	31.967	32.391	21.723
China	2.886	3.174	3.495	3.897	4.381	5.003	5.783	6.750	7.501	8.222	9.160	10.181	11.137	11.905	12.496	12.962	13.432	14.152	15.410	16.564	17.115	19.260	21.291	23.038	10.266
USA	36.313	37.101	37.946	39.405	41.642	44.034	46.217	47.943	48.471	47.102	48.586	50.008	51.737	53.246	55.084	56.730	57.840	59.886	62.770	65.052	63.078	69.227	75.180	78.422	51.939

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

Η ΕΕ το 2000 έχει κατά κεφαλήν εισόδημα PPP 23.984\$ που είναι κατά πολύ υψηλότερο από της Ρωσίας (10.512\$), με το Λουξεμβούργο να έχει το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα PPP (66.404\$) και τη Βουλγαρία το χαμηλότερο (7.063\$). Το 2022 η ΕΕ έχει κατά κεφαλήν εισόδημα PPP 53.960\$, που είναι πάλι σημαντικά υψηλότερο από της Ρωσίας (31.967\$), με το Λουξεμβούργο πάλι να έχει το υψηλότερο κεφαλήν εισόδημα PPP

¹²² Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

(141.587\$) και τη Βουλγαρία το χαμηλότερο (29.178\$). Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, παρόλο το αρνητικό κλίμα στην παγκόσμια οικονομία λόγω ενεργειακής κρίσης και συνεπειών από τον πόλεμο Ρωσίας - Ουκρανίας, το κατά κεφαλήν εισόδημα PPP αναμένεται να αυξηθεί στην ΕΕ (56.161\$), στην Κίνα (23.038\$), στις ΗΠΑ (78.422\$) και ισχνά στην Ρωσία (32.391\$).

4.3.5. Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος (General government gross debt, % GDP)¹²³

Για τη χρονική περίοδο 2000 με 2022 το Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος στην ΕΕ αυξάνεται έχοντας μέσο όρο 77,3% του ΑΕΠ, που είναι μικρότερο των ΗΠΑ (91,6% ΑΕΠ), αλλά πολύ μεγαλύτερο της Κίνας (39,9% ΑΕΠ) και σημαντικά μεγαλύτερο από της Ρωσίας (18,3% ΑΕΠ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος (General government gross debt, % GDP)

	General government gross debt (Percent of GDP)																								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22
Austria	65,7	66,4	67	64,9	64,8	68,3	67	64,7	68,4	79,6	82,4	82,2	81,7	81	83,8	84,4	82,5	78,6	74	70,6	83,3	82,9	78,5	77,3	74,9
Belgium	110	108	105	102	97,2	95,1	91,5	87,3	93,2	100,2	100	103,5	105	106	107	105	105	102	99,8	97,7	112,8	108	104	105	102,0
Bulgaria	73,3	67,1	53,4	45,4	37,8	28,5	22,6	17,6	14,7	14,5	14,1	14,3	16,5	17,2	26,3	25,4	27	22,9	20,1	18,3	23,3	23,8	22,8	25,2	28,1
Croatia	33,1	34,6	36,4	37,9	40	40,9	38,4	37,1	39	48,3	57,2	63,6	69,4	80,3	83,8	83,3	79,8	76,7	73,3	71,1	87,3	79,8	72,6	68,6	59,3
Cyprus	56	57,5	61	63	64,7	64	59	53,1	44,1	52,8	55,5	65	79,4	103	109	107	103	92,9	98,4	91,1	115	104	93,6	87,5	77,9
Czech R.	17	22,7	25,8	28,2	28,4	27,7	27,6	27,3	28,1	33,4	37,1	39,7	44,2	44,4	41,9	39,7	36,6	34,2	32,1	30	37,6	42	41,5	41,2	33,4
Denmark	52,4	48,5	49,1	46,2	44,2	37,4	31,5	27,3	33,3	40,2	42,6	46,1	44,9	44	44,3	39,8	37,2	35,9	34	33,7	42,2	36,6	31,8	32,1	40,1
Estonia	5,1	4,8	5,7	5,6	5,1	4,7	4,6	3,8	4,5	7,2	6,7	6,2	9,8	10,2	10,6	10,1	10	9,1	8,2	8,5	18,6	17,6	18,3	19,4	8,5
Finland	42,4	40,9	40,1	42,7	42,6	39,9	38	33,9	32,6	41,5	46,9	48,3	53,6	56,2	59,8	63,6	63,2	61,2	59,8	59,6	69	66,2	66,7	67,4	50,8
France	58,9	58,3	60,3	64,4	65,9	67,4	64,6	64,5	68,8	83	85,3	87,8	90,6	93,4	94,9	95,6	98	98,1	97,8	97,4	114,7	113	112	113	84,1
Germany	59,3	58,2	59,9	63,5	65,2	67,5	66,9	64,2	65,7	73,2	82	79,4	80,7	78,3	75,3	71,9	69	64,6	61,3	58,9	68	69,6	71,1	68,3	68,4
Greece	106	108	106	102	104	108	105	104	110	127,8	148	184	162	179	182	179	184	183	191	186	212,4	199	178	170	149,8
Hungary	55,7	52,3	55,6	58,1	58,9	60,2	64,2	65,2	71,2	77,4	80,2	80,4	78,4	77,4	76,7	75,8	74,8	72,1	69,1	65,5	79,6	76,8	74,8	73,7	69,6
Ireland	36,4	33,6	30,9	29,8	28,1	26,1	23,6	23,9	42,5	61,8	86,2	110,5	120	120	104	76,7	74,3	67,6	63	57,2	58,4	55,3	47	42,8	59,9
Italy	109	109	106	106	105	107	107	104	106	116,6	119	119,7	127	133	135	135	135	134	134	134	155,3	151	147	147	123,2
Latvia	14,7	17,5	14,9	14,3	14,1	11,5	9,6	8,1	17,9	35,6	46,5	44,5	42,7	40,4	41,6	37,1	40,4	39	37,1	36,7	43,3	45,7	46	44,6	30,4
Lithuania	23,5	22,9	22,2	20,4	18,7	17,6	17,3	15,9	14,6	28	36,2	37,1	39,7	38,7	40,5	42,7	39,9	39,3	33,7	35,9	46,6	44,7	42,2	39,5	31,2
Luxembourg	7,5	7,6	7,5	7,4	7,8	8	8,2	8,1	14,6	15,3	19,1	18,5	20,9	22,4	21,9	21,1	19,6	21,8	20,8	22,3	24,8	24,3	25,4	25,8	16,3
Malta	63,9	69,7	64,8	68,2	70,5	69,9	64,3	61,9	61,8	66,3	65,5	70	66,6	66,4	62,1	56,2	54,7	47,8	43,7	40,7	53,4	56,4	57	58,2	60,9
Netherlands	50,9	48,2	47,5	48,7	49,1	48,5	44,1	42	53,8	55,8	59,4	61,8	66,4	67,8	68	64,6	61,9	56,9	52,4	48,5	54,6	52,3	48,3	46,4	54,4
Poland	36,4	37,1	41,5	46,4	45,1	46,6	47,3	44,5	46,7	49,8	53,5	54,7	54,4	56,5	51,1	51,3	54,2	50,6	48,8	45,6	57,1	53,8	48,7	45,1	48,8
Portugal	54,2	57,4	60	63,9	67,1	72,2	73,7	72,7	75,6	87,8	100	114,4	129	131	133	131	132	126	122	117	135,2	127	115	111	99,9
Romania	29,6	27,4	27,4	24,9	21,3	17,8	12,7	12,4	13	22,5	30,8	34,3	38	39,1	40,4	39,4	39	36,8	36,5	36,8	49,6	51,4	49,7	51,6	31,8
Slovak R.	50,5	51,1	45,3	43,2	41,7	34,7	31,4	30,3	28,6	36,4	40,8	43,3	51,9	54,9	53,7	51,8	52,4	51,6	49,6	48,1	59,7	63,1	60,5	57,4	46,7
Slovenia	25,9	26,1	27,4	26,8	26,9	26,4	26,1	22,8	21,8	34,5	38,3	46,5	53,6	70	80,3	82,6	78,5	74,2	70,3	65,4	79,6	74,4	69,5	66,7	49,9
Spain	57,8	54	51,2	47,7	45,4	42,4	39,1	35,8	39,7	53,3	60,5	69,9	90	101	105	103	103	102	101	98,3	120	119	114	112	76,1
Sweden	50,2	51,8	49,8	49,3	48,5	48,8	43,7	39	37,5	40,7	38,1	37,1	37,5	40,2	44,9	43,7	42,3	40,7	38,9	34,9	39,2	36,8	33,5	31,2	42,0
EU	66,4	65,4	65,4	66,6	66,7	67	64,8	62,2	65,4	75,5	80,5	82,7	86,6	88,8	89	87	86,1	83,5	81,4	79,1	91,5	89,8	86,9	85	77,3
Russia	55,9	44,4	37,6	28,3	20,8	14,9	9,8	8	7,4	9,9	10,1	10,3	11,2	12,3	15,1	15,3	14,8	14,3	13,6	13,7	19,2	17	16,2	16,9	18,3
China	23	24,6	25,9	26,8	26,4	26,3	25,6	29,2	27,2	34,6	33,9	33,8	34,4	37	40	41,5	48,2	51,7	53,8	57,2	68,1	71,5	76,9	84,1	39,9
USA		53,1	55,5	58,6	66,2	65,5	64,2	64,6	73,5	86,7	95,2	99,5	103	105	105	105	107	106	108	109	134,5	128	122	123	91,6

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

Συγκεκριμένα στην ΕΕ παρατηρούμε συνεχή αύξηση από το 2000 μέχρι και το 2014, στη συνέχεια μείωση μέχρι και την αρχή της πανδημίας το 2020 όπου και αυξάνεται, ενώ στη συνέχεια πάλι μείωση μέχρι το 2022. Αντίστοιχα στη Ρωσία έχουμε σημαντική μείωση μέχρι το 2008, στη συνέχεια αύξηση λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2009 μέχρι και το 2015

¹²³ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WE0> (Accessed: 20 November 2022).

λόγω επιπτώσεων τιμών πετρελαίου και δυτικών κυρώσεων, ενώ από το 2016 μειώνεται μέχρι και την αρχή της πανδημίας το 2020 όπου και αυξάνεται, ενώ στη συνέχεια πάλι μείωση μέχρι το 2022.

Η ΕΕ το 2000 έχει Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος 66,4% του ΑΕΠ, που είναι κατά πολύ υψηλότερο από της Ρωσίας (55,9% ΑΕΠ), με καλύτερη επίδοση να έχει η Εσθονία (5,1% ΑΕΠ) και χειρότερη η Ιταλία (109% ΑΕΠ). Για το 2022 η ΕΕ έχει Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος 86,9% του ΑΕΠ, που είναι κατά σημαντικά υψηλότερο από της Ρωσίας (16,9% ΑΕΠ), με καλύτερη επίδοση να έχει η Εσθονία (18,3% ΑΕΠ) και χειρότερη η Ελλάδα (178% ΑΕΠ). Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, παρόλο το αρνητικό κλίμα στην παγκόσμια οικονομία λόγω ενεργειακής κρίσης και συνεπειών από τον πόλεμο Ρωσίας - Ουκρανίας, το Ακαθάριστο Γενικό Δημόσιο χρέος αναμένεται να μειωθεί στην ΕΕ (85% του ΑΕΠ), σε αντίθεση με την Ρωσία όπου αναμένεται αύξηση (16,9% του ΑΕΠ), την Κίνα (84,1% του ΑΕΠ) και τις ΗΠΑ (122,9% του ΑΕΠ).

4.3.6. Γενικές Δημόσιες Δανειοδοτικές/Δανειοληπτικές Πράξεις, (General government net lending/borrowing, % GDP) ¹²⁴

Οι Γενικές Δημόσιες δανειοδοτικές/δανειοληπτικές πράξεις στην ΕΕ κατά τη χρονική περίοδο 2000 έως 2022, παρουσιάζουν συνεχώς με αρνητικό πρόσημο διακύμανση, με χαμηλότερη επίδοση το 2009 (-6% ΑΕΠ) λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και το 2020 (-6,8% ΑΕΠ) λόγω πανδημίας. Αντίστοιχα στη Ρωσία έχουμε διακύμανση με συνεχή θετική αύξηση μέχρι το 2008, στη συνέχεια μείωση με αρνητική επίδοση λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2009, ενώ παρά την πρόσκαιρη ανοδική τάση στη συνέχεια αρνητικές επιδόσεις, ιδιαίτερα το 2015 και 2016 λόγω επιπτώσεων τιμών πετρελαίου και δυτικών κυρώσεων, ενώ παρά τη θετική άνοδο από το 2018 έχουμε τελικά, λόγω πανδημίας από το 2020 και συνεπειών του πολέμου στην Ουκρανία, αρνητική επίδοση το 2022.

Η ΕΕ έχει μέσο όρο περιόδου (-2,7% ΑΕΠ) που είναι όμοια με της Κίνας, ενώ έχει καλύτερη επίδοση η από τις ΗΠΑ (-6% ΑΕΠ) αλλά χειρότερη από τη Ρωσία (0,8% του ΑΕΠ). Το 2000, η ΕΕ παρουσίασε επίδοση στις Γενικές Δημόσιες δανειοδοτικές/δανειοληπτικές πράξεις -1,2% του ΑΕΠ, που είναι σημαντικά χαμηλότερη από της Ρωσίας (3,1% ΑΕΠ), με καλύτερη επίδοση να έχει η Φιλανδία (7% ΑΕΠ) και χειρότερη η Σλοβακία (-13% ΑΕΠ). Αντίστοιχα το 2022, η ΕΕ έχει επίδοση στις Γενικές Δημόσιες δανειοδοτικές/δανειοληπτικές

¹²⁴ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

πράξεις -4,6% του ΑΕΠ, που είναι χαμηλότερη από της Ρωσίας (-2,3% ΑΕΠ), με καλύτερη επίδοση να έχει η Δανία (1,2% ΑΕΠ) και χειρότερη η Ρουμανία (-6,4% ΑΕΠ). Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, οι Γενικές Δημόσιες δανειοδοτικές/δανειοληπτικές πράξεις αναμένεται να έχουν ισχνή βελτίωση με αρνητική πάλι επίδοση στην ΕΕ (-3,1% ΑΕΠ), στην Ρωσία (-2,1% ΑΕΠ) και στην Κίνα (-7,2% ΑΕΠ), αλλά με περαιτέρω αρνητική επίδοση στις ΗΠΑ (-5,7% ΑΕΠ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Γενικές Δημόσιες Δανειοδοτικές/Δανειοληπτικές Πράξεις, (General government net lending/borrowing, % GDP)

	General government net lending/borrowing (Percent of GDP)																								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22
Austria	-2,1	-0,7	-1,9	-1,4	-4,8	-2,5	-2,6	-1,4	-1,5	-5,4	-4,5	-2,6	-2,2	-2	-2,7	-1	-1,5	-0,8	0,2	0,6	-8	-5,9	-2,7	-1,6	-2,5
Belgium	-0,1	0,2	0	-1,9	-0,2	-2,7	0,2	0,1	-1,1	-5,4	-4,1	-4,3	-4,3	-3,1	-3,1	-2,4	-2,4	-0,7	-0,9	-2	-9	-5,5	-4,7	-4,8	-2,5
Bulgaria	-0,5	-0,6	-0,6	0	1,6	2,2	3,2	3,1	2,7	-0,9	-3,8	-1,8	-0,4	-1,8	-3,7	-2,8	1,5	0,8	0,1	-1	-2,9	-2,9	-3,3	-2	-0,5
Croatia	-5,5	-5,7	-3,3	-4,5	-4,9	-3,6	-3,1	-2,2	-2,8	-6	-6,4	-7,9	-5,5	-5,5	-5,5	-3,4	-0,9	0,8	0	0,2	-7,3	-2,9	-2,8	-2,1	-3,9
Cyprus	-2,2	-2,1	-4,1	-5,9	-3,7	-2,2	-1	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,6	-5,2	-0,2	0,2	0,2	2	-3,6	1,3	-5,8	-1,7	-0,5	0,9	-2,3
Czech R.	-3,5	-5,8	-6,4	-6,9	-2,4	-3	-2,2	-0,6	-2	-5,4	-4,2	-2,7	-3,9	-1,3	-2,1	-0,6	0,7	1,5	0,9	0,3	-5,8	-5,9	-4	-3,3	-2,8
Denmark	1,9	1,1	0	-0,1	2,1	5	5	3,2	-2,8	-2,7	-2,1	-3,5	-1,2	1,1	-1,3	-0,1	1,8	0,8	4,1	0,2	2,6	1,2	0,8	0,9	0,9
Estonia	-0,1	0,2	0,4	1,8	2,4	1,1	2,9	2,7	-2,6	-2,2	0,2	1,1	-0,3	0,2	0,7	0,1	-0,4	-0,7	-0,6	0,1	-5,5	-2,3	-2,9	-2,3	-0,2
Finland	6,7	4,9	4	2,3	2,2	2,6	3,9	5,1	4,2	-2,5	-2,5	-1	-2,2	-2,5	-3	-2,4	-1,7	-0,7	-0,9	-0,9	-5,5	-2,6	-2,1	-1,7	0,2
France	-1,3	-1,4	-3,2	-4	-3,6	-3,4	-2,4	-2,6	-3,3	-7,2	-6,9	-5,2	-5	-4,1	-3,9	-3,6	-3,6	-3	-2,3	-3,1	-8,9	-6,4	-5,1	-5,6	-4,1
Germany	-1,6	-3	-3,9	-3,7	-3,3	-3,3	-1,7	0,3	-0,1	-3,2	-4,4	-0,9	0	0	0,6	1	1,2	1,3	1,9	1,5	-4,8	-3,7	-3,3	-2,5	-1,4
Greece	-4,1	-5,5	-6,1	-7,9	-8,9	-6,2	-6	-6,8	-10	-15,3	-11	-10,5	-6,7	-3,8	-4,1	-3	0,3	0,9	0,8	0,2	-10,9	-8	-4,4	-1,9	-6,0
Hungary	-8	-4	-8,8	-7,2	-6,6	-3,8	-9,3	-5,1	-3,8	-4,8	-4,4	-5,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2	-1,8	-2,5	-2,1	-2,1	-7,8	-6,8	-4,9	-3,1	-4,7
Ireland	4,9	1	-0,5	0,3	1,3	1,6	2,8	0,3	-7	-13,9	-3,2	-13,6	-8,5	-6,4	-3,6	-2	-0,8	-0,3	0,1	0,4	-5,1	-1,7	0,4	0,5	3,6
Italy	-2,4	-3,2	-2,9	-3,2	-3,5	-3,1	-3,6	-1,3	-2,6	-5,1	-4,2	-3,6	-2,9	-2,9	-3	-2,6	-2,4	-2,4	-2,2	-1,5	-9,6	-7,2	-5,4	-3,9	-3,6
Latvia	-2,5	-2	-2,5	-1,6	-1	-1	-0,5	0,6	-3,1	-6,9	-6,4	-3,3	0,2	-0,6	-1,7	-1,5	-0,4	-0,8	-0,7	-0,4	-3,8	-5,6	-6	-2,7	-2,2
Lithuania	-4	-3,6	-1,8	-1,3	-1,5	-0,5	-0,4	-1	-3,3	-9,3	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,7	-0,2	0,3	0,5	0,6	0,3	-7,3	-1	-2,1	-1,7	-2,5
Luxembourg	5,6	5,6	2	0,3	-1,4	-0,2	1,9	4,4	3,4	-0,2	-0,3	0,7	0,5	0,8	1,3	1,3	1,9	1,4	3	2,3	-3,4	0,9	-1,1	-0,4	1,3
Malta	-5,3	-6,5	-5,6	-9,1	-4,4	-2,6	-2,5	-2,1	-4,1	-3,2	-2,3	-2,4	-3,4	-2,3	-1,7	-1	1,1	3,3	2,1	0,6	-9,5	-7,9	-5,6	-4,6	-3,3
Netherlands	1,2	-0,4	-2	-3,1	-1,8	-0,4	0	-0,2	0,1	-5,2	-5,3	-4,5	-4	-3	-2,3	-2,1	0	1,3	1,4	1,7	-3,7	-2,6	-0,8	-1,3	-1,6
Poland	-4	-4,7	-4,8	-6	-5	-3,9	-3,5	-1,9	-3,6	-7,3	-7,4	-5	-3,8	-4,2	-3,6	-2,6	-2,4	-1,5	-0,2	-0,7	-6,9	-1,9	-4,1	-3,1	-3,9
Portugal	-3,4	-4,8	-3,8	-5,6	-6	-6,1	-4,1	-2,9	-3,7	-9,9	-11	-7,7	-6,2	-5,1	-7,3	-4,4	-1,9	-3	-0,3	0,1	-5,8	-2,8	-1,8	-1,4	-4,7
Romania	-4	-3,2	-2,6	-2,3	-3,4	-0,7	-1,4	-3	-4,6	-6,9	-6,4	-4,4	-2,6	-2,6	-2,1	-1,5	-2,5	-3	-2,9	-4,9	-9,8	-6,9	-6,4	-5,3	-3,8
Slovak R.	-1,3	-7,2	-8,2	-3,1	-2,3	-2,9	-3,6	-2,1	-2,5	-8,1	-7,5	-4,3	-4,4	-2,9	-3,1	-2,7	-2,6	-1	-1	-1,3	-5,5	-6,2	-4	-4,2	-4,3
Slovenia	-3,5	-4,5	-2,4	-2,6	-1,9	-1,3	-1,2	0	-1,4	-5,8	-5,6	-6,6	-4	-15	-5,5	-2,8	-1,9	-0,1	0,7	0,4	-7,9	-5,2	-3,1	-2,8	-3,5
Spain	-1,2	-0,5	-0,3	-0,4	-0,1	1,2	2,1	1,9	-4,6	-11,3	-9,5	-9,7	-12	-7,5	-6,1	-5,3	-4,3	-3,1	-2,6	-3,1	-10,3	-6,9	-4,9	-4,4	-4,3
Sweden	3,1	1,4	-1,4	-1,2	0,2	1,8	2,1	3,3	1,9	-0,8	-0,1	-0,3	-1,1	-1,5	-1,5	0	1	1,4	0,8	0,6	-2,8	-0,3	0,1	-0,4	0,3
EU	-1,2	-1,9	-2,7	-3,1	-2,7	-2,3	-1,4	-0,5	-2	-6	-6	-4,1	-3,6	-2,8	-2,4	-1,9	-1,4	-0,8	-0,4	-0,6	-6,8	-4,6	-3,6	-3,1	-2,7
Russia	3,1	3	0,7	1,4	4,6	7,6	7,8	5,6	4,5	-5,9	-3,2	1,4	0,4	-1,2	-1,1	-3,4	-3,7	-1,5	2,9	1,9	-4	0,8	-2,9	-2,1	0,8
China	-2,3	-2,6	-2,9	-2,4	-1,5	-1,4	-1,1	0,1	0	-1,8	-0,4	-0,1	-0,3	-0,8	-0,7	-2,5	-3,4	-3,4	-4,3	-6,1	-9,7	-6,1	-8,9	-7,2	-2,7
USA		-0,5	-3,8	-4,8	-4,2	-3,1	-2	-2,9	-6,6	-13,2	-11	-9,7	-8,1	-4,5	-4	-3,5	-4,4	-4,6	-5,3	-5,5	-14,5	-11	-4	-5,7	-6,0

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

4.3.7. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account balance, % GDP) ¹²⁵

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην ΕΕ κατά τη χρονική περίοδο 2000 έως 2022 είναι με διακυμάνσεις θετικό, με μέσο όρο 1,5% του ΑΕΠ, που είναι καλύτερη επίδοση από τις ΗΠΑ (-3,4% ΑΕΠ), αλλά χειρότερη από την Κίνα (3,2% ΑΕΠ) και ιδιαίτερα τη Ρωσία (6,2% ΑΕΠ). Συγκεκριμένα η ΕΕ από αρνητικό ισοζύγιο το 2000 και το 2001, σταδιακά και με διακυμάνσεις ανακάμπτει με θετικό πρόσημο ιδιαίτερα από το 2012, αλλά το 2022 παρουσιάζει μείωση λόγω της ενεργειακής κρίσης και των κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Σε αντιπαραβολή,

¹²⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

η Ρωσία έχει συνεχώς θετικό ισοζύγιο, το οποίο όμως μειώνεται ιδιαίτερα από το 2000 μέχρι και το 2009 λόγω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ενώ παρά τη μικρή ανάκαμψη τα επόμενα δύο έτη παρουσιάζει διακυμάνσεις και από το 2013 σταθεροποιείται σε χαμηλότερα επίπεδα, παρουσιάζοντας όμως σημαντική θετική άνοδο παρά την πανδημία το 2021 και παρά τις επιπτώσεις από τον πόλεμο στην Ουκρανία το 2022.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account balance, % GDP)

	Current account balance, percent of GDP (Percent of GDP)																								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22
Austria	-0,7	-0,8	2,1	1,5	2,1	2,3	3,3	3,8	4,5	2,6	2,3	1,6	1,5	1,9	2,5	1,7	2,7	1,4	0,9	2,1	1,9	-0,5	-2,6	-2,1	1,7
Belgium	3,1	3,3	4,5	3,4	3,1	2,1	1,9	1,5	-1	1,7	1,5	-1,9	-0,1	1	0,8	1,4	0,6	0,7	-0,8	0,2	0,8	-0,4	-2,2	-0,9	1,1
Bulgaria	3,1	-3,6	-0,6	-3,4	-4,3	-3,4	-15,3	-23,9	-22,1	-8,3	-17	0,3	-0,8	1,3	1,2	0	3,1	3,3	0,9	1,9	-0,1	-0,4	-0,9	-1,4	3,7
Croatia	1,4	-2,2	-6,3	-9	-5,9	-2,2	-7,7	-7,8	-10,4	-6,5	-2,1	-1,7	-1,8	-1	0,3	3,4	2,3	3,5	1,9	3	-0,1	3,4	2,2	2	2,2
Cyprus	2,9	-3	-3,4	-2	-4,5	-3,3	-6,3	-10,7	-14,7	-6,7	-10,7	-2,3	-3,9	-1,5	-4,1	0,4	-4,2	-5,1	-4	-5,7	-10,1	-7,2	-8,5	-7,2	3,6
Czech R.	1,4	-4,8	-5,1	-5,7	-3,7	-2,1	-2,5	-4,6	-1,9	-2,3	-3,6	-2,1	-1,5	-0,5	0,2	0,4	1,8	1,5	0,4	0,3	2	-0,9	-4,3	-2,2	1,9
Denmark	2	3,6	3	3,9	4	4,2	3,3	1,5	2,9	3,5	6,5	6,6	6,3	7,8	8,9	8,2	7,8	8	7,3	8,5	8	8,8	8,2	7,4	5,8
Estonia	5,4	-7,1	-11,1	-12,9	-11,9	-3,7	-14,9	-14,9	-8,7	2,6	1,3	1,3	-1,9	0,3	0,7	1,8	1,2	2,3	0,8	2,5	-0,3	-1,6	-0,2	0,1	3,7
Finland	2,2	7,7	7,8	4,3	5,6	2,9	3,9	4	2,5	2	1,3	-1,4	-2,1	-1,8	-1,3	0,9	-2	-0,8	-1,8	-0,3	0,6	0,9	-0,8	-0,2	1,6
France	1,1	1,6	1,1	0,8	0,5	0,1	0,3	-0,1	-0,7	-0,6	-0,6	-0,9	-1	-0,5	-1	0,4	-0,5	-0,8	-0,8	0,5	-1,8	0,4	-1,3	-1,5	-0,2
Germany	1,8	-0,4	1,9	1,4	4,5	4,7	5,8	6,9	5,7	5,8	5,7	6,2	7,1	6,6	7,2	8,6	8,5	7,8	8	7,6	7	7,4	4,2	5,3	5,5
Greece	1,6	-6,9	-6,3	-6,3	-5,6	-7,4	-11	-14	-14,6	-11	-10	-10,1	-2,5	-2,6	-2,4	1,5	-2,4	-2,6	-3,6	-2,2	-7,3	-6,5	-6,7	-6,3	6,5
Hungary	8,5	-5,8	-6,3	-8	-8,5	-2,2	-7,5	-7,4	-7,3	-0,8	0,2	0,5	1,6	3,5	1,2	2,3	4,5	2	0,2	-0,7	-1,1	-3,2	-6,7	-3	2,7
Ireland	0,6	0,2	0,2	0,5	-0,1	-8,5	-5,4	-6,5	-6,3	-4,7	-13	-1,7	-3,4	1,6	1,1	1,4	-4,2	0,5	4,9	-19,8	-6,8	14,2	12,2	9,8	1,0
Italy	-0,3	0,2	-0,5	-0,8	-0,5	-0,9	-1,5	-1,4	-2,8	-1,9	-3,3	-2,8	-0,2	1,1	1,9	1,4	2,6	2,6	2,5	3,2	3,7	2,4	-0,2	0,3	0,2
Latvia	1,7	-7,5	-6,5	-7,8	-12,2	-1,8	-20,8	-20,7	-12,3	7,7	1,7	-3,4	-3,7	-2,8	-1,6	0,6	1,6	1,3	-0,2	-0,7	2,3	-2,9	-3,3	-3	4,7
Lithuania	5,9	-4,7	-5,1	-6,8	-7,6	-7,3	-10,9	-15,5	-13,6	1,4	-13	-4,5	-1,4	0,8	3,2	2,8	-0,8	0,6	0,3	3,5	7,3	1,4	-1,6	-2,1	3,1
Luxembourg	12,7	8,3	7,6	7,1	7,1	6,9	6,6	6,5	6,1	5,8	5,3	5,6	5,3	5,1	4,9	4,8	4,8	4,7	4,7	4,6	4,1	4,8	4,3	4,4	6,0
Malta	5,1	-1,6	1	-1,2	-5,4	-3,1	-9,3	-3,8	-1	-6,5	-8,5	-0,2	1,7	2,6	8,5	2,7	-0,6	5,9	6,4	5	-2,9	-4,9	-3,1	-2,2	1,1
Netherlands	1,7	2,3	2,3	5,2	7,6	7	9,1	6,9	5	5,4	6,9	8,5	10,2	9,8	8,2	6,3	8,1	10,8	10,8	9	7,1	9	7,5	7,7	7,2
Poland	1,6	-3,1	-2,8	-2,5	-5,7	-2,9	-4,3	-6,7	-7	-4,2	-15,6	-5,4	-4,1	-1,8	-2,6	0,9	-0,8	-0,4	-1,3	0,5	2,3	-0,7	-4	-3,3	3,0
Portugal	10,8	-10,4	-8,4	-6,6	-8	-3,6	-10,3	-9,6	-11,8	-10,3	-10,3	-6	-1,6	1,6	0,2	0,2	1,2	1,3	0,6	0,4	-1	-1,2	-1,1	-0,4	4,8
Romania	2,6	-3,2	-2,7	-4,7	-7,6	-3,8	-10,5	-13,6	-11,5	-4,7	-5,3	-5,1	-5	-0,9	-0,3	0,8	-1,6	-3,1	-4,6	-4,9	1,5	-7	-8,4	-8	5,3
Slovak R.	3,1	-8	-7,6	-4,9	-5,8	-7,3	-7	-4,8	-6,4	-3,4	-4,6	-4,9	0,9	1,9	1,1	2,1	-2,7	-1,9	-2,2	-3,4	0,3	-2	-3,7	-2,9	3,5
Slovenia	2,8	0	0,9	-0,8	-2,7	-1,8	-1,8	-4,1	-5,3	-1,1	-0,8	-0,8	1,3	3,3	5,1	3,8	4,8	6,2	6	5,9	7,3	3,8	-0,1	0,4	1,2
Spain	1,3	-4,4	-3,7	-3,9	-5,5	-7,3	-8,9	-9,4	-8,9	-4,1	-3,7	-2,7	0,1	2	1,7	2	3,2	2,8	1,9	2,1	0,8	0,9	-0,2	-0,2	2,2
Sweden	3,8	4,6	4,4	5,8	5,9	6	8,1	8,1	7,7	5,9	5,3	5,4	5,5	5,2	4,2	3,3	2,4	3	2,7	5,5	5,9	5,4	3,8	3,5	5,1
EU	-0,7	-0,1	0,5	0,3	1	0,4	0,4	0	-0,7	0,5	0,6	0,8	2,1	2,8	2,9	3,3	3,4	3,4	3,2	3	2,7	3,3	1,1	1,5	1,5
Russia	16,3	9,8	7,4	7,2	9,2	10,3	8,7	5,2	5,8	3,9	4,1	4,8	3,3	1,5	2,8	5	1,9	2	7	3,9	2,4	6,9	12,2	11,1	6,2
China	1,7	1,3	2,4	2,6	3,5	5,8	8,4	9,9	9,2	4,8	3,9	1,8	2,5	1,5	2,2	2,6	1,7	1,5	0,2	0,7	1,7	1,8	1,8	1,5	3,2
USA	3,9	-3,7	-4,2	-4,6	-5,2	-3,7	-5,9	-5,1	-4,7	-2,6	-2,9	-2,9	-2,6	-2	-2,1	2,2	-2,1	-1,9	-2,1	-2,1	1,3	-3,7	-3,9	-3,1	3,4

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

Το 2000 η ΕΕ έχει αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (-0,7% ΑΕΠ) σε αντίθεση με τη Ρωσία που έχει πολύ υψηλό θετικό (16,3% ΑΕΠ), ενώ καλύτερη επίδοση έχει το Λουξεμβούργο (12,7% ΑΕΠ) και χειρότερη η Πορτογαλία (-10,8% ΑΕΠ). Αντίστοιχα το 2022, η ΕΕ έχει θετικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (1,1% ΑΕΠ) σε αντίθεση με τη Ρωσία που έχει πολύ υψηλό θετικό (12,2% ΑΕΠ) και παρά τις δυτικές κυρώσεις, ενώ καλύτερη επίδοση έχει η Ιρλανδία (12,2% ΑΕΠ) και χειρότερη η Κύπρος (-8,5% ΑΕΠ). Για το 2023, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αναμένεται να έχει ισχνή βελτίωση στην ΕΕ με επίδοση (1,5% ΑΕΠ), στην Κίνα (1,5% ΑΕΠ) και στις ΗΠΑ (-3,1% ΑΕΠ), αλλά με μικρή μείωση στην Ρωσία παραμένοντας όμως υψηλά θετικό (11,1% ΑΕΠ) και παρά τις συνέπειες των δυτικών κυρώσεων και του πολέμου στην Ουκρανία.

4.3.8. Ποσοστό Πληθωρισμού, Τελικές Τιμές Καταναλωτή Περιόδου (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)¹²⁶

Το διεθνές περιβάλλον βρίσκεται σε μια ασταθή περίοδο, καθώς οικονομικές, γεωπολιτικές και οικολογικές αλλαγές επηρεάζουν όλες τις παγκόσμιες προοπτικές, ενώ η παγκόσμια οικονομία συνεχίζει να αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, που διαμορφώνονται από τις παρατεταμένες επιπτώσεις τριών ισχυρών δυνάμεων: τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, την κρίση κόστους διαβίωσης που προκλήθηκε από τις επίμονες και διευρυμένες πληθωριστικές πιέσεις και την επιβράδυνση παραγωγής στην Κίνα (IMF, 2022b, xiii-xvi). Ο πληθωρισμός έχει εκτοξευθεί σε υψηλά πολλών δεκαετιών, προκαλώντας ταχεία σύσφιξη της νομισματικής πολιτικής και συμπίεση των προϋπολογισμών των νοικοκυριών, τη στιγμή που η δημοσιονομική στήριξη που σχετίζεται με την πανδημία Covid-19 μειώνεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Ποσοστό πληθωρισμού, τελικές τιμές καταναλωτή περιόδου (Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή)

	Inflation rate, end of period consumer prices (Annual percent change)																										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Av 00-22		
Austria	1,8	1,8	1,7	1,3	2,5	1,5	1,6	3,5	1,5	1,1	2,2	3,3	2,8	1,8	0,7	1	1,5	2,3	1,7	1,8	1	3,8	7	3,2	2,1		
Belgium	3	1,9	1,3	1,6	2	2,8	2,1	3,1	2,7	0,3	3,4	3,2	2,1	1,2	-0,4	1,5	2,2	2,1	2,2	0,9	0,4	6,6	7,9	3,6	2,4		
Bulgaria	11,3	4,8	3,8	5,6	4	7,4	6,1	11,6	7,2	1,6	4,4	2	2,8	-0,9	-2	-0,9	-0,5	1,8	2,3	3,1	0	6,6	12,7	2,4	4,1		
Croatia	5,4	2,5	1,8	1,7	2,8	3,6	2,1	5,8	2,9	1,9	1,8	2,1	4,6	0,3	-0,5	-0,6	0,2	1,2	0,8	1,5	-0,7	5,5	9,2	4,9	2,4		
Cyprus	3,7	2,2	3,1	2,3	3,9	1,4	1,5	3,8	2	1,8	2,1	4,4	1,6	-1,1	-0,9	-0,5	0,1	-0,4	1	0,6	-0,9	4,7	6,6	2,4	1,9		
Czech R.	4	4,1	0,7	1	2,7	2,3	1,7	5,4	3,7	1	2,3	2,4	2,4	1,4	0,1	0	2	2,4	2	3,2	2,3	6,6	20	4	3,2		
Denmark	2,3	2	2,6	1,2	1	2,3	1,6	2,5	2,5	1,2	2,8	2,4	1,7	0,5	0	0,3	0,3	0,8	0,7	0,8	0,4	3,4	7,2	3,8	1,8		
Estonia	5	4,2	2,7	1,2	4,8	3,7	5,1	9,7	7,5	-1,9	5,4	4,1	3,6	2	0,1	-0,2	2,4	3,8	3,3	1,8	-0,9	12	21,8	3,7	4,4		
Finland	2,9	2,3	1,7	1,2	0,1	1	1,2	1,9	3,4	1,8	2,8	2,6	3,4	1,9	0,6	-0,2	1,1	0,5	1,3	1,1	0,2	3,2	6,6	3,5	1,9		
France	1,8	1,5	2,2	2,4	2,2	1,7	1,7	2,8	1,2	1	2	2,6	1,5	0,8	0,1	0,3	0,8	1,2	1,9	1,6	-0,2	3,3	6,3	3,9	1,8		
Germany	2	1,4	1	1,1	2,2	2,1	1,4	3,1	1	0,9	1,8	2,2	2,2	1,3	0,2	0,2	1,7	1,6	1,7	1,5	-0,7	5,7	10,2	5,4	2,0		
Greece	3,7	3,5	3,5	3,1	3,1	3,5	3,2	3,9	2,2	2,5	5,2	2,2	0,3	-1,8	-2,5	0,4	0,3	1	0,6	1,1	-2,4	4,4	8,2	1,6	2,1		
Hungary	10,1	6,8	4,8	5,7	5,5	3,3	6,5	7,4	3,5	5,6	4,7	4,1	5	0,4	-0,9	0,9	1,8	2,1	2,7	4	2,7	7,4	20,1	6,7	5,0		
Ireland	4,8	4,3	4,5	3	2,4	2	3	3,3	1,3	-2,5	-0,2	1,4	1,7	0,3	-0,3	0,3	-0,2	0,5	0,7	1	-1,1	5,6	10	4,2	2,0		
Italy	2,7	2,3	3	2,5	2,3	2	2,1	2,8	2,4	1,1	2,1	3,7	2,6	0,6	0	0,1	0,5	1	1,2	0,5	-0,3	4,2	8,7	5,2	2,1		
Latvia	1,7	3,2	1,5	3,6	7,3	7,1	6,7	14	10,4	-1,4	2,4	3,9	1,6	-0,4	0,3	0,4	2,1	2,2	2,5	2,1	-0,5	7,9	18,9	3,4	4,2		
Lithuania	1,7	2	-0,9	-1,3	2,8	3	4,6	8,2	8,5	1,2	3,6	3,5	2,9	0,5	-0,2	-0,2	2	3,8	1,8	2,7	-0,1	10,7	16,5	5	3,4		
Luxembourg	4,3	1	2,8	2,5	3,5	3,5	2,3	4,3	0,7	2,5	3,1	3,4	2,4	1,5	-1	0,8	1,6	1,5	1,9	1,8	-0,3	5,4	7,5	3	2,5		
Malta	1	3,6	2,1	2,4	1,9	3,4	0,8	3,1	5	-0,4	4	1,5	2,7	1	0,4	1,3	1	1,3	1,2	1,3	0,2	2,6	6,5	3,7	2,1		
Netherlands	3,1	5,3	3,3	1,6	1,3	1,9	1,7	1,6	1,7	0,7	1,8	2,5	3,3	1,3	-0,1	0,5	0,7	1,2	1,7	2,6	0,8	6,3	12,8	3,4	2,5		
Poland	8,5	3,6	0,8	1,7	4,4	0,7	1,4	4	3,3	3,5	3,1	4,6	2,4	0,7	-1	-0,5	0,8	2,1	1,1	3,4	2,4	8,6	15,8	9	3,3		
Portugal	3,8	3,9	4	2,3	2,6	2,5	2,5	2,7	0,8	-0,1	2,4	3,5	2,1	0,2	-0,3	0,3	0,9	1,6	0,6	0,4	-0,3	0	12,5	4	2,1		
Romania	40,7	30,2	17,9	14,2	9,2	8,7	4,9	6,6	6,3	4,8	8	3,1	5	1,6	0,8	-0,9	-0,5	3,3	3,3	4	2,1	8,2	14,7	7,7	8,5		
Slovak R.	8,4	6,6	3,1	9,2	5,8	3,7	3,5	2,3	3,5	0	1,3	4,6	3,3	0,3	-0,1	-0,5	0,3	2	1,9	3,1	1,6	5	13,5	8,6	3,6		
Slovenia	8,9	7	7,3	4,6	3,1	2,2	2,8	5,7	2,1	1,8	1,9	2	2,6	0,6	0,1	-0,5	0,5	1,7	1,4	1,8	-1,1	4,9	8,8	3	3,1		
Spain	4	2,7	4	2,6	3,2	3,7	2,7	4,2	1,4	0,8	3	2,4	2,9	0,3	-1	0	1,6	1,1	1,2	0,8	-0,5	6,5	7,7	4,1	2,4		
Sweden	1,5	3	1,6	1,9	1,1	1,1	1,4	2,3	2,7	2,3	1,8	0,8	1	0,3	0,3	0,9	1,4	1,8	2,2	1,7	0,3	3,3	8,2	8	1,9		
EU	3,8	3	2,6	2,3	2,6	2,4	2,1	3,4	2	1,2	2,5	2,8	2,4	0,8	-0,1	0,2	1,1	1,5	1,6	1,6	0,1	5,3	10	5	2,4		
Russia	20,2	18,6	15,1	12	11,7	10,9	9	11,9	13,3	8,8	8,8	6,1	6,6	6,5	11,4	12,9	5,4	2,5	4,3	3	4,9	8,4	12,5	4	9,8		
China	1,5	-0,3	-0,4	3,2	2,4	1,6	2,8	6,5	1,2	1,9	4,6	4,1	2,5	2,5	1,5	1,6	2,1	1,8	1,9	4,5	-0,3	1,8	2,7	1,8	2,2		
USA	3,4	1,6	2,6	1,9	3,2	3,7	2,2	4,1	0,7	1,9	1,7	3,1	1,8	1,3	0,5	0,7	2,2	2,2	1,9	2,1	1,5	7,4	6,4	2,3	2,5		
World	4,9	3,9	4,1	3,6	4,1	4	3,9	5,3	4,7	3,1	4,3	4,7	4	3,3	2,9	2,8	3	3,3	3,6	3,8	2,8	6,4	9,1	5,1	4,2		

Πηγή: IMF και προσωπική επεξεργασία

Ο πληθωρισμός στην ΕΕ κατά τη χρονική περίοδο 2000 έως 2022, παρότι γενικά είναι με διακυμάνσεις σε χαμηλά επίπεδα, τα δύο τελευταία έτη έχει ανέλθει σε ιστορικά υψηλά

¹²⁶ Τα στοιχεία προέρχονται από βάση δεδομένων του IMF (IMF DATAMAPPER και IMF, 2022b), με προσωπική επεξεργασία. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed: 20 November 2022).

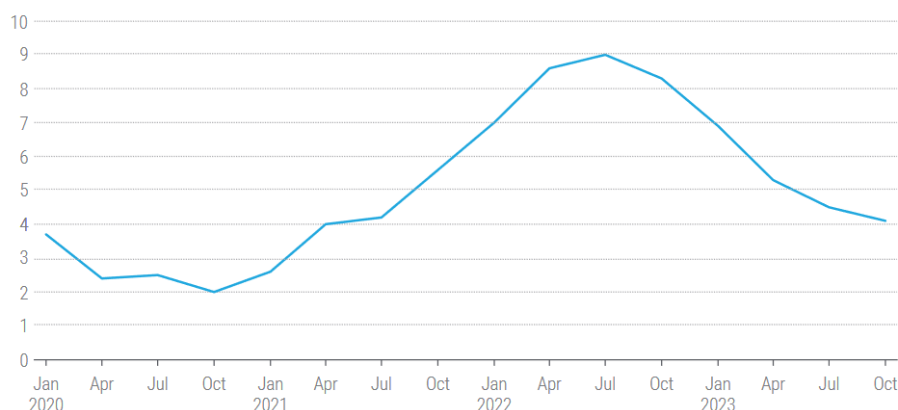
επίπεδα. Η ΕΕ με μέσο όρο περιόδου 2,4%, έχει καλύτερη επίδοση από τον παγκόσμιο μέσο όρο (4,2%) και ιδιαίτερα τη Ρωσία (9,8%), ενώ οριακά καλύτερη από τις ΗΠΑ (2,5%) και λίγο χειρότερη από την Κίνα (2,2%). Συγκεκριμένα από το έτος 2000, στην ΕΕ ο πληθωρισμός σταδιακά και με διακυμάνσεις (το 2014 εμφανίζει αποπληθωρισμό -0,1%) μειώνεται μέχρι το 2020, αλλά στη συνέχεια εμφανίζει ιστορικά υψηλά περιόδους το 2021 (5,3%) και το 2022 (10%) κυρίως λόγω της ενεργειακής κρίσης και των κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Σε αντιπαράβολή, στη Ρωσία από το 2000 όπου έχει τον υψηλότερο πληθωρισμό της περιόδου σταδιακά αλλά και με διακυμάνσεις μειώνεται σημαντικά (το 2014 και 2015 εμφανίζει αύξηση λόγω των δυτικών κυρώσεων και πτώσης τιμών πετρελαίου) φτάνοντας το 2019 στο χαμηλότερο επίπεδο περιόδου (3%), ενώ στη συνέχεια αυξάνεται σημαντικά έως και το 2022.

Το 2000, η ΕΕ παρουσίασε μέσο όρο πληθωρισμού 3,8% σε αντίθεση με το υψηλότερο της περιόδου πληθωρισμό στη Ρωσία (20,2%), ενώ μικρότερο πληθωρισμό είχε η Μάλτα (1%) και υψηλότερο με διαφορά η Ρουμανία (40,7%). Αντίστοιχα το 2022, η ΕΕ έχει το υψηλότερο της περιόδου μέσο όρο πληθωρισμού 10% και η Ρωσία το χαμηλότερο μεν αλλά σε υψηλό επίπεδο πληθωρισμό (12,5%), ενώ μικρότερο πληθωρισμό είχε η Γαλλία (6,3%) και υψηλότερο η Εσθονία (21,8%). Για το 2023 σε σχέση με το 2022, σύμφωνα με εκτίμηση από IMF, ο πληθωρισμός αναμένεται να παρουσιάσει μείωση σε παγκόσμιο επίπεδο (από 9,1% σε 5,1%), στην ΕΕ (από 10% σε 5%), στις ΗΠΑ (από 6,4% σε 2,3%) στην Ρωσία (από 12,5% σε 4%), όπως και στην Κίνα (από 2,7% σε 1,8%) αντίστοιχα.

Η επίδραση του Covid (σχήματος V, εμφάνιση και ανάκαμψη) άφησε σημαντικές διαταραχές στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού (μεγάλες διακυμάνσεις στα αποθέματα και πολλαπλά σημεία συμφόρησης στην παραγωγή), ασκώντας ανοδική πίεση τόσο στις τιμές παραγωγού όσο και στις τιμές καταναλωτή, ακόμη και πριν από τον πόλεμο στην Ουκρανία, ωθώντας τον πληθωρισμό¹²⁷ στις προηγμένες οικονομίες πάνω από τους καθορισμένους νομισματικούς στόχους και σε πολλές αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες σε επίπεδο που δεν είχε παρατηρηθεί από τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (TDR, 2022, 13). Διαταραχές στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού, ένοπλες συγκρούσεις σε βασικές περιοχές παραγωγής εμπορευμάτων, επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, αναταραχές στις χρηματιστηριακές αγορές και επιτάχυνση του πληθωρισμού υποδηλώνουν ομοιότητα με τον στασιμοπληθωρισμό της δεκαετίας του 1970 (BIS, 2022; World Bank, 2022; Wolf, 202).

¹²⁷ Σύμφωνα με το ΔΝΤ, ο παγκόσμιος ετήσιος πληθωρισμός καταναλωτών θα κορυφωθεί στο 9% το τρίτο τρίμηνο του 2022 και στη συνέχεια θα μειωθεί γρήγορα στο 4% μέχρι το τέλος του 2023 (IMF, 2022b).

ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Εκτίμηση και πρόβλεψη του παγκόσμιου πληθωρισμού καταναλωτή από ΔΝΤ, Ιαν 2020-Οκτώβριος 2023 (%).

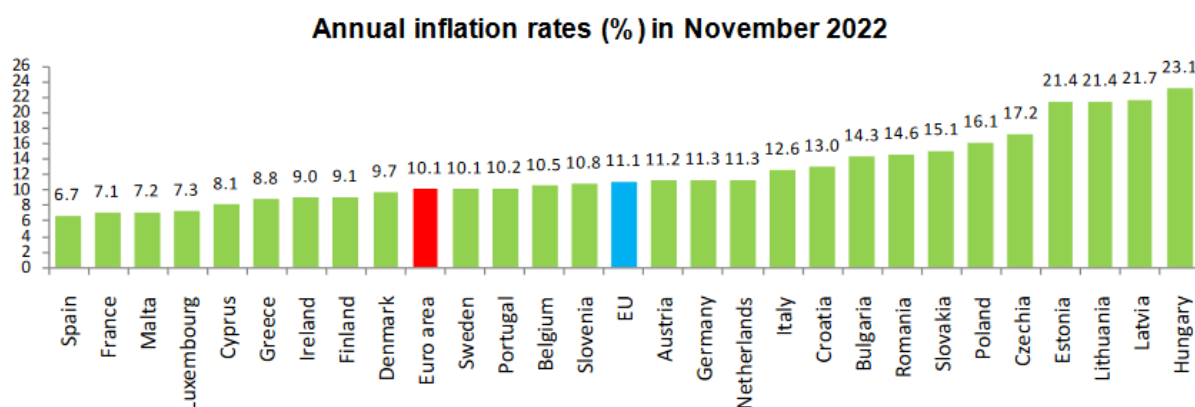
Πηγή: (IMF, 2022b)

Επιπρόσθετα, η αύξηση του παγκόσμιου πληθωρισμού οφείλεται σε μια βαθιά διακύμανση σε σχήμα V στις τιμές των εμπορευμάτων, καθώς σύμφωνα με το ΔΝΤ ο παγκόσμιος δείκτης εμπορευμάτων αρχικά παρουσίασε πτώση 30% μεταξύ Δεκεμβρίου 2019 και Απριλίου 2020 και στη συνέχεια ανέβηκε σχεδόν αδιάλειπτα μέχρι τις αρχές του 2022, με σωρευτική αύξηση 187% που οφείλεται: στο ότι παρότι η εμφάνιση Covid λειτούργησε αποπληθωριστικά στη συνέχεια η έκρηξη ζήτησης μετά Covid για καταναλωτικά αγαθά και οικοδομικά υλικά ήταν έντασης εμπορευμάτων, στην ποσοτική χαλάρωση του 2020 και του 2021 που οδήγησε σε περισσότερη κερδοσκοπία και πληθωρισμό στις αγορές περιουσιακών στοιχείων (από κρυπτονομίσματα μέχρι το πετρέλαιο, τα τρόφιμα και τα ορυκτά), ενώ και ο πόλεμος στην Ουκρανία ώθησε περαιτέρω τις τιμές των καυσίμων και των τροφίμων στις αρχές του 2022, αρχικά σε ένα πλαίσιο χαμηλών παγκόσμιων επιτοκίων (IMF, 2022b).

Τον Ιούνιο του 2022, με διαθέσιμα στοιχεία για τις 164 από τις 182 οικονομίες παγκοσμίως, από τις 69 οικονομίες με διψήφιο πληθωρισμό που αντιπροσωπεύουν περισσότερα από 2,1 δις του παγκόσμιου πληθυσμού, οι 18 εμφανίζουν διψήφιο ποσοστό πληθωρισμού από το τέλος 2019, ενώ το 2021 είχαν διψήφιο πληθωρισμό 23 οικονομίες που αντιπροσωπεύουν λιγότερο από 0,9 δις του παγκόσμιου πληθυσμού, με τις 16 οικονομίες να εμφανίζουν διψήφιο ποσοστό πληθωρισμού (τουλάχιστον) από τα τέλη του 2019 (TDR, 2022, 5). Οι απαρχές του κύματος πληθωρισμού είναι μοναδικές, καθόσον τα στοιχεία δεν υποδηλώνουν ότι αυτή η άνοδος προήλθε από περαιτέρω χαλάρωση της δημοσιονομικής πολιτικής ή της πίεσης των μισθών, αλλά προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τις αυξήσεις του κόστους, ιδιαίτερα για την ενέργεια και την υποτονική ανταπόκριση της προσφοράς λόγω παρατεταμένου ιστορικού ασθενούς αύξησης των επενδύσεων (TDR, 2022, III). Αυτά ενισχύθηκαν από τις εταιρείες καθορισμού τιμών σε αγορές υψηλής συγκέντρωσης που

αυξάνουν τα κέρδη τους για να επωφεληθούν από δύο σπάνιες ευκαιρίες, την άνοδο της ζήτησης λόγω της παγκόσμιας ανάκαμψης το 2021 και την αύξηση των κερδοσκοπικών συναλλαγών το 2022, που σχετίζονται με κύμα παγκόσμιας ανησυχίας για τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων πηγών ενέργειας, χωρίς ουσιαστικές αλλαγές στη συνολική ζήτηση ή προσφορά.

ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Ετήσιοι ρυθμοί πληθωρισμού (%) τον Νοέμβριο του 2022.

Πηγή: Eurostat¹²⁸

Σύμφωνα με Eurostat, ο ετήσιος πληθωρισμός της ζώνης του ευρώ ήταν 10,1% τον Νοέμβριο του 2022, από 10,6% τον Οκτώβριο. Ένα χρόνο νωρίτερα, το ποσοστό ήταν 4,9%. Ο ετήσιος πληθωρισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 11,1% τον Νοέμβριο του 2022, από 11,5% τον Οκτώβριο. Ένα χρόνο νωρίτερα, το ποσοστό ήταν 5,2%. Τα χαμηλότερα ετήσια ποσοστά καταγράφηκαν στην Ισπανία (6,7%), στη Γαλλία (7,1%) και στη Μάλτα (7,2%). Τα υψηλότερα ετήσια ποσοστά καταγράφηκαν στην Ουγγαρία (23,1%), τη Λετονία (21,7%), την Εσθονία και τη Λιθουανία (και οι δύο 21,4%). Σε σύγκριση με τον Οκτώβριο, ο ετήσιος πληθωρισμός μειώθηκε σε δεκαέξι κράτη μέλη, παρέμεινε σταθερός σε τρία και αυξήθηκε σε οκτώ. Τον Νοέμβριο, η υψηλότερη συμβολή στον ετήσιο ρυθμό πληθωρισμού της ζώνης του ευρώ προήλθε από την ενέργεια (+3,82 ποσοστιαίες μονάδες, π.μ.), ακολουθούμενη από τα τρόφιμα, το αλκοόλ και τον καπνό (+2,84 π.μ.), τις υπηρεσίες (+1,76 π.μ.) και τα μη ενεργειακά βιομηχανικά αγαθά (+1,63 π.μ.).

¹²⁸ Τα στοιχεία αυτά δημοσιεύονται από τη Eurostat, τη στατιστική υπηρεσία της ΕΕ. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15701156/2-16122022-AP-EN.pdf/4eaa941a-8c7d-af89-37da-f29f1167c24c> (Accessed: 24 December 2022).

4.3.9. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment, inflows δις \$)¹²⁹

Οι ανεπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με UNCTAD, διεύρυναν την προστασία στρατηγικών εταιρειών από ξένες εξαγορές, ανεβάζοντας το μερίδιο των λιγότερο ευνοϊκών μέτρων για τις επενδύσεις στο υψηλότερο επίπεδο (42%). Τέσσερις νέες χώρες υιοθέτησαν μηχανισμούς ελέγχου των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) συμπεριλαμβανομένων μίας αναπτυσσόμενης χώρας και τουλάχιστον διπλάσιο αριθμό υφιστάμενων μηχανισμών. Συνολικά το 2021, οι χώρες που διενεργούν έλεγχο ΑΞΕ αντιπροσωπεύουν το 63% των παγκόσμιων εισροών ΑΞΕ και το 70% του αποθέματος (από 52% και 67% αντίστοιχα το 2020). Αντίθετα, οι αναπτυσσόμενες χώρες συνέχισαν να υιοθετούν κυρίως μέτρα για την ελευθέρωση, προώθηση και διευκόλυνση των επενδύσεων (40% ευνοϊκότερα, 30% άνοιγμα νέων δραστηριοτήτων, 20% νέα επενδυτικά κίνητρα στις ΑΞΕ), επιβεβαιώνοντας τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι ΑΞΕ στις στρατηγικές οικονομικής ανάκαμψης.

Το πρώτο τρίμηνο του 2022 καταγράφηκε αριθμός ρεκόρ νέων μέτρων επενδυτικής πολιτικής (σύνολο 75), κυρίως ως απάντηση στον πόλεμο στην Ουκρανία, καθώς οι κυρώσεις και αντικυρώσεις που επηρεάζουν τις ΑΞΕ προς και από τη Ρωσία, τη Λευκορωσία και τις μη ελεγχόμενες από την κυβέρνηση περιοχές της ανατολικής Ουκρανίας αποτελούσαν το 70% όλων των μέτρων που εγκρίθηκαν το 1^ο τρίμηνο του 2022 (WIR, 2022, xiii). Η θέσπιση ελάχιστου φόρου 15% στα ξένα κέρδη των μεγαλύτερων πολυεθνικών επιχειρήσεων που προτείνεται στο πλαίσιο «Base Erosion and Profit Shifting» (BEPS) των G20/OECD έχει σημαντικές επιπτώσεις στις διεθνείς επενδυτικές και επενδυτικές πολιτικές, ενώ παρότι ο Πυλώνας II του BEPS έχει πολλές σημαντικές λεπτομέρειες προς καθορισμό, αναμένεται να αποθαρρύνει τις πολυεθνικές επιχειρήσεις από τη μετατόπιση κερδών σε χώρες με χαμηλή φορολογία και να μειώσει τον φορολογικό ανταγωνισμό μεταξύ των χωρών.

Η UNCTAD εκτιμά ότι η αξία των επενδυτικών προϊόντων με θέμα τη βιωσιμότητα στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές ανήλθε σε 5,2 τρις δολάρια το 2021, αυξημένη κατά 63% από το 2020. Τα ευρωπαϊκά κεφάλαια προσέλκυσαν καθαρές εισροές 472 δις δολαρίων, ή το 85% του παγκόσμιου συνόλου, με τα αειφόρα ¹³⁰ κεφάλαια να αντιπροσωπεύουν πλέον το 18% του ενεργητικού της ευρωπαϊκής αγοράς κεφαλαίων.

¹²⁹ Τα στοιχεία προέρχονται από UNCTAD (βάση δεδομένων FDI/MNE, World Investment Report 2022, Trade and Development Report 2022) και προσωπική επεξεργασία (TDR, 2022; WIR, 2022). Available at: www.unctad.org/fdistatistics (Accessed: 16 November 2022).

¹³⁰ Τα αειφόρα κεφάλαια είναι εκείνα που χρησιμοποιούν κριτήρια περιβαλλοντικής, κοινωνικής και εταιρικής διακυβέρνησης (ESG/ Environmental, Social, and Corporate Governance) για την αξιολόγηση των επενδύσεων ή την αξιολόγηση του κοινωνικού τους αντίκτυπου και σχετίζονται με τη βιωσιμότητα ή στοχεύουν ρητά στη δημιουργία μετρήσιμου κοινωνικού αντίκτυπου (WIR, 2022).

Εντούτοις, σε παγκόσμιο επίπεδο τα βιώσιμα κεφάλαια εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν περίπου μόνο το 4% των συνολικών κεφαλαίων ανοικτού τύπου. Το 2021, τα δημόσια συνταξιοδοτικά ταμεία κατείχαν περισσότερα από 22 τρις δολάρια σε περιουσιακά στοιχεία, ή σχεδόν το 40% του ενεργητικού των παγκόσμιων συνταξιοδοτικών ταμείων, ενώ τα περιουσιακά στοιχεία των κρατικών επενδυτικών ταμείων αυξήθηκαν σε 11 τρις δολάρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment, inflows δις \$)

FDI inflows, by region and economy, 2010–2021 (Millions of dollars)																
Region/economy	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Av 10-21		
World	1356 685,1	1390 942,3	1610 398,2	1468 753,1	1459 042,8	1402 522,5	2063 638,3	2045 423,6	1632 638,5	1448 276,2	1480 626,0	963 138,5	1582 309,8	1545 642,5		
Europe	710 777,7	482 674,1	583 937,9	463 748,5	443 615,8	364 931,0	763 717,7	794 426,1	513 250,0	398 049,2	404 755,7	80 786,5	219 032,6	459 410,4		
European Union	564 989,5	335 881,3	446 511,8	319 273,8	323 303,6	288 561,0	623 649,9	342 614,6	274 903,9	366 346,9	401 677,1	209 509,2	137 541,3	339 147,9		
Austria	8 501,0	2 575,5	10 615,6	3 988,9	5 721,2	4 583,1	1 488,4	-8 508,3	1 953,1	5 389,8	3 034,6	-15 044,0	5 822,5	2 885,0		
Belgium	88 738,7	57 583,3	83 366,3	11 670,4	23 898,0	-3 505,9	28 331,3	59 242,7	708,3	35 713,3	1 752,0	11 913,1	25 576,8	27 902,7		
Bulgaria	1 016,5	1 549,1	2 052,3	1 697,2	1 837,7	461,6	2 217,4	1 040,3	1 813,9	1 142,6	1 835,3	3 422,6	1 486,3	1 713,8		
Croatia	989,7	1 171,9	1 594,2	1 312,0	919,2	2 899,1	83,6	272,5	539,2	1 203,4	396,5	136,5	568,8	924,7		
Cyprus	837,6	33 429,6	36 622,6	63 501,9	22 260,8	46 454,1	23 945,6	10 928,3	9 437,6	- 413,5	34 362,2	4 668,8	463,1	23 805,1		
Czechia	4 985,2	6 140,6	2 317,6	7 984,1	3 639,1	5 492,0	465,1	9 814,8	9 521,7	11 010,4	10 108,4	9 411,5	5 805,2	6 809,3		
Denmark	33 823,5	8 977,4	11 939,2	776,3	907,6	4 682,3	3 616,1	235,3	3 748,8	1 715,2	7 072,7	3 210,1	5 540,5	2 872,2		
Estonia	391,2	1 508,5	1 004,6	1 564,9	771,1	684,5	35,5	1 059,4	1 950,8	1 517,4	3 184,0	3 395,5	989,2	1 472,1		
Finland	8 834,0	7 358,8	2 549,9	4 154,0	- 106,0	18 571,1	2 109,2	8 581,8	2 863,7	-2 171,8	13 456,1	-1 426,6	9 383,3	5 444,5		
France	27 495,0	13 890,1	31 641,9	16 062,1	34 279,8	2 672,9	45 364,7	23 077,2	24 832,5	41 833,0	28 363,0	4 869,8	14 152,9	23 423,3		
Germany	198 279,3	65 643,0	67 513,7	28 181,1	12 776,8	-3 204,1	30 540,9	15 633,1	48 641,4	72 098,0	52 665,2	64 588,3	31 268,8	40 528,8		
Greece	1 108,2	329,9	1 143,1	1 739,7	2 818,2	2 686,8	1 268,2	2 765,2	3 484,8	3 973,3	5 019,3	3 212,5	5 731,5	2 847,7		
Hungary	2 764,1	2 352,8	6 536,9	14 606,4	3 584,7	7 967,5	-14 537,4	-5 438,5	9 514,9	6 460,3	4 327,8	6 900,4	5 458,8	3 469,6		
Ireland	25 779,4	42 804,1	23 544,7	48 882,6	50 608,9	48 248,4	217 868,6	39 413,6	52 834,9	12 017,4	149 433,1	80 870,9	15 702,1	63 182,9		
Italy	13 374,8	9 178,3	34 323,8	92,5	24 279,3	23 253,9	19 635,1	28 468,5	24 047,1	37 681,9	18 145,6	-28 621,8	8 467,3	16 997,6		
Latvia	328,3	419,8	1 468,0	1 111,4	901,8	896,7	738,9	254,6	710,6	963,7	901,2	1 013,1	5 324,7	1 225,4		
Lithuania	378,9	1 019,5	1 799,0	802,1	573,9	- 133,4	1 055,1	302,6	1 020,8	976,6	3 021,6	3 492,3	2 053,1	1 331,9		
Luxembourg	0,0	39 128,5	8 843,2	2 824,1	23 299,0	20 060,3	45 432,2	17 581,0	27 369,8	26 044,8	12 801,2	102 268,9	-9 063,9	17 480,8		
Malta	581,6	5 409,5	21 875,9	14 183,9	12 007,8	11 205,0	5 069,2	4 248,4	3 407,3	4 023,6	3 778,1	3 944,0	4 004,6	7 763,1		
Netherlands	63 855,0	-7 184,5	24 155,8	25 013,0	51 119,5	45 033,9	163 397,0	55 124,4	18 925,4	87 633,3	-14 141,1	106 394,4	-81 055,6	21 468,9		
Poland	9 445,3	12 796,3	15 925,1	12 423,5	3 625,5	14 268,7	15 270,8	15 690,1	5 172,3	15 996,3	13 510,2	13 831,4	24 815,9	13 943,9		
Portugal	6 559,8	2 912,0	7 428,2	8 228,7	8 447,1	4 897,5	7 630,1	5 065,8	7 752,1	7 115,3	12 360,6	7 756,3	8 019,7	7 301,1		
Romania	1 056,8	2 997,2	2 362,9	3 198,5	3 602,4	3 215,7	3 840,5	5 000,4	5 419,5	6 218,9	5 791,0	3 432,3	8 610,4	4 474,1		
Slovakia	2 720,4	1 769,8	3 491,3	2 981,7	- 604,2	- 512,8	106,1	805,9	9 016,8	1 675,1	2 510,6	-1 930,5	58,7	1 197,4		
Slovenia	137,4	105,4	1 087,4	339,3	- 151,2	1 051,2	1 675,1	1 245,9	897,7	1 384,2	1 462,9	205,7	1 516,9	901,7		
Spain	39 575,1	39 872,5	28 379,2	25 696,5	28 355,1	22 600,4	8 558,7	31 568,9	41 966,3	57 462,9	17 416,8	5 678,0	9 777,2	26 444,4		
Sweden	23 432,8	97,1	12 929,5	16 257,1	3 930,5	4 030,4	8 443,9	19 140,8	12 508,8	3 805,8	9 108,2	18 803,5	26 973,4	11 335,7		
Russian Federation	2 651,1	31 668,0	36 867,8	30 187,7	53 397,1	29 151,7	11 857,8	37 175,8	25 953,5	13 227,6	32 075,6	10 409,9	38 239,7	29 184,3		
United States	314 007,0	198 049,0	229 862,0	199 034,0	201 393,0	201 733,0	467 625,0	459 419,0	308 956,0	203 234,0	225 108,0	150 828,0	367 376,0	267 718,1		
China	40 714,8	114 734,0	123 985,0	121 073,0	123 911,0	128 502,0	135 577,0	133 711,0	136 315,0	138 305,0	141 225,0	149 342,0	180 957,0	135 636,4		

Πηγή: UNCTAD και προσωπική επεξεργασία

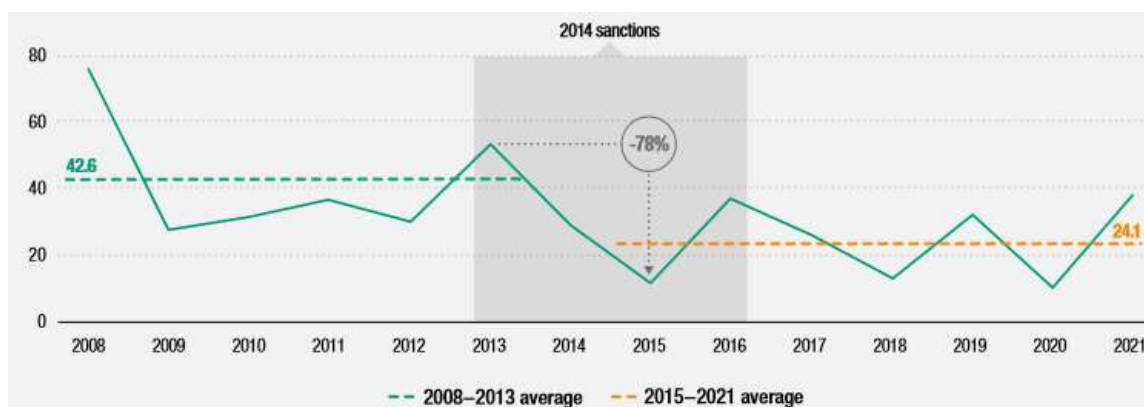
Οι εισροές ΑΞΕ στην ΕΕ για την περίοδο 2000 με 2021, παρατηρούμε ότι αποτελούν σημαντικό όγκο συναλλαγών σε παγκόσμιο επίπεδο (περίπου το 1/3) και ενώ αρχικά το 2000 είναι σε πολύ υψηλό επίπεδο (564,9 δις δολ.), παρουσιάζουν γενικά μείωση με διακυμάνσεις έχοντας (623,6 δις δολ.) την καλύτερη επίδοση περιόδου το 2015, στη συνέχεια μειώνονται περαιτέρω σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, μικρότερα από το 2010, έχοντας (137,5 δις δολ.) λόγω πανδημίας τη χειρότερη επίδοση το 2021. Αντίστοιχα στη Ρωσία, που έχει συνολικά πάρα πολύ μικρό όγκο συναλλαγών σε σχέση με την ΕΕ, παρά την αρχική ανοδική τάση από το 2000 (με μόλις 2,6 δις δολ.) λόγω μετάβασης της οικονομίας της, παραμένουν με γενικά αυξητικές τάσεις και διακυμάνσεις σε χαμηλό επίπεδο οι εισροές ΑΞΕ, καθώς επηρεάζονται ιδιαίτερα από τις δυτικές κυρώσεις έχοντας την καλύτερη επίδοση το 2013 (53,3 δις δολ.) και χειρότερη επίδοση το 2020 (10,4 δις δολ.), ενώ ανακάμπτουν σημαντικά (38,2 δις δολ.) το 2021 παρά την πανδημία. Η ΕΕ την περίοδο 2010 με 2021 έχει υψηλό μέσο όρο ΑΞΕ (21,9% παγκοσμίως),

μεγαλύτερο των ΗΠΑ (17,3% παγκοσμίως), πολύ υψηλότερο από τη Κίνα (8,7% παγκοσμίως) και ιδιαίτερα τη Ρωσία (1,8% παγκοσμίως), με καλύτερη επίδοση της Ιρλανδίας και χειρότερη της Σλοβενίας.

Οι ροές ΑΞΕ προς την ΕΕ¹³¹ έφτασαν τα 138 δις δολάρια (το χαμηλότερο επίπεδο από το 1997), κυρίως λόγω των συνεχιζόμενων μεγάλων διακυμάνσεων στις ροές των αγωγών ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων των αρνητικών τιμών στην Ολλανδία (-81 δις δολάρια το 2021 από -105 δις δολάρια το 2020) και τεράστια πτώση των ροών προς το Λουξεμβούργο (από 102 δις δολάρια το 2020 σε -9 δις δολάρια το 2021). Οι ροές μετοχικού κεφαλαίου στις χώρες της ΕΕ μειώθηκαν απότομα από 220 δις δολάρια σε -4,2 δις δολάρια. Οι διασυνοριακές πωλήσεις συγχωνεύσεων και εξαγορών μειώθηκαν επίσης κατά 26% στα 139 δις δολάρια. Ενώ οι πωλήσεις εντός της ΕΕ διπλασιάστηκαν, κυρίως λόγω των εξαγορών από γαλλικές και γερμανικές πολυεθνικές εταιρείες, οι πωλήσεις σε πολυεθνικές εταιρείες εκτός ΕΕ μειώθηκαν.

Πέρα από τη σημασία της ως εξαγωγός φυσικών πόρων, η Ρωσία διαδραματίζει σχετικά μικρό ρόλο στις διεθνείς επενδύσεις και τις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (GVC/Global Value Chains), καθώς οι εισερχόμενες όσο και οι εξωτερικές επενδύσεις της είχαν ήδη μειωθεί σημαντικά μετά τις διεθνείς κυρώσεις που επιβλήθηκαν το 2014. Συγκεκριμένα, οι εισερχόμενες ΑΞΕ μειώθηκαν κατά περισσότερο από 75% αμέσως μετά τις κυρώσεις και τα επόμενα χρόνια παρέμειναν 43% χαμηλότερες από τον μέσο όρο πριν από τις κυρώσεις.

ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Εισροές ΑΞΕ στη Ρωσία (δισ δολ.)

Πηγή: (WIR, 2022)

¹³¹ Η πτώση οφείλεται εν μέρει σε αρκετές σημαντικές εκχωρήσεις ξένων θυγατρικών σε εγχώριες εταιρείες, οι οποίες οδήγησαν σε αρνητικές αξίες στις καθαρές διασυνοριακές συγχωνεύσεις και εξαγορές. Για παράδειγμα, η πώληση στη Γαλλία της Aviva France (Ηνωμένο Βασίλειο) στην Aema Groupe (Γαλλία) έναντι 3,9 δις δολαρίων. Η πτώση των εισροών στην ΕΕ σημειώθηκε παρά τα κέρδη ρεκόρ επανεπενδύσεων των ξένων θυγατρικών (252 δις δολάρια), ενώ οι ροές προς τη Γερμανία μειώθηκαν κατά 52% στα 31 δις δολάρια από 65 δις δολάρια το 2020, καθώς ο κύριος δίαυλος μέσω του οποίου ο πόλεμος και οι κυρώσεις θα επηρεάσουν τις επενδύσεις είναι η άνοδος των τιμών της ενέργειας και η ενεργειακή ανασφάλεια. Σύμφωνα με UNCTAD: Available at: https://unctad.org/system/files/non-official-document/FactSheet_Developed.pdf (Accessed: 16 November 2022).

Αναμένεται ότι μόνο λίγες οικονομίες, κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, θα επηρεαστούν σημαντικά τώρα ως αποτέλεσμα των ρωσικών δεσμών με τις ΑΞΕ. Οι έμμεσες επιπτώσεις στις επενδυτικές ροές προς τις αναπτυσσόμενες χώρες θα εξαρτηθούν κυρίως από την έκταση της έκθεσής τους στην τριπλή κρίση «τροφίμων, καυσίμων και χρηματοδότησης» που προκαλείται από τη πόλεμο στην Ουκρανία και την επακόλουθη οικονομική και πολιτική αστάθειά, που είναι βασικοί καθοριστικοί παράγοντες για τις διεθνείς ιδιωτικές επενδύσεις (WIR, 2022, 4).

4.3.10. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, (Foreign Direct Investment, outflows δις \$)¹³²

Το παγκόσμιο περιβάλλον για τις διεθνείς επιχειρήσεις και τις διασυνοριακές επενδύσεις σύμφωνα με UNCTAD, άλλαξε δραματικά το 2022 με την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία, καθώς ενώ ο κόσμος εξακολουθούσε να επανέλθει από τις παρατεταμένες επιπτώσεις της πανδημίας ο πόλεμος επέφερε επιπτώσεις πολύ πέρα από την άμεση γειτνίασή του, προκαλώντας τριπλή κρίση (τροφίμων, καυσίμων και χρηματοδότησης) με την αύξηση των τιμών της ενέργειας και των βασικών εμπορευμάτων να οδηγεί τον πληθωρισμό και να επιδεινώνει το σπιράλ χρέους σε πολλές χώρες παγκοσμίως. Οι παγκόσμιες ροές ΑΞΕ το 2021 ήταν 1,58 τρις δολάρια, αυξημένες κατά 64% από το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο το 2020, με άνθηση των διασυνοριακών αγορών συγχωνεύσεων και εξαγορών (*mergers and acquisitions*) και ταχεία ανάπτυξη στη διεθνή χρηματοδότηση έργων και μεγάλων πακέτων τόνωσης των υποδομών, αλλά η αβεβαιότητα των επενδυτών το 2022 προβλέπεται να έχει σημαντική καθοδική πίεση στις διεθνείς ΑΞΕ.

Οι εκροές ΑΞΕ¹³³ στην ΕΕ για την περίοδο 2000 με 2021, παρατηρούμε ότι όμοια με τις εισροές ΑΞΕ αποτελούν σημαντικό όγκο συναλλαγών σε παγκόσμιο επίπεδο (περίπου το

¹³² Τα στοιχεία προέρχονται από UNCTAD (βάση δεδομένων FDI/MNE, World Investment Report 2022, Trade and Development Report 2022) και προσωπική επεξεργασία (TDR, 2022; WIR, 2022). Available at: www.unctad.org/fdistatistics (Accessed: 16 November 2022).

¹³³ Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) ορίζονται ως μια επένδυση που περιλαμβάνει μια μακροπρόθεσμη σχέση και αντικατοπτρίζει ένα διαρκές συμφέρον και έλεγχο από μια οντότητα κάτοικου μιας οικονομίας (ξένος άμεσος επενδυτής ή μητρική επιχείρηση) σε μια επιχείρηση που εδρεύει σε μια οικονομία διαφορετική από αυτήν του ξένου άμεσου επενδυτή (ΑΞΕ επιχείρηση ή θυγατρική επιχείρηση ή αλλοδαπή θυγατρική). Οι ροές ΑΞΕ περιλαμβάνουν κεφάλαια που παρέχονται (είτε άμεσα είτε μέσω άλλων συνδεδεμένων επιχειρήσεων) από ξένο άμεσο επενδυτή σε επιχείρηση ΑΞΕ ή κεφάλαια που λαμβάνονται από επιχείρηση ΑΞΕ από ξένο άμεσο επενδυτή. Οι ΑΞΕ έχουν τρεις συνιστώσες: μετοχικό κεφάλαιο, επανεπενδυμένα κέρδη και ενδοεταιρικά δάνεια. Σε περιπτώσεις αρνητικών εισροών ή εκροών ΑΞΕ, τουλάχιστον μία από τις τρεις συνιστώσες των ΑΞΕ (μετοχικό κεφάλαιο, επανεπενδυμένα κέρδη ή ενδοεταιρικά δάνεια) είναι αρνητική και δεν συμψηφίζεται με θετικά ποσά των άλλων συνιστωσών και πρόκειται για περιπτώσεις αντίστροφης επένδυσης ή αποεπένδυσης. Αυτός ο γενικός ορισμός των ΑΞΕ βασίζεται στον OECD, Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, third edition (OECD 1996), στο International Monetary Fund, Balance of Payments Manual, fifth edition (IMF 1993) και Balance of Payments and International Investment Position Manual, sixth edition (IMF 2009). Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_chMethodNote_en.pdf (Accessed: 16 November 2022).

1/3) και ενώ αρχικά το 2000 είναι σε πολύ υψηλό επίπεδο (558,8 δις δολ.), παρουσιάζουν γενικά μείωση με διακυμάνσεις έχοντας (762,6 δις δολ.) την καλύτερη επίδοση περιόδου το 2015, στη συνέχεια μειώνονται περαιτέρω σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, μικρότερα από το 2000, έχοντας (66,4 δις δολ.) λόγω πανδημίας τη χειρότερη επίδοση το 2020, ενώ ανακάμπτουν σημαντικά (397,6 δις δολ.) το 2021.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, (Foreign Direct Investment, outflows δις \$)

FDI outflows, by region and economy, 2010–2021 (Millions of dollars)														
Region/economy	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Av 10-21
World	1162 491,6	1392 058,1	1628 481,6	1292 298,1	1446 485,2	1375 837,6	1722 753,8	1596 715,9	1610 113,3	941 292,8	1123 894,0	780 479,7	1707 593,5	1384 833,6
Europe	848 016,5	629 559,5	673 089,6	421 841,1	530 189,2	375 896,9	845 959,2	653 726,2	544 011,8	467 785,3	342 647,6	-20 571,6	551 598,5	501 311,1
European Union	558 833,3	436 175,6	461 477,7	309 393,9	369 959,1	443 354,4	762 659,5	495 405,6	347 292,9	293 338,5	368 335,1	66 412,3	397 637,3	395 953,5
Austria	5 509,5	9 585,4	21 912,8	13 109,4	15 572,6	- 727,2	7 028,6	- 2 033,5	10 251,1	5 611,8	12 508,7	- 2 400,0	10 781,3	8 433,4
Belgium	86 361,7	576,1	49 231,6	41 540,9	40 686,6	10 028,8	55 199,2	36 374,0	29 698,0	40 882,3	- 3 370,7	10 588,2	45 624,2	29 754,9
Bulgaria	3,0	313,2	399,1	325,1	186,7	267,7	138,0	405,1	330,5	248,6	449,4	211,6	149,7	287,9
Croatia	47,7	99,1	297,8	- 52,0	- 77,8	1 981,0	- 140,0	- 1 938,5	- 724,7	200,8	- 116,1	34,6	121,7	- 26,2
Cyprus	168,6	3 871,9	43 625,7	68 870,5	26 182,9	60 907,3	39 279,9	8 689,6	8 931,9	5 941,0	34 453,8	25,4	- 3 328,6	26 233,3
Czechia	42,8	1 166,8	- 327,4	1 790,2	4 019,2	1 619,5	2 487,4	2 181,8	7 560,0	8 662,6	4 128,2	2 989,7	5 582,8	3 488,4
Denmark	26 549,1	1 371,6	11 409,4	7 420,7	7 039,2	8 257,4	9 420,0	10 110,5	10 023,2	- 75,2	16 843,1	10 899,2	22 399,1	9 593,2
Estonia	61,4	167,1	- 1 454,1	1 053,5	516,1	42,0	182,1	486,9	889,7	44,5	1 965,7	219,7	1 547,2	471,7
Finland	24 030,3	10 167,2	5 011,1	7 543,4	- 2 307,4	1 744,7	- 16 083,6	24 276,6	- 573,8	11 454,7	4 865,2	5 862,9	4 092,3	4 671,1
France	161 947,7	48 154,8	51 414,9	35 440,3	20 374,5	49 849,5	53 217,9	64 847,9	35 984,7	102 041,6	83 818,2	46 010,3	- 2 838,6	44 859,7
Germany	57 085,9	125 450,8	77 928,9	62 164,5	39 530,3	84 075,8	99 025,2	66 661,0	86 517,5	97 233,1	137 292,6	60 624,1	151 690,0	90 432,8
Greece	2 136,5	1 557,3	1 772,4	677,5	- 785,6	3 019,1	1 578,2	- 1 667,0	168,3	476,9	641,5	548,6	926,1	742,8
Hungary	620,5	1 233,4	4 792,3	11 786,9	1 941,9	3 854,4	- 16 109,7	- 8 272,1	1 220,0	3 363,6	3 210,6	4 222,0	2 882,0	1 177,1
Ireland	4 628,7	22 348,3	- 1 164,9	22 548,0	29 177,2	41 235,2	168 480,0	30 085,7	- 2 048,1	5 153,7	32 083,0	- 44 366,8	61 979,2	30 406,7
Italy	6 685,9	32 685,3	53 667,3	8 007,3	25 141,2	26 361,4	21 644,3	16 180,7	24 530,9	31 542,1	19 786,7	- 1 856,1	11 758,9	22 454,2
Latvia	9,7	41,1	61,2	192,7	411,7	542,0	71,0	160,5	141,2	206,7	- 103,0	26,1	3 361,3	446,0
Lithuania	3,7	42,2	749,4	540,9	131,9	59,0	377,2	43,2	80,3	704,2	1 746,5	2 874,3	662,7	667,7
Luxembourg	0,0	23 252,7	10 715,8	13 397,3	46 620,6	43 420,6	31 919,4	- 1 240,8	15 019,0	25 477,9	- 2 575,9	102 624,1	25 398,2	21 356,5
Malta	20,0	- 409,9	9 699,2	2 600,6	2 662,0	2 280,8	5 269,1	5 408,6	7 237,1	7 442,3	6 959,6	7 122,3	7 247,2	5 293,2
Netherlands	75 634,4	68 358,2	34 793,9	17 935,1	69 723,0	59 435,4	233 655,5	186 138,7	25 660,5	27 484,5	16 313,1	191 497,3	28 861,2	41 832,7
Poland	17,0	6 147,2	1 026,4	2 901,0	- 451,2	2 898,1	4 995,5	11 600,0	2 169,5	891,0	1 854,1	1 295,2	178,3	2 958,8
Portugal	8 065,0	- 9 456,0	13 547,5	- 8 629,7	- 118,8	- 3 726,4	5 225,8	871,9	- 749,4	799,4	3 638,2	2 383,3	- 1 440,8	191,3
Romania	- 12,9	- 50,1	- 26,5	- 114,3	- 280,8	- 374,0	562,4	4,6	- 96,6	379,1	362,7	62,5	- 30,8	32,4
Slovakia	40,6	946,1	713,2	8,4	- 313,0	42,8	5,9	95,6	1 325,4	321,7	43,3	285,1	388,6	317,8
Slovenia	66,1	- 18,1	198,3	- 258,8	- 213,8	275,6	267,4	289,9	338,4	280,9	609,7	509,5	921,9	266,7
Spain	58 213,3	37 843,8	41 164,2	- 3 981,9	14 301,1	36 790,1	41 926,1	43 945,2	56 045,5	37 546,1	24 826,6	23 556,9	- 1 625,4	29 362,4
Sweden	40 906,9	20 729,9	30 318,1	29 371,0	30 288,6	9 193,5	13 036,5	4 699,4	27 362,7	17 829,5	16 100,3	23 686,9	20 347,4	20 247,0
Russian Federation	3 151,9	41 116,5	48 634,9	28 422,5	70 684,8	64 202,5	27 089,9	26 951,2	34 153,1	35 819,7	22 024,0	6 778,1	63 602,5	39 123,3
United States	142 626,0	277 779,0	396 569,0	318 196,0	303 432,0	333 014,0	264 359,0	284 469,0	327 780,0	- 157 406,0	28 596,0	234 919,0	403 101,0	251 234,0
China	915,8	68 811,3	74 654,0	87 803,5	107 843,7	123 119,9	145 667,2	196 149,4	158 288,3	143 037,3	136 905,2	153 710,3	145 190,0	128 431,7

Πηγή: UNCTAD και προσωπική επεξεργασία

Αντίστοιχα στη Ρωσία που έχει συνολικά πάρα πολύ μικρό όγκο συναλλαγών σε σχέση με την ΕΕ, παρά την αρχική ανοδική τάση από το 2000 (με μόλις 3,5 δις δολ.) λόγω μετάβασης της οικονομίας της, παραμένουν με γενικά αυξητικές τάσεις και διακυμάνσεις σε χαμηλό επίπεδο, καθώς επηρεάζονται ιδιαίτερα από τις δυτικές κυρώσεις έχοντας την καλύτερη επίδοση το 2013 (70,6 δις δολ.) και χειρότερη επίδοση το 2020 (6,7 δις δολ.), ενώ ανακάμπτουν σημαντικά (63,6 δις δολ.) το 2021 παρά την πανδημία. Η ΕΕ την περίοδο 2010 με 2021 έχει υψηλό μέσο όρο εκροών ΑΞΕ (28,5% παγκοσμίως), μεγαλύτερο των ΗΠΑ (18,1% παγκοσμίως), πολύ υψηλότερο από τη Κίνα (9,2% παγκοσμίως) και ιδιαίτερα τη Ρωσία (2,8% παγκοσμίως), με καλύτερη επίδοση της Γερμανίας και χειρότερη της Κροατίας (εμφανίζει συνολικά αποεπένδυση).

Οι άμεσες επιπτώσεις του πολέμου στις επενδυτικές ροές προς και από τη Ρωσία και την Ουκρανία, περιλαμβάνουν τη διακοπή των υφιστάμενων επενδυτικών σχεδίων και την ακύρωση των ανακοινωθέντων έργων, την έξοδο πολυεθνικών από τη Ρωσία, την εκτεταμένη

απώλεια της αξίας των περιουσιακών στοιχείων και τις κυρώσεις που ουσιαστικά αποκλείουν τις εκροές. Οι πολυεθνικές εταιρείες από ανεπτυγμένες οικονομίες που υποστηρίζουν τις κυρώσεις αντιπροσωπεύουν περισσότερα από τα δύο τρίτα των αποθεμάτων ΑΞΕ στη Ρωσία (με σημαντικό μέρος των υπολοίπων να καλύπτονται από υπεράκτια χρηματοπιστωτικά κέντρα, Offshore Financial Centres/OFC).

ΕΙΚΟΝΑ 3: Οι 10 κορυφαίες μη χρηματοοικονομικές πολυεθνικές εταιρείες ανά περιουσιακά στοιχεία που διατηρούνται στη Ρωσία, 2021 (δισ δολ.).

Company	Home country	Industry	Estimated assets*
Fortum	Finland	Utilities	32.6
Renault	France	Automotives	15.9
BP	United Kingdom	Oil and gas	14.4
TotalEnergies	France	Oil and gas	13.7
Exxon Mobil	United States	Oil and gas	7.5
Shell	United Kingdom	Oil and gas	5.7
PepsiCo	United States	Food and Beverages	5.6
Carlsberg	Denmark	Food and Beverages	3.7
Japan Tobacco	Japan	Tobacco	3.9
Siemens	Germany	Machinery	2.6

Πηγή: UNCTAD¹³⁴

Αντίθετα, μέχρι σήμερα, οι πολυεθνικές εταιρείες από την Κίνα και την Ινδία αντιπροσωπεύουν αμελητέο μερίδιο του αποθέματος ΑΞΕ στη Ρωσία (λιγότερο από 1%), αν και το μερίδιό τους σε έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη είναι μεγαλύτερο. Από τις 10 μεγαλύτερες μη χρηματοοικονομικές πολυεθνικές εταιρείες που ταξινομούνται με βάση τα περιουσιακά στοιχεία που διατηρούνται στη Ρωσία, διαφαίνεται ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις του ενεργειακού τομέα κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο.

¹³⁴ Βάσει στοιχείων της Renitiv SA. Επειδή οι εταιρείες σπάνια αναφέρουν εκτιμήσεις τομέων ανά χώρα, τα περιουσιακά στοιχεία εκτιμώνται σε πολλές περιπτώσεις με χρήση δεδομένων θυγατρικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

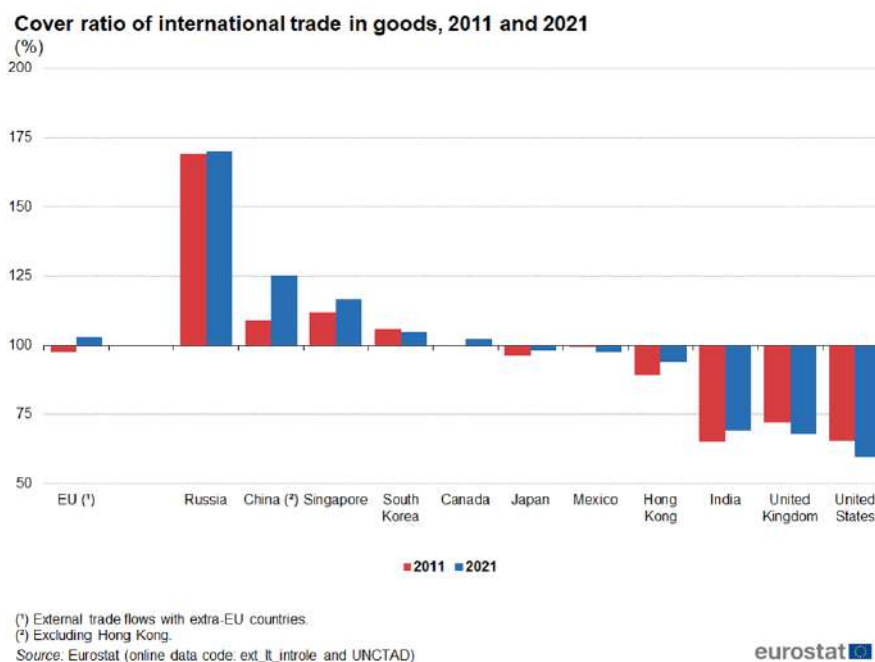
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

5.1. Διεθνές Εμπόριο Αγαθών ΕΕ - Ρωσίας

5.1.1. Περίοδος (2010-2021) ¹³⁵

Το διεθνές εμπόριο και ιδίως το μέγεθος και η εξέλιξη των εισαγωγών και των εξαγωγών είναι ένας σημαντικός δείκτης της οικονομικής απόδοσης μιας χώρας, που δείχνει τη θέση της στο παγκόσμιο περιβάλλον. Αναφορικά με την εμπορική σχέση ΕΕ και Ρωσίας, σημαντικοί παράμετροι αποτελούν το μερίδιο της ΕΕ στις παγκόσμιες αγορές εισαγωγών και εξαγωγών, το ενδοκοινοτικό εμπόριο (εμπόριο μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ), οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της ΕΕ και οι πιο ευρέως εμπορεύσιμες κατηγορίες προϊόντων της ΕΕ. Σε παγκόσμιο επίπεδο, για το 2011 όπως και το 2021, ο λόγος κάλυψης των εξαγωγών προς τις εισαγωγές ήταν ιδιαίτερα υψηλός υπέρ των εξαγωγών προς τη Ρωσία και την Κίνα, οι οποίες σε απόλυτες τιμές είχαν επίσης τα μεγαλύτερα ετήσια εμπορικά πλεονάσματα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Ποσοστό κάλυψης του διεθνούς εμπορίου αγαθών, 2011 και 2021 (%).

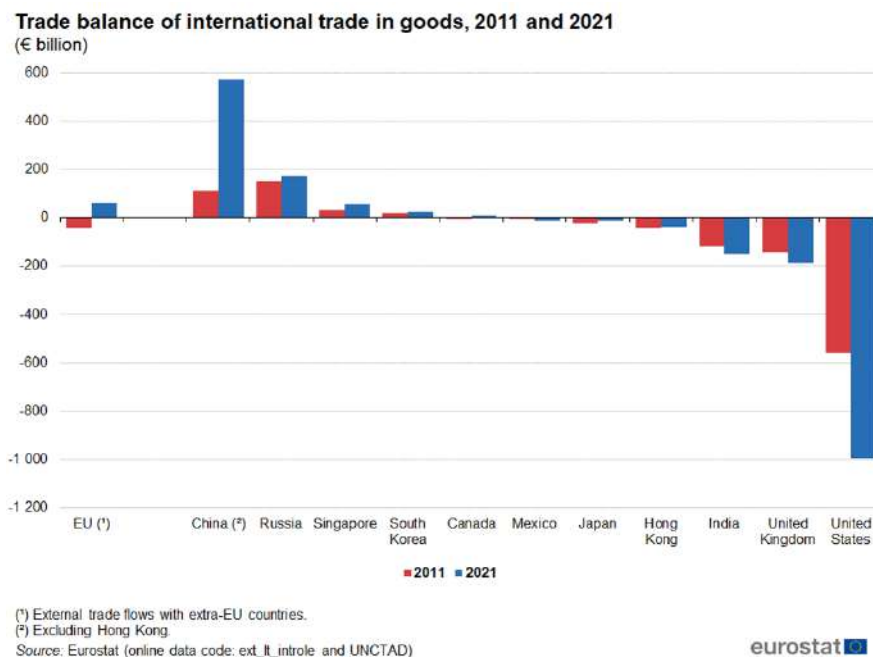

Πηγή: Eurostat (ext_it_introeu27_2020) και UNCTAD.

¹³⁵ Σύμφωνα με ανάλυση και στοιχεία από Eurostat. Τα δεδομένα της ΕΕ συγκεντρώνονται σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ και ενδέχεται να διαφέρουν από τα εθνικά δεδομένα που δημοσιεύουν τα κράτη μέλη. Οι στατιστικές για το εμπόριο εκτός ΕΕ υπολογίζονται ως το άθροισμα του εμπορίου καθενός από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ με χώρες εκτός ΕΕ. Με άλλα λόγια, η ΕΕ θεωρείται ως ενιαία εμπορική οντότητα και οι εμπορικές ροές μετρούνται εντός και εκτός της περιοχής, αλλά όχι εντός αυτής. Το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρείται ως χώρα εταίρος εκτός ΕΕ για την ΕΕ-27 (Eurostat, 2022a). Τα δεδομένα εξήχθησαν τον Φεβρουάριο του 2022. Περαιτέρω, Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/2c/EU_trade_with_Russia2021.xlsx (Accessed: 2 November 2022).

Η αναλογία κάλυψης ήταν χαμηλότερη για την Ινδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ. Το 2011 όπως και το 2021, οι ΗΠΑ είχαν το μεγαλύτερο έλλειμμα, συνεχίζοντας ένα μοτίβο που ήταν εμφανές καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία από Eurostat και UNCTAD, ενώ η Ρωσία το 2011 και αντίστοιχα η Κίνα το 2021 είχαν το μεγαλύτερο πλεόνασμα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 11: Εμπορικό ισοζύγιο διεθνούς εμπορίου αγαθών, 2011 και 2021 (δισ ευρώ).

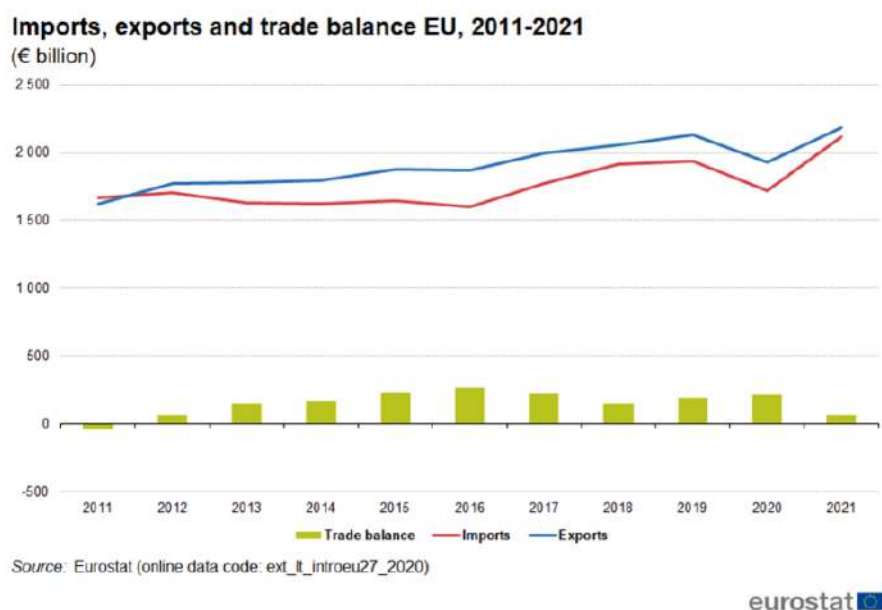
Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2020) και UNCTAD.

Η ΕΕ¹³⁶, η Κίνα και οι ΗΠΑ είναι οι τρεις μεγαλύτεροι παγκόσμιοι μέτοχοι στο διεθνές εμπόριο από το 2004, όταν η Κίνα ξεπέρασε την Ιαπωνία. Οι ΗΠΑ είναι μια παραδοσιακά μια σημαντική εξαγωγική οικονομία, αλλά από το 2011 οι εξαγωγές τους είναι μικρότερες από της ΕΕ και της Κίνας. Το μερίδιο των ΗΠΑ στις συνολικές εξαγωγές αυξήθηκε ελαφρά από 10,2% το 2011 σε 11,5% το 2016, αλλά μειώθηκε σε 10,0% το 2021. Η σταθερή αύξηση των εξαγωγών της Κίνας την οδήγησε να ξεπεράσει την ΕΕ το 2015, φτάνοντας στο 19,1%. Η ΕΕ είχε μερίδιο 15,6% το 2011, το οποίο δεν άλλαξε πολύ μέχρι το 2020, αλλά μειώθηκε στο 14,6% το 2021. Το μερίδιο της Κίνας στις παγκόσμιες εισαγωγές έχει επίσης αυξηθεί, από 11,8% το 2011 σε 14,9% το 2021, ξεπερνώντας την ΕΕ. Οι ΗΠΑ παραμένουν ο μεγαλύτερος

¹³⁶ Το εμπόριο είναι ένας σημαντικός δείκτης της ευημερίας και της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο. Η ΕΕ είναι βαθιά ενσωματωμένη στις παγκόσμιες αγορές τόσο για τα προϊόντα που προμηθεύεται όσο και για τις εξαγωγές. Η εμπορική πολιτική της ΕΕ είναι ένας από τους βασικούς πυλώνες των σχέσεων της ΕΕ με τον υπόλοιπο κόσμο. Επειδή τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ μοιράζονται μια ενιαία αγορά και ένα ενιαίο εξωτερικό σύνορο, έχουν επίσης μια ενιαία εμπορική πολιτική, που τους επιτρέπει να μιλούν με μία κοινή φωνή στις εμπορικές διαπραγματεύσεις, μεγιστοποιώντας τον αντίκτυπό τους σε τέτοιες διαπραγματεύσεις. Αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό σε έναν παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον, όπου οι οικονομίες τείνουν να συγκεντρώνονται σε περιφερειακές ομάδες (Eurostat, 2022b; Eurostat, 2022c).

εισαγωγέας αγαθών, με το μερίδιό τους να αυξάνεται από 15,3% το 2011 σε 16,2% το 2021. Η ΕΕ σημείωσε μεγάλη μείωση από 15,7% το 2011 σε 13,9% το 2021.

ΓΡΑΦΗΜΑ 12: Εισαγωγές, εξαγωγές και εμπορικό ισοζύγιο ΕΕ, 2011-2021 (δισ ευρώ).

Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2021).

Το 2011 η ΕΕ είχε εμπορικό έλλειμμα σε αγαθά ύψους 42 δισ ευρώ. Μεταξύ 2011 και 2021, τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές της ΕΕ αυξήθηκαν, ενώ ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των εξαγωγών της ΕΕ ήταν 3% και 2,4% αντίστοιχα των εισαγωγών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα εμπορικό πλεόνασμα 68 δισ ευρώ το 2021, με σημαντική όμως μείωση σε σχέση με το 2020 (216 δισ ευρώ). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην απότομη άνοδο της αξίας των εισαγωγών ενέργειας προς το τέλος του 2021, με αυξανόμενα εμπορικά ελλείμματα για την ενέργεια τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο. Εξετάζοντας την τάση διαχρονικά, αφού κατέγραψε μικρό έλλειμμα το 2011, το εμπορικό ισοζύγιο της ΕΕ κατέγραψε συνεχές πλεόνασμα που κορυφώθηκε στα 264 δισ ευρώ το 2016. Το πλεόνασμα της ΕΕ μειώθηκε το 2017 και το 2018, ενώ άρχισε να αυξάνεται ξανά το 2019 και το 2020.

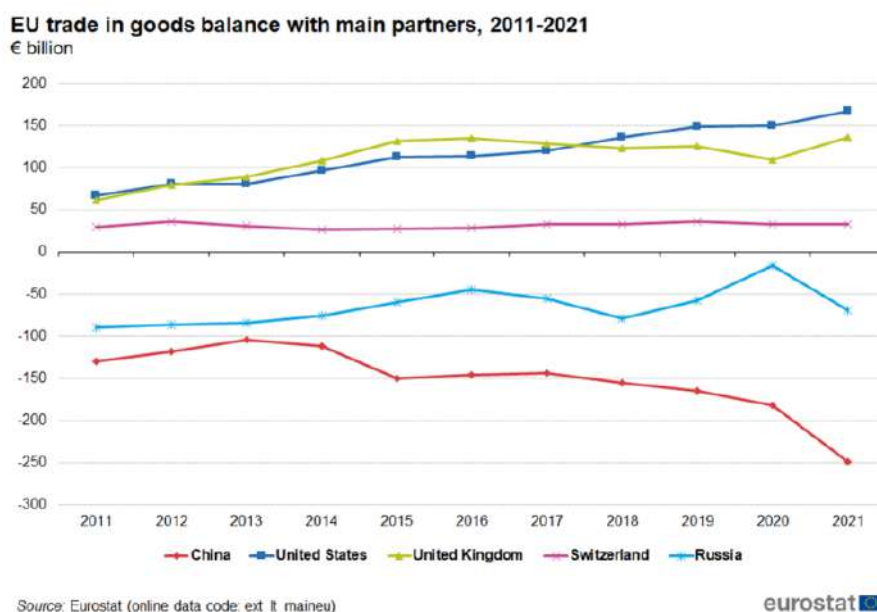
Μεταξύ 2011 και 2021, η εξέλιξη των εισαγωγών αγαθών της ΕΕ από μεγάλους εμπορικούς εταίρους διέφερε σημαντικά. Μεταξύ των κύριων εμπορικών εταίρων, ο υψηλότερος μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης καταγράφηκε για τις εισαγωγές από την Κίνα (6,3%) και την Τουρκία (6,2%). Οι μεγαλύτερες μειώσεις παρατηρήθηκαν για τις εισαγωγές από το Ηνωμένο Βασίλειο (-2,5%) και τη Ρωσία (-1,9%). Από την πλευρά των εξαγωγών, μεταξύ 2011 και 2021, οι εξαγωγές αγαθών προς τις ΗΠΑ (6,0%), την Κίνα (5,8%) και τη Νότια Κορέα (5,7%) είχαν τον υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης. Μεταξύ των κορυφαίων εταίρων, μειώσεις για τις εξαγωγές παρατηρήθηκαν μόνο για τη Ρωσία (-1,5%).

Μεταξύ 2016 και 2021, η αξία των εξαγωγών εκτός ΕΕ αυξήθηκε για όλες τις ομάδες προϊόντων που παρουσιάζονται. Ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης των εξαγωγών αναφέρθηκε για τις πρώτες ύλες με αύξηση 57,8%. Αυξήσεις άνω του 30% καταγράφηκαν επίσης για την ενέργεια και τα χημικά (37%). Από την πλευρά των εισαγωγών, παρατηρήθηκε παρόμοιο μοτίβο, με μεγάλες συνολικές αυξήσεις στο επίπεδο των εισαγωγών εκτός ΕΕ πρώτων υλών (59,6%), ενέργειας (48,4%) και χημικών (32,7%) μεταξύ 2016 και 2021.

Το 2021, οι ΗΠΑ ήταν ο κύριος εμπορικός εταίρος της ΕΕ στις εξαγωγές, καθώς την περίοδο 2011 έως 2021 το ποσοστό τους αυξήθηκε από 13,7% σε 18,3%, σημειώνοντας αύξηση 4,6%. Το μερίδιο της Κίνας στις εξαγωγές εκτός ΕΕ αυξήθηκε κατά 2,5%. Οι ελβετικές εξαγωγές κατά την περίοδο αυτή ήταν σχετικά σταθερές, αυξάνοντας μόνο κατά 0,1%. Η Ρωσία και το Ηνωμένο Βασίλειο είδαν τα ποσοστά τους να υποχωρούν κατά 2,3% και 2,5% αντίστοιχα. Ο κύριος εισαγωγικός εταίρος της ΕΕ το 2021 ήταν η Κίνα, καθώς το ποσοστό της αυξήθηκε από 15,4% των συνολικών εισαγωγών εκτός ΕΕ το 2011 σε 22,4% το 2021, σημειώνοντας αύξηση 7%. Επίσης, οι ΗΠΑ είχαν αύξηση κατά 1,7%, όπως και η Ελβετία κατά 0,7%, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο (-4,4%) και η Ρωσία (-4,1%) είχαν αμφοτέρως μείωση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 13: Εμπορικό ισοζύγιο των κύριων εμπορικών εταίρων με την ΕΕ, 2011-2021

(δισ ευρώ).

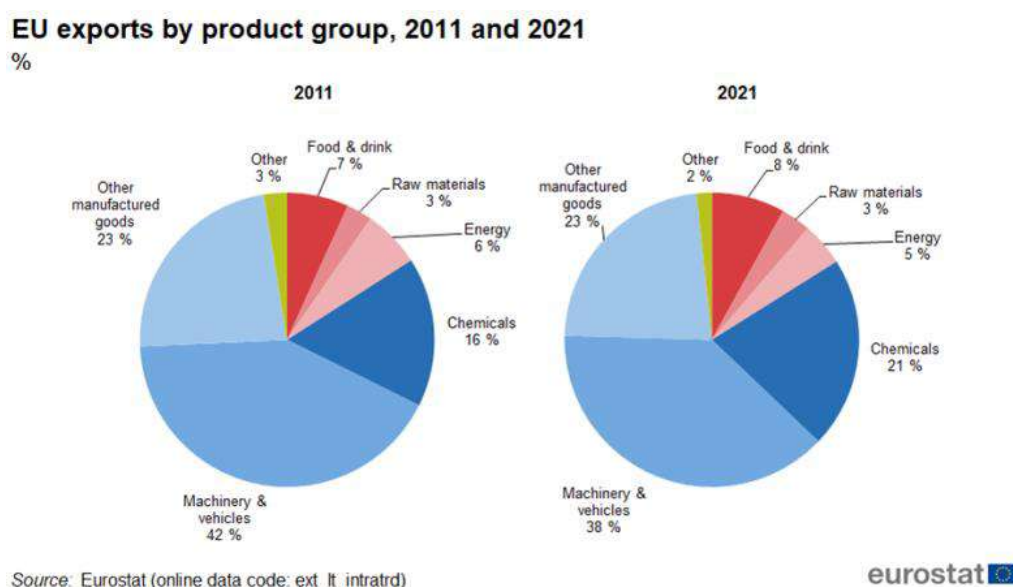
Πηγή: Eurostat (Comext DS-063325).

Το εμπορικό πλεόνασμα της ΕΕ με τις ΗΠΑ αυξήθηκε από το 2011 σε υψηλό ρεκόρ 167 δις ευρώ το 2021. Η ΕΕ είχε επίσης εμπορικά πλεονάσματα με το Ηνωμένο Βασίλειο (137 δις ευρώ) και την Ελβετία (33 δις ευρώ). Με τη Ρωσία, η ΕΕ είχε εμπορικό έλλειμμα (69 δις ευρώ) κυρίως λόγω των εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων, ενώ αυξήθηκε σημαντικά και το

εμπορικό έλλειμμα με την Κίνα που ήταν 249 δις ευρώ το 2021, κυρίως λόγω των εισαγωγών μεταποιημένων προϊόντων.

Η ΕΕ εξάγει κυρίως βιομηχανικά προϊόντα, καθώς τόσο το 2011 όσο και το 2021 το μερίδιό τους ήταν πάνω από το 80% των συνολικών εξαγωγών της ΕΕ. Σε αυτήν την ομάδα, τα μηχανήματα και τα οχήματα αποτελούσαν το 42% των συνολικών εξαγωγών το 2011, με πτώση στο 38% το 2021. Το 2021, τα άλλα μεταποιημένα προϊόντα αντιπροσώπευαν το 23% και τα χημικά το 21%. Τα πρωτογενή προϊόντα αντιπροσώπευαν το 16% των συνολικών εξαγωγών, που αποτελείται από τρόφιμα και ποτά (8%), ενεργειακά προϊόντα (5%) και πρώτες ύλες (3%).

ΓΡΑΦΗΜΑ 14: Εξαγωγές ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, 2011 και 2021 (%).

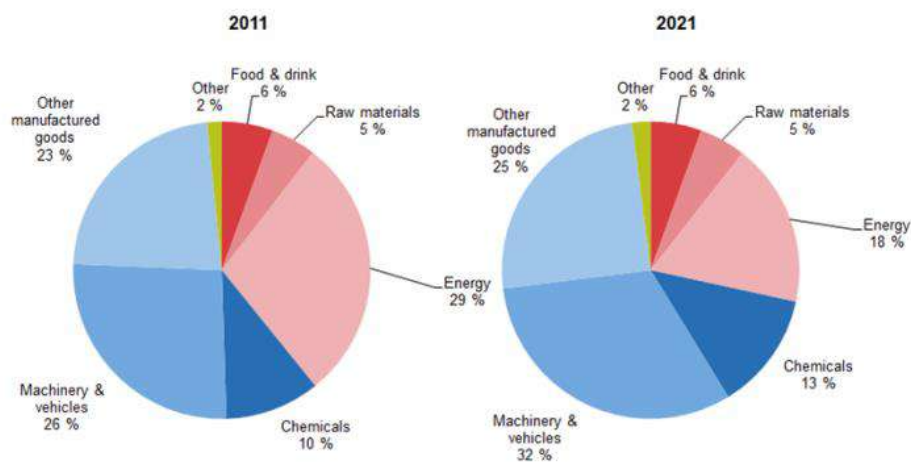
Πηγή: Eurostat (Comext DS-063325).

Η πλειονότητα των εισαγωγών της ΕΕ είναι επίσης μεταποιημένα αγαθά και το μερίδιό τους στις συνολικές εισαγωγές της ΕΕ αυξήθηκε από 59% το 2011 σε 70% το 2021. Η κατανομή αποκλίνει από τις εξαγωγές, καθώς τα μηχανήματα και τα οχήματα (32%) και τα χημικά προϊόντα (13%) έχουν μικρότερα μερίδια, ενώ το μερίδιο των λοιπών μεταποιημένων αγαθών (25%) είναι ελαφρώς υψηλότερο από ότι στις εξαγωγές. Το μερίδιο της ενέργειας στις εισαγωγές έχει μειωθεί σημαντικά την τελευταία δεκαετία, καθόσον το 2011 αντιπροσώπευε το 29% των εισαγωγών, ενώ το 2021 το μερίδιο είχε πέσει στο 18%. Η μείωση αυτή συνδέεται στενά με την πτώση της τιμής του πετρελαίου αυτή την περίοδο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 15: Εισαγωγές ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, 2011 και 2021 (%).

EU imports by product group, 2011 and 2021

%

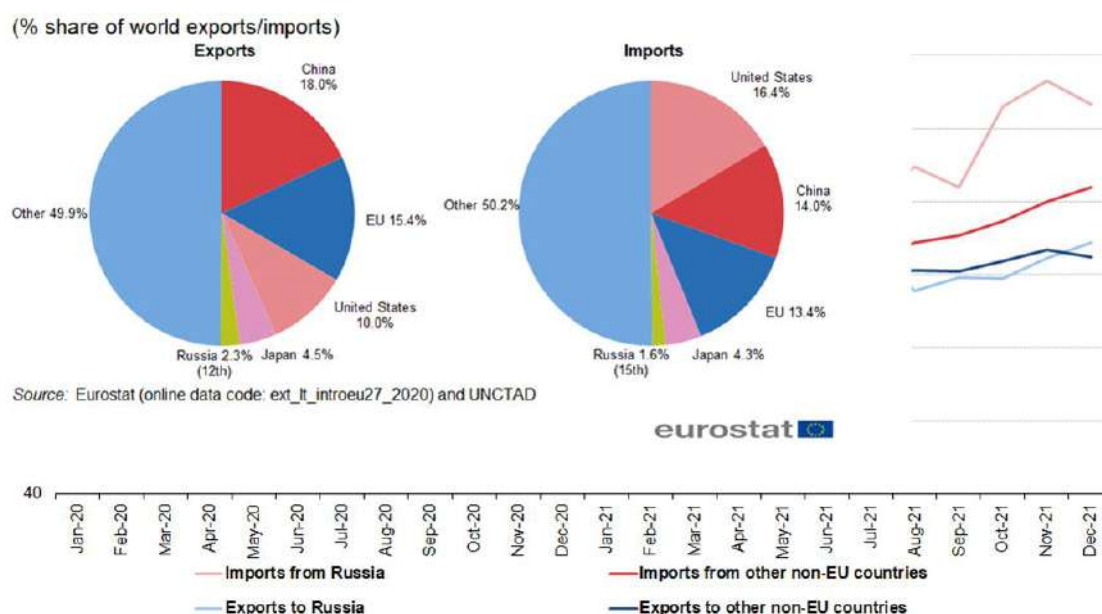
Source: Eurostat (online data code: ext_lt_intratrd)

eurostat

Πηγή: Eurostat (Comext DS-063325).

Η θέση της ΕΕ και της Ρωσίας μεταξύ των μεγαλύτερων εμπορών αγαθών στον κόσμο το έτος 2020 απεικονίζεται στο Γράφημα 16. Οι τέσσερις μεγαλύτεροι εξαγωγείς ήταν η Κίνα (2.268 δις ευρώ, 18,0 %), η ΕΕ (1.933 δις ευρώ, 15,4 %), οι ΗΠΑ (1.253 δις ευρώ, 10%) και η Ιαπωνία (561 δις ευρώ, 4,5 %). Οι τέσσερις μεγαλύτεροι εισαγωγείς ήταν οι ΗΠΑ (2.108 δις ευρώ, 16,4 %), η Κίνα (1.801 δις ευρώ, 14%), η ΕΕ (1.717 δις ευρώ, 13,4 %) και η Ιαπωνία (556 δις ευρώ, 4,3 %).

ΓΡΑΦΗΜΑ 16: ΕΕ και Ρωσία στο παγκόσμιο εμπόριο αγαθών 2020-2021 (εισαγωγές-εξαγωγές %).

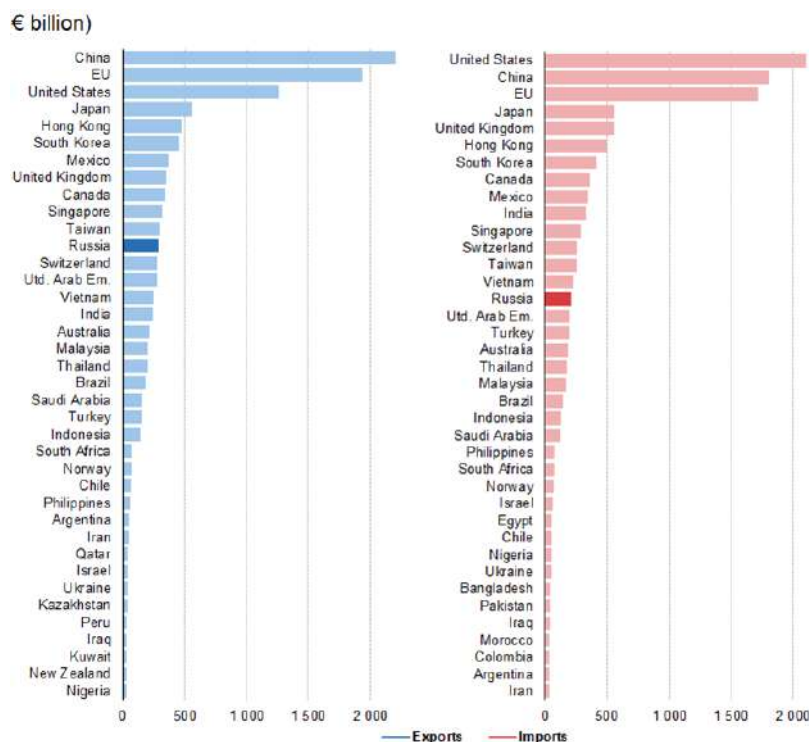
Source: Eurostat (online data code: ext_lt_introeu27_2020) and UNCTAD

eurostat

Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2020) και UNCTAD.

Αναφορικά με τη Ρωσία, σύμφωνα με Γράφημα 17, διαφαίνεται ότι ήταν ο 12^{ος} μεγαλύτερος εξαγωγέας στον κόσμο (291 δις ευρώ, 2,3 %) μεταξύ της Ταϊβάν (304 δις ευρώ, 2,4 %) και της Ελβετίας (280 δις ευρώ, 2,2 %), ενώ ήταν ο 15^{ος} μεγαλύτερος εισαγωγέας στον κόσμο (210 δις ευρώ, 1,6 %) μεταξύ του Βιετνάμ (230 δις ευρώ, 1,8 %) και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (198 δις ευρώ, 1,5 %).

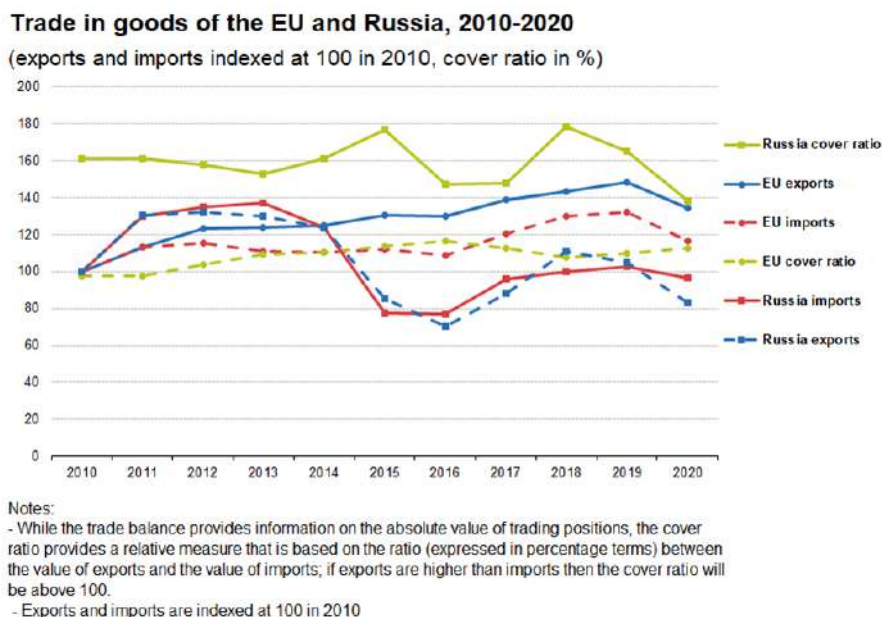
ΓΡΑΦΗΜΑ 17: Παγκόσμιο εμπόριο αγαθών 2020 (δις ευρώ, %).

Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2020) και UNCTAD.

Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές αγαθών της ΕΕ και της Ρωσίας με δείκτη 100 το 2010 για την περίοδο έως το 2020 φαίνονται στο Γράφημα 18, όπως και η αναλογία κάλυψης (εξαγωγές / εισαγωγές) για αυτήν την περίοδο. Οι εξαγωγές από την ΕΕ ήταν χαμηλότερες το 2010 (100) και υψηλότερες το 2019 (149), αλλά στη συνέχεια είχαν μείωση (135) για το 2020. Οι εισαγωγές στην ΕΕ ήταν χαμηλότερες το 2010 (100) και υψηλότερες το 2019 (132), αλλά στη συνέχεια όμοια είχαν μείωση (117) το 2020. Ο λόγος κάλυψης για την ΕΕ ήταν χαμηλότερος το 2011 (97%) και υψηλότερος το 2016 (116%) και ήταν 113% το 2020. Οι εξαγωγές από τη Ρωσία ήταν χαμηλότερες το 2016 (70), υψηλότερες το 2012 (132) μειώθηκαν το 2020 (83). Οι εισαγωγές στη Ρωσία ήταν χαμηλότερες το 2016 (77), υψηλότερες το 2013 (137) και μειώθηκαν το 2020 (97). Ο λόγος κάλυψης για τη Ρωσία ήταν το 2011 (160%), υψηλότερος το 2018 (178%) και χαμηλότερος το 2020 (138%).

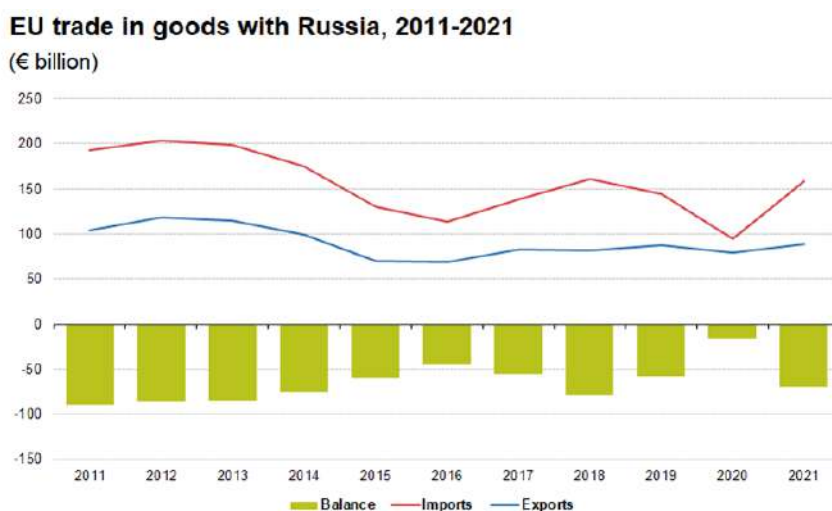
ΓΡΑΦΗΜΑ 18: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ και της Ρωσίας, 2010-2020 (εξαγωγές και εισαγωγές με δείκτη 100 το 2010, ποσοστό κάλυψης σε %).

Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2020) και UNCTAD

Συνοπτικά, παρατηρούμε στο εμπόριο αγαθών ΕΕ-Ρωσίας, ότι τόσο οι εξαγωγές προς τη Ρωσία όσο και οι εισαγωγές από τη Ρωσία, μειώθηκαν μεταξύ 2011 και 2021. Το Γράφημα απεικονίζει τις εξαγωγές, τις εισαγωγές και το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας από το 2011 έως το 2021. Το 2011, η ΕΕ είχε εμπορικό έλλειμμα με τη Ρωσία 89 δις ευρώ, το οποίο παρέμεινε καθ' όλη την περίοδο, φθάνοντας τα 69 δις ευρώ το 2021. Οι εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία ήταν υψηλότερες το 2012 (118 δις ευρώ) και χαμηλότερες το 2016 (69 δις ευρώ). Οι εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία ήταν οι υψηλότερες το 2012 (204 δις ευρώ) και οι χαμηλότερες το 2020 (95 δις ευρώ).

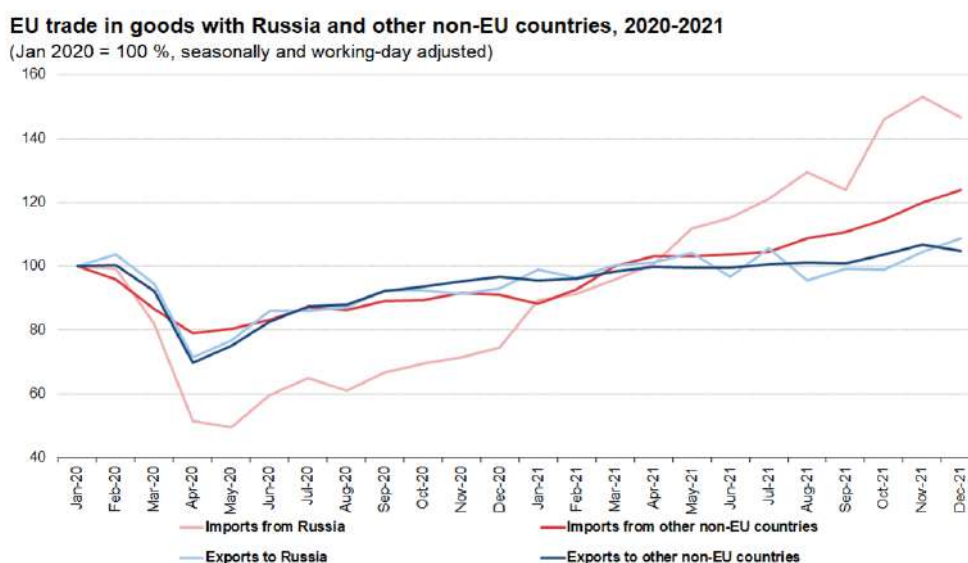
ΓΡΑΦΗΜΑ 19: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ με τη Ρωσία, 2011-2021 (δισεκατομμύρια ευρώ).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc) και Comext DS-018995

Η κρίση του COVID-19 προκάλεσε μείωση τόσο των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας το 2020. Οι εισαγωγές έφτασαν το ελάχιστο τα 5,5 δις ευρώ τον Μάιο του 2020, ενώ μέχρι τον Δεκέμβριο του 2021 είχαν ανακάμψει στα 16,3 δις ευρώ. Οι εξαγωγές έφθασαν σε ελάχιστο όριο τα 5,2 δις ευρώ τον Απρίλιο του 2020 και μέχρι τον Δεκέμβριο του 2021 είχαν ανακάμψει στα 8 δις ευρώ. Μεταξύ Ιανουαρίου 2020 και Δεκεμβρίου 2021, οι εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία αυξήθηκαν κατά 46,5% ενώ οι εισαγωγές από άλλες χώρες εκτός ΕΕ αυξήθηκαν κατά 24,0%. Οι εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία αυξήθηκαν κατά 8,8% ενώ οι εξαγωγές προς άλλες χώρες εκτός ΕΕ αυξήθηκαν κατά 4,8%.

ΓΡΑΦΗΜΑ 20: Εμπόριο αγαθών ΕΕ με Ρωσία και άλλες εκτός ΕΕ χώρες, (Ιαν 2020=100%) 2020-2021.

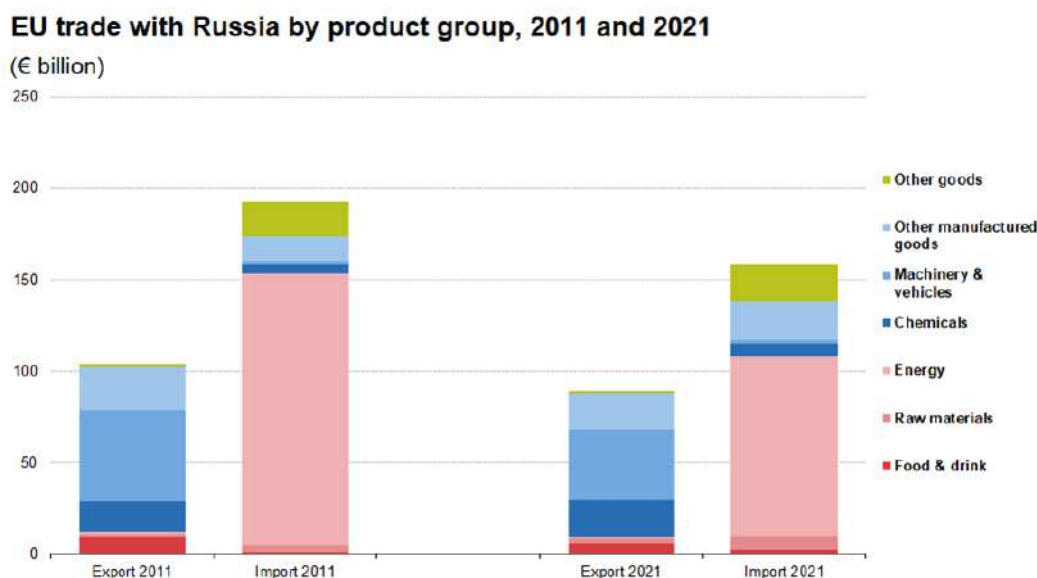
Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2020) και UNCTAD.

Η ανάλυση του εμπορίου της ΕΕ με τη Ρωσία ανά είδος εμπορευμάτων (ομάδες SITC¹³⁷) φαίνεται στο Γράφημα 21. Το 2021, οι εξαγωγές βιομηχανικών αγαθών της ΕΕ (88%) είχαν υψηλότερο μερίδιο από τα πρωτογενή αγαθά (10%). Τα περισσότερα εξαγόμενα βιομηχανικά προϊόντα ήταν μηχανήματα και οχήματα (44%), ακολουθούμενα από τα χημικά (23%) και τα λοιπά μεταποιημένα προϊόντα (22%). Το 2021, οι εισαγωγές πρωτογενών αγαθών από την ΕΕ (68%) είχαν υψηλότερο μερίδιο από τα μεταποιημένα αγαθά (19%). Τα

¹³⁷ Η τυπική ταξινόμηση διεθνούς εμπορίου (Standard International Trade Classification/SITC), είναι μια ταξινόμηση προϊόντων των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) που χρησιμοποιείται για στατιστικές εξωτερικού εμπορίου (αξίες εξαγωγών και εισαγωγών και όγκοι αγαθών), επιτρέποντας διεθνείς συγκρίσεις εμπορευμάτων και βιομηχανικών αγαθών. Οι ομαδοποιήσεις του SITC αντικατοπτρίζουν: τα υλικά παραγωγής, το στάδιο της επεξεργασίας, πρακτικές στην αγορά και χρήσεις των προϊόντων, τη σημασία των αγαθών στο παγκόσμιο εμπόριο, τεχνολογικές αλλαγές. Οι κύριες κατηγορίες είναι: τρόφιμα, ποτά και καπνός (Ενότητες 0 και 1 συμπεριλαμβανομένων των ζώων ζώων), πρώτες ύλες (Ενότητες 2 και 4), ενεργειακά προϊόντα (Ενότητα 3), χημικές ουσίες (Ενότητα 5), μηχανήματα και εξοπλισμός μεταφοράς (Τμήμα 7), άλλα μεταποιημένα προϊόντα (Ενότητες 6 και 8). Η αναθεώρηση SITC 4 έγινε αποδεκτή από τη Στατιστική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών στην 37^η Σύνοδό της το 2006 και αυτή τη στιγμή εφαρμόζεται. Available at: <http://unstats.un.org/unsd/trade/sitcrev4.html> (Accessed: 2 November 2022).

περισσότερα εισαγόμενα πρωτογενή αγαθά ήταν η ενέργεια (62%), ακολουθούμενα από τις πρώτες ύλες (5%) και τα τρόφιμα και ποτά (1%).

ΓΡΑΦΗΜΑ 21: Εμπόριο ΕΕ με τη Ρωσία ανά ομάδα προϊόντων, 2011 και 2021 (δισ ευρώ).

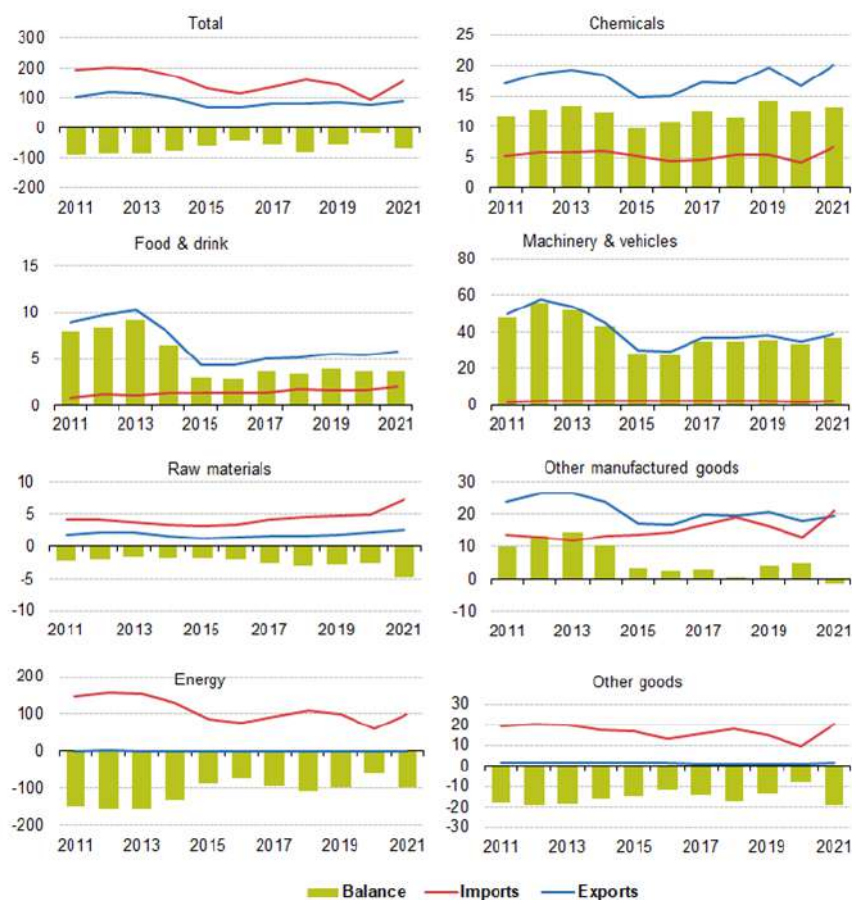

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020site) και Comext DS-018995¹³⁸

Το Γράφημα 22 απεικονίζει την εξέλιξη των εισαγωγών και των εξαγωγών της ΕΕ ανά τομέα SITC από το 2011. Το 2021, η ΕΕ είχε εμπορικά πλεονάσματα σε μηχανήματα και οχήματα (37 δισ ευρώ), χημικά προϊόντα (13 δισ ευρώ), τρόφιμα και ποτά (4 δισ ευρώ). Η ΕΕ είχε εμπορικά ελλείμματα σε άλλα μεταποιημένα αγαθά (1 δισ ευρώ), πρώτες ύλες (5 δισ ευρώ), άλλα αγαθά (19 δισ ευρώ) και ενέργεια (98 δισ ευρώ). Η Ρωσία ήταν επίσης βασικός εταίρος για τις εισαγωγές νικελίου από την ΕΕ (που αντιπροσωπεύουν το 42% της αξίας όλων των εισαγωγών νικελίου εκτός ΕΕ), λιπασμάτων (29 % του συνόλου της ΕΕ), ενέργειας (26 %) και ξύλου (23 %). Η Ρωσία αντιπροσώπευε επίσης περισσότερο από το ένα δέκατο των εισαγωγών εκτός ΕΕ σιδήρου, χάλυβα και ανόργανων χημικών προϊόντων της ΕΕ. Το 2021, η ΕΕ εισήγαγε πετρελαιοειδή αξίας 70,8 δισ ευρώ από τη Ρωσία (Πίνακας 16). Αυτό ήταν πολύ μικρότερο, από άποψη αξίας, σε σχέση με μια δεκαετία νωρίτερα (125,5 δισ ευρώ το 2011). Την ίδια περίοδο, οι εισαγωγές φυσικού αερίου αυξήθηκαν από 16,5 δισ ευρώ σε 21,7 δισ ευρώ, αν και με ορισμένες έντονες ετήσιες διακυμάνσεις.

¹³⁸ Οι κόκκινες αποχρώσεις υποδηλώνουν τα κύρια αγαθά: τρόφιμα και ποτά, πρώτες ύλες και ενέργεια, ενώ οι μπλε αποχρώσεις δείχνουν τα βιομηχανικά προϊόντα: χημικά, μηχανήματα και οχήματα και άλλα κατασκευασμένα εμπορεύματα. Τέλος, τα άλλα προϊόντα εμφανίζονται με πράσινο χρώμα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 22: Εμπόριο ΕΕ με τη Ρωσία ανά ομάδα, 2011-2021 (δισ ευρώ).

EU trade with Russia by group, 2011-2021
(€ billion)

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020site) και Comext DS-018995

Οι εισαγωγές άνθρακα, όπως και ηλεκτρικής ενέργειας παρουσίασαν αύξηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από τη Ρωσία, 2011-2021 (εκατ. ευρώ).

Imports of energy products from Russia, 2011 - 2021

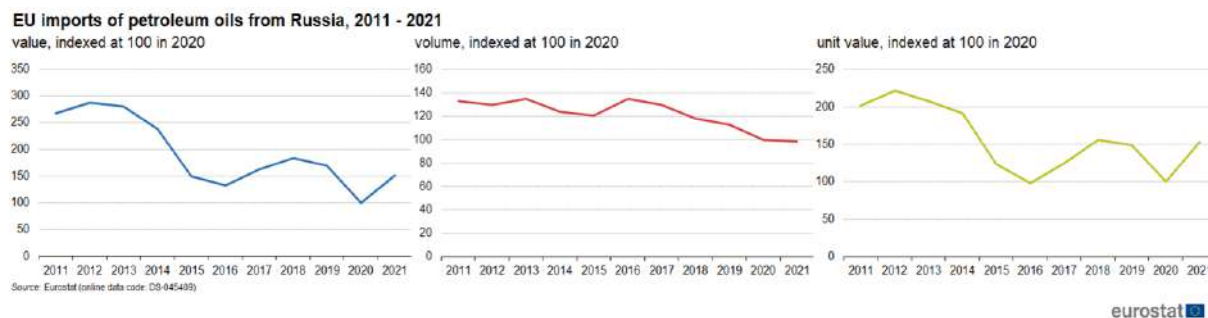
Product	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Petroleum oils	125 514	134 557	131 446	111 140	70 163	62 255	76 201	86 071	79 115	46 850	70 838
Natural gas	16 545	16 988	17 790	13 424	11 994	7 848	9 465	14 145	12 581	7 780	21 707
Coal	3 585	3 538	3 200	3 116	3 147	3 047	5 170	5 890	4 451	2 782	5 225
Electricity	714	357	311	292	263	281	279	543	614	196	803

Petroleum oils are CN codes 2709 and 2710; natural gas: 27111100 and 27112100; coal: 2701 and electricity: 2716

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Μεταξύ 2016 και 2021, ο όγκος των εισαγωγών πετρελαιοειδών από την ΕΕ από τη Ρωσία μειώθηκε κατά 26,7%. Η μείωση της αξίας των εισαγωγών πετρελαιοειδών ήταν πιο έντονη, ιδιαίτερα μεταξύ 2013 και 2016 και στη συνέχεια 2018 έως 2020, καθώς οι τιμές μειώθηκαν. Η απότομη ανάκαμψη το 2021 αντανakλούσε την ισχυρότερη ζήτηση καθώς ξεκίνησε η οικονομική ανάκαμψη από την πανδημία COVID-19, η οποία αντικατοπτρίστηκε σε υψηλότερες τιμές.

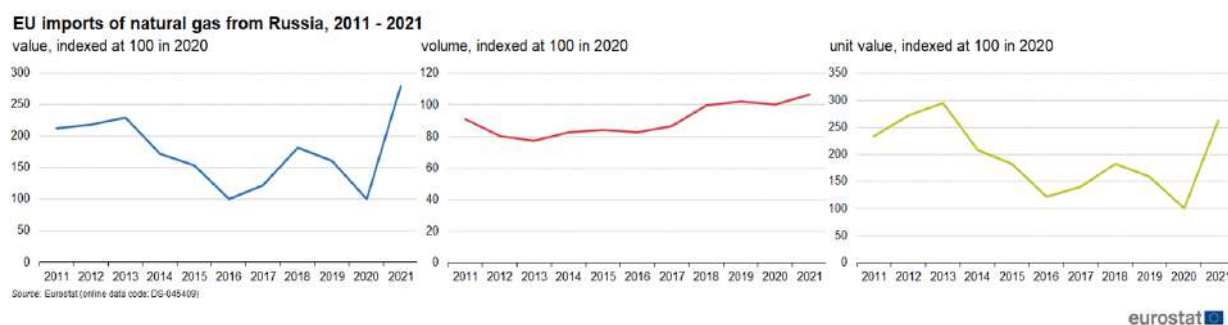
ΓΡΑΦΗΜΑ 23: Εισαγωγές πετρελαίου ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021 (με δείκτη 100 το 2020).

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Ο όγκος των εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ από τη Ρωσία παρέμεινε σταθερός μεταξύ 2011 και 2017 αλλά αυξήθηκε τα επόμενα χρόνια (Διάγραμμα 13). Όπως και με τα πετρελαιοειδή, σημειώθηκε επίσης αξιοσημείωτη μείωση της αξίας των εισαγωγών φυσικού αερίου σε μεγάλο μέρος της περιόδου, αλλά με ισχυρές αυξήσεις των τιμών λόγω της ζήτησης το 2021.

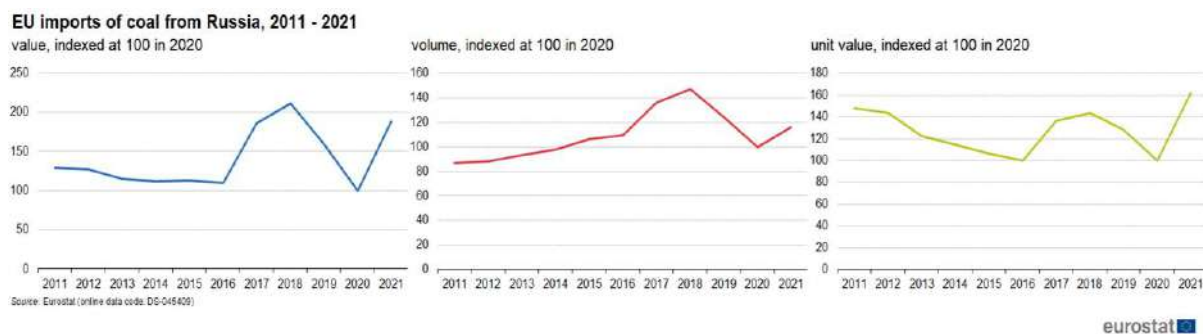
ΓΡΑΦΗΜΑ 24: Εισαγωγές φυσικού αερίου της ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021(με δείκτη 100 το 2020).

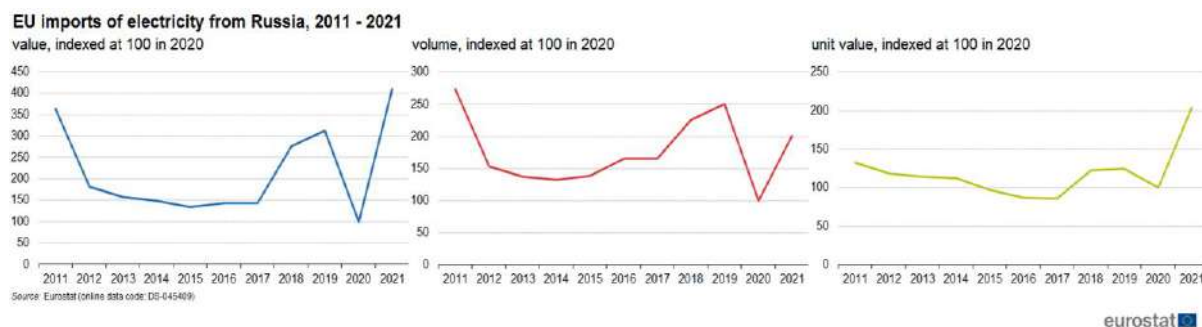

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Η έναρξη της οικονομικής ανάκαμψης της ΕΕ από την πανδημία του COVID-19 αντικατοπτρίστηκε επίσης στην ανάκαμψη του όγκου των εισαγωγών άνθρακα και ηλεκτρικής ενέργειας από τη Ρωσία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 25: Εισαγωγές άνθρακα και ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ από τη Ρωσία, 2011-2021(με δείκτη 100 το 2020).

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

5.1.2. Περίοδος (2021-2022) ¹³⁹

Το 2021, η ΕΕ, οι ΗΠΑ και η Κίνα κατέγραψαν με διαφορά τις υψηλότερες αξίες εμπορίου αγαθών παγκοσμίως, καθώς αντιπροσώπευαν συνολικά περίπου το 45% των παγκόσμιων εισαγωγών και το 44% των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών. Το συνολικό επίπεδο εμπορίου αγαθών (εξαγωγές και εισαγωγές) που καταγράφηκε το 2021 για την ΕΕ ήταν 4.299 δις ευρώ (δεν περιλαμβάνεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο), το οποίο ήταν 813 δις ευρώ χαμηλότερο από της Κίνας και 337 δις ευρώ υψηλότερο από το επίπεδο που καταγράφηκε για τις ΗΠΑ. Το 2021, η ΕΕ είχε το δεύτερο μεγαλύτερο μερίδιο των παγκόσμιων εξαγωγών και το τρίτο μεγαλύτερο μερίδιο εισαγωγών αγαθών, καθώς οι εξαγωγές αγαθών της ΕΕ αντιστοιχούσαν στο 14,6 % του παγκόσμιου συνόλου. Μόνο η Κίνα (19,1%) είχε υψηλότερο μερίδιο, ενώ οι ΗΠΑ (10%) ακολούθησαν σε κάποια απόσταση. Οι ΗΠΑ είχαν μεγαλύτερο μερίδιο παγκόσμιων εισαγωγών (16,2%) από την ΕΕ (13,9 %) και την Κίνα (14,9%) το 2021. Συγκεκριμένα το 2021, η Κίνα κατέγραψε τις υψηλότερες εξαγωγικές αξίες στον κόσμο με 2.843 δις ευρώ, ακολουθούμενη από την ΕΕ με 2.181 δις ευρώ και τις ΗΠΑ με 1.482 δις ευρώ.

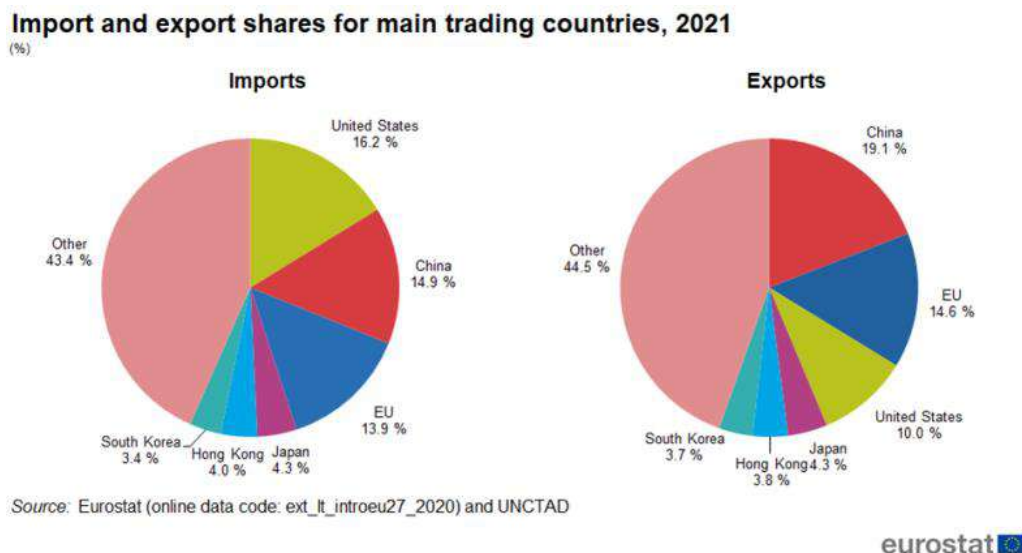
Εξετάζοντας τις εισαγωγές ανά αξία, οι ΗΠΑ είχαν υψηλότερη αξία (2.480 δις ευρώ) από την Κίνα (2.270 δις ευρώ) και την ΕΕ (2.118 δις ευρώ). Οι ΗΠΑ κατέγραψαν το υψηλότερο εμπορικό έλλειμμα (998 δις ευρώ), ακολουθούμενες από το Ηνωμένο Βασίλειο (186 δις ευρώ), την Ινδία (148 δις ευρώ), το Χονγκ Κονγκ (36 δις ευρώ), την Ιαπωνία (13 δις ευρώ) και το Μεξικό (10 δις ευρώ). Τα μεγαλύτερα εμπορικά πλεονάσματα κατέγραψαν η Κίνα (573 δις ευρώ), ακολουθούμενη από τη Ρωσία (174 δις ευρώ), την ΕΕ (68 δις ευρώ), τη Σιγκαπούρη (56 δις ευρώ), τη Νότια Κορέα (25 δις ευρώ) και τον Καναδά (10 δις ευρώ).

Η μεγάλη πλειονότητα των χωρών της ΕΕ το 2021, συναλλάσσονταν περισσότερο στην εσωτερική αγορά της ΕΕ από ότι με χώρες εκτός ΕΕ. Οι εισαγωγές αγαθών στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 23 % το 2021 σε σύγκριση με το 2020, ενώ οι εξαγωγές αγαθών αυξήθηκαν κατά 13 %. Οι ΗΠΑ είναι ο μεγαλύτερος εταίρος για τις εξαγωγές αγαθών της ΕΕ το 2021, ενώ η Κίνα

¹³⁹ Σύμφωνα με ανάλυση και στοιχεία (Eurostat, 2022c).

είναι αντίστοιχα για τις εισαγωγές αγαθών από την ΕΕ. Οι επτά μεγαλύτεροι προμηθευτές εισαγωγών αγαθών από την ΕΕ ήταν σχεδόν οι ίδιες χώρες με τις επτά μεγαλύτερες αγορές προορισμού για τις εξαγωγές της ΕΕ, με τη Νορβηγία να αντικαθιστά την Ιαπωνία. Αυτές οι επτά χώρες αντιπροσώπευαν λίγο περισσότερο από τα 3/5 (61%) όλων των εισαγωγών αγαθών στην ΕΕ. Με πάνω από το 1/5 (22,4%) όλων των εισαγωγών, η Κίνα ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής αγαθών στην ΕΕ το 2021. Οι ΗΠΑ (11%) ακολούθησαν σε κάποια απόσταση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 26: Εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών για κύριες εμπορικές χώρες, 2021 (%).

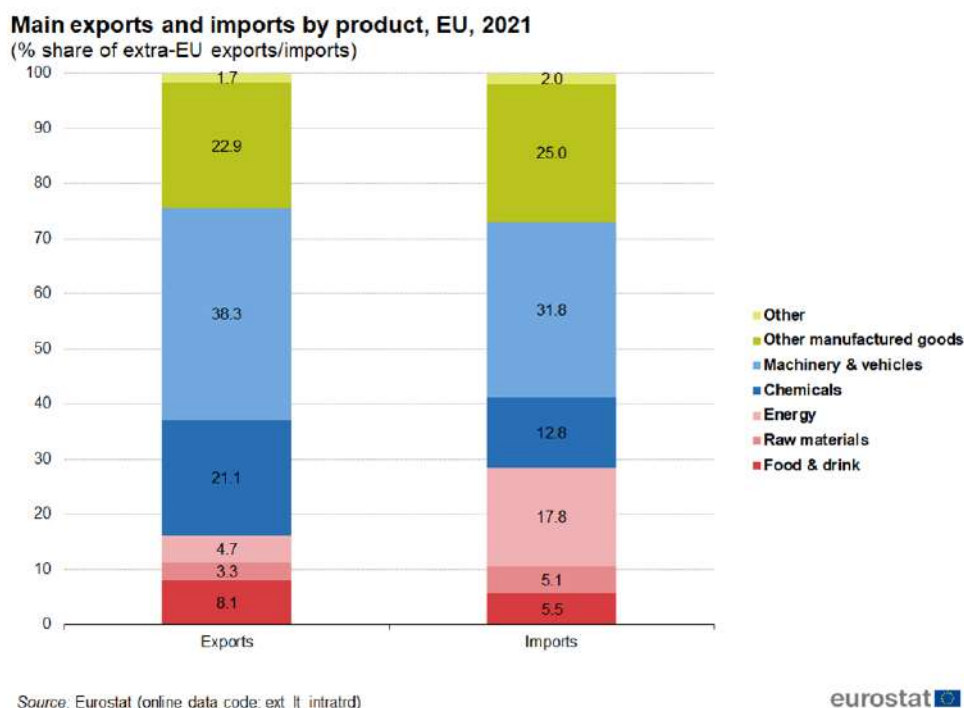

Πηγή: Eurostat (ext_lt_introeu27_2021) και UNCTAD.

Μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, η Γερμανία είχε με διαφορά το υψηλότερο μερίδιο του εξωτερικού εμπορίου της ΕΕ το 2021, συνεισφέροντας το 29% των εξαγωγών αγαθών της ΕΕ σε χώρες εκτός της ΕΕ, αντιπροσωπεύοντας περισσότερο από το ένα πέμπτο (21 %) των εισαγωγών της ΕΕ. Οι επόμενοι τρεις μεγαλύτεροι εξαγωγείς, η Ιταλία (11%), η Γαλλία και η Ολλανδία (και οι δύο 10%) ήταν τα μόνα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ που αντιπροσώπευαν διψήφιο μερίδιο των εξαγωγών της ΕΕ. Οι Κάτω Χώρες (18%), η Γαλλία (10%) και η Ιταλία (9%) ακολούθησαν τη Γερμανία ως οι μεγαλύτεροι εισαγωγείς αγαθών από τρίτες χώρες το 2021. Το σχετικά υψηλό μερίδιο για τις Κάτω Χώρες μπορεί, τουλάχιστον εν μέρει, να εξηγηθεί λόγω της σημαντικής ποσότητας εμπορευμάτων που εισρέουν στην ΕΕ μέσω του Ρότερνταμ, που είναι ο κορυφαίος θαλάσσιος λιμένας της ΕΕ. Το μεγαλύτερο εμπορικό πλεόνασμα σε αγαθά εκτός ΕΕ για το 2021, κατέγραψε η Γερμανία αξίας 196,8 δις ευρώ, ακολουθούμενη από την Ιταλία (47,9 δις ευρώ), την Ιρλανδία (36,7 δις ευρώ) και τη Σουηδία (21,3 δις ευρώ). Τα μεγαλύτερα εμπορικά ελλείμματα για το εμπόριο αγαθών εκτός ΕΕ ήταν 159,9 δις ευρώ για την Ολλανδία, 39,2 δις ευρώ για την Ισπανία και 25,4 δις ευρώ για την Πολωνία.

Σαφώς το εμπορικό πλεόνασμα της ΕΕ το 2021 οφείλεται στα μεγάλα εμπορικά πλεονάσματα σε χημικά προϊόντα (187,7 δις ευρώ), μηχανήματα και οχήματα (164,5 δις ευρώ) και από ένα μικρότερο πλεόνασμα σε τρόφιμα και ποτά. Αυτά όμως δεν μπορούσαν να αντισταθμιστούν από το μεγάλο εμπορικό έλλειμμα για την ενέργεια (-272,8 δις ευρώ), τα μικρότερα ελλείμματα για τις πρώτες ύλες και τα άλλα μεταποιημένα αγαθά. Σημειώνεται ότι παρόλο που το συνολικό επίπεδο των εξαγωγών ήταν 3% υψηλότερο από το επίπεδο των εισαγωγών, η διαφορά έγκειται στο μερίδιο της ενέργειας που ήταν σχεδόν τετραπλάσιο για τις εισαγωγές από τις εξαγωγές, που αντισταθμίστηκε από τα χαμηλότερα μερίδια εισαγωγών για μηχανήματα, οχήματα και χημικά προϊόντα σε σύγκριση με τις εξαγωγές.

ΓΡΑΦΗΜΑ 27: Κύριες εξαγωγές και εισαγωγές της ΕΕ ανά προϊόν, 2021 (% μερίδιο εξαγωγών/εισαγωγών εκτός ΕΕ).

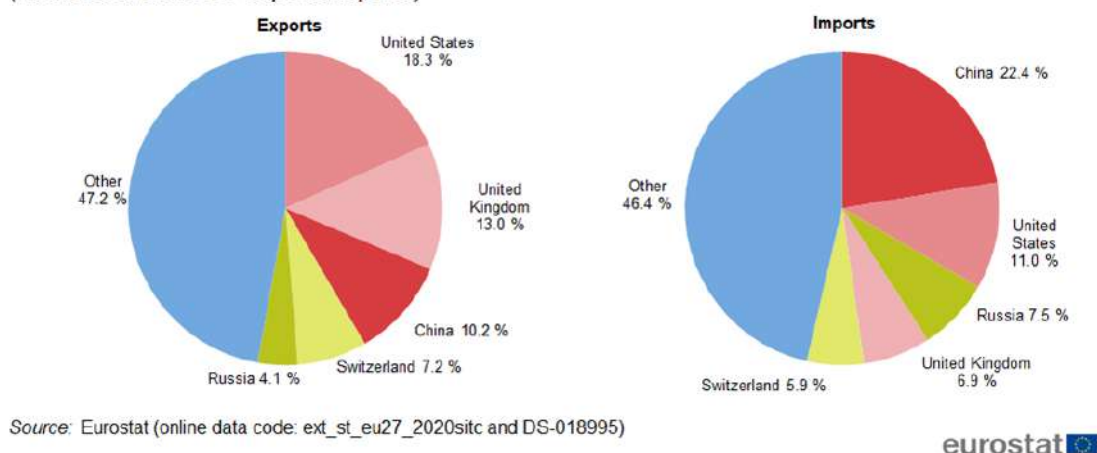

Πηγή: Eurostat (ext_lt_intratrd).

Η θέση της Ρωσίας για το 2021, μεταξύ των μεγαλύτερων εμπορικών εταίρων της ΕΕ φαίνεται στο Γράφημα. Το 2021, η Ρωσία ήταν ο 5^{ος} μεγαλύτερος εταίρος για τις εξαγωγές αγαθών της ΕΕ (4,1%), πίσω από τις οι Ηνωμένες Πολιτείες (18,3%), το Ηνωμένο Βασίλειο (13,0%), την Κίνα (10,2 %) και την Ελβετία (7,2 %). Αντίστοιχα για τις εισαγωγές αγαθών της ΕΕ, ήταν ο 3^{ος} μεγαλύτερος εταίρος (7,5%), μετά από την Κίνα (22,4%) και τις ΗΠΑ (11,0%), ακολουθούμενη από το Ηνωμένο Βασίλειο (6,9%) και την Ελβετία (5,9%). Μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, η Γερμανία είχε το μεγαλύτερο όγκο εισαγωγών αλλά και εξαγωγών αγαθών από και προς τη Ρωσία το 2021.

ΓΡΑΦΗΜΑ 28: Η Ρωσία μεταξύ των βασικών εταίρων της ΕΕ για το εμπόριο αγαθών, 2021 (μερίδιο % των εξαγωγών/εισαγωγών εκτός ΕΕ).

Russia among the EU's main partners for trade in goods, 2021
(% share of extra-EU exports/imports)

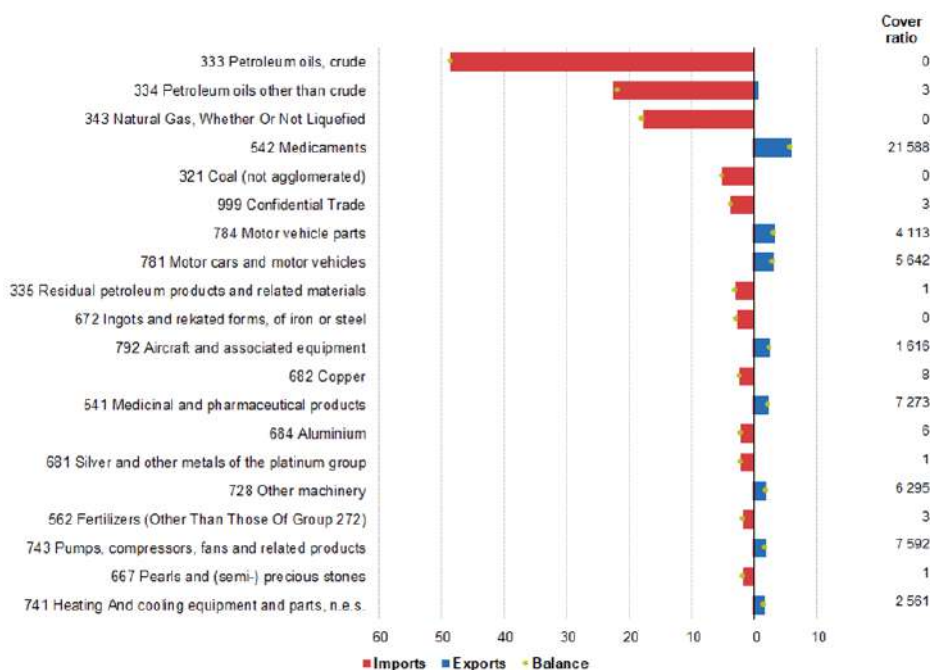
Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc) και Comext DS-018995

Αναφορικά με τα περισσότερα εμπορεύσιμα προϊόντα ΕΕ-Ρωσίας, από το Γράφημα διαφαίνονται τα 20 αγαθά με τις περισσότερες συναλλαγές σε επίπεδο SITC-3, που αποτελούν το 79% του συνολικού εμπορίου αγαθών το 2021.

ΓΡΑΦΗΜΑ 29: Τα περισσότερα εμπορεύματα μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, 2021 (δισ ευρώ).

Most traded goods between EU and Russia, 2021

(€ billion)

Note: While the trade balance provides information on the absolute value of trading positions, the cover ratio provides a relative measure that is based on the ratio (expressed in percentage terms) between the value of exports and the value of imports; if exports are higher than imports then the cover ratio will be above 100.

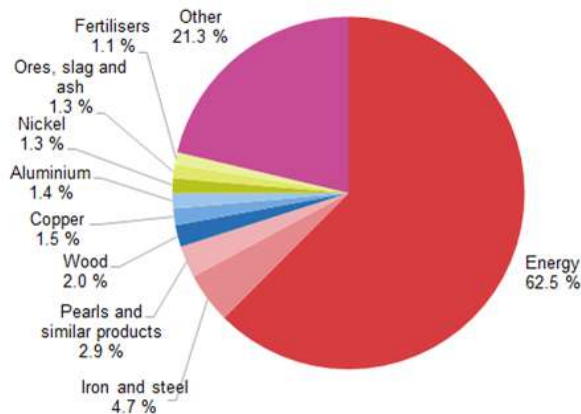
Πηγή: Eurostat DS-018995

Έξι ανήκαν σε μηχανήματα και οχήματα, πέντε σε ενέργεια και άλλα βιομηχανικά προϊόντα, τρία σε χημικά και ένα σε άλλα αγαθά. Η πιο εμπορεύσιμη ομάδα αγαθών σε αυτό το επίπεδο ήταν τα πετρελαιοειδή, και συγκεκριμένα το αργό. Επίσης στο δεξιό περιθώριο στο Γράφημα 29, αναφέρονται οι αναλογίες για τη διερεύνηση του λόγου κάλυψης (εξαγωγές/εισαγωγές) των εμπορευόμενων αγαθών, δείχνοντας την κατεύθυνση των εμπορικών ροών μεταξύ των δύο οικονομιών. Δώδεκα προϊόντα ήταν κάτω του 10%, υποδεικνύοντας ότι οι εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία ήταν πάνω από δέκα φορές μεγαλύτερες από τις εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία. Οκτώ προϊόντα ήταν άνω του 1000%, υποδεικνύοντας ότι οι εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία ήταν δέκα φορές μεγαλύτερες από τις εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία.

Η σαφής πλειοψηφία (62,5%) της αξίας όλων των εισαγωγών της ΕΕ από τη Ρωσία το 2021 ήταν από ενεργειακά προϊόντα, τα οποία περιλαμβάνουν πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακα και ηλεκτρική ενέργεια. Σημειώνεται ότι η αξία καμίας άλλης ομάδας προϊόντων δεν υπερβαίνει το ισοδύναμο του 5% της συνολικής αξίας των εισαγωγών και συγκεκριμένα σίδηρο και χάλυβα (4,7%), μαργαριτάρια και παρόμοια προϊόντα (2,9%), ξύλο (2,0%), χαλκό (1,5%), αλουμίνιο (1,4%), νικέλιο (1,3%), μεταλλεύματα-σκωρία-τέφρα (1,3%) και λιπάσματα (1,1%) (Eurostat, 2022d).

ΓΡΑΦΗΜΑ 30: Κύριες ομάδες προϊόντων στις εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία, 2021.

Main product groups in EU imports from Russia, 2021

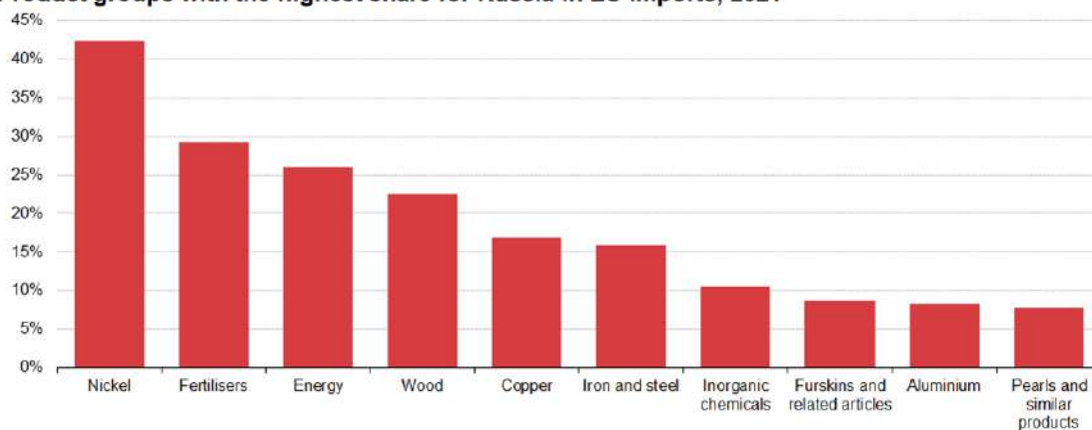
The following HS codes were used: 27, 72, 71, 44, 74, 76, 75, 26, 31

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Η Ρωσία ήταν βασικός εταίρος για τις εισαγωγές νικελίου της ΕΕ (42% από όλες τις εισαγωγές εκτός ΕΕ), λιπάσματα (29%), ενέργεια (26%) και ξύλο (23%) το 2021.

ΓΡΑΦΗΜΑ 31: Ομάδες προϊόντων με το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εισαγωγές της ΕΕ, 2021.

Product groups with the highest share for Russia in EU imports, 2021

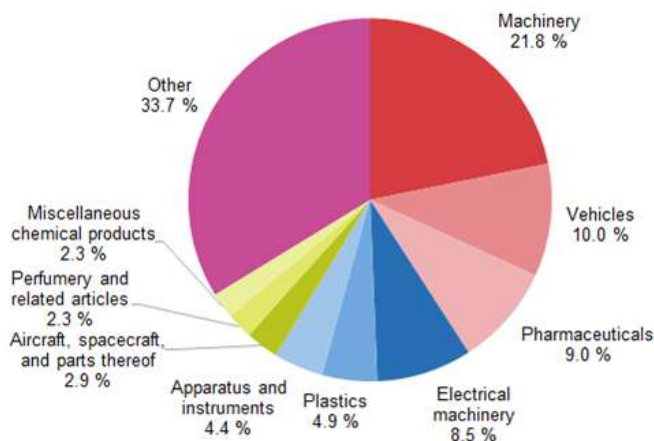

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Η ΕΕ εξήγαγε επίσης ένα ευρύ φάσμα προϊόντων στη Ρωσία το 2021. Σε όρους αξίας, οι μεγαλύτερες ομάδες προϊόντων που εξήχθησαν στη Ρωσία το 2021 ήταν μηχανήματα (21,8% της συνολικής αξίας των εξαγωγών της στη Ρωσία), οχήματα (10%), φαρμακευτικά προϊόντα (9%) και ηλεκτρικά μηχανήματα (8,5%). Καμία άλλη ομάδα δεν είχε μερίδιο άνω του 5% του συνόλου.

ΓΡΑΦΗΜΑ 32: Κύριες ομάδες προϊόντων στις εξαγωγές της ΕΕ στη Ρωσία, 2021.

Main product groups in EU exports to Russia, 2021

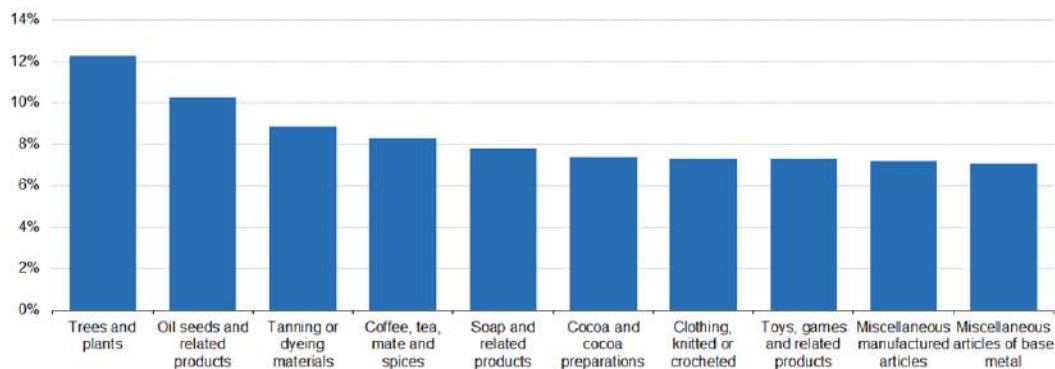
The following HS codes were used: 84, 87, 30, 85, 39, 90, 88, 33, 38

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Το 2021, η Ρωσία ήταν σημαντικός εταίρος για τις εξαγωγές της ΕΕ για ορισμένα προϊόντα, καθώς περισσότερο από το ένα δέκατο των εξαγωγών της ΕΕ σε δέντρα και φυτά, καθώς και σε ελαιούχους σπόρους, προορίζονταν για τη Ρωσία.

ΓΡΑΦΗΜΑ 33: Ομάδα προϊόντων με το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εξαγωγές της ΕΕ, 2021.

Product groups with the highest share for Russia in EU exports, 2021

The following HS codes were used: 6, 12, 32, 9, 34, 18, 96, 61, 95, 83

Πηγή: Eurostat (Κωδικός δεδομένων Comext: DS-045409)

Στον Πίνακα, απεικονίζονται οι εισαγωγές αγαθών το 2021 από τη Ρωσία ανά κράτος μέλος της ΕΕ. Οι τρεις μεγαλύτεροι εισαγωγείς από τη Ρωσία στην ΕΕ ήταν η Γερμανία (28.856 εκατ. ευρώ), η Ολλανδία (26.684 εκατ. ευρώ) και η Πολωνία (16.725 εκατ. ευρώ). Η Φινλανδία (38,8%) είχε το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εισαγωγές της εκτός ΕΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Εισαγωγές αγαθών ΕΕ από τη Ρωσία, 2021.

EU imports of goods from Russia, 2021

	€ million	% of Russia in extra EU imports
Germany	28 856	6.6
Netherlands	26 684	7.1
Poland	16 725	17.1
Italy	13 984	7.0
France	9 299	4.6
Finland	8 550	38.8
Belgium	7 801	4.7
Spain	5 977	3.7
Lithuania	4 582	37.3
Greece	4 297	13.7
Slovakia	4 213	22.0
Hungary	4 131	12.0
Austria	3 692	8.4
Romania	3 160	11.7
Bulgaria	2 980	19.3
Czechia	2 978	6.3
Estonia	2 110	37.8
Latvia	1 983	35.8
Sweden	1 978	3.8
Denmark	1 852	5.5
Portugal	1 068	4.9
Ireland	580	0.9
Croatia	489	6.5
Slovenia	415	1.9
Cyprus	86	2.8
Luxembourg	16	0.7
Malta	9	0.4

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020site) και Comext DS-01899

Αντίστοιχα στο Πίνακα 18, απεικονίζονται οι εξαγωγές αγαθών στη Ρωσία ανά κράτος μέλος της ΕΕ. Οι τρεις μεγαλύτεροι εξαγωγείς προς τη Ρωσία στην ΕΕ ήταν η Γερμανία (26.774 εκατ. ευρώ), η Πολωνία (8.004 εκατ. ευρώ) και η Ολλανδία (7.967 εκατ. ευρώ). Η Λετονία (30,4%) είχε το υψηλότερο μερίδιο για τη Ρωσία στις εξαγωγές της εκτός ΕΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Εξαγωγές αγαθών της ΕΕ στη Ρωσία, 2021.

EU exports of goods to Russia, 2021

	€ million	% of Russia in extra EU exports
Germany	26 774	4.2
Poland	8 004	11.1
Netherlands	7 967	3.7
Italy	7 696	3.1
France	6 392	2.8
Belgium	4 445	2.9
Finland	3 751	12.4
Lithuania	3 749	25.6
Czechia	3 594	9.6
Sweden	2 222	3.0
Spain	2 213	1.8
Austria	2 049	3.9
Latvia	1 931	30.4
Hungary	1 711	6.5
Slovakia	1 345	7.9
Denmark	1 021	2.0
Romania	1 001	5.0
Slovenia	852	5.4
Estonia	772	12.8
Ireland	540	0.5
Bulgaria	433	3.8
Greece	207	1.1
Croatia	204	3.4
Portugal	178	1.0
Luxembourg	155	5.7
Cyprus	61	2.6
Malta	8	0.6

Source: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2020sitc and DS-018995)

eurostat

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc) και Comext DS-018995

Το εμπορικό ισοζύγιο αγαθών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και της Ρωσίας για το 2021 απεικονίζεται στον Πίνακα 19 και δείχνει ότι μόνο τέσσερα κράτη μέλη είχαν εμπορικό πλεόνασμα με τη Ρωσία. Το μεγαλύτερο πλεόνασμα κατείχε η Τσεχία (616 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από τη Σλοβενία (436 εκατ. ευρώ) και τη Σουηδία (244 εκατ. ευρώ). Υπήρχαν 23 κράτη μέλη που είχαν εμπορικό έλλειμμα με τη Ρωσία. Το μεγαλύτερο έλλειμμα κατείχε η Ολλανδία (18.717 εκατ. ευρώ), ακολουθούμενη από την Πολωνία (8.721 εκατ. ευρώ) και την Ιταλία (6.288 εκατ. ευρώ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Εμπορικό ισοζύγιο αγαθών της ΕΕ με τη Ρωσία, 2021.

EU trade balance of goods with Russia, 2021
(€ million)

	€ million
Czechia	616
Slovenia	436
Sweden	244
Luxembourg	139
Malta	0
Cyprus	-25
Ireland	-40
Latvia	-52
Croatia	-285
Denmark	-830
Lithuania	-833
Portugal	-890
Estonia	-1 338
Austria	-1 643
Germany	-2 083
Romania	-2 159
Hungary	-2 420
Bulgaria	-2 547
Slovakia	-2 868
France	-2 907
Belgium	-3 356
Spain	-3 764
Greece	-4 091
Finland	-4 798
Italy	-6 288
Poland	-8 721
Netherlands	-18 717

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc) και Comext DS-018995

5.1.3. Εξελίξεις έως το τρίτο τρίμηνο του 2022¹⁴⁰

Για την περίοδο από τον Σεπτέμβριο 2021 έως και τον Αύγουστο 2022, αναφορικά με το διεθνές εμπόριο αγαθών της ΕΕ, παρατηρούμε ότι το μηνιαίο εμπορικό ισοζύγιο της ΕΕ από θετικό μεταβλήθηκε σε αρνητικό, καθώς τα περισσότερα κράτη μέλη παρουσιάζουν μείωση έχοντας αρνητικό ισοζύγιο, λόγω των υψηλών τιμών της ενέργειας, των προϊόντων και των συνεπειών του πολέμου στην Ουκρανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Μηνιαίο Εμπορικό ισοζύγιο κρατών ΕΕ, Σεπ 2021- Αυγ 2022, (δισ ευρώ).

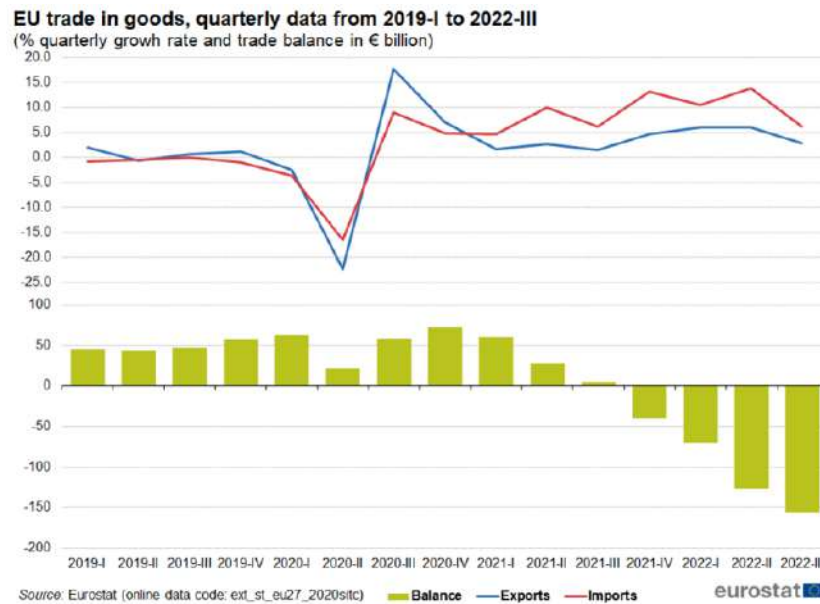
	Balance of trade												
	2021-09	2021-10	2021-11	2021-12	2022-01	2022-02	2022-03	2022-04	2022-05	2022-06	2022-07	2022-08	
Euro area	4.959,3	-158,5	-3.605,5	-12.687,9	-9.275,2	-12.357,9	-19.477,6	-33.543,1	-29.354,5	-33.221,2	-40.479,6	-47.297,1	
EU	-2.019,9	-6.574,6	-10.599,8	-20.418,0	-17.295,8	-21.317,9	-30.364,1	-45.020,6	-38.407,3	-43.178,9	-50.107,8	-57.698,4	
Belgium	2.865,4	2.463,0	1.819,5	1.580,4	1.422,5	2.323,6	693,8	-1.785,9	325,0	-1.969,4	-3.704,4	-3.380,8	
Bulgaria	-395,2	-380,6	-591,1	-398,4	-703,1	-545,4	-473,1	-371,3	-246,5	-739,9	-949,9	-502,1	
Czechia	80,6	626,3	1.136,3	909,2	1.048,8	360,0	116,4	-389,8	99,0	520,6	489,1	617,6	
Denmark	-4,4	295,9	528,3	283,2	180,3	461,7	541,1	-270,7	-302,4	-198,4	99,4	-457,1	
Germany	12.631,5	13.273,2	11.977,1	7.958,0	10.100,5	10.360,8	4.339,0	2.124,5	2.383,2	4.554,7	3.265,6	2.043,7	
Estonia	-141,9	-184,5	-190,5	-107,7	-181,7	-347,5	-144,0	-467,2	-273,2	-294,2	-309,1	-282,3	
Ireland	5.417,2	6.045,4	4.700,6	3.430,2	5.397,9	6.525,7	7.961,1	5.927,1	4.329,6	4.128,2	4.099,6	5.626,9	
Greece	-1.138,6	-2.470,9	-2.918,9	-2.968,0	-2.802,3	-3.477,3	-2.214,8	-3.015,3	-3.127,5	-2.948,8	-3.152,7	-2.638,4	
Spain	-2.313,3	-3.558,3	-5.042,7	-4.930,6	-5.704,8	-5.116,2	-5.408,2	-7.027,0	-6.121,4	-6.496,5	-6.477,7	-6.628,3	
France	-8.759,5	-9.657,9	-11.725,0	-13.055,0	-11.744,1	-13.469,9	-14.399,4	-15.947,1	-16.002,7	-16.150,4	-16.530,9	-18.520,6	
Croatia	-935,1	-892,8	-957,1	-1.015,7	-1.203,1	-1.203,4	-1.384,3	-1.467,8	-1.299,7	-1.240,5	-1.377,5	-1.878,7	
Italy	3.050,3	1.600,5	2.371,9	-771,4	793,3	-621,4	-601,1	-3.455,2	-1.700,3	-4.739,8	-6.115,3	-10.356,2	
Cyprus	-478,7	-254,9	-498,4	-377,3	-529,6	-501,5	-657,9	-582,5	-738,2	-841,2	-664,3	-770,7	
Latvia	-225,8	-339,0	-219,9	-100,7	-297,7	-347,7	-476,6	-506,9	-483,9	-368,6	-501,1	-442,5	
Lithuania	-377,1	-507,3	-380,3	-395,9	-332,5	-470,0	-719,1	-646,8	-391,1	-704,3	-670,9	-833,0	
Luxembourg	-605,0	-981,2	-706,0	-665,5	-851,5	-680,1	-693,9	-753,6	-615,1	-642,2	-717,4	-746,6	
Hungary	-481,7	-443,7	-239,4	-254,5	-583,8	-770,6	-1.037,8	-815,9	-637,4	-1.105,3	-1.180,1	-1.158,0	
Malta	-292,7	-154,7	-389,1	-346,1	-295,6	-298,1	-304,7	-452,3	-352,5	-438,3	-668,9	-420,3	
Netherlands	5.118,6	3.717,8	4.061,2	4.269,2	4.356,6	4.696,5	3.661,6	4.600,0	3.474,5	4.887,6	5.821,2	4.989,5	
Austria	-1.350,7	-1.660,3	-1.184,6	-2.006,0	-1.412,7	-1.196,6	-1.519,0	-1.892,7	-1.474,3	-906,9	-939,1	-1.374,5	
Poland	-598,8	-427,3	-503,5	-1.524,6	-382,8	-731,6	-2.624,2	-2.514,6	-1.261,1	-1.589,7	-1.027,5	-706,4	
Portugal	-1.811,0	-1.945,7	-2.146,9	-2.224,1	-2.300,5	-2.643,2	-2.348,5	-2.470,3	-2.237,2	-2.525,1	-2.388,4	-3.155,8	
Romania	-1.163,1	-2.259,0	-2.211,8	-1.890,5	-2.566,3	-2.520,6	-2.430,8	-2.926,6	-2.812,0	-2.744,1	-3.253,0	-3.149,0	
Slovenia	-108,0	-222,8	65,6	-356,5	-216,9	-471,7	-352,1	-450,7	-227,9	396,2	43,4	-89,6	
Slovakia	-442,3	-122,0	-100,9	-60,6	-208,4	-201,0	-308,1	-399,1	-239,7	-394,2	4,2	-154,9	
Finland	29,1	-545,0	-534,8	30,6	-1.064,7	-951,5	-1.260,2	-1.106,7	-1.402,3	-927,5	-1.099,3	-1.145,1	
Sweden	324,4	269,5	-1,4	-165,4	-164,8	-168,1	-139,9	-319,4	-464,7	-313,7	-486,7	-341,4	

Πηγή: UCTAD και προσωπική επεξεργασία

Η αύξηση του εμπορίου εκτός ΕΕ συνέχισε να είναι σημαντική το τρίτο τρίμηνο του 2022 και οφείλεται στην αύξηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων, ιδίως της ενέργειας και των τροφίμων, καθώς η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία άσκησε πρόσθετη ανοδική πίεση σε αυτά τα προϊόντα. Επιπλέον, αυξήθηκε και το εμπόριο μηχανημάτων και οχημάτων. Η αύξηση των εισαγωγών (+6,2% σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο) συνέχισε να είναι υψηλότερη σε σχέση με τις εξαγωγές (+2,7%), αλλά το χάσμα ανάπτυξης μεταξύ των δύο ροών μειώθηκε. Το εμπορικό έλλειμμα συνέχισε να αυξάνεται και διαμορφώθηκε στα 156 δισ ευρώ το τρίτο τρίμηνο του 2022.

¹⁴⁰ Σύμφωνα με ανάλυση και στοιχεία (Eurostat, 2022C; Eurostat, 2022e).

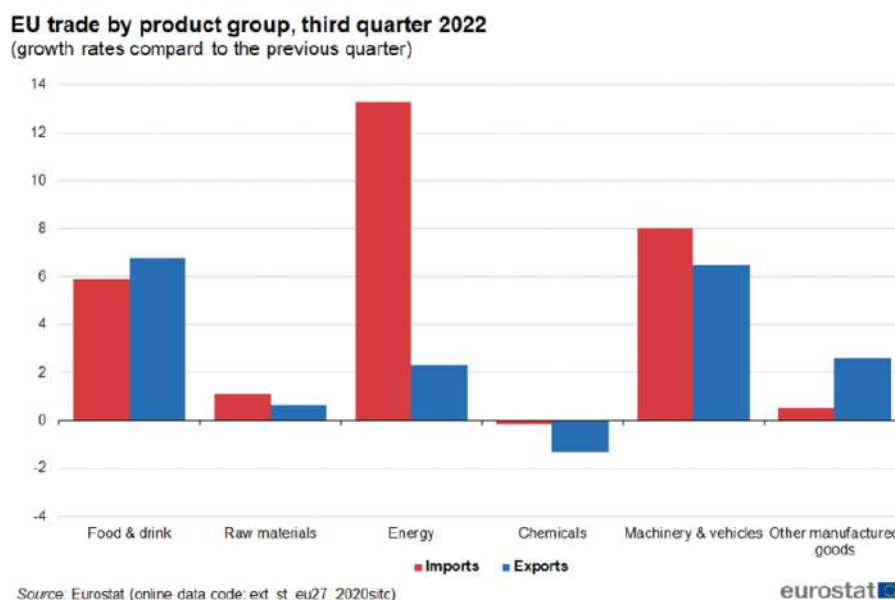
ΓΡΑΦΗΜΑ 34: Εμπόριο αγαθών της ΕΕ, τριμηνιαία στοιχεία από το 2019-I έως το 2022-III (δισ ευρώ, εποχικά προσαρμοσμένα).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

Η μεγαλύτερη αύξηση των εισαγωγών εκτός ΕΕ σε σχέση με τις εξαγωγές το τρίτο τρίμηνο οφειλόταν κυρίως στον τομέα της ενέργειας (+13,3% σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2022), στα μηχανήματα και τα οχήματα (+8,0 %), ενώ οι εξαγωγές ξεπέρασαν τις εισαγωγές σε τρόφιμα και ποτά (+6,8%) και για λοιπά μεταποιημένα προϊόντα (+2,6%).

ΓΡΑΦΗΜΑ 35: Εμπόριο ΕΕ ανά ομάδα προϊόντων, τρίτο τρίμηνο 2022 (ρυθμοί ανάπτυξης σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο).

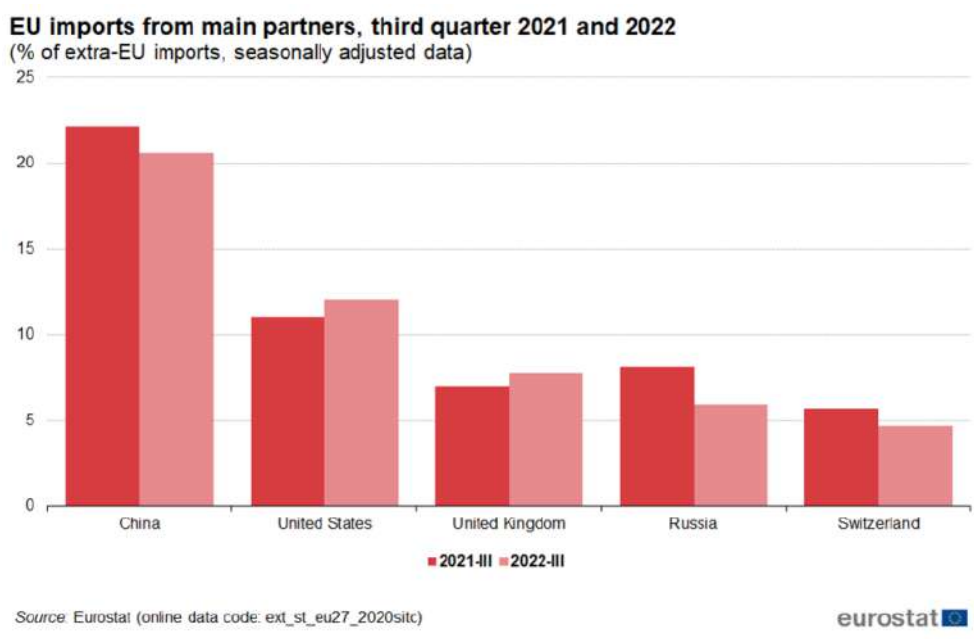
Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

Σε σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, η αύξηση στην ενέργεια είναι ιδιαίτερα σημαντική σε σχέση με τα υπόλοιπα προϊόντα. Το τρίτο τρίμηνο του 2022 οι

εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων αυξήθηκαν κατά 148,2% ενώ οι εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων αυξήθηκαν κατά 85,6%. Ωστόσο, η μεγάλη αύξηση των ενεργειακών προϊόντων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου και του πετρελαίου (Eurostat, 2022f). Οι εισαγωγές αυξήθηκαν περισσότερο από τις εξαγωγές για όλα τα άλλα προϊόντα. Οι πρώτες ύλεις ήταν το προϊόν με τη χαμηλότερη αύξηση: 15,7% για τις εισαγωγές και 7,9% για τις εξαγωγές.

Ο αντίκτυπος της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές στο μερίδιο των κύριων εταίρων της ΕΕ, λόγω των πολλών κυρώσεων που επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα το εμπόριο πετρελαίου και φυσικού αερίου. Μεταξύ του τρίτου τριμήνου του 2021 και των πιο πρόσφατων εμπορικών στοιχείων για το τρίτο τρίμηνο του 2022, το μερίδιο των εισαγωγών από τη Ρωσία μειώθηκε κατά 2,2%, όπως και το μερίδιο των εισαγωγών από την Κίνα (-1,6%) και την Ελβετία (-1%). Την ίδια περίοδο, οι εισαγωγές από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ αυξήθηκαν κατά 0,8% και 1% αντίστοιχα.

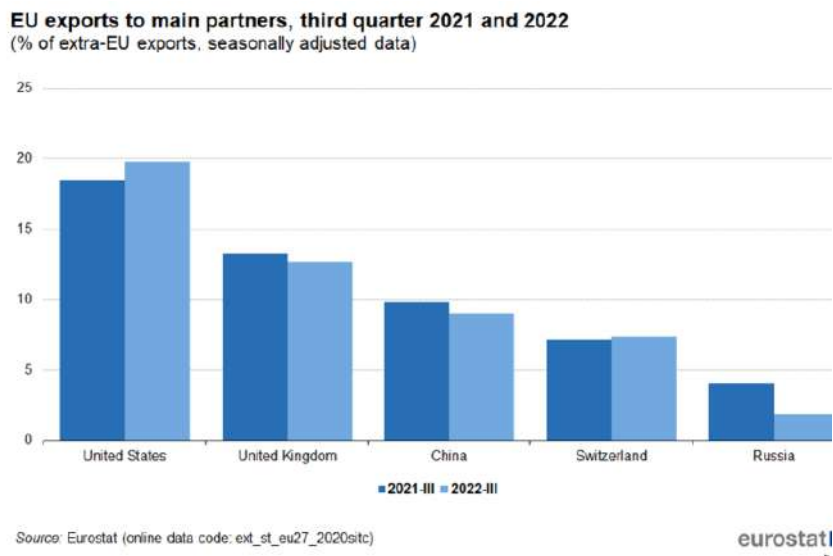
ΓΡΑΦΗΜΑ 36: Εισαγωγές αγαθών στην ΕΕ από κύριους εταίρους, τρίτο τρίμηνο 2021 και 2022 (% , εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

Όσον αφορά τις εξαγωγικές ροές, η επιβολή περιορισμών οδήγησε σε μείωση του μεριδίου της Ρωσίας (-2,2%) το τρίτο τρίμηνο του 2022, σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο του 2021. Κατά την ίδια περίοδο, τα μερίδια στις εξαγωγές αγαθών της ΕΕ προς τις ΗΠΑ και την Ελβετία και οι δύο αυξήθηκαν κατά 1,3% και 0,1% αντίστοιχα, ενώ τα ποσοστά υποχώρησαν για την Κίνα (-0,9%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (-0,6%).

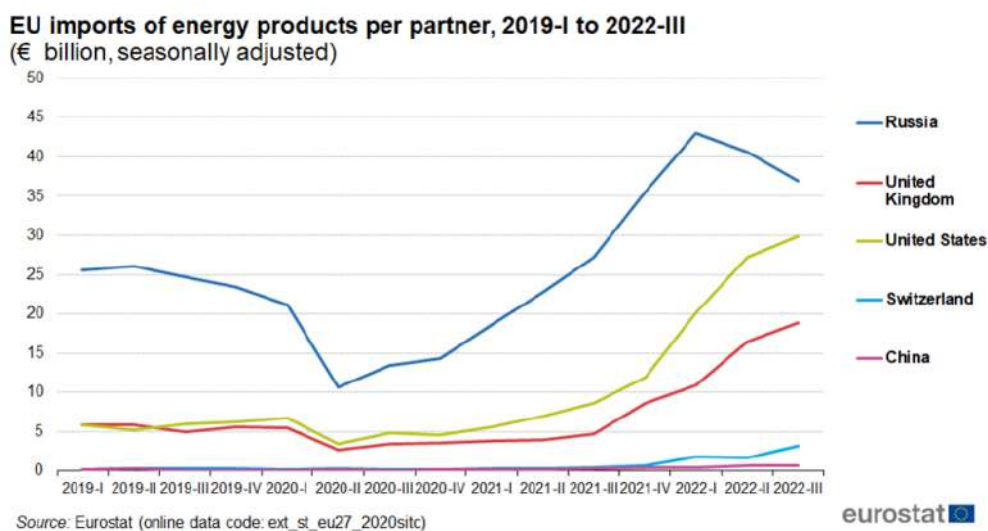
ΓΡΑΦΗΜΑ 37: Εξαγωγές αγαθών στην ΕΕ από κύριους εταίρους, τρίτο τρίμηνο 2021 και 2022 (% , εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

Αναφορικά με τις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων της ΕΕ, παρατηρείται πτώση των ποσοστών για εισαγωγές από τη Ρωσία. Συγκεκριμένα από το δεύτερο τρίμηνο του 2020, οι αυξανόμενες τιμές είχαν προκαλέσει μεγάλες αυξήσεις στην αξία των εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων. Μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2022, οι εισαγωγές από τη Ρωσία μπορεί μεν να αυξήθηκαν, αλλά τα επόμενα δύο τρίμηνα οι ρωσικές εισαγωγές μειώθηκαν κατά 6,1 δις ευρώ. Σε αυτά τα δύο τρίμηνα οι εισαγωγές από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ αυξήθηκαν σημαντικά κατά 8 δις ευρώ και 9,7 δις ευρώ αντίστοιχα.

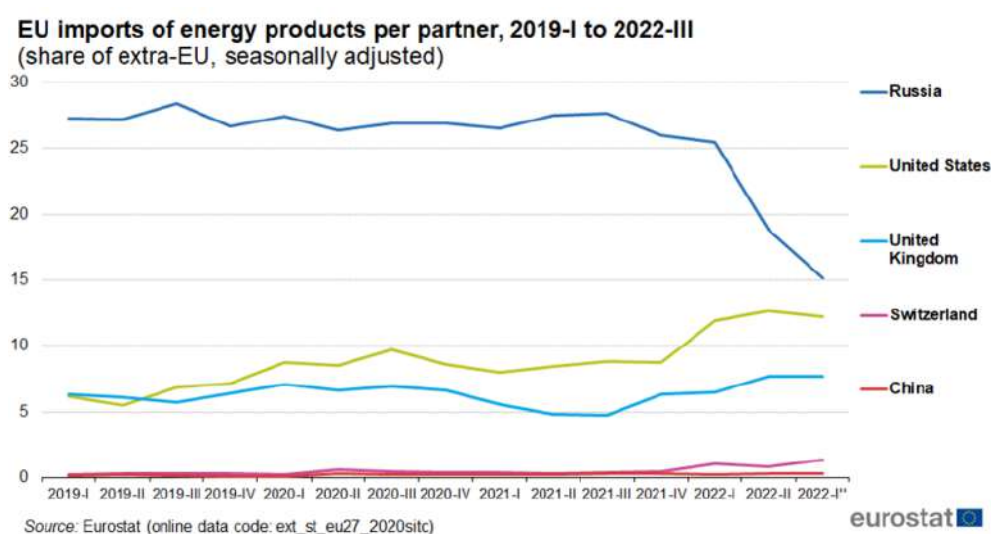
ΓΡΑΦΗΜΑ 38: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από την ΕΕ ανά εταίρο, 2019-I έως 2022-III (δις ευρώ, εποχικά προσαρμοσμένα).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

Οι αλλαγές στις τιμές επηρεάζουν άμεσα τα ποσοστά ανά εμπορικό εταίρο ενεργειακού προϊόντος. Το πρώτο τρίμηνο του 2019 το μερίδιο της Ρωσίας ήταν υπερδιπλάσιο από αυτό των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου. Ωστόσο, το δεύτερο τρίμηνο του 2022 το συνολικό ποσοστό των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου ήταν 1,4% υψηλότερο από αυτό της Ρωσίας και αυτή η διαφορά αυξήθηκε σε 4,8% το τρίτο τρίμηνο του 2022. Το ποσοστό των άλλων εταίρων αυξήθηκε κατά 3,5% έως το τρίτο τρίμηνο του 2022. Επίσης, το ποσοστό της Ρωσίας στις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων παρουσίασε σημαντική μείωση περισσότερο από 10%, καθώς από 25,5% το πρώτο τρίμηνο του 2022, μειώθηκε σε 15,1% το τρίτο τρίμηνο του 2022.

ΓΡΑΦΗΜΑ 39: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από την ΕΕ ανά εταίρο, 2019-I έως 2022-III (ποσοστό, εποχικά προσαρμοσμένα).

Πηγή: Eurostat (ext_st_eu27_2020sitc)

5.2. Επισιτιστική Ασφάλεια

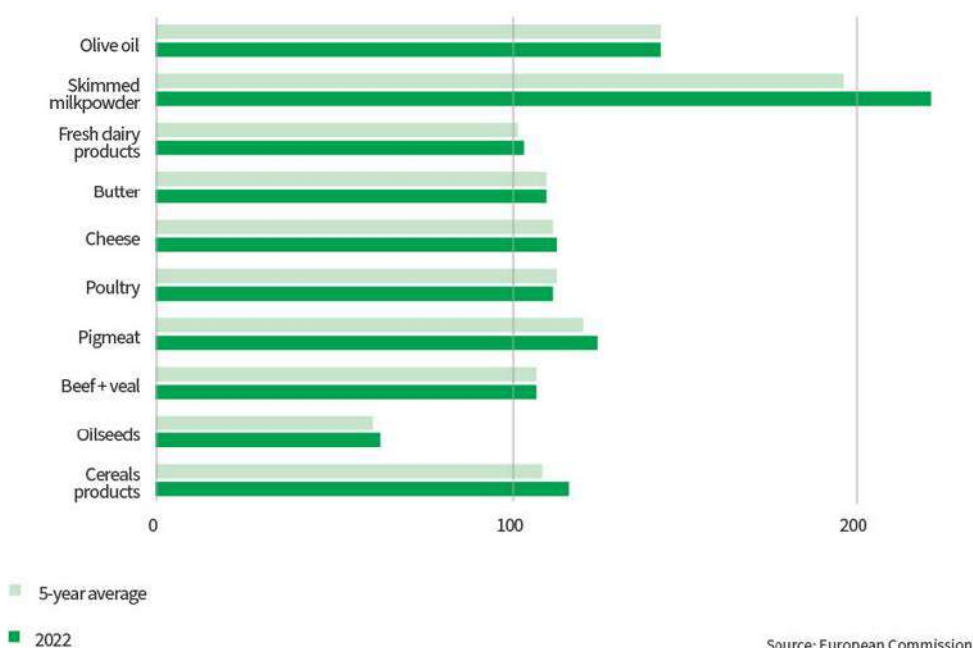
Η επισιτιστική ασφάλεια αποτελεί τη μεγαλύτερη παγκόσμια πρόκληση στη εποχή μας, καθώς η υφέρπουσα παγκόσμια επισιτιστική κρίση επιδεινώνεται από τον πόλεμο της Ρωσίας εναντίον της Ουκρανίας επιφέροντας άμεσο, σημαντικό και διαρκές αντίκτυπο στην παγκόσμια αγορά τροφίμων (FAO-GIEWS, 2022). Σύμφωνα με τα συμπεράσματα (EUCO, 24/22) του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 24 Ιουνίου 2022, όπου αναφέρεται ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί ως όπλο¹⁴¹ τα τρόφιμα στον πόλεμο της κατά της Ουκρανίας και είναι η μόνη υπεύθυνη για την παγκόσμια κρίση επισιτιστικής ασφάλειας που έχει προκαλέσει, ενώ τονίζεται ότι οι κυρώσεις

¹⁴¹ Οι ενέργειες της Ρωσίας που προκάλεσαν ξαφνική πτώση στις εξαγωγές και την παραγωγή τροφίμων της Ουκρανίας και είχαν διαταραχές στις αγορές περιλαμβάνουν: αποκλεισμό των λιμανιών της Μαύρης Θάλασσας της Ουκρανίας (το 90% των γεωργικών προϊόντων της Ουκρανίας εξάγεται συνήθως), επιθέσεις στην υποδομή επεξεργασίας και εξαγωγής τροφίμων της Ουκρανίας, βομβαρδισμό και κατοχή καλλιεργήσιμης γης της Ουκρανίας, σκόπιμη μείωση των εξαγωγών τροφίμων και λιπασμάτων. Τον Μάρτιο του 2022, η Ρωσία ανακοίνωσε προσωρινή απαγόρευση των εξαγωγών σιτηρών και λιπασμάτων, γεγονός που οδήγησε σε αποσταθεροποίηση της αγοράς (FAO-GIEWS, 2022).

της ΕΕ κατά της Ρωσίας επιτρέπουν την ελεύθερη ροή γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, όπως και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Η ΕΕ ανακοίνωσε ότι δεν υφίστανται κίνδυνοι έλλειψης τροφίμων στην ΕΕ καθώς λόγω της Κοινή Γεωργικής πολιτικής (ΚΓΠ) της ΕΕ, η διαθεσιμότητα τροφίμων, ζωοτροφών και λιπασμάτων δεν αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στην ΕΕ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 40: Αυτάρκεια αγροτικών προϊόντων στην ΕΕ.

EU self-sufficiency for selected agricultural products (%)

Πηγή: European Commission¹⁴².

Η ΕΕ είναι σε μεγάλο βαθμό αυτάρκης και η ενιαία αγορά της αναμένεται να απορροφήσει τους κραδασμούς της κρίσης, να διασφαλίσει την επισιτιστική ασφάλεια για τους πολίτες της ΕΕ και την εισοδηματική στήριξη για τους Ευρωπαίους αγρότες. Ωστόσο, η μείωση των εισαγωγών καλαμποκιού, σιταριού, κραμβόσπορου και ηλιέλαιου και αλεύρων από την Ουκρανία έχει αντίκτυπο, ιδιαίτερα στις τιμές των ζωοτροφών και στη βιομηχανία τροφίμων της ΕΕ. Με τις υψηλές τιμές της αγοράς και τις πληθωριστικές τάσεις που προκύπτουν από τον πόλεμο στην Ουκρανία, το κύριο μέλημα στην ΕΕ παραμένει η οικονομική προσιτότητα, ιδίως

¹⁴² Η ΕΕ ήταν ο κορυφαίος έμπορος παγκοσμίως το 2021 και παρόλο που ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία και η κλιματική αλλαγή έχουν αντίκτυπο στην παραγωγή, το σύστημα τροφίμων της ΕΕ παραμένει σταθερό και αξιόπιστο. Το ποσοστό αυτάρκειας της ΕΕ-27 για επιλεγμένα γεωργικά προϊόντα το 2022 ισούται με ελαιόλαδο: 142%, αποβουτυρωμένο γάλα σε σκόνη: 216% και δημητριακά: 116%. Επίσης οι αγρότες της ΕΕ λαμβάνουν πρόσθετη στήριξη από την ΕΕ για να διασφαλίσουν τη συνέχεια της γεωργικής παραγωγής και να αντιμετωπίσουν το υψηλότερο κόστος: 500 εκατ. ευρώ για τους αγρότες που επλήγησαν περισσότερο, προκαταβολές, δυνατότητα χρήσης γης σε αγρανάπαυση για καλλιέργεια. Σε εθνικό επίπεδο, οι χώρες της ΕΕ με αυξημένες τιμές τροφίμων για να βοηθήσουν τους πολίτες, μπορούν να μειώσουν τους συντελεστές ΦΠΑ, να ενθαρρύνουν τους λιανοπωλητές να διατηρήσουν τις τιμές χαμηλά και να χρησιμοποιήσουν ειδικά κονδύλια της ΕΕ προς βοήθεια στους πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και απόρους (EUCO, 2022a).

όσον αφορά τις ευάλωτες και χαμηλού εισοδήματος ομάδες, οι οποίες πλήττονται περισσότερο. Σύμφωνα με τη Eurostat, οι τιμές των τροφίμων στην ΕΕ ήταν σχεδόν 9% υψηλότερες τον Ιούλιο του 2022 σε σχέση με τον ίδιο μήνα του 2021.

Η κατάσταση αναμένεται να επιδεινωθεί¹⁴³ το 2022. Η ανησυχητικά υψηλή συχνότητα οξείας επισιτιστικής ανασφάλειας και υποσιτισμού εκθέτει έντονα την ευθραυστότητα των παγκόσμιων και τοπικών συστημάτων τροφίμων που υφίστανται αυξανόμενη πίεση από την αυξανόμενη συχνότητα και τη σοβαρότητα των ακραίων καιρικών συνθηκών, την πανδημία COVID-19, τις αυξανόμενες συγκρούσεις και την ανασφάλεια, καθώς και τις αυξανόμενες παγκόσμιες τιμές των τροφίμων. Η διασύνδεση αυτών δυσχεραίνεται περαιτέρω από τον εξελισσόμενο πόλεμο στην Ουκρανία, ο οποίος όχι μόνο θέτει σε κίνδυνο την επισιτιστική ασφάλεια όσων έχουν επηρεαστεί άμεσα από τον πόλεμο, αλλά επιδεινώνει τις υπάρχουσες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν εκατομμύρια άτομα με οξεία επισιτιστική ανασφάλεια σε όλο τον κόσμο (GRFC, 2022, 8).

Η κρίση στην Ουκρανία έδειξε επίσης ένα νέο κύμα απαγορεύσεων εξαγωγών και περιορισμών στα τρόφιμα από τις χώρες εξαγωγής. Τα πράγματα έχουν χαλαρώσει λίγο από την άνοιξη του 2022, αλλά οι κανόνες του ΠΟΕ σε αυτό το θέμα παραμένουν ανεπαρκείς, εντείνοντας τους ενδοιασμούς που ήδη βιώνουν οι εισαγωγείς τροφίμων όσον αφορά την εμπιστοσύνη τους στην επισιτιστική τους ασφάλεια στις διεθνείς αγορές (Espitia et al., 2022). Ο αντίκτυπος του πολέμου στις παγκόσμιες αγορές τροφίμων είναι τόσο σοβαρός, επειδή η Ουκρανία είναι μεταξύ των κορυφαίων εξαγωγέων γεωργικών προϊόντων στον κόσμο, ενώ και η Ρωσία αποτελεί ένα μεγάλο εξαγωγέα παγκοσμίως.

Πριν από την κλιμάκωση, η παγκόσμια παραγωγή σιταριού αναμενόταν να αυξηθεί για τέταρτη συνεχή χρονιά (FAO-GIEWS, 2022). Ωστόσο, ο πόλεμος έχει δημιουργήσει μεγάλες αβεβαιότητες σχετικά με τις παραγωγικές και εξαγωγικές δυνατότητες γεωργικών προϊόντων από την Ουκρανία λόγω εκτεταμένων ζημιών και καταστροφών στις υποδομές της, αλλά και από τη Ρωσία λόγω των οικονομικών επιπτώσεων του πολέμου. Το 2021, οι δύο χώρες κατείχαν μεγάλα μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγές σιταριού (33%), κριθαριού (27%), καλαμποκιού (17%), ηλιόσπορων (24%) και ηλιέλαιου (73%) (IFPRI, 2022). Επιπρόσθετα, η Ρωσία ήταν ο κορυφαίος εξαγωγέας αζωτούχων λιπασμάτων στον κόσμο, ο δεύτερος μεγαλύτερος προμηθευτής λιπασμάτων καλίου και ο τρίτος μεγαλύτερος εξαγωγέας

¹⁴³ Η Παγκόσμια Έκθεση του 2022 για τις Επισιτιστικές Κρίσεις (GRFC, 2022) υπογραμμίζει την ανησυχητική επιδείνωση της οξείας επισιτιστικής ανασφάλειας το 2021 σε πολλές χώρες/εδάφη με επισιτιστική κρίση. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών, 205 εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο χρειάζονται επείγουσα επισιτιστική βοήθεια, σε σύγκριση με 193 εκατομμύρια το 2021, και αυτό είναι διπλάσιο από το 2016.

φωσφορούχων λιπασμάτων (FAO, 2022). Ως κορυφαίος εξαγωγέας σιτηρών, η Ουκρανία σημείωσε δραματική πτώση στις εξαγωγές της, με αποτέλεσμα μεγάλες ανησυχίες για την επισιτιστική ασφάλεια για εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο¹⁴⁴. Με τις τελευταίες ενέργειες της ΕΕ και του ΟΗΕ οι εξαγωγές αυξάνονται και οι τιμές των τροφίμων μειώνονται ισχνά. Ωστόσο, οι τιμές των τροφίμων εξακολουθούν να είναι πάνω από τα επίπεδα του 2021 και οι προοπτικές παραμένουν δύσκολες¹⁴⁵.

Στη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε στις 23-24 Ιουνίου 2022, οι ηγέτες της ΕΕ προέτρεψαν τη Ρωσία να σταματήσει αμέσως να στοχεύει γεωργικές εγκαταστάσεις και να ξεμπλοκάρει τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας για να επιτραπεί η εξαγωγή ουκρανικών σιτηρών. Χάρη στις λεγόμενες ζώνες αλληλεγγύης (χερσαίες διαδρομές μεταφοράς) που διευκολύνει η ΕΕ, εξήχθησαν περισσότεροι από 12,5 εκατομμύρια τόνοι σιτηρών και ελαιούχων σπόρων από την Ουκρανία από τον Μάιο του 2022, το 61% των εξαγωγών τροφίμων της Ουκρανίας (2,6 εκατομμύρια τόνοι) μεταφέρθηκε διαμέσου αυτών έως τον Αύγουστο του 2022, ενώ δύναται τα τρόφιμα να φτάνουν σε χώρες που έχουν σημαντική ανάγκη στην Αφρική, τη Μέση Ανατολή και την Ασία. Παρόλο που οι εξαγωγές αυξάνονται, καθώς η Ρωσία τον Ιούλιο του 2022, χάρη στην παρέμβαση του ΟΗΕ, συμφώνησε να σταματήσει τον αποκλεισμό των λιμανιών της Μαύρης Θάλασσας της Ουκρανίας, η κατάσταση όμως παραμένει δύσκολη¹⁴⁶.

Οι διαταραχές στις αγορές φυσικού αερίου και λιπασμάτων θα έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην παραγωγή σε παγκόσμιο επίπεδο, ειδικά στην αρχή της νέας περιόδου σποράς

¹⁴⁴ Περίπου το 90% των εξαγωγών σιταριού της Ουκρανίας πήγαν στην Αφρική και την Ασία μεταξύ 2016 και 2021, υποστηρίζοντας την επισιτιστική ασφάλεια σε ορισμένες από τις πιο μειονεκτικές περιοχές του κόσμου. Μεταξύ 2016 και 2021 η Ουκρανία εξήγαγε το σιτάρι της σε Ειρηνικό-Ασία: 30% (συμπεριλαμβανομένου του 13% στην Ινδονησία και 6% στις Φιλιππίνες), Βορειοανατολική Ασία: 14%, Νότια Ασία: 14% (συμπεριλαμβανομένου του 9% στο Μπαγκλαντές), Βόρεια Αφρική: 27% (συμπεριλαμβανομένου του 14% στην Αίγυπτο και 5% στο Μαρόκο και στην Τυνησία), Νότια Αφρική: 7%, Ευρώπη: 6% (5% στην ΕΕ), λοιπά: 2%. Με τον αποκλεισμό από τη Ρωσία των λιμανιών της Ουκρανίας από την αρχή του πολέμου, περίπου 20 εκατομμύρια τόνοι σιτηρών είχαν κολλήσει σε σιλό αποθήκευσης στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Οι εξαγωγές έχουν μειωθεί δραστικά από την αρχή της ρωσικής εισβολής καθώς τον Μάρτιο, τον Απρίλιο και τον Μάιο η πτώση ξεπέρασε το 90%. Από τον Ιούνιο, οι όγκοι των εξαγωγών αυξάνονται, αλλά εξακολουθούν να είναι πολύ χαμηλότεροι από το 2021: τον Ιούνιο 79% λιγότερο, τον Ιούλιο 57% λιγότερο και τον Αύγουστο 75% λιγότερο. Οι εξαγωγές σιτηρών της Ουκρανίας σύμφωνα με European Commission: 2019/20 – 55,3 εκατομμύρια τόνοι, 2020/21 – 45,2 εκατομμύρια τόνοι, 2021/22 (εκτίμηση) – 48,5 εκατομμύρια τόνοι, 2022/23 (πρόβλεψη) – 30,4 εκατομμύρια τόνοι (EUCO, 2022b).

¹⁴⁵ Σε περίπτωση εκτεταμένης διακοπής των εισαγωγών τροφίμων από την Ουκρανία και τη Ρωσία, αναμένονται αυξήσεις τιμών σε χώρες/εδάφη που αντιμετωπίζουν επισιτιστική κρίση. Τον Μάρτιο του 2022, ο δείκτης τιμών των σιτηρών του FAO ήταν κατά μέσο όρο 170,1 μονάδες, αυξημένος κατά 24,9 μονάδες (17,1%) από τον Φεβρουάριο, σημειώνοντας το υψηλότερο επίπεδο που έχει καταγραφεί από το 1990 (GRFC, 2022, 28).

¹⁴⁶ Οι Ουκρανοί αγρότες το 2022 έσπειραν 22% λιγότερο και η μη σπαρμένη έκταση (2,8 εκατομμύρια εκτάρια) είναι σχεδόν όσο το Βέλγιο, ενώ αναμένεται μείωση στην παραγωγή δημητριακών στην Ουκρανία: 2019/20 – 75,9 εκατομμύρια τόνοι, 2020/21 – 65,3 εκατομμύρια τόνοι, 2021/22 – (εκτίμηση) 86,8 εκατομμύρια τόνοι, 2022/23 – (πρόβλεψη) 53,5 εκατομμύρια τόνοι, σύμφωνα με European Council (EUCO, 2022b).

για πολλά μέρη του κόσμου. Η περιορισμένη διαθεσιμότητα ή οι ελλείψεις λιπασμάτων είναι πιθανό να μειώσουν τις αποδόσεις των καλλιεργειών και να οδηγήσουν σε φτωχές τοπικές συγκομιδές, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες (IFPRI, 2022). Οι επιπτώσεις των αυξήσεων των τιμών θα γίνουν επίσης αισθητές μεταξύ των ανθρωπιστικών εταίρων που ανταποκρίνονται στις επισιτιστικές κρίσεις. Για παράδειγμα, η αύξηση των τιμών του σιταριού και η έλλειψη οσπρίων από την Ουκρανία προβλέπεται ότι θα αυξήσουν το κόστος προμήθειας τροφίμων για το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα κατά περίπου 23 εκατομμύρια ανά μήνα (WFP, 2022a). Τον Σεπτέμβριο του 2022, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Michel συμπροέδρευσε σε σύνοδο κορυφής¹⁴⁷ για την παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια, στο περιθώριο της εβδομάδας της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, κατά την οποία οι παγκόσμιοι ηγέτες εξέδωσαν μια δήλωση, στην οποία τόνισαν την ανάγκη ενίσχυσης των πρωτοβουλιών διεθνούς συνεργασίας και εταιρικής σχέσης.

¹⁴⁷ Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Charles Michel δήλωσε κατά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Επισιτιστική Ασφάλεια ότι «η επισιτιστική ασφάλεια είναι η μεγαλύτερη παγκόσμια πρόκληση σήμερα. Η σημερινή παγκόσμια επισιτιστική κρίση επιδεινώνεται από τον πόλεμο της Ρωσίας εναντίον της Ουκρανίας. Σε πολλά μέρη του κόσμου πλησιάζει η πείνα και τώρα είναι η ώρα για όλους μας να μετατρέψουμε τις πολιτικές μας δεσμεύσεις σε συγκεκριμένη δράση» (EUCO, 2022c).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

6.1. *Ενεργειακή Ασφάλεια*

6.1.1. *Γεωπολιτική Αβεβαιότητα και Ενέργεια*

Η έκθεση Global Risks Report 2019 του World Economic Forum επιβεβαιώνει ως βασικούς τομείς ανησυχίας με υψηλές επιπτώσεις και πιθανότητες τα ακραία καιρικά φαινόμενα, τη γεωπολιτική αβεβαιότητα-εντάσεις και τις απειλές στον κυβερνοχώρο¹⁴⁸. Η ενέργεια έχει στενή σχέση με τη γεωπολιτική και το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας αντιμετωπίζεται συχνά ως ένα σημαντικό υποσύνολο της εθνικής ασφάλειας. Η ενεργειακή μετάβαση αναμένεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις κοινωνίες, τις οικονομίες και τη γεωπολιτική παγκοσμίως, μεταμορφώνοντας τα υπάρχοντα οικονομικά και εμπορικά πρότυπα. Μια ταχεία παγκόσμια μετατόπιση ισχύος θα μπορούσε να επιδεινώσει τον ανταγωνισμό για πρόσβαση σε κρίσιμες πρώτες ύλες και τεχνολογίες απαραίτητες για την ενεργειακή μετάβαση, θέτοντας προκλήσεις για την ασφάλεια του εφοδιασμού.

Η εξάρτηση από τρίτες χώρες για πρώτες και μεταποιημένες ύλες, εξαρτήματα και εξοπλισμό και η συγκέντρωση προμηθευτών εκτός ΕΕ, μπορεί να καταστήσει την ΕΕ ευάλωτη σε γεωπολιτική αβεβαιότητα και εντάσεις που μπορεί να προκύψουν μεταξύ ΕΕ και τρίτων χωρών, μεταξύ τρίτων χωρών ή λόγω πολιτικής αστάθειας εκτός ΕΕ. Ειδικότερα, η ΕΕ μπορεί να είναι ευάλωτη σε κινδύνους όπως διαταραχές στις οδούς εφοδιασμού, αύξηση των εμπορικών τιμολογίων και εφαρμογή άλλων μέτρων, όπως περιορισμοί στις εξαγωγές που επιβάλλονται από μεγάλους εξαγωγείς πρώτων υλών, εξαρτημάτων και εξοπλισμού στην ΕΕ. Τα εμπορικά μέτρα που έχουν υιοθετηθεί από την ΕΕ μπορεί επίσης να έχουν αντίκτυπο στα

¹⁴⁸ Το επίπεδο των κινδύνων και των επιπτώσεων που θα μπορούσαν να προκληθούν από τους κινδύνους που υπάρχουν στα επιλεγμένα σενάρια απειλών είναι πολύ αβέβαιο, καθώς οι κίνδυνοι θα μπορούσαν να είναι συστημικής φύσης. Για παράδειγμα, οι κίνδυνοι και οι επιπτώσεις στις αλυσίδες εφοδιασμού ενέργειας θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως χιονοστιβάδα και να οδηγήσουν σε εκτεταμένες επιπτώσεις και διαταραχές στην οικονομία. Οι άλλοι τομείς ανησυχίας και ρίσκου που επισημαίνονται είναι οι οικονομικές ευπάθειες και οι περιβαλλοντικές ευθραυστότητες (WEF, 2019, 6).

στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού, ακόμη και αν οι επιπτώσεις αυτές ληφθούν επαρκώς υπόψη κατά τη λήψη της απόφασης για την έγκριση τέτοιων μέτρων¹⁴⁹.

Η πανδημία Covid-19 αποτέλεσε ένα σημαντικό τεστ στρες για το ενεργειακό σύστημα της ΕΕ. Η ανθεκτικότητα του ευρωπαϊκού ενεργειακού συστήματος αποδείχθηκε επίσης από το γεγονός ότι δεν υπήρξε καμία επίπτωση του ενεργειακού εφοδιασμού στην ΕΕ από την έναρξη της πανδημίας (Artelys & Trinomics, 2021). Αυτό υπογραμμίζει τη στιβαρότητα των μέτρων που είχαν ήδη εφαρμοστεί (CE, 2020), συμπεριλαμβανομένης μιας καλά σχεδιασμένης και λειτουργικής εσωτερικής αγοράς ενέργειας (EC, 2020) και κρίσιμων ενεργειακών υποδομών, καθώς και έκτακτων μέτρων που συμφωνήθηκαν σε επίπεδο ΕΕ για τη διασφάλιση των διασυνοριακών ροών προϊόντων και βασικών υπηρεσιών, οι οποίες εξασφάλιζαν ότι η ενέργεια ήταν διαθέσιμη εκεί που χρειαζόταν.

Τον Μάιο του 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικαιροποίησε τη βιομηχανική της στρατηγική (EC, 2021b) για να διασφαλίσει ότι η βιομηχανική προοπτική της ΕΕ λαμβάνει υπόψη τις νέες συνθήκες μετά την κρίση του Covid-19, ενώ διασφαλίζει ότι η ευρωπαϊκή βιομηχανία μπορεί να μεταβεί σε μια πράσινη, ψηφιακή και ανθεκτική οικονομία. Η επικαιροποιημένη βιομηχανική στρατηγική επιβεβαιώνει τις προτεραιότητες που καθορίστηκαν τον Μάρτιο του 2020, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα σημαντικά διδάγματα για να διασφαλιστεί η ανάκαμψη της βιομηχανίας και της οικονομίας της Ευρώπης. Σύμφωνα με αυτήν, η κρίση COVID-19 επηρέασε έντονα την οικονομία της ΕΕ και αποκάλυψε την

¹⁴⁹ Σύμφωνα με κύρια ευρήματα της ενότητας 2.2 (Artelys & Trinomics, 2021): Η εξάρτηση της ΕΕ από ορισμένες περιοχές για την προμήθεια υλικών, εξοπλισμού και εξαρτημάτων αυξάνει τον κίνδυνο διακοπής της αλυσίδας εφοδιασμού. Η ΕΕ εξακολουθεί να διατρέχει επί του παρόντος σημαντικό κίνδυνο να διαταράξει τον εφοδιασμό από γεωπολιτική αβεβαιότητα και ένταση. Επιπλέον, η ΕΕ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ορισμένες χώρες και περιοχές για εξαρτήματα και εξοπλισμό. Η ΕΕ έχει λάβει διάφορα μέτρα για τον μετριασμό των κινδύνων που σχετίζονται με αυτό το σενάριο απειλών. Αυτό περιλαμβάνει: Εμπλοκή στην οικονομική διπλωματία με πολλαπλές χώρες εταίρους και διεθνείς οργανισμούς και διατήρηση υγιών δεσμών με τρίτες χώρες που προμηθεύουν πρώτες και μεταποιημένες ύλες ή/και χώρες διαμετακόμισης κλπ. (PI, 2018, 7). Σημαντική είναι η έναρξη του σχεδίου δράσης για τις κρίσιμες πρώτες ύλες τον Σεπτέμβριο του 2020, το οποίο στοχεύει στον μετριασμό των σχετικών κινδύνων. Στο πλαίσιο αυτού του σχεδίου δράσης, η Ευρωπαϊκή Συμμαχία Πρώτων Υλών (ERMA) συστάθηκε επίσης για την αντιμετώπιση αυτής της απειλής και παρακολουθεί την πρόοδο μέσω των ετήσιων εκθέσεων για την πρόοδο της ανταγωνιστικότητας της καθαρής ενέργειας. Προώθηση μιας ισχυρής και βαθιάς ενιαίας αγοράς που είναι ανοικτή, διαφανής, καλά ρυθμιζόμενη και ρευστή, και προώθηση παγκόσμιων αγορών που βασίζονται σε κανόνες για να διασφαλιστεί η ποικιλία των προμηθευτών και των πηγών. Υιοθέτηση πολιτικών κατευθυντήριων γραμμών για την ενεργειακή διπλωματία της ΕΕ για την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ να συνεργάζεται με εταίρους, προκειμένου να διαφυλαχθούν οι αξίες και τα συμφέροντά της όσον αφορά τη μείωση των στρατηγικών εξαρτήσεων και την αύξηση της ανθεκτικότητας στον τομέα της ενέργειας, μεταξύ άλλων (CE, 2021, 9).

αλληλεξάρτηση των παγκόσμιων αλυσίδων αξιών και κατέδειξε τον κρίσιμο ρόλο μιας παγκόσμιας ολοκληρωμένης και καλά λειτουργούσας ενιαίας αγοράς¹⁵⁰.

Το πετρέλαιο είναι ο μοχλός της παγκόσμιας οικονομίας τα τελευταία 150 χρόνια. Καταναλώνεται ως πηγή ενέργειας στον τομέα των μεταφορών (65%), στις βιομηχανίες (7%), στα κτίρια (5%) και χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη (17%) σε πολλές βιομηχανίες, συμπεριλαμβανομένων των πετροχημικών και των πλαστικών. Σήμερα, η παραγωγή είναι σχετικά συγκεντρωμένη με τις ΗΠΑ, τη Σαουδική Αραβία, τη Ρωσία και τον Καναδά να παράγουν σχεδόν το 50% της συνολικής προσφοράς (WEF, 2022b, 74-84). Επίσης, το φυσικό αέριο είναι μια σημαντική πηγή ενέργειας της σύγχρονης κοινωνίας που χρησιμοποιείται σε σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής (40%), βιομηχανίες (35%), κατοικίες και εμπορικά κτίρια (21%) και ως πρώτη ύλη για πετροχημικά (4%). Σήμερα, η παραγωγή είναι σχετικά συγκεντρωμένη, με τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, το Ιράν και το Κατάρ να παράγουν πάνω από το 50% της παγκόσμιας προσφοράς. Από το 2018, το 81% της παγκόσμιας ενέργειας εξακολουθούσε να προμηθεύεται από ορυκτά καύσιμα (IEA, 2020a), οι παγκόσμιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου αυξήθηκαν έως το 2019 και περισσότεροι από 770 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο εξακολουθούν να στερούνται πρόσβασης στην ηλεκτρική ενέργεια (IEA, 2020b).

Η αύξηση της λιανικής τιμής ηλεκτρικής ενέργειας σε ολόκληρη την ΕΕ ξεπέρασε τον δείκτη πληθωρισμού τιμών καταναλωτή μεταξύ 2010-2019 (EC, 2020b). Ταυτόχρονα, οι εξωτερικές επιδράσεις της κατανάλωσης ενέργειας συνεχίζουν να τιμολογούνται αναποτελεσματικά, γεγονός που κινδυνεύει να επιδεινώσει την πρόκληση της οικονομικής προσιτότητας. Ενώ το κόστος της αποτυχίας επίτευξης της ενεργειακής μετάβασης μπορεί να είναι υψηλότερο από το κόστος της ενεργειακής μετάβασης, τα ζητήματα διανομής παραμένουν στο επίκεντρο αυτής της πρόκλησης, ειδικά σε ένα παγκόσμιο κλίμα διευρυμένης εισοδηματικής ανισότητας (UN, 2020). Για τις χώρες που εξαρτώνται από τον εισαγόμενο ενεργειακό εφοδιασμό είναι κομβικής σημασίας η διατήρηση δυνατότητας ποικιλομορφίας των αντίστοιχων εισαγωγών. Ο μετασχηματισμός των ενεργειακών μας συστημάτων χρειάζεται να αυξήσει τη δυναμική του για να βοηθήσει στην επίτευξη κρίσιμων στόχων, όπως οι Στόχοι

¹⁵⁰ Ο αντίκτυπος της κρίσης ποικίλλει σε διαφορετικά οικοσυστήματα και εταιρείες, αλλά τα βασικά ζητήματα που ανέδειξε είναι: • κλειστά σύνορα που περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών • διακοπή των παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού που επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα βασικών προϊόντων • διαταραχή της ζήτησης. Για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, η επικαιροποιημένη στρατηγική προτείνει νέα μέτρα που επικεντρώνονται κυρίως σε: • ενίσχυση της ανθεκτικότητας της ενιαίας αγοράς • υποστήριξη της ανοικτής στρατηγικής αυτονομίας της Ευρώπης αντιμετωπίζοντας τις στρατηγικές εξαρτήσεις • επιτάχυνση των διπλών μεταβάσεων σε πράσινη και ψηφιακή οικονομία (Artelys & Trinomics, 2021).

Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ και η Συμφωνία του Παρισιού¹⁵¹. Τάσεις από το ETI υποδηλώνουν θετικές εξελίξεις την τελευταία δεκαετία, με την πλειονότητα των χωρών να διαφοροποιούν τόσο τις αντίστοιχες εισαγωγές όσο και το ενεργειακό τους μείγμα. Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η ενεργειακή απόδοση έχουν επίδραση στη μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές, ενώ παράλληλα προσθέτουν ποικιλομορφία στο ενεργειακό μείγμα, υπογραμμίζοντας τα οφέλη ασφάλειας από την ενεργειακή μετάβαση (ETI 2021, 24).

Οι περιφερειακές διασυνδέσεις και οι διαλειτουργικές αγορές αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στον ενεργειακό τομέα. Η διασυνδεδεμένη υποδομή μπορεί να προσφέρει ευελιξία στην εξισορρόπηση ζήτησης/προσφοράς. Το 2020, το 38% της ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ προμηθεύτηκε από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθιστώντας τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας υψηλότερη πηγή του ενεργειακού μείγματος της Ευρώπης από τα ορυκτά καύσιμα (Ember, 2021).

Οι διασυνδέσεις και η αυξημένη διαλειτουργικότητα του σχεδιασμού της αγοράς σε όλες τις εθνικές αγορές ηλεκτρικής ενέργειας της Ευρώπης έχουν παίξει κεντρικό ρόλο στο να μπορέσει η ήπειρος να επιτύχει αυτό το υψηλό μερίδιο διείσδυσης αιολικής και ηλιακής ενέργειας διατηρώντας παράλληλα την ανθεκτικότητα και την ευελιξία του δικτύου. Το ENTSO-E (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Διαχειριστών Συστημάτων Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας), που αντιπροσωπεύει 42 διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας (ΔΣΜ) από 35 χώρες σε όλη την Ευρώπη, έχει ως αποστολή να συντονίζει και να εξελίσει συνεχώς τις λειτουργίες του συστήματος ηλεκτρικού δικτύου της ΕΕ, καθώς η ήπειρος επιταχύνει τη μετάβασή της σε καθαρή ενέργεια και προετοιμάζεται για την προσθήκη περισσότερων κατανεμημένων και μεταβλητών πόρων στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας (ETI, 2021, 36).

¹⁵¹ Σύμφωνα με τον Δείκτη μετάβασης ενέργειας (Energy Transition Index, ETI) 10^η έκδοση για την Συγκριτική αξιολόγηση για την ενεργειακή μετάβαση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ. Ο δείκτης ETI αναπτύχθηκε για να αντικατοπτρίζει τις αλληλεξαρτήσεις του μετασχηματισμού του ενεργειακού συστήματος με τη μακροοικονομία, πολιτικούς, ρυθμιστικούς και κοινωνικούς παράγοντες που καθορίζουν την ετοιμότητα μιας χώρας για μετάβαση. Το πλαίσιο ETI αποτελείται από δύο εξίσου σταθμισμένους υποδείκτες: την τρέχουσα απόδοση του ενεργειακού συστήματος και το ευνοϊκό περιβάλλον για την ενεργειακή μετάβαση. Μια αποτελεσματική ενεργειακή μετάβαση μπορεί να οριστεί ως η έγκαιρη μετάβαση προς ένα πιο περιεκτικό, βιώσιμο, προσιτό και ασφαλές ενεργειακό σύστημα που παρέχει λύσεις σε παγκόσμιες προκλήσεις που σχετίζονται με την ενέργεια, ενώ δημιουργεί αξία για τις επιχειρήσεις και την κοινωνία, χωρίς να διακυβεύεται η ισορροπία του ενεργειακού τριγώνου. Οι χώρες βαθμολογούνται βάσει 39 δεικτών σε κλίμακα από το 0 έως το 100. Στις χώρες που σημειώνουν το συνολικό μέγιστο σε έναν δεδομένο δείκτη αποδίδεται βαθμολογία 100 σε αυτόν τον δείκτη. Ο ETI παρέχει αξιολόγηση της απόδοσης του ενεργειακού συστήματος μιας χώρας σε τρεις βασικές προτεραιότητες: την ικανότητα υποστήριξης της οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης, την καθολική πρόσβαση σε ασφαλή και αξιόπιστο ενεργειακό εφοδιασμό, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα σε όλη την αλυσίδα αξίας της ενέργειας. Οι βαθμολογίες των χωρών σε ορισμένες διαστάσεις βασίζονται σε παράγοντες πέρα από το πεδίο της εθνικής λήψης αποφάσεων, όπως η αστάθεια της αγοράς εμπορευμάτων, η γεωπολιτική, η διεθνής δράση για την κλιματική αλλαγή και το κλίμα στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Ως εκ τούτου, οι ταξινομήσεις χωρών θα πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο των μοναδικών συνθηκών μιας χώρας και όχι σε μια ξεκάθαρη διάγνωση για την επίτευξη ενεργειακής μετάβασης (ETI, 2021).

6.1.2. Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας έως το 2035

Στις 9 Ιουνίου του 2020 με τον «Νόμο 1523-г» εγκρίθηκε η Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας έως το έτος 2035, καθορίζοντας¹⁵² τους άξονες ενεργειακής προσαρμογής της κεντρικής κυβέρνησης και των κυβερνήσεων των επτά ομοσπονδιακών Περιφερειών κατά τη διαδικασία κατάρτισης των επί μέρους σχεδίων οικονομικής ανάπτυξης (OEY, 2021). Οι κύριοι στόχοι της ρωσικής ενεργειακής στρατηγικής, όπως αποτυπώνονται στο εν λόγω Νόμο είναι:

- Η σταδιακή διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών στην παραγωγική διαδικασία.
- Ο ψηφιακός μετασχηματισμός του συνόλου του ενεργειακού κλάδου, με τη δημιουργία κέντρων έρευνας και ανάπτυξης τεχνολογικού εξοπλισμού.
- Η ενίσχυση των εξαγωγών ενεργειακών προϊόντων αλλά και τεχνολογικού εξοπλισμού.
- Η επέκταση της χρήσης υδροποιημένου (LNG) και συμπιεσμένου (CNG) φυσικού αερίου, ως καυσίμου.
- Η βελτιστοποίηση της γεωγραφικής κατανομής των ενεργειακών υποδομών μεταξύ των περιοχών της Ανατολικής Σιβηρίας, της ομοσπονδιακής Περιφέρειας της Άπω Ανατολής και της Ζώνης της Αρκτικής δίδοντας έμφαση στις αγορές της ζώνης Ασίας-Ειρηνικού.
- Η μείωση των αρνητικών επιδράσεων του ενεργειακού κλάδου στο περιβάλλον και στην προσαρμογή του στην παρατηρούμενη κλιματική αλλαγή.
- Η μετάβαση σε περιβαλλοντικά φιλική ενέργεια, εξοικονομώντας πόρους, συμβάλλοντας ώστε η παγκόσμια οικονομία να οδηγηθεί σε ανάπτυξη χαμηλών εκπομπών άνθρακα.
- Η ενεργειακή ασφάλεια της επικράτειας, με έμφαση σε περιοχές γεωστρατηγικής σημασίας.

Ο ρωσικός ενεργειακός κλάδος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του παγκόσμιου ενεργειακού τοπίου, καθώς διεθνώς η Ρωσία είναι 3^{ος} παραγωγός και 4^{ος} καταναλωτής ενέργειας. Επίσης, είναι 1^{ος} εξαγωγέας φυσικού αερίου, 2^{ος} εξαγωγέας πετρελαίου και 3^{ος} εξαγωγέας άνθρακα, ενώ αντιπροσωπεύει μόνο το 2% του παγκόσμιου πληθυσμού. Επίσης, από πλευράς ενεργειακών υποδομών, οι οποίες διαμορφώνουν το

¹⁵² Σύμφωνα με OEY (2021), η κριτική επί του εγκριθέντος κειμένου Νόμου από διάφορους αναλυτές επικεντρώνεται: α) στο ότι δεν υπάρχει αναφορά σε συγκεκριμένη στρατηγική που να δεσμεύει τη ρωσική κυβέρνηση στη διαχείριση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής ενώ δεν γίνεται λόγος για το εάν και κατά πόσον οι δυνάμεις της αγοράς έχουν τη δυνατότητα να αφεθούν να λειτουργήσουν εντός ενός καθορισμένου κανονιστικού πλαισίου. β) στο ότι υπάρχουν ελλείψεις που θα πρέπει να διευκρινιστούν και να ρυθμιστούν σχετικά με το μελλοντικό φορολογικό καθεστώς που εφαρμόζεται στους τομείς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου (που θα επηρεάσει την παραγωγή υδρογονανθράκων), το επίπεδο ρύθμισης της βιομηχανίας φυσικού αερίου, τις βιομηχανικές και τεχνολογικές πολιτικές. Για περαιτέρω (OEY, 2021).

Ενοποιημένο Ενεργειακό Σύστημα της Ρωσίας (Unified Energy System of Russia), σημειώνεται ότι το Ενοποιημένο Σύστημα Παροχής Φυσικού Αερίου (Unified Gas Supply System) θεωρείται από τα μεγαλύτερα δίκτυα παγκοσμίως, λειτουργώντας ανεξαρτήτως κλιματολογικών συνθηκών (από την αρκτική έως την υποτροπική ζώνη). Συνεπώς, βασικός στόχος της ρωσικής κυβέρνησης είναι η αύξηση των εξαγωγών ενέργειας και των συναφών εσόδων, καθώς και η ανάπτυξη της απαραίτητης για τον ενεργειακό κλάδο τεχνογνωσίας, η οποία έχει επηρεαστεί μετά την επιβολή των δυτικών κυρώσεων και σε βάθος χρόνου μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την δυνατότητα της Ρωσίας να συνεχίσει να αποτελεί καθοριστικό ρυθμιστή της διεθνούς τιμής πετρελαίου, αφού με την δημιουργία του ΟΠΕΚ+, το μερίδιο αυτών των χωρών στην παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου είναι πάνω από το 60% (ΟΕΥ, 2021).

6.1.3. Ενεργειακή Στρατηγική ΕΕ

Η ενεργειακή στρατηγική¹⁵³ της Ένωσης COM(2015) 80, που δημοσιεύθηκε αρχικά στις 25 Φεβρουαρίου 2015, ως βασική προτεραιότητα της Επιτροπής Γιούνκερ (2014-2019), στοχεύοντας στη δημιουργία μιας Ενεργειακής Ένωσης που θα παρέχει στους καταναλωτές της ΕΕ (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) ασφαλή, βιώσιμη, ανταγωνιστική και προσιτή ενέργεια, έθεσε τον οδικό χάρτη για περαιτέρω εξέλιξη επί του θέματος¹⁵⁴. Στην έκθεση αναφέρεται ότι τα κράτη μέλη, οι διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς, η βιομηχανία ενέργειας και όλα τα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη πρέπει να συνεργαστούν στενά προκειμένου να εξασφαλιστεί υψηλό επίπεδο ενεργειακής ασφάλειας για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις της Ευρώπης. Αναφορικά με τα προϊόντα πετρελαίου, είχαν ήδη ληφθεί σημαντικά μέτρα με την έκδοση της Οδηγίας 2009/119/EK του Συμβουλίου για τα αποθέματα πετρελαίου, η οποία προβλέπει την υποχρέωση για τα κράτη μέλη να συγκεντρώνουν και να διατηρούν ελάχιστα αποθέματα αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου, καθώς τα κράτη μέλη πρέπει να έχουν τη βεβαιότητα ότι σε περίπτωση περιορισμένης προσφοράς μπορούν να στραφούν στους γείτονές τους.

Επίσης, στην έκθεση της Επιτροπής του 2014 σχετικά με τη βραχυπρόθεσμη ανταρχή του τομέα του φυσικού αερίου COM(2014) 654, είχε τονιστεί η ανάγκη για μεγαλύτερη συνεργασία όσον αφορά την αντιμετώπιση δυνητικής διαταραχής του εφοδιασμού, καθώς η Ενεργειακή

¹⁵³ Περαιτέρω (EC, 2022c).

¹⁵⁴ Αναφέρεται ότι η ΕΕ διαθέτει κανόνες για την ενέργεια που θεσπίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά στην πράξη υπάρχουν διαφορετικά εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια, η λιανική αγορά δεν λειτουργεί ομαλά, η ενεργειακή υποδομή καθίσταται όλο και πιο πεπαλαιωμένη και δεν είναι προσαρμοσμένη στην αύξηση της παραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενώ εξακολουθούν να υφίστανται ενεργειακές νησίδες δεδομένου ότι πολλές αγορές δεν είναι σωστά συνδεδεμένες με τους γείτονές τους. Για περαιτέρω (EC, 2015), όπως και αναφορικά με Ενεργειακές στρατηγικές που εγκρίθηκαν το 2010-2014, θέτοντας το έδαφος για την τρέχουσα νομοθεσία και πρωτοβουλίες της ΕΕ για την ενέργεια (EC, 2014).

Ένωση δεν αποτελεί εσωστρεφές έργο¹⁵⁵. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της αναζωογόνησης της ευρωπαϊκής διπλωματίας για την ενέργεια και το κλίμα COM (2014)330, αναφερόταν ότι η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει όλα τα οικεία μέσα εξωτερικής πολιτικής για να συνάψει στρατηγικές εταιρικές σχέσεις στον τομέα της ενέργειας με χώρες ή περιφέρειες παραγωγής και διαμετακόμισης που αποκτούν ολοένα μεγαλύτερη σημασία, όπως η Αλγερία και η Τουρκία, το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν, η Μέση Ανατολή, η Αφρική και άλλοι δυνητικοί προμηθευτές¹⁵⁶.

Η υποδομή¹⁵⁷ φυσικού αερίου αποτελεί βασικό συστατικό του τρέχοντος ενεργειακού συστήματος της ΕΕ, μεταφέροντας πάνω από το ένα τρίτο της τελικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ, αποτελεί τη σημαντικότερη μορφή αποθήκευσης ενέργειας και ανταποκρίνεται στις εισαγωγές ενέργειας που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 8% της τελικής ενεργειακής κατανάλωσης της ΕΕ. Ενώ τα επίπεδα ζήτησης φυσικού αερίου (και η εγχώρια παραγωγή φυσικού αερίου στην ΕΕ) αναμένεται να μειωθούν, υπάρχει αβεβαιότητα για το πόσο, καθώς και για την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών αερίου και χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Τα δίκτυα αερίου θα μπορούσαν να παίξουν παρόμοιο ρόλο (αναλογικά) έως το 2050, μεταφέροντας πάνω από το ένα τρίτο της συνολικής ενέργειας που καταναλώνεται στην ΕΕ, ενώ η αποθήκευση αερίων καυσίμων θα μπορούσε να διατηρήσει την τρέχουσα σημαντικότητα.

¹⁵⁵ Συνοπτικά αναφέρεται ότι πολλά κράτη μέλη της ΕΕ διαθέτουν ανεπαρκή πλαίσια για την ασφάλεια του εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και χρησιμοποιούν παρωχημένες και αντιφατικές προσεγγίσεις για την αξιολόγηση της ασφάλειας του εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια. Μια ισχυρότερη και πιο ενωμένη ΕΕ μπορεί να συνεργαστεί πιο εποικοδομητικά με τους εταίρους της, προς αμοιβαίο όφελος όλων των μερών. Η ενεργειακή πολιτική χρησιμοποιείται συχνά ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, ιδίως στις μεγάλες χώρες παραγωγής και διαμετακόμισης ενέργειας. Το γεγονός αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τη συζήτηση της ευρωπαϊκής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής. Κατά συνέπεια, η ΕΕ πρέπει να βελτιώσει την ικανότητά της να προβάλει τη βαρύνουσα επιρροή της στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Σε συνεργασία με τους κυριότερους εταίρους της, η ΕΕ θα εργαστεί για τη βελτίωση του συστήματος παγκόσμιας διακυβέρνησης της ενέργειας, που θα αποφέρει μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα και διαφάνεια στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας (EC, 2014).

¹⁵⁶ Πρωτοβουλίες όπως το «εμπόριο πράσινων αγαθών» θα βοηθήσουν στην προώθηση προϊόντων που συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών CO₂, ωφελούν το περιβάλλον και δημιουργούν θέσεις εργασίας και ανάπτυξη στην ΕΕ (EC, 2015).

¹⁵⁷ Η υποδομή φυσικού αερίου μπορεί να σχηματιστεί ως σύνδεσμοι και κόμβοι. Οι γραμμές μεταφοράς και διανομής που λειτουργούν υπό συγκεκριμένη πίεση είναι οι σύνδεσμοι που εξυπηρετούν τη σύνδεση των κόμβων, οι οποίοι μπορούν να είναι τερματικοί σταθμοί υγροποιημένου φυσικού αερίου Liquefied Natural Gas/LNG (για υγροποίηση ή επαναεριοποίηση), υπόγειες τοποθεσίες αποθήκευσης, σημεία διασύνδεσης μεταξύ διαφορετικών αγωγών ή σημεία σύνδεσης στα δίκτυα διανομής (λεγόμενες city gates). Όσον αφορά τα δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας, η υποδομή φυσικού αερίου αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις: εκτός από την αναμενόμενη μείωση της ζήτησης (ειδικά μετά το 2030), θα πρέπει να ενσωματώσει αέρια υδρογόνου και μεθανίου που παράγονται από τεχνολογίες ανανεώσιμων ή χαμηλών εκπομπών άνθρακα, οι οποίες θα πρέπει να επιτύχουν μείωση του κόστους και μεγιστοποίηση της χρήσης ενεργειακών πόρων (Artelys & Trinomics, 2021). Η επαναχρησιμοποίηση της υποδομής μεθανίου για εισαγωγή, μεταφορά και αποθήκευση υδρογόνου μπορεί να μεταμορφώσει μεγάλα τμήματα της σημερινής υποδομής φυσικού αερίου και να απαιτήσει σημαντικές επενδύσεις καθώς και τεχνολογικές εξελίξεις (ETI, 2021).

Η χρήση υδρογόνου και συνθετικών αερίων στο ενεργειακό σύστημα της ΕΕ αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά έως το 2050, ενώ αντίθετα η ζήτηση για φυσικό αέριο θα μειωθεί καθώς στο σενάριο MIX της εκτίμησης επιπτώσεων του σχεδίου «Climate Target Plan Impact Assessment», το υδρογόνο και τα συνθετικά αέρια θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν 97 Mtoe, ή το 16% της συνολικής τελικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ-27 το 2050 (EC, 2020c, 6). Η υποδομή φυσικού αερίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εισαγωγή, τη μεταφορά και την αποθήκευση υδρογόνου και συνθετικών αερίων, συμπεριλαμβανομένης της επαναχρησιμοποίησης υποδομής του φυσικού αερίου. Η στρατηγική υδρογόνου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υποδεικνύει ότι τμήματα της υποδομής φυσικού αερίου της ΕΕ μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν για υδρογόνο, αν και απαιτείται περαιτέρω έρευνα. Εντούτοις, οι φορείς εκμετάλλευσης δικτύων φυσικού αερίου της ΕΕ υποδεικνύουν ότι οι υπάρχοντες αγωγοί μεταφοράς φυσικού αερίου απαιτούν «μικρή τροποποίηση για να είναι κατάλληλοι για 100% μεταφορά υδρογόνου», και ότι το κόστος επαναχρησιμοποίησης ανέρχεται περίπου στο 10-25% του κόστους κατασκευής ενός νέου αγωγού υδρογόνου (Wang et al., 2020).

Σύμφωνα με την έκθεση COM(2020) 951 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, βρίσκεται σε εξέλιξη η μετάβαση της ΕΕ προς ένα ενεργειακό σύστημα και μια οικονομία χωρίς εξάρτηση από τον άνθρακα (EC, 2020b). Οι ριζικές αλλαγές που συνεπάγεται η ενεργειακή μετάβαση απαιτούν ευρεία κοινωνική και πολιτική στήριξη. Οι τιμές και το κόστος της ενέργειας (οι τιμές πολλαπλασιάζονται με την κατανάλωση) θα πρέπει να προωθήσουν τον μετασχηματισμό των αγορών με στόχο την επίτευξη κλιματικά ουδέτερης οικονομίας, διατηρώντας παράλληλα τον οικονομικά προσιτό χαρακτήρα της ενέργειας για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Με τη δέσμη μέτρων «Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους» να βρίσκεται επί του παρόντος σε στάδιο εφαρμογής και την εκπόνηση πολυάριθμων πρωτοβουλιών της Πράσινης Συμφωνίας για την ενέργεια, τη φορολογία και τις πολιτικές για το κλίμα, η επιτυχημένη ενεργειακή μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, όπως προβλέπεται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, απαιτεί αφενός την εξασφάλιση οικονομικά προσιτής ενέργειας και, αφετέρου, την τόνωση των επενδύσεων στις τεχνολογίες που απαιτούνται για την περαιτέρω από-ανθρακοποίηση¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Η έκθεση COM(2020) 951, παρέχει εκτενείς πληροφορίες για την κατανόηση της εξέλιξης των τιμών και του κόστους της ενέργειας στην ΕΕ. Αναλύει τις τάσεις στις τιμές της ενέργειας για την ηλεκτρική ενέργεια, το φυσικό αέριο και τα προϊόντα πετρελαίου, εξετάζοντας λεπτομερώς την αγορά και τους ρυθμιστικούς παράγοντες και παρέχοντας διεθνείς συγκρίσεις. Αξιολογεί, τη σημασία και τον αντίκτυπο του κόστους της ενέργειας για την οικονομία, τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά (EC, 2020b).

Οι δαπάνες για την εισαγωγή ενέργειας αποτελούν έναν συνολικό μακροοικονομικό δείκτη του κόστους της εξάρτησης της ΕΕ από τα ορυκτά καύσιμα, επειδή τα περισσότερα ορυκτά καύσιμα εισάγονται (η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων το 2018 ανήλθε στο 55,7%). Το 2018, το πετρέλαιο αντιπροσώπευε το 69% των συνολικών δαπανών εισαγωγής, το φυσικό αέριο το 27% και ο λιθάνθρακας το 4%. Η αβεβαιότητα και η μεταβλητότητα των τιμών του αργού πετρελαίου επηρεάζουν τις τιμές του ενεργειακού συστήματος αυξάνοντας τους κινδύνους και το κόστος (αντιστάθμισης) για τους προμηθευτές και τους καταναλωτές.

Οι στενές διασυνδέσεις των αγορών ενέργειας έχουν ως αποτέλεσμα την αστάθεια των τιμών του αργού πετρελαίου, επηρεάζοντας επίσης τις τιμές του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας. Μέσω συμβάσεων τιμών φυσικού αερίου με δείκτη πετρελαίου, οι τιμές του αργού πετρελαίου επηρεάζουν τις τιμές του φυσικού αερίου, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τις τιμές της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής που λειτουργούν με φυσικό αέριο καθορίζουν συχνά τις τιμές χονδρικής. Τούτο υποδηλώνει ότι η εφαρμογή της Πράσινης Συμφωνίας, των πιο οικολογικών μεταφορών και ο ενεργειακός εφοδιασμός θα περιορίσουν την αστάθεια που συνδέεται με τις τιμές του αργού πετρελαίου. Για να καταστεί δυνατή η σταδιακή και αποδοτική ενσωμάτωση της παραγωγής από ανανεώσιμες πηγές σε μια αγορά που προωθεί τις ανταγωνιστικές ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τονώνει την καινοτομία, οι αγορές και τα δίκτυα ενέργειας πρέπει να προσαρμοστούν στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας¹⁵⁹.

Από το 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δημοσιεύσει διάφορα πακέτα μέτρων, τροποποιήσεις και τακτικές εκθέσεις προόδου για να διασφαλίσουν την επίτευξη της στρατηγικής της Ενεργειακής Ένωσης. Σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1999 για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της δράσης για το κλίμα¹⁶⁰, η ενεργειακή στρατηγική της Ένωσης έχει πέντε αμοιβαίως ενισχυόμενες και στενά αλληλένδετες διαστάσεις, με στόχο την εξασφάλιση μεγαλύτερης ενεργειακής ασφάλειας, βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας (EC, 2022d):

¹⁵⁹ Η προσαρμογή των αγορών στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας συνεπάγεται ότι οι βραχυπρόθεσμες αγορές πρέπει να μετεξελιχθούν σε αγορές που διαθέτουν βάθος και ρευστότητα και λειτουργούν σε πραγματικό χρόνο. Τα υφιστάμενα δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας, των οποίων ο σχεδιασμός και συχνά η διαχείριση εξυπηρετούν τη συμβατική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε εθνικό πλαίσιο, δεν είναι τα πλέον ενδεδειγμένα για ένα μέλλον όπου η παροχή από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και η εξισορρόπηση θα είναι αναγκαία για την αντιστάθμιση της εγγενούς μεταβλητότητάς τους (EC, 2015).

¹⁶⁰ Υπό μια ευρύτερη έννοια, έχει επίσης ως σκοπό να διασφαλίσει την εκπλήρωση των στόχων της Ενεργειακής Ένωσης, ιδίως των επιδιώξεων του πλαισίου πολιτικής για το κλίμα και την ενέργεια για το 2030 και της συμφωνίας του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή. Περαιτέρω: Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1999. Available at: <http://publications.europa.eu/resource/celex/32018R1999> (Accessed: 12 October 2022).

- ενεργειακή ασφάλεια, αλληλεγγύη και εμπιστοσύνη
- πλήρως ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας
- ενεργειακή απόδοση που συμβάλλει στον μετριασμό της ζήτησης
- απαλλαγή της οικονομίας από τις ανθρακούχες εκπομπές
- έρευνα, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα

Ο εν λόγω Κανονισμός έχει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά προς εφαρμογή¹⁶¹. Στη συνέχεια επήλθε τροποποίηση νομοθεσίας με τον Κανονισμό (ΕΕ)2021/1119, γνωστό ως Ευρωπαϊκό Νομοθέτημα για το κλίμα, καθώς θέτει έναν δεσμευτικό Ενωσιακό στόχο όσον αφορά τη μείωση των καθαρών εγχώριων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 55 % (συγκριτικά με τα επίπεδα του 1990) μέχρι το 2030 και αναλαμβάνει να θέσει έναν κλιματικό στόχο για το 2040, εντός έξι μηνών μετά τον πρώτο παγκόσμιο απολογισμό βάσει της Συμφωνίας του Παρισιού.

Εντούτοις, η ΕΕ αναγκάστηκε λόγω της ενεργειακής κρίσης που επιδεινώθηκε από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, να παρουσιάσει στις 18 Μαΐου 2022 τη νέα εξωτερική ενεργειακή στρατηγική της ΕΕ που ενισχύει τη δέσμευση της ΕΕ με τους εταίρους και τη διπλωματία της για το κλίμα και την ενέργεια. Η εξωτερική ενεργειακή διάδραση¹⁶² της ΕΕ σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο που παρουσιάστηκε ως μέρος του Σχεδίου «REPowerEU»¹⁶³, εξηγεί πώς η ΕΕ υποστηρίζει μια παγκόσμια, καθαρή και δίκαιη ενεργειακή μετάβαση για να διασφαλίσει βιώσιμη, ασφαλή και οικονομικά προσιτή ενέργεια. Η στρατηγική έχει ως:

- στόχο τη μείωση της συνολικής ενεργειακής ζήτησης και τη διασφάλιση θεμιτού ανταγωνισμού για πόρους

¹⁶¹ Απαιτεί από τα κράτη μέλη της ΕΕ: -να δημιουργήσουν ένα ενοποιημένο εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα για την περίοδο 2021 έως 2030 μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 2019 και εφεξής ανά 10 έτη για τις ακόλουθες περιόδους 10 ετών- να προετοιμάσουν μακροπρόθεσμες στρατηγικές χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα με 50ετή προοπτική και να τις παρουσιάσουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με σκοπό να συμβάλλουν σε μεγαλύτερους στόχους για την αειφόρο ανάπτυξη και στον μακροπρόθεσμο στόχο που ετέθη στο πλαίσιο της συμφωνίας των Παρισίων- να δημιουργήσουν διετείς εκθέσεις προόδου αναφορικά με την εφαρμογή, από την 15^η Μαρτίου 2023 και μετά για την παρακολούθηση της προόδου των πέντε διαστάσεων της ενεργειακής ένωσης. Επίσης, πριν την οριστικοποίηση των σχεδίων, θεσπίζει μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία διαβούλευσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κρατών μελών, και ενισχύει την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, ιδίως πριν την οριστικοποίησή τους και, στη συνέχεια, κάθε 10 έτη για τις ακόλουθες 10ετείς περιόδους. Για την περίοδο 2021-2030 τα σχέδια πρέπει να επικαιροποιηθούν έως την 30^η Ιουνίου 2024. Απαιτεί από την Επιτροπή να παρακολουθεί και να αξιολογεί την πρόοδο που σημειώνουν τα κράτη μέλη σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους, τις επιδιώξεις και συνεισφορές που καθορίζονται στα εθνικά τους σχέδια. Θεσπίζει τις απαιτήσεις για τα ενωσιακά και εθνικά συστήματα απογραφής σχετικά με τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, τις πολιτικές, τα μέτρα και τις προβλέψεις. Περαιτέρω. Available at: http://publications.europa.eu/resource/cellar/e3d6bda8-4fef-11e9-a8ed-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_1 (Accessed: 12 October 2022).

¹⁶² Περαιτέρω. European Commission JOIN(2022) 23, Available at: https://energy.ec.europa.eu/joint-communication-eu-external-energy-engagement-join202223_en (Accessed: 12 October 2022).

¹⁶³ Περαιτέρω. Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en (Accessed: 12 October 2022).

- την ενίσχυση της εξοικονόμησης ενέργειας, της ενεργειακής απόδοσης και της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
- την υποστήριξη της Ουκρανίας για καλύτερη ανοικοδόμηση
- την προετοιμασία για περαιτέρω ολοκλήρωση της ενεργειακής αγοράς ΕΕ
- την επισκευή ενεργειακών υποδομών
- να δρομολογήσει μια μελλοντική εταιρική σχέση πράσινου υδρογόνου

Στις αρχές Απριλίου 2022, ιδρύθηκε και η Ενεργειακή Πλατφόρμα¹⁶⁴ της ΕΕ για να διασφαλίσει τον ενεργειακό εφοδιασμό της ΕΕ στο τρέχον γεωπολιτικό πλαίσιο και να καταργήσει σταδιακά την εξάρτηση από το ρωσικό αέριο, ένας εθελοντικός μηχανισμός συντονισμού, που υποστηρίζει την αγορά αερίου και υδρογόνου από την ΕΕ. Παρά τη νέα στρατηγική σύμφωνα με Dennison (2022), η ΕΕ είναι αντιμέτωπη με σημαντικές προκλήσεις¹⁶⁵, ενώ οι πρωτοβουλίες για την εφαρμογή του σχεδίου, περιορίζονται λόγω της ευρωπαϊκής θεσμικής ικανότητας και της έλλειψης συνεργασίας μεταξύ των φορέων της ΕΕ.

6.2. Ενεργειακή Εξάρτηση ΕΕ από Ρωσία

6.2.1. Ενεργειακό Μείγμα ΕΕ και Εξάρτηση από Εισαγωγές¹⁶⁶

Το ενεργειακό μείγμα¹⁶⁷ αλλάζει τις τελευταίες δεκαετίες, με τα πετρελαϊκά προϊόντα να μειώνονται, το φυσικό αέριο να ακολουθεί την ίδια τάση αλλά σε μικρότερη κλίμακα, οι

¹⁶⁴ Περαιτέρω, Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/eu-energy-platform_en (Accessed: 12 October 2022).

¹⁶⁵ Η ΕΕ αντιμετωπίζει τουλάχιστον 3 σημαντικές προκλήσεις: 1) πώς να μειώσει γρήγορα την ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία, με σκοπό την επιβολή εμπάργκο στο ρωσικό πετρέλαιο και, ενδεχομένως, στο φυσικό αέριο που μπορούν να υποστηρίξουν τα κράτη μέλη της ΕΕ, 2) πώς να οικοδομήσει νέες συνεργασίες με τρίτες χώρες γύρω από την πράσινη τεχνολογία και τις κρίσιμες πρώτες ύλες, για την προστασία της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας μακροπρόθεσμα, 3) πώς να εφαρμοστούν τα μέτρα στο πακέτο «Fit for 55» για την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Και οι τρεις προκλήσεις συνδέονται στενά με την άνοδο των τιμών της ενέργειας στην Ευρώπη και απαιτούν σημαντικές επενδύσεις σε υποδομές, σε υποστήριξη κοινωνικής πρόνοιας ώστε να βοηθηθούν τα εύλωτα νοικοκυριά και επιχειρήσεις, αλλά και στην πολιτική και διπλωματική δράση (Dennison, 2022)

¹⁶⁶ Τα στοιχεία και η ανάλυση δεδομένων αντλήθηκαν από Eurostat και European Commission (EC, 2022e).

¹⁶⁷ Το ενεργειακό μείγμα εκφράζεται ως το μερίδιο των καυσίμων στην ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια. Αυτό δείχνει πόσο εξαρτάται η χώρα από το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο, τον άνθρακα, τις πυρηνικές ή ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο ενεργειακό της μείγμα. Αρνητική αξία για ηλεκτρική ενέργεια (καθαρές εισαγωγές) σημαίνει καθαρός εξαγωγέας ηλεκτρικής ενέργειας. Άλλα είναι Βιομηχανικά αέρια + Τύρφη και προϊόντα τύρφης + Σχιστόλιθος πετρελαίου και άμμος πετρελαίου + Θερμότητα. Ως ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια νοείται η συνολική παροχή ενέργειας για όλες τις δραστηριότητες στην επικράτεια της χώρας. Αυτό περιλαμβάνει επίσης τον ενεργειακό μετασχηματισμό (συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από εύφλεκτα καύσιμα), τις λειτουργίες υποστήριξης του ίδιου του ενεργειακού τομέα, τις απώλειες μεταφοράς και διανομής, την τελική κατανάλωση ενέργειας (βιομηχανία, μεταφορές, νοικοκυριά, υπηρεσίες, γεωργία, ...) και τη χρήση ορυκτών προϊόντα καυσίμων για μη ενεργειακούς σκοπούς (π.χ. στη χημική βιομηχανία). Περιλαμβάνει επίσης καύσιμα που αγοράζονται στη χώρα και χρησιμοποιούνται αλλού (διεθνής αεροπλοΐα, ναυτιλία, και «fuel tourism» στην περίπτωση των οδικών μεταφορών. Ορισμός για ενεργειακά ισοζύγια/energy balances: Gross available energy = Primary production + Recovered and recycled products + Imports + Exports + Change in stock. Περαιτέρω Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/energy-balances> (Accessed: 6 November 2022).

ανανεώσιμες πηγές ενέργειας να συνεχίζουν τη μακροπρόθεσμη ανοδική τους τάση, τα πυρηνικά και ο άνθρακας να κλιμακώνονται προς τα κάτω. Αυτές οι τάσεις είναι εν μέρει τα αποτελέσματα των προσπάθειών για την αφαίρεση του άνθρακα από το ενεργειακό σύστημα. Το 2020, η ΕΕ εισήγαγε το 57,5% της ενέργειας που κατανάλωνε ως δική της παραγωγή και οι αλλαγές αποθεμάτων κάλυψαν μόνο το 42,5% των αναγκών της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Ενεργειακή εξάρτησης ΕΕ, 2017-2020, (%).

Energy imports dependency (% , net imports as a share of gross available energy)					
	2017	2018	2019	2020	
European Union - 27 countries (from 2020)	57,557	58,132	60,464	57,497	
Belgium	75,257	82,969	77,592	78,055	
Bulgaria	39,362	36,325	38,104	37,882	
Czechia	37,162	36,879	40,822	38,898	
Denmark	11,345	22,704	38,698	44,856	
Germany	63,959	63,478	67,055	63,711	
Estonia	4,584	1,229	4,838	10,502	
Ireland	66,882	67,556	68,700	71,302	
Greece	71,282	70,681	74,103	81,415	
Spain	73,886	73,613	75,032	67,890	
France	48,797	46,844	47,556	44,463	
Croatia	53,152	52,691	56,216	53,589	
Italy	76,979	76,338	77,484	73,454	
Cyprus	95,927	92,491	92,792	93,077	
Latvia	44,053	44,313	43,913	45,481	
Lithuania	71,965	73,897	75,202	74,909	
Luxembourg	95,581	95,183	95,044	92,458	
Hungary	62,645	58,123	69,712	56,628	
Malta	103,052	97,527	97,278	97,560	
Netherlands	51,906	59,495	64,304	68,068	
Austria	63,928	64,231	71,623	58,324	
Poland	38,269	43,505	45,237	42,760	
Portugal	77,965	75,653	73,860	65,261	
Romania	23,295	24,291	30,282	28,201	
Slovenia	50,769	51,213	52,116	45,801	
Slovakia	64,845	63,679	69,762	56,329	
Finland	43,941	44,816	42,112	42,032	
Sweden	26,658	29,059	30,044	33,511	
Iceland	18,370	19,143	16,106	11,966	
Norway	-593,337	-554,773	-567,102	-623,059	

Πηγή: Eurostat (online data code: nrg_ind_id)¹⁶⁸ και προσωπική επεξεργασία

Η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ενέργειας¹⁶⁹ αυξήθηκε με την πάροδο του χρόνου λόγω των τάσεων στην παραγωγή και την κατανάλωση, αλλά και στις αλλαγές στο ενεργειακό μείγμα. Χαρακτηριστικά από τη χαμηλότερη τιμή (50%) το 1990, κατέγραψε κορύφωση το 2008 (58,4%) και υψηλό ρεκόρ 60,5% το 2019 (πριν μειωθεί στη συνέχεια το 2020 (57,5%)). Το ποσοστό ενεργειακής εξάρτησης υποδεικνύει τον βαθμό στον οποίο μια οικονομία βασίζεται στις εισαγωγές για να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες. Το 2020, το ποσοστό

¹⁶⁸ Αρνητική τιμή δείχνει ότι μια χώρα εξάγει περισσότερη ενέργεια από αυτή που εισάγει.

¹⁶⁹ Η εξάρτηση από τις εισαγωγές είναι ο λόγος των καθαρών εισαγωγών (εισαγωγές μείον εξαγωγές) προς την ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια. Η ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια είναι η συνολική παροχή ενέργειας για όλες τις δραστηριότητες στην επικράτεια της χώρας. Αυτό περιλαμβάνει επίσης τον μετασχηματισμό ενέργειας, τις απώλειες και τη χρήση προϊόντων ορυκτών καυσίμων για μη ενεργειακούς σκοπούς. Τα δεδομένα αναφέρονται μέχρι 4 Μαρτίου 2022 (Eurostat, 2022g).

εξάρτησης της ΕΕ ήταν 57,5%, καθώς οι καθαρές εισαγωγές αντιπροσώπευαν σχεδόν τα 3/5 της ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας. Κανένα από τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν ήταν αυτάρκης σε σχέση με τις ενεργειακές του ανάγκες. Το 2020 η Μάλτα, η Κύπρος και το Λουξεμβούργο εξαρτώνται σχεδόν εξ ολοκλήρου από τις εισαγωγές, με ποσοστά μεταξύ 92,5% και 97,6%. Τα χαμηλότερα ποσοστά ενεργειακής εξάρτησης το 2020 κατέγραψαν η Εσθονία (10,5%), η Ρουμανία (28,2%) και η Σουηδία (33,5%).

Το ενεργειακό μείγμα της ΕΕ το 2020 αποτελούνταν από 34,5% πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου, 23,7% φυσικό αέριο, 17,4% ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, 12,7% πυρηνική ενέργεια και 10,5% στερεά ορυκτά καύσιμα. Από τη συνολική διαθέσιμη ενέργεια στην ΕΕ, περίπου τα 2/3 καταναλώνονται από τους τελικούς χρήστες (τελική κατανάλωση ενέργειας), για παράδειγμα πολίτες της ΕΕ, βιομηχανία, μεταφορές κ.λπ. Η διαφορά (περίπου το 1/3) χάνεται κυρίως κατά την παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ χρησιμοποιείται και για την υποστήριξη διεργασιών παραγωγής ενέργειας ή σε μη ενεργειακές χρήσεις (όπως ασφαλτός ή πίσσα). Στην ΕΕ το 2020 τα προϊόντα πετρελαίου (όπως πετρέλαιο θέρμανσης, βενζίνη, καύσιμο ντίζελ), που αντιπροσωπεύουν το 35% της τελικής κατανάλωσης ενέργειας, ήταν τα περισσότερα καταναλώσιμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Ενεργειακό μείγμα ΕΕ, 2020 (υπολογισμός με βάση τα ενεργειακά ισοζύγια).

Energy mix in 2020 (Energy mix is expressed as the share of fuels in gross available energy)									
	Solid fossil fuels	Natural gas	Oil and petroleum products (excluding biofuel portion)	Renewables and biofuels	Non-renewable waste	Nuclear heat	Electricity (net imports)	Other*	
European Union	10,2 %	23,7 %	34,5 %	17,4 %	1,0 %	12,7 %	0,1 %	0,4 %	
27 countries (from 2020)									
Euro area	6,9 %	25,4 %	36,4 %	16,4 %	1,0 %	13,3 %	0,1 %	0,5 %	
19 countries (from 2015)									
Belgium	4,1 %	26,3 %	45,0 %	8,5 %	1,1 %	14,5 %	0,0 %	0,6 %	
Bulgaria	23,9 %	14,0 %	24,5 %	14,2 %	0,4 %	24,2 %	-1,6 %	0,4 %	
Czechia	30,3 %	18,1 %	21,4 %	12,7 %	0,9 %	18,6 %	-2,2 %	0,1 %	
Denmark	4,3 %	12,8 %	38,7 %	37,8 %	2,7 %	0,0 %	3,6 %	0,0 %	
Germany	15,6 %	26,1 %	35,2 %	16,4 %	1,5 %	5,8 %	-0,6 %	0,0 %	
Estonia	-0,1 %	7,7 %	5,2 %	27,4 %	0,7 %	0,0 %	6,6 %	52,4 %	
Ireland	3,2 %	32,8 %	45,9 %	12,7 %	1,1 %	0,0 %	-0,1 %	4,3 %	
Greece	8,3 %	22,3 %	50,7 %	15,2 %	0,0 %	0,0 %	3,5 %	0,0 %	
Spain	2,6 %	23,6 %	44,0 %	16,2 %	0,5 %	12,8 %	0,2 %	0,0 %	
France	2,4 %	15,5 %	29,3 %	12,7 %	0,7 %	41,0 %	-1,7 %	0,0 %	
Croatia	4,3 %	30,3 %	33,7 %	26,4 %	0,5 %	0,0 %	4,8 %	0,0 %	
Italy	3,5 %	40,5 %	32,9 %	20,4 %	0,8 %	0,0 %	1,9 %	0,0 %	
Cyprus	0,5 %	0,0 %	87,1 %	11,0 %	1,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	
Latvia	0,5 %	19,9 %	35,7 %	39,6 %	1,2 %	0,0 %	3,1 %	0,0 %	
Lithuania	1,7 %	25,2 %	39,2 %	21,2 %	0,7 %	0,0 %	8,7 %	3,2 %	
Luxembourg	1,0 %	15,7 %	60,4 %	10,0 %	1,1 %	0,0 %	11,9 %	0,0 %	
Hungary	6,4 %	33,5 %	28,6 %	11,3 %	0,8 %	15,5 %	3,8 %	0,0 %	
Malta	0,0 %	10,8 %	86,0 %	1,9 %	0,0 %	0,0 %	1,2 %	0,0 %	
Netherlands	4,9 %	37,6 %	46,9 %	8,4 %	0,9 %	1,1 %	-0,3 %	0,4 %	
Austria	7,7 %	22,6 %	34,5 %	32,6 %	2,1 %	0,0 %	0,6 %	0,0 %	
Poland	39,6 %	16,9 %	28,8 %	12,5 %	1,0 %	0,0 %	1,1 %	0,0 %	
Portugal	2,6 %	23,5 %	43,7 %	28,9 %	0,8 %	0,0 %	0,6 %	0,0 %	
Romania	10,8 %	30,0 %	30,0 %	18,6 %	0,9 %	9,0 %	0,7 %	0,1 %	
Slovenia	15,8 %	11,4 %	33,0 %	18,3 %	0,9 %	23,2 %	-2,7 %	0,0 %	
Slovakia	14,0 %	24,8 %	21,9 %	13,1 %	1,4 %	24,6 %	0,2 %	0,0 %	
Finland	5,7 %	6,5 %	25,1 %	37,1 %	0,9 %	17,1 %	4,0 %	3,6 %	
Sweden	3,0 %	2,7 %	22,9 %	48,6 %	2,1 %	25,2 %	-4,5 %	0,1 %	

Πηγή: Eurostat και προσωπική επεξεργασία

Η ηλεκτρική ενέργεια (23%) κατατάσσεται δεύτερη στην τελική κατανάλωση ενέργειας, στη συνέχεια το φυσικό αέριο και τα βιομηχανικά αέρια (22%), ενώ ακολουθεί η

άμεση χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (που δεν μετατρέπονται σε ηλεκτρική ενέργεια, πχ παραγωγή ζεστού νερού 12%), η παραγόμενη θερμότητα (πχ τηλεθέρμανση 5%) και τα στερεά ορυκτά καύσιμα (κυρίως άνθρακας 3%). Η πραγματική κατανάλωση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι υψηλότερη από 12% διότι στην ηλεκτρική ενέργεια περιλαμβάνονται και άλλες ανανεώσιμες πηγές (πχ υδροηλεκτρική ενέργεια, αιολική ενέργεια ή ηλιακά φωτοβολταϊκά). Ο κλάδος της βιομηχανίας (32% της τελικής κατανάλωσης ενέργειας) κατανάλωσε τη μεγαλύτερη ενέργεια το 2020, ακολουθούμενος από τον τομέα των μεταφορών (26%), τα νοικοκυριά (25%), τις υπηρεσίες (12%) και τη γεωργία και τη δασοκομία (3%)¹⁷⁰.

6.2.2. *Εισαγωγές Ενέργειας ΕΕ από Ρωσία το 2020*

Η ενεργειακή εξάρτηση σε μια συγκεκριμένη χώρα, εξαρτάται από το βάρος των καυσίμων στο ενεργειακό μείγμα της και από την εξάρτηση από τις εισαγωγές αυτών των καυσίμων από μια συγκεκριμένη προέλευση. Η εξάρτηση της ΕΕ από μεμονωμένους παρόχους αποτελεί εδώ και καιρό θέμα ανησυχίας και μεγάλη συνιστώσα της ενεργειακής ασφάλειας που βρίσκεται στην κορυφή της ατζέντας της ΕΕ¹⁷¹. Η ΕΕ επιδίωξε να βελτιώσει την ενεργειακή ασφάλεια με την οικοδόμηση μιας ανθεκτικής, διασυνδεδεμένης και ανοιχτής εσωτερικής αγοράς, επιδιώκοντας παράλληλα μια πολυμερή και βασισμένη σε κανόνες προοπτική. Τα τρέχοντα γεωπολιτικά γεγονότα υπογραμμίζουν τη ζωτική σημασία του ελέγχου και της μείωσης της εξάρτησης από τις εισαγωγές. Παρότι οι κύριες προελεύσεις των εισαγωγών ενέργειας από την ΕΕ έχουν αλλάξει τα τελευταία χρόνια, ωστόσο η Ρωσία έχει διατηρήσει τη θέση της ως ο κορυφαίος προμηθευτής στην ΕΕ όλων των βασικών εμπορευμάτων πρωτογενούς ενέργειας: φυσικό αέριο, αργό πετρέλαιο και σκληρό άνθρακα. Για το 2020, η ΕΕ εξαρτιόταν από τη Ρωσία για το 24,4% του συνόλου των ενεργειακών της αναγκών. Το

¹⁷⁰ Αν και δεν υπήρχε σχεδόν καμία διαφορά στο συνολικό επίπεδο της τελικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ το 1990 και το 2020, υπήρχαν σημαντικές διαφορές για τις διάφορες τελικές χρήσεις. Η κατανάλωση ενέργειας για τις μεταφορές αυξήθηκε με σχετικά γρήγορο και αδιάκοπο ρυθμό μεταξύ 1990 και 2019 (εκτός από τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και των συνεπειών της), καθώς η κατανάλωση αυξήθηκε συνολικά κατά 30,9%. Αντίθετα, η κατανάλωση τελικής ενέργειας στη βιομηχανία μειώθηκε σχεδόν κατά ένα τέταρτο (μείωση 22,8%) κατά την ίδια περίοδο, με ιδιαίτερα μεγάλη μείωση της κατανάλωσης κατά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση το 2009 (μείωση 13,6%). Το συνολικό επίπεδο της τελικής κατανάλωσης ενέργειας στην ΕΕ μειώθηκε κατά 5,6 % το 2020 (σε σύγκριση με το 2019), με ιδιαίτερα μεγάλη πτώση για τις μεταφορές, καθώς η κατανάλωση μειώθηκε κατά 12,8% (EC, 2022f, σελ..66-67).

¹⁷¹ Η ενέργεια αποτελεί την κορυφαία μια πτυχή των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας και οι αντιπαραθέσεις σχετικά με τον αγωγό Nord Stream 2 έχουν αναδείξει τον καθοριστικό ρόλο της Ρωσίας ως κύριου προμηθευτή ενέργειας της ΕΕ. Χαρακτηριστικά σε ψήφισμα της 21^{ης} Ιανουαρίου, οι ευρωβουλευτές κάλεσαν την ΕΕ να σταματήσει άμεσα την ολοκλήρωση κατασκευής του αγωγού που θα ενώνει τη Ρωσία με τη Γερμανία. Ο Ούρμας Πάετ είχε εκφράσει την ελπίδα του ότι οι υπουργοί της ΕΕ θα λάβουν σοβαρά υπόψη τους τη θέση του Κοινοβουλίου και σημείωσε ότι το έργο κατασκευής του αγωγού Nord Stream 2 «παραβιάζει την κοινή πολιτική ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ». Ο αγωγός Nord Stream 2 αποτελούσε ένα θέμα βαθιά διχαστικό και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού (EPRS, 2017).

διαφορετικό ενεργειακό μείγμα και οι εξαρτήσεις από τις εισαγωγές των χωρών δημιουργούν πολύ διαφορετικές ενεργειακές εξαρτήσεις ανά χώρα από τη Ρωσία. Το 2020, η χώρα με το μεγαλύτερο μερίδιο των ενεργειακών αναγκών που ικανοποιούνται από τις ρωσικές εισαγωγές στην ΕΕ ήταν η Λιθουανία (96,1%), ακολουθούμενη από τη Σλοβακία (57,3%) και την Ουγγαρία (54,2%). Η λιγότερο εξαρτημένη ήταν η Κύπρος (1,7%), ακολουθούμενη από την Ιρλανδία (3,2%) και το Λουξεμβούργο (4,3%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 23: Εισαγωγές ενέργειας ΕΕ από Ρωσία, 2020.

Imports from Russia in gross available energy in 2020 (including Eurostat estimates)				
	Total	Natural gas	Oil	Coal
European Union	24,4 %	41,1 %	36,5 %	19,3 %
27 countries (from 2020)				
Euro area	23,8 %	38,0 %	33,7 %	25,2 %
19 countries (from 2015)				
Belgium	24,3 %	7,9 %	46,1 %	35,8 %
Bulgaria	15,4 %	72,8 %	13,1 %	8,2 %
Czechia	23,7 %	86,0 %	35,7 %	1,7 %
Denmark*	21,1 %	52,4 %	27,6 %	86,3 %
Germany	31,1 %	58,9 %	35,2 %	21,5 %
Estonia*	21,4 %	86,5 %	279,4 %	0,1 %
Ireland	3,2 %	0,0 %	6,1 %	5,2 %
Greece	46,5 %	38,9 %	73,0 %	8,9 %
Spain	7,5 %	10,5 %	8,8 %	43,2 %
France	8,4 %	20,0 %	15,7 %	29,7 %
Croatia*	24,7 %	55,0 %	14,2 %	74,7 %
Italy	23,8 %	40,4 %	17,4 %	49,8 %
Cyprus	1,7 %	:	1,3 %	105,4 %
Latvia	31,0 %	100,1 %	25,5 %	95,6 %
Lithuania	96,1 %	50,5 %	202,7 %	69,1 %
Luxembourg	4,3 %	27,2 %	0,0 %	7,7 %
Hungary	54,2 %	110,4 %	57,4 %	11,3 %
Malta	7,5 %	0,0 %	8,7 %	:
Netherlands	49,0 %	35,8 %	70,5 %	50,3 %
Austria*	16,5 %	58,6 %	7,3 %	9,2 %
Poland	35,0 %	45,5 %	76,3 %	13,4 %
Portugal	4,9 %	9,6 %	6,0 %	0,0 %
Romania*	17,0 %	15,5 %	37,0 %	11,8 %
Slovenia*	17,6 %	81,0 %	24,9 %	0,8 %
Slovakia	57,3 %	75,2 %	159,4 %	26,6 %
Finland*	45,0 %	92,4 %	141,2 %	30,0 %

Πηγή: Eurostat (συμπεριλαμβανομένων των εκτιμήσεων για μη αναφερόμενα στοιχεία)¹⁷² και προσωπική επεξεργασία

Το φυσικό αέριο ως το κύριο καύσιμο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και τη θέρμανση στην ΕΕ, αντιπροσώπευε το 23,7% της ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας της ΕΕ και είχε ποσοστό εξάρτησης από τις εισαγωγές 83,6% το 2020 με εισαγωγές 400,6 δις κυβικών μέτρων (bcm). Η εξάρτηση της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο έχει αυξηθεί την τελευταία δεκαετία φτάνοντας το 41,1% της ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας που προέρχεται από

¹⁷² Έγιναν υποθέσεις για χώρες που δεν προσδιόρισαν εισαγωγές από τη Ρωσία (Δανία, Εσθονία, Κροατία, Αυστρία, Ρουμανία, Σλοβενία, Φινλανδία). Ποσοστό άνω του 100% υποδηλώνει ότι η χώρα εισάγει περισσότερα από όσα χρειάζεται για την εγχώρια κατανάλωση και εξάγει διαφορετικά ενεργειακά προϊόντα (π.χ. πετρέλαιο στην Εσθονία, τη Λιθουανία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία). Υποθέσεις που έγιναν για μεμονωμένες χώρες: Δανία: Το 50% των καθαρών εισαγωγών από τη Γερμανία θεωρείται ότι είναι από τη Ρωσία, Εσθονία: Το 80% των εισαγωγών από τη Λετονία υποτίθεται ότι είναι από τη Ρωσία, Κροατία: Το 80% των καθαρών εισαγωγών θεωρείται ότι προέρχονται από τη Ρωσία, Αυστρία: Το 80% των καθαρών εισαγωγών υποτίθεται ότι είναι από τη Ρωσία, Ρουμανία: Το 80% των εισαγωγών από την Ουγγαρία υποτίθεται ότι είναι από τη Ρωσία, Σλοβενία: Το 80% των εισαγωγών από την Αυστρία υποτίθεται ότι είναι από τη Ρωσία, Φινλανδία: Το 80% των εισαγωγών από την Εσθονία υποτίθεται ότι είναι από τη Ρωσία. Περαιτέρω Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/energy-balances> (Accessed: 6 November 2022).

φυσικό αέριο το 2020, καθιστώντας την το καύσιμο με την υψηλότερη έκθεση σε εισαγωγές από τη Ρωσία.

Η κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ παρέμεινε γενικά σταθερή τα τελευταία δέκα χρόνια, φθάνοντας τα 399,6 bcm το 2020, αλλά η παραγωγή της ΕΕ μειώθηκε σχεδόν στο 1/3 στα 55,7 bcm και το κενό καλύφθηκε από τις αυξημένες εισαγωγές. Η ΕΕ έλαβε από τη Ρωσία το 46,1% των εισαγωγών φυσικού αερίου της. Άλλοι σημαντικοί πάροχοι είναι η Νορβηγία, η Αλγερία, το Κατάρ, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νιγηρία και η Λιβύη που αποτελούν συλλογικά με τη Ρωσία το 90% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ. Η εξάρτηση των κρατών μελών της ΕΕ από το φυσικό αέριο που εισάγεται από τη Ρωσία διαφέρει σε μεγάλο βαθμό. Ενώ ορισμένες χώρες δεν ανέφεραν εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου το 2020, άλλες καλύπτουν όλες τις ανάγκες τους σε φυσικό αέριο από αυτή τη μοναδική πηγή.

Παρά τη μείωση της κατανάλωσης από την κορύφωση πριν από δύο δεκαετίες, το αργό πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου εξακολουθούν να κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο στο ενεργειακό μείγμα της ΕΕ (34,5%). Το 2020, η παραγωγή αργού πετρελαίου στην ΕΕ, βασικό αγαθό για την παραγωγή καυσίμων μεταφορών και της πετροχημικής βιομηχανίας, έφτασε στο χαμηλότερο σημείο στους 18,7 εκατομμύρια τόνους (Mt) ενώ η εξάρτηση από τις εισαγωγές αυξήθηκε στο 96,20%. Την ίδια χρονιά τα διυλιστήρια της ΕΕ παρήγαγαν 504,8 εκατομμύρια τόνους ισοδύναμου πετρελαίου (Mtoe) προϊόντων πετρελαίου, τη χαμηλότερη ποσότητα που παρήχθη ποτέ σε επίπεδο ΕΕ από το 1990. Το 2020, η τελική κατανάλωση πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου για ενεργειακούς και μη ενεργειακούς σκοπούς στα κράτη μέλη της ΕΕ ήταν 384 Mtoe, το χαμηλότερο επίπεδο που έχει καταγραφεί ποτέ τα τελευταία 31 έτη. Η εξάρτηση από τις εισαγωγές ολόκληρης της οικογένειας αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου παρουσίασε διακυμάνσεις τις τελευταίες δεκαετίες και έφτασε σε ιστορικό υψηλό το 2020, όταν η ΕΕ βασιζόταν στις καθαρές εισαγωγές για το 96,96 % των ενεργειακών της αναγκών.

Τα στερεά ορυκτά καύσιμα παρουσιάζουν πτωτική τάση στην ΕΕ τα τελευταία 30 χρόνια και αυτή η πτώση επιταχύνθηκε από το 2018 και μετέπειτα. Το 2020, τα στερεά ορυκτά καύσιμα αντιπροσώπευαν το 10,5% του ενεργειακού μείγματος της ΕΕ. Σε σύγκριση με το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, τα στερεά ορυκτά καύσιμα έχουν ελαφρώς χαμηλότερο συνολικό ποσοστό εξάρτησης από εισαγωγές 34,8%, με τη Ρωσία να καλύπτει το 19,3% της χρήσης στερεών ορυκτών καυσίμων στην ΕΕ. Ωστόσο, αυτός ο αριθμός αντιστοιχεί σε όλους τους τύπους στερεών ορυκτών καυσίμων, συμπεριλαμβανομένου του λιγνίτη (για τον οποίο η παραγωγή και κατανάλωση στην ΕΕ είναι υψηλή και το εμπόριο είναι αμελητέο) και «*coke oven coke*» (για τον οποίο η ΕΕ είναι καθαρός εξαγωγέας).

Η εξάρτηση από τις εισαγωγές ολόκληρης της οικογένειας αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου, παρουσίασε διακυμάνσεις τις τελευταίες δεκαετίες και έφτασε σε ιστορικό υψηλό το 2020, όταν η ΕΕ βασιζόταν στις καθαρές εισαγωγές για το 96,96 % των ενεργειακών της αναγκών. Ο πιο εξαρτώμενος τύπος στερεού από τις εισαγωγές ορυκτού καυσίμου είναι ο λιθάνθρακας, ένα συσσωμάτωμα ανθρακίτη και ασφαλούχου άνθρακα. Πολλές χώρες της ΕΕ σταμάτησαν την παραγωγή λιθάνθρακα τα τελευταία χρόνια και η κατανάλωση λιθάνθρακα μειώθηκε πιο αργά από την παραγωγή του. Κατά συνέπεια, το ποσοστό εξάρτησης από τις εισαγωγές λιθάνθρακα αυξήθηκε και έφτασε στο 57,4% το 2020. Από το 2010 έως το 2020, οι εισαγωγές της ΕΕ από τη Ρωσία αυξήθηκαν κυρίως μέχρι το 2018 όταν άρχισαν να μειώνονται απότομα. Το 2020, έτος κατά το οποίο η ΕΕ εισήγαγε 87,7 Mt λιθάνθρακα, το 52,7% εισήχθη από τη Ρωσία, που αντιστοιχούσε στο 30,3% της κατανάλωσης της ΕΕ. Κατά την τελευταία δεκαετία, άλλοι προμηθευτές λιθάνθρακα εκτός ΕΕ είδαν τις εισαγωγές τους να παραμένουν σταθερές ή να μειώνονται. Το 2020, το 17,5% των εισαγωγών λιθάνθρακα της ΕΕ ήταν από τις ΗΠΑ και το 15,8% από την Αυστραλία.

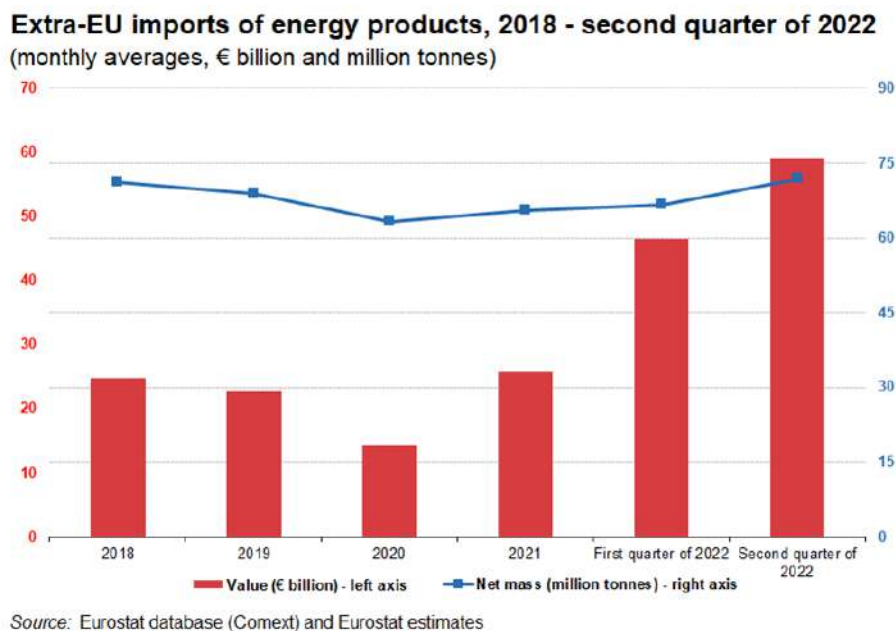
6.2.3. *Εισαγωγές Ενέργειας ΕΕ από Ρωσία 2021-2022*

Η σημερινή εικόνα εξακολουθεί να δείχνει μια έντονα εξαρτημένη θέση της ΕΕ έναντι της Ρωσίας. Μέχρι το τέλος του 2021, η Ρωσία ήταν ο κύριος προμηθευτής πετρελαίου και φυσικού αερίου στην ΕΕ. Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, η ΕΕ αντέδρασε με πολλά πακέτα κυρώσεων, που επηρέασαν άμεσα και έμμεσα το εμπόριο πετρελαίου και φυσικού αερίου, με συνέπεια να αναμένεται σημαντική εκτροπή στο εμπόριο ενεργειακών προϊόντων. Τα στοιχεία αυτής της διαδικασίας είναι ορατά ήδη από τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2022. Σημειώνεται σημαντική αύξηση στην εισαγωγή ενέργειας από το 2021, καθώς το δεύτερο τρίμηνο του 2022 υπερδιπλασιάστηκε η μέση μηνιαία αξία των εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων σε σύγκριση με το 2021. Η αύξηση όμως του όγκου των ενεργειακών προϊόντων το δεύτερο τρίμηνο του 2022 ήταν λιγότερο έντονη, όντας κατά 9,8% υψηλότερη από το 2021.

Τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2022, αναφορικά με τα ποσοστά του φυσικού αερίου και του πετρελαίου σε σύγκριση με το 2021, συνέχισαν στο σύνολο της αξίας εισαγωγής προϊόντων να αυξάνονται φτάνοντας το 9,8% και 12,0% αντίστοιχα το δεύτερο τρίμηνο του 2022, κυρίως ως αποτέλεσμα των υψηλότερων τιμών για αυτά τα εμπορεύματα. Αναφορικά με τις εισαγωγές

ενεργειακών προϊόντων¹⁷³ από την ΕΕ, η μηνιαία μέση αξία των εισαγωγών ενέργειας αυξήθηκε απότομα τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2022, ενώ το μερίδιο της Ρωσίας στις εισαγωγές φυσικού αερίου (-16,8%) και πετρελαίου (-8,3%) της ΕΕ μειώθηκε σημαντικά το δεύτερο τρίμηνο του 2022 σε σύγκριση με το 2021.

ΓΡΑΦΗΜΑ 41: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων ΕΕ, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίοι μέσοι όροι).

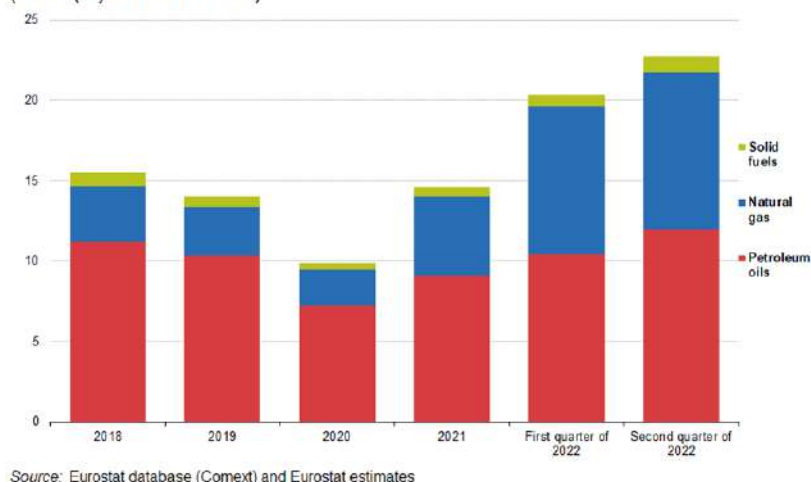
Πηγή: Eurostat.

Η σύνθεση των ενεργειακών προϊόντων («ενεργειακό μείγμα») που εισάγει η ΕΕ δείχνει ότι, μετρημένο σε καθαρή μάζα, το ενεργειακό μείγμα δεν άλλαξε σημαντικά μεταξύ του 2021 και του δεύτερου τριμήνου του 2022. Μετρημένα σε καθαρή μάζα, τα πετρελαιοειδή ήταν κατά πολύ η μεγαλύτερη ομάδα εισαγόμενων ενεργειακών προϊόντων (56,2% των συνολικών εισαγωγών ενέργειας της ΕΕ το πρώτο εξάμηνο του 2022), ενώ ακολουθούσε το φυσικό αέριο σε αέρια κατάσταση (23,4%). Σε αξία, το μερίδιο των πετρελαιοειδών ήταν κατά 10,1% χαμηλότερο από το 2021, ενώ το ποσοστό του φυσικού αερίου σε αέρια κατάσταση αυξήθηκε κατά 8,5%. Αυτές οι διακυμάνσεις στην αξία οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη διαφοροποίηση των τιμών.

¹⁷³ Τα στοιχεία για το εμπόριο είναι σε αξία (εκατομμύρια ευρώ) και σε καθαρή μάζα (βάρος σε τόνους). Συμπληρωματικές πληροφορίες, όπως το εμπόριο terajoules φυσικού αερίου, βρίσκονται στις βάσεις δεδομένων της Eurostat. Τα ενεργειακά προϊόντα που εξετάζονται είναι πετρελαιοειδή (πετρέλαια από συμπυκνώματα φυσικού αερίου και πετρέλαια που λαμβάνονται από ασφαλτούχα ορυκτά, ακατέργαστο), φυσικό αέριο (υγροποιημένο και σε αέρια κατάσταση) και στερεά καύσιμα (άνθρακας, λιγνίτης, τύρφη και κοκ). Οι αναλυτικοί πίνακες για τους κύριους εταίρους εισαγωγής πετρελαιοειδών και φυσικού αερίου. Available at: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/1/1b/Energy - main partners - update_October_2022.xlsx](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/1/1b/Energy_-_main_partners_-_update_October_2022.xlsx) και [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/f/f6/Energy update_October_2022_v2.xlsx](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/f/f6/Energy_update_October_2022_v2.xlsx) (Accessed: 7 October 2022).

ΓΡΑΦΗΜΑ 42: Εισαγωγές συνόλου ενεργειακών προϊόντων ΕΕ, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% αξίας εμπορευμάτων).

Energy products share in total EU imports, 2018 - second quarter of 2022
(share (%) of trade in value)

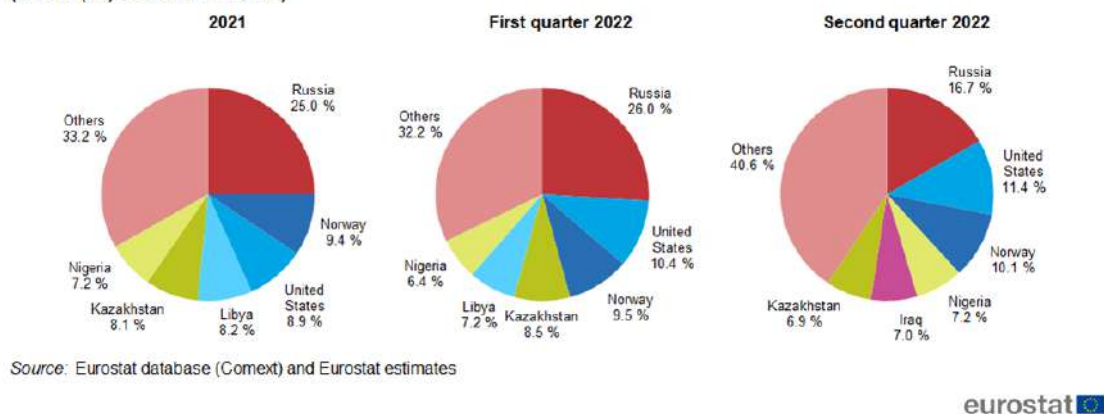
eurostat

Πηγή: Eurostat.

Η Ρωσία ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής πετρελαιοειδών το 2021. Το ποσοστό της Ρωσίας ήταν 16,7% το δεύτερο τρίμηνο του 2022, παρουσιάζοντας όμως μείωση (-8,3%) σε σύγκριση με το 2021, όπως του Καζακστάν (-1,8%) και της Λιβύης (-1,1%), ενώ αντίθετα έχει αύξηση των ΗΠΑ (+2,5%), της Αγκόλας (+2%), της Σαουδικής Αραβίας (+1,7%), της Βραζιλίας (+1,6%) και του Ηνωμένου Βασιλείου (+1,2%).

ΓΡΑΦΗΜΑ 43: Εισαγωγές πετρελαίου ΕΕ ανά εταίρο, 2021 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% αξίας εμπορευμάτων).

Extra-EU imports of petroleum oil by partner
(share (%) of trade in value)

eurostat

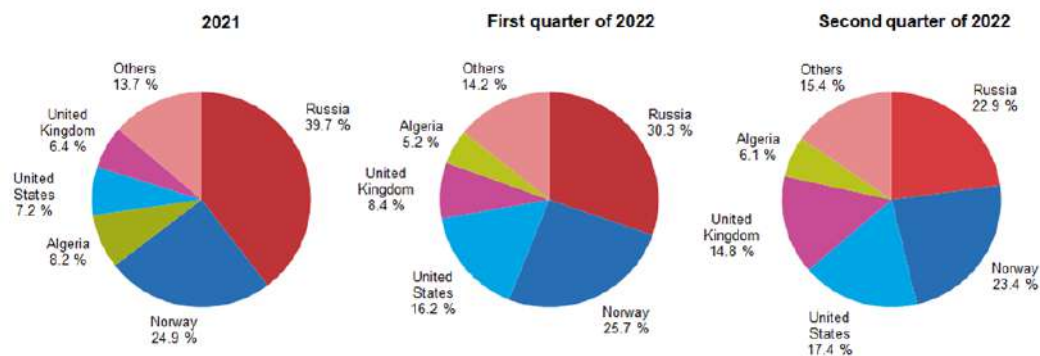
Πηγή: Eurostat.

Επίσης, η Ρωσία ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου στην ΕΕ με μερίδιο 39,7% το 2021, ακολουθούμενη από τη Νορβηγία (24,9%) και την Αλγερία (8,2%). Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και λόγω των κυρώσεων που επιβλήθηκαν από την ΕΕ, η προμήθεια φυσικού αερίου από τη Ρωσία μειώθηκε σταθερά. Σε σύγκριση με το 2021, το μερίδιο της Ρωσίας μειώθηκε κατά 16,8% και διαμορφώθηκε στο 22,9 % το δεύτερο τρίμηνο του 2022. Ταυτόχρονα, αυξήθηκε το μερίδιο των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου κατά

10,2% και 8,4% αντίστοιχα, ενώ υποχώρησε ισχνά της Αλγερίας (-2,0%) και της Νορβηγίας (-1,5%).

ΓΡΑΦΗΜΑ 44: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ ανά εταίρο, 2021 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (% , αξίας εμπορευμάτων).

Extra-EU imports of natural gas by partner
(share (%) of trade in value)

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

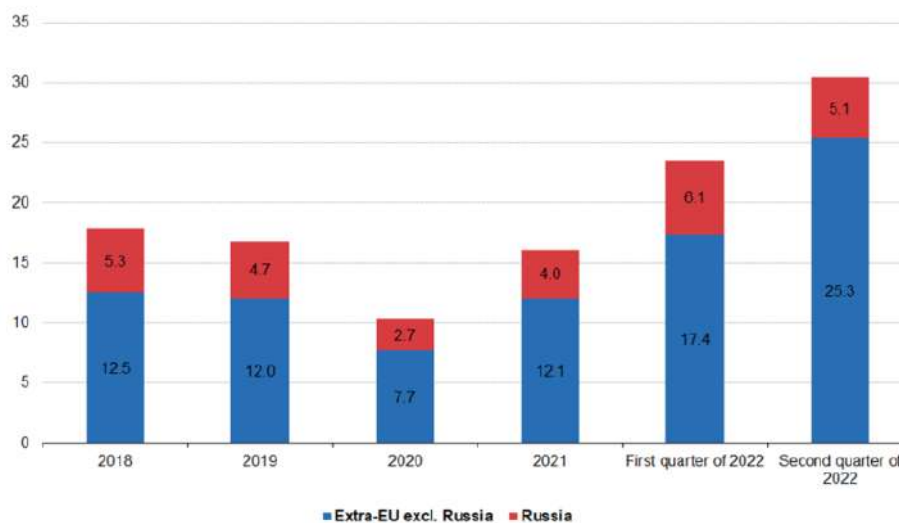
eurostat

Πηγή: Eurostat.

Οι μέσες μηνιαίες εισαγωγές πετρελαιοειδών από τη Ρωσία, αυξήθηκαν σε αξία κατά 1,1 δις ευρώ το δεύτερο τρίμηνο του 2022 σε σύγκριση με το 2021, παρόλο που η μέση μηνιαία καθαρή μάζα μειώθηκε κατά 0,9 δις τόνους. Την ίδια περίοδο, οι μέσες μηνιαίες εισαγωγές πετρελαιοειδών από άλλες χώρες αυξήθηκαν σε αξία κατά 13,3 δις ευρώ και σε βάρος κατά 4,6 δις τόνους.

ΓΡΑΦΗΜΑ 45: Εισαγωγές πετρελαιοειδών ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022 (μηνιαίως μ.ο, δις ευρώ).

Extra-EU imports of petroleum oils, 2018 - second quarter of 2022
(monthly averages in value - € billion)

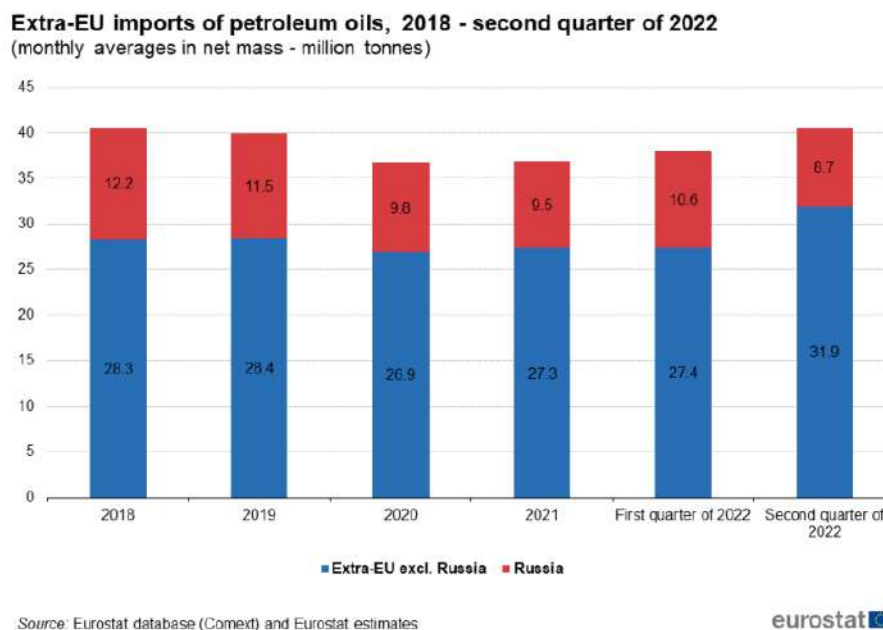

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

eurostat

Πηγή: Eurostat.

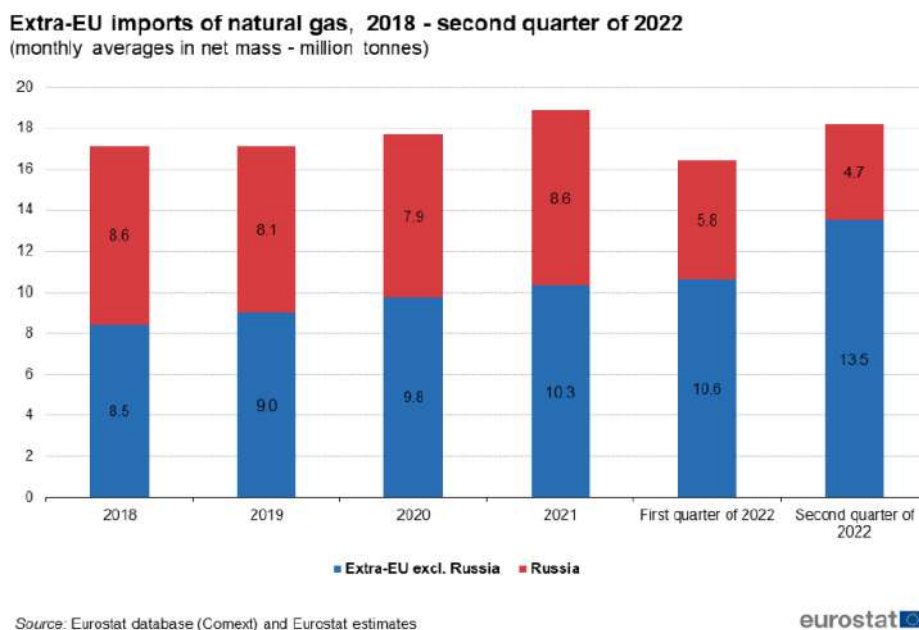
ΓΡΑΦΗΜΑ 46: Εισαγωγές πετρελαιοειδών ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022
(μηνιαίως μ.ο, εκατ. τόνους).

Πηγή: Eurostat.

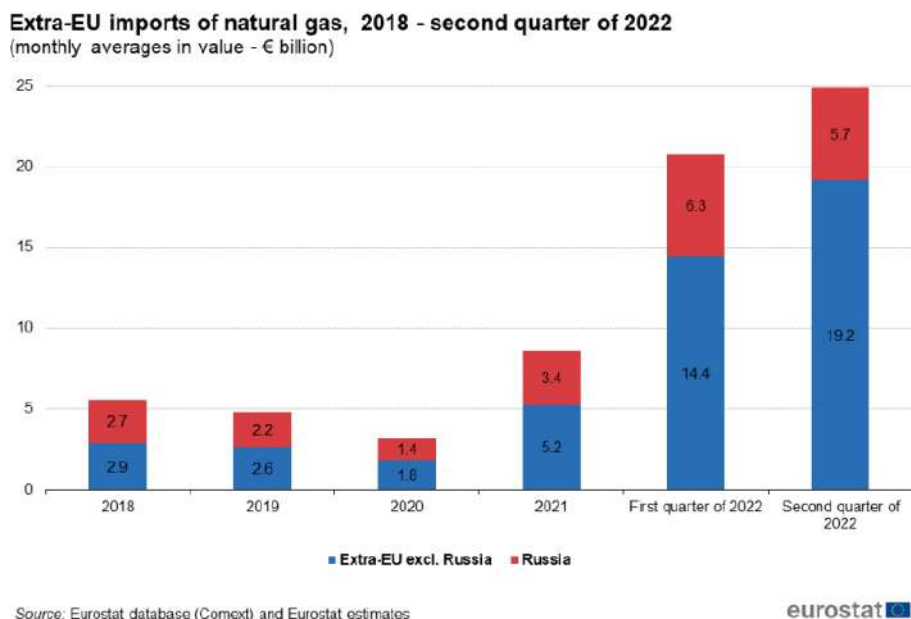
Αντίστοιχα για το φυσικό αέριο, οι μέσες μηνιαίες εισαγωγές από τη Ρωσία σε αξία αυξήθηκαν κατά 2,3 δις ευρώ το δεύτερο τρίμηνο του 2022, σε σύγκριση με το 2021, παρόλο που ο μέσος μηνιαίος όγκος μειώθηκε κατά 3,9 δις τόνους. Την ίδια περίοδο, οι μέσες μηνιαίες εισαγωγές φυσικού αερίου από άλλες χώρες αυξήθηκαν κατά 14 δις ευρώ σε αξία και κατά 3,2 δις τόνους σε βάρος.

ΓΡΑΦΗΜΑ 47: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022
(μηνιαίως μ.ο, εκατ. τόνους).

Πηγή: Eurostat.

ΓΡΑΦΗΜΑ 48: Εισαγωγές φυσικού αερίου ΕΕ από Ρωσία και εταίρους, 2018 - δεύτερο τρίμηνο 2022
(μηνιαίως μ.ο, δις ευρώ).

Πηγή: Eurostat.

6.3. Εμπορικά Αποθέματα – Επίπεδα Έκτακτης Ανάγκης ΕΕ

6.3.1. Αποθέματα Πετρελαιοειδών ΕΕ

Το αργό πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου είναι ζωτικής σημασίας και διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην οικονομία της ΕΕ, ιδιαίτερα στον τομέα των μεταφορών και της πετροχημικής βιομηχανίας. Δεδομένου του σημαντικού ρόλου τους και της εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές πετρελαίου, η διατήρηση αποθεμάτων πετρελαίου έκτακτης ανάγκης είναι πολύ σημαντική για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ. Για τη διασφάλιση αυτών των αποθεμάτων, η σχετική νομοθεσία της ΕΕ (οδηγία 2009/119/ΕΚ του Συμβουλίου) επιβάλλει την υποχρέωση στα κράτη μέλη να διατηρούν ελάχιστα αποθέματα έκτακτης ανάγκης αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου. Τα κράτη μέλη υποχρεούνται, ανά πάσα στιγμή, να διατηρούν αποθέματα πετρελαίου ισοδύναμα με τουλάχιστον 90 ημέρες μέσες ημερήσιες καθαρές εισαγωγές ή 61 ημέρες μέση ημερήσια εσωτερική κατανάλωση, όποια από τις δύο ποσότητες είναι μεγαλύτερη. Στη γεωπολιτική κατάσταση που ακολούθησε τη ρωσική επίθεση στην Ουκρανία, αυτές οι απαιτήσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη σταθεροποίηση της αγοράς, όπως συνέβη στο παρελθόν σε άλλες μικρότερες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Συγκεκριμένα, μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, αυτές οι απαιτήσεις επέτρεψαν δύο έκτακτες απελευθερώσεις αποθεμάτων που αποφασίστηκαν τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2022 και είχαν στόχο τη σταθεροποίηση της αγοράς. Τα επίπεδα του Ιουνίου 2022

αντικατοπτρίζουν δύο έκτακτες εκδόσεις αποθεμάτων πετρελαίου που συντονίστηκαν από τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (ΔΟΕ) τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2022, ενώ σημειώνεται ότι η συνολική ποσότητα που απελευθερώθηκε από 182,7 εκατομμύρια βαρέλια ήταν η μεγαλύτερη στην ιστορία του ΔΟΕ. Δεκαοκτώ κράτη μέλη της ΕΕ συμμετείχαν στην κοινή δράση και απελευθέρωσαν αποθέματα κατά τη διάρκεια των επόμενων μηνών. Επειδή η σύνθεση των αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης καυσίμων επιλέγεται από κάθε χώρα ώστε να τηρεί τις συγκεκριμένες ανάγκες της, έχει ως συνέπεια να υπάρχει διαφοροποίηση όπως φαίνεται στον κάτωθι Πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24: Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης ανάγκης της ΕΕ, Ιούλιος 2022 (χιλιάδες τόνοι).

Emergency oil stocks of the EU, July 2022

(thousand tonnes)

	Total crude oil and oil products (*)	Crude oil	Gasoline*	Kerosene type jet fuel	Gas/diesel oil*	Fuel oil	All other products
EU	103 609	45 460	9 786	4 550	35 865	2 864	1 861
Germany	23 280	14 531	1 990	955	5 804	0	0
France	15 020	5 102	1 274	1 161	7 135	140	208
Spain	14 078	4 452	1 145	653	5 531	743	285
Italy	9 869	2 847	1 061	381	2 709	843	692
Poland	7 406	4 685	573	34	2 093	14	7
Belgium	4 033	2 539	158	150	1 186	0	0
Greece	3 844	1 524	309	250	518	367	591
Netherlands	3 792	2 439	378	168	782	25	0
Finland	3 103	760	317	0	1 858	19	0
Portugal	2 201	923	166	57	871	132	39
Sweden	2 200	240	514	82	1 303	60	0
Czechia	2 021	1 020	275	17	709	0	0
Austria	1 936	746	158	12	785	76	0
Romania	1 603	942	156	10	396	99	0
Ireland	1 369	63	213	366	668	23	36
Hungary	1 262	667	197	2	396	0	0
Denmark	1 230	56	253	83	827	10	0
Bulgaria	993	340	108	0	436	106	3
Slovakia	793	562	94	11	126	0	0
Luxembourg	719	391	36	55	211	25	0
Croatia	595	417	27	0	152	0	0
Lithuania	576	215	60	15	273	0	0
Slovenia	517	0	123	0	394	0	0
Cyprus	513	0	71	16	260	165	0
Latvia	314	0	1	60	246	7	0
Estonia	251	0	63	10	178	0	0
Malta	93	0	66	1	18	9	0

(*) Includes Natural Gas Liquids (NGL), Feedstocks, Hydrocarbons

*including bio portion

Source: Eurostat (online data code: nrg_stk_oilm)

Πηγή: Eurostat (nrg_stk_oilm)

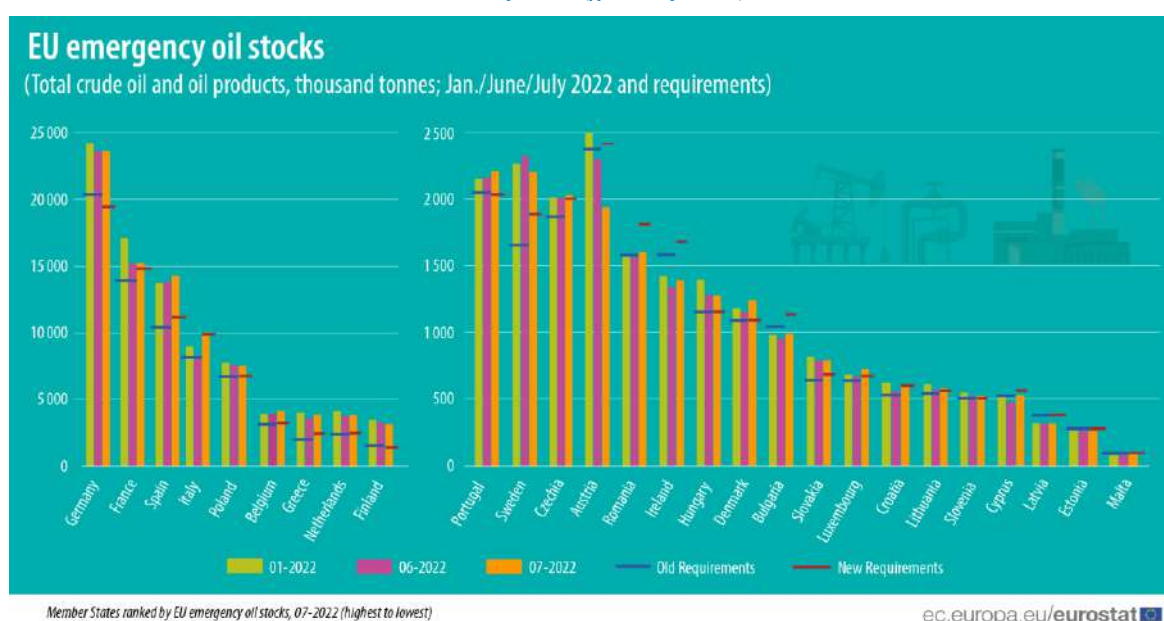
Τον Ιούλιο του 2022, η ΕΕ διαθέτε 103,6 εκατομμύρια τόνους (mt) αποθεμάτων πετρελαίου έκτακτης ανάγκης, αύξηση 2,5% από τον Ιούνιο του 2022. Τα στοιχεία Ιουλίου δείχνουν ανάκαμψη από τον προηγούμενο μήνα, ο οποίος κατέγραψε το ιστορικό χαμηλό των 101,1 mt σημειώνοντας μείωση 4,5% σε σύγκριση με τον Ιανουάριο του 2022 και 10,3% σε σύγκριση με τον Ιούνιο του 2021. Τα επίπεδα των αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης ανέκαμψαν

ελαφρώς τον Ιούλιο του 2022 και αποτελούνταν κυρίως από αργό πετρέλαιο (45,5 mt στην ΕΕ), ακολουθούμενα από φυσικό αέριο/πετρέλαιο ντίζελ (35,9 mt) και βενζίνη (9,8 mt).

Ορισμένα από τα κράτη μέλη της ΕΕ που συμμετείχαν στη συντονισμένη προσπάθεια σταθεροποίησης της αγοράς πετρελαίου ή χρησιμοποίησαν αποθέματα για να αντιμετωπίσουν εσωτερικές δυσκολίες όσον αφορά τη διασφάλιση του εφοδιασμού στους τελικούς πελάτες, έπεσαν κάτω από τα απαιτούμενα επίπεδα που ίσχυαν μεταξύ Ιουνίου 2021 και Ιουνίου 2022 και βασίστηκαν σχετικά με τα στοιχεία παραγωγής και εισαγωγών του 2020. Επιπλέον, νέες απαιτήσεις με βάση τα στοιχεία του 2021, τέθηκαν σε ισχύ από τον Ιούλιο του 2022. Στα περισσότερα κράτη μέλη, οι ετήσιες ανάγκες το 2021 ήταν υψηλότερες από το 2020, έτος κατά το οποίο οι ανάγκες ήταν ιδιαίτερα χαμηλά λόγω της κρίσης του Covid, ενισχύοντας περαιτέρω το χάσμα μεταξύ των επιπέδων που διατηρούνται και των απαιτούμενων επιπέδων από τον Ιούλιο του 2022.

Τα κράτη μέλη υποχρεούνταν να αναπληρώσουν τα αποθέματα στα ελάχιστα απαιτούμενα επίπεδα και να συνεργαστούν με την Επιτροπή για να καθορίσουν ένα εύλογο χρονικό πλαίσιο, λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση στις εγχώριες και διεθνείς αγορές πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου. Πιο συγκεκριμένα, οι απαιτήσεις αποθεμάτων εκφράζονται σε «ισοδύναμες ημέρες», καθώς τα κράτη μέλη πρέπει να διατηρούν, ανά πάσα στιγμή, αποθέματα πετρελαίου που ανέρχονται σε τουλάχιστον 90 ημέρες ως μέσης ημερήσιας καθαρής εισαγωγής ή 61 ημέρες ως μέσης ημερήσιας εσωτερικής κατανάλωσης, ανάλογα με το ποια από τις δύο ποσότητες είναι μεγαλύτερη.

ΓΡΑΦΗΜΑ 49: Διαφοροποίηση Απαιτήσεων σε Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης κρατών μελών ΕΕ, Ιαν/ Ιούν/ Ιούλιος 2022 (χιλιάδες τόνοι).

Πηγή: Eurostat

Η μέθοδος των καθαρών εισαγωγών των 90 ημερών ισχύει γενικά για κράτη μέλη που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές. Η μέθοδος εσωτερικής κατανάλωσης των 61 ημερών ισχύει συνήθως για τα κράτη μέλη που παράγουν αργό πετρέλαιο και σχιστόλιθο πετρελαίου και για τα οποία η εγχώρια παραγωγή συμβάλλει κυρίως στην ασφάλεια του εφοδιασμού τους. Η μέθοδος εσωτερικής κατανάλωσης μπορεί επίσης να εφαρμοστεί σε κράτη μέλη με πολύ σημαντική πετροχημική βιομηχανία, όπως οι Κάτω Χώρες. Η μέθοδος αναφοράς για τις απαιτήσεις μπορεί να αλλάξει τον Ιούλιο κάθε έτους, όταν οι υποχρεώσεις επανυπολογίζονται με βάση τα στοιχεία παραγωγής και εισαγωγών/εξαγωγών του προηγούμενου έτους.

Στον κάτωθι Πίνακα φαίνονται τα αποθέματα πετρελαίου έκτακτης ανάγκης σε ισοδύναμες ημέρες, σύμφωνα με τις μεθόδους που εφαρμόζονται για τις εκάστοτε υποχρεώσεις κάθε κράτους μέλους της ΕΕ. Τον Ιανουάριο του 2022, πριν από τις συντονισμένες παρεμβάσεις (Μάρτιου και Απριλίου 2022), τα 24 από τα κράτη μέλη της ΕΕ διατηρούσαν αποθέματα πετρελαίου με βάση τις καθарές εισαγωγές, ενώ τέσσερα ήταν κάτω από την απαίτηση των 90 ημερών (σημειώνονται με κόκκινο). Δύο κράτη μέλη (Ολλανδία, Δανία) διατήρησαν αποθέματα με βάση την εσωτερική κατανάλωση, καθώς και τα δύο ήταν πάνω από τις απαιτούμενες 61 ημέρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Αποθέματα πετρελαίου έκτακτης κρατών μελών ΕΕ, Ιαν/ Ιουν/ Ιούλιος 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών σε ισοδύναμες ημέρες).

Emergency oil stocks in days equivalent, Jan, Jun, Jul 2022					
(Days equivalent for total crude oil and petroleum products)					
90 days of net imports					
Jan 2022		Jun 2022		Jul 2022	
Finland	200	Finland	194	Finland	202
Greece	151	Sweden	134	Greece	114
Sweden	129	Greece	126	Sweden	111
Spain	110	Spain	110	Belgium	107
France	110	Belgium	107	Malta	106
Slovakia	108	Slovakia	104	Spain	105
Belgium	106	Malta	101	Germany	103
Slovenia	105	Slovenia	101	Slovakia	98
Germany	101	Germany	99	Portugal	95
Hungary	100	France	98	Poland	94
Malta	100	Poland	95	Luxembourg	93
Croatia	99	Czechia	94	Slovenia	93
Cyprus	99	Luxembourg	92	France	92
Poland	98	Portugal	92	Cyprus	91
Czechia	94	Estonia	90	Estonia	90
Lithuania	94	Hungary	90	Czechia	89
Austria	94	Cyprus	88	Lithuania	86
Luxembourg	93	Croatia	87	Italy	84
Portugal	93	Lithuania	86	Hungary	84
Estonia	92	Romania	85	Croatia	83
Italy	91	Austria	84	Latvia	81
Ireland	85	Italy	83	Ireland	79
Latvia	85	Bulgaria	82	Bulgaria	78
Romania	85	Latvia	81	Romania	76
Bulgaria	83	Ireland	80	Austria	69
61 days of consumption					
Jan 2022		Jun 2022		Jul 2022	
Netherlands	98	Netherlands	89	Netherlands	87
Denmark	71	Denmark	69	Denmark	73

Note: figures in red are below the requirements
Source: Eurostat [nrg_stk_oem]

eurostat

Πηγή: Eurostat

Τα κράτη της ΕΕ όμως μπορούν να διατηρούν τα αποθέματα πετρελαίου έκτακτης ανάγκης στη δική τους επικράτεια ή σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Τον Ιούλιο του 2022, το 10,9% των αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης στην ΕΕ διατηρούνταν σε άλλα κράτη μέλη¹⁷⁴, καθώς οι εθνικές διαδικασίες εφαρμογής διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό. Κατά συνέπεια, πέντε κράτη μέλη διατήρησαν όλα τα αποθέματά τους έκτακτης ανάγκης στην επικράτειά τους: Τσεχία, Ουγγαρία, Αυστρία, Πολωνία, Σλοβακία, ενώ 22 κράτη μέλη διατήρησαν μέρος των αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης τους στην επικράτεια άλλων κρατών μελών. Η χώρα με το μεγαλύτερο μερίδιο αποθεμάτων πετρελαίου που διατηρούνται στο εξωτερικό ήταν το Λουξεμβούργο (87%), ακολουθούμενη από τη Μάλτα (84,4%) και το Βέλγιο (49,3%).

6.3.2. Εμπορικά Αποθέματα ΕΕ

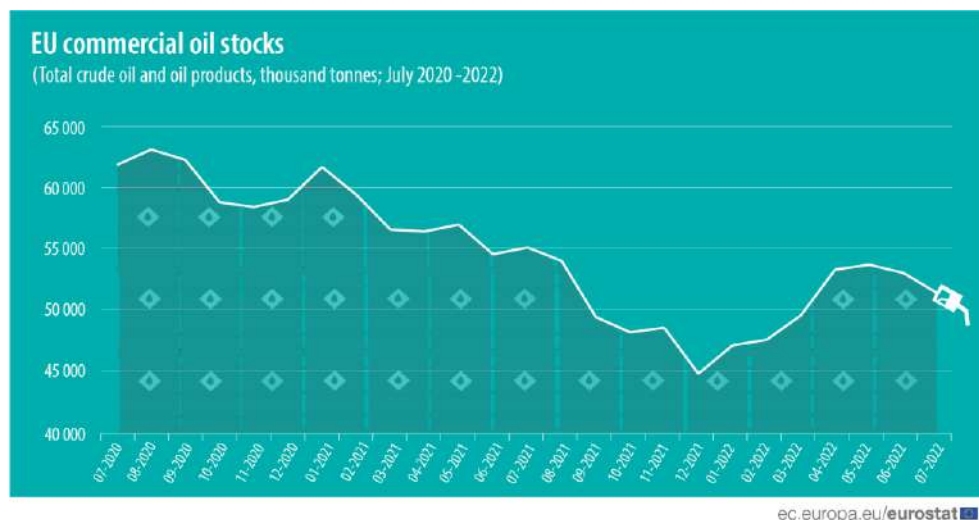
Σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία της ΕΕ, οι χώρες πρέπει επίσης να αναφέρουν τα περισσότερα από τα εμπορικά τους αποθέματα. Συγκεκριμένα, πρέπει να αναφέρουν εκείνα τα αποθέματα που διατηρούνται από οικονομικούς φορείς στην εθνική επικράτεια για τις δικές τους λειτουργικές και εμπορικές ανάγκες, τα οποία επομένως μπορούν να θεωρηθούν διαθέσιμα, επιπλέον των αποθεμάτων έκτακτης ανάγκης, σε περίπτωση ανάγκης.

Εντούτοις, ενώ τα αποθέματα έκτακτης ανάγκης, εκτός κρίσιμων γεγονότων, είναι συνήθως αρκετά σταθερά καθώς αντικατοπτρίζουν υποχρεώσεις που υπολογίζονται σε ετήσια βάση, τα εμπορικά αποθέματα στην επικράτεια ενδέχεται να παρουσιάζουν διακυμάνσεις ανάλογα με τις τάσεις της αγοράς. Τον Αύγουστο του 2020, λόγω της πτώσης της ζήτησης για πολλά καύσιμα κατά τη διάρκεια της κρίσης του Covid, τα εμπορικά αποθέματα πετρελαίου έφτασαν σε υψηλό επίπεδο (63,2 εκατ. τόνοι), φτάνοντας σε ορισμένες χώρες τα όρια της μέγιστης χωρητικότητας αποθήκευσης.

Αργότερα όμως, λόγω και της επανεκκίνησης των οικονομικών δραστηριοτήτων, τα επίπεδα των εμπορικών αποθεμάτων άρχισαν να μειώνονται, φθάνοντας σε χαμηλό σημείο τον Δεκέμβριο του 2021 (44,8 εκατ. τόνοι), ανακάμπτοντας στη συνέχεια στους 51,4 εκατ. τόνους τον Ιούλιο του 2022. Τον Ιούλιο 2022, τα εμπορικά αποθέματα αντιπροσώπευαν το 33,1% των συνολικών αποθεμάτων που αναφέρθηκαν βάσει της οδηγίας. Τον Ιούλιο του 2022, τα κράτη μέλη με τη μεγαλύτερη ποσότητα εμπορικών αποθεμάτων ήταν η Γερμανία (9,3 εκατ. τόνοι), η Ολλανδία (8,9), η Ιταλία (5,8), η Γαλλία (4,3) και το Βέλγιο (3,6) αντίστοιχα.

¹⁷⁴ Περαιτέρω αναφορικά με εν λόγω δεδομένα. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/b70fd721-2169-40de-a5a1-1feeb535602c?lang=en> (Accessed: 19 November 2022).

ΓΡΑΦΗΜΑ 50: Εμπορικά Αποθέματα πετρελαίου ΕΕ, Αυγ 2020 - Ιούλ 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών, χιλ. τόνους).

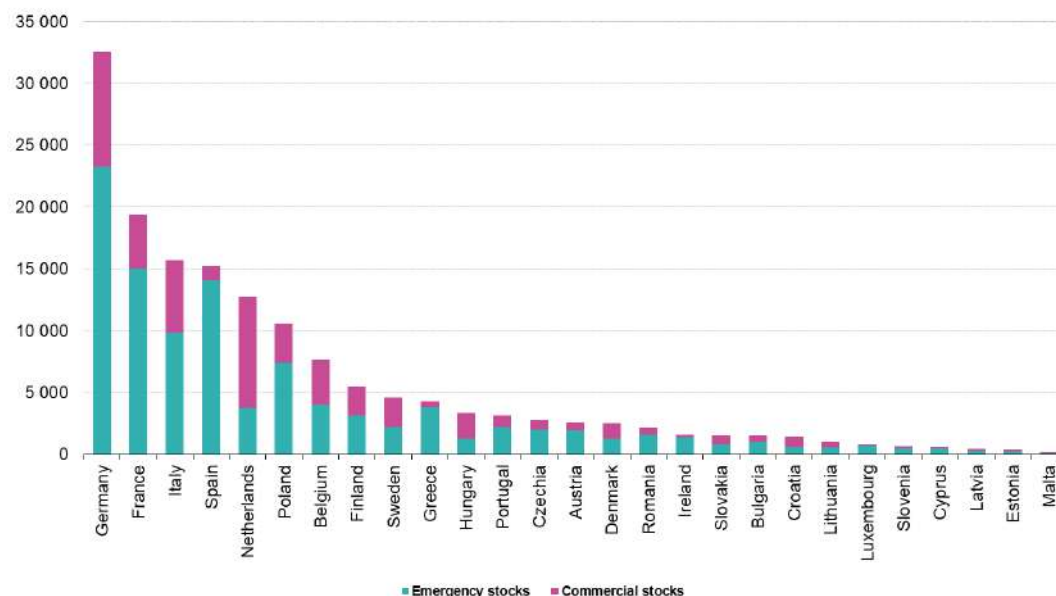

Πηγή: Eurostat

Η αναλογία μεταξύ εμπορικών αποθεμάτων και συνολικών αποθεμάτων ήταν υψηλότερη στις Κάτω Χώρες (70,2%), την Ουγγαρία (62,7%) και την Κροατία (58,0%), ακολουθούμενη από τη Μάλτα (53,9%) και τη Σουηδία (52,2%). Στο Γράφημα φαίνονται τα επίπεδα έκτακτης ανάγκης και τα εμπορικά αποθέματα στα διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ.

ΓΡΑΦΗΜΑ 51: Εμπορικά Αποθέματα και επίπεδα έκτακτης ανάγκης πετρελαίου ΕΕ, Ιουλ 2022 (σύνολο πετρελαιοειδών, χιλ. τόνους).

Emergency and commercial oil stocks of the EU, July 2022
(Total crude oil and oil products, thousand tonnes)

Source: Eurostat (online data code: nrg_stk_oilm)

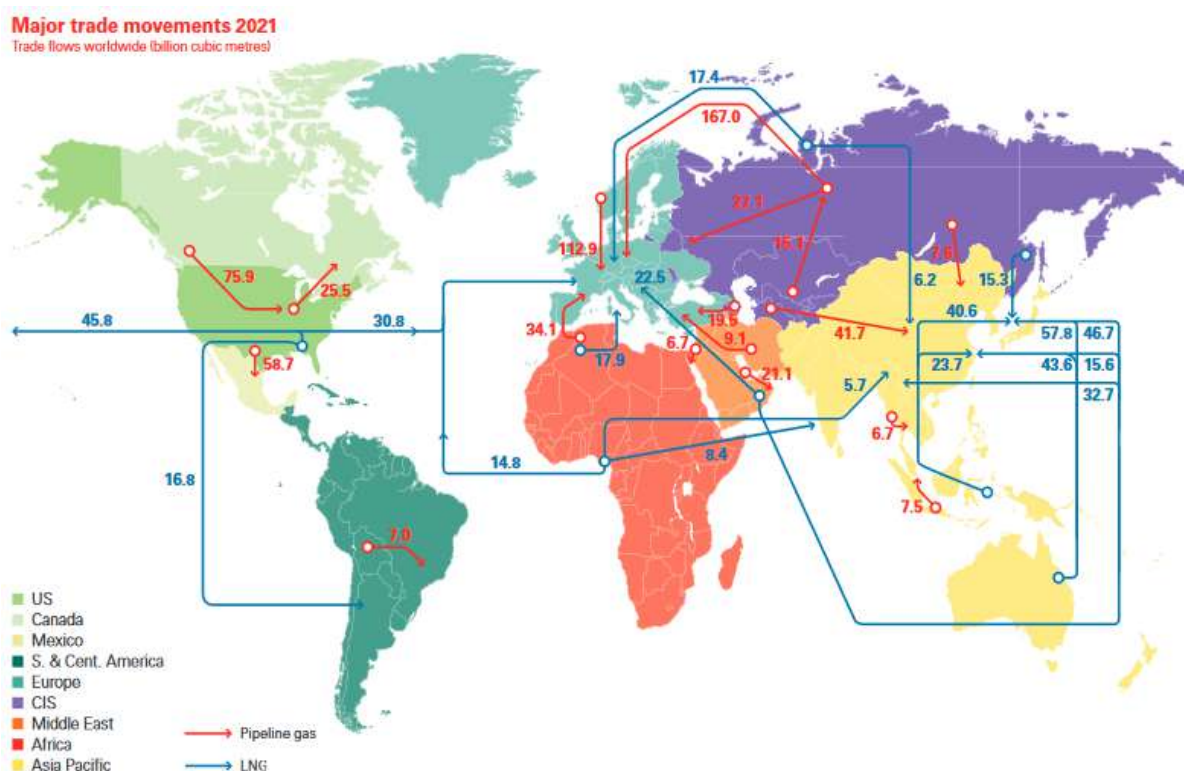
eurostat

Πηγή: Eurostat

6.3.3. Διαφοροποίηση ΕΕ από Ρωσικό Αέριο

Η ζήτηση ενέργειας και οι εκπομπές ανέκαμψαν στα επίπεδα περίπου πριν από την πανδημία το 2021, αντιστρέφοντας την προσωρινή μείωση το 2020 ως αποτέλεσμα της πανδημίας Covid-19 (BP, 2022, 3). Η ΕΕ καθότι παραμένει εξαρτημένη από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων, ως απάντηση της χρήσης της ενέργειας ως όπλου από τη Ρωσία, διαφοροποιεί συνεχώς τους προμηθευτές της με φυσικό αέριο, παρά το γεγονός ότι η διαφοροποίηση είναι μια χρονοβόρα και δαπανηρή διαδικασία που απαιτεί επενδύσεις σε υποδομές (νέοι αγωγοί, τερματικοί σταθμοί LNG κλπ.).

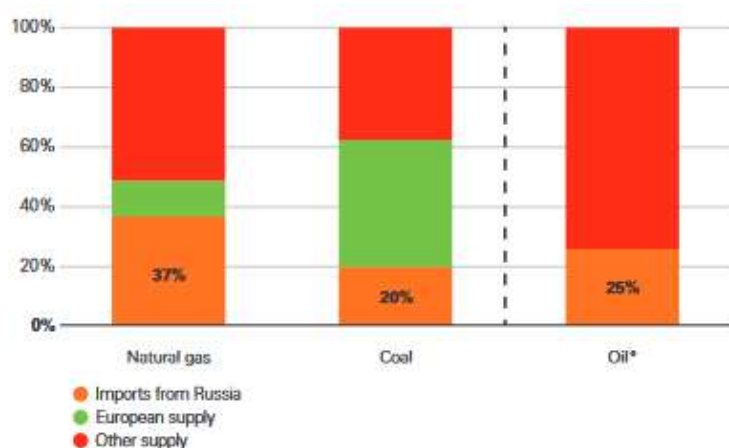
ΕΙΚΟΝΑ 4: Σημαντικές εμπορικές κινήσεις - Εμπορικές ροές παγκοσμίως φυσικού αερίου 2021 (bcm).

Πηγή: (BP, 2022, 37).

Το 2021, η ΕΕ εισήγαγε το 83% του φυσικού αερίου της. Από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, οι εισαγωγές φυσικού αερίου από τη Ρωσία στην ΕΕ έχουν μειωθεί σημαντικά. Οι εισαγωγές φυσικού αερίου της Ρωσίας μέσω αγωγών και LNG αντιπροσώπευαν σχεδόν το 40% της συνολικής κατανάλωσης φυσικού αερίου στην ΕΕ το 2021. Οι ρωσικές εισαγωγές πετρελαίου αποτελούσαν το 25% των συνολικών εισαγωγών πετρελαίου της ΕΕ. Οι ρωσικές εισαγωγές άνθρακα συνεισέφεραν το 20% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας άνθρακα στην ΕΕ το 2021.

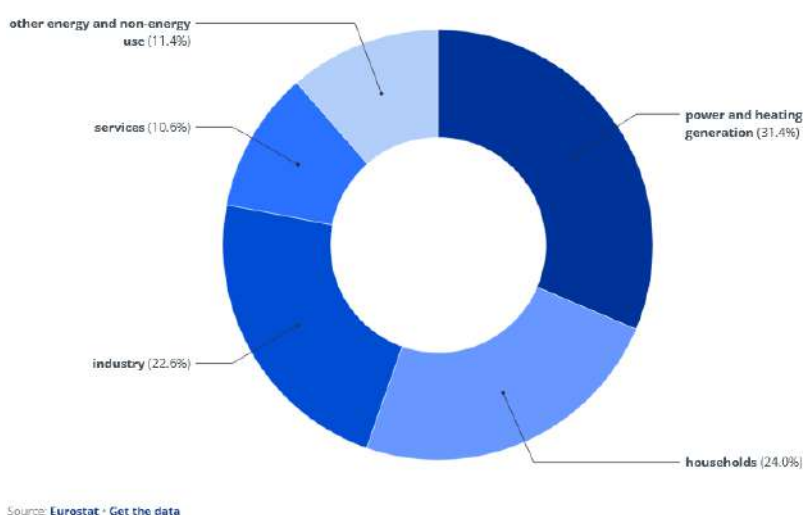
ΓΡΑΦΗΜΑ 52: Ρωσικό μερίδιο στην κατανάλωση φυσικού αερίου και άνθρακα στην ΕΕ-27 και εισαγωγές πετρελαίου (2021).

Πηγή: (BP, 2022, 5).

Το φυσικό αέριο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την ΕΕ και για τους Ευρωπαίους, καθώς το 2021 και οι 27 χώρες της ΕΕ κατανάλωσαν 412 bcm φυσικού αερίου, ενώ άνω από το 30% των νοικοκυριών στην ΕΕ χρησιμοποιούν φυσικό αέριο για τη θέρμανση των σπιτιών τους. Το αέριο χρησιμοποιείται κυρίως για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οικιακή θέρμανση και βιομηχανικές διεργασίες, το 31,4% χρησιμοποιείται για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας, το 24% χρησιμοποιείται από τα νοικοκυριά, το 22,6% χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία και το 10,6% από υπηρεσίες, ενώ άλλες ενεργειακές και μη ενεργειακές χρήσεις αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το 11%.

ΓΡΑΦΗΜΑ 53: Κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ, 2021, (%).

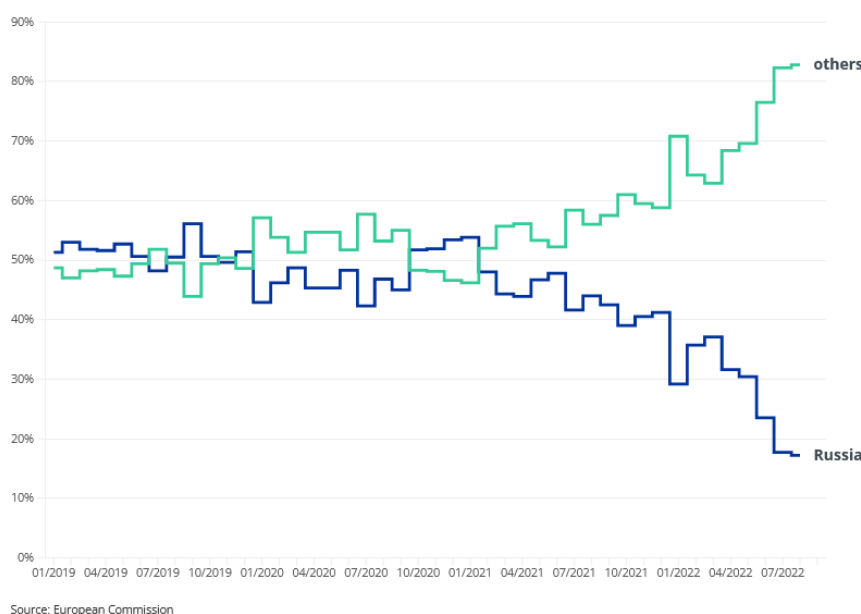

Πηγή: Eurostat¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Τα νοικοκυριά περιλαμβάνουν το αέριο που χρησιμοποιείται σε ιδιωτικές κατοικίες (π.χ. για θέρμανση και μαγείρεμα). Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και θέρμανσης περιλαμβάνει σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής και μονάδες κεντρικής θέρμανσης. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/> (Accessed: 19 November 2022).

Αυτό αντισταθμίστηκε κυρίως από την απότομη αύξηση των εισαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), ιδίως από τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με το Γράφημα, που δείχνει το μηνιαίο ποσοστό του φυσικού αερίου που παραδίδεται στην ΕΕ από τη Ρωσία σε σύγκριση με άλλες χώρες μεταξύ Ιανουαρίου 2019 και Αυγούστου 2022, το ποσοστό της Ρωσίας στην αγορά ήταν περίπου 50% μέχρι το δεύτερο εξάμηνο του 2021. Έκτοτε, το ποσοστό του ρωσικού φυσικού αερίου άρχισε να μειώνεται γρήγορα και να αυξάνονται τα ποσοστά αγοράς των άλλων προμηθευτών. Αυτή η διαδικασία επιταχύνθηκε ιδιαίτερα το 2022, καθώς τον Αύγουστο του 2022, το ποσοστό της Ρωσίας στις εισαγωγές φυσικού αερίου της ΕΕ ήταν 17,2%. Άλλοι προμηθευτές φυσικού αερίου στην ΕΕ εκτός Ρωσίας, είναι η Νορβηγία (πάνω από το 22% των εισαγωγών το πρώτο εξάμηνο του 2022) και η Αλγερία (πάνω από 10% το πρώτο εξάμηνο του 2022). Το LNG αντιπροσώπευε πάνω από 25% το πρώτο εξάμηνο του 2022, κυρίως από τις ΗΠΑ, το Κατάρ και τη Νιγηρία. Μεταξύ Ιανουαρίου και Αυγούστου 2022, οι εισαγωγές LNG από τις ΗΠΑ αντιπροσώπευαν σχεδόν 40 bcm, σχεδόν διπλάσιο από το συνολικό ποσό για το 2021 (πάνω από 22 bcm).

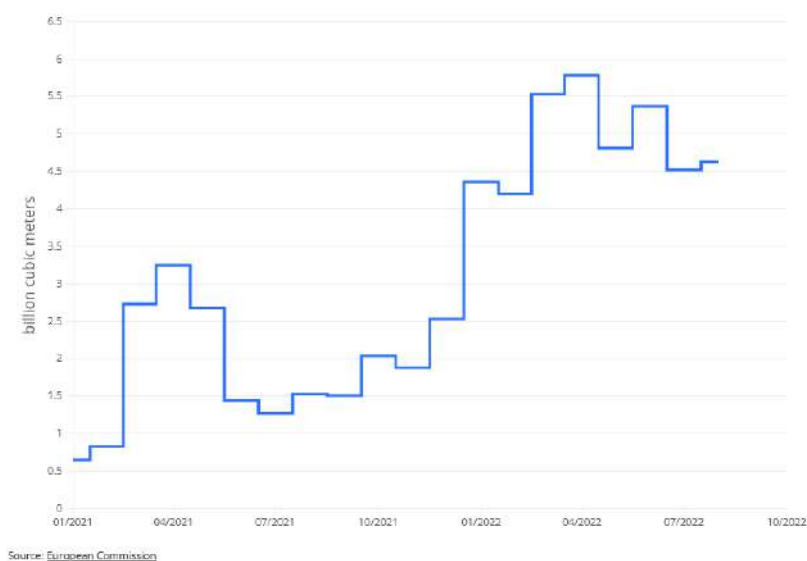
ΓΡΑΦΗΜΑ 54: Μηνιαίο ποσοστό φυσικού αερίου που παραδίδεται στην ΕΕ από Ρωσία άλλους εταίρους, Ιαν 2019 - Αυγ 2022, (%).

Πηγή: European Commission

Το 2021, οι εισαγωγές από ΗΠΑ κυμαίνονταν από λιγότερο από 1 bcm τον μήνα τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο, έως ένα ανώτατο όριο άνω των 3 bcm τον Απρίλιο, ενώ μεταξύ Ιουλίου και Δεκεμβρίου 2021, οι εισαγωγές αυξήθηκαν από 1,27 bcm σε 2,53 bcm. Όμως το 2022, οι εισαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά, ξεκινώντας από περίπου 4 bcm τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο, φτάνοντας τα 5,87 bcm τον Απρίλιο, ενώ μεταξύ Μαΐου και Αυγούστου, οι μηνιαίες εισαγωγές κυμαίνονταν περίπου στα 5 bcm.

ΓΡΑΦΗΜΑ 55: Μηνιαίοι όγκοι εισαγωγών LNG από τις ΗΠΑ στην ΕΕ, 2021 - Οκτ 2022, (bcm).

Πηγή: European Commission

6.4. Ενεργειακή Κρίση ΕΕ

6.4.1. Παράγοντες Αύξησης κόστους ενέργειας ΕΕ

Οι τιμές και το κόστος για την ενέργεια εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου ανάλογα με πολλούς διαφορετικούς παράγοντες όπως οι τιμές των εισροών, ο ανταγωνισμός και οι συνθήκες ολοκλήρωσης των αγορών, το ρυθμιστικό κόστος και το κόστος που σχετίζεται με την πολιτική, τη φορολογία, τις ανάγκες και τα πρότυπα συμπεριφοράς των καταναλωτών. Οι τιμές της ενέργειας έχουν σημαντικό αντίκτυπο στις δαπάνες των νοικοκυριών, στο βιομηχανικό κόστος και στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Σε μια ελεύθερη αγορά, η παρακολούθηση των τιμών της αγοράς έχει γίνει ολοένα και πιο σημαντική για τους αναλυτές, τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τις επιχειρήσεις. Η ΕΕ αντιμετωπίζει κατά το 2022 όπως και το 2021¹⁷⁶ μια απότομη άνοδο των τιμών της ενέργειας, παρότι τον Οκτώβριο του 2021 προβλέπονταν ότι ο ενεργειακός εφοδιασμός δεν κινδύνευε και οι αγορές ανέμεναν ότι οι τιμές θα σταθεροποιηθούν έως τον Απρίλιο του 2022.

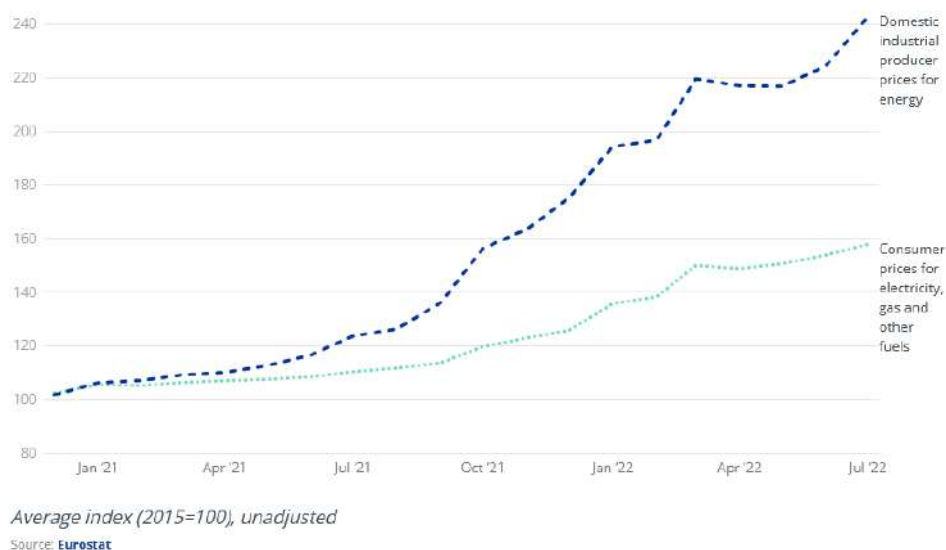
Η τιμή της ενέργειας στην ΕΕ έφτασε σε επίπεδα ρεκόρ το 2022. Η άνοδος, που συνδέεται με την αύξηση των τιμών χονδρικής της ενέργειας παγκοσμίως, ξεκίνησε το 2021

¹⁷⁶ Τον Οκτώβριο του 2021 η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση με θέμα «Αντιμετώπιση των αυξανόμενων τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη δράσης και υποστήριξης» για να θεσπίσει και να υποστηρίξει τα κατάλληλα μέτρα για τον μετριασμό των επιπτώσεων της τρέχουσας αύξησης των τιμών της ενέργειας και τη βοήθεια των πολιτών και των επιχειρήσεων της Ευρώπης, ενισχύοντας παράλληλα την ανθεκτικότητα έναντι σε μελλοντικά σοκ. Ενώ αναμενόταν η εφαρμογή των μέτρων που προτείνονται στην εργαλειοθήκη ότι θα επηρεάσει τις εξελίξεις των τιμών στην ΕΕ, επήλθε η εισβολή στην Ουκρανία ανατρέποντας τα δεδομένα και επηρεάζοντας δυσμενώς την διεθνή αγορά ενέργειας (EC, 2021c).

στον απόηχο της πανδημίας Covid-19 και της αυξανόμενης διεθνούς ζήτησης. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και οι κλιματικές συνθήκες είχαν επιβαρυντικά αποτελέσματα.

Καθώς η ΕΕ εισάγει μεγάλο μέρος της ενέργειάς της, η αύξηση των τιμών των εισαγωγών ενέργειας από το δεύτερο τρίμηνο του 2021, επηρέασε τόσο τις τιμές παραγωγού όσο και τις τιμές καταναλωτή. Μεταξύ Δεκεμβρίου 2020 και Δεκεμβρίου 2021, υπερδιπλασιάστηκε η τιμή της εισαγόμενης ενέργειας στη ζώνη του ευρώ. Αυτή η άνοδος ήταν εντελώς άνευ προηγουμένου, καθώς οι τιμές εισαγωγών ενέργειας, αν και μάλλον ασταθείς, δεν αλλάζουν γενικά περισσότερο από περίπου 30% στη διάρκεια ενός έτους. Το 2022, ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία και η μονομερής απόφασή της να αναστείλει τις παραδόσεις φυσικού αερίου σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ, έχουν αυξήσει την τιμή του φυσικού αερίου, γεγονός που έχει προκαλέσει επίσης υψηλές τιμές ρεκόρ για την ηλεκτρική ενέργεια στην ΕΕ. Οι καύσωνες το καλοκαίρι του 2022 έχουν ασκήσει πρόσθετη πίεση στις αγορές ενέργειας, προκαλώντας αφενός αυξημένη ζήτηση ενέργειας για ψύξη και αφετέρου μείωση της προσφοράς ενέργειας λόγω ξηρασίας και συνακόλουθη μείωση της προσφοράς υδροηλεκτρικής ενέργειας¹⁷⁷.

ΓΡΑΦΗΜΑ 56: Τιμές ενέργειας παραγωγού και καταναλωτή στην ΕΕ, (μέσος δείκτης 2015=100, μη προσαρμοσμένο).

Πηγή: Eurostat

¹⁷⁷ Χαρακτηριστική είναι η αύξηση της τιμής της ενέργειας στην ΕΕ μεταξύ Δεκεμβρίου 2020 και Ιουλίου 2022 για τους δείκτες αναφορικά με τις τιμές εγχώριου βιομηχανικού παραγωγού ενέργειας από 101,7 σε 242,7 και τις τιμές καταναλωτή για ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο και άλλα καύσιμα από 102,3 σε 157,8. Από το δεύτερο εξάμηνο του 2021, σημειώθηκε απότομη αύξηση των τιμών της ενέργειας στην ΕΕ, όπως και παγκοσμίως καθώς ήταν αναμενόμενο σε κάποιο βαθμό στο πλαίσιο της οικονομικής ανάκαμψης μετά την πανδημία και της χαλάρωσης των περιορισμών μετακίνησης, όμως οι τιμές της ενέργειας αυξήθηκαν περισσότερο από το αναμενόμενο. Η άνοδος των τιμών που ξεκίνησε το 2021 συνεχίστηκε μέχρι το 2022 και επιδεινώθηκε περαιτέρω από τη στρατιωτική επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/energy-prices-2021/> (Accessed: 7 October 2022).

Διάφοροι παράγοντες έχουν συμβάλει στην άνοδο των τιμών από το 2021 (EUCO, 2022d):

- η άνευ προηγουμένου αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου στις παγκόσμιες αγορές (άνοδος άνω του 170% το 2021) και στην ΕΕ (άνοδος άνω του 150% μεταξύ Ιουλίου 2021 και Ιουλίου 2022)
- ακραίες κλιματικές συνθήκες, συμπεριλαμβανομένων των καλοκαιρινών καυσώνων σε όλη την Ευρώπη, που αυξάνουν τη ζήτηση ενέργειας για ψύξη και προσθέτουν πίεση στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας
- αυξημένη ζήτηση για υδροποιημένο φυσικό αέριο και επακόλουθη άνοδος της τιμής του
- μεγαλύτερη κατανάλωση φυσικού αερίου στην Ασία λόγω της οικονομικής ανάκαμψης
- πρόσφατη σπανιότητα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνική ενέργεια και υδροηλεκτρική ενέργεια, εν μέρει που συνδέεται με τις κλιματικές συνθήκες
- Σε μικρότερο βαθμό, η αυξημένη τιμή του άνθρακα στο πλαίσιο του συστήματος εμπορίας εκπομπών (ETS¹⁷⁸) συνέβαλε επίσης στη δυσμενή κατάσταση της αγοράς.

6.4.2. Κόστος - Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου ΕΕ

Σύμφωνα με την 4^η μελέτη¹⁷⁹ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις τιμές και το κόστος της ενέργειας που δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2020, οι τιμές χονδρικής αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια πριν αρχίσουν να μειώνονται το 2019 λόγω της οικονομικής επιβράδυνσης και της άφθονης προσφοράς, ενώ μειώθηκαν κατακόρυφα το 2020 λόγω της οικονομικής κρίσης και των περιορισμών κινητικότητας που προκλήθηκαν από την πανδημία. Οι τιμές λιανικής ήταν είτε αυξανόμενες, είτε σχετικά σταθερές μεταξύ 2017 και 2019. Ενώ σε αντίθεση με την τάση της δεκαετίας του 2010, οι φόροι και οι εισφορές, καθώς και οι χρεώσεις δικτύου ήταν σχετικά σταθερές ή αυξήθηκαν ελαφρά τα τελευταία χρόνια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αλλαγή στην τιμολόγηση που οφείλεται σε αλλαγές στο κόστος παραγωγής και εμπορευματοποίησης της ενέργειας, το λεγόμενο ενεργειακό στοιχείο των τιμών.

¹⁷⁸ Το EU Emissions Trading System (EU ETS) είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της πολιτικής της ΕΕ για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και το βασικό της εργαλείο για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου με οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Είναι η πρώτη μεγάλη αγορά άνθρακα στον κόσμο και παραμένει η μεγαλύτερη. Περαιτέρω Available at: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en (Accessed: 29 October 2022).

¹⁷⁹ Από το 2014 και για κάθε 2 χρόνια έκτοτε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει μια μελέτη για τις τιμές και το κόστος της ενέργειας, η οποία καταγράφει τις τελευταίες τάσεις για τις τιμές του φυσικού αερίου, της ηλεκτρικής ενέργειας και του πετρελαίου, καθώς και άλλα κόστη ενέργειας στην Ευρώπη και διεθνώς. Η 4^η μελέτη για τις τιμές και το κόστος της ενέργειας δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 2020, ως μέρος της έκθεσης για την κατάσταση της ενεργειακής ένωσης για το 2020. Επικεντρώνεται στην πρόοδο που σημειώθηκε στις πολιτικές της ΕΕ για τις πολιτικές και πρωτοβουλίες ενεργειακής μετάβασης που σχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, αλλά αξιολογεί επίσης τον αντίκτυπο της πανδημίας COVID-19 στην πρόσφατη και αναμενόμενη εξέλιξη των αναλυόμενων δεικτών (EC, 2020b).

Η μελέτη προειδοποιεί για το κόστος της ΕΕ, την υψηλή εξάρτησή της από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων και από την έκθεση σε ασταθείς διεθνείς αγορές, σημειώνοντας ότι μετά από τρία χρόνια διαδοχικών αυξήσεων το κόστος για τις εισαγωγές ενέργειας της ΕΕ έφτασε τα 331 δις ευρώ το 2018. Επιπρόσθετα, το ενεργειακό κόστος για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις στην Ευρώπη έχει επίσης εξελιχθεί κατά την ίδια περίοδο. Τα μερίδια ενεργειακών δαπανών των ευρωπαϊκών νοικοκυριών παρουσιάζουν πτωτική τάση από το 2013. Οι δαπάνες των νοικοκυριών για ενέργεια το 2018 είναι συγκρίσιμο ποσοστό με αυτό που ξόδευαν πριν από την οικονομική κρίση του 2008, ενώ το 2018, τα φτωχότερα νοικοκυριά της Ευρώπης εξακολουθούν να δαπανούν το 8,3% της συνολικής τους δαπάνης για ενέργεια και έως και 15% - 22% σε ορισμένες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, η τάση της αύξησης των τιμών χονδρικής, η οποία ξεκίνησε το 2016, κορυφώθηκε προς το τέλος του 2018, με τις τιμές χονδρικής να καταγράφουν απότομη μείωση το 2019 λόγω της μείωσης του κόστους των καυσίμων, της περιορισμένης ζήτησης και της ταχέως αναπτυσσόμενης ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η πτώση των τιμών στην Ευρώπη ήταν ανομοιόμορφη¹⁸⁰, γεγονός που οδήγησε σε αυξανόμενη απόκλιση των τιμών μεταξύ των επιμέρους περιφερειακών αγορών. Το πρώτο εξάμηνο του 2020, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο το 2019, οι τιμές κατέγραψαν μείωση 30% σε ορισμένες περιφερειακές αγορές της Νότιας Ευρώπης έως και 70% σε ορισμένες βόρειες περιφέρειες.

Σε σύγκριση με το παγκόσμιο επίπεδο, η θέση της Ευρώπης ήταν σχετικά σταθερή τα τελευταία έτη. Οι τιμές χονδρικής της ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ ήταν χαμηλότερες από τις τιμές στην Ιαπωνία, την Αυστραλία και τη Βραζιλία, αλλά υψηλότερες από τις αντίστοιχες τιμές στις ΗΠΑ, τον Καναδά και τη Ρωσία. Οι τιμές λιανικής της ηλεκτρικής ενέργειας ακολουθούν ανοδική πορεία την τελευταία δεκαετία. Από το 2010 έως το 2019, οι τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για τα νοικοκυριά αυξήθηκαν με ρυθμό 2,3 % ετησίως κατά μέσο όρο, ενώ οι συνολικές τιμές καταναλωτή αυξήθηκαν κατά 1,4% ετησίως. Όσον αφορά τη

¹⁸⁰ Η ανομοιόμορφη μείωση θα μπορούσε να εξηγηθεί από την ανεπαρκή δυναμικότητα διασύνδεσης, την ανομοιόμορφη αύξηση της ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στις αγορές και τη σημαντικά ενισχυμένη τιμή του CO₂, η οποία επηρέασε ιδιαίτερα τα κράτη μέλη στα οποία τα ορυκτά καύσιμα έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στο μείγμα ηλεκτροπαραγωγής. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για πρόσθετες επενδύσεις στην ευελιξία του δικτύου, στη διασυννοριακή δυναμικότητα και στην ηλεκτροπαραγωγή από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ιδίως στα κράτη μέλη που υστερούν στις συγκεκριμένες πτυχές, κάτι που αναμένεται να συμβάλει στον προσανατολισμό των τιμών χονδρικής σε μια πιο συγκλίνουσα πορεία. Οι αρνητικές τιμές ηλεκτρικής ενέργειας έχουν γίνει πολύ πιο συχνές και διαδομένες στις αγορές χονδρικής. Η κατάσταση αυτή, η οποία προκύπτει όταν οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας χρειάζεται να πληρώσουν για τη διάθεση της παραγωγής τους, αντικατοπτρίζει την ανεπάρκεια των διασυνδέσεων και/ή το γεγονός ότι ορισμένοι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας δεν έχουν την τεχνική ευελιξία ή το οικονομικό κίνητρο για τη μείωση της παραγωγής (EC, 2020b, 2).

βιομηχανία, οι τιμές ηλεκτρικής ενέργειας αυξήθηκαν με ρυθμό 1,1% ετησίως, ενώ οι τιμές των βιομηχανικών προϊόντων αυξήθηκαν γενικά κατά 1,3% ετησίως. Οι τιμές των μεγάλων βιομηχανικών καταναλωτών εξελίχθηκαν πιο ευνοϊκά και μειώθηκαν κατά 5% κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου.

Η μελέτη δείχνει ότι οι ενεργειακοί φόροι εξακολουθούν να αποτελούν σημαντική και σταθερή πηγή εσόδων¹⁸¹ για τις χώρες της ΕΕ, που ανέρχονται στο 4,6% των συνολικών φορολογικών εσόδων τους το 2018. Επίσης, ο συνδυασμένος αντίκτυπος των φόρων και των εισφορών στα ενεργειακά προϊόντα ποικίλλει μεταξύ των ενεργειακών προϊόντων και μεταξύ των χωρών της ΕΕ και έχει σημαντικό αντίκτυπο στις τιμές, ιδίως της ηλεκτρικής ενέργειας. Συγκεκριμένα, οι φόροι και οι εισφορές αντιπροσωπεύουν το 41% και το 30-34% των τιμών ηλεκτρικής ενέργειας των νοικοκυριών και της βιομηχανίας αντίστοιχα, και το 32% και 13-16% της τιμής του φυσικού αερίου των νοικοκυριών και της βιομηχανίας.

Οι ευρωπαϊκές τιμές χονδρικής του φυσικού αερίου κυμάνθηκαν μεταξύ 10 και 40 ευρώ/MWh κατά την περίοδο 2015-2019. Το 2020, οι τιμές χονδρικής του φυσικού αερίου σημείωσαν περαιτέρω πτώση, φθάνοντας σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα τον Μάιο του 2020 (πχ. η τιμή του ολλανδικού κόμβου φυσικού αερίου TTF¹⁸² έπεσε στα 3,5 ευρώ/MWh). Οι τιμές λιανικής του φυσικού αερίου για τα νοικοκυριά αυξήθηκαν πάνω από τον πληθωρισμό κατά 2,1% ετησίως κατά τη διάρκεια της εν λόγω δεκαετίας. Ενώ η γενική μεταβλητότητα των τάσεων των τιμών του φυσικού αερίου ανταποκρίνεται στην τιμαριθμική αναπροσαρμογή των

¹⁸¹ Οι φόροι και οι εισφορές παραμένουν μακράν η σημαντικότερη πηγή διαφορών στις τιμές λιανικής μεταξύ των κρατών μελών, παρουσιάζοντας μια διασπορά που είναι κατά μέσο όρο τρεις φορές υψηλότερη από εκείνη των συνιστωσών του δικτύου και της ενέργειας. Τούτο οφείλεται στις διαφορές στις πολιτικές των κρατών μελών και στα φορολογικά μέσα που επηρεάζουν τη φορολογία της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας. Το 2019, οι περιβαλλοντικοί φόροι που καταβλήθηκαν από τα νοικοκυριά κυμαίνονταν από 1 €/MWh στο Λουξεμβούργο έως 118 €/MWh στη Δανία, ενώ οι εφαρμοστέοι συντελεστές ΦΠΑ κυμαίνονταν από 5 % στη Μάλτα έως 27 % στην Ουγγαρία. Οι εισφορές για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κυμαίνονται από 3 €/MWh στη Σουηδία έως 67 €/MWh στη Γερμανία. Επιπλέον, στις περισσότερες χώρες, οι φόροι και οι εισφορές καθώς και τα τέλη δικτύου (ήτοι οι δύο συνιστώσες των τιμών που καθορίζονται με ρυθμιστικά μέσα), υπερβαίνουν σημαντικά τη συνιστώσα της ενέργειας που καθορίζεται από τις δυνάμεις της αγοράς. (EC, 2020b, 4).

¹⁸² Παρόλο που η τιμαριθμική αναπροσαρμογή του πετρελαίου παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των τιμών του φυσικού αερίου στις αγορές της Μεσογείου, ο συγκεκριμένος μηχανισμός καθορισμού τιμών χάνει έδαφος στην Ευρώπη καθώς οι αγορές φυσικού αερίου ενοποιούνται ολοένα και περισσότερο, οι προμηθευτές τείνουν να προμηθεύουν φυσικό αέριο απευθείας από τις αγορές χονδρικής και οι μακροπρόθεσμες συμβάσεις υπόκεινται ολοένα και περισσότερο σε τιμαριθμική αναπροσαρμογή σύμφωνα με τις τιμές φυσικού αερίου της αγοράς. Η αυξανόμενη ρευστότητα των ευρωπαϊκών κόμβων φυσικού αερίου ενθαρρύνθηκε από τις πολιτικές απελευθέρωσης της αγοράς της ΕΕ. Ο ολλανδικός κόμβος φυσικού αερίου TTF, του οποίου η ρευστότητα αυξάνεται ραγδαία τα τελευταία έτη, έχοντας ενισχυθεί επίσης από τις εισαγωγές υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), έχει καταστεί το πιο σημαντικό σημείο αναφοράς για τις τιμές στην Ευρώπη, ενώ η παγκόσμια σημασία του αυξάνεται. Στην Ευρώπη, το μερίδιο των συμβάσεων με τιμές κόμβου στη συνολική κατανάλωση φυσικού αερίου αυξήθηκε από 15% το 2005 σε 78% το 2019. Στην Κεντρική Ευρώπη, τη Σκανδιναβία και τις χώρες της Βαλτικής, οι τιμές των κόμβων απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία και ευθυγραμμίστηκαν περισσότερο με τις τιμές των κόμβων της Βορειοδυτικής Ευρώπης, παρά με τις τιμές που είναι συνδεδεμένες με το πετρέλαιο σε δολάρια ΗΠΑ. (EC, 2020b, 6).

τιμών του πετρελαίου, οι εκτινάξεις των τιμών είναι εποχικές και συνήθως παρουσιάζονται τον χειμώνα, όπως τον Μάρτιο του 2013 και του 2018, όταν αυξάνεται η ζήτηση για θέρμανση και η ζήτηση στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας (λόγω χαμηλής ηλεκτροπαραγωγής από πυρηνική ενέργεια και/ή από ανανεώσιμες πηγές) ή όταν η προμήθεια περιορίζεται από τη μη διαθεσιμότητα υποδομής και/ή τα χαμηλά επίπεδα αποθήκευσης. Στο πλαίσιο μιας ολοένα και περισσότερο παγκόσμιας και διευρυμένης αγοράς, το υδροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) έχει καταστεί ανταγωνιστική εναλλακτική λύση έναντι των εισαγωγών μέσω αγωγών στην Ευρώπη, καθώς το 2019 οι εισαγωγές υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) έφτασαν στο ιστορικά υψηλό επίπεδο των 89 δις κυβικών μέτρων, περίπου το 25% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ και το 22% της κατανάλωσής του, συμβάλλοντας στην περαιτέρω μείωση του ρόλου της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής πετρελαίου και στην ενίσχυση της ασφάλειας του εφοδιασμού της ΕΕ μέσω αυξημένης διαφοροποίησης πηγών.

Επιπρόσθετα, οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης ευθύνονται για τις περισσότερες από τις διαφορές τιμών των προϊόντων πετρελαίου σε ολόκληρη την ΕΕ. Η αβεβαιότητα και η μεταβλητότητα των τιμών του αργού¹⁸³ πετρελαίου επηρεάζουν τις τιμές του ενεργειακού συστήματος αυξάνοντας τους κινδύνους και το κόστος (αντιστάθμισης) για τους προμηθευτές και τους καταναλωτές. Μέσω συμβάσεων τιμών φυσικού αερίου με δείκτη πετρελαίου, οι τιμές του αργού πετρελαίου επηρεάζουν τις τιμές του φυσικού αερίου, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τις τιμές της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής που λειτουργούν με φυσικό αέριο καθορίζουν συχνά τις τιμές χονδρικής. Αυτό υποδηλώνει ότι η εφαρμογή της Πράσινης Συμφωνίας, των πιο οικολογικών μεταφορών και ο ενεργειακός εφοδιασμός θα περιορίσουν την αστάθεια που συνδέεται με τις τιμές του αργού πετρελαίου.

Όπως και σε άλλους τομείς, η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ έχει πολλούς διαφορετικούς παράγοντες στην αλυσίδα εφοδιασμού, από παραγωγούς (ή παρόχους) μέχρι προμηθευτές έως τελικούς καταναλωτές, με τιμές χονδρικής στο ένα άκρο και τιμές τελικού

¹⁸³ Οι τιμές χονδρικής για τα προϊόντα πετρελαίου οφείλονται κυρίως στις διακυμάνσεις στις τιμές του αργού πετρελαίου. Ωστόσο, άλλοι παράγοντες, όπως το συγκεκριμένο ισοζύγιο προσφοράς-ζήτησης προϊόντων πετρελαίου, η συντήρηση των διυλιστηρίων και η εποχικότητα, είχαν επίσης κάποια επιρροή σε αυτές.

χρήστη στο άλλο¹⁸⁴. Η αγορά χονδρικής στην ΕΕ είναι ένα σύστημα οριακής τιμολόγησης, γνωστό και ως αγορά πληρωμής καθαρής τιμής (pay-as-clear market), όπου όλοι οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας λαμβάνουν την ίδια τιμή για την ενέργεια που πωλούν σε μια δεδομένη στιγμή. Οι τιμές χονδρικής της ηλεκτρικής ενέργειας είχαν την τάση να συγκλίνουν μέχρι την πρόσφατη απόκλιση που σημειώθηκε μεταξύ των περιφερειακών αγορών, λόγω ανεπαρκών διασυνδέσεων και ανομοιόμορφης σημασίας της ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο μείγμα ηλεκτρικής ενέργειας των κρατών μελών. Αυτό δείχνει ότι οι επενδύσεις στην ευελιξία του δικτύου, στη διασυνοριακή δυναμικότητα και στην ηλεκτροπαραγωγή από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στα κράτη μέλη που υστερούν, θα οδηγήσουν σε πιο ολοκληρωμένες και ανταγωνιστικές αγορές με δυνητικά χαμηλότερη διασπορά τιμών.

Οι στενές διασυνδέσεις των αγορών ενέργειας έχουν ως αποτέλεσμα την αστάθεια των τιμών του αργού πετρελαίου, επηρεάζοντας επίσης τις τιμές του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας. Αυτή η επιρροή, ωστόσο, μειώνεται παράλληλα με τη διεύρυνση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και την αυξανόμενη σημασία των ευρωπαϊκών κόμβων φυσικού αερίου, οι οποίοι εκτοπίζουν τη χρήση των τιμών του φυσικού αερίου σε δολάρια ΗΠΑ και ενισχύουν τον διεθνή ρόλο του ευρώ. Η «αγορακεντρική» συνιστώσα της ενέργειας αναμένεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις μεταβολές των τιμών στο μέλλον, αν και τα τέλη δικτύου αναμένεται να αποτελέσουν σταδιακά καθοριστικό παράγοντα, παράλληλα με την ανάγκη χρηματοδότησης επενδύσεων σε ανθεκτικότερα και ευφυέστερα δίκτυα (EC, 2020b, 20).

¹⁸⁴ Σύμφωνα με Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας (από εθνικές επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας έως ιδιώτες που παράγουν τη δική τους ανανεώσιμη ενέργεια και πωλούν στο δίκτυο) υποβάλλουν προσφορές στην αγορά και καθορίζουν την τιμή τους ανάλογα με το κόστος παραγωγής τους. Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας παράγονται με μηδενικό κόστος και επομένως είναι εξ ορισμού πάντα οι φθηνότερες. Η προσφορά πηγαίνει από τη φθηνότερη στην πιο ακριβή πηγή ενέργειας. Πρώτα αγοράζεται το φθηνότερο ρεύμα, ακολουθούν οι επόμενες προσφορές. Μόλις ικανοποιηθεί η πλήρης ζήτηση, όλοι παίρνουν την τιμή του τελευταίου παραγωγού από τον οποίο αγοράστηκε ηλεκτρική ενέργεια. Αυτό το μοντέλο παρέχει αποτελεσματικότητα, διαφάνεια και κίνητρα για να διατηρείται το κόστος όσο το δυνατόν χαμηλότερο. Υπάρχει γενική συναίνεση ότι το οριακό μοντέλο είναι το πιο αποτελεσματικό για τις απελευθερωμένες αγορές ηλεκτρικής ενέργειας. Στην πραγματικότητα, χρησιμοποιήθηκε από τις περισσότερες χώρες της ΕΕ προτού ενσωματωθεί στη νομοθεσία της ΕΕ. Η εναλλακτική λύση δεν θα παρείχε φθηνότερες τιμές. Στο μοντέλο pay-as-bid, οι παραγωγοί (συμπεριλαμβανομένων των φθηνών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας) θα υποβάλουν απλώς προσφορές στην τιμή που αναμένουν να κλείσει η αγορά, όχι στο μηδέν ή στο κόστος παραγωγής τους. Συνολικά, είναι καλύτερο για τους καταναλωτές να διαθέτουν ένα διαφανές μοντέλο που να αποκαλύπτει το πραγματικό κόστος της ενέργειας και να παρέχει κίνητρα στα άτομα να δραστηριοποιηθούν στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Περαιτέρω αναφορικά με το Σχεδιασμό αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/market-legislation/electricity-market-design_en (Accessed: 8 October 2022).

Σύμφωνα με τις τριμηνιαίες εκθέσεις¹⁸⁵ της ΕΕ για την αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, το ευρύτερο ενεργειακό περιβάλλον αποδείχθηκε επίσης ασταθές το δεύτερο τρίμηνο του 2022 και τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι τιμές του πετρελαίου υποχώρησαν από τα υψηλά δεκαεσσάρων ετών που μετρήθηκαν στις αρχές Μαρτίου, λόγω της συντονισμένης στρατηγικής αποδέσμευσης αποθεμάτων στις περισσότερες χώρες του ΙΕΑ¹⁸⁶. Τον Μάιο, παράλληλα με την αυξανόμενη ζήτηση και τις διαπραγματεύσεις για την έκτακτη δέσμη κυρώσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, με στόχο τη σημαντική μείωση των εισαγωγών ρωσικού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου, οι τιμές του αργού πετρελαίου αυξήθηκαν και πάλι και μέχρι τα μέσα Ιουνίου έφθασαν σε επίπεδα κοντά στα υψηλά του Μαρτίου.

Ωστόσο, λόγω των αυξανόμενων ανησυχιών για παγκόσμια οικονομική ύφεση οι τιμές άρχισαν να μειώνονται ξανά και στις αρχές του φθινοπώρου έπεσαν στα επίπεδα των αρχών του 2022. Αντίθετα, οι τιμές του άνθρακα αυξήθηκαν το δεύτερο τρίμηνο του 2022 από 250 ευρώ/Mt σε 370 ευρώ/Mt, με υψηλό εύρος τον Ιούλιο και τον Αύγουστο 2022. Οι ημερήσιες τιμές του φυσικού αερίου στις αρχές του δεύτερου τριμήνου του 2022, αφού έφτασαν σε ιστορικά υψηλά τον Μάρτιο, μειώθηκαν και παρέμειναν σχετικά σταθερές τον Απρίλιο και τον Μάιο. Τον Ιούνιο, καθώς η ρωσική Gazprom ανακοίνωσε τον τερματισμό της προμήθειας φυσικού αερίου σε ορισμένους ευρωπαίους πελάτες και άρχισε να περιορίζει τις ροές στο Nord Stream 1, η τιμή χονδρικής για το αέριο άρχισε να αυξάνεται ξανά. Μέχρι το τέλος του καλοκαιριού, οι τιμές του φυσικού αερίου αυξήθηκαν σε ιστορικά υψηλά (316 ευρώ/MWh στις 26 Αυγούστου).

Το δεύτερο τρίμηνο του 2022 χαρακτηρίστηκε από τον αντίκτυπο των εξελίξεων μετά την απρόκλητη εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, τις υψηλές τιμές των πρώτων υλών ενέργειας (κυρίως φυσικό αέριο, αλλά και άνθρακα), τις μειωμένες ροές φυσικού αερίου και την αβεβαιότητα των αγορών σχετικά με την ευρωπαϊκή ασφάλεια εφοδιασμού με φυσικό

¹⁸⁵ Οι τριμηνιαίες εκθέσεις της ΕΕ για την αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας αναλύουν λεπτομερώς τα δεδομένα της αγοράς για να εξετάσουν τις τάσεις και τις προκλήσεις. Οι εκθέσεις διερευνούν τους κύριους παράγοντες πίσω από τις διακυμάνσεις τιμών και όγκου και την αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων της αγοράς. Οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου αποτελούνται συνήθως από τρία στοιχεία: τη βασική τιμή της ενέργειας, τα τέλη δικτύου και τους φόρους ή/και τις εισφορές. Το ποσοστό των φόρων και των εισφορών στη συνολική τιμή λιανικής διαφέρει σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (EC, 2022g; EC, 2022h).

¹⁸⁶ Ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (International Energy Agency/IEA) είναι ένας αυτόνομος οργανισμός, με σκοπό να εξασφαλίσει αξιόπιστη, οικονομικά προσιτή και καθαρή ενέργεια. Αποτελείται από 31 χώρες μέλη, περιλαμβάνει 11 συνδεδεμένες χώρες, ενώ 3 χώρες τελούν υπό πλήρη ένταξη (Χιλή, Κολομβία, Ισραήλ). Available at: <https://www.iea.org/about/membership> (Accessed: 12 October 2022).

αέριο¹⁸⁷. Ο Ευρωπαϊκός Δείκτης Ενέργειας ήταν κατά μέσο όρο 191 ευρώ/MWh το δεύτερο τρίμηνο του 2022, κατά 181% υψηλότερος από το δεύτερο τρίμηνο του 2021. Η ΕΕ δαπάνησε περίπου 75 δις ευρώ για εισαγωγές φυσικού αερίου το δεύτερο τρίμηνο του 2022. Παρόλο που οι εγχύσεις αποθήκευσης αερίου ήταν ταχύτερες από ότι την ίδια περίοδο του 2021, καθώς στις 30 Ιουνίου 2022 ο μέσος ρυθμός πλήρωσης αποθήκευσης στην ΕΕ ήταν 58%, αυξημένος κατά 32% κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2022 και μέχρι το τέλος Αυγούστου το ποσοστό πλήρωσης στην ΕΕ έφτασε το 80% κατά μέσο όρο, όμως οι τιμές λιανικής του φυσικού αερίου για βιομηχανικούς πελάτες παρουσίασαν σημαντική αύξηση το δεύτερο τρίμηνο του 2022, με εκτιμώμενη ετήσια αύξηση 126% για τους καταναλωτές με μέση ετήσια κατανάλωση.

Οι υψηλές τιμές των ενεργειακών εμπορευμάτων, ιδίως του φυσικού αερίου (καύσιμο που χρησιμοποιείται συχνά στους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που καθορίζουν την οριακή τιμή χονδρικής ηλεκτρικής ενέργειας), συνέχισαν να υποστηρίζουν τις αυξημένες τιμές και την αστάθεια¹⁸⁸. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις τιμών ετησίως στις χώρες της ΕΕ καταγράφηκαν στη Γαλλία (+254%), στην Ελλάδα (238%) και στην Ιταλία (+234%). Η Μάλτα και η Ιταλία ανέφεραν την υψηλότερη τριμηνιαία μέση τιμή (252 και 249 ευρώ/MWh, αντίστοιχα), κατά 211% και 234% υψηλότερη από το δεύτερο τρίμηνο του 2021. Οι υψηλές τιμές χονδρικής ηλεκτρικής ενέργειας είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση των λογαριασμών των καταναλωτών για τα νοικοκυριά, επηρεάζοντας επίσης τον κλάδο της βιομηχανίας. Επιπλέον, οι κρατικές παρεμβάσεις στις χώρες της ΕΕ συνέβαλαν στην ελάφρυνση του κόστους για τους

¹⁸⁷ Οι εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου μειώθηκαν αισθητά μέσω όλων των οδών διαμετακόμισης. Οι ροές μέσω της διαμετακομιστικής οδού της Λευκορωσίας μειώθηκαν κατά ένα 90% από έτος σε έτος και από τον Μάιο οι ροές μειώθηκαν σχεδόν στο μηδέν. Οι ροές μέσω του Nord Stream μειώθηκαν κατά 12% φτάνοντας στο μηδέν μέχρι το τέλος του καλοκαιριού. Τον Ιανουάριο-Αύγουστο του 2022, οι εισαγωγές φυσικού αερίου από τον ρωσικό αγωγό στην ΕΕ μειώθηκαν κατά 43 bcm και οι συνολικές εισαγωγές φυσικού αερίου από τη Ρωσία, συμπεριλαμβανομένου του υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), μειώθηκαν κατά 39 δις bcm. Την ίδια στιγμή οι εισαγωγές LNG (εκτός Ρωσίας) αυξήθηκαν κατά 28 bcm και οι εισαγωγές αγωγών (εκτός από τη Ρωσία) αυξήθηκαν κατά 17 bcm. Η κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ μειώθηκε απότομα σε 71 bcm, κατά 16% (-13,9 bcm) σε ετήσια βάση. Η ζήτηση φυσικού αερίου στην ηλεκτροπαραγωγή μειώθηκε επίσης κατά 7% (-8,1TWh). Οι εισαγωγές LNG στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 49% σε ετήσια βάση, φτάνοντας τα 36 bcm, ενώ οι συνολικές εισαγωγές φυσικού αερίου στην ΕΕ μειώθηκαν κατά 3% (EC, 2022g).

¹⁸⁸ Το δεύτερο τρίμηνο του 2022, το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κατάφερε να αυξήσει το μερίδιό του στο 43%, ξεπερνώντας τα ορυκτά καύσιμα (36%). Η παραγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας βελτίωσε την παραγωγή της κατά 2% (+5 TWh) από έτος σε έτος. Αυτό ήταν το αποτέλεσμα της αύξησης της ηλιακής παραγωγής κατά 24% (+13 TWh), 10% της χερσαίας αιολικής ενέργειας (+7 TWh) και 11% της υπεράκτιας αιολικής ενέργειας (+1 TWh). Τα μειωμένα επίπεδα παραγωγής πυρηνικής και υδροηλεκτρικής παραγωγής επέτρεψαν την αύξηση της παραγωγής ορυκτών καυσίμων κατά 6% (+12 TWh) σε ετήσια βάση, παρά τις υψηλές τιμές των βασικών προϊόντων ενέργειας (EC, 2022g).

καταναλωτές¹⁸⁹. Οι τιμές λιανικής ηλεκτρικής ενέργειας για βιομηχανικούς πελάτες αυξήθηκαν επίσης, εκτιμώμενες σε 32% υψηλότερες σε ετήσια βάση το δεύτερο τρίμηνο του 2022 για τους μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς καταναλωτές.

6.5. *Αντιμετώπιση Ενεργειακής Κρίσης από ΕΕ*

6.5.1. *Δράσεις - Μέτρα ΕΕ*

Στην ΕΕ, κάθε κράτος μέλος καθορίζει το δικό της ενεργειακό μείγμα, τηρώντας τους κανόνες της εσωτερικής¹⁹⁰ αγοράς ενέργειας της ΕΕ και λαμβάνοντας υπόψη τις φιλοδοξίες της ΕΕ για το κλίμα. Ο πρωταρχικός στόχος μιας εύρυθμης αγοράς είναι να προωθήσει έναν ασφαλή εφοδιασμό ενέργειας που παράγεται όσο το δυνατόν πιο βιώσιμα και σε προσιτές τιμές. Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και τη σκόπιμη και συντονισμένη προσπάθεια της Ρωσίας να χρησιμοποιήσει την ενέργεια ως πολιτικό όπλο, έκτοτε οι τιμές του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας έφθασαν σε επίπεδα ρεκόρ το 2022. Η Επιτροπή έχει προτείνει διάφορες ενέργειες και μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος, να καταργήσει σταδιακά την εξάρτηση της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και να βοηθήσει τις χώρες και τους πολίτες της ΕΕ να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες τιμές. Η ΕΕ προέβη σε δράσεις προκειμένου να ανταποκριθεί στον αντίκτυπο του πολέμου στην αγορά ενέργειας και εφοδιασμού προϊόντων, ως κάτωθι:

Εργαλειοθήκη μέτρων: Η άνοδος των τιμών χονδρικής το 2021 προκάλεσε ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις της στους τελικούς χρήστες, ιδίως στους πιο ευάλωτους καταναλωτές. Για να διευκρινίσει ποια μέτρα είναι δυνατά βάσει των υφιστάμενων κανόνων της ΕΕ, η Επιτροπή δημοσίευσε στις 13 Οκτωβρίου 2021 την «Αντιμετώπιση των αυξανόμενων τιμών της ενέργειας: μια εργαλειοθήκη για δράση και υποστήριξη¹⁹¹». Τεκμηριώνει μια σειρά από

¹⁸⁹ Το δεύτερο εξάμηνο του 2021, οι τιμές ηλεκτρικής ενέργειας των νοικοκυριών ήταν κατά μέσο όρο 0,237 ευρώ/kWh σε ολόκληρη την ΕΕ (με ετήσια κατανάλωση εντός του εύρους 2.500–5.000 kWh). Εντούτοις, οι καταναλωτές στη Δανία πλήρωσαν τις υψηλότερες τιμές για την ηλεκτρική τους ενέργεια, κατά 3,4 φορές περισσότερες από αυτές στην Ουγγαρία. Ενώ το μερίδιο των φόρων και/ή των εισφορών στη συνολική τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας στη Δανία ήταν 56,9 %, αυτό θα μπορούσε να αντιπαραβληθεί με την Ολλανδία όπου παρατηρήθηκε αρνητικό ποσοστό (–3,0%) καθώς οι επιδοτήσεις (με τη μορφή επιστροφών/επιδομάτων) ήταν μεγαλύτερες από τους φόρους και τις εισφορές. Αντίστοιχα, η τιμή του φυσικού αερίου ήταν κατά μέσο όρο 0,078 ευρώ/kWh σε ολόκληρη την ΕΕ (με ετήσια κατανάλωση μεταξύ 20–200 GJ). Εντούτοις, οι καταναλωτές στη Σουηδία πλήρωσαν 6,1 φορές περισσότερα από τους καταναλωτές στην Ουγγαρία για το φυσικό τους αέριο. Οι φόροι και/ή οι εισφορές αντιπροσώπευαν περισσότερο από το ήμισυ της συνολικής τιμής που πλήρωσαν οι καταναλωτές στις Κάτω Χώρες (57,8 %), ενώ στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερο (6,2%) (EC, 2022h).

¹⁹⁰ Νομοθεσία της αγοράς ΕΕ: Οι νέοι κανόνες για το σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας αποτελούν βασικό μέρος του πακέτου Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/market-legislation_en (Accessed: 24 November 2022).

¹⁹¹ European Commission. COM (2021) 660 final. Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support, Brussels, 13 October 2021. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:660:FIN&qid=1634215984101> (Accessed: 7 October 2022).

βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες πρωτοβουλίες που μπορούν οι χώρες της ΕΕ το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο και άλλες πιθανές απαντήσεις στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής.

Σχέδιο REPowerEU: Ως άμεση αντίδραση στη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η οποία ενίσχυσε τη συνεχιζόμενη πίεση στις αγορές ενέργειας, η Επιτροπή δημοσίευσε στις 8 Μαρτίου 2022 την «REPowerEU: Κοινή δράση της ΕΕ για πιο προσιτή, ασφαλή και βιώσιμη ενέργεια¹⁹²». Δηλώνει την πρόθεση της ΕΕ να καταργήσει σταδιακά την εξάρτησή της από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα, περιγράφοντας μια σειρά μέτρων για την επίτευξη αυτής της φιλοδοξίας, ορισμένα από τα οποία συμπληρώνουν την εργαλειοθήκη του 2021 και εξετάζουν την ασφάλεια εφοδιασμού της ΕΕ. Αυτό το σχέδιο υιοθετήθηκε από τους ηγέτες της ΕΕ ως μέρος της «διακήρυξης των Βερσαλλιών». Στις 18 Μαΐου 2022, δημοσιεύτηκε το πιο λεπτομερές σχέδιο REPowerEU¹⁹³, το οποίο παρουσιάζει ένα ολοκληρωμένο σύνολο δράσεων και πόρων για την επίτευξη των στόχων που περιγράφονται στην ανακοίνωση του Μαρτίου. Στοχεύει στην περαιτέρω μείωση της εξάρτησης της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα, αυξάνοντας παράλληλα την ανθεκτικότητα του ενεργειακού συστήματος. Με βάση τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, το σχέδιο προτείνει ένα πρόσθετο σύνολο ενεργειών για την εξοικονόμηση ενέργειας, τη διαφοροποίηση των προμηθειών και την αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων επιταχύνοντας την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η αύξηση της εξοικονόμησης ενέργειας και της απόδοσης και η κλιμάκωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αναμένεται να μετριάσουν την πίεση στις τιμές της ενέργειας, ενώ θα τονώσουν την πράσινη μετάβαση στην ΕΕ.

Ασφάλεια εφοδιασμού και προσιτές τιμές ενέργειας: Στις 23 Μαρτίου 2022, η Επιτροπή πρότεινε νέο κανονισμό σχετικά με μέτρα για τη διασφάλιση της ασφάλειας του εφοδιασμού με φυσικό αέριο και δημοσίευσε την ανακοίνωση «Ασφάλεια εφοδιασμού και προσιτές τιμές ενέργειας: Επιλογές για άμεσα μέτρα και προετοιμασία για τον επόμενο χειμώνα»¹⁹⁴. Διατυπώνει ιδέες για συλλογικές ευρωπαϊκές δράσεις για την αντιμετώπιση των αιτιών του

¹⁹² European Commission. COM (2022) 108 final. REPowerEU: Joint European Action for more affordable, secure and sustainable energy, Strasbourg, 8 Mars 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A108%3AFIN> (Accessed: 7 October 2022).

¹⁹³ European Commission. COM (2022) 230 final. REPowerEU Plan, Brussels, 18 April 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483> (Accessed: 7 October 2022).

¹⁹⁴ European Commission. COM (2022) 138 final, Security of supply and affordable energy prices: Options for immediate measures and preparing for next winter. Brussels, 23 Mars 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0138&qid=1649253932345> (Accessed: 7 October 2022).

προβλήματος στην αγορά φυσικού αερίου και τη διασφάλιση της ασφάλειας του εφοδιασμού με φυσικό αέριο σε λογικές τιμές για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, ιδίως με την ανανέωση των εγκαταστάσεων αποθήκευσης αερίου. Ο νέος Κανονισμός Αποθήκευσης Αερίου (ΕΡ, 2022) συμφωνήθηκε στις 27 Ιουνίου 2022 και απαιτεί από τις χώρες της ΕΕ να γεμίσουν τις εγκαταστάσεις αποθήκευσης αερίου στο 80% έως την 1η Νοεμβρίου και στο 90% τα επόμενα χρόνια. Στις 20 Ιουλίου, η Επιτροπή πρότεινε νέους κανόνες για συντονισμένα μέτρα μείωσης της ζήτησης για φυσικό αέριο, μαζί με την ανακοίνωση «Εξοικονομήστε φυσικό αέριο για έναν ασφαλή χειμώνα»¹⁹⁵. Ο νέος κανονισμός για τα συντονισμένα μέτρα μείωσης της ζήτησης για φυσικό αέριο τέθηκε σε ισχύ στις 9 Αυγούστου μετά την έγκριση του Συμβουλίου στις 5 Αυγούστου (CE, 2022a).

Επείγουσα παρέμβαση στην αγορά: Στις 14 Σεπτεμβρίου 2022, η Επιτροπή πρότεινε νέο κανονισμό για επείγουσα παρέμβαση για την αντιμετώπιση των υψηλών τιμών ενέργειας για τη μείωση των λογαριασμών ενέργειας για τους ευρωπαίους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Περιλαμβάνει μέτρα για τη μείωση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας για να βοηθήσει στη μείωση του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας για τους καταναλωτές και προτείνει ένα προσωρινό ανώτατο όριο εσόδων για τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας που χρησιμοποιούν τεχνολογίες με χαμηλότερο κόστος, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η πυρηνική ενέργεια και ο λιγνίτης. Η Επιτροπή προτείνει να οριστεί το ανώτατο όριο για αυτούς τους «inframarginal» παραγωγούς σε 180 ευρώ/MWh. Το τρίτο μέτρο είναι μια προσωρινή συνεισφορά αλληλεγγύης στα πλεονάζοντα κέρδη στους τομείς του πετρελαίου, του φυσικού αερίου, του άνθρακα και των διυλιστηρίων. Θα συλλέγεται από τις χώρες της ΕΕ με βάση τα κέρδη του 2022, τα οποία είναι τουλάχιστον 120% του μέσου όρου των κερδών των προηγούμενων 3 ετών, και θα ανακατευθύνεται στους καταναλωτές ενέργειας. Ο κανονισμός επείγουσας παρέμβασης για την αντιμετώπιση των υψηλών τιμών της ενέργειας (CE, 2022b) εκδόθηκε στις 6 Οκτωβρίου 2022. Στις 18 Οκτωβρίου 2022, η Επιτροπή πρότεινε νέο κανονισμό έκτακτης ανάγκης¹⁹⁶ για την αντιμετώπιση των υψηλών τιμών της ενέργειας και τη διασφάλιση της ασφάλειας του εφοδιασμού τον επρχόμενο χειμώνα.

¹⁹⁵ European Commission. COM (2022) 360 final, "Save gas for a safe winter". Brussels, 20 July 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0360&qid=1658479881117> (Accessed: 7 October 2022).

¹⁹⁶ European Commission. COM (2022) 549 final, Proposal for a Council Regulation Enhancing solidarity through better coordination of gas purchases, exchanges of gas across borders and reliable price benchmarks, Strasbourg, 18 October 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0549&from=EN> (Accessed: 27 October 2022).

Τα κύρια εργαλεία της πρότασης είναι η κοινή αγορά φυσικού αερίου, οι μηχανισμοί περιορισμού των τιμών στο κύριο ευρωπαϊκό χρηματιστήριο φυσικού αερίου (η Διευκόλυνση Μεταφοράς Τίτλων), νέα μέτρα για τη διαφανή χρήση της υποδομής και η αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της ΕΕ και συνεχείς προσπάθειες για τη μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου. Σε συνδυασμό με τα ήδη συμφωνηθέντα μέτρα για τη μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, την αποθήκευση αερίου και την αναδιανομή των κερδών του πλεονάζοντος ενεργειακού τομέα, αυτά τα νέα βήματα θα βελτιώσουν τη σταθερότητα στις ευρωπαϊκές αγορές φυσικού αερίου. Η δέσμη περιλαμβάνει επίσης πρόταση για σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ψηφιοποίηση¹⁹⁷ του ενεργειακού συστήματος, προτείνοντας την επιτάχυνση της χρήσης ψηφιακών εργαλείων (έξυπνοι μετρητές, ηλεκτρικά οχήματα, συσκευές Διαδικτύου των πραγμάτων και άλλα καινοτόμα συστήματα) που θα βοηθήσουν τους καταναλωτές να εξοικονομήσουν ενέργεια λογαριασμών και συμβάλλουν στον τερματισμό της εξάρτησης της ΕΕ από τα εισαγόμενα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το πακέτο στις 21 Οκτωβρίου 2022, από τις κοινές αγορές έως τις επενδύσεις (EUCO, 2022c).

Συνεργασία του ΔΟΕ για την εξοικονόμηση ενέργειας: Μαζί με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA), η Επιτροπή δημοσίευσε μέσω διαδικτύου τον Απρίλιο του 2022 το «Playing my part»¹⁹⁸, το οποίο προτείνει 9 μεμονωμένες ενέργειες που μπορούν να κάνουν οι πολίτες για να μειώσουν τη χρήση ενέργειας, να εξοικονομήσουν χρήματα και ταυτόχρονα να στηρίξουν την Ουκρανία μειώνοντας την εξάρτηση της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα. Ο ΔΟΕ και η Επιτροπή παρουσίασαν σε μια διαδικτυακή εκδήλωση¹⁹⁹ στις 21 Οκτωβρίου 2022 μια σύντομη κατευθυντήρια γραμμή σχετικά με συγκεκριμένες δράσεις που μπορούν να πραγματοποιήσουν οι μικρές επιχειρήσεις και ποια μέτρα υποστήριξης, ειδικά προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους είναι διαθέσιμα. Ο οδηγός «Αντιμετώπιση της κρίσης - αύξηση της ανθεκτικότητας στις ΜΜΕ μέσω της ενεργειακής απόδοσης»²⁰⁰ παρέχει συμβουλές σχετικά

¹⁹⁷ European Commission. COM (2022) 552 final, Communication from The Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Digitalising the energy system - EU action plan, Strasbourg, 18 October 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0552&from=EN> (Accessed: 27 October 2022).

¹⁹⁸ European Commission. Playing my part: Key energy saving actions. 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/action-and-measures-energy-prices/playing-my-part_en (Accessed: 10 November 2022).

¹⁹⁹ Coping with the crisis: Increasing resilience in small businesses in Europe via energy efficiency. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=v3anTSUwJ7A> (Accessed: 10 November 2022).

²⁰⁰ European Commission. Coping with the crisis: Increasing resilience in SMEs through energy efficiency. 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/action-and-measures-energy-prices/coping-crisis_en (Accessed: 10 November 2022).

με μέτρα που μπορούν να λάβουν άμεσα οι επιχειρήσεις για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης.

6.5.2. Κύριοι στόχοι – Άξονες Συνεργασίας ΕΕ²⁰¹

Οι κύριοι στόχοι των δράσεων της ΕΕ στην αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης είναι:

- Να εξασφαλιστεί οικονομικά προσιτή και ανταγωνιστική ενέργεια για τους καταναλωτές της ΕΕ
- Να αυξηθεί η ενεργειακή ασφάλεια και η ετοιμότητα της ΕΕ σε περίπτωση έκτακτων αναγκών
- Να ενισχυθεί η ενεργειακή ανθεκτικότητα και η αυτονομία των χωρών της ΕΕ

Προς επίτευξη, τα κράτη μέλη της ΕΕ συνεργάζονται στους ακόλουθους άξονες:

Βελτίωση της παροχής αλληλεγγύης και από κοινού εφοδιασμός: Καθώς οι τιμές της ενέργειας παραμένουν ασταθείς στις αγορές, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν²⁰² μέτρα για τη βελτίωση της παροχής αλληλεγγύης σε ολόκληρη την ΕΕ και για τον καλύτερο συντονισμό της από κοινού αγοράς φυσικού αερίου. Τα νέα μέτρα θα επιτρέψουν στα κράτη μέλη και στις εταιρείες ενέργειας να αγοράζουν αέριο από κοινού στις παγκόσμιες αγορές. Η συγκέντρωση της ζήτησης σε επίπεδο ΕΕ, θα διασφαλίσει ότι οι χώρες της ΕΕ θα έχουν καλύτερο αποτέλεσμα μόχλευσης όσον αφορά την αγορά αερίου στις παγκόσμιες αγορές και ότι τα κράτη μέλη δεν θα ανταγωνίζονται το ένα το άλλο κατά τη διαδικασία. Με τους νέους κανόνες θα προωθηθούν και οι συμφωνίες αλληλεγγύης μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Οι χώρες που δεν έχουν ακόμη συνάψει συμφωνία με άλλο κράτος μέλος της ΕΕ θα μπορούν να ζητούν αλληλεγγύη σε περίπτωση ανάγκης. Επιπλέον, ο νέος κανονισμός εισάγει νέο δείκτη αναφοράς για τις τιμές, συμπληρωματικό του δείκτη Title Transfer Facility (TTF), με βάση τον οποίο θα παρέχεται σταθερή και προβλέψιμη τιμολόγηση για τις συναλλαγές ΥΦΑ.

Μείωση του ενεργειακού κόστους για νοικοκυριά και επιχειρήσεις²⁰³: Τον Οκτώβριο του 2022, οι χώρες της ΕΕ ενέκριναν σε χρόνο ρεκόρ για τη γραφειοκρατία της ΕΕ, κανονισμό έκτακτης ανάγκης για να αντιμετωπίσουν τις υψηλές τιμές της ενέργειας και να βοηθήσουν τους πολίτες και τις επιχειρήσεις που πλήττονται περισσότερο από την ενεργειακή κρίση. Ο κανονισμός περιλαμβάνει τρία έκτακτα μέτρα: μείωση της χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας,

²⁰¹ Περαιτέρω Ανάλυση και στοιχεία. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-prices-and-security-of-supply/> (Accessed: 10 November 2022).

²⁰² Το Συμβούλιο συμφώνησε επί της ουσίας των νέων μέτρων για από κοινού αγοράς αερίου και για μηχανισμό αλληλεγγύης στις 24 Νοεμβρίου 2022 (CE, 2022c). Έκτακτο Συμβούλιο Μεταφορών, Τηλεπικοινωνιών και Ενέργειας στις 24 Νοεμβρίου 2022 (CE, 2022d).

²⁰³ Συμβούλιο: Επίσημη έγκριση μέτρων έκτακτης ανάγκης για τη μείωση των τιμών της ενέργειας στις 6 Οκτωβρίου 2022 (CE, 2022b).

περιορισμό των εσόδων των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας και εξασφάλιση συνεισφοράς αλληλεγγύης από τις επιχειρήσεις ορυκτών καυσίμων. Η μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας αναμένεται να έχει θετική επίδραση στις τιμές ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ και ως συνέπεια στους λογαριασμούς ενέργειας των καταναλωτών. Οι χώρες της ΕΕ θα μειώσουν τη συνολική χρήση ηλεκτρικής ενέργειας κατά τουλάχιστον 5% κατά τις ώρες αιχμής, γεγονός που θα μειώσει τη ζήτηση για φυσικό αέριο που χρησιμοποιείται στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και ως εκ τούτου θα συμβάλει στη μείωση των τιμών. Οι νέοι κανόνες θα επιτρέψουν στα κράτη μέλη να συλλέγουν κεφάλαια από τα πλεονάζοντα κέρδη του ενεργειακού τομέα και να τα αναδιανέμουν στα πιο ευάλωτα άτομα και εταιρείες στην ΕΕ, παρέχοντας άμεση υποστήριξη σε όσους αγωνίζονται να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους. Οι νέοι κανόνες είναι έκτακτοι και προσωρινοί, μη σύνηθες για την ΕΕ (*exceptional*). Θα ισχύουν από την 1^η Δεκεμβρίου 2022 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2023.

Περιορισμός των ενεργειακών εξαρτήσεων της ΕΕ: Σε μια άτυπη συνάντηση αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων τον Μάρτιο του 2022, οι ηγέτες των 27 κρατών μελών της ΕΕ αποφάσισαν από κοινού να καταργήσουν σταδιακά την εξάρτηση της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα, υπό το φως της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία και των κλιματικών στόχων της ΕΕ για 2050. Με τη Διακήρυξη των Βερσαλλιών²⁰⁴ που εγκρίθηκε στη συνάντηση του Μαρτίου, οι ηγέτες συμφώνησαν να μειώσουν σταδιακά τις εισαγωγές από τη Ρωσία με:

- μείωση της συνολικής εξάρτησης από ορυκτά καύσιμα
- διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού και των διαδρομών, συμπεριλαμβανομένου του υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG)²⁰⁵
- επιτάχυνση της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και του υδρογόνου

²⁰⁴ Περαιτέρω για Άτυπη Σύνοδο των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων, Βερσαλλίες, 10-11 Μαρτίου 2022, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/03/10-11/> (Accessed: 24 October 2022).

²⁰⁵ Η εισαγωγή υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) είναι ένας από τους τρόπους διαφοροποίησης των προμηθευτών και των οδών που χρησιμοποιεί η ΕΕ για την απόκτηση φυσικού αερίου. Έχει γίνει ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία και του σχεδίου της ΕΕ να μειώσει την εξάρτηση από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου. Σύμφωνα με Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας LNG στον κόσμο. Το πρώτο τρίμηνο του 2022, η ΕΕ εισήγαγε σχεδόν 30 δις κυβικά μέτρα (bcm) LNG αξίας σχεδόν 33 δις ευρώ. Η Γαλλία ήταν ο μεγαλύτερος εισαγωγέας LNG στην ΕΕ, μπροστά από την Ισπανία και την Ολλανδία. Το πρώτο τρίμηνο του 2022, οι ΗΠΑ έγιναν ο μεγαλύτερος προμηθευτής LNG της ΕΕ, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το 50% των συνολικών εισαγωγών, ενώ σε ετήσια βάση οι εισαγωγές LNG από τις ΗΠΑ υπερδιπλασιάστηκαν. Η συνολική ικανότητα εισαγωγής LNG της ΕΕ είναι σημαντική (περίπου 157 bcm σε επαναεριοποιημένη ετησίως), ικανή για να καλύψει περίπου το 40% της συνολικής ζήτησης φυσικού αερίου. Ωστόσο, η πρόσβαση στην υποδομή LNG είναι άνιση σε ολόκληρη την ΕΕ. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και ο εφοδιασμός των προμηθειών φυσικού αερίου ώθησαν τα κράτη μέλη της ΕΕ να αναπτύξουν περαιτέρω την υποδομή LNG. Ορισμένες προγραμματισμένες επενδύσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται ως έργα της ΕΕ κοινού ενδιαφέροντος, τα οποία επωφελούνται από απλοποιημένες διαδικασίες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, συγχρηματοδότηση μέσω της διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη». Διάγραμμα σχετικά με τις υποδομές για την εισαγωγή υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) στις χώρες της ΕΕ σύμφωνα με (CE, 2022e).

- βελτίωση των διασυνδέσεων μεταξύ των ενεργειακών δικτύων της ΕΕ
- αύξηση της ενεργειακής απόδοσης

Η μείωση της εξάρτησης της ΕΕ από τα ρωσικά καύσιμα είναι το κλειδί για την ενίσχυση της ενεργειακής ανθεκτικότητας και της αυτονομίας της ΕΕ, ιδίως σε περίπτωση ελλείψεων ενέργειας, και παρέχει επίσης την ευκαιρία να επιταχυνθεί η στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η Επιτροπή παρουσίασε το σχέδιο REPowerEU²⁰⁶ τον Μάιο του 2022 προς εφαρμογή της απόφασής της για τις ρωσικές εισαγωγές. Στο πλαίσιο του σχεδίου, η ΕΕ έχει δημιουργήσει την εθελοντική Ενεργειακή Πλατφόρμα της ΕΕ (EU Energy Platform), η οποία υποστηρίζει συντονισμένες κοινές αγορές ενέργειας για όλες τις χώρες της ΕΕ και ορισμένους ευρωπαίους εταίρους. Επίσης, η ΕΕ έχει επιτύχει νέες συμφωνίες για τον ενεργειακό εφοδιασμό με διεθνείς εταίρους:

- οι ΗΠΑ και ο Καναδάς έχουν αυξήσει τις παραδόσεις LNG στην ΕΕ
- η Νορβηγία παρέχει περισσότερο φυσικό αέριο
- υπογράφηκε μνημόνιο κατανόησης για την αύξηση των παραδόσεων φυσικού αερίου με το Αζερμπαϊτζάν
- προγραμματίζονται νέες παραδόσεις από το Ισραήλ και την Αίγυπτο

Εξασφάλιση παροχής φυσικού αερίου: Με τη Ρωσία να σταματά την παράδοση σε ορισμένες χώρες της ΕΕ, οι παραδόσεις φυσικού αερίου γίνονταν λιγότερο προβλέψιμες και επισφαλείς, με συνέπεια το Συμβούλιο να λάβει επείγοντα μέτρα για την ασφαλή παροχή φυσικού αερίου για το χειμώνα και μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου στην ΕΕ. Έτσι τον Ιούνιο του 2022, το Συμβούλιο εξέδωσε νέο κανονισμό για την αποθήκευση φυσικού αερίου που αποσκοπεί στη διασφάλιση της πλήρωσης των εγκαταστάσεων αποθήκευσης πριν από την ψυχρή περίοδο: η υπόγεια αποθήκευση αερίου στην επικράτεια των κρατών μελών πρέπει να πληρωθεί τουλάχιστον στο 80% της χωρητικότητάς τους έως την 1^η Νοεμβρίου 2022 και σε 90% τους επόμενους χειμώνες. Οι νέοι κανόνες θεσπίζουν επίσης ρυθμίσεις αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών για να βοηθήσουν εκείνες τις χώρες που δεν έχουν εγκαταστάσεις αποθήκευσης στην επικράτειά τους. Αυτές οι χώρες θα πρέπει να αποθηκεύουν το 15% της ετήσιας εγχώριας κατανάλωσης αερίου τους σε αποθέματα που βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος. Ο κανονισμός προβλέπει επίσης την υποχρεωτική πιστοποίηση όλων των χειριστών του υπόγειου χώρου αποθήκευσης αερίου για την αποφυγή του κινδύνου εξωτερικών παρεμβολών.

²⁰⁶ Περαιτέρω για REPowerEU: προσιτή, ασφαλής και βιώσιμη ενέργεια για την Ευρώπη. Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en#clean-industry (Accessed: 24 October 2022).

Μέχρι τις 17 Οκτωβρίου 2022, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ είχαν καταφέρει να αποθηκεύσουν το απαιτούμενο επίπεδο φυσικού αερίου στα αποθέματά τους (μέσος όρος της ΕΕ = 92%). Στις 5 Αυγούστου 2022, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν να μειώσουν²⁰⁷ τη συνολική ζήτηση φυσικού αερίου στην ΕΕ κατά 15% την περίοδο μεταξύ Αυγούστου 2022 και Μαρτίου 2023. Η απόφαση εγκρίθηκε σε χρόνο ρεκόρ, καθώς η Επιτροπή είχε παρουσιάσει την πρότασή της μόλις δύο εβδομάδες πριν, στις 20 Ιουλίου. Σύμφωνα με τους νέους κανόνες, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν να λάβουν μέτρα –καθορισμένα σε εθνικό επίπεδο– για τη μείωση της ζήτησης φυσικού αερίου για μια συγκεκριμένη περίοδο. Η μείωση είναι εθελοντική, αλλά, εάν το καταστήσουν απαραίτητο λόγω διακοπής της παροχής αερίου, το Συμβούλιο θα μπορούσε να ενεργοποιήσει έναν μηχανισμό συναγερμού, βάσει πρότασης της Επιτροπής, υποχρεώνοντας τις χώρες της ΕΕ να προβούν σε περικοπές. Σε ένα τέτοιο σενάριο, θα ισχύουν ορισμένες εξαιρέσεις ανάλογα με τις περιστάσεις των χωρών. Ο νόμος ορίζει ότι οι χώρες πρέπει να δώσουν προτεραιότητα σε μέτρα που δεν επηρεάζουν τα νοικοκυριά ή τις βασικές υπηρεσίες, όπως τα νοσοκομεία. Η αποτελεσματικότερη χρήση της ενέργειας στην ΕΕ συμβάλλει επίσης στην εξοικονόμηση ενέργειας. Το Συμβούλιο επεξεργάζεται επί του παρόντος νέους κανόνες στο πακέτο «Fit for 55»²⁰⁸ που θα αυξήσει τους στόχους της ΕΕ για ενεργειακή απόδοση έως το 2030.

Επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης: Οι χώρες της ΕΕ έχουν δεσμευτεί στους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου της ΕΕ και επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας στην ΕΕ έως το 2050. Αυτό απαιτεί αναθεώρηση του ενεργειακού συστήματος της ΕΕ και αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων από καθαρότερες μορφές ενέργειας. Η πράσινη μετάβαση θα οδηγήσει την ΕΕ προς χαμηλότερη εξάρτηση από ορυκτά καύσιμα, μειωμένες ενεργειακές εξαρτήσεις, καθαρότερο περιβάλλον και βελτιωμένη υγεία. Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι το κλειδί για την ενεργειακή μετάβαση, συμβάλλοντας στη μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας.

Τον Ιούνιο του 2022, οι χώρες της ΕΕ συμφώνησαν με τη θέση του Συμβουλίου («γενική προσέγγιση») σχετικά με το πακέτο «Fit for 55», δηλαδή το σχέδιο της ΕΕ να μετατρέψει τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας σε κοινοτικό δίκαιο. Νέοι κανόνες, οι οποίοι

²⁰⁷ Έκδοση κανονισμού από το Συμβούλιο για μείωση της ζήτησης αερίου κατά 15% τον φετινό χειμώνα, 5 Αυγούστου 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/08/05/council-adopts-regulation-on-reducing-gas-demand-by-15-this-winter/> (Accessed: 24 October 2022).

²⁰⁸ Περαιτέρω για Fit for 55: how the EU will become more energy-efficient (infographic), Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/fit-for-55-how-the-eu-will-become-more-energy-efficient/> (Accessed: 24 October 2022).

βρίσκονται επί του παρόντος υπό διαπραγμάτευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θα επιταχύνουν τη διαθεσιμότητα εναλλακτικών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και θα στηρίζουν την ενεργειακή απόδοση. Σε εθνικό επίπεδο, οι χώρες της ΕΕ λαμβάνουν μέτρα για την παροχή ανακούφισης σε πολίτες και επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν υψηλότερους λογαριασμούς για χρήση ενέργειας, εν μέρει ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ από την εργαλειοθήκη τιμών ενέργειας που παρουσίασε η Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2021 και το προσωρινό πλαίσιο για τις κρατικές ενισχύσεις της ΕΕ αναφορικά με την αντιμετώπιση της κρίσης²⁰⁹. Οι χώρες της ΕΕ έχουν προγραμματίσει επί του παρόντος μια σειρά από δράσεις ενεργειακής απόδοσης, ως μέρος των Σχεδίων Ανάκαμψης Και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Plans)²¹⁰. Η ανάγκη επιτάχυνσης των επενδύσεων ενεργειακής απόδοσης δεν είναι μόνο βασική για τον μετριασμό των επιπτώσεων των υψηλών τιμών ενέργειας, αλλά είναι επίσης οικονομικά επωφέλης η εκμετάλλευση του μειωμένου χρόνου απόσβεσης για επενδύσεις ενεργειακής απόδοσης και ανακαίνισης κτιρίων. Πολλές τοπικές εμπορικές τράπεζες σε ολόκληρη την ΕΕ προσφέρουν στεγαστικά δάνεια ενεργειακής απόδοσης και προϊόντα χρηματοοικονομικού δανεισμού με χαμηλότερο πιστωτικό κίνδυνο και επιτόκια.

²⁰⁹ Κρατικές ενισχύσεις: Η Επιτροπή εγκρίνει προσωρινό πλαίσιο κρίσης για τη στήριξη της οικονομίας στο πλαίσιο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, 23 Μαρτίου 2022. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1949 (Accessed: 24 October 2022). Επίσης, Δράση και μέτρα για τις τιμές της ενέργειας: Αντίδραση της ΕΕ στην άνοδο των τιμών της ενέργειας και εφαρμογή του σχεδίου REPowerEU. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/action-and-measures-energy-prices_en (Accessed: 24 October 2022).

²¹⁰ Περαιτέρω: Recovery and Resilience Facility. Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en#national-recovery-and-resilience-plans (Accessed: 24 October 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τον πρόεδρο της αντιπροσωπείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Συνεργασίας ΕΕ-Ρωσίας (D-RU), παρόλο που η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος γείτονας της ΕΕ και όπως και η ΕΕ, σημαντικός παράγοντας σε παγκόσμια κλίμακα και έχουν αμοιβαίο συμφέρον να διατηρούν μεταξύ τους ευεργετικές σχέσεις, μεταξύ άλλων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας, οικονομίας, ενέργειας, περιβάλλοντος, έρευνας και εκπαίδευσης, πολιτισμού και επιστημών, ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι βαθιές αποκλίσεις μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας σχετικά με την Κοινή Γειτονία έχουν επηρεάσει σοβαρά τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και η στρατηγική της ΕΕ για την παγκόσμια ασφάλεια ορίζει τις σχέσεις με τη Ρωσία ως «βασική στρατηγική πρόκληση» (Czarnecki, n.d.). Η συνεχιζόμενη ικανότητα της Ρωσίας να διαταράξει και να αποσταθεροποιήσει έχει γίνει ένα νευραλγικό ζήτημα για την Ευρώπη, καθώς η αποτυχία να αποτραπούν οι ρωσικές εχθρικές ενέργειες καθόρισε επανειλημμένα τις φιλοδοξίες της Ευρώπης να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη Γειτονία της, ενώ οι διχασμοί μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της Ρωσίας έχουν υπονομεύσει την πολιτική συναίνεση (Charap, et al., 2019).

Τη σχέση ΕΕ-Ρωσίας διατρέχει διαχρονικά το δίλημμα μεταξύ ανταγωνισμού και συνεργασίας. Η «αόρατος χειρ» και η «σιδερά πυγμή» αποτελούν μια δύσκολη σχέση, που συνεχίζει να θέτει διλήμματα στα κράτη και τους ηγεμόνες τους. Τα Ευρωπαϊκά κράτη παραδοσιακά όμως, διστάζουν να δώσουν προτεραιότητα στα «όπλα έναντι του βουτύρου», ακόμη και αν αυξάνουν σταθερά τις στρατιωτικές τους δαπάνες την τελευταία δεκαετία (Grgić, 2021). Η άποψη ότι τα έθνη ανταγωνίζονται μεταξύ τους σαν μεγάλες εταιρείες έχει γίνει διάχυτη μεταξύ των δυτικών ελίτ, αλλά το δόγμα της «ανταγωνιστικότητας» είναι τελείως εσφαλμένο διότι η ανταγωνιστικότητα είναι μια σαγηνευτική ιδέα, που υπόσχεται εύκολες απαντήσεις σε πολύπλοκα προβλήματα και το αποτέλεσμα αυτής της εμμονής είναι η κακή κατανομή πόρων, οι εμπορικές τριβές και οι κακές εγχώριες οικονομικές πολιτικές (Krugman, 1994).

Ο βασικός λόγος για τον πόλεμο στην Ουκρανία σύμφωνα με (Meister, 2022), ήταν η αντίληψη της Ρωσίας για τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό στην κοινή Γειτονία της με την ΕΕ, καθώς η ρωσική ηγεσία δεν ήταν διατεθειμένη να χάσει αυτό που αισθάνεται ότι είναι η παραδοσιακή σφαίρα επιρροής της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένου του *de facto* ελέγχου της Ουκρανίας. Οι Ρώσοι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής οδηγούνται από ένα εγγενές αίσθημα

δυσπιστίας²¹¹ και ανασφάλειας (Allan et al., 2021, 50). Ο Nye (2018), αναφέρει ότι οι προσπάθειες της κυβέρνησης Μπους να επεκτείνει την ένταξη χωρών στο NATO μέχρι τα σύνορα της Ρωσίας δεν ήταν κατάλληλες από την οπτική της διαβεβαίωσης ασφάλειας για τους Ρώσους, ενώ ορισμένες από τις αλλαγές που συνέβησαν στο εσωτερικό της Ρωσίας έχουν να κάνουν με τα προβλήματα στη ρωσική κοινωνία και οικονομία, και δεν προκλήθηκαν από την επέκταση του NATO. Στη Ρωσία, οι πολιτικά αδύναμες αρχές απέτυχαν να συνεχίσουν τη σταθεροποίηση της οικονομίας (συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου του πληθωρισμού και της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών), ενώ ένα άλλο βασικό σκέλος της μεταρρύθμισης, η ιδιωτικοποίηση, αμαυρώθηκε από τη διαφθορά (Allan et al., 2021).

Σύμφωνα με Tajoli (2022), τα στοιχεία δείχνουν ότι μετά την ένταξη της Ρωσίας στον ΠΟΕ, η Ρωσία δεν χρησιμοποίησε αυτή την ένταξη για να αναπτύξει και να διαφοροποιήσει τις εμπορικές ροές (όπως η Κίνα, για παράδειγμα), αλλά αύξησε την εξειδίκευσή της στα καύσιμα και τις πρώτες ύλες, αυξάνοντας την εξάρτησή της από τον υπόλοιπο κόσμο και ειδικά στην ευρωπαϊκή ζήτηση. Η Ρωσία δεν εκμεταλλεύτηκε τις εμπορικές της δυνατότητες και την ευνοϊκή γεωγραφική της θέση για να ενισχύσει την οικονομική της ανάπτυξη και να βελτιώσει την ευημερία του πληθυσμού της. Ταυτόχρονα, η ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ενιαία Αγορά και με τον υπόλοιπο κόσμο, τόσο για τα παλαιότερα όσο και για τα νέα μέλη της ΕΕ που ήταν πρώην συνδεδεμένα με τη Σοβιετική Ένωση, βοήθησε την ΕΕ να διατηρήσει υψηλά επίπεδα διαβίωσης και μια σχετική σταθερότητα, ακόμη και εάν αυξήσει την εξάρτησή της από τα ρωσικά καύσιμα. Ως αποτέλεσμα λόγω αυτών των διαφορών και των συναφών οικονομικών προβλημάτων οι εντάσεις μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ αυξήθηκαν με την πάροδο του χρόνου.

Διαφαίνεται ότι έχουν χαθεί οι ευκαιρίες για καλύτερη ενσωμάτωση της Ρωσίας στην Ευρώπη και τη Δύση διότι ενώ η οικονομική και κοινωνική πλευρά της ιδέας της «Κοινής Ευρωπαϊκής Κατοικίας» έχει όντως κάποιες δυνατότητες, είναι δύσκολο το πώς θα μπορούσε να υλοποιηθεί το ζήτημα της εθνικής ασφάλειας (Everett, 2020). Καθώς η πλήρης ανατροπή

²¹¹ Συγκεκριμένα σύμφωνα με (Allan et al., 2021, 50): όπως αναγνώρισε ο Kennan στο «Long Telegram» του από τον Φεβρουάριο του 1946: «Στο κάτω μέρος του Κρεμλίνου η νευρωτική άποψη για τις παγκόσμιες υποθέσεις είναι μια παραδοσιακή και ενστικτώδης ρωσική αίσθηση ανασφάλειας». Η Δύση μπορεί να αναγνωρίσει τέτοιες ανησυχίες χωρίς κατευνασμό της Ρωσίας ή επιτρέποντάς της να καταπατά τα δικαιώματα των γειτονικών κρατών. Αντίθετα, η διπλωματική συζήτηση θα πρέπει να αναγνωρίσει τις διαφορές μεταξύ των οδηγών της ρωσικής και της δυτικής ατζέντας, να δηλώσει δημόσια αυτές τις διαφορές αντί να προσποιηθεί ότι δεν υπάρχουν και να επιδιώξει να τις μετριάσει, τελικά προς αμοιβαίο όφελος. Η σκέψη για τις σφαίρες επιρροής θα πρέπει να επανεξεταστεί και να επικαιροποιηθεί για να απομακρυνθεί η έννοια από τα ξεπερασμένα μοντέλα της Realpolitik. Αντίθετα, οι σφαίρες επιρροής θα πρέπει να θεωρούνται κοινωνικές δομές στις οποίες οι κανόνες της σχέσης επαναδιαπραγματεύονται και αμφισβητούνται συνεχώς. Δεν πρέπει να υποθέσουμε ότι η ρωσική εξωτερική πολιτική έναντι των γειτόνων της είναι πάντα ενάντια στη θέληση των τελευταίων per se. Η αποδοχή της συμμετοχής μικρότερων κρατών στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής, καθώς και ο φυσικός σκεπτικισμός της Ρωσίας απέναντι στη χάραξη πολιτικής της Δύσης, θα συμβάλει σε μια πιο εποικοδομητική συζήτηση γύρω από τα κίνητρα εξωτερικής πολιτικής της Μόσχας.

των δυσμενών σχέσεων Ρωσίας-ΕΕ είναι δύσκολο να επιτευχθεί βραχυπρόθεσμα έως μεσοπρόθεσμα, απαιτείται να καταβληθούν σημαντικές προσπάθειες για την ανοικοδόμηση της διμερούς εμπιστοσύνης ώστε να σχεδιαστεί μια πιο μακροπρόθεσμη στρατηγική Κοινής Γειτονίας.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία δεικνύει ότι η ΕΕ χρειάζεται νέες βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες στρατηγικές για την αντιμετώπιση της Ρωσίας σε μια εντελώς διαφορετική πραγματικότητα ασφάλειας, ώστε να αλλάξει η ίδια η Ρωσία και να επηρεαστεί η ικανότητά της να δρα στην κοινή Γειτονία με την ΕΕ. Σύμφωνα με (Meister, 2022) η ΕΕ πρέπει:

- να οικοδομήσει μια εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας έναντι της Ρωσίας με βάση ότι η ΕΕ είναι πλέον γεωπολιτικός παράγοντας και ότι η Ρωσία είναι η κύρια απειλή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια.
- να σχεδιάσει πιο ενεργητικές πολιτικές για την ενσωμάτωση της ανατολικής γειτονιάς εκτός Ρωσίας.
- να σχεδιάσει μια νέα πολιτική για τη Ρωσία που θα είναι όσο το δυνατόν πιο «σκληρή» για το καθεστώς του Προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν, διατηρώντας παράλληλα ζωντανή την ιδέα μιας Ρωσίας μετά τον Πούτιν που είναι μέρος της Ευρώπης.

Οι αλλαγές που συντελούνται καθημερινά στις διεθνείς σχέσεις και οι οποίες επηρεάζουν την παγκόσμια τάξη, έχουν επαναφέρει στο προσκήνιο την πολιτική ισχύος των Μεγάλων Δυνάμεων καθώς και των περιφερειακών σφαιρών επιρροής, συνδεόμενες πάντα με οικονομικά και πολιτικά κίνητρα και στόχους, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ κρατών και οργανισμών, αλλάζοντας το διεθνές σκηνικό (Nye, 2018). Σύμφωνα με O'Sullivan (2013), η ενέργεια που αποτελεί τη βάση της οικονομικής ανάπτυξης βρίσκεται στο επίκεντρο των στρατηγικών αξιολογήσεων σχεδόν κάθε χώρας, ενώ υποστηρίζει ότι για να κατανοήσουμε πώς η ενεργειακή πολιτική αποτελεί μέρος της εθνικής υψηλής πολιτικής, πώς η ενέργεια και η ασφάλεια είναι αλληλένδετες και πώς λειτουργούν οι ενεργειακοί παράγοντες στρατηγικής σε ένα πλήθος αλληλεπιδράσεων μεταξύ χωρών, παραγόντων και παγκόσμιων θεσμών, θα πρέπει κανείς να εξετάσει τις ενεργειακές πολιτικές στο πλαίσιο της εθνικής υψηλής στρατηγικής (Godzimirski, 2021, 62). Ο J. L. Gaddis (2009) περιγράφει τη υψηλή στρατηγική ως «η υπολογισμένη σχέση των μέσων με τους μεγάλους σκοπούς και έχει να κάνει με το πώς κάποιος χρησιμοποιεί ότι έχει για να φτάσει όπου κι αν θέλει να πάει».

Σύμφωνα με (Allan et al., 2021, 99), οι συνήθεις πολιτικές ανάσχεσης, δέσμευσης και απομόνωσης της Ρωσίας, σε όποιον συνδυασμό κι αν είναι, δεν αρκούν²¹², ενώ το καλύτερο που μπορούν να ελπίζουν (και να επιτύχουν) οι δυτικοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής είναι ο έλεγχος των ζημιών. Ο Fiott (2020) αναφέρει ότι πίσω από το μωσαϊκό της ΕΕ με διαφορετικές κουλτούρες εθνικής στρατηγικής, κρύβονται βαθιές διαφορές μεταξύ γεωπολιτικών συμφερόντων και στρατηγικών από την ιστορία και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα οράματα της ειρήνης και η διεθνής συνεργασία δεν μπορεί ταυτόχρονα να συνυπάρχουν δίπλα σε ιδέες όπως ο στρατιωτικός έλεγχος του «heartland» ή κυριαρχία των θαλασσών ή διαφορετικά εάν η ΕΕ είναι Monnet, μπορεί να επιβιώσει ποτέ στον κόσμο του Mackinder ή του Mahan, καθώς τα κράτη μέλη της ΕΕ θα αντιδρούσαν σε αυτή τη δήλωση με διαφορετικούς τρόπους και αυτός είναι ένας από τους πολλούς λόγους για τους οποίους είναι τόσο δύσκολο να διαμορφωθεί μια «κοινή στρατηγική κουλτούρα» στην Ευρώπη. Η διαφωνία για τον αγωγό φυσικού αερίου Nord Stream 2 είναι ένα κλασικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια προσέγγιση «πρώτα οι επιχειρήσεις» στις διακρατικές σχέσεις έρχεται σε σύγκρουση με πολιτικούς στόχους και αποδυναμώνουν την αλληλεγγύη της ΕΕ (Allan et al., 2021, 13). Μόνο μερικά κράτη φαίνονται πρόθυμα να χαρακτηρίσουν δημόσια την Κίνα, τη Ρωσία ή άλλα κράτη ως απειλές, καθώς ο φόβος είναι ότι η επισήμανση ενός αντιπάλου ως απειλής θα μπορούσε να οδηγήσει σε επιδείνωση των οικονομικών σχέσεων και να βλάψει τις εσωτερικές επενδύσεις.

Η ΕΕ θεωρεί ότι οι σκόπιμες πολιτικές επιλογές της ρωσικής κυβέρνησης τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργήσει αρνητικό σπινάλ στις σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας, ενώ η Ρωσία υποστηρίζει ότι οι δυτικές χώρες επέλεξαν και ακολούθησαν συγκεκριμένες επιλογές πολιτικής δράσης, συμπεριλαμβανομένης της στοχευμένης επιβολής οικονομικών κυρώσεων και του τερματισμού του υπό κατασκευή αγωγού Nord Stream 2 για τη μεταφορά απευθείας φυσικού αερίου από τη Ρωσία στη Γερμανία (Manurung & Sugiono, 2021). Στη μελέτη (OSCE, 2015, 9) αναφέρεται ότι οι διαφορετικές ερμηνείες μεταξύ Δύσης και Ρωσίας είναι και σύμπτωμα και αιτία της κρίσης στην Ευρωπαϊκή ασφάλεια, καθώς κάθε πλευρά έχει το δικό της μεγάλο

²¹² Συγκεκριμένα βήματα τακτικής πρέπει να ενωθούν και να ενσωματωθούν σε μια σαφή, πολύπλευρη και μακροπρόθεσμη στρατηγική, καθώς οι τρέχουσες θέσεις της Δύσης αναμφισβήτητα στερούνται σαφήνειας, συνέπειας ή ευελιξίας. Σαφώς οι δυτικές δυνάμεις δεν πρέπει να κλείσουν την πόρτα σε πιθανή συνεργασία με τη Ρωσία. Αρχικά, θα ήταν χρήσιμο να αναλυθούν τα λάθη που έχουν γίνει πρόσφατα από όλες τις πλευρές και να διεξαχθεί έλεγχος των υφιστάμενων προσεγγίσεων για την οικοδόμηση σχέσεων, διατηρώντας μόνο εκείνες που μπορούν να επιτύχουν θετικά αποτελέσματα, αναπτύσσοντας παράλληλα τα πιο εποικοδομητικά. Ένα άλλο χρήσιμο σημείο εκκίνησης θα ήταν να προσδιοριστεί ποια θα πρέπει να είναι μια επιθυμητή λογική κατάσταση των σχέσεων με τη Ρωσία και τι πρέπει να περιμένει η Δύση από τη Ρωσία. Συνεπώς, χρειάζονται πολιτικές που στοχεύουν στην επίτευξη μιας διαχειρίσιμης Ρωσίας. Και ότι θέλει να επιτύχει η Δύση με τις σημερινές και μελλοντικές ηγεσίες της Ρωσίας, ο μόνος τρόπος να το κάνει είναι η συνέπεια και η ενότητα στην κατανόηση της «ρωσικής πρόκλησης» και πρωτίστως το γεγονός ότι η Ρωσία θα παραμείνει εγκλωβισμένη σε μια αντίπαλη και συγκρουσιακή σχέση με τη Δύση για το άμεσο μέλλον (Allan et al., 2021, 99).

αφήγημα. Συγκεκριμένα, η Δύση υποστηρίζει ότι το κεντρικό πρόβλημα δεν είναι οι κανόνες, αλλά ότι η Ρωσία τους παραβιάζει και συνεχίζει να συμπεριφέρεται σαν να μπορεί να εξασφαλιστεί η ασφάλειά της μόνο με την κυριαρχία των γειτόνων της. Η διεύρυνση του NATO και της ΕΕ δεν ακολούθησε κάποιο σχέδιο της Δύσης να περικυκλώσει τη Ρωσία, ο ισχυρισμός ότι η ΕΕ κατέλαβε τις αγορές της Ρωσίας είναι αβάσιμος, ενώ η ρωσική περιγραφή αυτών των γεγονότων ως πραξικοπήματος *coup d'état* είναι εντελώς ανακριβής (OSCE, 2015, 7). Σε αντιπαράθεση η Ρωσία: αντί να δημιουργηθεί ένα κοινό σύστημα ασφαλείας, υπήρξε μια δυτική κατάληψη, ενώ στη Ρωσία δόθηκε η Συνθήκη των Βερσαλλιών και έχει ανταποκριθεί ανάλογα. Το «Κοινό Ευρωπαϊκό Σπίτι» απέτυχε επειδή η Δύση ήταν απρόθυμη να οικοδομήσει νέα, ανοιχτή αρχιτεκτονική ασφαλείας και να εκπληρώσει τις υποσχέσεις της, καθώς υπό το σύνθημα της προώθησης των δημοκρατικών αξιών προς τα ανατολικά, η Δύση συνέχισε να επεκτείνει τους θεσμούς της σε βάρος των συμφερόντων της ρωσικής ασφαλείας, που ήταν η κύρια δυναμική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: τα διαδοχικά κύματα επέκτασης του NATO μείωσαν την ασφάλεια της Ρωσίας και η επέκταση της ΕΕ κατέλαβε τις αγορές της Ρωσίας OSCE, 2015, 8).

Η συνεργασία μεταξύ ΕΕ και NATO έχει ήδη μακρά ιστορία, κάτι που δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς και οι δύο οργανισμοί μοιράζονται την πλειοψηφία των μελών τους (21), έχουν κοινές αξίες και αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις (Latici, 2020). Μία από τις βασικές αρχές της συνεργασίας ΕΕ-NATO είναι το ενιαίο σύνολο δυνάμεων, ενώ τα αμερικανικά και τα ευρωπαϊκά συμφέροντα για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών και για την εξασφάλιση ελεύθερης πρόσβασης στα παγκόσμια κοινά είναι ανάλογα (Zandee at al., 2021). Κράτη, διαφορετικές ομάδες και φορείς που βρίσκονται στην κοινή Γειτονία της ΕΕ και της Ρωσίας αντιμετωπίζουν την ανταγωνιστική εξωτερική πίεση που προέρχεται από τις δύο περιφερειακές δυνάμεις, πλοηγούνται ανάμεσα σε ποικίλα σχέδια οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης και μεταξύ διαφορετικών αξιών, ιδεών και οραμάτων της κοινωνίας, ωθώντας τελικά τους περιφερειακούς παράγοντες σε μια δύσκολη «ενδιάμεση» κατάσταση (Dembńska & Smith, 2021). Η Westpolitik του Κρεμλίνου ενσωματώνει μια σειρά πολιτικών και δράσεων που επιτρέπουν στο Κρεμλίνο να επηρεάσει την πολιτική κυριαρχία των γειτόνων του με τη βία, τον εξαναγκασμό ή τη συνεργασία και τη συνεργασία των πολιτικών τους ελίτ (Milosevich, 2021). Εντούτοις, ο ρόλος της Ουκρανίας έγινε κρίσιμος για την ΕΕ, καθώς οι ενέργειες της Ρωσίας με την εισβολή στην Ουκρανία παραβίασαν τις αξίες και τους στόχους που έχει η ΕΕ, αποτελώντας κομβικό σημείο ραγδαίας επιδείνωσης των διμερών σχέσεων.

Παρά ταύτα, στην εποχή μας η διάκριση μεταξύ σκληρής και ήπιας ισχύος γίνεται λιγότερο σημαντική, επειδή η ίδια η ήπια ισχύς χρησιμοποιείται ως πολιτικό όπλο με το

εμπόριο να αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα (Laidi, 2019). Η Ρωσία παρουσιάζει την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (EAEU) ως εταίρο της ΕΕ σε μια προτεινόμενη ζώνη ελεύθερων συναλλαγών που εκτείνεται «από τη Λισαβόνα έως το Βλαδιβοστόκ». Στην πραγματικότητα, η EAEU είναι ένα πολιτικό σχέδιο που στερείται των χαρακτηριστικών μιας πραγματικής κοινής αγοράς, καθώς η Ρωσία αγνοεί τους κανόνες του ίδιου του οργανισμού μέσω του οποίου επιδιώκει να επαναβεβαιώσει την ισχύ της και με τον οποίο θέλει η ΕΕ να συνεργαστεί (Allan et al., 2021, 8). Αναζητώντας ρεαλιστικές λύσεις στις εντάσεις μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ, ορισμένοι πιστεύουν ότι η EAEU μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία του πολυπόθητου ιδεώδους μιας «ζώνης ελεύθερου εμπορίου από τη Λισαβόνα έως το Βλαδιβοστόκ», που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως «εργαλείο για την ειρήνη και την ευημερία». Η εμπορική πολιτική της Ρωσίας όμως είναι από καιρό πολιτικοποιημένη και μη σύμφωνη προς τις διεθνείς νομικές δεσμεύσεις, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υπάγονται στον ΠΟΕ. Η Ρωσία προωθεί επίσης την EAEU ως λειτουργική εναλλακτική λύση στην ΕΕ Δυτικών Βαλκανίων (συγκεκριμένα της Σερβίας) και μάλιστα στις πολιτικές της απέναντι στα σημερινά κράτη μέλη της Ε.Ε (όπως η Βουλγαρία), κυρίως ως όχημα για την υλοποίηση θεμελιωδών αλλαγών στις αρχιτεκτονικές της Ευρώπης και της Ευρασίας (Dragneva & Wolczuk, 2017, 4).

Βέβαια τόσο η αλληλεξάρτηση όσο και η ισχύς έχουν σημασία (Nye, 2021) και ιδιαίτερα η σύνθετη αλληλεξάρτηση, αυτό που ονομάστηκε «νεοφιλελεύθερη» προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, αναδεικνύοντας την αυξανόμενη σημασία των διακρατικών σχέσεων, της οικονομικής αλληλεξάρτησης, των διεθνών καθεστώτων και των θεσμών (Keohane & Nye, 1977). Η εξάρτηση αναφέρεται σε μια κατάσταση στην οποία ένα κράτος δεν μπορεί να χαράξει και να επιβάλει αποτελεσματικά πολιτική μόνο του, αλλά μπορεί να το κάνει μόνο σε συνεργασία με άλλη χώρα ή χώρες. Η αλληλεξάρτηση υφίστανται όταν αυτές οι άλλες χώρες, με τη σειρά τους, βρίσκονται επίσης εξαρτημένες από την πρώτη χώρα. Βασικό μέρος της έννοιας της αλληλεξάρτησης είναι η αμοιβαιότητα. Στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, τα κράτη γενικά ενδιαφέρονται τόσο για ένα καλό συνολικό αποτέλεσμα όσο και για ένα αποτέλεσμα που αντανάκλα τα δικά τους ιδιαίτερα εθνικά συμφέροντα, αν και η ισορροπία μεταξύ των δύο μπορεί να ποικίλλει (Barkin, 2013). Στο οικονομικό πεδίο, η ΕΕ διέπετε από τις αρχές της φιλελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς, τη στιγμή που η Ρωσία προβάλλει μια περισσότερο κρατικο-κεντρική προσέγγιση, αλλά η ιστορία έχει δείξει επανειλημμένα πως η αλληλεξάρτηση δεν αρκεί από μόνη της για το μετριασμό των εδαφικών διαφορών και συγκρούσεων (Μασούρας, 2019).

Σύμφωνα με την έρευνα «Chief Economists Survey, August 2022» (WEF, 2022a) η τρέχουσα ενεργειακή κρίση δημιουργεί πιο διαρθρωτικές και μακροχρόνιες προκλήσεις και διλήμματα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, που σχετίζονται κυρίως με τη διαφοροποίηση (diversification) του ενεργειακού εφοδιασμού από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο (EC, 2022a; IEA, 2022a). Η ενεργειακή δραστηριότητα είναι στενά συνυφασμένη με τις διακυβερνητικές σχέσεις και τις διαπεριφερειακές συγκρούσεις, καθώς η ενεργειακή ασφάλεια θεωρείται αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής και εθνικής πολιτικής ασφάλειας κάθε κράτους, αλλά και ως ένας μηχανισμός που μετρά τον βαθμό ασφαλειοποίησης (securitization) στις διμερείς πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις (Karagianni & Stergiou, 2019, 2). Χαρακτηριστικά, παρά την προσπάθεια απεμπλοκής του εμπορίου ΕΕ-Ρωσίας από χώρες διέλευσης που διατηρούσαν προβληματικές σχέσεις με τη Ρωσία, δεν επετεύχθη τελικά η περαιτέρω ανάπτυξη και μεγέθυνση κυρίως λόγω πολιτικών ζητημάτων. Ο Πρόεδρος (2021) αναφέρει ως ευκαιρία μία συνολικότερη αποτίμηση της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, που θα λαμβάνει υπόψη την αποκόμιση επαρκών ποσοτήτων σε σχετικά προσιτές τιμές, αλλά και το σκέλος της βιωσιμότητάς της που επιτακτικά θέτει η μείωση των φυσικών πόρων και η κλιματική αλλαγή.

Σύμφωνα με (Barkin, 2013) δεδομένης της διμερούς αλληλεξάρτησης η διακοπή της συνεργασίας τους και η πλήρης διάρρηξη των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας θα ήταν σίγουρα δυσμενής για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής ηπείρου και για την γεωπολιτική σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή. Σημαντικό ρόλο στην πορεία των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας θα διαδραματίσουν σαφώς τα Αμερικανικά και Νατοϊκά συμφέροντα στην περιοχή αλλά και ο βαθμός ουσιαστικής επιρροής τους στα Ευρωπαϊκά ζητήματα, όπως και ο ρόλος των συγκεκριμένων δρώντων στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής.

Αναφορικά με την αλληλεξάρτηση και τη συνεργασία ΕΕ-Ρωσίας στον τομέα του φυσικού αερίου, ο Westphal (2020) σημειώνει ιδιαίτερα για την Γερμανία ότι η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ καθιστούσε τις εισαγωγές φυσικού αερίου από τη Ρωσία ως θέμα «προεπιλογής». Η ανάλυση των τελευταίων είκοσι ετών έδειξε ότι η μετάβαση και η αλλαγή έχουν ως αποτέλεσμα λανθασμένες αντιλήψεις και παρεξηγήσεις, ενώ εκτιμά ότι η ενεργειακή μετάβαση θα δημιουργήσει διαφωνίες και συγκρούσεις στις σχέσεις εισαγωγέα-εξαγωγέα. Η αβεβαιότητα και το απρόβλεπτο για το μέλλον της σχέσης φυσικού αερίου ΕΕ-Ρωσίας εκτείνεται και στις σχέσεις της Ρωσίας για το φυσικό αέριο με τη Γερμανία, που χαρακτηρίζεται από ασύμμετρες εξαρτήσεις και τρωτά σημεία, ενώ οι δομικές αλλαγές στη σχέση έχουν οδηγήσει σε αυξανόμενες παρανοήσεις, παρεξηγήσεις και αυξανόμενα επίπεδα δυσπιστίας. Η εξάρτηση από τη Ρωσία περιορίζει τα περιθώρια μιας ήδη περιορισμένης ευρωπαϊκής

εξωτερικής πολιτικής που στηρίζεται στη διακυβερνητική συνεργασία και γι' αυτό παρουσιάζεται αδύναμη (Προέδρου, 2021).

Η ενεργειακή σχέση παραμένει μια σημαντική «ζώνη επαφής» μεταξύ Βρυξελλών και Μόσχας, σε μια εποχή υψηλών πολιτικών εντάσεων που έχουν γίνει πιο αμφιλεγόμενες από ότι στο παρελθόν και που αναντίρρητα εξελίχθηκαν σε μια άλλη άρθρωση της διχοτόμου σύγκρουσης-συνεργασίας που χαρακτηρίζει το ευρύτερο πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας (Siddi, 2020). Στη βιβλιογραφία ωστόσο, έχει ασκηθεί κριτική στην αδυναμία της ΕΕ να προσεγγίσει τα διμερή ζητήματα με τη Ρωσία ενιαία και με μία φωνή. Τα δομικά χαρακτηριστικά της κοινότητας δημιούργησαν σύγχυση και ανασφάλεια ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης και προσέγγισης με τη Ρωσία. Ο «οικονομικός εθνικισμός» των βασικών κρατικών δρώντων της κοινότητας υπονόμει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και τις αρχές της κοινής δράσης σε έναν τόσο σημαντικό τομέα, όπως ο ενεργειακός, οδηγώντας την κάθε χώρα σε λήψη μεμονωμένων αποφάσεων με γνώμονα το δικό της όφελος.

Για την ΕΕ, η δυνατότητα περαιτέρω διαφοροποίησης των πηγών προέλευσης του φυσικού αερίου που εισάγεται στις ευρωπαϊκές αγορές αποτελεί δομικό στοιχείο της στρατηγικής της για την ενεργειακή ασφάλεια και συνεπώς οφείλει να αντιμετωπίσει μια εν γένει αδυναμία του συστήματος που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιδιαίτερη φύση των ενεργειακών πόρων. Το εν λόγω πρόβλημα συνίσταται στην πρακτική αδυναμία δόμησης συνθηκών ελεύθερης αγοράς και ανταγωνισμού σε σχέση με τα δίκτυα μεταφοράς, αποθήκευσης και διανομής ενέργειας (Μεταξάς, 2019, 337). Πίσω όμως από την επίταση της ενεργειακής συνεργασίας, δεν κρύβεται μόνο η αμοιβαία αντίληψη ότι πρόκειται για ένα παίγνιο συλλογικού θετικού αθροίσματος (win-win game) που αποφέρει ενέργεια στην ΕΕ και χρήματα στη Ρωσία. Η ενεργειακή συνεργασία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οικονομικής συνεργασίας καθώς για τα πλέον ισχυρά κράτη της ΕΕ, η Ρωσία αποτελεί έναν απαραίτητο εταίρο ενεργειακά, οικονομικά και πολιτικά. Ενώ η πετρελαϊκή αγορά είναι παγκόσμια, οι αγορές του φυσικού αερίου είναι κατά βάση περιφερειακές (Προέδρου, 2021). Όσο η Ευρώπη χρειάζεται το ρωσικό αέριο, άλλο τόσο η Ρωσία χρειάζεται το ευρωπαϊκό χρήμα, με συνέπεια η σχέση ΕΕ και Ρωσίας να είναι σχέση αλληλεξάρτησης, κι όχι μονομερούς εξάρτησης (CIEP, 2008).

Η έκδοση Σεπτεμβρίου 2022 του Chief Economists Outlook αναφέρει ότι εκδίδεται «σε μια περίοδο σημαντικού οικονομικού κινδύνου, ενώ στο εσωτερικό και παγκοσμίως, βρισκόμαστε σε αχαρτογράφητα νερά» (WEF, 2022a, 5). Ο κόσμος εισέρχεται τώρα σε μια ακόμη πιο δύσκολη εποχή κατά την οποία οι οικονομικές σχέσεις που βασίζονται σε κανόνες, χάνουν όλο και περισσότερο έδαφος από αυτές που βασίζονται μόνο στην δύναμη της ισχύος,

καθώς χαρακτηριστικά ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία, την έχει βυθίσει σε μια οικονομική σύγκρουση με όλη την Ευρώπη, αλλάζοντας θεμελιωδώς τη γεωοικονομική²¹³ θέση και την οικονομική ασφάλεια της ΕΕ (Hackenbroich, 2022).

Το πρώτο καθήκον του ηγεμόνα κατά Adam Smith είναι η ασφάλεια (Κόλλιας, 2017) και σύμφωνα με (Allan et al., 2021, 102) πρέπει να τοποθετείται πάνω από τα οικονομικά κέρδη, καθώς οποιαδήποτε μείωση των συναλλαγών με τη Ρωσία αντισταθμίζεται κατά πολύ από το κόστος της αποτυχίας να αποτρέψει τη Ρωσία από το να υπονομεύσει ή να επιτεθεί σε δυτικά έθνη, κοινωνίες, πολίτες και βασικά συμφέροντα. Θα υπάρχουν στιγμές που η ασφάλεια και οι οικονομικές επιταγές θα έρθουν σε σύγκρουση με επακόλουθο κάποια οικονομική θυσία, διότι οι χρηματοοικονομικές επενδύσεις χτίζουν πολιτικές γέφυρες μόνο όταν συμπίπτουν πολιτικά συμφέροντα. Όμως η οικονομία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του οικοδομήματος της ισχύος των κρατών και ο καταλυτικός της ρόλος στην κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης επισημαίνει τη σπουδαιότητά της ως προσδιοριστικός παράγοντας της ισχύος των κρατών (Κόλλιας, 2017, 56). Συνεπώς η κατανόηση της εμπειρίας των παγκόσμιων κυρώσεων συμβουλευεί τη στρατηγική υπομονή, όπως ο δυτικός περιορισμός της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, έτσι και οι κυρώσεις θα πρέπει επίσης να κρίνονται με βάση τα ίδια πρότυπα που χρησιμοποιούνται για άλλα μέσα εξωτερικής πολιτικής (Allan et al., 2021).

Ο Kennan, που θεωρείται ως πατέρας της πολιτικής της «ανάσχεσης» (containment)²¹⁴ έχοντας πλήρη αντίληψη της σημαντικότητας για τη δύναμης της «αοράτου χειρός» και τη σημασία των «θεωρικών», στο γνωστό «Long Telegram» το 1946 (Kennan, 1946) και στο άρθρο του «The Sources of Soviet Conduct» το 1947 (Kennan, 1947), πρότεινε ότι «το κύριο

²¹³ Σύμφωνα με Hackenbroich (2022), οι Ευρωπαίοι χρειάστηκαν λίγες μέρες για να φέρουν επανάσταση στις γεωοικονομικές τους πολιτικές και να διαμορφώσουν πρωτοφανείς κυρώσεις συνεργαζόμενοι με τους εταίρους τους. Έχοντας συχνά επικριθεί ως υπερβολικά αποσιωπημένη στην προσέγγισή της, η ΕΕ επιδιώκει τώρα μια στρατηγική γεωοικονομική απάντηση στη ρωσική επιθετικότητα σε διάφορους τομείς, αναμειγνύοντας τις οικονομικές κυρώσεις με τους ελέγχους των εξαγωγών και το εμπόριο. Η ΕΕ ενήργησε με ενότητα, παρόλο που ορισμένα κράτη μέλη είχαν σημαντικά κίνητρα να αντιταχθούν σε σκληρές ενέργειες, φοβούμενοι για την ενεργειακή τους ασφάλεια. Τα πακέτα κυρώσεων της Ένωσης δημιουργήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κεντρικά και προτάθηκαν στα κράτη μέλη. Αν και οι έλεγχοι των εξαγωγών είναι ευθύνη των κρατών μελών, η ΕΕ καθιέρωσε ακόμη και ένα κεντρικό καθεστώς ελέγχου των εξαγωγών από την αρχή για να εμποδίσει την πρόσβαση της Ρωσίας σε ένα ευρύ φάσμα βασικών τεχνολογιών.

²¹⁴ Ο Kennan επέκτεινε το τηλεγράφημά του Long Telegram σε ένα άρθρο το 1947 με τίτλο «The Sources of Soviet Conduct» ή «Mr. X's article», στο κορυφαίο περιοδικό εξωτερικής πολιτικής Foreign Affairs. Ο Kennan υπέγραψε με ψευδώνυμο ως «X» για να εκτρέψει τις εικασίες ότι διατύπωνε την επίσημη πολιτική των ΗΠΑ, αν και σύντομα έγινε έτσι, καθώς το δόγμα της «Ανάσχεσης» θα καθοδηγούσε την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ για τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες. Ο Kennan απέφυγε παρορμητικές λύσεις, όπως η σύγκρουση και η αντεπίθεση, τις οποίες υποστήριζαν πολλοί στις ΗΠΑ, αλλά η προτίμησή του ήταν να οικοδομήσει την οικονομική δύναμη των ΗΠΑ και των συμμάχων τους. Αυτό θα μείωνε την απήχηση της κομμουνιστικής οικονομίας στις χώρες εκτός του σοβιετικού μπλοκ, ενώ θα έδινε επίσης ένα ελκυστικό παράδειγμα της επιτυχίας των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατικών συστημάτων και συστημάτων ελεύθερης αγοράς (Kennan, 1947).

στοιχείο οποιασδήποτε πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Σοβιετικής Ένωσης πρέπει να είναι αυτό της μακροπρόθεσμης, υπομονετικής αλλά σταθερής και προσεκτικής συγκράτησης των ρωσικών επεκτατικών τάσεων...θα ηγηθούμε (ΗΠΑ) όχι μόνο με το παράδειγμα της δύναμής μας, αλλά με τη δύναμη του παραδείγματος», θέτοντας την οικονομία και τη διπλωματία ως προτεραιότητα και σε δευτερεύον θέση την στρατιωτική ισχύ που τη θεωρεί μεν απαραίτητη, καθώς το τελικό αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής θα είναι η όξυνση των εντάσεων και των αντιφάσεων μέσα στο σοβιετικό σύστημα και η τελική κατάρρευσή του. Αυτό είναι που έγινε γνωστό ως «ανάσχεση» ή αποτροπή του σοβιετικού επεκτατισμού, μέσω όχι μόνο της στρατιωτικής ισχύος αλλά κυρίως της ανώτερης οικονομικής επιτυχίας και διπλωματικής ηγεσίας, γεγονός που συνέβη μετέπειτα με την οικονομική κατάρρευση της και διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης τη δεκαετία το 1990.

Η σύγκρουση στην Ουκρανία σηματοδοτεί την αρχή μιας νέας εποχής θερμού και ψυχρού πολέμου, όπως φαίνεται από τον πρωτοφανή χαρακτήρα των μέτρων της ΕΕ που στοχεύουν τη Ρωσία και η Ευρώπη πρέπει να καταβάλει αποφασιστική προσπάθεια για να οικοδομήσει μια προηγμένη, ισχυρή και μόνιμη αρχιτεκτονική ανθεκτικότητας για οικονομικό πόλεμο (Hackenbroich, 2022). Η ΕΕ πρέπει να προετοιμαστεί για έναν μακροχρόνιο οικονομικό πόλεμο, καθώς η Ρωσία θα αποτελέσει απειλή για διακοπές ενέργειας, κυβερνοεπιθέσεις και κατασχέσεις ευρωπαϊκών περιουσιακών στοιχείων για τα επόμενα χρόνια. Επιπρόσθετα, η Κίνα θα μπορούσε να αρχίσει να πιέζει τις ευρωπαϊκές εταιρείες σε γκρίζες ζώνες (μέσω μέτρων όπως τα άτυπα μποϊκοτάζ), καθώς έχει θέσει σε εφαρμογή μια σειρά από νόμους «συμπίεσης» που απαγορεύουν τη συμμόρφωση με τις κυρώσεις. Η Ρωσία ως αντίποινα όπου πλήττουν περισσότερο την ΕΕ, θα επιχειρήσει να αποκόψει τις χώρες που εξαρτώνται περισσότερο από το ρωσικό φυσικό αέριο, εφαρμόζοντας τη στρατηγική «διαίρει και βασίλευε»²¹⁵. Επομένως, η ΕΕ θα πρέπει να ενισχύσει εκείνα τα μέλη που είναι πιο ευάλωτα στο ρωσικό εκβιασμό και ενδεχομένως να επανεξετάσει τη δομή των Ευρωπαϊκών αγορών ενέργειας (Hackenbroich, 2022).

Η ΕΕ έχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην οικονομική της σχέση με τη Ρωσία, τη διαφορά μεγέθους (η οικονομία της ΕΕ είναι δέκα φορές μεγαλύτερη από αυτή της Ρωσίας) και τη διαφορετική έκθεση στο διεθνές εμπόριο. Η Ρωσία βασίζεται στις ευρωπαϊκές αγορές

²¹⁵ Η Ευρώπη εισάγει το 40% του φυσικού της αερίου από τη Ρωσία και πολλά κράτη έχουν σημαντική εμπορική και επενδυτική έκθεση στις ρωσικές αγορές. Εξίσου σημαντικό, αυτοί οι ενεργειακοί και οικονομικοί δεσμοί δεν επηρεάζουν εξίσου όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Το Κρεμλίνο αναμφίβολα θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί αυτές τις διαφορές για να σπείρει διχόνοια στην απάντηση της ΕΕ στην εισβολή. Εάν η Ρωσία μπορέσει να χρησιμοποιήσει την ενεργειακή της μόχλευση για να πείσει (ως υπόθεση) τη Γερμανία ή την Ιταλία να αρνηθούν την υποστήριξη για τις πιο σκληρές κυρώσεις, θα μπορούσε να δώσει στη Μόσχα έναν τρόπο να αντξει τις οικονομικές συνέπειες της εισβολής της (Poitiers et al., 2022).

για περισσότερες από τις μισές εξαγωγές της, καμία χώρα της ΕΕ δεν στέλνει περισσότερο από το 20% των εξαγωγών της στη Ρωσία, ενώ η ΕΕ στέλνει μόνο το 5% των εξαγωγών της στη Ρωσία. Η Ρωσία έχει ενσωματωθεί ελάχιστα στην παγκόσμια οικονομία και παρά την αυξανόμενη προσέγγιση μεταξύ Κίνας και Ρωσίας, θα δυσκολευόταν να αντικαταστήσει τα χαμένα έσοδα από τις εξαγωγές της ΕΕ με έσοδα από τις κινεζικές αγορές και οποιεσδήποτε πιθανές ρωσικές αντικυρώσεις που στοχεύουν τις εισαγωγές της ΕΕ θα έχουν επομένως μόνο οριακά αποτελέσματα²¹⁶.

Ενώ η ρωσική οικονομία αισθάνεται αναμφίβολα πλήγμα από τις κυρώσεις, το άμεσο αποτέλεσμα είναι πολύ μικρότερο από ότι είχε αρχικά προβλεφθεί (Hilgenstock and Ribakova, 2022a), παρόλο που είναι δύσκολο να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος των κυρώσεων στη ρωσική οικονομία, επειδή η Ρωσία μπλόκαρε την πρόσβαση του κοινού στις οικονομικές στατιστικές (Starostina, 2022). Σύμφωνα με (Demertzis et al., 2022) τα ρωσικά²¹⁷ δημοσιονομικά έσοδα δεν έχουν υποστεί κυρώσεις αρκετά ώστε να μειώσουν τη διάρκεια αυτού του πολέμου διότι η στρατηγική «Fortress Russia»²¹⁸ και η αποτελεσματική διαχείριση από την Τράπεζα της Ρωσίας απέτρεψαν τη χρηματοπιστωτική αστάθεια και προστάτευσαν την πραγματική οικονομία, αλλά αυτή η εικόνα της οικονομικής ανασχεσης πλησιάζει στο τέλος της. Τα δημοσιονομικά έσοδα της Ρωσίας αρχίζουν τώρα να δέχονται πλήγμα (Οκτώβριος 2022) και δεδομένου του εύρους των κυρώσεων, η οικονομία θα πληγεί μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα, καθώς η οικειοθελώς αποχώρηση μεγάλου αριθμού δυτικών επιχειρήσεων (λεγόμενες «αυτοκυρώσεις»²¹⁹, λόγω της πίεσης της κοινής γνώμης), η ενδεχόμενη ενεργειακή αποσύνδεση από την ΕΕ και η αδυναμία της Ρωσίας να βρει ίσες εναλλακτικές λύσεις θα βλάψει σοβαρά τη ρωσική οικονομία. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ρωσίας έχει βελτιωθεί σημαντικά το 2022, καθώς το πλεόνασμα για το διάστημα Ιανουάριου -

²¹⁶ Αν και η Βουλγαρία, η Εσθονία και η Λιθουανία είναι περισσότερο εκτεθειμένες σε εμπορικούς κλυδωνισμούς, οι εξαγωγές τους στη Ρωσία αντιστοιχούν μόνο στο 3%, 3% και 6% του ΑΕΠ τους αντίστοιχα. Η Ρωσία είναι ακόμη λιγότερο σημαντική για μεγάλες οικονομίες όπως αυτές της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ιταλίας, αντιπροσωπεύοντας μεταξύ 1% και 2% των συνολικών εξαγωγών τους (Batmanghelidj & Moret, 2022).

²¹⁷ Στη μελέτη γίνεται αξιολόγηση τόσο στον άμεσο οικονομικό αντίκτυπο όσο και στον πιθανό μακροπρόθεσμο αντίκτυπο των κυρώσεων στη ρωσική οικονομία (Demertzis et al., 2022).

²¹⁸ Η στρατηγική Fortress Russia περιγράφει τις προσπάθειες των ρωσικών αρχών από τότε που επιβλήθηκαν για πρώτη φορά κυρώσεις μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014, για να απομονωθεί η οικονομία της χώρας από πιθανά πρόσθετα μέτρα (Hilgenstock & Rivakova, 2020b).

²¹⁹ Οι έλεγχοι των εξαγωγών και οι αυτοκυρώσεις από ξένες εταιρείες θα μειώσουν περαιτέρω την ήδη πενιχρή δυνητική ανάπτυξη της Ρωσίας (Dabrowski & Collin, 2019). Πολλές δυτικές τράπεζες και ασφαλιστές μετακόμισαν για να πουλήσουν τις τοπικές τους δραστηριότητες, συχνά σε τιμές πώλησης, ή απλώς να τις καταργήσουν. Άλλες εταιρείες συνεχίζουν να λειτουργούν υπό τοπική διαχείριση και χωρίς πρόσβαση σε κεφάλαια. Οι αρχές στη δυτική Ευρώπη κατέλαβαν και έκλεισαν τις δραστηριότητες των ρωσικών εταιρειών σε όλη την ήπειρο (EIU, 2022, 20).

Σεπτέμβριου 2022 ήταν 198,4 δις δολάρια (περίπου 120 δις δολάρια υψηλότερο από την ίδια περίοδο το 2021) και οφείλεται στις υψηλές τιμές για μεγάλες ρωσικές εξαγωγές και στις χαμηλότερες εισαγωγές από την έναρξη του πολέμου (Darvas and Martins, 2022).

Επίσης, το ισχυρό ρούβλι δεν αποτελεί ένδειξη της αναποτελεσματικότητας των κυρώσεων, παρόλο που η ισχύς του ρωσικού νομίσματος οδήγησε ορισμένους στο συμπέρασμα ότι η συνολική μακροοικονομική κατάσταση είναι ισχυρή (Lichfield, 2022), που δεν είναι σωστό (Guriev, 2022), καθώς η τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία (περίπου 60 ρούβλια ανά δολάριο) δεν αποτελεί αντανάκλαση της αξίας των θεμελιωδών μεγεθών της ρωσικής οικονομίας²²⁰ αλλά αντίθετα απόδειξη (περιορισμοί στην πρόσβαση σε ξένο νόμισμα και στους ελέγχους κεφαλαίων) ότι οι οικονομικές κυρώσεις απομονώνουν το ρούβλι διεθνώς (Demertzis et al., 2022, 10). Οι κυρώσεις, σύμφωνα με Coface²²¹, ασκούν σημαντική πίεση στο ρωσικό ρούβλι και θα οδηγήσουν σε άνοδο του πληθωρισμού των τιμών καταναλωτή, ενώ οι δημόσιες επενδύσεις αναμένεται να τεθούν σε αναμονή. Επιπρόσθετα, η περιορισμένη πρόσβαση στον βιομηχανικό τομέα σε δυτικούς ημιαγωγούς, υπολογιστές, τηλεπικοινωνίες, αυτοματισμούς και εξοπλισμό ασφάλειας πληροφοριών θα είναι επιβλαβής, δεδομένης της σημασίας τέτοιων εισροών στους ρωσικούς τομείς εξόρυξης και μεταποίησης.

Παρά τα σχετικά ισχυρά δημόσια οικονομικά μεγέθη της Ρωσίας, αυτά δεν θα επαρκούν για να διασώσουν την οικονομία, καθώς το πάγωμα στα συναλλαγματικά αποθέματα που επιβλήθηκε αμέσως από τις δυτικές χώρες θεματοφύλακες, αποτρέπει τη ρωσική Κεντρική

²²⁰ Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία μειώνει την εξάρτησή της από το δολάριο ΗΠΑ υπέρ του ευρώ. Ως αποτέλεσμα, στα μέσα του 2021, τα αποθεματικά σε δολάρια ΗΠΑ αντιστοιχούσαν στο 16% του συνόλου, 32% ευρώ, 7% GBP, ενώ το γιουάν (CNY) ήταν στο 13%. Τα αποθέματα χρυσού αντιπροσώπευαν το 22%. Προκειμένου να αντισταθμιστεί ο αντίκτυπος των κυρώσεων, έχουν εφαρμοστεί μέτρα ελέγχου κεφαλαίων με απαγόρευση των μεταφορών σε συνάλλαγμα, συμπεριλαμβανομένης της εξυπηρέτησης δανείων σε συνάλλαγμα εκτός της χώρας. Οι Ρώσοι εξαγωγείς υποχρεούνται επίσης να πουλήσουν το 80% των εσόδων τους σε ξένο νόμισμα. Επιπλέον, η Τράπεζα της Ρωσίας απαγόρευσε τις πληρωμές τοκομεριδίων για ξένους επενδυτές που κατέχουν κρατικό χρέος σε ρούβλια, ενώ οι ρωσικές εταιρείες απαγορεύεται επίσης να πληρώνουν μερίσματα στους μετόχους τους στο εξωτερικό. Αυτό έρχεται πέρα από την προσωρινή απαγόρευση πώλησης ρωσικών περιουσιακών στοιχείων από ξένους επενδυτές για τη μείωση της εκροής χρημάτων από τη χώρα. Επιπλέον, η ρωσική κυβέρνηση διέταξε το υπουργείο Οικονομικών να δαπανήσει 1 τρις ρούβλια (10,3 δις δολάρια ΗΠΑ) από το Εθνικό Ταμείο Πλούτου για την αγορά μετοχών σε ρωσικές εταιρείες (Coface, 2022d).

²²¹ Το υψηλότερο επίπεδο πληθωρισμού θα διαβρώσει την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών της Ρωσίας, με αποτέλεσμα την πραγματική μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, τον παραδοσιακό μοχλό ανάπτυξης (50% του ΑΕΠ). Παρόλο που η ρωσική κεντρική τράπεζα στις 28 Φεβρουαρίου 2022 με μια έκτακτη κίνηση, αύξησε ήδη το βασικό της επιτόκιο στο 20% (από ένα ήδη σχετικά υψηλό επίπεδο του 9,5%), το υψηλότερο κόστος χρηματοδότησης και η επιδείνωση του κλίματος όμως θα προστεθούν στον πληθωρισμό και θα περιορίσουν τις δαπάνες των νοικοκυριών και τις επιχειρηματικές επενδύσεις (Coface, 2022d).

Τράπεζα από την ανάπτυξη²²² τους και μειώνει την αποτελεσματικότητα της ρωσικής αντίδρασης για τον περιορισμό της επιδείνωσης του οικονομικού κλίματος. Σύμφωνα με (CRS, 2022, 43) ο αντίκτυπος των περιορισμών στο εμπόριο και τις επενδύσεις στο ρωσικό κρατικό χρέος επηρεάζεται από δύο παράγοντες:

- Οι κυρώσεις περιορίζουν συγκεκριμένα την αρχική πώληση ενός ρωσικού ομολόγου, ενώ επιτρέπουν όλες τις επόμενες συναλλαγές κατά τη διάρκεια του ομολόγου έως τη λήξη, η οποία μπορεί να υπερβαίνει και τα 10 έτη. Αυτό σημαίνει ότι ο περιορισμός κατά των επενδυτών από τις ΗΠΑ που κατέχουν ρωσικά ομόλογα υφίστανται για ένα σχετικά μικρό μέρος της διάρκειας ζωής του ομολόγου.
- Η ρωσική κυβέρνηση έχει ισχυρά δημόσια οικονομικά και γενικά δεν βασίζεται σε διεθνείς επενδυτές για τη χρηματοδότηση του προϋπολογισμού της, καθώς έχει χαμηλά επίπεδα χρέους, ενώ διαθέτει μεγάλα αποθεματικά και μεγάλη εγχώρια αγορά για ρωσικά ομόλογα²²³.

Σύμφωνα με το δείκτη²²⁴ κατάταξης επιχειρηματικού περιβάλλοντος (BERs) της EIU για το τέταρτο τρίμηνο του 2022 σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019, η Ρωσία κατατάσσεται στις χώρες με τις με μεγαλύτερες απώλειες καθώς υποχώρησε κατά 10 θέσεις, ενώ αναφέρεται ότι το ρωσικό επιχειρηματικό περιβάλλον έχει υποστεί ανεπανόρθωτη ζημιά, ως αποτέλεσμα των σαρωτικών δυτικών κυρώσεων και της αποχώρησης από τη χώρα εκατοντάδων δυτικών τραπεζών και επιχειρήσεων. Μετά από μια μεγάλη ύφεση το 2022, αναμένεται από τη Ρωσία να επιδιώξει να οικοδομήσει δεσμούς με την Κίνα τα επόμενα χρόνια, αλλά οι ευκαιρίες της αγοράς θα παραμείνουν περιορισμένες και οι διασυνοριακές συναλλαγές θα περιορίζονται σοβαρά από κυρώσεις. Τα εμπορικά περιοριστικά μέτρα επιβάλλουν μεγαλύτερες απώλειες ευημερίας στη Ρωσία από ότι στις χώρες που επιβάλλουν τις κυρώσεις (Borin et al., 2022).

²²² Τα έσοδα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο παραμένουν σημαντική πηγή εσόδων για τη Ρωσία. Το μερίδιό τους αντιπροσώπευε το 36% των συνολικών εσόδων του περασμένου έτους, ενώ το αργό πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τα υποπροϊόντα τους αποτελούσαν το 49% των συνολικών εξαγωγών της Ρωσίας. Σε σύγκριση με τις περισσότερες άλλες πλούσιες σε ορυκτά αναδυόμενες χώρες, η Ρωσία έχει δημιουργήσει σχετικά ισχυρά οικονομικά μεγέθη, με χαμηλό επίπεδο δημόσιου εξωτερικού χρέους, το πλεόνασμα του τρέχοντος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της και τη συσσώρευση δίκαιου μεριδίου των εσόδων της από ορυκτά στο Εθνικό Ταμείο Πρόνοιας, καθώς και σημαντικά συναλλαγματικά αποθέματα (περίπου 640 δις δολάρια ΗΠΑ) (Coface, 2022d).

²²³ Τον Απρίλιο του 2021 οι επενδυτές κατείχαν περίπου το 7% των εκκρεμών ρωσικών κρατικών ομολόγων σε ρούβλια (Goodman et al., 2021).

²²⁴ Ο δείκτης EIU's business environment rankings (BERs) μετρά την ελκυστικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε 82 χώρες σε τριμηνιαία βάση, χρησιμοποιώντας ένα τυπικό αναλυτικό πλαίσιο με 91 επιμέρους δείκτες. Απεικονίζουν τον αντίκτυπο της πανδημίας το 2020, την ασύμμετρη ανάκαμψη το 2021 και τον πόλεμο στην Ουκρανία το 2022, καθώς και όλες τις αλλαγές πολιτικής που επιφέρει στο διεθνές περιβάλλον. Δύο μεγάλες τάσεις ξεχωρίζουν: α) η πολιτική της Κίνας για μηδενικό Covid βλάπτει το επιχειρηματικό της περιβάλλον και ενθαρρύνει τις εταιρείες να επιλέγουν εναλλακτικές αγορές, καθώς στην τελευταία κατάταξη η Κίνα έχει ξεπεραστεί από την Ινδία και την Ινδονησία. β) η ενεργειακή μετάβαση της Ευρώπης από την εξάρτηση από τη Ρωσία οδηγεί στην ανάπτυξη και τις επενδύσεις σε άλλους εξαγωγείς φυσικού αερίου, ιδίως στη Μέση Ανατολή. Available at: <https://www.eiu.com/n/singapore-retains-its-lead-in-business-environment-rankings/> (Accessed: 27 October 2022).

Εντούτοις, η επέκταση των μέτρων στον ενεργειακό τομέα φαίνεται να είναι αποτελεσματική για την επιβολή πρόσθετων επιπτώσεων στη Ρωσία, αλλά ενδέχεται να έχει μη αμελητέες επιπτώσεις σε ορισμένες χώρες που επιβάλλουν κυρώσεις βραχυπρόθεσμα, ιδίως σε περίπτωση πολύ περιορισμένης διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας. Επίσης, οι συντονισμένες πρωτοβουλίες μεταξύ των χωρών της ΕΕ που στοχεύουν στη διαφοροποίηση από τη ρωσική ενέργεια, ενδέχεται να μετριάσουν σημαντικά τις μη αμελητέες επιπτώσεις που θα είχε ένα εμπάργκο στα κράτη μέλη που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από ρωσικά ενεργειακά εμπορεύματα.

Το φυσικό αέριο έχει αναγνωριστεί εδώ και καιρό ως ο ισχυρότερος οικονομικός μοχλός της Ρωσίας στην Ευρώπη, και παραμένει έτσι παρά τις προσπάθειες της ΕΕ να μειώσει την εξάρτησή της από τις ρωσικές προμήθειες. Η ικανότητα της Ρωσίας να εκμεταλλευτεί αυτή την εξάρτηση θα μπορούσε να επιδεινωθεί από τις μεγάλες διαφορές²²⁵ μεταξύ των αναγκών των κρατών μελών (Batmanghelidj & Moret, 2022). Αυτό αποτελεί πλεονέκτημα για τη Ρωσία, καθώς οι χώρες της ΕΕ που είναι πιο εκτεθειμένες στο φυσικό αέριο ενδέχεται να είναι απρόθυμες να υποστηρίξουν ισχυρότερες κυρώσεις έναντι της Ρωσίας, καθώς ως αντίποινα θα μπορούσε να μειώσει ή να διακόψει τον εφοδιασμό τους με φυσικό αέριο. Αυτές οι ανησυχίες μπορεί να εξηγούν την αρχική αντίθεση της Γερμανίας και της Ιταλίας στην αναστολή της πρόσβασης της Ρωσίας στο παγκόσμιο διατραπεζικό σύστημα πληρωμών SWIFT.

Η ΕΕ και οι ΗΠΑ δεν πρέπει να υποτιμούν την πρόκληση της διατήρησης τέτοιων ευρείας βάσης κυρώσεων (Hackenbroich, 2022). Αν και η πολιτική υποστήριξη ήταν υψηλή αμέσως μετά τη ρωσική εισβολή, το πάγωμα περιουσιακών στοιχείων, ο μακροπρόθεσμος αποκλεισμός της Ρωσίας από το δυτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα και τυχόν αντίμετρα θα πλήξουν τελικά συγκεκριμένα συμφέροντα σε όλη την Ευρώπη. Πέρα από τον άμεσο οικονομικό αντίκτυπο στους καθημερινούς ευρωπαίους πολίτες, οι εταιρείες που εξάγουν στη Ρωσία θα πληγούν επίσης σημαντικά, όπως και οι τράπεζες με τη μεγαλύτερη έκθεση στις ρωσικές χρηματοπιστωτικές αγορές.

²²⁵ Το Βέλγιο, η Γαλλία και η Ολλανδία εισάγουν λιγότερο από το 10% του φυσικού τους αερίου από τη Ρωσία. Η Ισπανία και η Πορτογαλία δεν εισάγουν καμία ποσότητα. Η Γερμανία αντίθετα, βασίζεται στη Μόσχα για περίπου το ήμισυ των εισαγωγών φυσικού αερίου της και η Ιταλία περίπου το 40%. Για την Αυστρία, την Ουγγαρία, τη Σλοβενία και τη Σλοβακία το ποσοστό είναι περίπου 60% και για την Πολωνία 80%. Η Βουλγαρία βασίζεται στη Ρωσία για όλο το φυσικό της αέριο.

Βέβαια, ο Mulder (2022a) απεύθυνε προειδοποίηση στη Δύση για την υπερβολική τους εξάρτηση από τις κυρώσεις, παραπέμποντας²²⁶ σε μια επιστολή που έστειλε ο J. M. Keynes στην Κοινωνία των Εθνών το 1924, όπου και προειδοποιούσε ότι οι κυρώσεις «θα διατρέχουν πάντα τον κίνδυνο να μην είναι αποτελεσματικές και να μην ξεχωρίζουν εύκολα από τις πολεμικές πράξεις». Συναφώς, ο J. M. Keynes στο μνημειώδες έργο του «Οικονομικές συνέπειες της ειρήνης» το 1919, έχοντας αντιληφθεί κατά τις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη των Βερσαλλιών ότι με τη Γερμανία σε κατάσταση διαρκούς κρίσης, η ευρωπαϊκή οικονομία δεν θα ανακάμψει ποτέ, είχε προειδοποιήσει ότι «η απειλή του πληθωρισμού ... δεν είναι απλώς ένα προϊόν πολέμου, του οποίου η ειρήνη ξεκινά τη θεραπεία. Είναι ένα συνεχιζόμενο φαινόμενο του οποίου το τέλος δεν φαίνεται ακόμη» (Keynes, 1919).

Σημειώνεται ότι η μεγάλη κρίση του 1929 είχε ως συνέπεια την παλίνρροια του φασισμού στην Ευρώπη και το «αυγό του φιδιού επωάστηκε» εκεί που οι συνέπειες ήταν μεγαλύτερες και απαιτούσαν δυναμικές και «καθαρές λύσεις» (Ζουμπουλάκης, 2018, 36). Εντούτοις, σύμφωνα με δήλωση²²⁷ του Επιτρόπου McGuinness της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τα αποτελέσματα της πρώτης συνεδρίασης της συνάντησης υψηλού επιπέδου για την εφαρμογή

²²⁶ Συγκεκριμένα όπως αναφέρει: Σε μια αδημοσίευτη επιστολή του 1924 προς την Κοινωνία των Εθνών που βρήκα στα αρχεία της στη Γενεύη, ο Keynes προέτρεψε τους υποστηρικτές των κυρώσεων να επικεντρωθούν στην παροχή «θετικής βοήθειας στο τραυματισμένο μέρος σε σύγκριση με αντίποινα εναντίον του επιτιθέμενου». Πρότεινε να οργανωθεί υλικοτεχνική και οικονομική βοήθεια σε χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Αυτό ήταν, κατά την άποψή του, ένα καλύτερο εργαλείο σταθεροποίησης από τις τιμωρητικές οικονομικές κυρώσεις, οι οποίες «θα διέτρεχαν πάντα τον κίνδυνο ... από τις πολεμικές πράξεις» (Mulder, 2022a).

²²⁷ Συγκεκριμένα ανέφερε: «Οι κυρώσεις της ΕΕ κατά της Ρωσίας λειτουργούν. Σχεδόν 17,4 δις ευρώ περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν σε εισηγμένα πρόσωπα και οντότητες έχουν δεσμευτεί στις 21 Οκτωβρίου 2022 στην ΕΕ. Οι κυρώσεις είναι αποτελεσματικές στην υπονόμευση της ικανότητας της Ρωσίας να διατηρήσει την οικονομία της ενώ χρηματοδοτεί τον πόλεμό της εναντίον της Ουκρανίας - τα δημόσια οικονομικά της Ρωσίας έπεσαν στο κόκκινο αυτό το τρίμηνο, παρά τις πολύ υψηλές τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Οι απαγορεύσεις εξαγωγών και εισαγωγών σημαίνουν ότι ο ρωσικός στρατός δεν μπορεί να έχει πρόσβαση σε τσιπ για να διορθώσει το στρατιωτικό του υλικό, επειδή έχουν ξεμείνει από ημιαγωγούς. Πολλές ρωσικές βιομηχανίες φέρονται να δυσκολεύονται να επισκευάσουν εξοπλισμό και να διατηρήσουν την παραγωγή τους λόγω της έλλειψης τεχνολογίας και ανταλλακτικών. η Επιτροπή θα αναλάβει μια σειρά από ενέργειες: Θα οργανώσουμε μια δομημένη και συνολική ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών σχετικά με τη δημιουργία αποτελεσματικών και αποτελεσματικών εσωτερικών δομών – ιδίως βελτιωμένο εσωτερικό συντονισμό. Θα δημιουργήσουμε έναν νέο μηχανισμό που θα επιτρέπει στα κράτη μέλη να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και να ανταλλάσσουν πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο σχετικά με παρεκκλίσεις και εξουσιοδοτήσεις με διασυνοριακή διάσταση και οντότητες που ανήκουν και ελέγχονται από πρόσωπα που είναι εισηγμένα στον κατάλογο. Θα δημιουργηθεί μια ροή εργασιών για την παράκαμψη με μια Διάσκεψη Εμπειρογνομόνων και, τέλος, θα συνεχίσουμε διμερώς και με τις 27 εθνικές αρμόδιες αρχές (NCA). Οι κυρώσεις είναι εδώ για να μείνουν στο άμεσο μέλλον. Για να διασφαλίσουμε ότι θα εκπληρώσουμε πλήρως τους στόχους μας για τις κυρώσεις, χρειαζόμαστε οπωσδήποτε αυστηρή εφαρμογή και επιβολή σε ολόκληρη την ΕΕ» (EC, 2022b).

των κυρώσεων (24 Οκτωβρίου 2022), οι κυρώσεις²²⁸ της ΕΕ κατά της Ρωσίας λειτουργούν και είναι αποτελεσματικές έναντι της ρωσικής οικονομίας, θα παραμείνουν στο άμεσο μέλλον, η ΕΕ θα αναλάβει μια σειρά από ενέργειες προς καλύτερο συντονισμό και συνεργασία εφαρμογής τους, ενώ τόνισε την απαίτηση για αυστηρή εφαρμογή και επιβολή σε ολόκληρη την ΕΕ.

Περαιτέρω, σύμφωνα με Mulder (2022b), ο πόλεμος στην Ουκρανία το 2022 δεν είναι απλώς ένα μεγάλο γεωπολιτικό γεγονός αλλά και μια γεωοικονομική καμπή, διότι οι δυτικές κυρώσεις αποτελούν τα πιο σκληρά μέτρα που έχουν επιβληθεί ποτέ εναντίον ενός κράτους με το μέγεθος και την ισχύ της Ρωσίας, με συνέπεια η Δυτική οικονομική ανάσχεση της Ρωσίας για την απομόνωση μιας οικονομίας του G-20 να βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα πρόβλημα διαφορετικού είδους, καθώς θα μπορούσαν να αποτύχουν όχι λόγω της αδυναμίας τους αλλά λόγω της μεγάλης και απρόβλεπτης ισχύος τους και των επιπτώσεων πέραν της Ρωσίας. Συγκεκριμένα, προειδοποιεί για την περιορισμένη εμπειρία και αντίληψη του αντίκτυπου²²⁹ στην παγκόσμια οικονομία των επιπτώσεων των πρωτοφανών αυστηρών μέτρων εναντίον μιας μεγάλης και παγκοσμίως διασυνδεδεμένης οικονομίας, καθώς μέχρι τούδε οι κυρώσεις επιβάλλονταν εναντίον μικρότερων χωρών και με χαμηλό κόστος (Βενεζουέλα, Συρία, κλπ.).

Επιπρόσθετα, κάνοντας παραλληλισμό με τα διλήμματα των κυρώσεων²³⁰ της δεκαετίας του 1930, επισημαίνει ότι το πρόβλημα της διαχείρισης των επιπτώσεων των κυρώσεων είναι ακόμη μεγαλύτερο στην Ευρώπη και αυτό οφείλεται πέραν της ενεργειακής εξάρτησης, κυρίως στην ακατάλληλη δομή του υφιστάμενου οικονομικού μοντέλου της ΕΕ που βασίζεται στο εμπόριο, προϋποθέτει διεθνή ζήτηση για εξαγωγές, ενώ συμπιέζει τους μισθούς και την εγχώρια ζήτηση. Το τίμημα θα είναι υψηλό για την ΕΕ διότι χωρίς

²²⁸ Υπάρχουν περισσότερα από 30 αυτόνομα καθεστώτα κυρώσεων της ΕΕ και μεταφερόμενα από τον ΟΗΕ σε ισχύ παγκοσμίως, πχ.: Συρία, Ιράν, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Βενεζουέλα, Λιβύη, Ρωσία και Ουκρανία (αφορά περιοχές που δεν ελέγχονται από την κυβέρνηση), Βόρεια Κορέα, Τουρκία (περιοριστικά μέτρα ενόψει των μη εξουσιοδοτημένων γεωτρήσεων της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο). Επιπλέον, η ΕΕ έχει υιοθετήσει οριζόντια κυρώσεις που στοχεύουν: την τρομοκρατία, τις κυβερνοεπιθέσεις, τη διάδοση και τη χρήση χημικών όπλων. Πλήρη επισκόπηση σύμφωνα με χάρτη κυρώσεων της ΕΕ. Available at: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main> (Accessed: 27 October 2022).

²²⁹ Υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερα διαφορετικά είδη ευρύτερων επιπτώσεων: δευτερογενείς επιπτώσεις σε γειτονικές χώρες και αγορές, πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα μέσω της αποεπένδυσης του ιδιωτικού τομέα, επιπτώσεις κλιμάκωσης με τη μορφή ρωσικών αντίμετρων και συστημικές επιδράσεις στην παγκόσμια οικονομία. Ο συνδυασμός των δευτερογενών επιπτώσεων, με τις αρνητικές πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις, αλλά και τις επιπτώσεις της κλιμάκωσης σημαίνει ότι οι κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας θα έχουν αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία όσο λίγα προηγούμενα καθεστώτα κυρώσεων στην ιστορία. Συναφώς, οι δευτερογενείς επιπτώσεις έχουν ήδη προκαλέσει αναταραχή στις διεθνείς αγορές εμπορευμάτων (Mulder, 2022b).

²³⁰ Αναφέρεται στις οικονομικές κυρώσεις εναντίον αυταρχικών και αναθεωρητικών κρατών (της φασιστικής Ιταλίας, της ναζιστικής Γερμανίας, της αυτοκρατορικής Ιαπωνίας) προκειμένου να σταματήσει η επιθετικότητά τους, σημειώνοντας δε ότι η βιωσιμότητα των κυρώσεων και οι πιθανότητες επιτυχίας τους εξαρτώνται πάντα από την παγκόσμια οικονομική κατάσταση (Mulder, 2022b).

αντισταθμιστικές πολιτικές (Batmanghelidj, 2022), οι οικονομικές πολιτικές τύπου «laissez-faire» και ο δημοσιονομικός κατακερματισμός δεν θα είναι βιώσιμα μακροπρόθεσμα (Mulder, 2022b).

Δύο διακριτές αλλά συναφείς πτυχές έχουν σημασία για την αξιολόγηση της ευπάθειας στον πόλεμο: η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές από τη Ρωσία και την Ουκρανία και ο διαφορετικός αντίκτυπος σε μεμονωμένες χώρες. Το τελευταίο αναφέρεται στη σχετική σημασία των τομέων με τη μεγαλύτερη ένταση ενέργειας όσον αφορά την απασχόληση και την προστιθέμενη αξία (Celi et al., 2022). Οι κυρώσεις είναι πιο πιθανό να προκαλέσουν θετική αλλαγή συμπεριφοράς εάν έχουν ρεαλιστικό στόχο και δύνανται να στοχεύουν στον περιορισμό μιας χώρας όπως η Ρωσία, αλλά αυτός είναι ένας μεσοπρόθεσμος έως μακροπρόθεσμος στόχος. Εντούτοις, δημιουργούν στην περίπτωση της ΕΕ σημαντικά ενεργειακά διλλήματα, καθώς οι κυρώσεις είναι συχνά δύσκολο να αρθούν και δεν υπάρχει εύκολα η δυνατότητα για «*go back to business as usual*» σε περίπτωση αλλαγής της απόφασης. Δεδομένου ότι η ΕΕ δεν μπορεί ακόμη να αντικαταστήσει πλήρως τη ρωσική ενέργεια, ένα ξαφνικό εμπάργκο μπορεί να μην είναι ο καλύτερος τρόπος άσκησης ενεργειακής μόχλευσης Ρωσία. (Bianco, et al., 2022).

Όμως οι κυρώσεις δεν πλήττουν μόνο τη Ρωσία αλλά χτυπούν άμεσα και την οικονομία της ΕΕ μέσω του εφοδιασμού, του υψηλού πληθωρισμού, της χαμηλής καταναλωτικής εμπιστοσύνης αλλά και της οικονομικής ενίσχυσης που έχει ορίσει η ΕΕ για να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις. Από τον Σεπτέμβριο του 2021, ο IEA έχει καταγράψει περίπου 550 δις δολάρια σε κρατικές παρεμβάσεις, κυρίως στην Ευρώπη, προς προστασία των καταναλωτών από τις χειρότερες επιπτώσεις των αυξήσεων των τιμών. Η συζήτηση σύμφωνα με (Bianco, et al., 2022) θα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο στο εάν τιμωρώντας τη Ρωσία με ενεργειακή απαγόρευση, η ΕΕ θα μπορούσε να επιτύχει τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της, καθώς παρότι υφίστανται μια ξεκάθαρη ηθική και στρατηγική επιταγή να σταματήσει ο πόλεμος, το επίτευγμα κάθε άλλο παρά απλό είναι. Όπως επισημαίνει ο Hans Morgenthau στο *Politics Among Nations*: «*τα καλά κίνητρα παρέχουν βεβαιότητα ενάντια σε εσκεμμένα κακές πολιτικές, δεν εγγυώνται όμως την πολιτική επιτυχία των πολιτικών που εμπνέουν*». Οι αρνητικές επιπτώσεις των κυρώσεων, όπως ο υψηλότερος πληθωρισμός, η διάβρωση της αγοραστικής δύναμης, η απομόνωση της Ρωσίας και το αναμενόμενο ασθενέστερο καταναλωτικό κλίμα, που προστέθηκαν στην έλλειψη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, θα μπορούσαν να πυροδοτήσουν περαιτέρω κοινωνική δυσaráεσκεια και διαμαρτυρίες.

Το εμπόριο είναι ταυτόχρονα παράγοντας και απορροφητής οικονομικών κραδασμών, αλλά τα τελευταία χρόνια η προσοχή έχει επικεντρωθεί περισσότερο στο πρώτο παρά στο

δεύτερο. Η επανεκτίμηση των οικονομικών κινδύνων και των κινδύνων ασφάλειας που σχετίζονται με το εμπόριο σε πολλές χώρες οδήγησε σε μια σειρά μέτρων που στοχεύουν στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της εφοδιαστικής αλυσίδας, στην «επανασύσταση» και διαφοροποίηση των προμηθευτών και εκκλήσεις για ενημέρωση του ΠΟΕ για οργανωτικές συμφωνίες. Αυτό οδήγησε ορισμένους να αναρωτηθούν εάν φτάσαμε στην «κορυφή» της παγκοσμιοποίησης, καθώς η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μια επακριβώς καθορισμένη έννοια, αλλά ερμηνεύεται ευρέως ως η στενότερη ενοποίηση των οικονομιών, ιδίως μέσω του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων (WEO, 2022, 100).

Η παγκόσμια οικονομία έχει πληγεί σημαντικά από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, καθώς ο πόλεμος έχει ωθήσει σημαντικά τις τιμές της ενέργειας και των τροφίμων, επιδεινώνοντας τις πληθωριστικές πιέσεις σε μια εποχή που το κόστος ζωής ήδη αυξανόταν ταχέως σε όλο τον κόσμο. Το παγκόσμιο ΑΕΠ προβλέπεται να είναι τουλάχιστον 2,8 τρις δολάρια χαμηλότερα το 2023, ενώ οι μειώσεις του ενεργειακού εφοδιασμού από τη Ρωσία προς την ΕΕ αποδεικνύονται πολύ πιο ανατρεπτικές από τις προβλέψεις, καθώς θα μπορούσαν να μειώσουν την ανάπτυξη στις Ευρωπαϊκές οικονομίες το 2023 κατά περαιτέρω 1,25% σε σχέση με το βασικό επίπεδο και να αυξήσουν τον ευρωπαϊκό πληθωρισμό κατά πάνω από 1½ ποσοστιαία μονάδα, με την παγκόσμια ανάπτυξη να μειώνεται κατά 0,25% και τον παγκόσμιο πληθωρισμό να αυξάνεται πάνω από ½ ποσοστιαία μονάδα (OECD, 2022c). Η UNCTAD προβλέπει ότι η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη θα επιβραδυνθεί στο 2,5% το 2022 και θα πέσει στο 2,2% το 2023. Αναμένεται η ανάπτυξη στην Ευρώπη να είσαι αδύναμη έως πολύ αδύναμη, δεδομένης της κατάστασης στην ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένου του συνεχιζόμενου πολέμου στην Ουκρανία, του υψηλού πληθωρισμού και των απειλών για τον ενεργειακό εφοδιασμό ενόψει ενός δυνητικά εξαιρετικά απαιτητικού χειμώνα (EIB, 2022).

Γενικότερα, υφίστανται ένας ασυνήθιστος βαθμός αβεβαιότητας σχετικά με τις οικονομικές και χρηματοπιστωτικές εξελίξεις. Οι περισσότερες προβλέψεις για την οικονομική δραστηριότητα έχουν μειωθεί σημαντικά από την αρχή του έτους, με το ΔΝΤ να μειώνει τις προσδοκίες του για την παγκόσμια ανάπτυξη για το 2022 από 4,9% τον Οκτώβριο του 2021 σε 3,2% στην ενημέρωση του Οκτωβρίου 2022 (IMF, 2022b). Σύμφωνα με Tajoli (2022), οι βραχυπρόθεσμες οικονομικές συνέπειες της σύγκρουσης στην Ουκρανία και της οικονομικής διαίρεσης μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ είναι αρνητικές, αλλά διαχειρίσιμες για την ΕΕ και για τον υπόλοιπο κόσμο. Πιθανώς πιο σοβαρές είναι οι μεσοπρόθεσμες οικονομικές συνέπειες και οι επιπτώσεις στο παγκόσμιο εμπόριο, με μεταβαλλόμενες ισορροπίες και αυξανόμενη αβεβαιότητα και κινδύνους κατακερματισμού, ενώ ένα από τα μακροπρόθεσμα κόστη μπορεί

να είναι η απώλεια του οικονομικού δυναμικού της Ρωσίας και των πόρων για τις παγκόσμιες αγορές.

Η εστίαση στις συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία, σύμφωνα με (CEPR, 2022), βρίσκεται σε μια ποικιλία διαστάσεων που συνδέονται με όλους τους τομείς της οικονομίας. Καταρχάς, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις μεγάλες περιβαλλοντικές συνέπειες, όπως η επανεξέταση της ενεργειακής πολιτικής και η επιτάχυνση της μετάβασης προς την πράσινη ενέργεια. Αυτό συνδέεται επίσης με ζητήματα ανθεκτικότητας των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας ενόψει της από-παγκοσμιοποίησης που προκαλείται από τον πόλεμο, καθώς και με την παγκόσμια παραγωγή τροφίμων και τις αγορές που πλήττονται σκληρά από τις μάχες σε έναν σημαντικό κόμβο της παγκόσμιας παραγωγής σιτηρών. Δεύτερον, οι διεθνείς οικονομικές συνέπειες περιλαμβάνουν επίσης ζητήματα χρηματοπιστωτικής από-παγκοσμιοποίησης, προσφύγων και μετανάστευσης. Ένα τρίτο σύνολο συνεπειών του πολέμου έχει τις ρίζες του στην πολιτική και δημόσια οικονομία. Ειδικότερα, τα ζητήματα της ευρωπαϊκής ασφάλειας και ολοκλήρωσης βρίσκονται στην πρώτη γραμμή, όπως και ζητήματα που συνδέονται με τον αντίκτυπο των κυρώσεων και το δημοσιονομικό κόστος και τους συμβιβασμούς. Τέταρτον, οι μακροοικονομικές επιπτώσεις του πολέμου περιλαμβάνουν κραδασμούς στα αποθεματικά νομίσματα και στο διεθνές νομισματικό σύστημα, καθώς και ζητήματα πληθωρισμού και νομισματικής πολιτικής. Τέλος, οι επιπτώσεις του πολέμου στην εκπαίδευση, την υγεία και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο αξίζουν ιδιαίτερης έμφασης (CEPR, 2022).

Αν και ο πόλεμος στην Ουκρανία συνέβαλε σε αυτήν την κατάσταση, οι αγορές εμπορευμάτων βρίσκονται σε ταραχώδη κατάσταση εδώ και μια δεκαετία, με συνέπεια το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία να έρθει σε μια εποχή ήδη ιστορικά υψηλών τιμών στις διάφορες κατηγορίες εμπορευμάτων, και απλώς επιδείνωσε αυτές τις ανοδικές πιέσεις τιμών, προκαλώντας σημαντικό παγκόσμιο αντίκτυπο στις αγορές εμπορευμάτων λόγω του βασικού ρόλου που διαδραμάτισαν η Ρωσία και η Ουκρανία στον διεθνή εφοδιασμό τροφίμων, ορυκτών και ενέργειας (TDR, 2022, 62). Η ΕΕ και η Ρωσία έχουν στενές εμπορικές σχέσεις, αλλά οι αντίστοιχες θέσεις είναι πολύ ασύμμετρες, τόσο ως προς τη σχετική σημασία όσο και ως προς το είδος των ροών που ανταλλάσσονται (Tajoli, 2022).

Η ΕΕ θεωρείται ως σύνολο είναι μακράν ο κύριος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, έστω και αν η συνάφειά της μειώνεται, ενώ η Ρωσία αντιπροσωπεύει περίπου το 5% του συνολικού εμπορίου της ΕΕ και είναι ο πέμπτος εταίρος της. Μια ασυμμετρία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας υπάρχει όχι μόνο λαμβάνοντας υπόψη τις ακαθάριστες εμπορικές ροές, αλλά και λαμβάνοντας υπόψη το εμπόριο σε προστιθέμενη αξία και την αμοιβαία συμβολή στις παραγωγικές διαδικασίες. Η ΕΕ έχει εμπορικό έλλειμμα με τη Ρωσία όσον αφορά τα αγαθά, παρουσιάζει

όμως μεγάλο πλεόνασμα λαμβάνοντας υπόψη τις υπηρεσίες και αυτό υποδηλώνει ότι η οικονομική εξάρτηση της Ρωσίας από την ΕΕ, είναι υψηλότερη από την αντίστροφη εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία. Η αδυναμία σχετίζεται με την εξάρτηση της Ρωσίας από τις εξαγωγές καυσίμων, που παρά το μεγάλο της μέγεθος επέτρεψε στη χώρα να αναπτύξει μια «ολλανδική ασθένεια», επιφέροντας μεγάλη εξάρτηση από την εξωτερική ζήτηση και τις οικονομικές διακυμάνσεις (Tajoli, 2022).

Παρόλο που η ΕΕ δεν αντιμετωπίζει τον κίνδυνο, οι υψηλότερες τιμές της ενέργειας αυξάνουν επίσης την επισιτιστική ανασφάλεια σε πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες, με το μεγαλύτερο βάρος να πέφτει στα φτωχότερα νοικοκυριά όπου μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος δαπανάται για ενέργεια και τρόφιμα. Περίπου 75 εκατομμύρια άνθρωποι που απέκτησαν πρόσφατα πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια είναι πιθανό να χάσουν τη δυνατότητα να πληρώσουν γι' αυτήν, πράγμα που σημαίνει ότι για πρώτη φορά ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων παγκοσμίως χωρίς πρόσβαση σε ηλεκτρική ενέργεια άρχισε να αυξάνεται, ενώ σχεδόν 100 εκατομμύρια άνθρωποι μπορεί να αναγκαστούν να βασιστούν στα καυσόξυλα για το μαγείρεμα αντί για καθαρότερες, πιο υγιεινές λύσεις.

Η Ρωσία δεν είναι μόνο ο μεγαλύτερος εξαγωγέας φυσικού αερίου στον κόσμο, αλλά και ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγέας πετρελαίου, καθώς και κορυφαίος προμηθευτής αλουμινίου και νικελίου. Ομοίως, τόσο η Ρωσία όσο και η Ουκρανία είναι βασικοί παγκόσμιοι προμηθευτές διαφόρων σιτηρών, καθώς παρέχουν περίπου το 30% των παγκόσμιων εξαγωγών σιταριού, το 20% του καλαμποκιού και πάνω από το 50% του ηλιελαίου (UN, 2022b). Ίσως ακόμη πιο κρίσιμο, η Ρωσία και η γειτονική Λευκορωσία αντιπροσωπεύουν περίπου το 20% των παγκόσμιων εξαγωγών λιπασμάτων. Ένας συνδυασμός παραγόντων που προκλήθηκαν από τον πόλεμο, συμπεριλαμβανομένων των διαταραχών της παραγωγής, των διακοπών στις συγκοινωνιακές συνδέσεις, ιδιαίτερα το κλείσιμο των λιμανιών της Ουκρανίας στη Μαύρη Θάλασσα, όπως και η επιβολή κυρώσεων στη Λευκορωσία (πριν τον πόλεμο) και στη Ρωσία, έχουν θέσει έναν σοβαρούς περιορισμούς στη διεθνή προμήθεια αυτών των αγαθών.

Ένα αποτέλεσμα των σημερινών υψηλών τιμών ενέργειας είναι η τεράστια μεταφορά πλούτου από τους καταναλωτές προς τους παραγωγούς. Η ενεργειακή κρίση πυροδότησε πληθωριστικές πιέσεις και δημιούργησε έναν διαφαινόμενο κίνδυνο ύφεσης, καθώς και ένα τεράστιο απροσδόκητο κέρδος 2 τρις δολαρίων για τους παραγωγούς ορυκτών καυσίμων πάνω από το καθαρό τους εισόδημα το 2021. Παρόλο που η πρωτοβουλία για τα σιτηρά της Μαύρης Θάλασσας υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Εθνών είχε σημαντικό αντίκτυπο στη μείωση των

παγκόσμιων τιμών των τροφίμων²³¹, ωστόσο δεν έχει δοθεί επαρκής προσοχή στον ρόλο των κερδοσκόπων και των φρενών στοιχημάτων στα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης, στις ανταλλαγές εμπορευμάτων και στα χρηματιστήρια που διαπραγματεύονται.

Η υπερβολική κερδοσκοπία στις αγορές εμπορευμάτων πιθανότατα ενίσχυσε τις αυξήσεις των τιμών για τα σιτηρά που ακολούθησαν την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία (Russell, 2022). Το γερμανικό ερευνητικό ινστιτούτο ZEF (2022) διαπίστωσε ότι οι αυξήσεις τιμών σε σκληρό σιτάρι και καλαμπόκι, συνδέεται με την απότομη αύξηση στο 50% του μεριδίου που κατέχουν οι κερδοσκόποι από τις αρχές του 2022, ενώ το μερίδιο των κερδοσκόπων στα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης σίτου αγοράς (open interest) έχει αυξηθεί από 23% το Μάιο του 2018 σε 72% τον Απρίλιο του 2022 (Agarwal et al., 2022). Επίσης, μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες με σημαντική ισχύ στην αγορά φαίνεται να έχουν εκμεταλλευτεί αδικαιολόγητα το τρέχον πλαίσιο για να αυξήσουν τις προσαυξήσεις ώστε να ενισχύσουν τα κέρδη τους.

Ο συνεχιζόμενος πόλεμος στην Ουκρανία, ο επίμονα υψηλός πληθωρισμός, η αύξηση στα πραγματικά επιτόκια και η αυξημένη χρηματοπιστωτική αναταραχή θα μπορούσαν να ωθήσουν την παγκόσμια οικονομία σε βαθύτερη ύφεση, ακολουθούμενη από μακρά στασιμότητα, με μακροοικονομικές επιπλοκές σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες και σε ορισμένες αναπτυγμένες, κυρίως στην Ευρώπη όπου η ενεργειακή κρίση την πλήττει περισσότερο σε συνάρτηση με τον συνδυασμό νομισματικής ένωσης και δημοσιονομικής διάσπασης, μεγεθύνουν τα ασφάλιστρα κινδύνου που πληρώνουν ορισμένες κυβερνήσεις σε περιόδους κρίσης (Thompson, 2022). Διαταραχές στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού, ένοπλες συγκρούσεις σε βασικές περιοχές παραγωγής εμπορευμάτων, επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, αναταραχές στις χρηματιστηριακές αγορές και επιτάχυνση του πληθωρισμού υποδηλώνουν ομοιότητα με τον στασιμοπληθωρισμό της δεκαετίας του 1970

²³¹ Οι δύο συμφωνίες από πλευράς προσφοράς, η Πρωτοβουλία για τα σιτηρά της Μαύρης Θάλασσας για την απόσυρση σιτηρών από τα ουκρανικά λιμάνια με τη διαμεσολάβηση των Ηνωμένων Εθνών με τη Ρωσία, την Τουρκία και την Ουκρανία, όπως και το Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών για την προώθηση ρωσικών προϊόντων διατροφής και λιπασμάτων στις παγκόσμιες αγορές, κατάφεραν να αμβλύνουν τις ανοδικές πιέσεις στις τιμές αυτών των προϊόντων και οδήγησαν σε μια σειρά μειώσεων 5 μηνών στον Δείκτη Τιμών Τροφίμων του FAO (FSN, 2022).

(BIS, 2022; World Bank, 2022; Wolf, 2022). Παρά τις εκκλήσεις²³² για αυστηρή δημοσιονομική πολιτική για την αντιμετώπιση των ανησυχιών των επενδυτών με την εκκαθάριση των δημόσιων οικονομικών (WB, 2022b, 69), όπως η επιθετική νομισματική σύσφιξη των αρχών της δεκαετίας του 1980, η επανάληψη αυτής της προσέγγισης σήμερα θα μπορούσε να είναι εξίσου επιζήμια όπως και αποδείχθηκε τότε, ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες, όσον αφορά οικονομική ανάπτυξη, ανισότητα και φτώχεια (TDR, 2021).

Εάν η νομισματική σύσφιξη στις προηγμένες οικονομίες συνεχιστεί το επόμενο έτος, μια παγκόσμια ύφεση είναι πιθανή ακόμη και αν είναι πιο χαλαρή από τη δεκαετία του 1980, που θα είναι αναπόφευκτα επιζήμια για τον δυνητικό ρυθμό ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, επιφέροντας ένα επισφαλές και αβέβαιο οικονομικό παγκόσμιο μέλλον. Επιπλέον, την σημερινή εποχή υφίστανται σημαντικές διαφορές με τη δεκαετία του 1970 αναφορικά με τη χάραξη οικονομικής πολιτικής (TDR, 2022, 34-35):

- Έχει μειωθεί ο πληθωριστικός αντίκτυπος των υψηλότερων τιμών της ενέργειας, καθώς οι πρόσφατες αυξήσεις των τιμών των εμπορευμάτων σε πραγματικούς όρους ήταν μέχρι στιγμής μικρότερες από ό,τι στη δεκαετία του 1970, ενώ και η «energy intensity» του ΑΕΠ έχει μειωθεί σημαντικά σε σχέση τη δεκαετία του 1970.
- Το 1979-1980, ο παγκόσμιος ρυθμός πληθωρισμού (ένα ευρύτερο μέτρο) και ο παγκόσμιος δομικός πληθωρισμός (που αποκλείει τα ευμετάβλητα είδη όπως τα τρόφιμα και η ενέργεια) ήταν παρόμοια 15,2% και 15% αντίστοιχα, ενώ για το 2022 ο παγκόσμιος δομικός πληθωρισμός είναι 2,8% και ο παγκόσμιος ρυθμός πληθωρισμού είναι πολύ υψηλότερος στο 7,5%.
- Η αύξηση των ονομαστικών μισθών δεν συμβαδίζει με τον πληθωρισμό του δείκτη τιμών καταναλωτή (ΔΤΚ), αποκλείοντας ένα σπιράλ αύξησης μισθών-τιμών, καθώς οι

²³² Η κύρια γνωστική παρωπίδα που εμποδίζει την επαρκή κατανόηση των βασικών διδαγμάτων από προηγούμενες κρίσεις εξακολουθεί να είναι η ευρέως κοινή πεποίθηση και εμπιστοσύνη στη μοναδική ικανότητα της νομισματικής πολιτικής να μειώνει την αστάθεια της παραγωγής και να διασφαλίζει σταθερή και διαρκή ανάπτυξη στις οικονομίες της αγοράς με ουδέτερο τρόπο, χωρίς να επηρεάζεται η δυνητική αύξηση της παραγωγής της υπό εξέταση οικονομίας (Goodfriend, 2007; Blanchard, 2018). Σύμφωνα με τη Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (BIS, 2022, 26), «το νέο πληθωριστικό περιβάλλον έχει αλλάξει την ισορροπία των κινδύνων. Η σταδιακή αύξηση των επιτοκίων πολιτικής με ρυθμό που υπολείπεται των αυξήσεων του πληθωρισμού σημαίνει πτώση των πραγματικών επιτοκίων. Αυτό είναι δύσκολο να συμβιβαστεί με την ανάγκη διατήρησης των κινδύνων πληθωρισμού υπό έλεγχο. Δεδομένης της έκτασης της πληθωριστικής πίεσης που εξαπολύθηκε το περασμένο έτος, τα πραγματικά επιτόκια πολιτικής θα πρέπει να αυξηθούν σημαντικά προκειμένου να μετριαστεί η ζήτηση. Η καθυστέρηση της απαραίτητης προσαρμογής αυξάνει την πιθανότητα να απαιτηθούν ακόμη μεγαλύτερες και πιο δαπανηρές μελλοντικές αυξήσεις επιτοκίων, ιδιαίτερα εάν ο πληθωρισμός εδραιωθεί στη συμπεριφορά των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων και στις προσδοκίες για τον πληθωρισμό».

πραγματικοί μισθοί τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες παραμένουν στάσιμοι ή μειώνονται.

- Την τρέχουσα περίοδο υφίστανται σημαντικά υψηλότερα επίπεδα χρέους στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, με μεγάλο μέρος του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών να είναι βραχυπρόθεσμο και σε ξένο νόμισμα.
- Πολύ περισσότερες κεντρικές τράπεζες είναι ανεξάρτητες σήμερα από ό,τι στις αρχές της δεκαετίας του 1980, με σαφείς εντολές να δίνουν προτεραιότητα στη στόχευση για τον πληθωρισμό και να ακολουθούν «διαφανείς» κανόνες νομισματικής πολιτικής (WB, 2022c).
- Η συνεχής επέκταση του σκιώδους τραπεζικού «shadow banking» συστήματος εγκυμονεί κινδύνους συστημικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας τόσο στις προηγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς οι εμπορικές τράπεζες έγιναν σταδιακά λιγότερο σημαντικοί χρηματοοικονομικοί παράγοντες στα ενδιάμεσα έτη και ένα σύνολο μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αναδείχθηκαν ως πάροχοι²³³ πιστώσεων σε ένα χαλαρά ρυθμιζόμενο περιβάλλον αγοράς.

Η ΕΚΤ αναφέρει²³⁴ ότι η μέση ετήσια αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ αναμένεται να επιβραδυνθεί σημαντικά από 3,4% το 2022 σε 0,5% το 2023 και στη συνέχεια να ανακάμψει στο 1,9% το 2024 και στο 1,8% το 2025. Επίσης ο πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (HICP) προβλέπεται να είναι κατά μέσο όρο 8,4% το 2022, πριν μειωθεί σε 6,3% το 2023, σε 3,4% το 2024 και σε 2,3% το 2025. Επίσης, ο βασικός πληθωρισμός αναμένεται να υποχωρήσει στο μεσοπρόθεσμο στόχο της ΕΚΤ για πληθωρισμό 2% το δεύτερο εξάμηνο του 2025, ενώ ο πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ εξαιρουμένων της ενέργειας και των τροφίμων θα παραμείνει πάνω από το 2% σε όλο τον ορίζοντα. Ο Whinston (2008) περιγράφει στο «Lectures in Antitrust Economics» τις δύο προκλήσεις για ένα καρτέλ ή εταιρείες που επιδιώκουν να επιτύχουν μια

²³³ Η παγκόσμια σκιώδης τραπεζική έχει επεκταθεί σε μέγεθος, γεωγραφία και ποικιλομορφία, καθώς ο ρυθμός ανάπτυξης των τομέων της σκιώδους τραπεζικής ήταν ταχύτερος στις αναδυόμενες αγορές από ό,τι στις προηγμένες οικονομίες, ιδίως όσον αφορά την παροχή δανείων από μη τραπεζικές οντότητες που εξαρτώνται από βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση και ελέγχουν περιουσιακά στοιχεία 226,6 τρις δολαρίων (σε σύνολο 468,7 τρις δολαρίων) (FSB, 2021). Στις προηγμένες οικονομίες, η σκιώδης τραπεζική αντιπροσωπεύει, κατά μέσο όρο, το 56% του συνόλου των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων (έναντι 27% στις αναδυόμενες αγορές). Το μερίδιο των παγκόσμιων χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων που κατέχουν τα σκιώδη τραπεζικά ιδρύματα αυξήθηκε παγκοσμίως από 42% το 2008 σε σχεδόν 50% στο τέλος του 2019. Το μερίδιο των δανείων προς τις επιχειρήσεις που κατέχουν είναι σχεδόν ίσο με το μερίδιο που κατέχουν οι τράπεζες (Kelleher & Basil, 2022).

²³⁴ Όσον αφορά τις συνιστώσες του ΑΕΠ, ο ρυθμός αύξησης της πραγματικής κατανάλωσης των νοικοκυριών αναμένεται να μειωθεί σημαντικά το 2023 και να ανακάμψει σταδιακά το 2024-25. Το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα προβλέπεται να συρρικνωθεί το 2023, σε μεγάλο βαθμό λόγω του υψηλού πληθωρισμού και να ανακάμψει σταδιακά το 2024-25. Ο δείκτης αποταμίευσης των νοικοκυριών αναμένεται να μειωθεί κάτω από το επίπεδο πριν από την κρίση το 2023 και το 2024, πριν ανακάμψει ελαφρά το 2025. Περαιτέρω, Available at: https://www.ecb.europa.eu/pub/projections/html/ecb.projections202212_eurosystemstaff~6c1855c75b.en.html (Accessed: 22 December 2022).

ισορροπία υψηλότερης τιμής: το πρόβλημα των κινήτρων και το πρόβλημα συντονισμού, που αποτελούν όμως το «εξώφυλλο» του πληθωρισμού που επιλύει και τα δύο (Linger et al., 2022).

Στις προηγμένες οικονομίες, οι υψηλότερες τιμές και ο αυξανόμενος πληθωρισμός έχουν ήδη προωθήσει την ομαλοποίηση της νομισματικής πολιτικής. Το βασικό επιτόκιο των κεντρικών τραπεζών στον Καναδά και το Ηνωμένο Βασίλειο έχει αυξηθεί κατά σχεδόν 200 μονάδες βάσης από το 2021. Η ΕΚΤ άρχισε αργότερα, αυξάνοντας το βασικό της επιτόκιο για πρώτη φορά σε μια δεκαετία πάνω από κατά 50 μονάδες βάσης τον Ιούλιο του 2022, κατά 75 μονάδες βάσης τον Σεπτέμβριο και κατά 50 μονάδες βάσης το Δεκέμβριο²³⁵. Η Ιαπωνία αποτελεί μέχρι στιγμής εξαίρεση σε αυτήν την τάση σύσφιξης. Η νομισματική πολιτική ποικίλλει περισσότερο μεταξύ των αναδυόμενων αγορών και των αναπτυσσόμενων οικονομιών, αντανakλώντας τις διαφορετικές κυκλικές θέσεις τους. Η σύσφιξη της νομισματικής πολιτικής σε πολλές χώρες έρχεται σε μια εποχή που το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο, ιδιαίτερα για αυτό το σημείο του οικονομικού κύκλου, πράγμα που σημαίνει ότι οποιαδήποτε αλλαγή στα επιτόκια έχει μεγαλύτερη συσταλτική και δυνητικά αποσταθεροποιητική επίδραση στην οικονομία. Η έλλειψη συντονισμού της δημοσιονομικής πολιτικής στην Ευρώπη, συμβάλλει σε διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και ανεργίας μεταξύ των μελών της Ευρωζώνης και οι εθνικές αρχές έχουν την πλήρη ευθύνη της διαχείρισης του δημόσιου χρέους.

Σημαντικό όμως ρόλο στη σταθεροποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος, εκτός από τη δημοσιονομική πολιτική ασκεί και η νομισματική πολιτική (Τζιβινίκος, 2017). Ο συντονισμός της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής πιθανολογείται ότι μπορεί να προσφέρει περισσότερα οφέλη από την ξεχωριστή εφαρμογή κάθε μιας πολιτικής. Σημειώνεται ότι η ένταξη μιας χώρας στην Ευρωζώνη συνεπάγεται την απώλεια της νομισματικής πολιτικής της χώρας, η οποία περνά υπό τον έλεγχο της ΕΚΤ που ασκεί τη νομισματική πολιτική εφαρμόζοντας διάφορα συμβατικά (μεταβολή του επιτοκίου) και μη συμβατικά εργαλεία (παροχή έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα) προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Όμως λόγω δημοσιονομικών περιορισμών κάποιες χώρες είναι υποχρεωμένες να εφαρμόζουν προγράμματα δημοσιονομικής

²³⁵ Το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε να αυξήσει τα τρία βασικά επιτόκια της ΕΚΤ κατά 50 μονάδες βάσης. Αντίστοιχα, το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης και τα επιτόκια της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης και της διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων θα αυξηθούν σε 2,50%, 2,75% και 2,00% αντίστοιχα, με ισχύ από τις 21 Δεκεμβρίου 2022. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.mp221215~f3461d7b6e.en.html> (Accessed: 17 December 2022).

προσαρμογής, με αποτέλεσμα να εντείνονται οι πιέσεις σε βασικά μακροοικονομικά μεγέθη (Τζιβινίκος, 2017).

Ο Krugman (2005) χρησιμοποιώντας τη διαλεκτική μέθοδο του Hegel (θέση-αντίθεση-σύνθεση), επιχειρηματολογεί για τη σταθεροποίηση²³⁶ της οικονομίας πριν την επερχόμενη κρίση του 2007, υπενθυμίζοντας ότι το κράτος δεν έχει μόνο το ρόλο του απλού «νυχτοφύλακα» του Adams²³⁷, επισημαίνει ότι περιβάλλοντα που η νομισματική πολιτική καθίσταται αναποτελεσματική αποδεικνύονται πραγματικός κίνδυνος και όχι μύθος, προειδοποιεί για την πιθανότητα εμφάνισης απρόβλεπτων κρίσεων, σημειώνοντας για την επιτυχή αντιμετώπισή τους την αναγκαιότητα αλλαγής πλεύσης και διαμόρφωσης οικονομικής πολιτικής με ρεαλισμό και ευελιξία, γνώση της οικονομικής ιστορίας και αποφυγή δογματισμού. Παραθέτοντας κριτικά τους προνευστασμούς²³⁸ (σκαμπανεβάσματα) της συμβατικής σοφίας για τη δημοσιονομική πολιτική και κάνοντας μνεία στο βιβλίο (έκδοση 1948) «Economics» του Paul Samuelson, υπενθυμίζει τον κεντρικό ρόλο της κεϋνσιανής μακροοικονομικής που έκανε την οικονομική επιστήμη τόσο ριζοσπαστική²³⁹, και παρά την αμφισβήτηση ότι η εκτόπιση/παραγκωνισμός²⁴⁰ την έκανε αναποτελεσματική. Η ιστορία διδάσκει και οφείλουμε να μην την αγνοούμε²⁴¹, καθώς η οικονομική ιστορία διαθέτει περιόδους από παρατεταμένες οικονομικές υφέσεις (Krugman, 2005). Όμως κατά Galbraith,

²³⁶ Με τον όρο σταθεροποίηση εννοούμε δύο μερικότερους στόχους: την πλήρη απασχόληση των παραγωγικών μέσων (καταπολέμηση της ανεργίας) και τη διατήρηση σταθερού επιπέδου τιμών (καταπολέμηση του πληθωρισμού). Αυτοί θα πρέπει να ερμηνεύονται με κάποια ελαστικότητα και για αυτό μιλάμε για άμβλυνση και όχι εξάλειψη των κυκλικών διακυμάνσεων (Δαλαμάγκας, 2010, 40-41).

²³⁷ Πέρα από «government failures» έχουμε «market failures» και «εξωτερικότητες» (Δαλαμάγκας, 2010, σελ.13). Η λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς δημιουργεί συχνά φαινόμενα (όπως ανεργία, πληθωρισμός) και ο μηχανισμός της αγοράς δεν είναι σε θέση να εξασφαλίζει σε κάθε περίπτωση πλήρη απασχόληση των παραγωγικών μέσων και σταθερό επίπεδο τιμών (Δαλαμάγκας, 2010, 51).

²³⁸ Σύμφωνα με Leibovich, ο όρος «συμβατική σοφία» συχνά πιστώνεται στον οικονομολόγο John Kenneth Galbraith που τον χρησιμοποίησε στο βιβλίο του «The Affluent Society» (1958) για να περιγράψει οικονομικές ιδέες που είναι οικείες, προβλέψιμες και επομένως αποδεκτές από το ευρύ κοινό και να εξηγήσει τον υψηλό βαθμό αντίστασης σε νέες ιδέες αναφορικά με τα θεωρητικά οικονομικά (Leibovich, 2008).

²³⁹ Την ικανότητα των κυβερνήσεων να πολεμούν την ύφεση με βασικά εργαλεία τη φορολογία και τις δαπάνες, όταν η νομισματική πολιτική είναι αναποτελεσματική. Σημειώνει τον κομβικό ρόλο της δημοσιονομικής πολιτικής στην επίτευξη πλήρους απασχόλησης σε παρατεταμένη ύφεση και συνθήκες «παγίδας ρευστότητας», καθώς η καταπολέμηση με συνεχή αύξηση της ρευστότητας χρήματος (χαμηλό επιτόκιο) είναι αναποτελεσματική λόγω των προσδοκιών κέρδους (μακροπρόθεσμα) των επενδυτών και οδηγεί σε συσσώρευση αναξιοποίητων αποθεματικών στις τράπεζες. Συνεπώς, η κάμψη των ιδιωτικών επενδυτικών δαπανών μπορεί να αντισταθμιστεί από αυξήσεις των κρατικών δαπανών ή μειώσεις φόρων (Κόλλιας, 2020).

²⁴⁰ Το crowding-out effect, σχετίζεται με τον ανταγωνισμό του κράτους με τον ιδιωτικό τομέα και αναφέρεται στον εκτοπισμό/παραγκωνισμό της ιδιωτικής ζήτησης και επενδύσεων, λόγω της αύξησης των επιτοκίων δανεισμού αποθαρρύνονται οι ιδιωτικές επενδύσεις και μειώνεται η συνολική ρευστότητα (Δαλαμάγκας, 2010, 290).

²⁴¹ Η κρίση του 2007 κατέδειξε ότι οι μνήμες της Μεγάλης Ύφεσης ξεθώριαζαν, ξεχάστηκαν οι ατέλειες της αγοράς και αγνοήθηκε η πραγματικότητα ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές μπορεί να διακατέχονται από ανθρώπινο ανορθολογισμό και «ενστικτώδεις συμπεριφορές» (animal spirits) κατά Keynes, Akerlof και Shiller (Ζουμπουλάκης, 2020).

δεν υπάρχουν πιστωτικές καινοτομίες ικανές να αποσυνδέσουν τη χρηματο-οικονομική σφαίρα από τις διακυμάνσεις της πραγματικής οικονομίας γιατί κάθε χρηματοπιστωτικός νεωτερισμός προϋποθέτει τη δημιουργία ενός χρέους, που καλύπτεται από κάποιο περιουσιακό στοιχείο (Galbraith, 1993).

Ένας κεντρικός πυλώνας τόσο των κλασικών όσο και των κεϋνσιανών μοντέλων είναι ότι η πολιτική σταθεροποίησης αφορά τις διακυμάνσεις (γύρω από ένα δεδομένο μέσο όρο) και ότι ο εφικτός και επομένως σωστός στόχος της μακροοικονομικής πολιτικής είναι να έχει λιγότερη αστάθεια. Πάντα υφίστανται η ανησυχία ότι η χρηματοδότηση είναι πολύ σημαντική για να αφεθεί εξ ολοκλήρου στους χρηματοδότες ή ακόμη και στους οικονομικούς αξιωματούχους, καθώς η χρηματοπιστωτική σταθερότητα είναι πράγματι απαραίτητη προϋπόθεση για ικανοποιητικές οικονομικές επιδόσεις αλλά δεν είναι επαρκής, όπως μερικές φορές δεν αναγνωρίζουν όσοι επικεντρώνονται μόνο στα χρηματοοικονομικά (Summers, 2013).

Ο Krugman (2022) επισημαίνει τον μακροοικονομικό κίνδυνο που ελλοχεύει ο υψηλός πληθωρισμός και η νομισματική πολιτική σύσφιξης για την ΕΕ. Η Ρωσία αντέδρασε με ένα *de facto* εμπάργκο στις εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ευρώπη, που με τη σειρά του ανέβασε τα οικονομικά διακυβεύματα για την ΕΕ. Η Ευρώπη παρότι αντιμετωπίζει μεγάλο ενεργειακό έλλειμμα όμως επί του παρόντος έχει αποθηκευμένες ποσότητες φυσικού αερίου πάνω από τις κανονικές και με βάση τα μέτρα και τις εναλλακτικές πηγές ενέργειας, θα πρέπει να είναι σε θέση να περάσει τον χειμώνα χωρίς προβλήματα. Το πρόβλημα είναι οικονομικό και κυρίως κοινωνικό, καθώς οι δημοκρατίες αυτό που κάνουν πάντα όταν αντιμετωπίζουν τον πληθωρισμό εν καιρώ πολέμου: προσπαθούν να προστατεύσουν το κοινό από πολύ μεγάλες αυξήσεις τιμών και επίσης προσπαθούν να αποτρέψουν τα εξαιρετικά υψηλά κέρδη σε μια περίοδο δημόσιας δυσφορίας. Εντούτοις αυτού του είδους οι έλεγχοι εν καιρώ πολέμου θα έρθουν την ίδια στιγμή που η ΕΚΤ θα συσφίξει απότομα τη νομισματική πολιτική, με σημαντικό κίνδυνο να προκαλέσει ύφεση²⁴².

Σύμφωνα με (Reis, 2022) η οικονομική πολιτική απαιτεί πάντα μια πράξη εξισορρόπησης, αλλά ο στόχος της ΕΚΤ για την επίτευξη σταθερότητας τιμών κυριαρχείται από άλλους παράγοντες. Σημειώνει ότι εάν η ΕΚΤ αυξήσει τα επιτόκια πάρα πολύ και μεγάλο χρονικό διάστημα (ενώ θα αργεί να μειώσει τα επιτόκια εξίσου απότομα καθώς θα μειώνεται ο πληθωρισμός), μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στον δημοσιονομικό προϋπολογισμό,

²⁴² Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η Ευρώπη έχει ακόμα ισχυρά συνδικάτα και ορισμένα από αυτά θα είναι σε θέση να απαιτήσουν αυξήσεις μισθών για να αντισταθμίσουν το αυξανόμενο κόστος ζωής, ενώ το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι ένα σπирάλ μισθών-τιμών που θα ήταν σημαντικά δαπανηρή η εκτόνωσή του (Krugman, 2022).

το χρηματοπιστωτικό σύστημα ή τη πραγματική οικονομία της ΕΕ. Η αύξηση του πληθωρισμού στην ΕΕ οφείλεται στα κάτωθι (Reis, 2022): Το πρώτο είναι μια λανθασμένη διάγνωση της φύσης των διαταραχών σε μια περίοδο μεγάλης αβεβαιότητας που οδηγεί σε μια υπερβολικά μακρά περίοδο επεκτατικής πολιτικής. Το δεύτερο είναι η παραμέληση των δεδομένων προσδοκιών που οφείλεται στην ισχυρή πεποίθηση ότι οι προσδοκίες για τον πληθωρισμό ήταν σταθερά αγκυρωμένες και επομένως οι αυξήσεις του πληθωρισμού θα ήταν προσωρινές. Το τρίτο είναι η υπερβολική εξάρτηση από την αξιοπιστία που αποκτήθηκε στο παρελθόν, δημιουργώντας μια ψευδαίσθηση ότι υπάρχει υπερβολικό περιθώριο εστίασης στην ανάκαμψη της πραγματικής δραστηριότητας και η υποεκτίμηση του πληθωρισμού που προκύπτει. Το τέταρτο είναι μια αναθεώρηση της στρατηγικής που έκανε τις κεντρικές τράπεζες ανεκτικές στον υψηλότερο πληθωρισμό λόγω της τάσης πτώσης της απόδοσης των κρατικών ομολόγων, παρόλο που η απόδοση του ιδιωτικού κεφαλαίου παρέμεινε υψηλή.

Σύμφωνα με (ECON, 2022), η ΕΚΤ για τη σταθερότητα των τιμών ασκεί ενιαία νομισματική πολιτική στοχεύοντας το συνολικό ποσοστό πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ. Παρόλο που η νομισματική πολιτική δεν είναι προσανατολισμένη στην αντιμετώπιση της διασποράς του πληθωρισμού μεταξύ των κρατών μελών, οι μεγάλες διαφορές πληθωρισμού έχουν επιπτώσεις στη νομισματική πολιτική. Τη στιγμή της ακραίας αστάθειας και των υψηλών τιμών της ενέργειας, τα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν πολύ υψηλά επίπεδα διασποράς του μετρητικού και του βασικού πληθωρισμού, επηρεάζοντας τη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής. Σημαντικές διαφορές μπορούν επίσης να παρατηρηθούν στις προσδοκίες για τον πληθωρισμό και τη δυναμική των μισθών-τιμών, με όλους αυτούς τους παράγοντες να θέτουν περιορισμούς στην ΕΚΤ να εκπληρώσει αποτελεσματικά την εντολή της για τη σταθερότητα των τιμών. Όχι μόνο ο πληθωρισμός στη ζώνη του ευρώ επιταχύνθηκε σε ιστορικά επίπεδα το 2022, αλλά και η διασπορά του πληθωρισμού στα κράτη μέλη αυξήθηκε έντονα και οφείλεται στις τιμές της ενέργειας και των τροφίμων, ενώ οι διαφορές στον πυρήνα του πληθωρισμού δεν είναι ασυνήθιστα υψηλές, εκτός από τις χώρες της Βαλτικής.

Ενώ οι μεγάλες διαφορές στον πληθωρισμό μπορούν να οδηγήσουν σε ανεπιθύμητη απόκλιση στις αναπτυξιακές τροχιές, αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από την κοινή νομισματική πολιτική, η οποία θα πρέπει να επικεντρώνεται αυστηρά στη σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ στο σύνολό της. Επομένως, η ΕΚΤ πρέπει να διασφαλίσει τη σταθερότητα των τιμών για τη ζώνη του ευρώ στο σύνολό της, όχι για κάθε κράτος μέλος. Οι αποκλίνουσες τάσεις του πληθωρισμού πρέπει να ελέγχονται από τους εθνικούς φορείς χάραξης πολιτικής και τις δυνάμεις της αγοράς. Οι αποκλίσεις πληθωρισμού στο πλαίσιο μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής όμως μπορεί να είναι προβληματικές, καθώς η διασπορά των

ρυθμών πληθωρισμού εντός της ζώνης του ευρώ τείνει να αυξάνεται σε περιόδους πολύ ισχυρών αυξήσεων των τιμών της ενέργειας. Ένα μικρό μέρος αυτής της απόκλισης οφείλεται σε μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη και αποσκοπούν στον περιορισμό της αύξησης της τιμής της ενέργειας.

Η απάντηση στη νομισματική πολιτική μιας κεντρικής τράπεζας που στοχεύει τον πληθωρισμό σε δυσμενείς διαταραχές προσφοράς, εξαρτάται από τη φύση του σοκ (προκαλούμενη από τη ζήτηση ή την προσφορά, προσωρινή ή μόνιμη) και από την αξιοπιστία της δέσμευσης της κεντρικής τράπεζας στον στόχο για τον πληθωρισμό. Από την άποψη της νομισματικής πολιτικής, οι υψηλοί ρυθμοί πληθωρισμού μείωσαν το πραγματικό βραχυπρόθεσμο επιτόκιο σε ιστορικά χαμηλό έδαφος, για τα τρία μεγαλύτερα κράτη μέλη σε ένα εύρος μεταξύ -4,5% και -9%. Συνεπώς²⁴³ (ECON, 2022):

- Η απάντηση της νομισματικής πολιτικής σε ένα σοκ τιμών ενέργειας (δυσμενές σοκ προσφοράς) ποικίλλει, ανάλογα είτε με την έκταση των ονομαστικών δυσκαμψιών σε μια οικονομία είτε με τη συνάρτηση ζημιών της νομισματικής αρχής.
- Οι χώρες που είναι καθαροί εισαγωγείς πρώτων υλών θα αντιμετωπίσουν επιδείνωση των όρων εμπορίου τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μεταφορά πραγματικού εισοδήματος/πόρων στις χώρες εξαγωγής πρώτων υλών.

Οι προτάσεις για ανώτατα όρια τιμών παρουσιάζονται σε δύο εκφάνσεις: περιορισμός της τιμής των εισαγωγών φυσικού αερίου και περιορισμός στις τιμές χονδρικής εντός της ΕΕ. Επείγουσες παρεμβάσεις, όπως τα ανώτατα όρια των τιμών του φυσικού αερίου, κινδυνεύουν να επιδεινώσουν την κατάσταση, ειδικά εάν αναπτυχθούν σε ένα συνονθύλευμα ασυντόνιστων εθνικών πολιτικών. Η ΕΕ πρέπει να επιτύχει μια μεγάλη συμφωνία που θα βασίζεται στη δύναμή της ως οικονομικό μπλοκ και θα καθορίζει την πορεία της ενεργειακής πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ. Οι σημερινές επιλογές σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης της περιορισμένης προσφοράς θα διαμορφώσουν το μέλλον του ενεργειακού συστήματος της Ευρώπης (Zettelmeyer et al., 2022). Μια προσέγγιση είναι η μη πρέμβαση, εκτός από την παροχή οικονομικής υποστήριξης σε εταιρείες και νοικοκυριά μέχρι να χαλαρώσουν οι τιμές, αλλά αυτό μπορεί να είναι εξαιρετικά κοστοβόρο. Εάν οι κυβερνήσεις κάλυπταν πλήρως τις προβλεπόμενες αυξήσεις στο ενεργειακό κόστος, αυτό θα έφτανε εύκολα το 1 τρις ευρώ ή

²⁴³ Τρεις εργασίες εκπονήθηκαν από την επιτροπή νομισματικών εμπειρογνομόνων της επιτροπής ECON, που αναλύουν τη διασπορά του πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ και τις επιπτώσεις της πολιτικής που προκύπτουν από τις μεγάλες διαφορές πληθωρισμού. Αυτή η δημοσίευση παρέχεται από το Τμήμα Πολιτικής για τις Οικονομικές, Επιστημονικές Πολιτικές και Πολιτικές Ποιότητας Ζωής κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής Οικονομικών και Νομισματικών Θεμάτων (ECON) ενόψει του Νομισματικού Διαλόγου με τον Πρόεδρο της ΕΚΤ στις 28 Νοεμβρίου 2022 (ECON, 2022).

περίπου το 6% του ετήσιου ΑΕΠ της ΕΕ. Η μαζική κρατική στήριξη θα μπορούσε να καθυστερήσει την προσαρμογή σε μια νέα ισορροπία τιμών και να δημιουργήσει την ανάγκη για ακόμη μεγαλύτερη στήριξη. Ο αντίκτυπος της κρίσης στη μακροοικονομική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα θα μπορούσε να είναι καταστροφικός, λόγω του επιταχυνόμενου πληθωρισμού και θα μπορούσε να αναγκάσει την ΕΚΤ να συσφίξει ακόμη περισσότερο την πολιτική.

Υπήρχαν δύο ανταγωνιστικές ιδέες για το πώς η ΕΕ θα πρέπει να συνεχίσει με τη μόχλευση της ως αλληλεξαρτώμενη με τη Ρωσία, όπου η πρώτη ήταν η άμεση απαγόρευση για όλες τις εισαγωγές από Ρωσία και η δεύτερη που τελικά επελέγη, η σταδιακή κατάργηση, καθώς η επιβολή οικονομικού τιμήματος ως τρόπος καταναγκασμού λέγεται ότι έχει μικρότερο αποτέλεσμα από το προσδοκώμενο και συνεισφέρει τελικά σε άλλα επιμέρους κόστη (Brenton & Treeck, 2022). Από τότε που ξέσπασε ο πόλεμος τον Φεβρουάριο, η ΕΕ είχε δώσει στη Ρωσία 35 δισεκατομμύρια ευρώ ως πληρωμή για ενεργειακούς πόρους εντός του πρώτου μήνα, συνεχίζοντας να χρηματοδοτεί το ρωσικό καθεστώς ταυτόχρονα με επιβολή κυρώσεων στη ρωσική οικονομία καθιστώντας την κάπως παράδοξη (Lynch, et al., 2022). Η απάντηση της ΕΕ στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία διχάστηκε σε ό,τι αφορά την ενέργεια, η οποία μπορεί να δημιουργήσει προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ενότητα. Οι Martin & Weder di Mauro (2022) υποστηρίζουν ότι ένας προσωρινός δασμός εισαγωγής στο ρωσικό πετρέλαιο μαζί με ένα ανώτατο όριο τιμής στο ρωσικό φυσικό αέριο, θα ήταν μια αποτελεσματική και εφικτή επιλογή, ως οι καλύτερες απαντήσεις σε μια εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση. Ο εισαγωγικός δασμός θα προωθούσε την υποκατάσταση από εναλλακτικές πηγές, ενώ το ανώτατο όριο τιμών θα εξαλείψει την υψηλή αβεβαιότητα σχετικά με τις μελλοντικές αυξήσεις των τιμών.

Παγκοσμίως υφίστανται ένας σημαντικός ανασχηματισμός του διεθνούς εμπορίου, με αναπόφευκτες επιπτώσεις στη γεωπολιτική της ενέργειας. Το διεθνές εμπόριο ενέργειας υφίσταται έναν βαθύ αναπροσανατολισμό κατά τη δεκαετία του 2020, καθώς οι χώρες προσαρμόζονται στη ρήξη των ροών Ρωσίας-Ευρώπης, η οποία θεωρείται ότι είναι μόνιμη. Όλες οι ρωσικές ροές που εκτοπίστηκαν από την Ευρώπη, μειώνοντας τη ρωσική παραγωγή και την παγκόσμια προσφορά, δεν δύναται να βρει εναλλακτικές αγορές. Οι αγορές αργού πετρελαίου και προϊόντων, ειδικά ντίζελ, αντιμετωπίζουν μια ταραγμένη περίοδο καθώς οι απαγορεύσεις της ΕΕ στις ρωσικές εισαγωγές ήδη ξεκίνησαν, ενώ για το φυσικό αέριο απαιτείται περισσότερος χρόνος προσαρμογής. Η εστίαση προς τα ανατολικά για τις εξαγωγές αργού της Ρωσίας δημιουργεί διαμάχη για το μερίδιο αγοράς με τους εξαγωγείς πετρελαίου της Μέσης Ανατολής, οι οποίοι έχουν επενδύσει τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά στις σχέσεις

τους με βασικούς Ασιάτες καταναλωτές πετρελαίου. Η αναδιαμόρφωση των παγκόσμιων ροών φυσικού αερίου θα είναι μια πολύ πιο απαιτητική και χρονοβόρα διαδικασία.

Καθώς ο κόσμος αντιμετωπίζει αυτό το πρωτοφανές ενεργειακό σοκ και τις άλλες επικαλυπτόμενες κρίσεις, η πραγματική αιτία έγκειται στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και στη διμερή διάδραση κυρώσεων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, καθώς επέφερε σημαντική κρίση στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας, οδηγώντας σε αστάθεια των τιμών, σε ελλείψεις εφοδιασμού, ζητήματα ασφάλειας και οικονομική αβεβαιότητα. Σαφώς, τα παγκόσμια ενεργειακά προβλήματα δεν ξεκίνησαν με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, αλλά η επακόλουθη ενεργειακή κρίση δημιούργησε μια σειρά από σεισμικές αλλαγές στον ενεργειακό τομέα. Κάποιες αλλαγές θα είναι προσωρινές, κάποιες θα είναι μόνιμες, αλλά οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα αναδιαμορφώνουν τον τομέα της ενέργειας για πάντα (Thompson, 2022). Παρά την ισχυρή ανάκαμψη από την πανδημία και την πίεση στις εξασθενημένες αλυσίδες εφοδιασμού και την παραγωγική ικανότητα (αυτό που ο IEA αποκαλούσε «artificial tightness» στις αγορές, οι ρωσικές ενέργειες οδήγησαν σε πλήρη αναταραχή στις αγορές ενέργειας, προκαλώντας σοβαρή ζημιά στην παγκόσμια οικονομία.

Η βασική υποκείμενη ανισορροπία που είχε παρουσιαστεί μερικά χρόνια, σχετίζεται με τις μη επαρκείς επενδύσεις σε πηγές και τεχνολογίες καθαρής ενέργειας, επενδύσεις σε πηγές και υποδομές για πετρέλαιο και φυσικό αέριο, οι αγορές φυσικού αερίου αντιμετώπισαν επίσης τον «κίνδυνο μιας σκληρής προσγείωσης» (IEA, 2016) και σαφώς το συνεχιζόμενο υψηλό επίπεδο εξάρτησης της Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια που αποτελεί στρατηγική αδυναμία της ΕΕ (WEO, 2022, 35). Πολλοί παράγοντες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην αρχική αύξηση των τιμών το 2021, πριν από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, μεταξύ των οποίων είναι ταχύτητα της οικονομικής ανάκαμψης από την ύφεση που προκλήθηκε από την πανδημία, ο αντίκτυπος των καιρικών φαινομένων στη ζήτηση και οι επιλογές για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οι προγραμματισμένες και απρογραμμάτιστες διακοπές παροχής, η στάση των μεγάλων προμηθευτών²⁴⁴ και η υποκείμενη επενδυτική δυναμική στον ενεργειακό τομέα.

Η Ευρώπη είναι το κύριο θέατρο της ενεργειακής κρίσης, καθώς η Ρωσία επιδιώκει να κερδίσει πολιτική μόχλευση με την παρακράτηση των προμηθειών φυσικού αερίου και την έκθεση των καταναλωτών σε υψηλότερους λογαριασμούς ενέργειας και ελλείψεις εφοδιασμού

²⁴⁴ Το πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα ήταν η ρωσική Gazprom, η οποία μείωσε τις βραχυπρόθεσμες πωλήσεις της και δεν αναπλήρωσε τις δικές της εγκαταστάσεις αποθήκευσης στην Ευρώπη στα επίπεδα των προηγούμενων ετών ούτε αύξησε με άλλο τρόπο τη διαθεσιμότητα φυσικού αερίου. Αυτό ενίσχυσε την αντίδραση της αγοράς όταν το κρίνο έπληξε την Ευρώπη τον Δεκέμβριο του 2021 (WEO, 2022, 88).

κατά τη χειμερινή περίοδο θέρμανσης. Οι παραδόσεις φυσικού αερίου της Ρωσίας στην ΕΕ μέσω αγωγών μειώθηκαν κατά το ήμισυ τους πρώτους δέκα μήνες του 2022 σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2021, σημειώνοντας πτώση 60 (bcm). Για ολόκληρο το έτος, οι προμήθειες αγωγών της Ρωσίας αναμένεται να μειωθούν κατά περισσότερο 55%, πτώση 80 bcm, ασκώντας άνευ προηγουμένου πίεση τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και στην παγκόσμια αγορά φυσικού αερίου. Η ΕΕ έχει σταματήσει τις εισαγωγές άνθρακα από τη Ρωσία, πράγμα που σημαίνει ότι οι παραδόσεις άνθρακα από τον μεγαλύτερο εξωτερικό προμηθευτή της Ευρώπης μειώθηκαν στο μηδέν από τον Αύγουστο του 2022.

Οι περικοπές της παροχής φυσικού αερίου στην Ευρώπη και οι ευρωπαϊκές κυρώσεις στις εισαγωγές πετρελαίου και άνθρακα από τη Ρωσία, κόβουν μια από τις κύριες αρτηρίες του παγκόσμιου ενεργειακού εμπορίου. Όλα τα καύσιμα²⁴⁵ επηρεάζονται, αλλά οι αγορές φυσικού αερίου είναι στο επίκεντρο καθώς η Ρωσία αναζητά μόχλευση, εκθέτοντας τους καταναλωτές σε υψηλότερους λογαριασμούς ενέργειας και ελλείψεις εφοδιασμού. Αυτό αναμένεται να οδηγήσει σε μείωση της ρωσικής παραγωγής και σε βαθύ ανασχηματισμό των εμπορικών ροών σε όλο τον κόσμο. Οι βασικές αλλαγές στον διεθνή ενεργειακό τομέα που επέφερε η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, σύμφωνα με την έκθεση World Energy Outlook 2022 της IEA (WEO, 2022, 31) είναι οι υψηλότερες τιμές ενέργειας, η μεταβολή των εμπορικών ροών και οι ελλείψεις προσφοράς, αλλαγές ενεργειακής πολιτικής, οικονομικές επιπτώσεις από την ενεργειακή κρίση, επηρεάζοντας τις εκπομπές ενέργειας αλλά και παρέχοντας ώθηση προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

²⁴⁵ Οι τιμές για αγορές spot φυσικού αερίου έχουν φθάσει σε επίπεδα που δεν είχαν ξαναδεί, ξεπερνώντας τακτικά το ισοδύναμο των 250 USD για ένα βαρέλι πετρελαίου. Οι τιμές του άνθρακα έχουν επίσης φτάσει σε επίπεδα ρεκόρ, ενώ το πετρέλαιο αυξήθηκε πολύ πάνω από τα 100 USD ανά βαρέλι στα μέσα του 2022 πριν υποχωρήσει. Οι υψηλές τιμές του φυσικού αερίου και του άνθρακα ευθύνονται για το 90% της ανοδικής πίεσης στο κόστος ηλεκτρικής ενέργειας σε όλο τον κόσμο. Οι τιμές του φυσικού αερίου στην Dutch Title Transfer Facility (TTF) – κορυφαίο ευρωπαϊκό κόμβο φυσικού αερίου – ήταν κατά μέσο όρο πάνω από 130 EUR/MWh (40 USD/MMBtu) πριν ένα έτος μέχρι σήμερα, σχεδόν οκτώ φορές τον μέσο όρο 5 ετών μεταξύ 2016 και 2020 (IEA, 2022b, 4). Για να αντισταθμίσει τις ελλείψεις στον εφοδιασμό με ρωσικό αέριο, η Ευρώπη πρόκειται να εισάγει επιπλέον 50 δις κυβικά μέτρα (bcm) υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) το 2022 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Αυτό μετριάστηκε λόγω της χαμηλότερης ζήτησης από την Κίνα, όπου η χρήση φυσικού αερίου περιορίστηκε από τα lockdown και την υποτονική οικονομική ανάπτυξη, αλλά η υψηλότερη ευρωπαϊκή ζήτηση LNG έχει εκτρέψει το φυσικό αέριο μακριά από άλλους εισαγωγείς στην Ασία (WEO, 2022, 19).

Με τον βασικό ρόλο της Ρωσίας στον παγκόσμιο ενεργειακό εφοδιασμό, η πιο δραστική άνοδος των τιμών παρατηρήθηκε στα ενεργειακά εμπορεύματα²⁴⁶, τα οποία αυξήθηκαν κατά 25% τους δύο μήνες μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία. Η αγορά φυσικού αερίου υπήρξε ιδιαίτερα ευαίσθητη στον πόλεμο, δεδομένης της εξάρτησης πολλών ευρωπαϊκών χωρών από τις προμήθειες φυσικού αερίου από τη Ρωσία, δεδομένων των σταθερών συστημάτων διανομής (δηλαδή των αγωγών) που απαιτούνται για την παράδοση φυσικού αερίου, καθώς δεν είναι εύκολο να βρεθούν έτοιμα υποκατάστατα για αυτά τα ενεργειακά προϊόντα.

Στην ΕΕ η διαδικασία ιδιωτικοποίησης και η τιμολόγηση με βάση την αγορά καθυστέρησε καθώς το 2005, σχεδόν το 80% του φυσικού αερίου της πωλούνταν με βάση το πετρέλαιο, το 2018 το ποσοστό αυτό είχε μειωθεί σε περίπου 25% με το 5% του φυσικού αερίου να πωλείται σε τιμές spot ή hub (και οι ρυθμιζόμενες τιμές είχαν ουσιαστικά εξαφανιστεί) (Stern and Imrisovic, 2020). Όμως, παρότι το 2019 οι τιμές spot μειώθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω της μεγάλης προσφοράς LNG, επηρεάζοντας την τιμολόγηση του φυσικού αερίου από την Gazprom προς σημαντικό πλεονέκτημα των κρατών μελών της ΕΕ, στη συνέχεια ενόψει του χειμώνα του 2021-22 οι ασιατικές οικονομίες έσπευσαν για νέα μακροπρόθεσμα συμβόλαια εξασφαλίζοντας μεγαλύτερους όγκους εκ των προτέρων που στηρίζονται λιγότερο σε φορτία spot, με συνέπεια αυτό που αποτέλεσε μια καλή συμφωνία για την Ευρώπη το 2019 εξελίχθηκε δυσμενώς το 2021-22, πολύ πριν από τον πόλεμο στην Ουκρανία και παρά το γεγονός ότι η προμήθεια φυσικού αερίου που βασίζεται σε μακροπρόθεσμα συμβόλαια ήταν πλήρως εγγυημένη (Sharples, 2021).

Η απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου και η επιλογή της τιμολόγησης με βάση την αγορά, αντί να βασίζεται σε συμφωνίες με βάση το κόστος με τους παραγωγούς, έχει αποδειχθεί προβληματική για την Ευρώπη, καθώς οι τιμές spot φυσικού αερίου στην Ευρώπη εκτοξεύονται, με κύριους δικαιούχους τη Ρωσία και τις ΗΠΑ, η ΕΕ μόλις έγινε ο πρώτος παγκόσμιος εισαγωγέας LNG των ΗΠΑ, αλλά εξακολουθεί να μην μπορεί να αποφύγει την εξάρτηση από την προμήθεια της Gazprom (Celi et al., 2022).

²⁴⁶ Οι αρχικές κυρώσεις κατά της χώρας δεν στόχευαν τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου της Ρωσίας, ακριβώς από φόβο ταραχών στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Ωστόσο, η πιθανότητα διαταραχών στον ρωσικό εφοδιασμό καθώς και η αποφυγή του ρωσικού αργού από τους εμπόρους πετρελαίου λόγω των ανησυχιών για πιθανή παραβίαση των οικονομικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν στην οικονομία της Ρωσίας ανησύχησε τις αγορές πετρελαίου, ιδιαίτερα λόγω της στενής παγκόσμιας προσφοράς πετρελαίου. Η χαλάρωση των περιορισμών παραγωγής που εισήγαγαν τα μέλη του ΟΠΕΚ+, σύμφωνα με τη συμφωνία που επιτεύχθηκε τον Απρίλιο του 2020, παρά την ταχύτερη από την αναμενόμενη άνοδο της παγκόσμιας ζήτησης πετρελαίου, ασκούσε από τότε ήδη σημαντική ανοδική πίεση στις τιμές. Ως αποτέλεσμα, η τιμή του δείκτη αναφοράς του αργού πετρελαίου Brent αυξήθηκε ραγδαία από λίγο λιγότερο από 100 δολάρια την παραμονή του πολέμου, σε πάνω από 120 δολάρια μόλις δύο εβδομάδες αργότερα (TDR, 2022, 62).

ΓΡΑΦΗΜΑ 57: Μείωση επιπέδων ροής αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream προς την ΕΕ (mcm/d = million cubic metres per day).

Πηγή: IEA analysis based on (ENTSO-E, 2022)

Οι επιπτώσεις των υψηλότερων τιμών του φυσικού αερίου στην Ευρώπη έγιναν αισθητές σε όλο τον κόσμο. Μία από τις πιο άμεσες συνέπειες της περικοπής των παραδόσεων φυσικού αερίου από τη Ρωσία ήταν η απότομη αύξηση της ευρωπαϊκής ζήτησης για εισαγωγές LNG: τους πρώτους οκτώ μήνες του 2022, οι καθαρές εισαγωγές LNG στην Ευρώπη αυξήθηκαν κατά δύο τρίτα (κατά 45 δις κυβικά μέτρα [bcm]). Η Ρωσία μείωσε χαρακτηριστικά τα ήδη χαμηλά επίπεδα του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream προς την ΕΕ από τότε που εισέβαλε στην Ουκρανία, καθώς οι ημερήσιες ροές αγωγών από τη Ρωσία προς την ΕΕ μεταξύ Μαΐου και Οκτωβρίου 2022 μειώθηκαν κατά περίπου 80% (WEO, 2022, 86).

ΓΡΑΦΗΜΑ 58: Τιμές για αργό πετρέλαιο Brent, Urals και ντίζελ στη Βορειοδυτική Ευρώπη (Ιαν 2021-Σεπ 2022)

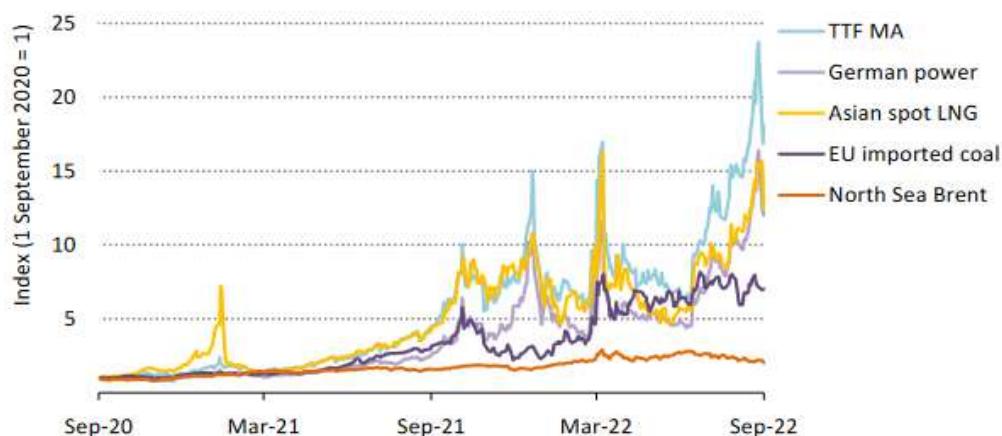

Πηγή: IEA analysis based on Argus Media (2022)

Οι ευρωπαϊκές τιμές φυσικού αερίου αυξήθηκαν κατά περισσότερο από τέσσερις φορές τον Απρίλιο του 2022 σε σύγκριση με τα επίπεδα του προηγούμενου έτους, σύμφωνα με (TDR,

2022, 65)²⁴⁷, και το κύμα ανατιμήσεων οφείλεται κυρίως στην απόφαση της Γερμανίας να διακόψει το έργο του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream-2 στη Βαλτική Θάλασσα, στη δέσμευση της ΕΕ να μειώσει τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου κατά τα δύο τρίτα μέχρι το τέλος του 2022 και την κατά διαστήματα διακοπή των ροών φυσικού αερίου στην Ευρώπη από τις Αρχές της Ρωσίας. Το υψηλό κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας με καύση φυσικού αερίου ήταν ο κύριος παράγοντας για την τεράστια άνοδο στις τιμές χονδρικής ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ, με τις τάσεις να υποβοηθούνται επίσης από τις υψηλότερες τιμές άνθρακα, πετρελαίου και CO₂, μειωμένη διαθεσιμότητα πυρηνικής ενέργειας και μια κακή χρονιά για την υδροηλεκτρική ενέργεια. Οι τιμές χονδρικής ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ τριπλασιάστηκαν το πρώτο εξάμηνο του 2022, πολύ πάνω από την αύξηση κατά 40% του βασικού μέσου κόστους παραγωγής (WEO, 2022, 37).

ΓΡΑΦΗΜΑ 59: Εξέλιξη σε επιλεγμένους δείκτες τιμών ενέργειας (Σεπ 2020-Σεπ 2022), (TTF MA = Title Transfer Facility month-ahead prices; LNG = liquefied natural gas; Brent = Brent crude oil benchmark).

Πηγή: IEA analysis based on Argus Media (2022); ICIS (2022); BNEF (2022).

Καθώς οι αγορές ενέργειας παραμένουν εξαιρετικά ευάλωτες, το σημερινό ενεργειακό σοκ αναδεικνύει την ευθραυστότητα και τη μη βιωσιμότητα πολλών πτυχών του υφιστάμενου ενεργειακού συστήματος, τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας και διαφοροποίησης, αλλά και τους ευρύτερους κινδύνους που αυτό εγκυμονεί για τις οικονομίες και την ευημερία (WEO, 2022, 19-41). Ο επερχόμενος χειμώνας στο βόρειο ημισφαίριο αναμένεται να είναι δύσκολος για τις αγορές φυσικού αερίου και μια δοκιμαστική περίοδος για την αλληλεγγύη της ΕΕ, ενώ ο χειμώνας του 2023-24 θα μπορούσε να είναι ακόμη πιο δυσκολότερος. Σημαντικές νέες προσθήκες στην προμήθεια LNG (κυρίως από τη Βόρεια Αμερική, το Κατάρ και την Αφρική)

²⁴⁷ Επιπλέον, δεδομένου ότι η δέσμευση της ΕΕ να μειώσει την εξάρτησή της από τις προμήθειες φυσικού αερίου της Ρωσίας εξαρτάται από την αύξηση των εισαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από άλλες χώρες, οι τιμές του LNG έχουν επίσης αυξημένες ανοδικές πιέσεις από το ξέσπασμα του πολέμου. Οι τιμές του LNG ήταν σχεδόν 30% υψηλότερες τον Ιούνιο σε σύγκριση με τον Ιανουάριο και υπερδιπλάσιες από το επίπεδο που είχε καταγραφεί ένα χρόνο νωρίτερα τον Ιούνιο του 2021.

επαρκούν μόνο γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 2020. Ο ανταγωνισμός για τα διαθέσιμα φορτία είναι έντονος στο μεταξύ, καθώς η ζήτηση για εισαγωγές από την Κίνα αυξάνεται ξανά.

Στις αρχές Νοεμβρίου, οι χώροι αποθήκευσης της ΕΕ ήταν σχεδόν πλήρεις κατά 95%, πολύ πάνω από τον στόχο του 80% της ΕΕ και ευθυγραμμισμένοι με το σχέδιο «10 σημείων του IEA για τη μείωση της εξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο»²⁴⁸. Η μελέτη του IEA²⁴⁹ προειδοποιεί ότι η διαδικασία πλήρωσης των ευρωπαϊκών χώρων αποθήκευσης φυσικού αερίου το 2022, επωφελήθηκε από βασικούς παράγοντες (συμπεριλαμβανομένων των ροών του ρωσικού αγωγού κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και των χαμηλότερων εισαγωγών LNG από την Κίνα), που ενδέχεται να μην επαναληφθούν το 2023. Η πλήρης διακοπή των προμηθειών φυσικού αερίου από τον ρωσικό αγωγό προς την ΕΕ, σε συνδυασμό με την επιστροφή των κινεζικών εισαγωγών LNG στα επίπεδα του 2021, θα οδηγούσε σε έλλειμμα 30 bcm φυσικού αερίου στην Ευρώπη το καλοκαίρι του 2023, περίοδο κατά την οποία ξαναγεμίζουν οι χώροι αποθήκευσης αερίου²⁵⁰.

Οι σημερινές υψηλές τιμές ενέργειας υπογραμμίζουν τα οφέλη της μεγαλύτερης ενεργειακής απόδοσης και προκαλούν αλλαγές συμπεριφοράς και τεχνολογίας σε ορισμένες χώρες για τη μείωση της χρήσης ενέργειας. Οι ανησυχίες σχετικά με τις τιμές των καυσίμων,

²⁴⁸ Η ΕΕ έχει πρόσβαση σε δυναμικότητα επαναεριοποίησης άνω των 200 bcm ετησίως, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας εισαγωγής φυσικού αερίου μέσω τερματικών σταθμών LNG του Ηνωμένου Βασιλείου. Ωστόσο, υπάρχει περιορισμένη ικανότητα διασύνδεσης σε ορισμένες περιοχές, ιδίως από την Ισπανία στη Γαλλία, γεγονός που περιορίζει τη χρήση της ισπανικής ικανότητας επαναεριοποίησης για εισαγωγές σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Περαιτέρω για «10-Point Plan» (IEA, 2022c).

²⁴⁹ Η Ουκρανία θα απαιτούσε τουλάχιστον 5 bcm εισαγωγές φυσικού αερίου από την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2023 για να αναπληρώσει τα επίπεδα αποθήκευσης στα 14 bcm μέχρι την έναρξη της περιόδου θέρμανσης 2023-2024. Επίσης, οι χαμηλότερες εισαγωγές LNG της Κίνας τους πρώτους δέκα μήνες του 2022 ήταν βασικός παράγοντας για τη μεγαλύτερη διαθεσιμότητα LNG στην Ευρώπη. Θα κάλυπτε πάνω από το 85% της αναμενόμενης αύξησης της παγκόσμιας προσφοράς LNG του επόμενου έτους και θα περιορίζε την ποσότητα LNG που διατίθεται στην ευρωπαϊκή αγορά. Η Κίνα έχει ακολουθήσει μια ισχυρή στρατηγική συμβάσεων LNG τα τελευταία χρόνια. Ως αποτέλεσμα, η εξάρτηση της Κίνας από συμβάσεις LNG σταθερού προορισμού πρόκειται να αυξηθεί από 88 bcm ετησίως το 2022 σε 100 bcm ετησίως το 2023. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι η Κίνα θα έχει το δικαίωμα πρώτης άρνησης για επιπλέον 12 bcm LNG, πολύ περισσότερο από το ήμισυ της αναμενόμενης αύξησης της παγκόσμιας προσφοράς LNG το 2023. Στα μέσα Οκτωβρίου αναφέρθηκε ευρέως ότι η Εθνική Επιτροπή Ανάπτυξης και Μεταρρυθμίσεων της Κίνας, ζήτησε από τους κρατικούς εισαγωγείς φυσικού αερίου να σταματήσουν να μεταπωλούν LNG σε αγοραστές στην Ευρώπη και την Ασία, για να εξασφαλίσουν σταθερό εφοδιασμό με φυσικό αέριο πριν από τον χειμώνα. (IEA, 2022b).

²⁵⁰ Αυτό το κενό θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει σχεδόν το μισό αέριο που απαιτείται για την πλήρωση των χώρων αποθήκευσης στο 95% της χωρητικότητας μέχρι την έναρξη της περιόδου θέρμανσης 2023-24. Αυτό βασίζεται στην υπόθεση ότι η ζήτηση φυσικού αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Ηνωμένο Βασίλειο θα μειωθεί κατά 11% σε σύγκριση με τον μέσο όρο της πενταετίας κατά την περίοδο Νοεμβρίου 2022 – Μαρτίου 2023 και ότι οι χώροι αποθήκευσης φυσικού αερίου στην Ευρώπη θα είναι γεμάτες περίπου 30%. στο τέλος αυτού του χειμώνα. Μια ανάκαμψη της ευρωπαϊκής παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας στον μέσο όρο της δετίας και υψηλότερη παραγωγή πυρηνικής ενέργειας στη Γαλλία (ευθυγραμμισμένη με τη μεσαία κλίμακα της τελευταίας καθοδήγησης της EDF) θα μπορούσε να μειώσει το έλλειμμα στα 22 bcm, αλλά δεν θα το εξαλείφει, καθώς θα επικαιροποιήσει τη ζήτηση φυσικού αερίου. Οι ελλείψεις στη διαθέσιμη προσφορά θα ασκούσαν ξανά τεράστια πίεση στις τιμές, αλλά αυτό θα μπορούσε να ανακουφιστεί από τις επιταχυνόμενες διαρθρωτικές αλλαγές στην ευρωπαϊκή ζήτηση φυσικού αερίου. (IEA, 2022b, 9-10).

την ενεργειακή ασφάλεια και τις εκπομπές, που ενισχύονται από την ισχυρότερη πολιτική υποστήριξη προσδίδουν προοπτικές για καύσιμα χαμηλών εκπομπών. Ωστόσο, οι γρήγορες μεταβάσεις εξαρτώνται τελικά από τις επενδύσεις. Μια τεράστια αύξηση στις ενεργειακές επενδύσεις είναι απαραίτητη για τη μείωση των κινδύνων μελλοντικής τιμής και αστάθειας και για την επίτευξη καθαρών μηδενικών εκπομπών έως το 2050 (να περιορίσει την υπερθέρμανση του πλανήτη στους 1,5°C). Οι άμεσες ελλείψεις στην παραγωγή ορυκτών καυσίμων από τη Ρωσία θα πρέπει να αντικατασταθούν από άλλη παραγωγή, έστω και με καθαρές μηδενικές εκπομπές έως το 2050. Τα πιο κατάλληλα βραχυπρόθεσμα υποκατάστατα είναι έργα με σύντομους χρόνους παράδοσης που φέρνουν το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο στην αγορά γρήγορα, καθώς και τη δέσμευση μερικών από τα 260 bcm αερίου που σπαταλούνται κάθε χρόνο μέσω της έκρηξης και των διαρροών μεθανίου στην ατμόσφαιρα. Αλλά οι μόνιμες λύσεις στη σημερινή κρίση βρίσκονται στη μείωση της ζήτησης ορυκτών καυσίμων. Πολλοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί έχουν θέσει στόχους και σχέδια, να περιορίσουν τις επενδύσεις σε ορυκτά καύσιμα. Απαιτείται πολύ μεγαλύτερη έμφαση στους στόχους και τα σχέδια για την κλιμάκωση των επενδύσεων σε μεταβάσεις καθαρής ενέργειας και στο τι μπορούν να κάνουν οι κυβερνήσεις για να δώσουν κίνητρα σε αυτό (WEO, 2022, 22-23).

Η παγκόσμια χρήση ορυκτών καυσίμων έχει αυξηθεί παράλληλα με το ΑΕΠ, από την έναρξη της Βιομηχανικής Επανάστασης τον 18ο αιώνα: η αντιστροφή αυτής της αύξησης, ενώ συνεχίζεται η επέκταση της παγκόσμιας οικονομίας, θα είναι μια κομβική στιγμή στην ενεργειακή ιστορία. Ο κόσμος βρίσκεται σε μια κρίσιμη δεκαετία για την παροχή ενός πιο ασφαλούς, βιώσιμου και προσιτού ενεργειακού συστήματος, καθώς οι δυνατότητες για ταχύτερη πρόοδο είναι τεράστιες, εάν ληφθούν άμεσα ισχυρά μέτρα. Ορισμένες χώρες επιταχύνουν τους στόχους τους για τις εκπομπές, άλλες αυξάνουν τη χρήση άνθρακα και ορισμένες χώρες κάνουν και τα δύο ταυτόχρονα. Ο μακροπρόθεσμος αντίκτυπος της ενεργειακής κρίσης στις εκπομπές είναι ασαφής και πολλοί άνθρωποι ανησυχούν για τον αντίκτυπο στα σχέδια για την επίτευξη των καθαρών μηδενικών εκπομπών έως το 2050. Ωστόσο, παρόλο που οι εκπομπές CO₂ θα συνεχίσουν να αυξάνονται το 2022, σύμφωνα με τις προβλέψεις, η ανάπτυξη είναι λιγότερο από 1% υψηλότερη από το 2021, κυρίως χάρη στην ταχεία αύξηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των ηλεκτρικών οχημάτων, σύμφωνα με τον IEA.

Σύμφωνα με (WIR, 2022, iv), ορισμένοι αναδυόμενοι δείκτες υποδηλώνουν ότι ο πόλεμος στην Ουκρανία προκαλεί οπισθοδρόμηση στην ενεργειακή μετάβαση, με αυξημένη παραγωγή ορυκτών καυσίμων σε χώρες που προηγουμένως είχαν δεσμευτεί να μειώσουν τις εκπομπές. Το πρώτο τρίμηνο του 2022, οι περισσότερες από τις 5.000 μεγαλύτερες πολυεθνικές

επιχειρήσεις αναθεώρησαν προς τα κάτω τις προβλέψεις τους για τα κέρδη για το 2022, ενώ οι εξορυκτικές βιομηχανίες αναθεώρησαν προς τα πάνω τα αναμενόμενα κέρδη τους (πετρέλαιο και φυσικό αέριο +22%, άνθρακας στο +32% αναμενόμενα κέρδη), οι εταιρείες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας εξέδωσαν αναθεωρήσεις προς τα κάτω κατά μέσο όρο -22% των αναμενόμενων κερδών, ενισχύοντας τη διαίσθηση ότι οι τρέχουσες συνθήκες κινδυνεύουν να αντιστρέψουν χρόνια προόδου για επενδύσεις στη βιώσιμη ενέργεια. Αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό, καθώς οι παγκόσμιες εκπομπές CO₂ από την καύση ενέργειας και τις βιομηχανικές διεργασίες ανέκαμψαν το 2021, φτάνοντας στο υψηλότερο ετήσιο επίπεδό τους.

Επιπρόσθετα, το σοκ στις τιμές της ενέργειας που προκλήθηκε από τον πόλεμο στην Ουκρανία θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στις διεθνείς επενδύσεις στην ενεργειακή μετάβαση. Από τη μια πλευρά, μια σημαντική αύξηση στις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, όπως φαίνεται αμέσως μετά την έναρξη του πολέμου (αν και μετριάστηκε από τότε με την πολιτική δράση), θα μπορούσε να μεταφέρει τις επενδύσεις πίσω στις εξορυκτικές βιομηχανίες και την παραγωγή ενέργειας με βάση τα ορυκτά καύσιμα, αντιστρέφοντας προσωρινά την τάση προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που τεκμηριώθηκε τα τελευταία 10 χρόνια. Την περίοδο 2011–2013, όταν οι τιμές του πετρελαίου ξεπέρασαν τα 100 δολάρια το βαρέλι, η συνολική αξία των επενδυτικών σχεδίων σε ορυκτά καύσιμα ήταν σχεδόν κατά ένα τρίτο υψηλότερη κατά μέσο όρο σε σχέση με το δεύτερο μισό της περασμένης δεκαετίας. Από την άλλη πλευρά, οι προσδοκίες είναι ότι η κρίση των καυσίμων θα ενισχύσει επίσης τις επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ειδικά στην Ευρώπη. Εντούτοις, παρότι οι επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην ΕΕ αυξάνονται ήδη με μεγάλη ταχύτητα, δεν είναι σαφές εάν περαιτέρω κίνητρα θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αρκετή ικανότητα βραχυπρόθεσμα για να αντικαταστήσουν τις προμήθειες από τη Ρωσία.

Η ενεργειακή μετάβαση δεν περιορίζεται σε γραμμικές μετατοπίσεις στο μείγμα καυσίμων ή στην υποκατάσταση τεχνολογιών παραγωγής (Cherp et al., 2018, 175-190). Αντίθετα, τα κοινωνικά, οικονομικά και τεχνολογικά συστήματα πρέπει να συνεξελιχθούν για να διαμορφώσουν τη ενεργειακή μετάβαση (WEF, 2019b). Τα τελευταία 10 χρόνια, πάνω από το 70% των χωρών του ETI σημείωσαν πρόοδο στη διάσταση της ενεργειακής πρόσβασης και ασφάλειας, κυρίως λόγω της βελτίωσης των επιπέδων πρόσβασης σε ηλεκτρική ενέργεια σε όλο τον κόσμο. Οι συνολικές βαθμολογίες ETI αυξήθηκαν την τελευταία δεκαετία για χώρες που αντιπροσωπεύουν συλλογικά το 86% του παγκόσμιου συνολικού ενεργειακού εφοδιασμού και για το 88% των παγκόσμιων εκπομπών CO₂ από την καύση καυσίμου. Η κατάταξη των κορυφαίων χωρών στο ETI παρέμεινε σε γενικές γραμμές όπως την τελευταία δεκαετία. Η Δανία, η Φινλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, παρουσίασαν την μεγαλύτερη βελτίωση στις 10

πρώτες θέσεις, καθώς μπόρεσαν να βελτιώσουν την απόδοση του ενεργειακού τους συστήματος και τα αποτελέσματα βιωσιμότητας χάρη σε πολιτικές σταθερού περιβάλλοντος μεταρρύθμισης, διαφοροποιημένο ενεργειακό μείγμα και ανταποδοτική τιμολόγηση της ενέργειας. Τα τελευταία 10 χρόνια, μόνο 13 από τις 115 χώρες της συγκριτικής αξιολόγησης έχουν σημειώσει σταθερά κέρδη (που ορίζονται ως σταθερά πάνω από το μέσο όρο βελτίωσης απόδοσης του δείκτη). Αυτό καταδεικνύει τη δυσκολία διατήρησης της προόδου και την πολυπλοκότητα της ενεργειακής μετάβασης. Είναι κρίσιμο να θεμελιωθεί η ενεργειακή μετάβαση σε οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πρακτικές, έτσι ώστε η πρόοδος να γίνει μη αναστρέψιμη (ETI, 2021).

Καθώς ο κόσμος προχωρά από τη σημερινή ενεργειακή κρίση, πρέπει να αποφύγει νέες ευπάθειες που προκύπτουν από υψηλές και ασταθείς κρίσιμες τιμές ορυκτών ή υψηλής συγκέντρωσης αλυσίδες εφοδιασμού καθαρής ενέργειας. Εάν δεν αντιμετωπιστούν επαρκώς, αυτά τα ζητήματα θα μπορούσαν να καθυστερήσουν τις ενεργειακές μεταβάσεις ή να τις καταστήσουν πιο δαπανηρές²⁵¹. Η συνεχής τεχνολογική καινοτομία και η ανακύκλωση είναι ζωτικής σημασίας επιλογές για την ανακούφιση των πιέσεων στις αγορές κρίσιμων ορυκτών. Η υψηλή εξάρτηση από μεμονωμένες χώρες όπως η Κίνα για κρίσιμες προμήθειες ορυκτών και για πολλές αλυσίδες εφοδιασμού καθαρής τεχνολογίας αποτελεί κίνδυνο για μεταβάσεις, αλλά και οι επιλογές διαφοροποίησης που κλείνουν τα οφέλη του εμπορίου. Οι διαταραχές στη δεκαετία του 1970 αφορούσαν το πετρέλαιο και το κατήκον που αντιμετώπιζαν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ήταν σχετικά σαφές (αν όχι απαραίτητα απλό στην εφαρμογή): μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο, ειδικά τις εισαγωγές πετρελαίου. Αντίθετα, η ενεργειακή κρίση σήμερα έχει πολλαπλές διαστάσεις: φυσικό αέριο, αλλά και πετρέλαιο, άνθρακας, ηλεκτρική ενέργεια, επισιτιστική ασφάλεια και κλίμα. Επομένως, οι λύσεις είναι εξίσου περιεκτικές και αυτό που απαιτείται δεν είναι απλώς η διαφοροποίηση από ένα ενιαίο ενεργειακό εμπόρευμα, αλλά η αλλαγή της φύσης του ίδιου του ενεργειακού συστήματος και η διατήρηση της προσιτής και ασφαλούς παροχής ενεργειακών υπηρεσιών (WEO, 2022, 32).

Η σημερινή κρίση ασφάλειας φυσικού αερίου έχει επίσης ενισχύσει τη δυναμική πίσω από έργα που επιδιώκουν την εμπορία υδρογόνου και καυσίμων με βάση το υδρογόνο. Ωστόσο, η παρακολούθηση των σχεδιαζόμενων έργων αποκαλύπτει μια σημαντική ανισορροπία: τα εξαγωγικά έργα είναι πολυάριθμα και πιο προηγμένα από εκείνα για την αντίστοιχη υποδομή

²⁵¹ Ο χαλκός σημειώνει τη μεγαλύτερη αύξηση όσον αφορά τους απόλυτους όγκους, αλλά άλλα κρίσιμα ορυκτά παρουσιάζουν πολύ ταχύτερους ρυθμούς αύξησης της ζήτησης, κυρίως πυρίτιο και σήμι για ηλιακά φωτοβολταϊκά, στοιχεία σπανίων γαιών για κινητήρες ανεμογεννητριών και λίθιο για μπαταρίες. (WEO, 2022, 26).

εισαγωγής. Το ποσό της επένδυσης που απαιτείται για τη δημιουργία διεθνών αλυσίδων αξίας για το υδρογόνο είναι τεράστιο. Τα περιουσιακά στοιχεία που θα μπορούσαν να παραδώσουν 10 Mt H₂ ετησίως στην ΕΕ το 2030, σύμφωνα με το Σχέδιο REPowerEU, θα κοστίσουν περίπου 700-850 δις δολάρια, ποσό που θα υπερδιπλασιαζόταν εάν συμπεριληφθούν οι δαπάνες χρηματοδότησης (WEO, 2022, 58). Συνεπώς, ο μετασχηματισμός του ενεργειακού τομέα απαιτεί μια εξισορρόπηση προς τους τομείς της ζήτησης και της τελικής χρήσης για να τονωθεί πολύ υψηλότερη απόδοση και ηλεκτροδότηση. Δύο άλλες κρίσιμες στρατηγικές για να καλυφθεί το χάσμα με τους κλιματικούς στόχους είναι οι βελτιώσεις της ενεργειακής απόδοσης και η ηλεκτροδότηση των τελικών χρήσεων. Η κρίση κατέστρεψε τις ενεργειακές σχέσεις με τη Ρωσία που βασίστηκαν στην υπόθεση της εμπιστοσύνης και των ασφαλών προμηθειών και οδήγησε σε επανεκτίμηση των αναγκών ενεργειακής ασφάλειας σε πολλές χώρες. Αυτό οδηγεί σε μια αναδιατύπωση του ενεργειακού εμπορίου και του επενδυτικού τοπίου, ενώ έχει ήδη προκαλέσει μια σειρά μέτρων που στοχεύουν στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης για την οικοδόμηση ικανότητας εγχώριας παραγωγής σε βασικούς τομείς (WEO, 2022, 83).

Η Ευρώπη έχει σημειώσει πρόοδο στην αναπλήρωση των χώρων αποθήκευσης φυσικού αερίου της, οι οποίες ήταν πλήρεις περισσότερο από 90% στις αρχές Οκτωβρίου, αλλά πρέπει να λάβει άμεσα μέτρα για να αποφύγει τον κίνδυνο έλλειψης φυσικού αερίου το επόμενο έτος. Τα βασικά μέτρα, σύμφωνα με τον οδικό χάρτη (IEA, 2022b) για τη διασφάλιση του ισοζυγίου φυσικού αερίου της Ευρώπης για τον επόμενο χειμώνα, ώστε οι χώροι αποθήκευσης να πληρωθούν στο 95% της χωρητικότητας μέχρι την αρχή της περιόδου θέρμανσης 2023-2024 και να μειωθεί διαρθρωτικά η κατανάλωση φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια του χειμώνα, περιλαμβάνουν: επιτάχυνση των επενδύσεων για βελτιώσεις ενεργειακής απόδοσης, ταχύτερη ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ταχεία εγκατάσταση αντλιών θερμότητας, προσδιορισμό των υπόλοιπων επιλογών αλλαγής καυσίμου στη βιομηχανία και στον τομέα της ενέργειας, αλλά και αλλαγές συμπεριφοράς. Επίσης, η περαιτέρω ώθηση για την επιτάχυνση των διαρθρωτικών αλλαγών και τη μείωση της κατανάλωσης φυσικού αερίου είναι απαραίτητη, όχι μόνο για τη μετάβαση της Ευρώπης στην καθαρή ενέργεια αλλά και για την ενεργειακή της ασφάλεια και την ευημερία των πολιτών και των βιομηχανιών της, καθώς το τρέχον πλαίσιο της αγοράς απαιτεί μεγαλύτερη προσοχή σε μέσα και μέτρα που θα μπορούσαν να διευκολύνουν τις επενδύσεις με επιλογές μείωσης του μεθανίου (IEA, 2022b, 10-11).

Σε κάθε περίπτωση, το πρώην μοντέλο σχέσεων της Ρωσίας με την ΕΕ έχει πάψει σαφώς να λειτουργεί και με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ενώ μετατρέπονται σε γείτονες που δείχνουν ότι δεν έχουν πραγματικό ενδιαφέρον ο ένας για τον άλλον, αλλά που αναγκάζονται

να αλληλοεπιδράσουν απλώς και μόνο επειδή είναι αναγκασμένοι να συνυπάρχουν. Ωστόσο, πρόκειται για αυστηρά ωφελιμιστικές σχέσεις, χωρίς προσποίηση κοινών στόχων και που φέρνουν οπισθοδρόμηση στις διμερείς σχέσεις και ιδιαίτερα με μεμονωμένες Ευρωπαϊκές χώρες. Σαφώς ένα νέο διμερές πλαίσιο σχέσεων δεν διαφαίνεται δυνητικά εφικτό, καθώς υφίστανται ζητήματα πολιτικής και οι σημερινές γεωπολιτικές συνθήκες είναι πολύ δυσμενείς. Το πιο σημαντικό γεγονός όμως που θα προκαλέσει θεμελιώδη αλλαγή στις σχέσεις της Ρωσίας με την ΕΕ, είναι ότι η παγκόσμια ισορροπία ισχύος μετατοπίζεται προς την Ασία, με συνέπεια η εστίαση που είχε η Ρωσία στην Ευρώπη και τη Δύση τα τελευταία 300 χρόνια να μην αντιστοιχεί πλέον στην υφιστάμενη παγκόσμια πραγματικότητα.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία προκαλεί έναν γενικό αναπροσανατολισμό του παγκόσμιου ενεργειακού εμπορίου, αφήνοντας τη Ρωσία σε μειονεκτική θέση²⁵². Σύμφωνα με (WEO, 2022), οι εμπορικοί δεσμοί της Ρωσίας με την Ευρώπη που βασίζονται στα ορυκτά καύσιμα λόγω της ικανότητας προσφοράς της Ρωσίας με σχετικά χαμηλό κόστος, όχι μόνο σταδιακά μειώθηκαν αλλά επήλθε ταχύτατη ρήξη που λίγοι φαντάζονταν πιθανή, με συνέπεια μεγάλο μέρος του φυσικού αερίου που προοριζόταν να ρέει δυτικά προς την Ευρώπη, να μην δύναται προς το παρόν να διοχετευτεί χωρίς διασυνδέσεις με εναλλακτικές αγορές. Ο αναπροσανατολισμός της Ρωσίας στις ασιατικές αγορές είναι ιδιαίτερα δύσκολος στην περίπτωση του φυσικού αερίου, καθώς η προοπτική της αγοράς για πρόσθετες παραδόσεις μεγάλης κλίμακας στην Κίνα είναι περιορισμένη²⁵³.

Η Ευρώπη οδεύει προς μια κρίση στον ενεργειακό εφοδιασμό αυτόν τον χειμώνα σύμφωνα με (EIU, 2022b), καθώς η χρήση ως όπλου των παραδόσεων φυσικού αερίου από τη Ρωσία θα οδηγήσει σε ελλείψεις ενέργειας, υψηλές τιμές και οικονομική ύφεση. Ένα από τα

²⁵² Σύμφωνα με τα πιθανά σενάρια της μελέτης (WEO, 2022) περισσότεροι ρωσικοί πόροι αντλούνται προς τα ανατολικά προς τις ασιατικές αγορές, αλλά η Ρωσία δεν είναι επιτυχής στην εύρεση αγορών για όλες τις ροές που προηγουμένως πήγαιναν στην Ευρώπη. Το 2025, η παραγωγή πετρελαίου της Ρωσίας είναι 2 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα χαμηλότερη από ότι το (WEO, 2021) και η παραγωγή φυσικού αερίου μειώνεται κατά 200 bcm. Οι μακροπρόθεσμες προοπτικές αποδυναμώνονται από την αβεβαιότητα σχετικά με τη ζήτηση, καθώς και από την περιορισμένη πρόσβαση σε διεθνή κεφάλαια και τεχνολογίες για την ανάπτυξη πιο απαιτητικών τομέων και έργων LNG. Σε κανένα από τα σενάρια οι ρωσικές εξαγωγές ορυκτών καυσίμων δεν επιστρέφουν ποτέ στα επίπεδα που παρατηρήθηκαν το 2021, ενώ το μερίδιό της Ρωσίας στο διεθνές εμπόριο πετρελαίου και φυσικού αερίου μειώνεται στο μισό έως το 2030 στο σενάριο STEPS.

²⁵³ Η Ρωσία στοχεύει σε νέες συνδέσεις αγωγών με την Κίνα, ιδίως τον αγωγό μεγάλης χωρητικότητας Power of Siberia-2 μέσω της Μογγολίας. Ωστόσο, οι προβλέψεις μας για τη ζήτηση για την Κίνα εγείρουν σημαντικές αμφιβολίες σχετικά με τη βιωσιμότητα μιας άλλης σύνδεσης φυσικού αερίου μεγάλης κλίμακας με τη Ρωσία, όταν η υπάρχουσα γραμμή Power of Siberia φτάσει σε πλήρη δυναμικότητα. Στο σενάριο STEPS, η αύξηση της ζήτησης φυσικού αερίου της Κίνας επιβραδύνεται στο 2% ετησίως μεταξύ 2021 και 2030, σε σύγκριση με μέσο ρυθμό αύξησης 12% ετησίως από το 2010, αντικατοπτρίζοντας μια πολιτική προτίμηση για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ηλεκτροδότηση έναντι της χρήσης φυσικού αερίου για ρεύμα και θερμότητα. Οι Κινέζοι εισαγωγείς συνάπτουν ενεργά συμβάσεις για νέες μακροπρόθεσμες προμήθειες LNG και η Κίνα έχει ήδη επαρκή βασική προσφορά για να καλύψει την προβλεπόμενη ζήτηση στα STEPS μέχρι και τη δεκαετία του 2030 (WEO, 2022, 24-25).

αποτελέσματα των ενεργειών της Ρωσίας, σύμφωνα με (WEO,2022), είναι ότι η εποχή της ταχείας αύξησης της ζήτησης φυσικού αερίου πλησιάζει στο τέλος της, η αποκαλούμενη «χρυσή εποχή του φυσικού αερίου»²⁵⁴ της δεκαετίας του 2010. Από την εισβολή της στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022, στόχος της Ρωσίας ήταν να καταστήσει την παροχή φυσικού αερίου στην Ευρώπη όσο το δυνατόν πιο απρόβλεπτη και έτσι να υπονομεύσει την οικονομική εμπιστοσύνη και την αποφασιστικότητα της ΕΕ για κυρώσεις. Συγκεκριμένα αναφέρεται η υπόθεση ότι η Ρωσία δεν θα αυξήσει τις ροές φυσικού αερίου προς την Ευρώπη πάνω από το τρέχον 20% και ότι οι περικοπές στην προσφορά μπορεί να γίνουν πιο σοβαρές τους επόμενους μήνες μετά τον Ιούλιο του 2022. Το μεγαλύτερο μερίδιο φυσικού αερίου παραδίδεται από τη Ρωσία μέσω τεσσάρων διακριτών διαδρόμων (Nord Stream, Yamal (μέσω Πολωνίας), Ουκρανία και Turkstream (μέσω Τουρκίας). Αυτές οι διαφορετικές ρωσικές διαδρομές φυσικού αερίου βρίσκονται στο επίκεντρο των σημερινών γεωπολιτικών εντάσεων γύρω από την ολοκλήρωση του Nord Stream II (McWilliams et al., 2021). Οι προσπάθειες αντικατάστασης του ρωσικού φυσικού αερίου με άλλους αγωγούς και υδροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) έχουν αποφέρει κάποια αποτελέσματα, αλλά βραχυπρόθεσμα δεν μπορούν να προχωρήσουν, δεδομένης της περιορισμένης διαθεσιμότητας παγκόσμιων προμηθειών LNG και περιφερειακών τερματικών επαναεριοποίησης.

Από την πλευρά της ζήτησης, οι ανάγκες της Ευρώπης σε φυσικό αέριο θα ελαττωθούν τόσο από το σχέδιο της ΕΕ να μειώσει τη ζήτηση κατά 15% όσο και από τον αντίκτυπο στους καταναλωτές πολύ υψηλότερων τιμών. Ωστόσο, αναμένεται ότι ορισμένες χώρες δεν θα μπορέσουν να καλύψουν τις ανάγκες τους σε φυσικό αέριο αυτόν τον χειμώνα, με τη Γερμανία ιδιαίτερα να αναγκάζεται να εφαρμόσει βιομηχανικό δελτίο. Ένας κρύος χειμώνας και η φθορά της αλληλεγγύης της ΕΕ θα μπορούσαν να κάνουν τα πράγματα χειρότερα. Η οικονομική ζημιά που θα προκληθεί από αυτήν την ενεργειακή κρίση θα διαφέρει ανά χώρα, θα εξαρτηθεί επίσης

²⁵⁴ Στο σενάριο STEPS που προβλέπει τη μεγαλύτερη κατανάλωση φυσικού αερίου, η παγκόσμια ζήτηση αυξάνεται κατά λιγότερο από 5% μεταξύ 2021 και 2030 και στη συνέχεια παραμένει σταθερή σε περίπου 4.400 bcm έως το 2050. Οι προοπτικές για το φυσικό αέριο μειώνονται από τις υψηλότερες βραχυπρόθεσμες τιμές, τη ταχύτερη ανάπτυξη αντλιών θερμότητας και άλλα μέτρα απόδοσης, την υψηλότερη ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ταχύτερη υιοθέτηση άλλων επιλογών ευελιξίας στον τομέα της ενέργειας και σε ορισμένες περιπτώσεις εξάρτηση από τον άνθρακα για λίγο μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Ο νόμος των ΗΠΑ για τη μείωση του πληθωρισμού μειώνει στα STEPS την προβλεπόμενη ζήτηση φυσικού αερίου στις ΗΠΑ το 2030, περισσότερο από 40 bcm σε σύγκριση με τις προβλέψεις του περασμένου έτους, απελευθερώνοντας φυσικό αέριο για εξαγωγή. Οι ισχυρότερες πολιτικές για το κλίμα επιταχύνουν τη διαρθρωτική μετατόπιση της Ευρώπης από το φυσικό αέριο. Η νέα προσφορά μειώνει τις τιμές μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2020 και το LNG γίνεται ακόμη πιο σημαντικό για τη συνολική ασφάλεια του φυσικού αερίου. Ωστόσο, η δυναμική πίσω από την ανάπτυξη του φυσικού αερίου στις αναπτυσσόμενες οικονομίες έχει επιβραδυνθεί, ιδίως στη Νότια και Νοτιοανατολική Ασία, βάζοντας ένα ερωτηματικό στα διαπιστευτήρια του φυσικού αερίου ως καυσίμου μετάβασης. Το μεγαλύτερο μέρος της προς τα κάτω αναθεώρησης της ζήτησης φυσικού αερίου έως το 2030 στο υφιστάμενο STEPS οφείλεται στην ταχύτερη μετάβαση σε καθαρή ενέργεια, αν και περίπου το ένα τέταρτο οφείλεται στο γεγονός ότι το αέριο αντικαθίσταται από άνθρακα και πετρέλαιο (WEO, 2022, 24-25).

από διάφορους παράγοντες²⁵⁵ που παραμένουν αβέβαιοι, ενώ οι ελλείψεις φυσικού αερίου στην ΕΕ θα επιφέρουν παράπλευρες ζημιές ιδιαίτερα στην Γερμανία, Ιταλία και Αυστρία²⁵⁶. Η μείωση της ευπάθειας στον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης απαιτεί χρόνο και εκτιμάται ότι (EIU, 2022b, 6-7):

- Βραχυπρόθεσμα: αναμένεται ύφεση στην Ευρώπη αυτόν τον χειμώνα, με το μεγαλύτερο οικονομικό αντίκτυπο να έρχεται το τέταρτο τρίμηνο του 2022 και το πρώτο τρίμηνο του 2023. Ένα μη υποστηρικτικό παγκόσμιο πλαίσιο, δεδομένης της νομισματικής σύσφιξης των ΗΠΑ, της επιβράδυνσης της ανάπτυξης της Κίνας και της αυξανόμενης νευρικότητας των επενδυτών, θα επιδεινώσει την ευρωπαϊκή ύφεση.

- Μεσοπρόθεσμα: Η αναπλήρωση της αποθήκευσης φυσικού αερίου το 2023 θα είναι δύσκολη, δεδομένου ότι τα αποθέματα είναι πιθανό να εξαντληθούν πλήρως αυτό το χειμώνα. Η μετάβαση από τη Ρωσία ως πηγή ενέργειας και προς τις ανανεώσιμες πηγές υδροποιημένου φυσικού αερίου και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θα πάρει χρόνο, ενώ η αναβίωση της ενέργειας με καύση άνθρακα σε ορισμένες χώρες θα σημαίνει προσωρινή οπισθοδρόμηση στη μείωση των εκπομπών. Ο χειμώνας του 2023/24 είναι πιθανόν να είναι δύσκολος.

²⁵⁵ Αναφορικά με τους παράγοντες (EIU, 2022b), αναφέρονται τα κάτωθι:

- Πόσο κρύος θα είναι ο χειμώνας; Η χειμερινή κατανάλωση φυσικού αερίου στην ΕΕ από το 2014 κυμάνθηκε μεταξύ 130 και 148 δις κυβικών μέτρων. Επί του παρόντος, η ΕΕ έχει αποθηκευμένα 79 δις κυβικά μέτρα, λίγο περισσότερο από τα δύο τρίτα της συνολικής χωρητικότητάς της. Περισσότερες χώρες θα αντιμετωπίσουν ελλείψεις φυσικού αερίου σε περίπτωση έντονου χειμώνα.

- Θα επικρατήσει η αλληλεγγύη της ΕΕ; Η αλληλεγγύη θα μπορούσε να καταρρεύσει, όχι μόνο λόγω της μείωσης της ζήτησης καθώς έχει συμφωνηθεί μια εθελοντική μείωση κατά 15%, η οποία θα καταστεί υποχρεωτική υπό ορισμένες συνθήκες, αν και με μια μακρά λίστα εξαιρέσεων και κινήτρων, αλλά και για την κατανομή φυσικού αερίου μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Η κοινή χρήση φυσικού αερίου θα περιορίζει τον οικονομικό αντίκτυπο για τις πιο εκτεθειμένες χώρες, αλλά η συμφωνία για τις εγχώριες ελλείψεις προς βοήθεια μια γειτονικής χώρας θα ήταν μη δημοφιλής.

- Πόσο εκτεταμένη θα είναι η αντικατάσταση; Εμφανίζονται αναφορές για γερμανικές βιομηχανικές εταιρείες που υποκαθιστούν το πετρέλαιο ή την ηλεκτρική ενέργεια με φυσικό αέριο στις διεργασίες τους ή εισάγουν εισροές έντασης ενέργειας από αλλού. Η έκταση και η αποτελεσματικότητα αυτών των προσπαθειών θα έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη συνολική ζήτηση φυσικού αερίου της ΕΕ αυτόν τον χειμώνα.

- Ποιοι τομείς θα πληγούν; Οι προσπάθειες σε επίπεδο ΕΕ και επιχειρήσεων για μείωση της ζήτησης θα περιορίσουν την ποσότητα φυσικού αερίου που απαιτείται αυτόν τον χειμώνα, αλλά οι πιο εκτεθειμένες χώρες θα πρέπει να λάβουν δύσκολες πολιτικές αποφάσεις για περαιτέρω μείωση της ζήτησης. Αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την αδράνεια της βιομηχανικής παραγωγής και την επιβολή αυξήσεων τιμών, ακόμη και ορισμένους περιορισμούς στη χρήση της οικιακής θέρμανσης.

²⁵⁶ Η Γερμανία είναι μια συστημικά σημαντική οικονομία στην ΕΕ, αντιπροσωπεύει το ένα τέταρτο του ΑΕΠ της ΕΕ και επομένως μια ύφεση που προκαλείται από τις ελλείψεις φυσικού αερίου θα έχει σοβαρές δευτερογενείς επιπτώσεις. Ο βιομηχανικός τομέας αντιπροσωπεύει σχεδόν το 30% του ΑΕΠ της Γερμανίας και η εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο είναι υψηλή στο 35% (αν και κάτω από το προπολεμικό 55% λόγω των υψηλότερων εισαγωγών από τη Νορβηγία, των μεγαλύτερων προμηθειών LNG και της επανεκκίνησης της καύσης άνθρακα σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας). Αναμένεται ότι η κύρια ζημιά για την οικονομία θα προέλθει από τις ενεργοβόρες βιομηχανίες όπως τα χημικά, ο χάλυβας, το γυαλί και τα λιπάσματα, που θα είναι οι πρώτες που θα αντιμετωπίσουν το δελτίο αερίου. Ωστόσο, οι υψηλότερες τιμές και η κατάρρευση της εμπιστοσύνης επηρεάζουν ήδη άλλους τομείς, όπως ο βιομηχανικός και η κατασκευή αυτοκινήτων, με δευτερογενείς επιπτώσεις στην Ιταλία, την Αυστρία και την κεντρική Ευρώπη (EIU, 2022b).

- **Μακροπρόθεσμα:** ο ενεργειακός εφοδιασμός της ΕΕ θα είναι πιο πράσινος και πιο ανθεκτικός (αν και θα εξακολουθεί να εξαρτάται από εισαγόμενες εισροές για τεχνολογίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας). Οι υψηλές τιμές ενέργειας θα δώσουν κίνητρα στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις να επενδύσουν σε μεγαλύτερη ενεργειακή απόδοση. Η γεωπολιτική μόχλευση της Ρωσίας στην ΕΕ θα έχει αποδυναμωθεί, ωστόσο αυτή η μετάβαση θα διαρκέσει αρκετά χρόνια και θα επιφέρει σημαντικό οικονομικό κόστος και πολιτικές αναταράξεις.

Η πλειονότητα της Ευρώπης θα υποφέρει από μέση ή υψηλή έκθεση στις δευτερογενείς επιπτώσεις της έλλειψης φυσικού αερίου. Περίπου το ένα τρίτο των ευρωπαϊκών χωρών είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν ελλείψεις, ως αποτέλεσμα των χαμηλών εισροών φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Αναφορικά με την εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο, οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης παραμένουν οι πιο εύάλωτες σε μια διακοπή ρωσικού αερίου. Η Γερμανία, η οποία διαθέτει τη μεγαλύτερη οικονομία και βιομηχανικό τομέα στην ΕΕ, θα πρέπει να μεριμνήσει με μερισμό ενέργειας, κάτι που θα είναι κρίσιμο για χώρες όπως η Τσεχία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία και η Αυστρία, των οποίων οι οικονομίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το ρωσικό αέριο και ενσωματωθεί στη γερμανική οικονομία. Για τη Γαλλία τα προβλήματα διαφθοράς καθώς και η προγραμματισμένη συντήρηση, έχουν βάλει εκτός λειτουργίας τους μισούς από τους 56 πυρηνικούς αντιδραστήρες της χώρας. Η πρόσφατα εθνικοποιημένη ενεργειακή εταιρεία, EDF, σχεδιάζει να ανοίξει ξανά αρκετή χωρητικότητα ώστε να έχει επαρκή ενέργεια για το χειμώνα, αλλά η αβεβαιότητα είναι υψηλή και προς το παρόν η Γαλλία πρέπει να εισάγει περισσότερη ενέργεια από το συνηθισμένο, συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου. Εάν αυτό συνεχιστεί, αυτό θα μπορούσε να εκτρέψει περαιτέρω τις προμήθειες φυσικού αερίου από τις συνήθεις αγορές τους και να προκαλέσει ελλείψεις ακόμη και σε χώρες που φαίνονται καλά εφοδιασμένες.

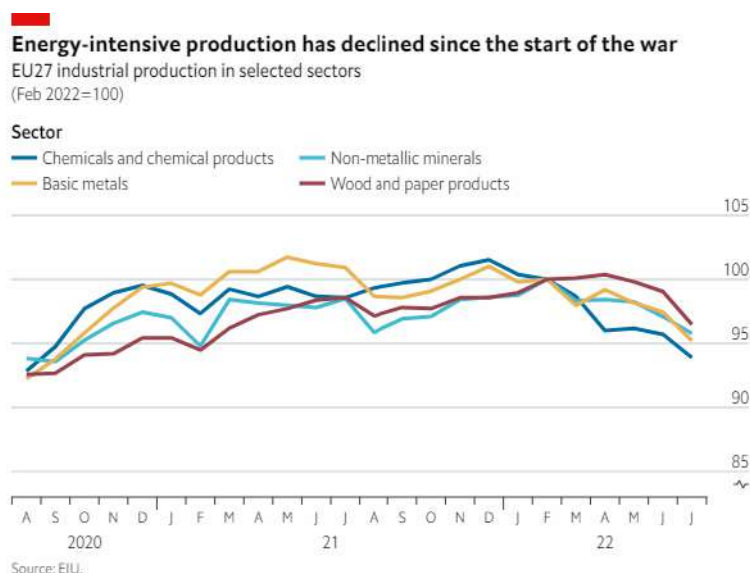
Αναφορικά με την έκθεση της ΕΕ σε υψηλό πληθωρισμό (EIU, 2022b), αν και ορισμένες χώρες είναι λιγότερο άμεσα εκτεθειμένες σε διακοπή ρωσικού φυσικού αερίου, οι ελλείψεις ενέργειας σε ολόκληρη την περιοχή θα ανεβάσουν τις τιμές της ενέργειας σε υψηλά ρεκόρ. Οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης, όπως η Βουλγαρία και οι χώρες της Βαλτικής, για τις οποίες η ενέργεια αποτελεί μεγαλύτερο μερίδιο του καταναλωτικού καλαθιού, θα είναι ιδιαίτερα εύάλωτες στον υψηλότερο πληθωρισμό. Υψηλές τιμές και δευτερεύουσες επιπτώσεις: Η Βουλγαρία, οι χώρες της Βαλτικής και άλλες χώρες που δεν εκτίθενται στο ρωσικό αέριο αλλά χρησιμοποιούν εκτενώς φυσικό αέριο και είναι αρκετά μεγάλες ώστε να επηρεάζουν τους περιφερειακούς ρυθμούς ανάπτυξης, όπως η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο που αντιμετωπίζουν ήδη πολύ υψηλές τιμές.

Όσον αφορά την εξασφάλιση εναλλακτικών προμηθειών (EIU, 2022b), η ΕΕ έχει διαφοροποιήσει εν μέρει τις εισαγωγές φυσικού αερίου της από την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία μέσω της αυξημένης προμήθειας LNG και φυσικού αερίου από τη Νορβηγία. Μικρότερης κλίμακας προμηθευτές όπως η Αλγερία και το Αζερμπαϊτζάν παρέχουν κάποια ανακούφιση. Ωστόσο, ορισμένες χώρες της ΕΕ εξακολουθούν να στερούνται υποδομής LNG ή αγωγών για να διαφοροποιήσουν τις ροές φυσικού αερίου τους. Συνεπώς, η αντικατάσταση του ρωσικού φυσικού αερίου θα είναι άνιση. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος εγκυμονεί για τις οικονομίες: Ουγγαρία, Τσεχία και Σλοβακία. Οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης θα πληγούν περισσότερο, καθώς όχι μόνο θα αντιμετωπίσουν ελλείψεις φυσικού αερίου αυτόν τον χειμώνα, αλλά θα υποφέρουν και από τις επιπτώσεις του δελτίου αερίου στον γερμανικό βιομηχανικό τομέα, δεδομένης της ενσωμάτωσής τους στις γερμανικές αλυσίδες εφοδιασμού. Η Ουγγαρία, η Τσεχική Δημοκρατία και η Σλοβακία βασίζονταν ιστορικά στη Ρωσία για σχεδόν όλες τις ανάγκες προμήθειας φυσικού αερίου και δεν έχουν πρόσβαση σε τερματικούς σταθμούς LNG λόγω της περικλειστής θέσης τους. Εναλλακτικές προμήθειες θα πρέπει να έρθουν μέσω χωρών που επίσης πρόκειται να έχουν έλλειψη φυσικού αερίου (Γερμανία, Ιταλία και Αυστρία), επομένως η διαφοροποίηση του εφοδιασμού θα είναι περιορισμένη, ειδικά εάν η αλληλεγγύη της ΕΕ διακοπεί. Τα ποσοστά αποθήκευσης είναι συγκριτικά υψηλά στην Τσεχική Δημοκρατία (79%) και τη Σλοβακία (70%), αν και λιγότερο στην Ουγγαρία (51%), αλλά είναι ανεπαρκή για να καλύψουν όλες τις ανάγκες σε φυσικό αέριο. Η Ουγγαρία ελπίζει να αξιοποιήσει τις θερμές σχέσεις με τη Ρωσία για τη διαπραγμάτευση νέων προμηθειών μέσω του Balkan Stream, που μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία μέσω Τουρκίας, Βουλγαρίας και Σερβίας.

Εν τω μεταξύ, η αγορά φυσικού αερίου στην αγορά spot είναι πολύ ακριβή (οι τιμές έχουν τριπλασιαστεί από έτος σε έτος και είναι τετραπλάσιες από αυτές στις ΗΠΑ). Ο αρνητικός οικονομικός αντίκτυπος θα γίνει περισσότερο αισθητός στον βιομηχανικό τομέα λόγω της πολύ χαμηλότερης ενεργειακής απόδοσης σε αυτές τις χώρες από τον μέσο όρο της ΕΕ, πράγμα που σημαίνει ότι τα κέρδη των επιχειρήσεων θα πληγούν δυσανάλογα από τις υψηλές τιμές ενέργειας. Οι τομείς που θα υποφέρουν περισσότερο από τις ελλείψεις αερίου θα είναι τα βασικά μέταλλα (ο μεγαλύτερος βιομηχανικός καταναλωτής ενέργειας, δεδομένων των κλιβάνων με αέριο) και τα χημικά. Επιπλέον, οι προμηθευτές για τις γερμανικές βιομηχανικές επιχειρήσεις θα αντιμετωπίσουν μια απότομη πτώση της εξωτερικής ζήτησης καθώς οι υψηλές τιμές, η πτώση της εμπιστοσύνης και ο δελτίο αερίου πνίγουν τη γερμανική παραγωγή. Στον τομέα των νοικοκυριών, οι πολιτικές για την προστασία των καταναλωτών από τις αυξανόμενες τιμές του φυσικού αερίου αναθεωρούνται: στην Ουγγαρία η χρήση ενέργειας πάνω από τον μέσο όρο των νοικοκυριών χρεώνεται τώρα με τιμές κοντά στην αγορά, ενώ η Τσεχική

Δημοκρατία θα αυξήσει τις τιμές τελικού χρήστη από τον Σεπτέμβριο. Η Σλοβακία σχεδιάζει να διατηρήσει τις πολιτικές προστασίας, αλλά με την ενέργεια να αντιπροσωπεύει υψηλότερο από το μέσο μερίδιο του προϋπολογισμού των νοικοκυριών, οι καταναλωτικές δαπάνες θα είναι επίσης περιορισμένες.

ΓΡΑΦΗΜΑ 60: Μείωση παραγωγή έντασης ενέργειας της ΕΕ από την έναρξη του πολέμου. (Αυγ 2020-Ιουλ 2022).

Πηγή: (EIU, 2022a)

Αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ (EIU, 2022b), παρά τις προσπάθειες εξασφάλισης επαρκών αποθεμάτων φυσικού αερίου για τον ερχόμενο χειμώνα, η δυναμική της ενεργειακής αγοράς για την Ευρώπη το 2023 θα αποτελέσει εξίσου πρόκληση όπως το 2022, διότι οι τιμές της ενέργειας θα παραμείνουν υψηλές, θα μειωθούν μόνο λόγω της προσπάθειας μείωσης της ζήτησης σε ολόκληρη την ήπειρο και είναι δύσκολο να προβλεφθεί από πού θα προέλθει οικονομική ανάπτυξη. Οι περιορισμοί της προσφοράς μετριάζουν κάθε σημαντική μείωση της τιμής και οι πρωταρχικές στρατηγικές για την μείωση της ζήτησης, θα έχουν αρνητικό μακροπρόθεσμο αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα της ΕΕ (EIU, 2022a). Η αποθήκευση φυσικού αερίου στην Ευρώπη είναι πιθανό να εξαντληθεί πλήρως μέχρι την άνοιξη του 2023, καθώς θα πρέπει να αποκτήσει 20% περισσότερο φυσικό αέριο ως απόθεμα, που το προμηθευόταν από τον ρωσικό εφοδιασμό κάθε χρόνο, ενώ αυτό δεν δύναται να

αναπληρωθεί από την περαιτέρω προμήθεια νορβηγικού φυσικού αερίου και υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG)²⁵⁷.

Η μείωση της ζήτησης²⁵⁸ δεν αποτελεί βιώσιμη μακροπρόθεσμη στρατηγική για την ΕΕ, καθώς αναγκάζει τη βιομηχανία σε όλη την Ευρώπη σε αδράνεια και θα αυξήσει το κόστος των εισροών σε επίπεδα που καθιστούν την ευρωπαϊκή βιομηχανία μη ανταγωνιστική. Αυτό μπορεί να συνεχιστεί για αρκετά χρόνια, με αποτέλεσμα οι παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού να απομακρυνθούν από την Ευρώπη. Οι υψηλές τιμές της ενέργειας θα έχουν μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, με τη μορφή υψηλότερου χρέους, επιχειρηματικών αποτυχιών και αλλαγών στην πράσινη μετάβαση. Εκτός από την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη, οι επίμονες υψηλές τιμές της ενέργειας θα έχουν αρκετές δευτερεύουσες επιπτώσεις στις μεσοπρόθεσμες προοπτικές για την Ευρώπη: η δημοσιονομική πολιτική θα επιδεινωθεί περαιτέρω, οι εταιρείες ζόμπι²⁵⁹ ενδέχεται να ωθηθούν στα άκρα, και η πράσινη μετάβαση στην Ευρώπη θα πρέπει να παρακάμψει το φυσικό αέριο παρόλο που η χρήση τεχνολογίας υδρογόνου δεν έχει ακόμη

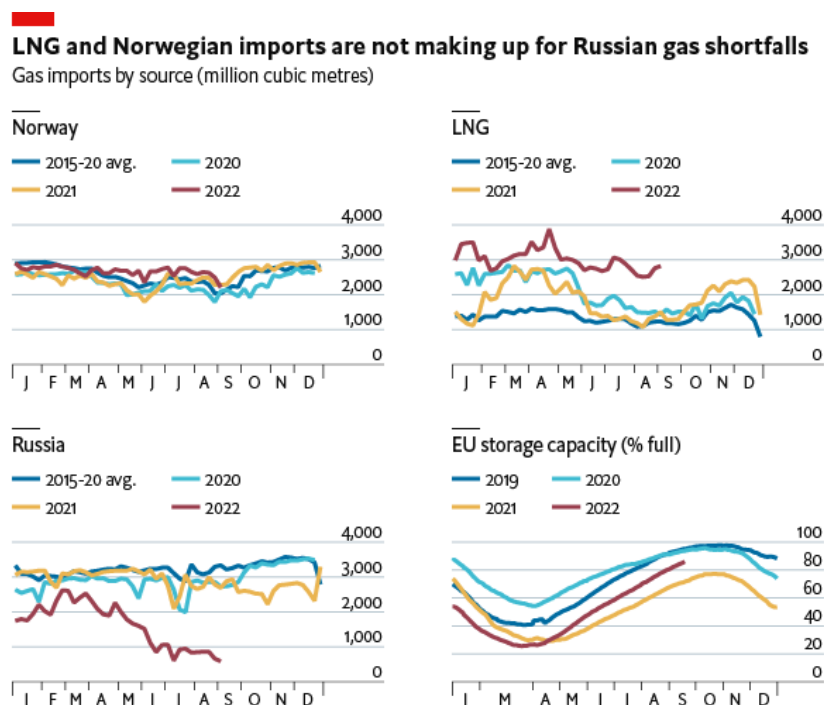
²⁵⁷ Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις προσπαθούν να γεμίσουν τις αποθήκες φυσικού αερίου τους και είναι σε μεγάλο βαθμό σε καλό δρόμο για να επιτύχουν τον στόχο του 95% έως την 1η Νοεμβρίου. Ωστόσο, αυτό επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό με την εισαγωγή νορβηγικού φυσικού αερίου και υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) σε επίπεδα κοντά στα μέγιστα επίπεδα διακίνησης καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού (τα προηγούμενα χρόνια υπήρχε γενικά καλοκαιρινή ηρεμία), καθώς και μικρές αυξήσεις της προσφοράς από την Αλγερία και Αζερμπαϊτζάν. Επιπλέον, οι μειωμένες προμήθειες ρωσικού φυσικού αερίου που έφτασαν μεταξύ Μαρτίου και Αυγούστου εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν σημαντικό μέρος των εισαγωγών της Ευρώπης το 2022. Η μέγιστη χωρητικότητα μη ρωσικών εισαγωγών της Ευρώπης αυξήθηκε μόνο ελαφρώς και περαιτέρω νέες αυξήσεις στην εισαγωγική ικανότητα έρχονται στο διαδίκτυο ασταμάτητα. Η εγκατάσταση έως και πέντε πλωτών μονάδων αποθήκευσης και επαναεριοποίησης (εξειδικευμένοι τερματικοί σταθμοί εισαγωγής LNG) στη Γερμανία και μίας στην Ιταλία αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη αναμενόμενη αύξηση της προσφοράς αυτόν τον χειμώνα, αλλά δεν θα ξεκινήσουν να λειτουργούν πριν από τον Ιανουάριο και αυτό το χρονοδιάγραμμα εγκατάστασης μπορεί να κυλήσει. Επιπλέον, η παγκόσμια αγορά LNG θα παραμείνει σφιχτή μέχρι τουλάχιστον το 2024, παρέχοντας μικρή μείωση στην τιμή. Η χωρητικότητα αποθήκευσης συνήθως μειώνεται κατά περίπου 60 ποσοστιαίες μονάδες κατά τη διάρκεια ενός κανονικού ευρωπαϊκού χειμώνα, με τις μονάδες αποθήκευσης να παραμένουν γεμάτες τουλάχιστον 20%. Ωστόσο, αυτή η μείωση ιστορικά συνέβη παράλληλα με τις συνεχιζόμενες εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Χωρίς τέτοιες εισαγωγές, ακόμη και αν η αποθήκευση φυσικού αερίου ήταν πλήρης και η μείωση της ζήτησης ήταν επιτυχής, τα ευρωπαϊκά καταστήματα φυσικού αερίου πιθανότατα θα έφταναν σχεδόν στο μηδέν μέχρι τις αρχές του 2023. Επομένως, για να επιτευχθεί ο στόχος αποθήκευσης 95% το φθινόπωρο του 2023, η Ευρώπη θα πρέπει να αποκτήσει 20% περισσότερο φυσικό αέριο από το συνηθισμένο και σε αντίθεση με το 2022 θα πρέπει να το κάνει χωρίς ρωσικές εισαγωγές, επιδεινώνοντας την προσφορά και τις τιμές (EIU, 2022a).

²⁵⁸ Οι περισσότερες μειώσεις στη ζήτηση θα προέλθουν από κλάδους έντασης ενέργειας και αερίου, όπως τα χημικά, ο χάλυβας, τα κεραμικά, η κατασκευή άλλων υλικών και τα λιπάσματα που περιορίζουν την παραγωγή ή κλείνουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η βιομηχανική παραγωγή έχει ήδη αρχίσει να μειώνεται κατακόρυφα σε αυτούς τους τομείς. Η μείωση της παραγωγής και οι αρνητικές επιπτώσεις της στις τιμές, την αγορά εργασίας και την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, θα επιδεινώσουν την ύφεση το 2022-23 και θα επιβραδύνουν την επακόλουθη ανάκαμψη. Οι γερμανικοί βιομηχανικοί όμιλοι έχουν προειδοποιήσει ότι οι διατηρούμενες υψηλές τιμές ενέργειας θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε «αποβιομηχάνιση της Γερμανίας» και οι αυτοκινητοβιομηχανίες στην Ανατολική Ευρώπη έχουν απειλήσει να μεταφέρουν την παραγωγή τους στη νότια Ευρώπη, όπου το ενεργειακό κόστος είναι χαμηλότερο ή εντελώς εκτός της περιοχής (EIU, 2022a).

²⁵⁹ Ο όρος «Zombification» αναφέρεται στην επιβράδυνση της αύξησης της παραγωγικότητας που οδηγείται από μη παραγωγικές και συχνά χρεωμένες επιχειρήσεις που παραμένουν φερέγγυες λόγω του εξαιρετικά χαμηλού κόστους εξυπηρέτησης του χρέους.

αποδειχθεί αποτελεσματική στην προβλεπόμενη κλίμακα «cost efficiency» από άποψη απόδοσης ή ουδετερότητας άνθρακα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 61: Εισαγωγές LNG και από Νορβηγία δεν αντισταθμίζουν τις ρωσικές ελλείψεις στην ΕΕ. (2015-Σεπ 2022).

Πηγή: Brugel; Gas Infrastructure Europe

Η χωρητικότητα αποθήκευσης συνήθως μειώνεται κατά περίπου 60 ποσοστιαίες μονάδες κατά τη διάρκεια ενός κανονικού ευρωπαϊκού χειμώνα, με τις μονάδες αποθήκευσης να παραμένουν γεμάτες τουλάχιστον 20%. Ωστόσο, αυτή η μείωση ιστορικά συνέβη παράλληλα με τις συνεχιζόμενες εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Χωρίς τέτοιες εισαγωγές, ακόμη και αν η αποθήκευση φυσικού αερίου ήταν πλήρης και η μείωση της ζήτησης ήταν επιτυχής, τα ευρωπαϊκά καταστήματα φυσικού αερίου πιθανότατα θα έφταναν σχεδόν στο μηδέν μέχρι τις αρχές του 2023. Επομένως, για να επιτευχθεί ο στόχος αποθήκευσης 95% το φθινόπωρο του 2023, η Ευρώπη θα πρέπει να αποκτήσει 20% περισσότερο φυσικό αέριο από το συνηθισμένο και σε αντίθεση με το 2022 θα πρέπει να το κάνει χωρίς ρωσικές εισαγωγές, επιδεινώνοντας την προσφορά και τις τιμές.

Σε ένα διεθνές περιβάλλον όπου η παγκοσμιοποίηση αναμένεται να αλλάξει καθώς η παγκόσμια κοινότητα διχάζεται όλο και περισσότερο, είναι ζωτικής σημασίας η Ευρώπη για να διατηρήσει τη θέση και το ρόλο της στον κόσμο, να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις σε πολλούς σημαντικούς τομείς. Η πτώση των ΑΞΕ της ΕΕ και των ΗΠΑ για το 2017-2018 οφείλεται κυρίως σε αλλαγές στην αμερικανική φορολογική νομοθεσία και στην αντιμετώπιση του επαναπατρισμού περιουσιακών στοιχείων. Μπορεί επίσης να εξηγηθεί εν μέρει από την

αυξημένη εστίαση της Κίνας στην οικοδόμηση της εγχώριας βιομηχανικής της βάσης και στους περιορισμούς στις εκροές κεφαλαίων. Η γεωπολιτική και οι ολοένα και πιο αβέβαιες προοπτικές για την παγκόσμια οικονομία έχουν επίσης ωθήσει τις ευρωπαϊκές εταιρείες να σταματήσουν τις επενδύσεις στο εξωτερικό (ERT, 2022, 47). Συστάσεις (ERT, 2022):

- Θα πρέπει να διασφαλιστεί το άνοιγμα της ΕΕ στις επενδύσεις και να ενισχυθούν στρατηγικές εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις με βασικούς εταίρους, για παράδειγμα μέσω της πρωτοβουλίας Global Gateway.

- Ωστόσο, η Ευρώπη πρέπει να μετριάσει τους κινδύνους από τις ξένες επενδύσεις σε κρίσιμες τεχνολογίες και υποδομές, μέσω ολοένα και πιο εναρμονισμένων εργαλείων και μηχανισμών ελέγχου των επενδύσεων. Είναι σημαντικό όμως ότι τέτοια εργαλεία δεν πρέπει να γίνονται στο πλαίσιο προστατευτισμού, αλλά να χρησιμοποιούνται δίκαια και αναλογικά,.

Η ΕΕ εξαρτάται 100% από τις εισαγωγές των πιο κρίσιμων πρώτων υλών (CRM) που χρειάζεται για τις δίδυμες μεταβάσεις, αλλά φέρνει την οικονομία της ΕΕ σε μια δυσμενή θέση σε σχέση με άλλες μεγάλες οικονομίες που ελέγχουν αυτές τις αλυσίδες εφοδιασμού. Συνεπώς (ERT, 2022):

- Η ΕΕ πρέπει να εξασφαλίσει την πρόσβασή της σε κρίσιμες πρώτες ύλες ακολουθώντας μια στρατηγική ανθεκτικότητας με έμφαση στη διαφοροποίηση των αλυσίδων εφοδιασμού:

- Στρατηγικές συνεργασίες με εναλλακτικές χώρες προμήθειας
- Πρόσβαση σε πόρους στις χώρες εταίρους μέσω εμπορικών συμφωνιών
- Ανάπτυξη εναλλακτικών εισροών
- Μεγαλύτερη φιλοδοξία για την κυκλική οικονομία της Ευρώπης

Η Ευρώπη πρέπει να διαφοροποιήσει και να εξαρτηθεί λιγότερο από την εισαγόμενη ενέργεια, απαιτείται αξιόπιστη πρόσβαση σε ενέργεια σε ανταγωνιστικές τιμές, να διαφοροποίηση και διασφάλιση την εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές κρίσιμων πρώτων υλών. Οι τιμές της βιομηχανικής ηλεκτρικής ενέργειας είναι υψηλότερες στην Ευρώπη από ό,τι σε πολλές άλλες μεγάλες οικονομίες. Ενώ αυτό, σε μεγάλο βαθμό, οφείλεται στο αυξανόμενο μερίδιο των φόρων και των εισφορών στη συνολική τιμή, η ευρωπαϊκή βιομηχανία είναι επίσης ευάλωτη σε ασταθείς τιμές ορυκτών ενέργειας που προέρχονται από γεωπολιτικούς κινδύνους. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ένας σημαντικός τρόπος για να αντιμετωπιστεί αυτό είναι να αυξηθεί το μερίδιο της ανανεώσιμης ενέργειας που παράγεται στην ΕΕ. Συστάσεις (ERT, 2022):

- Εκτός από τα μέτρα της δέσμης REPower της ΕΕ για την τόνωση της ανάπτυξης καθαρότερων βιομηχανικών διεργασιών, θα είναι σημαντικό να διασφαλιστεί η προμήθεια κρίσιμων πρώτων υλών και να παρασχεθεί πρόσθετη υποστήριξη για έρευνα και καινοτομία.

- Η ΕΕ θα πρέπει επίσης να μεριμνήσει για τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Η χρηματοδότηση για τη δέσμευση και αποθήκευση άνθρακα, τις συμβάσεις άνθρακα για τη διαφορά και τις μακροπρόθεσμες συμφωνίες αγοράς ενέργειας (PPA) θα είναι ζωτικής σημασίας.

Μέχρι πρόσφατα, η ΕΕ ήταν σε θέση να αναπτύξει και να διατηρήσει παγκόσμια ανταγωνιστικότητα και το υψηλό βιοτικό της επίπεδο, παρά την υψηλή εξάρτησή της από τις εισαγωγές ενέργειας. Η Ευρώπη αντιμετωπίζει τώρα ένα γεωπολιτικό πλαίσιο, στο οποίο η εξάρτησή της από τέτοιες εισαγωγές ενέργειας έχει καταστεί συμβιβαστική και μη βιώσιμη. Επιπλέον, αυτό έχει καταστεί πλέον θέμα περιφερειακής ασφάλειας, πράγμα που σημαίνει ότι η ταχεία ανάπτυξη μεγάλης κλίμακας ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι πιο σημαντική από ποτέ. Για να απογαλακτιστεί η ΕΕ από τις ρωσικές πηγές ενέργειας, απαιτούνται περαιτέρω αλλαγές. Η ΕΕ πρέπει να κινηθεί γρήγορα για την ολοκλήρωση της Ενεργειακής Ένωσης. Αυτό απαιτεί εναρμονισμένους κανόνες και κανονισμούς, με περισσότερες διασυνδέσεις μεταξύ των κρατών μελών. Συστάσεις (ERT, 2022):

- Οι οδηγίες του πακέτου REPower EU σχετικά με την απλούστευση και την επιτάχυνση των διαδικασιών χορήγησης αδειών πρέπει να εφαρμοστούν γρήγορα στα κράτη μέλη της ΕΕ.

- Σύμφωνα με REPower EU, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας πρέπει να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο στο ενεργειακό μείγμα της Ευρώπης για τη βελτίωση της ενεργειακής ασφάλειας και η ΕΕ θα πρέπει επίσης να διαφοροποιήσει τις εισαγωγές ενέργειας.

- Η ΕΕ χρειάζεται μια συστηματική προσέγγιση για την εφαρμογή της ενεργειακής απόδοσης σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας στην παραγωγή, τη μεταφορά και τη διανομή ενέργειας. Σε αυτό, πρέπει να δοθεί έμφαση σε τομείς τελικής χρήσης, όπως τα κτίρια, οι μεταφορές και η βιομηχανία.

Η ευρωπαϊκή βιομηχανία έχει χάσει την παγκόσμια ηγετική της θέση. Το μερίδιο της Ευρώπης στην παγκόσμια ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της βιομηχανίας²⁶⁰ μειώθηκε από σχεδόν 25% το 2000 σε 16,3% το 2020 (20,8% και 14,3% αντίστοιχα για την ΕΕ-27), καθώς η

²⁶⁰ Η βιομηχανία περιλαμβάνει την εξόρυξη, τη μεταποίηση και τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, αλλά εξαιρεί τις κατασκευές. Η παραγωγή μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας περιλαμβάνει βιομηχανίες με υψηλή ένταση στην Έρευνα και Ανάπτυξη. Περιλαμβάνει χημικά, φαρμακευτικά προϊόντα, αμυντικό εξοπλισμό, υπολογιστές, ηλεκτρονικά, ηλεκτρικό εξοπλισμό, μηχανήματα, μηχανοκίνητα οχήματα και ιατρικά όργανα (ERT, 2022, 7).

Κίνα από το 2011 κατέχει την πρωτοκαθεδρία. Το μερίδιο της Ευρώπης στην παγκόσμια βιομηχανία μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας έχει μειωθεί οριακά λιγότερο. Συστάσεις (ERT, 2022):

- Η ΕΕ και οι εθνικές κυβερνήσεις θα πρέπει να εστιάσουν εκ νέου την προσοχή τους στην εμβάθυνση της ενιαίας αγοράς και να επιταχύνουν την εφαρμογή της βιομηχανικής στρατηγικής της ΕΕ.

- Η Ευρωπαϊκή και εθνική πολιτική πρέπει να είναι συνεκτική, σύμφωνα με προτεραιότητες που οδηγούν τις επενδύσεις, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα.

- Οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν σε τεχνολογικά προηγμένους τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας και η πρόοδος θα πρέπει να παρακολουθείται ποσοτικά.

Η Ευρώπη όμως πρέπει να αναπτύξει τη δική της βιομηχανία ημιαγωγών, καθώς εξαρτάται από έναν μικρό αριθμό προμηθευτών, που ανήκουν σε οικονομίες που κινδυνεύουν από φυσικές καταστροφές, γεωπολιτικές διαταραχές ή και τα δύο. Αυτή η εξάρτηση οφείλεται εν μέρει στις χαμηλές επενδύσεις της Ευρώπης στο εσωτερικό. Η αποτυχία εξασφάλισης των ευρωπαϊκών αλυσίδων εφοδιασμού ημιαγωγών θα έθετε σε κίνδυνο τη βιομηχανική παραγωγή σε πολλούς τομείς, καθώς και την ενεργειακή μετάβαση. Η ενεργή βιομηχανική πολιτική μεταξύ συνεργατών (ERT, 2022, 27), όπως το «Made in China 2025» το 2015 που περιλαμβάνει και τη Ρωσία, οδήγησε όμως σε διευρυμένο επενδυτικό χάσμα για τις αναδυόμενες τεχνολογίες. Η Ευρώπη χρειάζεται (ERT, 2022): α) να ενισχύσει τις δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις, β) να προωθήσει εθνικές πρωτοβουλίες, γ) να αυξήσει τη δεξιαμενή ταλέντων στον κλάδο των ημιαγωγών και ειδικά για δεξιότητες σχεδιασμού, δ) να προωθήσει την έρευνα, ε) να δημιουργήσει ισχυρό δημόσιο και ιδιωτικό τομέα εντός της ΕΕ συνεργασίες και στ) στενή συνεργασία με έμπιστους εταίρους στην Ασία και τη Βόρεια Αμερική.

Η ΕΕ οφείλει μεγάλο μέρος του οικονομικού της βάρους στη δημιουργία μιας μεγάλης και αποτελεσματικής περιφερειακής αλυσίδας αξίας, ενώ όμως συνεχίζει να ενσωματώνεται στην παγκόσμια αλυσίδα αξίας, ο ρόλος της ΕΕ στην παγκόσμια αλυσίδα αξίας μειώνεται (García-Herrero & Turégano, 2020). Οι αυξανόμενες τιμές της ενέργειας επισπεύδουν μια ανησυχητική μείωση της ανταγωνιστικότητας των καταναλωτών βιομηχανικής ενέργειας στην Ευρώπη. Οι υψηλές τιμές ενέργειας και οι πιεσμένες αλυσίδες εφοδιασμού πρώτων υλών μειώνουν γρήγορα τη βάση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής

βιομηχανίας. Η βιομηχανία έντασης ενέργειας στην ΕΕ αντιμετωπίζει υπαρξιακή κρίση²⁶¹. Εάν οι ευρωπαίοι πολιτικοί ηγέτες και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δεν λάβουν άμεσα δραστικές ενέργειες για μείωση του κόστους ενέργειας για τις επιχειρήσεις έντασης ενέργειας, η ζημιά θα είναι ανεπανόρθωτη και θα έχει ως αποτέλεσμα σημαντική απώλεια θέσεων εργασίας στην Ευρώπη. Επιπλέον, η κρίση θα πλήξει εταιρείες σε αρκετές αλυσίδες εφοδιασμού όπου θα προκύψουν ελλείψεις, μεταξύ άλλων στον τομέα των τροφίμων και της γεωργίας. Σε βάρος του στόχου της ΕΕ να επιτύχει περισσότερη «ανοιχτή στρατηγική αυτονομία», η υπόθεση για επενδύσεις σε αυτούς τους τομείς στην ΕΕ είναι σήμερα πολύ πιο δύσκολη από ότι εκτός ΕΕ. Είναι επείγον να μην αυξηθεί η εξάρτησή από τις εισαγωγές και να αποφευχθεί η μετατόπιση της παραγωγής. Βασικές αρχές για την αντιμετώπιση του υψηλού κόστους ενέργειας, σύμφωνα με (ERT, 2022b):

- Οι θεμελιώδεις λύσεις για τις τρέχουσες ενεργειακές προκλήσεις και τα επίπεδα τιμών είναι η αύξηση του εφοδιασμού εναλλακτικής ενέργειας και η μείωση της ζήτησης ενέργειας. Οι πολιτικοί ηγέτες θα πρέπει να κοιτάζουν πέρα από το εθνικό πλαίσιο και τα βραχυπρόθεσμα μέτρα έκτακτης ανάγκης, καθώς μπορεί να χρειαστούν αρκετοί χειμώνες (3 ή περισσότεροι) προτού εξισορροπηθούν εκ νέου οι αγορές ενέργειας και οι τιμές ενδέχεται να μειωθούν.

- Οι πολιτικοί ηγέτες μπορούν βραχυπρόθεσμα να επιφέρουν ηρεμία στις αγορές και να συμβάλουν στη μείωση της τιμής της ενέργειας, υποστηρίζοντας μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας και ανακοινώνοντας νέες επενδύσεις σε υποδομές και παραγωγή ενέργειας. Τέτοιες ενέργειες θα αυξήσουν τη ρευστότητα, θα αποφύγουν τις ελλείψεις σε ενέργεια και θα βελτιώσουν την ενεργειακή συνδεσιμότητα στην ΕΕ (δικτύων αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας).

- Η Ενεργειακή Ένωση θα πρέπει να θεωρείται ως μία ολοκληρωμένη αγορά και όχι ως 27 εθνικές αγορές.

- Είναι απαραίτητη η περαιτέρω επένδυση στη βελτίωση των ενεργειακών υποδομών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερη επένδυση στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας, διασυνδέσεις μεταξύ χωρών και ευελιξία του δικτύου. Θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα νέο πανευρωπαϊκό σχέδιο για επενδύσεις έως το 2030. Αυτό είναι θεμελιώδες για την Πράσινη

²⁶¹ Οι τιμές της βιομηχανικής ηλεκτρικής ενέργειας είναι υψηλότερες στην Ευρώπη από ό,τι σε πολλές άλλες μεγάλες οικονομίες. Ενώ αυτό, σε μεγάλο βαθμό, οφείλεται στο αυξανόμενο μερίδιο των φόρων και των εισφορών στη συνολική τιμή, η ευρωπαϊκή βιομηχανία είναι επίσης ευάλωτη σε ασταθείς τιμές ορυκτών ενέργειας που προέρχονται από γεωπολιτικούς κινδύνους. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Ένας σημαντικός τρόπος για να αντιμετωπιστεί αυτό είναι να αυξηθεί το μερίδιο της ανανεώσιμης ενέργειας που παράγεται στην ΕΕ (ERT, 2022b).

Συμφωνία, καθώς η επένδυση στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας θα τονώσει επίσης την ανάπτυξη της οικονομίας του υδρογόνου.

- Η ζήτηση ενέργειας πρέπει να μειωθεί σε ολόκληρη την ΕΕ. Αυτό θα πρέπει να επιτευχθεί με τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και όχι με περικοπές και κλείσιμο της ευρωπαϊκής βιομηχανικής παραγωγής.

- Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να διαδραματίσουν πολύ πιο ενεργό ρόλο στην ενθάρρυνση της αλλαγής συμπεριφοράς που μειώνει τη χρήση της ενέργειας (και ενδεχομένως να τιμωρεί τη μη σωστή χρήση). Η ενεργειακή απόδοση σε μεγάλη κλίμακα θα πρέπει να αυξηθεί και θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για εξοικονόμηση ενέργειας στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου (π.χ. αστική ανακαίνιση και ανακαίνιση κτιρίων).

- Είναι σημαντικό να προστατεύονται τα εύαλота νοικοκυριά με στοχευμένα μέτρα. Η ΕΕ θα πρέπει επίσης να μεριμνήσει για την υποστήριξη των ενεργοβόρων εταιρειών της και των ΜΜΕ που διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στα ευρωπαϊκά βιομηχανικά οικοσυστήματα.

Επειδή η κρίση δημιουργεί επίσης προβλήματα ρευστότητας στις εταιρείες ενέργειας, με κινδύνους μετάδοσης για τον χρηματοπιστωτικό τομέα, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις έχουν λάβει μια σειρά από ενέργειες (πχ. έχουν θεσπίσει μέτρα σε επίπεδο λιανικής, εισαγάγει φόρους απροσδόκητου κέρδους στις εταιρείες ενέργειας, έχουν παράσχει ρευστότητα έκτακτης ανάγκης σε ενεργειακές εταιρείες που αντιμετωπίζουν αυξανόμενα κόστη εξασφαλίσεων), ενώ έχουν κρατικοποιηθεί ορισμένες εταιρείες ενέργειας. Κατά συνέπεια οι προτάσεις επείγουσας επέμβασης θα πρέπει να αξιολογούνται βάσει τριών αρχών (Heussaff et al., 2022). Πρώτον, ο ενεργειακός εφοδιασμός πρέπει να ανταποκρίνεται στη ζήτηση, σε τιμές που δεν προκαλούν μεγάλη ζημιά στην ευρωπαϊκή οικονομία. Δεύτερον, οι πιο εύαλτοι καταναλωτές πρέπει να προστατεύονται. Τρίτον, τα μέτρα θα πρέπει να συνάδουν με την περίπτωση των επενδύσεων σε ένα βιώσιμο ενεργειακό σύστημα, προκειμένου να διασφαλιστεί η ικανότητα της Ευρώπης να αποσυνδεθεί δομικά από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων.

Το μερίδιο της Ευρώπης το 2022 στην παγκόσμια αγορά LNG έχει αυξηθεί στο 30%, από 20% το 2021 (IGU, 2022). Κάθε πρόσθετο φορτίο όμως που έλκεται στην Ευρώπη, απαιτεί από έναν άλλο αγοραστή LNG να υπερβαίνει την προσφορά. Τα σχετικά λίγο πολύ ακριβά φορτία LNG οδηγούν την τιμή του φυσικού αερίου για το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης. Αυτό συμβαίνει επειδή η νέα ζήτηση (πχ. από εταιρείες που πρέπει να αντικαταστήσουν το ρωσικό αέριο) και οι πρόσθετες προμήθειες (πχ. από LNG) διαπραγματεύονται σε τιμή που διασφαλίζει ότι όλη η ζήτηση ανταποκρίνεται στην προσφορά, η λεγόμενη οριακή τιμολόγηση. Εάν η τιμή χονδρικής του φυσικού αερίου είναι χαμηλότερη από την υψηλή τιμή LNG, το LNG

δεν θα παρέχεται και η ζήτηση από καταναλωτές που είναι πρόθυμοι να πληρώσουν αυτή την υψηλή τιμή δεν θα ικανοποιούνταν.

Η αύξηση στις τιμές χονδρικής της ηλεκτρικής ενέργειας πιθανότατα έχει δύο βασικές αιτίες. Πρώτον, η αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου (επίσης ο άνθρακας και λιγότερο ευδιάκριτα τα δικαιώματα άνθρακα της ΕΕ) ανέβασε το κόστος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας όταν αυτά τα προϊόντα χρειάζονται για την κάλυψη της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας. Η αύξηση του ακριβότερου άνθρακα και φυσικού αερίου σε συνδυασμό με μια πτώση της συνολικής παραγωγής, έχει κάνει τη διαφορά (McWilliams et al, 2022). Οι τιμές χονδρικής για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια καθορίζονται από το κόστος της πιο ακριβής μορφής ενεργειακού εφοδιασμού που διαπραγματεύεται για την κάλυψη της βραχυπρόθεσμης ζήτησης (το οριακό κόστος). Στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, αυτή είναι συχνά ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από αέριο. στην αγορά φυσικού αερίου, είναι ακριβό το εισαγόμενο LNG, επειδή το εγχώριο αέριο και το φυσικό αέριο που εισάγονται μέσω αγωγών δεν επαρκούν για να ικανοποιήσουν τη ζήτηση μετά τη μείωση κατά 80% των εισαγωγών από τη Ρωσία. Οι ακραίες τιμές που προκαλούνται από την ακραία μείωση της προσφοράς φυσικού αερίου, έχουν οδηγήσει σε πολύ υψηλά κέρδη για τους παραγωγούς ενέργειας από φθηνότερες («inframarginal») πηγές, όπως η αιολική ενέργεια.

Στη μελέτη (Heussaff et al., 2022) αξιολογούνται επτά προτάσεις για παρέμβαση, συμπεριλαμβανομένων των προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EC, 2022i) και ορισμένων εθνικών κυβερνήσεων, όπως και διαφορετικές εκδοχές ανώτατων ορίων τιμών φυσικού αερίου²⁶². Επειδή η μείωση της ζήτησης τόσο για ηλεκτρική ενέργεια όσο και για φυσικό αέριο είναι πράγματι το κρίσιμο στοιχείο για την επίλυση του προβλήματος αναντιστοιχίας προσφοράς και ζήτησης και θα ωθήσει τις τιμές πιο αποτελεσματικά από οποιοδήποτε ανώτατο όριο τιμή, συμπεραίνεται στη μελέτη ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή φαίνεται να επιτυγχάνει την καλύτερη ισορροπία μεταξύ της προστασίας των ευάλωτων καταναλωτών, της διατήρησης των βασικών σημάτων της αγοράς και σημαντικότερο της προτεραιότητας στη μείωση της ζήτησης, όμως απαιτείται μια πιο ουσιαστική και συντονισμένη προσέγγιση, η οποία θα αντιμετωπίζει τόσο την πλευρά της προσφοράς όσο και της ζήτησης (McWilliams et al, 2022). Αυτό θα συνεπαγόταν μια μεγάλη συμφωνία στην οποία οι χώρες της ΕΕ συμφωνούν να προωθήσουν όλη τη διαθέσιμη ευελιξία από την πλευρά της προσφοράς, να δεσμευτούν για μείωση της

²⁶² Την πρόταση από την πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen Kate Abnett (CE, 2022f), της Ιταλίας (Reuters, 2022a; Neuhoff, 2022; Pototschnig & Conti, 2022), την αποκαλούμενη «Ιβηρική εξαίρεση» που εγκρίθηκε στην Ισπανία και την Πορτογαλία (Heller, 2022), την πρόταση «price shock absorber» (Hogan et al., 2022), την dual-market πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης (EC, 2022i) και του (Liebreich, 2022).

ζήτησης φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, να διατηρήσουν τις διασυνοριακές συναλλαγές στις ενεργειακές αγορές, κυρίως δε να συγκεντρώσουν τη ζήτηση για να επιτύχουν καλύτερη συμφωνία για τον εξωτερικό εφοδιασμό φυσικού αερίου. Σε συνδυασμό με τα μέτρα που αναπτύχθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μια τέτοια μεγάλη συμφωνία θα βοηθούσε την ΕΕ να αντιμετωπίσει την τεράστια πρόκληση της ενεργειακής κρίσης, αποφεύγοντας παράλληλα την επικίνδυνη επείγουσα παρέμβαση που μπορεί να είναι αντιπαραγωγική όσον αφορά τη ζήτηση και να έχει απρόβλεπτες μακροπρόθεσμες συνέπειες για τη λειτουργία των αγορών ενέργειας σε κανονικές συνθήκες (Heussaff et al., 2022, 13)

Η ΕΕ έχει χάσει την πρόσβαση σε έναν προμηθευτή που προηγουμένως αντιπροσώπευε περίπου 45% των συνολικών εισαγωγών αερίου της²⁶³ και η απουσία κοινών κατευθυντήριων γραμμών για τις εθνικές ενεργειακές πολιτικές θα πρέπει να θεωρείται ως έκτακτη οικονομική αναγκαιότητα (Pisani-Ferry, 2022). Παρόλο που οι αποκλίσεις πολιτικών στην Ευρώπη δεν είναι ασυνήθιστες, όμως η ΕΕ παραμένει διχασμένη ως προς την απόκρισή της στην ενεργειακή πολιτική, καθώς οι διαφορές στα εθνικά ενεργειακά μείγματα και στο μερίδιο της ενέργειας στη συνολική κατανάλωση, αντικατοπτρίζουν κυρίως αποκλίνουσες αντιδράσεις εθνικής πολιτικής. Η αποτυχία καθορισμού κοινών κατευθυντήριων γραμμών για τις εθνικές ενεργειακές πολιτικές είναι επομένως εξαιρετικά δαπανηρή και ο «ενεργειακός εθνικισμός»²⁶⁴ κινδυνεύει να αυξήσει ακόμη περισσότερο τις τιμές του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας, επιδεινώνοντας την ύφεση (Pisani-Ferry, 2022). Παρότι μετά την καταστροφή της Φουκουσίμα, η Γερμανία άρχισε να κλείνει τους πυρηνικούς σταθμούς της, με τρεις εναπομείναντες να έχουν κλείσει μέχρι το τέλος του 2022, οι προκλήσεις ενεργειακής ασφάλειας ανάγκασαν τη χώρα να κάνει μια αναστροφή στην πυρηνική της πολιτική, καθώς πρόσφατα σχόλια από την γερμανική κυβέρνηση προτείνουν ότι η χώρα θα μπορούσε να παρατείνει τη διάρκεια ζωής των υπόλοιπων πυρηνικών εργοστασίων (EIU, 2022b, 16).

Οι συνέπειες της μείωσης του ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη είναι ότι η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ θα πρέπει πλέον να είναι ανεξάρτητη από τις ρωσικές εισαγωγές (Poitiers et al, 2022). Αν και αυτό έχει προκαλέσει πολιτική ένταση και θα έχει οικονομικές επιπτώσεις στην Ευρώπη τους χειμώνες 2022-2023 και 2023-2024, μεσοπρόθεσμα οι αρνητικές συνέπειες θα είναι σημαντικές για τις εξαγωγές αερίου της Ρωσίας, καθώς η απώλεια της ευρωπαϊκής αγοράς θα επιφέρει αναγκαστικό κλείσιμο στις εγκαταστάσεις παραγωγής

²⁶³ Η Ρωσία, ο μεγαλύτερος εξαγωγέας στην Ευρώπη, αντιπροσωπεύει περίπου το 45% των εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ και σχεδόν το 40% της κατανάλωσης φυσικού αερίου, σύμφωνα με στοιχεία του IEA.

²⁶⁴ Περαιτέρω (Euro topics, 2022).

ρωσικού αερίου με σημαντικό μακροπρόθεσμο κόστος κεφαλαίου, ενώ το έργο για τον αγωγό Power of Siberia 2 θα επιτρέψει στη Ρωσία να ανακατευθύνει τις ροές προς τα ανατολικά (Κίνα) αλλά θα διαρκέσει πολλά χρόνια, με εκτιμώμενη ημερομηνία υλοποίησης το 2030 (Oxford Economics, 2022).

Επίσης, ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας έχει προκαλέσει ενεργειακή κρίση που απειλεί τα σχέδια reshoring στον φαρμακευτικό τομέα (η πρακτική της επιστροφής των προηγούμενων εξαγόμενων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων από το εξωτερικό), ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Οι κατασκευαστές γενόσημων φαρμάκων στην ΕΕ προειδοποιούν ότι το εξαιρετικά υψηλό ενεργειακό κόστος, σε συνδυασμό με την πιθανότητα διακοπής ρεύματος, μπορεί να καταστήσει αδύνατη την τοπική παραγωγή ενεργών φαρμακευτικών συστατικών (active pharmaceutical ingredients/API) και φαρμάκων. Η Medicines for Europe, μια ομάδα λόμπι, προειδοποιεί ότι το κόστος των πρώτων υλών έχει αυξηθεί κατά 50%-160% και πιέζει για ισοδύναμες αυξήσεις τιμών, ενώ η αύξηση του κόστους εργασίας και πρώτων υλών θα μπορούσε επίσης να αλλάξει τα ποσά, καθώς οι φαρμακοποιοί εξισορροπούν την ανάγκη τους για ασφαλείς αλυσίδες εφοδιασμού με την επιθυμία τους για κέρδη (EIU, 2022c, 23). Η κύρια λύση είναι ότι απαιτείται μεγαλύτερος συντονισμός των κυρώσεων σε διεθνές επίπεδο για να απομονωθεί η ρωσική οικονομία, ενώ η επιβολή του εμπάργκο της ΕΕ στο ρωσικό πετρέλαιο στο τέλος του 2022 θα συμβάλει στον περιορισμό της ροής εσόδων στα ρωσικά ταμεία και δυνητικά στον τερματισμό του πολέμου.

Η τρέχουσα αύξηση των τιμών της ενέργειας και οι διαταραχές στον ενεργειακό εφοδιασμό αποτελούν κύρια ανησυχία για την ΕΕ. Το «υψηλό οικονομικό τίμημα» για την ειρήνη στην Ουκρανία θα είναι επώδυνο για την ΕΕ, αλλά το μεγάλο διακύβευμα για την ΕΕ είναι να διατηρήσει την πολιτική της ενότητα και συνάφεια (Hackenbroich, 2022). Στο τρέχον πλαίσιο υψηλής αβεβαιότητας όσον αφορά τον ενεργειακό εφοδιασμό και τις διακοπές παράδοσης από τη Ρωσία, τα στοιχεία της ενότητας, της συνεργασίας, του συντονισμού και της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης. Η συντονισμένη κοινή δράση μέσω της ενότητας και της συνεργασίας είναι ο καλύτερος τρόπος για τις χώρες της ΕΕ να μετριάσουν καλύτερα τον αντίκτυπο της κρίσης και να μειώσουν τους κινδύνους, ενώ απαιτείται επίσης αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της ΕΕ για την παροχή υποστήριξης σε εκείνες τις χώρες που εξαρτώνται περισσότερο από τη ρωσική ενέργεια και επομένως επηρεάζονται περισσότερο από τυχόν περικοπές εφοδιασμού. Ο Hackenbroich (2022) προτείνει τα κάτωθι μέτρα, παρόλο που αυτά δεν θα αντικαταστήσουν το ρωσικό αέριο βραχυπρόθεσμα, ενδέχεται όμως να αποφέρουν σημαντικά αποτελέσματα σε πέντε έως δέκα χρόνια:

- Η Ευρώπη πρέπει να υιοθετήσει μια ολοκληρωμένη ενεργειακή στρατηγική σε ολόκληρη την ήπειρο, μια συστηματική προσέγγιση για να διασφαλιστεί ότι όλες οι ενεργειακές ανάγκες των κρατών μελών μπορούν να καλυφθούν, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν ήδη εκφράσει ανησυχίες για τις κυρώσεις, για πιο ισχυρή υποστήριξη σε μια συλλογική απάντηση της ΕΕ στη Ρωσία.
- Η ΕΕ χρειάζεται να δημιουργήσει το δικό της γραφείο οικονομικής ασφάλειας σε υψηλό επίπεδο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε στενή επαφή με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και τα εθνικά συμβούλια ασφαλείας των κρατών μελών. Η απάντηση της ΕΕ στη ρωσική επιθετικότητα δεν πρέπει να διαχωρίζει τα οικονομικά από το εμπόριο ή ακόμη και τις στρατιωτικές υποθέσεις.
- Η ΕΕ πρέπει πρώτα να πραγματοποιήσει μια λεπτομερή αξιολόγηση των ευπαθειών των κρατών μελών και των εταιρειών της στη ρωσική πίεση.
- Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πρέπει επίσης να μειώσουν την ενεργειακή εξάρτηση των χωρών τους από τη Ρωσία.
- Η ΕΕ θα πρέπει να δημιουργήσει έναν μηχανισμό που θα μείωνε τις εθνικές ευπάθειες και ένα ειδικό ταμείο για την αποζημίωση συγκεκριμένων χωρών, περιοχών ή τομεών ή τομείς για οικονομικές απώλειες που προκαλούνται από κυρώσεις.
- Η ΕΕ θα χρειαστεί να αναπτύξει ένα εποικοδομητικό πλαίσιο αλληλεγγύης και συνεισφοράς κάθε κράτους.
- Η ΕΕ πρέπει να οικοδομήσει ένα ισχυρό θεσμικό όργανο κατά του καταναγκασμού και το οποίο θα λειτουργεί προληπτικά, καθώς αποτελεί κρίσιμη ευπάθεια για την ΕΕ ότι δεν έχει άλλες επιλογές οικονομικής πολιτικής εκτός από την επιβολή κυρώσεων ως απάντηση στο ρωσικό καταναγκασμό μέσω μιας μακράς διαδικασίας που απαιτεί και ομοφωνία.

Συνοπτικά, η σχέση ΕΕ και Ρωσίας σε οικονομικό, εμπορικό και ιδιαίτερα ενεργειακό επίπεδο, παρότι ήταν ασταθής, ασύμμετρη αλλά αμοιβαία επωφελής και ενώ διέθετε όλες τις δυνατότητες, τις προϋποθέσεις και τις προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη και μεγέθυνση της συνεργασίας στο πλαίσιο της Κοινής Γειτονίας, τελικά δεν τελεσφόρησε καθώς άπτεται σημαντικών και αντικρουόμενων πολιτικών ζητημάτων. Κομβικό σημείο στην επιδείνωση των σχέσεων και την διαρραγή της διμερούς συνεργασίας τους, αποτέλεσαν οι ενέργειες της Ρωσίας στην Ουκρανία αρχικά το 2014 και κυρίως ο πόλεμος το 2022, οδηγώντας τις δύο πλευρές σε διάδραση με εργαλειοποίηση της οικονομίας και του εμπορίου, τη Ρωσία στη χρήση της ενέργειας ως πολιτικού όπλου και την προσπάθεια ασφαλειοποίησης του χρηματοπιστωτικού της τομέα, όμως με σημαντικό αρνητικό οικονομικό, εμπορικό και ενεργειακό αντίκτυπο σε

διμερές και διεθνή επίπεδο. Η ΕΕ αντιμετωπίζει τον κίνδυνο ενεργειακής κρίσης και βιώνει υψηλό πληθωρισμό, με δυσμενείς προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης και αρνητικές επιπτώσεις αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα και το επιχειρηματικό περιβάλλον της, θέτοντας σε σοβαρή δοκιμασία την αλληλεγγύη των κρατών μελών της και τη συνοχή του οικοδομήματός της.

Η εταιρική σχέση Ρωσίας-ΕΕ που βασίστηκε σταθερά στην ιδέα της ολοκλήρωσης, διαφάνηκε ότι αποτελούσε κατά μια έννοια ουτοπία (Lukyanov, 2020), καθώς από το κλίμα συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας υπήρξε μετάβαση σε ένα κλίμα σύγκρουσης, διαφωνιών και οικονομικών κυρώσεων (Maass, 2017, 2), ενώ η Ρωσία πλέον αποτελεί «βασική στρατηγική πρόκληση» για την ΕΕ (Csaszi, 2022). Η Ρωσία εφαρμόζει μια στρατηγική «διαίρει και βασίλευε» απέναντι στα κράτη μέλη της ΕΕ με στόχο την αποκόμιση οικονομικών οφελών από την πώληση υδρογονανθράκων, την αποτροπή διαμόρφωσης κοινών πολιτικών από την ΕΕ και ίσως μακροπρόθεσμα, ακόμα και τη διάσπαση των Ευρωπαϊκών θεσμών (Poitiers et al., 2022). Η πολιτική Westpolitik της Ρωσίας έχει επηρεάσει σημαντικά τη σχέση της Ρωσίας με την ΕΕ, καθώς η τελευταία απέτυχε να χαράξει μια συνεκτική πολιτική έναντι στη Ρωσία, παρόλο που οι χώρες της ΕΕ μοιράζονται δημοκρατικές και φιλελεύθερες αξίες, δεν μοιράζονται όμως απαραίτητα γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, ούτε επιθυμούν να τα θυσιάσουν (Stewart, 2020).

Η αλληλεπίδραση γεωπολιτικής και γεωοικονομίας, όπως και η παμπάλαια σχέση διεθνών συγκρούσεων και οικονομικών συμφερόντων είναι επίκαιρες αναφορικά με τις σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας, υπενθυμίζοντας τη ρήση του Ρίγου «Δύο είναι οι αιτίες του πολέμου: η επιθυμία για κυριαρχία και η επιθυμία για κέρδη» (Ζουμπουλάκης, 2018, 27). Η σχέση της ΕΕ με τη Ρωσία ακολούθησε μια ασταθής πορεία, εναλλάσσοντας στιγμές στενότερης οικονομικής ολοκλήρωσης με πολιτικές κρίσεις (Οικονόμου, 2021). Η ΕΕ και η Ρωσία αποτελούν δύο διεθνείς πόλους των οποίων οι αξίες και οι διεθνείς βλέψεις συγκρούονται, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζουν σημαντικό βαθμό αλληλεξάρτησης (Μασούρας, 2019). Η πεποίθηση όμως ότι η αλληλεξάρτηση αποτρέπει πολέμους είναι ένας μύθος της διεθνούς πολιτικής (Στεργίου et al., 2020, 11).

Η οικονομία όπως και η άμυνα αποτελούν τους ακρογωνιαίους λίθους της ισχύος των κρατών και έχοντας υπόψη τα καθήκοντα του ηγεμόνα κατά τον Adam Smith, το αέναο και ρητορικό δίλλημα «θεωρικά ή στρατιωτικά», ή αλλιώς βούτυρο ή κανόνια στην πιο σύγχρονη κωδικοποίησή του προσθέτοντας πλέον και τον παράγοντα των κυρώσεων, θα παραμένει διαχρονικό και δύσκολο, παρότι η αδήριτη γεωπολιτική πραγματικότητα επιβάλλει πολλές φορές την απάντηση (Ζουμπουλάκης & Κόλλιας, 2021). Οι συνέπειες από την διάδραση της

επιβολής κυρώσεων-αντίμετρων μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας που είναι κυρίως η ενεργειακή κρίση και ο υψηλός πληθωρισμός που βιώνει η ΕΕ, θέτουν σοβαρά διλήμματα στους ηγέτες της ΕΕ, καθώς εμφανίζονται περαιτέρω κλυδωνισμοί και υποχώρηση στο κυριότερο επίτευγμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που είναι η νομιμοποίηση που εδράζεται στην διασφάλιση συνθηκών αυξημένης ευημερίας και σταθερά βελτιούμενου βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της ΕΕ (Κόλλιας, 2017, 43).

Παρότι η Liik (2022) ισχυρίζεται για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας ότι «το παλιό πεθαίνει και το νέο δεν μπορεί να γεννηθεί», παραμένει ζωτικής σημασίας να επιδιωχθούν διπλωματικές και οικονομικές οδοί που δύναται να τερματίσουν την σύγκρουση στην Ουκρανία. Όποια και αν είναι τα αποτελέσματα του πολέμου, η οικονομική επίθεση εναντίον της Ρωσίας έχει ήδη αποκαλύψει μια σημαντική νέα πραγματικότητα: η εποχή των χωρίς κόστος, χωρίς κινδύνους, και προβλέψιμων κυρώσεων έχει τελειώσει για τα καλά (Mulder, 2022b). Η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα για το 2023, αλλά και πέραν του υψηλού πληθωρισμού υφίστανται μεγάλες προκλήσεις για την οικονομική πολιτική, όπως οι εμπορικές διαφορές με τις ΗΠΑ που θα μπορούσαν να προκύψουν από τον «Νόμο για τη μείωση του πληθωρισμού» και θα πρέπει να αποφευχθούν προς το συμφέρον τόσο των ΗΠΑ όσο και της Ευρώπης (Petersen, 2022). Συνεπώς το σημαντικό και κρίσιμο διακύβευμα έγκειται στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής για το οικοδόμημα της ΕΕ, καθώς ο Μπρεχτ υπενθυμίζει ότι «είδα το παλιό να πλησιάζει, μα ερχόταν σα νέο...», ενώ οι πολίτες της ΕΕ έχοντας υπόψη τον Keynes και τον Kennan θα αναρωτιούνται όπως ο Ιουβενάλης στις Σάτιρες «*Quis custodiet ipsos custodes?*».

Οι σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας είναι ένα πολύπλοκο και σύνθετο θέμα με επιμέρους πολύπλευρες πτυχές και επιπτώσεις σε διμερές και παγκόσμιο επίπεδο. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα αποτελούν: Ποιες οι συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία το 2022 για την οικονομία της ΕΕ και ποιες οι δράσεις της ΕΕ; Πως αναδιαμόρφωσε ο πόλεμος στην Ουκρανία το παγκόσμιο ενεργειακό περιβάλλον και ποιες οι δράσεις της ΕΕ για την αντιμετώπιση του κινδύνου της ενεργειακής κρίσης; Ποιες είναι οι συνέπειες από την επιβολή κυρώσεων στην Ρωσία και ποια τα διλήμματα που δημιουργούνται για την ΕΕ; Ποιες είναι οι αιτίες και οι συνέπειες της αύξησης του πληθωρισμού στην ΕΕ και ποιες είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές με προηγούμενες καταστάσεις; Ποιες επιλογές πολιτικής είναι διαθέσιμες στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής της ΕΕ για οικονομική σταθεροποίηση;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adrian, T., & Natalucci, F. (2022). *Central Banks Hike Interest Rates in Sync to Tame Inflation Pressures*. IMF Blog, 10 August 2022. Available at: <https://blogs.imf.org/2022/08/10/central-banks-hike-interest-rates-in-sync-to-tame-inflation-pressures/> (Accessed: 1 September 2022).
- AEB. (2022). *AEB Annual Survey 2022: Strategies and Prospects for European Companies in Russia*. Association of European Businesses, Moscow, 9 June 2022. Available at: https://aebrus.ru/en/media/aeb_annual_survey/index.php (Accessed: 4 November 2022).
- Ahir, H., Bloom N., & Furceri, D. (2022). *Global Economic Uncertainty, Surging Amid War, May Slow Growth*. IMF Blog, 15 April 2022. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/04/15/global-economic-uncertainty-surging-amid-war-may-slow-growth> (Accessed: 12 October 2022).
- Ahn, D. P., & Ludema, R. D. (2020). *The sword and the shield: The economics of targeted sanctions*. European Economic Review, 130, November 2020, 103587. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103587> (Accessed: 2 April 2022).
- Allan, D., Bohr, A., Boulègue, M., Giles, K., Gould-Davies, N., Hanson, P., ... & Wood, A. (2021). *Myths and misconceptions in the debate on Russia: How they affect Western policy, and what can be done*. Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, May 2021. Available at: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-05/2021-05-13-myths-misconceptions-debate-russia-nixey-et-al.pdf> (Accessed 18 August 2022).
- AM Best. (AMB, 2022a). *Country Risk Information: Country Risk Tier-Country Investment Classes*. Available at: <https://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx> (Accessed: 11 August 2022).
- _____. (AMB, 2022b). *Best's Country Risk Report: Greece*. Available at: <https://www3.ambest.com/ratings/cr/reports/greece.pdf> (Accessed: 11 August 2022).
- _____. (AMB, 2022c). *Best's Country Risk Report: Poland*. Available at: <https://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx> (Accessed: 11 August 2022).
- _____. (AMB, 2022d). *Best's Country Risk Report: Russia*. Available at: <https://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx> (Accessed: 11 August 2022).
- Arslanalp, M. S., Eichengreen, M. B. J., & Simpson-Bell, C. (2022). *The Stealth Erosion of Dollar Dominance: Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies*. International Monetary Fund, WP/22/58, 24 Mar 2022. Available at: <https://doi.org/10.5089/9798400204746.001> (Accessed: 10 August 2022).
- Artelys & Trinomics. (2021). *Study on the resilience of critical supply chains for energy security and clean energy transition during and after the COVID-19 crisis*. European Commission, Brussels, June 2021. Available at: <https://doi.org/10.2833/946002> (Accessed: 10 October 2022).
- Åslund, A., & Snegovaya, M. (2021). *The impact of Western sanctions on Russia and how they can be made even more effective*. Atlantic Council, May 3, 2021. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/05/The-impact-of-Western-sanctions-on-Russia-and-how-they-can-be-made-even-more-effective-5.2.pdf> (Accessed: 1 Mars 2022).
- Barkin, J.S. (2013). *International Organization: Theories and Institutions*. Palgrave Macmillan, New York. Second Edition. Available at: https://www.academia.edu/37745830/Barkin_auth_International_Organization_Theories_and_Institutions (Accessed: 4 September 2021).

- Batmanghelidj, E. (2022). *Is the West Laissez-Faire About Economic Warfare?*. War on the Rocks, 11 March 2022. Available at: <https://warontherocks.com/2022/03/is-the-west-laissez-faire-about-economic-warfare/> (Accessed: 19 August 2022).
- Batmanghelidj, E., & Moret, E. (2022). *The Hidden Toll of Sanctions: Why Washington Must Reckon with the Devastating Inflation Its Policies Cause*. Foreign Affairs, 17 January 2022. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-01-17/hidden-toll-sanctions> (Accessed: 10 August 2022).
- Behrens, A., & Wieczorkiewicz, J. (2014). *Is Europe vulnerable to Russian gas cuts?*. CEPS Commentaries, 12 March 2014. Available at: http://aei.pitt.edu/50137/1/Russian_gas_cuts_AB_%26_JW.pdf (Accessed: 11 November 2022).
- Behzadan, N., Chisik, R., Onder, H., & Battaile, B. (2017). *Does inequality drive the Dutch disease? Theory and evidence*. Journal of International Economics, 106, 104-118. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2017.02.003> (Accessed: 14 November 2022).
- Bertaut, C., von Beschwitz, B., & Curcuru, S. (2021). *The International Role of the US Dollar FEDS Notes No. 2021-10-06-2 (6 October, 2021)*. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3938629> (Accessed: 1 July 2022).
- Bianco, C., Hackenbroich, J., Medunic, F., & Zerka, P. (2022). *Europe's Russian energy dilemma*. The European Council on Foreign Relations, 24 March 2022. Available at: <https://ecfr.eu/article/europes-russian-energy-dilemma/> (Accessed: 16 November 2022).
- BIS. (2022). *Chapter 1 of the Annual Report 2021/22: Promoting Global Monetary and Financial Stability*. Bank for International Settlements. Available at: <https://www.bis.org/about/areport/areport2022.htm> (Accessed 18 August 2022).
- Blanchard, O. (2018). *Should we reject the natural rate hypothesis?*. Journal of Economic Perspectives, 32(1), 97-120. Available at: <https://doi.org/10.1257/jep.32.1.97> (Accessed: 11 November 2022).
- Blockmans, S. (2020). *Why the EU needs a geopolitical Commission*. CEPS, 15 September 2020. Available at: <https://www.ceps.eu/why-the-eu-needs-a-geopolitical-commission/> (Accessed: 14 November 2022).
- Borin, A., Conteduca, F. P., Di Stefano, E., Gunnella, V., Mancini, M., & Panon, L. (2022). *Quantitative assessment of the economic impact of the trade disruptions following the Russian invasion of Ukraine*. Bank of Italy Occasional Paper, (700). Available at: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4223361> (Accessed 2 December 2022).
- BP. (2022). *Statistical Review of World Energy 2022*. 71st edition, June 2022. Available at: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf> (accessed 18 August 2022).
- Brenton, H. & Treeck, H. (2022). *How Western sanctions could squeeze the Russian economy*. Politico, 25 February 2022. Available at: <https://www.politico.eu/article/west-sanctions-russia-war-ukraine-europe-us-oil-gas-banks-swift/> (Accessed: 14 November 2022).
- Brzezinski, Z. (1994). *The premature partnership*. Foreign Affairs, 73(2), 67-82. Available at: <https://doi.org/10.2307/20045920> (Accessed: 14 December 2021).
- Cabras, S. (2021). *American LNG and the EU-Russia Relationship: The End of Moscow's Energy Weapon?*. College of Europe EU Diplomacy Paper 2/2021. Available at: <http://aei.pitt.edu/id/eprint/103403> (Accessed: 18 August 2022).
- Carter, B. E. (1987). *International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime*. California Law Review, 75(4), 1159-1278. Available at: <https://doi.org/10.2307/3480594> (Accessed: 11 November 2022).

Celi, G., Guarascio, D., Reljic, J. et al. *The Asymmetric Impact of War: Resilience, Vulnerability and Implications for EU Policy*. Intereconomics 57, 141–147 (2022). Available at: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1049-2> (Accessed: 12 October 2022).

CEPR. (2022). *The Economic Consequences of the War*. Centre for Economic Policy Research, VoxEU debate page (on line). Available at: <https://cepr.org/debates/economic-consequences-war> (Accessed: 1 October 2022).

Cerdeiro, D. A., Mano, R., Eugster, J., Muir, M. D. V., & Peiris, M. S. J. (2021). *Sizing up the effects of technological decoupling*. International Monetary Fund, IMF Working Paper 21/69. Available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpia2021069-print-pdf.ashx> (Accessed: 1 July 2022).

Charap, S., Shapiro, J., Drennan, J., Chalyi, O., Krumm, R., Nikitina, Y. & Sasse, G., eds. (2019). *A consensus proposal for a revised regional order in post-Soviet Europe and Eurasia*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2019. Available at: https://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF410.html (Accessed: 9 October 2021).

Cherp, A., Vinichenko, V., Jewell, J., Brutschin, E., & Sovacool, B. (2018). *Integrating techno-economic, socio-technical and political perspectives on national energy transitions: A meta-theoretical framework*. Energy Research & Social Science, 37, 175–190. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.09.015> (Accessed: 2 April 2022).

CIEP. (2008). *The Gas Supply Outlook for Europe: The Roles of Pipeline Gas and LNG*. Clingendael International Energy Programme, Hague, August 2008. Available at: https://www.clingendaelenergy.com/inc/upload/files/Europe_gas_supply_outlook.pdf (Accessed: 16 December 2021).

Coface Group. (Coface, 2022a). *Germany Corporate Payment Survey 2022: Battered companies prepare for another crisis*. Coface Economic Publications: September 2022. Available at: <https://www.coface.com/News-Publications/News/Germany-Corporate-Payment-Survey-2022-Battered-companies-prepare-for-another-crisis> (Accessed: 30 October 2022).

_____. (Coface, 2022b). *Barometer Country and Sector Risks Barometer - Q3 2022, A cold chill on the global economy*. Coface Economic Publications: October 2022. Available at: <https://www.coface.com/News-Publications/News/A-cold-chill-on-the-global-economy-Q3-2022-Barometer> (Accessed: 30 October 2022).

_____. (Coface, 2022c). *War in Ukraine: Many (big) losers, few (real) winners*. Coface Economic Publications: May 2022. Available at: [file:///C:/Users/User/Downloads/220503+Coface+Focus+-+War+in+Ukraine,+Many+\(big\)+losers,+few+\(real\)+winners+EN+WEB-2.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/220503+Coface+Focus+-+War+in+Ukraine,+Many+(big)+losers,+few+(real)+winners+EN+WEB-2.pdf) (Accessed: 3 November 2022).

_____. (Coface, 2022d). *Economic Studies and Country Risks/Russian-Federation*. Coface (on line): March 2022. Available at: <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Russian-Federation> (Accessed: 4 November 2022).

Coffey, L. (2018). *NATO membership for Georgia: In US and European interest*. The Heritage Foundation, Special Report No. 199, 2018-01. Available at: https://www.heritage.org/sites/default/files/2018-01/SR-199_0.pdf (Accessed: 8 October 2021).

Cohen, A. (2021). *China's Energy Crisis Deepens with Potentially Fatal Consequences*. Forbes. 19 October 2021. Available at: <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2021/10/19/chinas-energy-crisis-deepens-with-potentially-fatal-consequences/?sh=4af8e5531163> (Accessed: 2 April 2022).

Congressional Research Service. (CRS, 2021). *Report: De-Dollarization Efforts in China and Russia*. IF 11885 Version 4 New. 23 July 2021. Available at: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11885> (Accessed: 2 February 2022).

_____. (CRS, 2022). *Report: U.S. Sanctions on Russia*. R45415 (Version 10, Updated 18 January 2022). Available at: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45415.pdf> (Accessed: 17 June 2022).

Cooper, J. (2021). Cooper, J. (2021). *Russia's Updated National Security Strategy*. NDC - Research, NATO, Russian Studies Series 2/21, 19 July 2021. Available at: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=704> (Accessed: 8 October 2021).

Council of the European Union. (EC, 2020). *Council conclusions on the response to the COVID-19 pandemic in the EU energy sector*, 9133/20. Brussels, 25 June 2020. Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9133-2020-INIT/en/pdf> (Accessed: 24 October 2022).

_____. (CE, 2021). *Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy - Delivering on the external dimension of the European Green Deal*, 5263/21. Brussels, 25 January 2021. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/48057/st05263-en21.pdf> (Accessed: 24 October 2022).

_____. (CE, 2022a). *Council Regulation (EU) 2022/1369 on coordinated demand-reduction measures for gas*. Official Journal of the European Union, Brussels, 5 August 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1369/oj> (Accessed: 24 October 2022).

_____. (CE, 2022b). *Council Regulation (EU) 2022/1854 on an emergency intervention to address high energy prices*. Official Journal of the European Union, Brussels, 6 October 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1854/oj> (Accessed: 24 October 2022).

_____. (CE, 2022c). *Council agrees on substance of new measures on joint purchases of gas and a solidarity mechanism*. 24 November 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/11/24/further-measures-to-tackle-the-energy-crisis-council-agrees-on-joint-purchases-of-gas-and-a-solidarity-mechanism/> (Accessed: 24 November 2022).

_____. (CE, 2022d). *Extraordinary Transport, Telecommunications and Energy Council (Energy)*. 24 November 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/tte/2022/11/24/> (Accessed: 24 November 2022).

_____. (CE, 2022e). *Infographic - Liquefied natural gas infrastructure in the EU*. 25 November 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/lng-infrastructure-in-the-eu/> (Accessed: 25 November 2022).

_____. (CE, 2022f). *Proposal for a power market design in order to decouple electricity prices from soaring gas prices - Information from the Greek delegation*, 11398/22. Brussels, 22 July 2022. Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11398-2022-INIT/en/pdf> (Accessed: 10 November 2022).

Cox, K., Jolly, S., Van Der Staaij, S., & Van Stolk, C. (2018). *Understanding the drivers of organisational capacity*. RAND and Saatchi Institute. Available at: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2189.html (Accessed: 1 September 2021).

Credendo. (2022a). *Business environment risk: The energy crisis in the EU is pushing ratings on a downgrade trajectory*. Country news, 27 September 2022. Available at: <https://credendo.com/en/knowledge-hub/business-environment-risk-energy-crisis-eu-pushing-ratings-downgrade-trajectory> (Accessed: 24 October 2022).

_____. (2022b). *Credendo's country risk assessment*. Country risk, 24 October 2022. Available at: <https://credendo.com/en/country-risk> (Accessed: 24 October 2022).

Csaszi, L. (2022). *Fact Sheets on the European Union*. Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.6.3.pdf (Accessed: 14 October 2022).

- Czarnecki, R. (n.d.). *Welcome from the Chair*. Chair of the European Parliament Delegation to the EU-Russia Parliamentary Cooperation Committee (D-RU). Available at: <https://www.europarl.europa.eu/delegations/el/d-ru/home> (Accessed: 10 October 2021).
- DaDalt, A., & Park, S. H. (2021). *Asymmetric interdependence and the politics of energy in Europe: Hirschman's 'influence effect' redux*. *Journal of International Relations and Development*, 24(1), 101-127. Available at: <https://doi.org/10.1057/s41268-020-00184-x> (Accessed: 14 November 2022).
- Dabrowski, M., & Collin, A. M. (2019). *Russia's growth problem*. Bruegel Policy Contribution, Policy Contribution Issue n°4, 7 February 2019. Available at: https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp_attachments/PC-04_2019.pdf (Accessed: 4 November 2022).
- Darvas, Z., & Martins, C. (2022). *Russia's huge trade surplus is not a sign of economic strength*. Bruegel Blog, 8 September 2022. Available at: <https://www.bruegel.org/blog-post/russias-huge-trade-surplus-not-sign-economic-strength> (Accessed: 4 November 2022).
- Dębski, S., Sasnal, P., & Lorenzl W. (2021.) *Possible Instruments to Better Operationalize the EU Strategy Towards Russia*. PISM, Policy Paper No. 20 (206), October 2021. Available at: [https://pism.pl/webroot/upload/files/PISM%20Policy%20Paper%20no%2020%20\(206\).pdf](https://pism.pl/webroot/upload/files/PISM%20Policy%20Paper%20no%2020%20(206).pdf) (Accessed: 14 October 2022).
- Demertzis, M. (2022). *Euro-Dollar Parity: Beyond Symbolism*. Bruegel (blog), 19, July 2022. Available at: <https://www.bruegel.org/comment/euro-dollar-parity-beyond-symbolism> (Accessed: 2 November 2022).
- Demertzis, M., Hilgenstock, B., McWilliams, B., Ribakova, E., & Tagliapietra, S. (2022). *How have sanctions impacted Russia?*. Policy Contribution Issue n°18/22, October 2022. Available at: https://www.bruegel.org/sites/default/files/2022-10/PC%2018%202022_1.pdf (Accessed: 4 November 2022).
- Dennison, S. (2022). *Diplomatic power: The EU's ambitious new energy strategy*. European Council on Foreign Relations, 26 May 2022. Available at: <https://ecfr.eu/article/diplomatic-power-the-eus-ambitious-new-energy-strategy/> (Accessed: 5 December 2022).
- Denyer, S. (2020). *Japan helps 87 companies to break from China after pandemic exposed over-reliance*. The Washington Post, 21 July 2020. Available at: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/japan-helps-87-companies-to-exit-china-after-pandemic-exposed-overreliance/2020/07/21/4889abd2-cb2f-11ea-99b0-8426e26d203b_story.html (Accessed: 2 April 2022).
- Dembińska, M., & Smith, D. (2021). *Navigating in-between the EU and Russia*. *Eurasian Geography and Economics*, 62(3), 247-263, 11 Jun 2021. Available at: <https://doi.org/10.1080/15387216.2021.1932544> (Accessed: 9 October 2021).
- Depreter, M., & Thiéry, F. (2022). *Energy crisis: fuelling a systemic crisis in Europe*. *Credendo*, Article: 21 Sep 2022. Available at: <https://credendo.com/en/knowledge-hub/energy-crisis-fuelling-systemic-crisis-europe> (Accessed: 10 November 2022).
- Dooley, M., & Kharas, H. (2021). *Long-run impacts of COVID-19 on extreme poverty*. *Future Development*. The Brookings Institution, 2 June 2021. Available at: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2021/06/02/long-run-impacts-of-covid-19-on-extreme-poverty/> (Accessed: 3 December 2021).
- Dragneva, R., & Wolczuk, K. (2017). *The Eurasian Economic Union. Deals, rules and the exercise of power*, 3. Chatham House, the Royal Institute of International Affairs, 2 May 2017. Available at: <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-92757-ea.pdf> (Accessed: 9 October 2021).
- EIB. (2022). *How bad is the Ukraine war for the European recovery?*. European Investment Bank, 14 June 2022. Available at:

https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf. (Accessed: 7 October 2022).

Eichengreen, B. (2012). *Exorbitant Privilege: The Rise and Fall of the Dollar and the Future of the International Monetary System*. Oxford: Oxford University.

Eichengreen, B., Mehl, A., & Chițu, L. (2017). *Mars or Mercury? The Geopolitics of International Currency Choice*. International Political Economy: Monetary Relations eJournal. National Bureau of Economic Research, Working Paper 24145, 2017. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/nber_w24145.pdf?abstractid=3092993&mirid=1 (Accessed: 2 April 2022).

EIU. (2021). *Eurozone recovery is under way*. Economist Intelligence Unit. Article on line: Tue, 10th Aug 2021. Available at: <https://www.eiu.com/n/europe-chart-of-the-week-euro-zone-recovery-is-under-way/> (Accessed: 7 September 2022).

_____. (2022a). *Energy crisis will erode Europe's competitiveness in 2023*. Economist Intelligence Unit. Article on line: Thu, 13th Oct 2022. Available at: <https://www.eiu.com/n/energy-crisis-will-erode-europe-competitiveness-in-2023/> (Accessed: 7 November 2022).

_____. (2022b). *Europe's bleak midwinter: heading for an energy and growth crunch*. Economist Intelligence Unit. 2022. Available at: <https://www.docdroid.net/bFEIwpN/europe-bleak-midwinter-pdf> (Accessed: 22 November 2022).

_____. (2022c). *Industry Outlook 2023: Challenges, Opportunities and Trends to Watch in Seven Sectors*. Economist Intelligence Unit. 2022. Available at: shorturl.at/ovKY1 (Accessed: 22 November 2022).

_____. (2022d). *Risk Outlook 2023: Ten risk scenarios that could reshape the global economy*. Economist Intelligence Unit Limited, 2022. Available at: <https://www.eiu.com/n/10-risk-scenarios-that-could-impact-global-growth-and-inflation-in-2022/> (Accessed: 22 November 2022).

Ember. (2021). *EU Power Sector in 2020, Landmark moment as EU renewables overtake fossil fuels*. Sandbag Climate Campaign CIC, 24 January 2021. Available at: <https://ember-climate.org/project/eu-power-sector-2020/> (Accessed: 10 April 2022).

ENTSO-E. (2022). *Transparency Platform (database)*. October 2022. Available at: <https://transparency.entsoe.eu/> (Accessed: 16 November 2022).

ENTSO-G. (2022). *Transparency Platform*. October 2022. Available at: <https://transparency.entsoe.eu/#/map> (Accessed: 16 November 2022).

Erlanger, S., Reed, S., & Troianovski, A. (2021). *As Europe faces a cold winter, Putin seizes on the leverage from Russia's gas output*. New York Times. 7 October 2021. Available at: <https://www.nytimes.com/2021/10/07/world/europe/putin-russia-natural-gas-europe.html> (Accessed: 2 April 2022).

European Commission. (EC, 2014). *Previous energy strategies. Energy strategies adopted 2010-2014, laying the ground for current EU energy law and initiatives*. 2014. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/previous-energy-strategies_en (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2015). *A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy*. COM (2015) 80, 25 February 2015. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2015:80:FIN> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2020). *In focus: Energy security in the EU*. 27 April 2020. Available at: https://ec.europa.eu/info/news/focus-energy-security-eu-2020-avr-27_en (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2020b). *Energy Prices and Costs in Europe*. COM (2020) 951, 14 October 2020. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0951&from=EN> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2020c). *Stepping up Europe's 2030 climate ambition. Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people*. COM (2020) 562, 17 September 2020. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0951&from=EN> (Accessed: 8 October 2022).

_____. (EC, 2021a). *The European economic and financial system: fostering openness, strength and resilience*. COM/2021/32 final, 19 January 2021. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0032> (Accessed: 4 October 2022).

_____. (EC, 2021b). *European Industrial strategy*. Available at: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy_en (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2021c). *Directorate-General for Communication, Tackling rising energy prices: a toolbox for action and support*. Publications Office of the European Union, 18 October 2021. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/99874> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2022a). *Strategic Foresight Report: Twinning the Green and Digital Transitions in the New Geopolitical Context*. COM/2022/289, June 2022. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4004 (Accessed: 7 October 2022).

_____. (EC, 2022b). *Statement by Commissioner McGuinness on the outcomes of the first meeting of the high-level meeting on sanctions implementation*. Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union, 24 October 2022. Available at: https://finance.ec.europa.eu/news/statement-commissioner-mcguinness-outcomes-first-meeting-high-level-meeting-sanctions-implementation-2022-10-24_en (Accessed: 2 November 2022).

_____. (EC, 2022c). *Energy Strategy*. October 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy_en (Accessed: 4 November 2022).

_____. (EC, 2022d). *Energy Union*. October 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/energy-union_en (Accessed: 4 November 2022).

_____. (EC, 2022e). *EU energy in figures: statistical pocketbook 2022*. Directorate-General for Energy (European Commission), Publications Office of the European Union, 22 September 2022. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2833/334050> (Accessed: 6 November 2022).

_____. (EC, 2022f). *Eurostat, Key figures on Europe: 2022 edition*. Publications Office of the European Union, 21 November 2022. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2785/851035> (Accessed: 24 November 2022).

_____. (EC, 2022g). *Market Observatory for Energy DG Energy, Quarterly report On European gas markets*. Volume 15 (issue 2, covering second quarter of 2022) 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Quarterly%20report%20on%20European%20gas%20markets%20Q2_2022_FINAL.pdf (Accessed: 24 November 2022).

_____. (EC, 2022h). *Market Observatory for Energy DG Energy, Quarterly report On European electricity markets*. Volume 15 (issue 2, covering second quarter of 2022) 2022. Available at: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Quarterly%20Report%20on%20European%20Electricity%20markets%20Q2%202022_FINAL.pdf (Accessed: 24 November 2022).

_____. (EC, 2022i). *Proposal for a Council Regulation on an emergency intervention to address high prices*. COM/2022/473 final, Brussels, 14 September 2022. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0473&from=EN> (Accessed: 10 November 2022).

European Council. (EUCO, 2021). *European Council conclusions on external relations*. Brussels, 24 June 2021. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/25/european-council-conclusions-on-external-relations-24-june-2021/> (Accessed: 7 July 2022).

_____. (EUCO 24/22). *European Council meeting (23 and 24 June 2022)-Conclusions*. Brussels, 24 June 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf> (Accessed: 7 July 2022).

_____. (EUCO, 2022a). *Infographic - How EU countries are addressing the global food crisis*. Trade-Agriculture, July 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/how-eu-countries-are-addressing-the-global-food-crisis/> (Accessed: 7 July 2022).

_____. (EUCO, 2022b). *Infographic - How the Russian invasion of Ukraine has further aggravated the global food crisis*. Trade-Agriculture, September 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/how-eu-countries-are-addressing-the-global-food-crisis/> (Accessed: 14 September 2022).

_____. (EUCO, 2022c). *European Council conclusions on energy and economy*. Press releases, 20 October 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/21/european-council-conclusions-on-energy-and-economy-20-october-2022/> (Accessed: 27 October 2022).

_____. (EUCO, 2022c). *Leaders' Summit on Global Food Security*. Remarks by President Charles Michel at the Global food security summit in New York, 20 September 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/how-eu-countries-are-addressing-the-global-food-crisis/> (Accessed: 18 September 2022).

_____. (EUCO, 2022d). *Impact of Russia's invasion of Ukraine on the markets: EU response*. 24 October 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/impact-of-russia-s-invasion-of-ukraine-on-the-markets-eu-response/> (Accessed: 29 October 2022).

European External Action Service. (EEAS, 2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, June 2016. Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (Accessed: 6 May 2022).

_____. (EEAS, 2022d). *Facts and figures about EU-Russia Relations*. 26 June 2021. Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/facts-and-figures-about-eu-russia-relations_en (Accessed: 6 May 2022).

European Parliament. (EP, 2015a). *State of EU-Russia relations*. Resolution (2015/2001(INI)), 10 June 2015. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0225_EN.html (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2015b). *Energy Union: integrate markets and link up to buy supplies, urge MEPs*. Press Releases, 15 December 2015. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20151210IPR06843/energy-union-integrate-markets-and-link-up-to-buy-supplies-urge-meps> (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2015c). *Towards a European Energy Union*. Resolution (2015/2113(INI)), 15 December 2015. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0444_EN.html (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2019a). *Neighborhood, Development and International Cooperation Instrument*. Resolution (COM (2018)0460 – C8-0275/2018 – 2018/0243(COD)), 27 March 2019. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0298_EN.html (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2019b). *Post-Arab Spring: way forward for the Middle East and North Africa (MENA) region*. Resolution ((2018/2160(INI)), 27 March 2019. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0318_EN.html (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2021). *History of the Delegation to the EU-Russia Parliamentary Cooperation Committee (D-RU)*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/d-ru/about/history> (Accessed: 10 November 2021).

_____. (EP, 2022). *Regulation (EU) 2022/1032 of the European Parliament and of the Council of 29 June 2022 amending Regulations (EU) 2017/1938 and (EC) No 715/2009 with regard to gas storage*. Official Journal of the European Union, (Text with EEA relevance), 30 June 2022. Available at: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1032/oj> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (ECON, 2022). *Inflation differentials: consequences for monetary policy*. Study Requested by the ECON Committee Monetary Dialogue, November 2022. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)733991](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)733991) (Accessed: 15 December 2022).

European Parliamentary Research Service. (EPRS, 2017). *At a glance: Gazprom's controversial Nord Stream 2 pipeline*. European Union, July 2017, Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/608629/EPRS_ATA\(2017\)608629_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/608629/EPRS_ATA(2017)608629_EN.pdf) (Accessed: 18 April 2022).

European Round Table for Industry. (ERT, 2022a). *European Competitiveness and Industry Benchmarking Report 2022*. Brussels, 15 June 2022. Available at: <https://ert.eu/wp-content/uploads/2022/06/ERT-Benchmarking-Report-2022-LR.pdf> (Accessed: 2 November 2022).

_____. (ERT, 2022b). *European Industrial Competitiveness facing*. Brussels, October 2022. Available at: https://ert.eu/wp-content/uploads/2022/10/ERT-Industrial-Competitiveness-Alert_PP_Oct-2022.pdf (Accessed: 15 November 2022).

European Union. (EU, 2020). *The European Union: What It Is and What It Does*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ac0a88a6-4369-11ea-b81b-01aa75ed71a1/language-en/> (Accessed: 6 January 2022).

Eurostat. (2022a). *Russia-EU, international trade in goods statistics*. International trade, 28 March 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Russia-EU_%E2%80%93_international_trade_in_goods_statistics (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022b). *EU and main world traders*. World trade, 5 October 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_and_main_world_traders (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022c). *International trade in goods - a statistical picture*. International trade - statistical publications, 5 October 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_and_main_world_traders (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022d). *Russia-EU, international trade of main product groups*. International trade, 5 October 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Russia-EU_-_international_trade_of_main_product_groups (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022e). *EU international trade in goods - latest developments*. Trade in goods-Statistical article, 2 November 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_international_trade_in_goods_-_latest_developments (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022f). *EU imports of energy products - recent developments*. Energy-Statistical article, 19 November 2022. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments

[explained/index.php?title=EU imports of energy products - recent developments](#) (Accessed: 19 November 2022).

_____. (2022g). *EU energy mix and import dependency*. Energy production and imports, 19 November 2022. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU imports of energy products - recent developments> (Accessed: 19 November 2022).

Euro topics. (2022). *Energy crisis: how should the EU react?*. European press roundup, 30 August 2022. Available at: <https://www.eurotopics.net/en/287415/energy-crisis-how-should-the-eu-react#> (Accessed: 20 September 2022).

Evenett, S., & Pisani, N. (2022). Less than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia. Available at: <https://ssrn.com/abstract=4322502> (Accessed: 28 December 2022).

Everett, J. (2020). *The Future of EU-Russian Relations: a Common European Home?*. The Review of European Affairs, 4:1(7). Available at: <https://doi.org/10.51149/ROEA.1.2020.5> (Accessed: 12 April 2022).

Fair, R. C. (2021). *What do price equations say about future inflation?*. Business Economics, 56(3), 118-128. Available at: <https://doi.org/10.1057/s11369-021-00227-2> (Accessed: 2 April 2022).

Food and Agriculture Organization. (GRFC, 2022). *The 2022 Global Report on Food Crises*. FSIN and Global Network Against Food Crises. 2022. Available at: <https://www.fao.org/3/cb9997en/cb9997en.pdf> (Accessed: 19 November 2022).

_____. (FAO-GIEWS 2022). *Crop Prospects and Food Situation – Quarterly Global Report No. 1*. March 2022. Available at: <https://doi.org/10.4060/cb8893en> (Accessed: 1 April 2022).

_____. (FAO, 2022). *The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the current conflict*. 25 March 2022. Available at: <https://www.fao.org/3/cb9236en/cb9236en.pdf> (Accessed: 27 April 2022).

_____. (FSN, 2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, 5 December 2022. Available at: <https://doi.org/10.4060/cc0639en> (Accessed: 10 December 2022).

Federal Reserve Bank of New York. (2022). *Global Supply Chain Pressure Index (GSCPI)*. August 2022. Available at: <https://www.newyorkfed.org/research/policy/gscpi#/interactive> (Accessed: 26 September 2022).

Financial Stability Board. (FSB, 2021). *Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2021*. Financial Stability Board, Basle. Available at: <https://www.fsb.org/2021/12/global-monitoring-report-on-non-bank-financial-intermediation-2021/> (Accessed: 18 August 2022).

Fiott, D. (2020). *Uncharted territory?: Towards a common threat analysis and a Strategic Compass for EU security and defence*. EU Institute for Security Studies, 9 Jul 2020. Available at: <https://doi.org/10.2815/362443> (Accessed: 8 October 2021).

Fitch Ratings. (2022). *Low US and European Default Rates Rising as Market Concern Lists Grow*. Fitch Wire, 21 July 2022. Available at: <https://www.fitchratings.com/research/corporate-finance/low-us-european-default-rates-rising-as-market-concern-lists-grow-21-07-2022> (Accessed: 10 August 2022).

Foreign Affairs Council. (2021). *Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy - Delivering on the external dimension of the European Green Deal*. 25 Jan 2021. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/48057/st05263-en21.pdf> (Accessed: 29 October 2022).

- Foxall, A. (2021). *Changing Character of Russia's Understanding of War: Policy Implications for the UK and Its Allies*. April 2021. Available at: <https://www.ccw.ox.ac.uk/s/How-Russia-Understands-War-2021.pdf> (Accessed: 8 October 2021).
- Foy, H. (2018). *Russia's gas exports to Europe rise to record high*. Financial Times, 3 January 2018. Available at: <https://www.ft.com/content/7b86f4be-f08e-11e7-b220-857e26d1aca4> (Accessed: 8 October 2021).
- Freudenstein, R. (2021). *Putting democracy at the heart of the EU's Russia strategy*. European View, 20(1), 63-71. Available at: <https://doi.org/10.1177/17816858211011781> (Accessed: 13 July 2021).
- Gaddis, J. L. (2009). *What Is Grand Strategy?*. Yale University, prepared as the Karl Von Der Heyden Distinguished Lecture, Duke University, 26 February 2009. Available at: <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/grandstrategypaper.pdf> (Accessed: 2 October 2021).
- Galbraith, J. K. (1994). *A short history of financial euphoria*. Penguin. Available at: [http://kadamaee.ir/payesh/books-tank/18/Galbraith%20-%20A%20Short%20History%20of%20Financial%20Euphoria%20\(1990\).pdf](http://kadamaee.ir/payesh/books-tank/18/Galbraith%20-%20A%20Short%20History%20of%20Financial%20Euphoria%20(1990).pdf) (Accessed: 12 April 2022).
- Galouchko, K. (2021). *Fund managers sour on global growth expectations, BofA says*. Bloomberg, 19 October 2021. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-19/bofa-survey-shows-fund-managers-slashing-bonds-to-a-record-low> (Accessed: 2 April 2022).
- García-Herrero, A., & Turégano, D. M. (2020). *Europe is losing competitiveness in global value chains while China surges*. Bruegel-Blogs, 27 November 2020. Available at: <https://www.bruegel.org/blog-post/europe-losing-competitiveness-global-value-chains-while-china-surges> (Accessed: 2 April 2022).
- Georgieva, K., Gopinath, G., & Pazarbasioglu, C. (2022). *Why We Must Resist Geoeconomic Fragmentation-and How*. IMF Blog, 22 May 2022. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/05/22/blog-why-we-must-resist-geoeconomic-fragmentation> (Accessed: 11 October 2022).
- Gessen, M. (2018). *The Moral Case for Sanctions Against Russia*. New Yorker, April 6, 2018. Available at: <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/the-moral-case-for-sanctions-against-russia> (Accessed: 6 June 2021).
- Godzimirski, J. M. (2021). *Russian Grand Strategy and Energy Resources: The Asian Dimension*. Russian Energy Strategy in the Asia-Pacific: implications for Australia. Available at: <http://doi.org/10.22459/RESAP.2021.03> (Accessed: 2 October 2021).
- Goldgeier, J. M., & McFaul, M. (2003). *Power and purpose: US policy toward Russia after the Cold War*. Brookings Institution Press: 183-85.
- Goodman, P. S., Ewing, J., & Phillips, M. (2021). *Sanctions on Russian Debt are Called a 'First Salvo' that Sends a Message*. New York Times, April 15, 2021. Available at: <https://www.nytimes.com/2021/04/15/business/biden-russia-sanctions-debt.html> (Accessed: 14 February 2022).
- Goodfriend, M. (2007). *How the world achieved consensus on monetary policy*. Journal of Economic Perspectives, 21(4), 47-68. Available at: <https://doi.org/10.1257/jep.21.4.47> (Accessed: 11 November 2022).
- Gould-Davies, N. (2018). *Sanctions on Russia are Working*. Foreign Affairs, August 22, 2018. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2018-08-22/sanctions-russia-are-working> (Accessed: 6 June 2021).
- Grgić, G. (2021). *NATO 2030 and the out-of-area conundrum*. NDC Policy Brief No.13/Rome: Research Division – NATO Defense College, 21 July 2021. Available at: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1599> (Accessed: 9 October 2021).

- Guriey, S. (2022). *The Incredible Bouncing Ruble*. Project Syndicate, 12 April 2022. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-ruble-reasons-for-appreciation-are-bad-for-economy-by-sergei-guriey-2022-04> (Accessed: 2 November 2022).
- Hackenbroich, J. (2022). *The EU's geo-economic revolution*. European Council on Foreign Relations, 4 March 2022. Available at: <https://ecfr.eu/article/the-eus-geo-economic-revolution/> (Accessed: 6 May 2022).
- Hamilton, D. S., & Quinlan, J. (2022). *The Transatlantic Economy 2022: Annual Survey of Jobs, Trade and Investment between the United States and Europe*. Washington, DC: Foreign Policy Institute, Johns Hopkins University SAIS/Transatlantic Leadership Network, 2022. Available at: <https://transatlanticrelations.org/publications/transatlantic-economy-2022/> (Accessed: 2 November 2022).
- Harsem, Ø., & Claes, D. H. (2013). *The interdependence of European-Russian energy relations*. Energy Policy, 59, 784-791. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.04.035> (Accessed: 14 November 2022).
- Helleiner, E., & Kirshner, J. (2009). *The Future of the Dollar*. Ithaca: Cornell University Press. Available at: <https://doi.org/10.7591/9780801458736-004> (Accessed: 6 June 2021).
- Heller, F. (2022). *EU Commission approves Spanish-Portuguese plan to cap gas prices*. EURACTIV, 10 May 2022. Available at: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-commission-approves-spanish-portuguese-plan-to-cap-gas-prices/> (Accessed: 10 November 2022).
- Heritage Foundation. (IEF, 2022a). *Index of Economic Freedom 2022*. Available at: https://www.heritage.org/index/pdf/2022/book/2022_IndexOfEconomicFreedom_FINAL.pdf (Accessed: 13 November 2021).
- _____. (IEF, 2022b). *Index of Economic Freedom 2022, Russia*. Available at: https://www.heritage.org/index/pdf/2022/countries/2022_IndexofEconomicFreedom-Russia.pdf (Accessed: 13 November 2021).
- Herszenhorn, D. M. & Bertrand, N. (2021). *EU and US slap sanctions on Russia over Navalny*. POLITICO, March 2, 2021. Available at: <https://www.politico.eu/article/eu-and-us-slap-sanctions-on-russia-over-navalny/> (Accessed: 8 October 2021).
- Heussaff, C., Tagliapietra, S., Zachmann, G., & Zettelmeyer, J. (2022). *An assessment of Europe's options for addressing the crisis in energy markets*. Policy Contribution Issue n°17/22 | September 2022. Available at: <https://www.bruegel.org/sites/default/files/2022-09/PC%2017%202022.pdf> (Accessed: 10 November 2022).
- Hevey, K. L. (2017). *Beyond Crimea: The New Russian Empire by Agnia Grigas*. Region: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia, 6(2), 311-313. Available at: <https://doi.org/10.1353/reg.2017.0021> (Accessed: 16 December 2021).
- Hilgenstock, B., & Ribakova, E. (2022a). *Macro Notes – Russia: Economy to Contract Sharply in 2022*. Institute of International Finance, 23 March 2022. Available at: shorturl.at/chwCP (Accessed: 4 November 2022).
- _____. (2022b). *Russia – Payments Systems and Digital Ruble*. Institute of International Finance, 2 February 2022. (By bne IntelliNews March 25, 2022). Available at: <https://www.intellinews.com/sanctions-are-set-to-wipe-out-15-years-of-russian-economic-growth-239249/> (Accessed: 4 November 2022).
- Hill, F. (2021). *The Kremlin's Strange Victory: How Putin Exploits American Dysfunction and Fuels American Decline*. Foreign Affairs, 19 November 2021. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-09-27/kremlins-strange-victory> (Accessed: 10 February 2022).

Hogan, M., Claeyss, B., Pató, Z., Scott, D., Yule-Bennett, S. & Morawiecka, M. (2022). *Price Shock Absorber*. Discussion Briefing, Regulatory Assistance Project, 15 April 2022. Available at: <https://www.raponline.org/wp-content/uploads/2022/04/rap-briefing-price-shock-absorber-2022-april-8-final.pdf> (Accessed: 10 November 2022).

Hufbauer, G., Schott J., Elliott K. A., & Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd edition. Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2007. Available at: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/863435/mod_resource/content/0/Gary%20Clyde%20Hufbauer%2C%20Jeffrey%20J.%20Schott%2C%20Kimberly%20Ann%20Elliott%2C%20Barbara%20Oegg-Economic%20Sanctions%20Reconsidered%20%282008%29.pdf (Accessed: 12 October 2022).

Iacoviello, M., & Navarro, G. (2019). *Foreign effects of higher US interest rates*. Journal of International Money and Finance, 95, 232-250. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2018.06.012> (Accessed: 2 April 2022).

Iancu, A., Anderson, G., Ando, S., Boswell, E., Gamba, A., Hakobyan, S., Lusinyan, L., Meads, N., & Wu, Y. (2020). *Reserve Currencies in an Evolving International Monetary System*. IMF Departmental Paper 2020/002, 17 November. Available at: <https://doi.org/10.5089/9781513560298.087> (Accessed: 2 April 2022).

IEA. (2016). *World Energy Outlook 2016*. International Energy Agency. Paris, November 2016. Available at: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2016> (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2020a). *Total Energy Supply by Source, World 1990-2018, World Energy Balances 2020*. International Energy Agency. Paris, October 2020. Available at: <https://www.iea.org/data-and-statistics?country=WORLD&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (2020b). *SDG7: Data and Projections*. International Energy Agency. Paris, October 2020. Available at: <https://www.iea.org/reports/sdg7-data-and-projections/access-to-electricity> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (2022a). *Global coal demand is set to return to its all-time high in 2022*. International Energy Agency. Paris, 28 Jul 2022. Available at: <https://www.iea.org/news/global-coal-demand-is-set-to-return-to-its-all-time-high-in-2022> (Accessed: 7 October 2022).

_____. (WEO, 2022a). *World Energy Outlook 2022*. International Energy Agency. Paris, October 2022. Available at: <https://www.iea.org/news/global-coal-demand-is-set-to-return-to-its-all-time-high-in-2022> (Accessed: 2 November 2022).

_____. (2022b). *Never Too Early to Prepare for Next Winter*. International Energy Agency. Paris, November 2022. Available at: <https://www.iea.org/reports/never-too-early-to-prepare-for-next-winter> (Accessed: 16 November 2022).

_____. (2022c). *A 10-Point Plan to Reduce the European Union's Reliance on Russian Natural Gas*. International Energy Agency. Paris, March 2022. Available at: <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas> (Accessed: 16 November 2022).

IFPRI. (2022). *How will Russia's invasion of Ukraine affect global food security?*. International Food Policy Research Institute, February 2022. Available at: <https://www.ifpri.org/blog/how-will-russias-invasion-ukraine-affect-global-food-security> (Accessed: 27 April 2022).

IMF. (2017). *Russian Federation: Staff Report for the 2017 Article IV Consultation*. International Monetary Fund, July 10, 2017. Available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2017/cr17197.ashx> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (2019). *Russian Federation: Staff Report for the 2019 Article IV Consultation*. International Monetary Fund, August 2, 2019. Available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2019/1RUSEA2019001.ashx> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (2021). *World Economic Outlook: Recovery during a Pandemic—Health Concerns, Supply Disruptions, Price Pressures*. International Monetary Fund. Washington, DC, October 2021. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (2022a). *World Economic Outlook Update, July 2022, "Gloomy and More Uncertain"*. International Monetary Fund. Washington, DC. Available at: <https://doi.org/10.5089/9798400216336.081.CH001> (Accessed: 8 November 2022).

_____. (2022b). *World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis*. International Monetary Fund. Washington, DC. October 2022. Available at: <https://doi.org/10.5089/9798400218439.081.CH005> (Accessed: 8 November 2022).

_____. (2022c). *IMF Multilingual Terminology Database*. International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/en/About/Terminology> (Accessed: 8 November 2022).

Munich Security Conference Foundation. (MSC, 2018). *Munich Security Report 2018: "To the Brink - and Back?"*. 54th edition of the Munich Security Conference, 16 February 2018. Available at: https://securityconference.org/assets/02_Dokumente/01_Publikationen/MunichSecurityReport2018.pdf (Accessed: 13 December 2021).

International Gas Union. (IGU, 2022). *IGU World LNG Report 2022*. July 2022. Available at: https://www.igu.org/wp-content/uploads/2022/07/IGU-World-LNG-Report-2022_final.pdf (Accessed: 10 November 2022).

Isachenko, T. M. (2013). *The trade policy of Russia: latest developments and main priorities*. *Rivista Di Studi Politici Internazionali*, 80(3 (319)), 347–360. Available at: <http://www.jstor.org/stable/42741685> (Accessed: 9 October 2021).

Kapoor, N. (2021). *Russia-EU Relations: The End of a Strategic Partnership*. Observer Research Foundation, 11, March 2021. Available at: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/03/ORF_IssueBrief_451_Russia-EU.pdf (Accessed: 18 December 2021).

Karaganov, S., Barabanov, O., & Bordachev, T. (2012). *Toward the great ocean, or the new globalization of Russia*. Valdai Discussion Club Analytical Report, 5 July 2012. Available at: https://valdaiclub.com/a/reports/toward_the_great_ocean_or_the_new_globalization_of_russia/ (Accessed: 16 December 2021).

Karagianni, M., & Stergiou, A. (2019). *Does Energy Cause Ethnic War? East Mediterranean and Caspian Sea Natural Gas and Regional Conflicts*. Cambridge Scholars Publishing.

Kelleher, D. & Basil, P. (2022). *The Increasing Dangers of the Unregulated 'Shadow Banking' Financial Sector*. *Banking Report*. Better Markets. 24 March. Available at: <https://bettermarkets.org/analysis/report-release-the-increasing-dangers-of-the-unregulated-shadow-banking-financial-sector/> (Accessed: 8 August 2022).

Kendall-Taylor, A. (2019). *US Russia Policy: Moving Beyond Sanctions*. Center for a New American Security, 23 January 2019. Available at: <https://www.cnas.org/publications/commentary/u-s-russia-policy-moving-beyond-sanctions> (Accessed: 6 June 2021).

Kennan, G. (1946). *Telegram: The Charge in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State*. Moscow, 22 February 1946. Available at: <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm> (Accessed: 16 December 2021).

_____. (1947). *The Sources of Soviet Conduct*. *Foreign Affairs* 25(4), July 1947. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/issues/1947/25/4> (Accessed: 16 December 2021).

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston, MA: Little, Brown & Co. Available at: <https://doi.org/10.2307/2149069> (Accessed: 7 May 2022).

- Keynes, J. M. (1919). *The Economic Consequences of the Peace*. Harcourt, Brace, and Howe, 1920. Available at: <https://oll.libertyfund.org/title/keynes-the-economic-consequences-of-the-peace> (Accessed: 19 August 2022).
- Keypour, J., & Hendla, I. (2019). *The Annexation of Crimea: A Realist Look from the Energy Resources Perspective*. Baltic Journal of European Studies. Tallinn University of Technology (ISSN 2228-0588), Vol. 9, No. 3 (28). Available at: <https://doi.org/10.1515/bjes-2019-0027> (Accessed: 14 November 2022).
- Kogan, Y. (2021). *Russia's national security strategy (2021) - Strengthening confrontational sentiment and siege mentality*. Reichman University, August, 2021. Available at: <https://www.idc.ac.il/en/research/ips/pages/insights/kogan-1-8-21.aspx> (Accessed: 8 October 2021).
- Kols, R. (2022). *Hybrid Threats: The Baltic Perspective*. Commission on Security and Cooperation in Europe. "GAME-CHANGER", The Baltics Under Pressure. 17 March 2022. Available at: https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/RKols_Hybrid%20threats%20Baltic%20Perspective-2022.pdf (Accessed: 2 September 2022).
- Kose, M. A., Ohnsorge, F. and Sugawara, N. 2021. *Navigating the debt legacy of the pandemic*. Future Development. The Brookings Institution. 20 October 2021. Available at: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2021/10/20/navigating-the-debt-legacy-of-the-pandemic/> (Accessed: 2 April 2022).
- Krugman, P. (1994). *Competitiveness: A Dangerous Obsession*. Foreign Affairs, 73(2), 28–44. Available at: <https://doi.org/10.2307/20045917> (Accessed: 16 December 2021).
- _____. (2005). *Is fiscal policy poised for a comeback?*. Oxford Review of Economic Policy, 21(4), 515–523, 1 December 2005. Available at: <https://doi.org/10.1093/oxrep/gri029> (Accessed: 12 April 2022).
- _____. (2022). *Wartime Economics Comes to Europe*. New York Times, A:23, 9 September 2022. Available at: <https://www.nytimes.com/2022/09/08/opinion/europe-russia-energy.html> (Accessed: 24 December 2022).
- Laidi, Z. (2019). *The Hardening of Soft Power*. Project Syndicate, 4 November 2019. Available at: [shorturl.at/aehR8](https://www.project-syndicate.org/shorturl.at/aehR8) (Accessed: 8 July 2022).
- Latici, T. (2020). *Understanding EU-NATO cooperation: Theory and practice*. Brussels: European Parliamentary Research Service, 20 October 2020. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI\(2020\)659269_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659269/EPRS_BRI(2020)659269_EN.pdf) (Accessed: 8 October 2021).
- Lee, A. J., & Yi, C. (2022). *Russia strikes back – countersanctions*. Financier Worldwide, June 2022. Available at: <https://www.financierworldwide.com/russia-strikes-back-countersanctions#.Y3e9ln1BzIU> (Accessed: 7 October 2022).
- Lehne, S. (2015). *Reviving the OSCE: European security and the Ukraine Crisis*. Carnegie Endowment for International Peace, 1 September 2015. Available at: <http://www.jstor.org/stable/resrep12952> (Accessed: 8 October 2021).
- Leibovich, M. (2008). *A Scorecard on Conventional Wisdom*. The New York Times, 9 March 2008. Available at: <https://www.nytimes.com/2008/03/09/weekinreview/09leibovich.html?ref=weekinreview> (Accessed: 12 April 2022).
- Lemon, J. (2020). *45 percent of Russians support anti-Putin protests while just 17 percent oppose demonstrations: Poll*. Newsweek, 28 July 2020. Available at: <https://www.newsweek.com/45-percent-russians-support-anti-putin-protests-while-just-17-percent-oppose-demonstrations-poll-1521078> (Accessed 15 December 2021).

- Leonard, M., Popescu, N., & European Council on Foreign Relations. (2007). *A power audit of EU-Russia relations* (Vol. 9). London: European Council on Foreign Relations, 7 November 2007 Available at: https://ecfr.eu/publication/a_power_audit_of_eu_russia_relations/ (Accessed 1 December 2021).
- Levada Analytical Center. (LAC, 2021). *Russia and Europe*. Press-releases, 22 March 2021. Available at: <https://www.levada.ru/en/2021/03/22/russia-and-europe/> (Accessed 15 December 2021).
- _____. (LAC, 2022). *The attitude of Russians to countries*. November 2022. Press-releases, 16 December 2022. Available at: <https://www.levada.ru/en/2022/12/16/the-attitude-of-russians-to-countries-november-2022/> (Accessed 17 December 2022).
- Liebreich, M. (2022). *UK energy crisis-time to split the power market?*. LinkedIn, 18 August 2022. Available at: <https://www.linkedin.com/pulse/uk-energy-crisis-time-split-power-market-michael-liebreich/> (Accessed: 10 November 2022).
- Lichfield, C. (2022). *Don't ignore the exchange rate: How a strong ruble can shield Russia*. Atlantic Council, 26 May 2022. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/dont-ignore-the-exchange-rate-how-a-strong-ruble-can-shield-russia/> (Accessed: 9 October 2022).
- Liik, K. (2022). *The old is dying and the new cannot be born: A power audit of EU-Russia relations*. European Council on Foreign Relations, 14 December 2022. Available at: <https://ecfr.eu/publication/the-old-is-dying-and-the-new-cannot-be-born-a-power-audit-of-eu-russia-relations/> (Accessed: 22 December 2022).
- Linger, J., Singer, H. J., & Tatos, T. (2022). *Does a Lack of Competition Exacerbate Inflation? A Case Study of Florida Rental Markets*. A Case Study of Florida Rental Markets, 6 December 2022). Available at: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4295000> (Accessed: 25 December 2022).
- Liu, Z. Z., & Papa, M. (2022). *Can BRICS De-dollarize the Global Financial System?*. Elements in the Economics of Emerging Markets. Published online by Cambridge University Press: 24 February 2022. Available at: <https://doi.org/10.1017/9781009029544> (Accessed: 2 April 2022).
- Luft, G., & Korin, A. (2019). *De-dollarization: the revolt against the dollar and the rise of a new financial world order*. Independently Published, 2019, p. 84.
- Lukyanov, F. (2020). *Is Russia's Dialogue with the EU Coming to an End?*. The Moscow Times, 15 October 2020. Available at: <https://www.themoscowtimes.com/2020/10/15/is-russias-dialogue-with-the-eu-coming-to-an-end-a71766> (Accessed: 10 October 2021).
- Lynch, S., Gijs, C., & Hanke Vela, J. (2022). *Michel: EU needs to sanction Russian oil and gas 'sooner or later'*. Politico, 6 April 2022. Available at: <https://www.politico.eu/article/eu-move-ban-russia-oil-gas/> (Accessed: 14 November 2022).
- Mahler, D. G., Lakner, C. and Yonzan, N. (2021). *Is COVID-19 increasing global inequality?*. World Bank Blogs. World Bank. 7 October 2021. Available at: https://blogs.worldbank.org/opendata/covid-19-increasing-global-inequality#_ftnref1 (Accessed: 23 November 2021).
- Mankoff, J. (2016). *Russia's challenge to the European security order*. GMF, 29 September 2016. Available at: <https://www.gmfus.org/news/russias-challenge-european-security-order> (Accessed: 16 December 2021).
- Manurung, H. & Sugiono, M. (2021). *The EU - Russia Worsening Relations*. September 2021. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.28539.64801> (Accessed: 9 October 2021).
- Mariotti, S. (2022). *A warning from the Russian-Ukrainian war: avoiding a future that rhymes with the past*. Journal of Industrial and Business Economics, 49(4), 761-782(2022). Available at: <https://doi.org/10.1007/s40812-022-00219-z> (Accessed: 14 November 2022).
- Martin, P., & Weder di Mauro, B. (2022). *Winter is coming: Energy policy towards Russia*. VoxEU Debates: The Economic Consequences of the War. VoxEU/CEPR, 23 July 2022. Available at:

<https://cepr.org/voxeu/columns/winter-coming-energy-policy-towards-russia> (Accessed: 2 November 2022).

McGowan, F. (2008). *Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of 'Economic Nationalism'?*. Journal of Contemporary European Research, 4(2), 90-106. Available at: <https://doi.org/10.30950/jcer.v4i2.92> (Accessed: 14 November 2022).

McWilliams, B., Sgaravatti, G., & Zachmann, G. (2021). *European natural gas imports*. Bruegel Datasets, first published 29 October 2021. Available at: <https://www.bruegel.org/publications/datasets/european-natural-gas-imports/> (Accessed: 9 November 2021).

McWilliams, B., Sgaravatti, G., Tagliapietra, S., & Zachmann, G. (2022). *A grand bargain to steer through the European Union's energy crisis*. Bruegel Policy Contribution Issue n° 14/22| September 2022. Available at: https://www.bruegel.org/sites/default/files/2022-09/PC%2014%202022_3.pdf (Accessed: 18 October 2022).

Mearsheimer, J. J. (2014). *Why the Ukraine crisis is the West's fault: the liberal delusions that provoked Putin*. Foreign Aff., 93, 77. Available at: <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Why-the-Ukraine-Crisis-Is.pdf> (Accessed: 8 October 2021).

Meister, S. (2022). *A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine*. Carnegie Europe project on European policy toward Eastern Europe and Russia, 29 November 2022. Available at: <https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476> (Accessed: 17 December 2022).

Melvin, N. (2020). *What Europe Needs on Russia from a Biden Administration*. Royal United Services Institute Administration (RUSI), 12 November 2020. Available at: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/what-europe-needs-russia-biden-administration> (Accessed: 9 October 2021).

Milosevich, M. (2021). *Russia's Westpolitik and the European Union*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 8 July 2021. Available at: <https://www.csis.org/analysis/russias-westpolitik-and-european-union> (Accessed: 9 October 2021).

Mühleisen, M. (2022). *The International Role of the Euro and the Dollar*. Frankfurt Forum on US-European Geo-economics, September 27-29, 2022. Available at: shorturl.at/uE245 (Accessed: 18 October 2022).

Mukhopadhyay, A. (2021) *German minister: Don't link Navalny with Nord Stream 2*. News, Deutsche Welle, 2 July 2021. Available at: <https://www.dw.com/en/german-minister-dont-link-navalny-with-nord-stream-2/a-56483949> (Accessed: 8 October 2021).

Mulder, N. (2022a). *Keynes warned the world against using economic sanctions*. The Guardian, January 2022. Available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jan/20/keynes-warned-the-world-against-using-economic-sanctions-his-alternative-is-worth-considering> (Accessed: 19 August 2022).

_____. (2022b). *The Toll of Economic War, How Sanctions on Russia Will Upend the Global Order*. Foreign Affairs, 22 March 2022. Available at: https://www.globaltraderelations.net/images/Article.Sanctions_on_Russia_FA_March_22,_2022_.pdf (Accessed: 19 August 2022).

Nardelli, A. (2021). *EU Officials Plot Lighter Touch on Russia but It's a Tough Sell*. Bloomberg, 13 March 2021. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-13/eu-officials-plot-lighter-touch-on-russia-but-it-s-a-tough-sell?sref=DqG9Q76I> (Accessed: 8 October 2021).

NATO. (1995). *Study on NATO Enlargement*. Official Texts, 3 September 1995 (Last updated: 05 Nov. 2008). Available at: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm (Accessed: 16 December 2021).

Nephew, R. (2020). *The Impact of COVID-19 on Global Supply Chains and Sanctions*. Center on Global Energy Policy at Columbia University SIPA, May 2020. Available at: https://www.energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/file-uploads/SupplyChains+Sanctions_CGEP_Commentary_050720-2.pdf (Accessed: 9 November 2021).

Neuhoff, K. (2022). *Defining gas price limits and gas saving targets for a large-scale gas supply interruption*. Policy Advice Compact 180, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, 13 September 2022. Available at: <https://doi.org/10.17863/CAM.89397> (Accessed: 4 November 2022).

Nye, J. S. (2018). *Interview series Future of NATO*, Nye: "Nastiness can be more effective than soft power". Atlantik-Brücke, Berlin, 12 February 2018. Available at: <https://www.atlantik-bruecke.org/en/interview-nye-2/> (Accessed: 16 December 2021).

_____. (2021). *Soft power: the evolution of a concept*. Journal of Political Power, 14(1), 196-208. Available at: <https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572> (Accessed: 7 May 2022).

OECD. (2019). *Russia - OECD Anti-Bribery Convention*. Organization for Economic Co-operation and Development, 2019. Available at: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/russia-oecdanti-briberyconvention.htm> (Accessed: 10 October 2022).

_____. (2022a). *The OECD Working Group on Bribery in International Business Transactions: 2021 Annual Report*. OECD Publishing, Paris, 2022. Available at: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/working-group-on-bribery-2021-annual-report.pdf> (Accessed: 2 October 2022).

_____. (2022b). *Statement from OECD Secretary-General on further measures in response to Russia's large-scale aggression against Ukraine*. OECD, 3 Mars 2022. Available at: <https://www.oecd.org/countries/russia/statement-from-the-oecd-council-on-further-measures-in-response-to-russia-s-large-scale-aggression-against-ukraine> (Accessed: 2 October 2022)..

_____. (2022c). *Economic Outlook, Interim Report September 2022: Paying the Price of War*. Organization for Economic Co-operation and Development, September 2022. Available at: <https://www.oecd.org/economic-outlook/september-2022/> (Accessed: 10 October 2022).

O'Sullivan, M. L. (2013). *The entanglement of energy, grand strategy, and international security*. The Handbook of Global Energy Policy, 30-47, 11 March 2013. Available at: <https://doi.org/10.1002/9781118326275.ch2> (Accessed: 3 October 2022).

OSCE. (2015). *Back to Diplomacy: Final Report and Recommendations of the Panel of Eminent Persons on European Security as a Common Project*. Organization for Security and Co-operation in Europe, November 2015. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/205846.pdf> (Accessed: 1 February 2022).

Österberg, A. (2022). *The European Union and its economic relations with Russia between 1992-2022: A case study of the energy dependency through the approach of the taxonomy of power*. Linköping University, Department of Management and Engineering, Political Science, 2022. Available at: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1681521/FULLTEXT01.pdf> (Accessed: 9 November 2022).

Oxford Economics. (2022). *Power of Siberia 2 is no replacement for pipelines to Europe*. Research Briefing, 18 August 2022. Available at: <https://www.oxfordeconomics.com/resource/power-of-siberia-2-is-no-replacement-for-pipelines-to-europe/> (Accessed: 4 November 2022).

Parachini, J., Bauer, R. M., & Wilson, P. A. (2021). *Impact of the US and Allied Sanction Regimes on Russian Arms Sales*. RAND, Santa Monica, 2021. Available at: <https://doi.org/10.7249/RR1341-1> (Accessed: 2 April 2022).

Parachini, J. (2022). *A Test of How Effective Sanctions Are*. RAND Blog, 24 February 2022. Available at: <https://www.rand.org/blog/2022/02/a-test-of-how-effective-sanctions-are.html> (Accessed: 6 March 2022).

Parkes, S. (2020). *Shaping EU foreign policy towards Russia: improving coherence in external relations: by Philipp Thaler, Cheltenham and Northampton MA, Edward Elgar*, 2020. *Journal of Contemporary European Studies*, 28:4, 572-574. Available at: <https://doi.org/10.1080/14782804.2020.1780073> (Accessed: 24 December 2022).

Partnership Instrument. (PI, 2018). *Summary of the Multi-annual Indicative Programme 2018-2020 for the Partnership Instrument*. European External Action Service (EEAS), 2018. Available at: <https://www.gtai.de/resource/blob/32966/3c806e49c339b0dda1d8389d28ded4be/pro201806075003-data.pdf> (Accessed: 18 September 2022).

Petersen, T. (2022). *European Economic Outlook 2023 - The Global Economy in the Grip of Inflation*. Bertelsmann Stiftung, GED Publications blog, 21 December 2022. Available at: <https://globaleurope.eu/globalization/european-economic-outlook-2023-the-global-economy-in-the-grip-of-inflation/> (Accessed: 24 December 2022).

Pillsbury Winthrop Shaw Pittman LLP. (PWSP, 2022). *Russian Response to Western Sanctions: Navigating Measures Designed to Support the Russian Economy and Protect Russian Companies*. PWSP, 24 June 2022. Available at: <https://www.jdsupra.com/legalnews/russian-response-to-western-sanctions-4350963/> (Accessed: 10 October 2022).

Pisani-Ferry, J. (2022). *Europe's Looming Energy Disaster*. Project Syndicate, Article on line: 1 Nov 2022. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-energy-disaster-unless-common-strategy-is-agreed-by-jean-pisani-ferry-2022-11> (Accessed: 17 November 2022).

Poitiers, N., Tagliapietra, S., Wolff, G., & Zachmann, G. (2022). *The Kremlin's Gas Wars*. Foreign Affairs, 27 February 2022. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/slovenia/2022-02-27/kremlins-gas-wars> (Accessed: 4 November 2022).

Pototschnig, A., & Conti, I. (2022). *Capping the European price of gas*. Policy Briefs, 2022/49, Florence School of Regulation, [Energy] 14 September 2022. Available at: <http://hdl.handle.net/1814/74868> (Accessed: 10 November 2022).

Pszczel, R. (2021). *EU dialogue with Russian society: A reality check*. *European View*, 20(2), 220-225, 18 October 2021. Available at: <https://doi.org/10.1177/17816858211050130> (Accessed 15 December 2021).

Reis, R. (2022). *DP17514 The Burst of High Inflation in 2021-22: How and Why Did We Get Here?*. CEPR Press Discussion Paper No. 17514, 29 July 2022. Available at: <https://cepr.org/publications/dp17514> (Accessed: 22 December 2022).

Reinsch, W. (2022). *Weaponizing Trade, Commentary*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 24 October 2022. Available at: <https://www.csis.org/analysis/weaponizing-trade-0> (Accessed: 4 November 2022).

Reuters. (2022a). *EU to propose price cap on Russian gas, Von Der Leyen says*. Brussels, 7 September 2022. Available at: <https://www.reuters.com/business/energy/eu-propose-price-cap-russian-gas-von-der-leyen-says-2022-09-07/> (Accessed: 10 November 2022).

_____. (2022b). *Italy proposes any gas price cap should be applied in all EU hubs*. Rome, 7 September 2022. Available at: <https://www.reuters.com/business/energy/eu-propose-price-cap-russian-gas-von-der-leyen-says-2022-09-07/> (Accessed: 10 November 2022).

Roszbach, H. N. (2018). *The Geopolitics of Russian Energy Gas, oil and the energy security of tomorrow*. FOI (Swedish Defense Research Agency), Stockholm, November 2018. Available at: shorturl.at/ahkm8 (Accessed: 14 November 2022).

Rumer, E. (2016). *Russia and the Security of Europe (Vol. 30)*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 30 Jun 2016. Available at:

https://carnegieendowment.org/files/CP_276_Rumer_Russia_Final.pdf (Accessed: 16 December 2021).

Sedik, T. S., & Xu, R. (2020). *A Vicious Cycle: How Pandemics Lead to Economic Despair and Social Unrest*. IMF Working Papers. IMF. 16 October 2020. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/10/16/A-Vicious-Cycle-How-Pandemics-Lead-to-Economic-Despair-and-Social-Unrest-49806> (Accessed: 23 November 2021).

Seskuria, N. (2021). The EU's Russia Policy Is a Fiasco Which May Endure. Royal United Services Institute (RUSI), 15 March 2021. Available at: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/eus-russia-policy-fiasco-which-may-endure> (Accessed: 8 October 2021).

Sgaravatti, G., Tagliapietra, S., & Zachmann, G. (2021.) *National policies to shield consumers from rising energy prices*. Bruegel Datasets, first published 4 November 2021. Bruegel, 10 August 2022. Available at: <https://www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices> (Accessed: 10 August 2022).

Shagina, M. (2021). *Towards a trans-Atlantic strategy on Russia sanctions*. War on the Rocks, December 6, 2021. Available at: <https://warontherocks.com/2021/12/toward-a-trans-atlantic-strategy-on-russia-sanctions/> (Accessed: 6 June 2021).

_____. (2022a). *Central Bank Digital Currencies and the implications for the global financial infrastructure: the transformational potential of Russia's digital ruble and China's digital renminbi*. FIIA Briefing Paper 329, January 2022. Available at: https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2022/01/bp329_central-bank-digital-currencies-and-the-implications-for-the-global-financial-infrastructure_maria-shagina.pdf (Accessed: 10 August 2022).

_____. (2022b). *Western Financial Warfare and Russia's De-dollarization Strategy: How Sanctions on Russia Might Reshape the Global Financial System*. FIIA Geoeconomics Series Briefing Paper 339, May 2022. Available at: https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2022/05/bp339_western-financial-warfare-and-russias-de-dollarization-strategy.pdf (Accessed: 10 August 2022).

Shakirov, O. (2020). *The Future of U.S.–Russia Relations*. Russian International Affairs Council (RIAC), 15 September 2020. Available at: <https://russiancouncil.ru/papers/Russia-USA-PolicyBrief31En.pdf> (Accessed: 8 October 2021).

Sharples, J. (2021). *A Series of Unfortunate Events. Supply-Side Factors in the European Gas Price Rally in 2021 and Outlook for the Rest of Winter*. Oxford Institute for Energy Studies, Energy Insight, 108, 1-35. Available at: <https://www.oxfordenergy.org/publications/a-series-of-unfortunate-events-supply-side-factors-in-the-european-gas-price-rally-in-2021-and-outlook-for-the-rest-of-winter/> (Accessed: 12 October 2022).

Siddi, M. (2020). *Theorising conflict and cooperation in EU-Russia energy relations: Ideas, identities and material factors in the Nord Stream 2 debate*. East European Politics, 36(4), 544-563. Available at: <https://doi.org/10.1080/21599165.2019.1700955> (Accessed: 12 October 2022).

Sikarwar, D. (2021). *India set to erect a Great Wall against Chinese companies*. The Economic Times. 19 June 2021. Available at: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/policy/india-set-to-erect-a-great-wall-against-chinese-companies/articleshow/76455684.cms?from=mdr> (Accessed: 2 April 2022).

Simes, D. (2020). *China and Russia ditch dollar in move toward “financial alliance.”* Nikkei Asia Review, 6 August 2020. Available at: <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/China-and-Russia-ditch-dollar-in-move-toward-financial-alliance> (Accessed: 10 August 2022).

Starostina, Y. (2022). *Secret Economy: What hiding the Stats does for Russia*. Carnegie Politika, Carnegie Endowment for International Peace, 1 July 2022. Available at: <https://carnegieendowment.org/politika/87432> (Accessed: 9 October 2022).

Stelzenmüller, C. (2021). *EU support for Russian democracy is inadequate*. Financial Times, 9 February 2021. Available at: <https://www.ft.com/content/22f49ebf-53db-415d-84c2-4c8f6732218c> (Accessed 10 October 2021).

Stent, A. (2019). *Putin's World: Russia against the West and with the Rest*. Hachette UK. Available at: shorturl.at/wCJSZ (Accessed: 10 October 2021).

Stern, J., & Imsirovic, A. (2020). *A Comparative History of Oil and Gas Markets and Prices: is 2020 just an extreme cyclical event or an acceleration of the energy transition?*. Research paper Oxford Institute of Energy Studies. Available at: <https://www.oxfordenergy.org/publications/a-comparative-history-of-oil-and-gas-markets-and-prices-is-2020-just-an-extreme-cyclical-event-or-an-acceleration-of-the-energy-transition/> (Accessed: 12 October 2022).

Stewart, S. (2020). *A more robust Russia policy for the EU: How member-state coalitions can contribute* (No. 65/2020). Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) Comment. Available at: <https://www.econstor.eu/handle/10419/256660> (Accessed: 10 October 2021).

Summers, L. (2013). *IMF Fourteenth Annual Research Conference in Honor of Stanley Fischer: Crises Yesterday and Today*. Washington, DC. 8 November 2013. Available at: <http://larrysummers.com/imf-fourteenth-annual-research-conference-in-honor-of-stanley-fischer/> (Accessed: 12 April 2022).

Syed, M. (2022). *Now is not the time to neglect developing economies*. Financial Times, 3 August 2022. Available at: <https://www.ft.com/content/f0e2df4c-f64b-4820-b3b3-27389b256ecf> (Accessed: 10 October 2022).

Tajoli, L. (2022). *Too much of a good thing? Russia-EU international trade relations at times of war*. Journal of Industrial and Business Economics, 49(4), 807-834 (2022). Available at: <https://doi.org/10.1007/s40812-022-00232-2> (Accessed: 24 November 2022).

Thiéry, F. (2022). *Measures by Western countries to decrease their dependence on Russian energy*. Credendo, Article: 14 Oct 2022. Available at: <https://credendo.com/en/knowledge-hub/energy-sector-shake-following-russian-invasion-ukraine> (Accessed: 10 November 2022).

Thompson, H. (2022). *A winter reckoning looms for the west*. Financial Times. 19 August 2022. Available at: <https://www.ft.com/content/25451156-434a-4c36-96ef-774d99c89688> (Accessed: 2 October 2022).

Thompson, E. (2022). *6 ways Russia's invasion of Ukraine has reshaped the energy world*. World Economic Forum, Article online: 8 November 2022. Available at <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/russia-ukraine-invasion-global-energy-crisis/> (Accessed: 10 November 2022).

Trenin, D. (2018). *Avoiding U.S.-Russia Military Escalation During the Hybrid War*. Carnegie Moscow Center, 25 January 2018. Available at: <https://carnegiemoscow.org/2018/01/25/avoiding-u.s.-russia-military-escalation-during-hybrid-war-pub-75277> (Accessed: 8 October 2021).

_____. (2020). *Moscow's New Rules*. Carnegie Moscow Center, 12 November 2020. Available at: <https://carnegiemoscow.org/commentary/84893> (Accessed: 8 October 2021).

_____. (2021). *Russia's National Security Strategy: A Manifesto for a New Era*. Carnegie Moscow Center, 6 July 2021. Available at: <https://carnegiemoscow.org/commentary/84893> (Accessed: 8 October 2021).

United Nations. (UN DESA, 2014). *Global Governance and Global Rules for Development in the Post-2015 Era*. Committee for Development Policy. Department of Economic and Social Affairs Policy Note. 16 June 2014. Available at: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/cdp-policy-note-2014/> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (UN, 2020). *Rising inequality affecting more than two-thirds of the globe, but it's not inevitable*. UN News, 21 January 2020. Available at: <https://news.un.org/en/story/2020/01/1055681> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (UN, 2022). *Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems*. Brief No. 1. Global Crisis Response Group, 13 April 2022. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcrg-ukraine-brief-no-1_en.pdf (Accessed: 28 April 2022).

UNCTAD. (TDR, 2021). *Trade and Development Report 2021: From Recovery to Resilience – The Development Dimension*. UN Conference on Trade and Development (UNCTAD). United Nations Publication, Geneva, 2021. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2021_en.pdf (Accessed: 10 October 2022).

_____. (TDR, 2022). *Trade and development report 2022: Development prospects in a fractured world: Global disorder and regional responses*. UN Conference on Trade and Development (UNCTAD). United Nations Publication, 3 October 2022. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2022_en.pdf (Accessed: 10 October 2022).

_____. (WIR, 2022). *World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment*. UN Conference on Trade and Development (UNCTAD). United Nations Publications, 09 June 2022. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf (Accessed: 16 November 2022).

USITC. (1998). *Overview and Analysis of Current U.S. Unilateral Economic Sanctions*. US International Trade Commission. Investigation No. 332-391, Publication 3124, Washington, DC, August 1998. Available at: <https://www.usitc.gov/publications/docs/pubs/332/PUB3124.PDF> (Accessed: 12 October 2022).

Wang, A., Van Der Leun, K., Peters, D., & Buseman, M. (2020). *European hydrogen backbone: How a dedicated hydrogen infrastructure can be created*. July 2020. Available at: https://pgjonline.com/media/6906/2020_european-hydrogen-backbone_report.pdf (Accessed: 12 October 2022).

WB. (2022a). *Food Security Update*. World Bank, Washington DC 11 August 2022. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/b5de315c82b1a3bb32bf30057aad9b74-0320012022/original/Food-Security-Update-LXVIII-Aug-11-2022.pdf> (Accessed: 5 November 2022).

_____. (2022b). *World Development Indicators (WDI)*. World Bank. Available at: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>, <http://wdi.worldbank.org/table/4.2#> (Accessed: 20 November 2022).

_____. (2022c). *Global Economic Prospects*. World Bank, Washington DC, June 2022. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/b5de315c82b1a3bb32bf30057aad9b74-0320012022/original/Food-Security-Update-LXVIII-Aug-11-2022.pdf> (Accessed: 20 November 2022).

WEF. (2019a). *Global Risks Report 2019, 14th ed*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf (Accessed: 2 April 2022).

_____. (2019b). *Fostering Effective Energy Transition 2019*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum, 25 March 2019. Available at: <https://www.weforum.org/reports/fostering-effective-energy-transition-2019/pdf> (Accessed: 2 April 2022).

_____. (ETI, 2021). *Fostering Effective Energy Transition*. Energy Transition Index (ETI) 10th ed. Cologny/Geneva: The World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Fostering_Effective_Energy_Transition_2021.pdf (Accessed: 7 October 2022).

_____. (2021). *Chief Economists Outlook*. November 2021. Cologny/Geneva: The World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Chief_Economists_Outlook_November_2021.pdf (Accessed: 2 April 2022).

_____. (2022a). *Chief Economists Outlook*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum, September 2022. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Chief_Economists_Outlook_2022.pdf (Accessed: 7 October 2022).

_____. (2022b). *Net-Zero Industry Tracker*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum, July 2022. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_NetZero_Industry_Tracker_2022_Edition.pdf (Accessed: 9 October 2022).

_____. (2022c). *The global risks report 2022, 17th ed.* GRPS 2021-22. Cologny/Geneva: The World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf (Accessed: 5 November 2022).

Weiss, A. S. (2020). *Russia and Europe: Stuck on Autopilot*. Carnegie Endowment for International Peace. Washington, September 2020. Available at: https://carnegieendowment.org/files/Weiss_-_Russia_and_Europe_-_v5.pdf (Accessed: 16 December 2021).

Westphal, K. (2020). *German–Russian gas relations in face of the energy transition*. Russian Journal of Economics, 6(4): 406–423. Available at: <https://doi.org/10.32609/j.ruje.6.55478> (Accessed: 27 April 2022).

Wigell, M., Deschryvere, M., Fjäder, C., Helwig, N., Kaitila, V., Koski, H., Seilonen, J., & Suominen, A. (2022). *Europe Facing Geoeconomics: Assessing Finland's and the EU's Risks and Options in the Technological Rivalry*. Helsinki: Prime Minister's Office, 2022. Available at: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-205-3> (Accessed: 25 August 2022).

Whinston, M. D. (2008). *Lectures on antitrust economics*. MIT Press Books, 1. Available at: <https://ideas.repec.org/b/mtp/titles/0262731878.html> (Accessed: 22 December 2022).

Wolf, M. (2022). *Policy errors of the 1970s echo in our times*. The Financial Times. 14 June. Available at: <https://www.ft.com/content/d5d68068-d3d7-4948-a13d-b36e8c2b8339> (accessed 18 August 2022).

World Food Programme. (WFP, 2022a). *Food security implications of the Ukraine conflict*. WFP, 11 March 2022. Available at: <https://www.wfp.org/publications/food-security-implications-ukraine-conflict> (Accessed: 27 April 2022).

Van der Togt, T. (2020). *In search of a European Russia strategy*. Atlantisch Perspectief, 44(1), 36–41. Available at: https://www.jstor.org/stable/48600544#metadata_info_tab_contents (Accessed: 16 December 2021).

Yellen, J. (2022). *A special address by US Treasury Secretary Janet L Yellen*. Atlantic Council, 13 April 2022. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/event/special-address-by-us-treasury-secretary-janet-l-yellen/> (Accessed: 10 October 2022).

Zandee, D., Stoetman, A., & Deen, B. (2021). *The EU's Strategic Compass for security and defence: Squaring ambition with reality*. Clingendael, Netherlands Institute of International Relations, May 2021. Available at: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-05/Report_The_EUs_Compass_for_security_and_defence_May_2021.pdf (Accessed: 16 December 2021).

Zaynutdinov, R. R. (2015). *Russia and Europe Under Sanctions: Problems of Energy Development*. International Journal of Energy Economics and Policy, 5(2), 415–421. Available at: <https://www.econjournals.com/index.php/ijeep/article/view/1071> (Accessed: 8 April 2022).

Zettelmeyer, J., Tagliapietra, S., Zachmann, G., & Heussaff, C. (2022). *Beating The European Energy Crisis*. IMF, December 2022. Available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/Fandd/Article/2022/December/Zettelmeyer.ashx> (Accessed: 22 December 2022).

Zevelev, I. (2016). *The Russian World in Moscow's Strategy*. Center for Strategic and International Studies Commentary, 22 August 2016. Available at: <https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy> (Accessed: 2 September 2022).

Γραφείο ΟΕΥ Μόσχας. (OEY, 2021). *Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας μέχρι το 2035*. Ελληνική Πρεσβεία στη Μόσχα Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων, Μάρτιος 2021. Available at: https://adminportal.acci.gr/images/Energeiaki%CC%81 Stratigiki%CC%81 Rosi%CC%81as_F-960692702.pdf (Accessed: 6 May 2022).

_____. (OEY, 2022a). *Οδηγός Επιχειρείν Ρωσικής Ομοσπονδίας*. Ελληνική Πρεσβεία στη Μόσχα Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων, Οκτώβριος 2022. Available at: shorturl.at/bekNU (Accessed: 4 November 2022).

_____. (OEY, 2022b). *Ενημερωτικό Δελτίο Σεπτεμβρίου 2022*. Ελληνική Πρεσβεία στη Μόσχα Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων, Οκτώβριος 2022. Available at: https://agora.mfa.gr/infofiles/Economic_Newsletter_September_2022%20ru.pdf (Accessed: 4 November 2022).

Δαλαμάγκας, Β. (2003). *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική-Αναθεωρημένη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.

Ζουμπουλάκης, Μ. (2018). *Η οικονομική σκέψη για τις διεθνείς συγκρούσεις, 1453-2003*. Κείμενα στην Οικονομική της Άμυνας και της Ασφάλειας, Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

_____. (2020). *Δημόσια Οικονομική, Σημειώσεις-Παρουσίαση: Οικονομικές Θεωρίες περί Κράτους & Αποτυχίες της αγοράς και ο ρόλος του δημόσιου τομέα*. Μεταπτυχιακό Εφαρμοσμένη Οικονομική. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Ζουμπουλάκης, Μ., & Κόλλιας, Χ. (2021). *Εθνική Άμυνα και Εθνικά Χρέη, 200 χρόνια ελληνικής οικονομίας*. Αθήνα: Gutenberg.

Κόλλιας, Χ. (2017). *Οικονομική της Άμυνας*. Αττική: Εκδόσεις Τουρίκη

_____. (2020). *Δημόσια Οικονομική, Σημειώσεις-Παρουσίαση: Οικονομική (δημοσιονομική) πολιτική, η (αιτιώδης) σχέση δαπανών – εσόδων, πολιτικός οικονομικός κύκλος & μία εμπειρική διερεύνηση*. Μεταπτυχιακό Εφαρμοσμένη Οικονομική. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Μασούρας, Χ. (2019). *Οι σχέσεις της Ε.Ε. με τη Ρωσία και το ζήτημα της Ουκρανίας*. ΕΚΠΑ, ΠΜΣ Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση και Πολιτική. Αθήνα, Ιανουάριος 2019. Available at: shorturl.at/oQSTZ (Accessed: 16 December 2021).

Μεταξάς, Α. (2019). *Ενεργειακή Πολιτική και Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε. (321-339). Εκδόσεις Σιδέρη, Νοέμβριος 2019. Available at: https://www.researchgate.net/publication/341621693_EXOTERIKES_SCHESEIS_TES_EE (Accessed: 6 April 2022).

Οικονόμου, Γ. (2021). *Γεωπολιτική της Ενέργειας και Ενεργειακή Ασφάλεια τον 21ο Αιώνα: Σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας*. Doctoral dissertation, Πρόγραμμα Διεθνών Σχέσεων, Στρατηγικής και Ασφάλειας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου. Available at: <https://hdl.handle.net/11728/11961> (Accessed: 6 May 2022).

Προέδρου, Φ. (2021). *Η κρίση της Ουκρανίας και οι ενεργειακές σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας*. Books' Journal 44 (3). Available at: <https://booksjournal.gr/paremvaseis/3718-i-krisi-tis-oukranias-kai-oi-energeiakes-sxeseis-ee-rosias> (Accessed: 12 April 2022).

Στεργίου, Α. (2017). *Το δυσεπίλυτο πρόβλημα της Ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Η μεγάλη πρόκληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον 21ο αιώνα*. Κείμενα Οικονομικής Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης (Κ.Οι.Δ.Α), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Available at: <https://ergopolis.econ.uth.gr/images/booklibrarydata/%CE%BA%CE%9F%CE%B9%CE%94%CE%91-2017-2.pdf> (Accessed: 4 October 2021).

Στεργίου, Α., Ulusoy, K., & Blondheim, M. (2020). *Σύγκρουση και Ενημερία: Γεωπολιτική και Ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο (Αναθεωρημένη έκδοση)*. Αθήνα: Κλειδάριθμος, Μάιος 2020.

Τζιβνίκος, Τ. Ι. (2017). *Η επίδραση της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής στο μακροοικονομικό περιβάλλον και ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών. Available at: <http://dx.doi.org/10.26253/heal.uth.698> (Accessed: 12 April 2022).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

«ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΕΕ»²⁶⁵1. Κυρώσεις κατά της Ρωσίας²⁶⁶

1.1 Ατομικές κυρώσεις:

- Οι κυρώσεις αφορούν σε απαγόρευση χορήγησης θεωρήσεων (*visa ban*) και δέσμευση οικονομικών πόρων (*asset freeze*). Στις κυρώσεις που ήταν σε ισχύ από το 2014 (λόγω της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία), προστέθηκε μεγάλος αριθμός φυσικών προσώπων, μεταξύ των οποίων ο Ρώσος Πρόεδρος Vladimir Putin και ο Ρώσος ΥΠΕΞ Sergey Lavrov. Συνολικά, τα περιοριστικά μέτρα της ΕΕ ισχύουν πλέον για 1.236 φυσικά πρόσωπα και 115 οντότητες.
- Στο πλαίσιο της υιοθέτησης της 5^{ης} δέσμης κυρώσεων (αρχές Απριλίου 2022), το Συμβούλιο ΕΕ αποφάσισε να επιβάλει κυρώσεις σε επιχειρήσεις, τα προϊόντα ή η τεχνολογία των οποίων χρησιμοποιήθηκαν κατά την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, καθώς επίσης σε σημαντικούς ολιγάρχες και επιχειρηματίες, υψηλόβαθμους αξιωματούχους του Κρεμλίνου, υποστηρικτές παραπληροφόρησης και χειραγώγησης πληροφοριών προς στήριξη της ρωσικής προπαγάνδας σχετικά με τον πόλεμο, καθώς και σε μέλη οικογενειών προσώπων που ήδη έχουν υπαχθεί σε καθεστώς κυρώσεων, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι ευρωπαϊκές κυρώσεις δεν μπορούν να παρακαμφθούν.
- Με την 6^η δέσμη κυρώσεων (αρχές Ιουνίου 2022), καταχωρήθηκαν πρόσθετα φυσικά πρόσωπα στο καθεστώς κυρώσεων της ΕΕ, στα οποία περιλαμβάνονται Ρώσοι στρατιωτικοί, συγγενείς και συνεργάτες ήδη καταχωρημένων προσώπων, ενώ επιβλήθηκαν περιοριστικά μέτρα σε βάρος σειράς οντοτήτων που σχετίζονται με την ρωσική αμυντική βιομηχανία.
- Με την 7^η δέσμη κυρώσεων (τέλος Ιουλίου 2022), το Συμβούλιο ΕΕ αποφάσισε τη λήψη νέων μέτρων, μεταξύ των οποίων η απαγόρευση προμήθειας ή μεταβίβασης χρυσού ρωσικής προέλευσης, η επέκταση της απαγόρευσης ελλειμενισμού σε απαγόρευση πρόσβασης σε λεκάνες ανύψωσης («locks»), καθώς και η ενίσχυση των εξαγωγικών ελέγχων σε αγαθά διττής χρήσης, αλλά και η υπαγωγή στο καθεστώς κυρώσεων της ΕΕ ακόμη 54 φυσικών προσώπων και 10 οντοτήτων, συμπεριλαμβανομένων του Δημάρχου Μόσχας και της μεγάλης ρωσικής τράπεζας Sberbank. Η ΕΕ αποφάσισε επίσης την ενίσχυση των απαιτήσεων υποβολής αναφορών (*reporting*) σχετικά με κατοχή περιουσιακών στοιχείων, μετακυλίνοντας το βάρος υποβολής τέτοιων αναφορών στα πρόσωπα και στις οντότητες που έχουν υπαχθεί σε κυρώσεις.
- Επιπλέον, στο πλαίσιο της 7^{ης} δέσμης κυρώσεων, η ΕΕ διατύπωσε διευκρινίσεις σε ότι αφορά υφιστάμενα μέτρα, όπως σχετικά με την απαγόρευση συμμετοχής ρωσικών εταιρειών σε κρατικούς διαγωνισμούς προμηθειών σε κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς και με τις απαγορεύσεις πρόσβασης που ισχύουν στους τομείς αεροπλοΐας και δικαιοσύνης. Η ΕΕ επαναβεβαίωσε την ισχυρή βούλησή της να αποφεύγεται σε συστηματική βάση η υιοθέτηση μέτρων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε επισιτιστικές ελλείψεις, καθώς και η στόχευση του διεθνούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, συμπεριλαμβανομένων σιταριού και λιπασμάτων. Επίσης, η ΕΕ διευκρίνισε ότι τα μέτρα

²⁶⁵ Αφορούν τα 8 πακέτα/δέσμες κυρώσεων της ΕΕ κατά της Ρωσίας και Λευκορωσίας (28 Φεβρουαρίου έως και 6 Οκτωβρίου 2022). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> (Accessed: 4 November 2022).

²⁶⁶ Σύμφωνα με «Περιοριστικά μέτρα στο εμπόριο Ε.Ε. - Ρωσικής Ομοσπονδίας/Λευκορωσίας & Ρωσικά αντίμετρα», Ελληνική Πρεσβεία στη Μόσχα Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων. Available at: <https://agora.mfa.gr/news/1140-perioristika-metra-sto-emporio-e-e-rosias-rosika-antimetra> (Accessed: 4 November 2022).

κυρώσεων δεν στοχεύουν να αποτρέψουν τρίτες χώρες και τους υπηκόους τους από το να αγοράζουν φαρμακευτικά προϊόντα ή ιατρικό εξοπλισμό από τη Ρωσία.

- Με την πλέον πρόσφατη 8^η δέσμη κυρώσεων, το Συμβούλιο επέβαλε περιοριστικά μέτρα σε επιπλέον 30 άτομα και 7 οντότητες. Αυτά περιλαμβάνουν φυσικά πρόσωπα και οντότητες που έπαιξαν ρόλο στη διοργάνωση παράνομων «δημοψηφισμάτων», εκπροσώπους και εταιρείες του αμυντικού τομέα και γνωστά πρόσωπα που διαδίδουν παραπληροφόρηση για τον πόλεμο. Επιπλέον, το Συμβούλιο αποφάσισε να διευρύνει τα κριτήρια καταχώρισης ατόμων και οντοτήτων, προκειμένου να συμπεριλάβει τη δυνατότητα στόχευσης εκείνων που διευκολύνουν την παράκαμψη των κυρώσεων της ΕΕ.

1.2 Τομεακές κυρώσεις:

1.2.1. Χρηματοπιστωτικός τομέας:

- Απαγόρευση πρόσβασης ρωσικής κυβέρνησης σε κεφάλαια, χρηματαγορές και συναφείς υπηρεσίες στην επικράτεια των κρατών μελών. Στην απαγόρευση περιλαμβάνονται με σαφήνεια και τα περιουσιακά κρυπτοστοιχεία.
- Δέσμευση των κεφαλαίων της Ρωσικής Κεντρικής Τράπεζας σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην ΕΕ και απαγόρευση συναλλαγών σχετιζόμενων με διαχείριση αποθεματικού και στοιχείων ενεργητικού.
- Απαγόρευση χρηματοδότησης ρωσικών κρατικών επιχειρήσεων στους τομείς αεροναυπηγικής, ναυπήγησης, αυτοκινητοβιομηχανίας και υποδομών.
- Απαγόρευση συμμετοχής σε προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από το ρωσικό Direct Investment Fund.
- Πλήρης απαγόρευση συναλλαγών με 6 ρωσικές τράπεζες (Bank Rossiya, Alfa Bank, Bank Otkritie, Promsvyazbank, VEB, Sberbank).
- Στο πλαίσιο της 5^{ης} δέσμης κυρώσεων επιβλήθηκε πλήρης απαγόρευση συναλλαγών με τέσσερις σημαντικές ρωσικές τράπεζες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν συνολικό μερίδιο 23% του ρωσικού τραπεζικού τομέα. Εν λόγω τράπεζες, πέραν της απαγόρευσης συναλλαγών SWIFT, υπόκεινται πλέον και σε πάγωμα περιουσιακών στοιχείων, αποκλεισμένες έτσι από τις ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές. Οι τέσσερις εν λόγω τράπεζες είναι οι ακόλουθες: Otkritie FC Bank, Novikombank, Sovcombank, VTB Bank.
- Αποκλεισμός 10 συνολικά ρωσικών τραπεζών από το διεθνές σύστημα τραπεζικών εντολών SWIFT, επτά εξ αυτών από 12 Φεβρουαρίου 2022 (Bank Rossiya, Bank Otkritie, Promsvyazbank, Novikombank, Sovcombank, VTB Bank, VEB) (σε συντονισμό με ΗΠΑ). Με την 6^η δέσμη κυρώσεων (30 Μαρτίου 2022) αποσυνδέθηκαν επιπλέον από το σύστημα SWIFT (από αρχές Ιουνίου 2022) οι ρωσικές τράπεζες Sberbank, Credit Bank of Moscow και Joint Stock Company Russian Agricultural Bank (JSCRosselkhozbank).
- Απαγόρευση της αξιολόγησης της Ρωσίας και των ρωσικών εταιρειών από τους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας της ΕΕ και η παροχή υπηρεσιών αξιολόγησης σε Ρώσους πελάτες, με αποτέλεσμα να χάσουν ακόμη περαιτέρω την πρόσβασή τους στις χρηματοπιστωτικές αγορές της ΕΕ.
- Στο πλαίσιο της 5^{ης} δέσμης κυρώσεων επιβάλλεται απαγόρευση οιασδήποτε μορφής οικονομικής στήριξης προς ρωσικούς κρατικούς φορείς, καθώς και επέκταση της απαγόρευσης σε καταθέσεις Ρώσων σε χαρτοφυλάκια κρυπτονομισμάτων, καθώς και σε πωλήσεις προς τη Ρωσία και τη Λευκορωσία (ή σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, οντότητα ή φορέα στη Ρωσία και στη Λευκορωσία) χαρτονομισμάτων και κινητών αξιών εκδοθέντων σε οποιοδήποτε επίσημο νόμισμα κρατών μελών της ΕΕ.

- Η 7^η δέσμη κυρώσεων επέκτεινε το εύρος της απαγόρευσης υποδοχής καταθέσεων και σε νομικά πρόσωπα και οντότητες που έχουν συσταθεί σε τρίτες χώρες, που ανήκουν κατά πλειονότητα σε Ρώσους υπηκόους ή φυσικά πρόσωπα που διαμένουν στη Ρωσία. Επιπλέον, η αποδοχή καταθέσεων που αφορούν μη απαγορευμένο διασυνοριακό εμπόριο υπόκεινται πλέον σε προκαταρκτικό έλεγχο από τις αρμόδιες εθνικές Αρχές των κρατών μελών.
- Η 8^η δέσμη κυρώσεων επέβαλε πλήρη απαγόρευση της παροχής κρυπτοστοιχείων, λογαριασμού ή υπηρεσιών φύλαξης κρυπτοστοιχείων σε πρόσωπα και κατοίκους της Ρωσίας, ανεξάρτητα από τη συνολική αξία τους (προηγουμένως επιτρεπόταν έως 10.000 ευρώ).

1.2.2. Τομέας μεταφορών:

- Απαγόρευση εξαγωγών που καλύπτει αγαθά και τεχνολογία στην αεροπορική και διαστημική βιομηχανία, καθώς και απαγόρευση παροχής υπηρεσιών ασφάλισης και αντασφάλισης και συντήρησης που σχετίζονται με αυτά τα αγαθά και την τεχνολογία. Κλείσιμο εναερίου χώρου κρατών μελών για ρωσικά αεροσκάφη. Περιορισμός στις εξαγωγές τεχνολογίας θαλάσσιας πλοήγησης και ραδιοεπικοινωνιών, υποχρέωση προηγούμενης ανταλλαγής πληροφοριών για εξαγωγές εξοπλισμού ασφάλειας στη θάλασσα.
- Απαγόρευση παροχής πρόσβασης σε ευρωπαϊκούς λιμένες σε πλοία υπό ρωσική σημαία. Προβλέπονται παρεκκλίσεις σε περιπτώσεις μεταφοράς αγροτικών προϊόντων, τροφίμων, ανθρωπιστικής βοήθειας και ενέργειας.
- Η 7^η δέσμη κυρώσεων επέβαλε επιπροσθέτως απαγόρευση πρόσβασης ρωσικών πλοίων και σε θαλάσσιες ή ποτάμιες λεκάνες ανύψωσης πλοίων («locks») που βρίσκονται στην ΕΕ.
- Απαγόρευση διενέργειας οδικών μεταφορών από Ρώσους και Λευκορώσους μεταφορείς εντός της ΕΕ, ακόμη και σε περιπτώσεις *transit* διελεύσεων. Παρεκκλίσεις προβλέπονται ειδικά όσον αφορά οδικές μεταφορές σειράς προϊόντων, όπως φαρμακευτικά και ιατρικά προϊόντα, αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, συμπεριλαμβανομένου σιταριού, καθώς και οδικές μεταφορές για ανθρωπιστικούς σκοπούς. Συμπερίληψη οδικών μεταφορών σε καθεστώς κυρώσεων προκαλεί ανησυχία σε Ευρωπαίους μεταφορείς, ιδιαίτερα στην περίπτωση που επιβληθούν αντίμετρα από ρωσικής πλευράς.
- Με την 8^η δέσμη κυρώσεων προστέθηκε στον κατάλογο των κρατικών φορέων που υπόκεινται στην απαγόρευση συναλλαγών το Ρωσικό Ναυτιλιακό Μητρώο (Russian Maritime Shipping Register), μια οντότητα 100% κρατικής ιδιοκτησίας που εκτελεί δραστηριότητες που σχετίζονται με την ταξινόμηση και την επιθεώρηση ρωσικών και μη ρωσικών πλοίων και σκαφών, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της ασφάλειας.

1.2.3. Τομέας ενέργειας:

- Σταδιακή απαγόρευση εισαγωγών ρωσικού πετρελαίου στα κράτη μέλη της ΕΕ με στόχο την απεξάρτηση από το πετρέλαιο ρωσικής προέλευσης, με μεταβατικές περιόδους εφαρμογής 6 μηνών για το αργό πετρέλαιο (ΚΣΟ 2709) και 8 μηνών για τα προϊόντα πετρελαίου (ΚΣΟ 2710). Προσωρινές εξαιρέσεις δόθηκαν στις Βουλγαρία (έως 31.12.2024) και Κροατία (έως 31.12.2023, συγκεκριμένα για την μεν πρώτη σχετικά με εισαγωγές ρωσικού αργού πετρελαίου με θαλάσσια μεταφορά, για την δε δεύτερη σχετικά με εισαγωγές ρωσικού πετρελαίου εσωτερικής καύσης υπό κενό («vacuum gas oil»), υπό τις προϋποθέσεις μη ύπαρξης εναλλακτικών πηγών και παράλληλης ειδοποίησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής). Σε περίπτωση αιφνίδιων διακοπών του εφοδιασμού, θα θεσπιστούν μέτρα έκτακτης ανάγκης για να διασφαλιστεί η ασφάλεια του εφοδιασμού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα παρακολουθεί και θα υποβάλλει τακτικά εκθέσεις στο Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων αυτών για τη διασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού στην ενιαία αγορά της Ε.Ε. και την ασφάλεια του εφοδιασμού.

- Εξαιρούνται προσωρινά από την ως άνω γενική απαγόρευση: (α) η μεταφορά αργού πετρελαίου ή προϊόντων πετρελαίου που προέρχονται από τρίτες χώρες, έστω και αν έχουν φορτωθεί ή διέρχονται από τη Ρωσία, υπό την προϋπόθεση ότι η προέλευση και η ιδιοκτησία αυτών δεν εντοπίζεται σε ρωσικά φυσικά ή νομικά πρόσωπα και (β) η μεταφορά αργού πετρελαίου από τη Ρωσία μέσω αγωγών προς εκείνα τα κράτη μέλη που εξαιτίας της γεωγραφικής τους θέσης εξαρτώνται από τις εισαγωγές ρωσικού πετρελαίου, έως ότου το Συμβούλιο της ΕΕ αποφασίσει διαφορετικά (η δεύτερη αυτή εξαίρεση αφορά κατά βάση τις Ουγγαρία, Τσεχία και Σλοβακία). Σε αμφότερες ανωτέρω περιπτώσεις εξαιρέσεων, απαγορεύεται η επανεξαγωγή των εν λόγω προϊόντων προς αγοραστές σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ ή σε τρίτες χώρες. Προβλέπονται επίσης απαγορεύσεις στην παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται έμμεσα ή άμεσα με τη μεταφορά ρωσικού αργού πετρελαίου και προϊόντων αυτού προς τρίτες χώρες (τεχνική βοήθεια, υπηρεσίες μεσιτείας, χρηματοδοτικές υπηρεσίες).
- Με την 8^η δέσμη κυρώσεων, εισήχθη στη νομοθεσία της ΕΕ η βάση για τη θέσπιση ανώτατου ορίου τιμών (*oil price cap*) που σχετίζεται με τη θαλάσσια μεταφορά ρωσικού πετρελαίου προς τρίτες χώρες. Στο πλαίσιο αυτό, από την ημερομηνία κατά την οποία το Συμβούλιο θα αποφασίσει ομόφωνα να εισαγάγει το ανώτατο όριο τιμών θα απαγορευτεί η παροχή θαλάσσιων μεταφορών και η παροχή τεχνικής βοήθειας, μεσιτείας ή χρηματοδότησης ή οικονομικής βοήθειας, σχετικά με τη θαλάσσια μεταφορά αργού πετρελαίου σε τρίτες χώρες (από τον Δεκέμβριο του 2022) ή προϊόντων πετρελαίου (από τον Φεβρουάριο 2023) που προέρχονται ή εξάγονται από τη Ρωσία. Εάν το πετρέλαιο ή τα προϊόντα πετρελαίου αγοράζονται σε τιμή ίση ή κάτω από το προκαθορισμένο ανώτατο όριο, θα επιτρέπεται η παροχή μεταφορικών και λοιπών υπηρεσιών.
- Απαγόρευση πώλησης, προμήθειας, μεταφοράς ή εξαγωγής στη Ρωσία συγκεκριμένων αγαθών και τεχνολογιών για τη διύλιση πετρελαίου. Περιορισμοί στην παροχή σχετικών υπηρεσιών. Απαγόρευση νέων επενδύσεων στον ενεργειακό τομέα της Ρωσίας, καθώς και θέσπιση ολοκληρωμένου περιορισμού των εξαγωγών σε εξοπλισμό, τεχνολογία και υπηρεσίες για την ενεργειακή βιομηχανία.

1.2.4. Αγαθά διττής χρήσης:

- Επέκταση εύρους ελεγχόμενων αγαθών, ώστε να περιλαμβάνονται πλέον ηλεκτρονικά αγαθά, εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών και ασφάλειας πληροφοριών, θαλάσσιας χρήσης, κ.ά. και ενίσχυση αυστηρότητας ελέγχων (σε συντονισμό με ΗΠΑ). Επίσης, επέκταση περιορισμών στις εξαγωγές αγαθών και τεχνολογίας διττής χρήσης σε πρόσθετες Ρωσικές και Λευκορωσικές οντότητες.
- Με την 6^η δέσμη κυρώσεων προβλέπεται εξάλλου η επέκταση των κατηγοριών αγαθών και τεχνολογιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ενίσχυση των τομέων άμυνας και ασφάλειας της Ρωσίας και ως εκ τούτου υπόκεινται σε απαγορεύσεις / περιορισμούς. Μεταξύ αυτών, οι εξαγωγές προς Ρωσία 80 κατηγοριών χημικών προϊόντων διττής χρήσης τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για παραγωγή χημικών όπλων. Με την έβδομη δέσμη κυρώσεων επεκτάθηκε περαιτέρω η λίστα κατηγοριών αγαθών διττής χρήσης.

1.2.5. Υπηρεσίες:

- Με την 6^η δέσμη κυρώσεων προβλέφθηκε η απαγόρευση παροχής στη ρωσική κυβέρνηση καθώς και σε νομικά πρόσωπα, οντότητες ή φορείς εγκατεστημένους στη Ρωσία ορισμένων υπηρεσιών που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τις επιχειρήσεις, όπως η λογιστική, ο λογιστικός έλεγχος, ο υποχρεωτικός έλεγχος, οι υπηρεσίες τήρησης λογιστικών βιβλίων και παροχής φορολογικών συμβουλών, επιχειρηματικών συμβουλών και συμβουλών σε θέματα διοίκησης, καθώς και οι υπηρεσίες δημοσίων σχέσεων.
- Με την 8^η δέσμη κυρώσεων, αποφασίστηκε η απαγόρευση παροχής αρχιτεκτονικών και μηχανικών υπηρεσιών (*engineering*), συμβουλευτικών υπηρεσιών πληροφορικής και νομικών συμβουλευτικών υπηρεσιών στη Ρωσία.

1.2.6. Εμπόριο:

Περιορισμοί εισαγωγών:

- Απαγόρευση εισαγωγών από την ΕΕ για τα προϊόντα σιδήρου και χάλυβα (τελικά προϊόντα) που υπόκεινται επί του παρόντος στα μέτρα διασφάλισης της Ε.Ε., με τα χαμένα έσοδα από τις εξαγωγές για τη Ρωσία να ανέρχονται σε ύψος περίπου 3,3 δις. ευρώ. Αυξημένες ποσοστώσεις εισαγωγών θα διανεμηθούν σε άλλες τρίτες χώρες για αντιστάθμιση. Με την 8^η δέσμη, η ΕΕ επεκτείνει την απαγόρευση εισαγωγής προϊόντων σιδήρου και χάλυβα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν υποστεί επεξεργασία σε τρίτες χώρες, που είτε προέρχονται από τη Ρωσία είτε εξάγονται από τη Ρωσία. Η απαγόρευση αυτή εφαρμόζεται από την 1^η Απριλίου 2024 για τα προϊόντα του κωδικού ΣΟ 720711 και από την 1η Οκτωβρίου 2024 για τον κωδικό ΣΟ 72071210.
- Απαγόρευση αγοράς, εισαγωγής ή μεταφοράς στην ΕΕ γαιανθράκων και λοιπών στερεών ορυκτών καυσίμων (δασμολογικοί κωδικοί 2701-2708) εφόσον αυτά προέρχονται ή εξάγονται από την Ρωσία, αρχής γενομένης από τον Αύγουστο 2022 (συγκεκριμένα από τις 10 Αυγούστου, όσον αφορά συμβάσεις που συνήφθησαν πριν από τις 9 Απριλίου 2022, ή συμπληρωματικές συμβάσεις αναγκαίες για την εκτέλεση των προ της 9 Απριλίου συναφθεισών συμβάσεων).
- Απαγόρευση εισαγωγών στην ΕΕ από την Ρωσία αξίας 5,5 δις ευρώ προϊόντων ξυλείας, τσιμέντου, λιπασμάτων, θαλασσινών υψηλής ποιότητας (συμπεριλαμβανομένου του χαβιαριού) και οиноπνευματωδών ποτών (συμπεριλαμβανομένης της βότκας).
- Απαγόρευση αγοράς, εισαγωγής, ή διαμετακόμισης μέσω ΕΕ, άμεσης ή έμμεσης, χρυσού και χρυσών κοσμημάτων ρωσικής προέλευσης, ακόμη και αν το φορτίο έχει τελικό προορισμό κάποια τρίτη χώρα.
- Με την 8^η δέσμη κυρώσεων, επιβλήθηκαν περαιτέρω περιορισμοί στις εισαγωγές χαρτοπολτού και χαρτιού ξύλου, τσιγάρων, πλαστικών και καλλυντικών, καθώς και στοιχείων που χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία κοσμημάτων, όπως πέτρες και πολύτιμα μέταλλα, τα οποία συνολικά δημιουργούν σημαντικά έσοδα για τη Ρωσία.

Περιορισμοί εξαγωγών:

- Επιβολή απαγορεύσεων εξαγωγών προϊόντων, ύψους 10 δις ευρώ: σε καύσιμα για αεριοθούμενα, κβαντικούς υπολογιστές και ημιαγωγούς προηγμένης τεχνολογίας, ηλεκτρονικά είδη υψηλής τεχνολογίας, λογισμικό, μηχανήματα ευαίσθητου χαρακτήρα και εξοπλισμό μεταφορών.
- Απαγόρευση εξαγωγών από την ΕΕ προς τη Ρωσία ειδών πολυτελείας (πχ. πολυτελή αυτοκίνητα, κοσμήματα κ.λπ.).
- Η 8^η δέσμη κυρώσεων εισήγαγε πρόσθετους περιορισμούς στις εξαγωγές που στοχεύουν στη μείωση της πρόσβασης της Ρωσίας σε στρατιωτικά, βιομηχανικά και τεχνολογικά είδη, καθώς και στην ικανότητά της να αναπτύξει τον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Αυτοί περιλαμβάνουν την απαγόρευση της εξαγωγής άνθρακα, συμπεριλαμβανομένου του άνθρακα οπτανθρακοποίησης (ο οποίος χρησιμοποιείται σε ρωσικές βιομηχανικές μονάδες), συγκεκριμένων ηλεκτρονικών εξαρτημάτων (που βρίσκονται στα ρωσικά όπλα), τεχνικών ειδών που χρησιμοποιούνται στον τομέα των αερομεταφορών, καθώς και ορισμένων χημικών ουσιών.
- Επιπλέον, αποφασίστηκε απαγόρευση πώλησης, προμήθειας, μεταφοράς ή εξαγωγής πυροβόλων όπλων και των βασικών εξαρτημάτων και πυρομαχικών τους, στρατιωτικών οχημάτων και εξοπλισμού, παραστρατιωτικού εξοπλισμού και ανταλλακτικών και άλλων αγαθών βάσει του κανονισμού κατά των βασανιστηρίων

1.3. Λοιπές κυρώσεις:

- Απαγόρευση μετάδοσης ρωσικών ειδησεογραφικών πρακτορείων: Απαγορεύεται η μετάδοση του Russia Today και του Sputnik εντός ΕΕ, λόγω της εκστρατείας παραπληροφόρησης. Με την 6^η

δέσμη κυρώσεων απαγορεύθηκε η μετάδοση ειδησεογραφικών πρακτορείων RTR / RTR Planeta, Rossiya 24 και TV Centre International, λόγω συμμετοχής τους στην εκστρατεία παραπληροφόρησης της Ρωσίας.

- Κυρώσεις σε αποσχισθείσες περιοχές Ντονέτσκ και Λουχάνσκ: καθολική απαγόρευση συναλλαγών στους τομείς του εμπορίου, της ακίνητης περιουσίας, των επενδύσεων, των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών, της ενέργειας και του τουρισμού.
- Κυρώσεις σε μη ελεγχόμενες περιοχές των περιφερειών Ζαπορίζια και Χερσώνας: με την 8^η δέσμη κυρώσεων (Οκτώβριος 2022), το γεωγραφικό πεδίο των περιορισμών που θεσπίστηκαν στις 23 Φεβρουαρίου, συμπεριλαμβανομένης ιδίως της απαγόρευσης εισαγωγής αγαθών από τις μη ελεγχόμενες από την κυβέρνηση περιοχές των περιφερειών του Ντόννετσκ και του Λουχάνσκ, επεκτείνεται και στις περιφέρειες Ζαπορίζια και Χερσώνας.
- Πολιτική έκδοσης θεωρήσεων εισόδου: Αναστολή ελεύθερης (χωρίς θεώρηση) εισόδου για τα ρωσικά διπλωματικά διαβατήρια και των διευκολύνσεων για τα υπηρεσιακά διαβατήρια. Άρση ευνοϊκών όρων για χορήγηση θεωρήσεων σε Ρώσους πολίτες ορισμένων κατηγοριών (μέλη επίσημων αποστολών, επιχειρηματίες, μέλη κυβέρνησης και κοινοβουλίου, μέλη Συνταγματικού Δικαστηρίου και Αρείου Πάγου).
- Πάγωμα διμερών επαφών και ανταλλαγών σε πλαίσιο Διεθνών Οργανισμών και fora (πχ. ΠΟΕ).
- Αναστολή εφαρμογής από την ΕΕ της ρήτηρας ως πιο Ευνοούμενου Κράτους (Most Favoured Nation) για τη Ρωσία στο πλαίσιο του ΠΟΕ.
- Γενική απαγόρευση συμμετοχής ρωσικών εταιρειών σε κρατικούς διαγωνισμούς προμηθειών σε κράτη μέλη της ΕΕ.
- Με την 7^η δέσμη κυρώσεων η ΕΕ επέκτεινε τις εξαιρέσεις από τη γενική απαγόρευση διεξαγωγής συναλλαγών με ορισμένες ρωσικές κρατικές οντότητες και σε ότι αφορά τις συναλλαγές για αγροτικά προϊόντα και τη μεταφορά πετρελαίου σε τρίτες χώρες.
- Με την 8^η δέσμη κυρώσεων επιβλήθηκε απαγόρευση στους υπηκόους της ΕΕ να κατέχουν θέσεις στα διοικητικά όργανα ορισμένων ρωσικών κρατικών ή ελεγχόμενων νομικών προσώπων, οντοτήτων ή φορέων.

2. Κυρώσεις κατά της Λευκορωσίας

- Επέκταση απαγόρευσης εξαγωγής αγαθών διττής χρήσης και απαγόρευση εμπορίας προϊόντων καπνού, ανθρακικού καλίου, ξύλου, τσιμέντου, σιδήρου, χάλυβα, καουτσούκ και ορυκτών προϊόντων.
- Αποσύνδεση τεσσάρων τραπεζών της Λευκορωσίας από το SWIFT (Belagroprombank, Bank Dabrabyt, Development Bank of the Republic of Belarus, Belinvestbank), καθώς και των θυγατρικών τους.
- Απαγόρευση συναλλαγών με την Κεντρική Τράπεζα της Λευκορωσίας που σχετίζονται με τη διαχείριση αποθεματικών ή περιουσιακών στοιχείων και την παροχή δημόσιας χρηματοδότησης για το εμπόριο και τις επενδύσεις στη Λευκορωσία.
- Απαγόρευση εισαγωγής στο χρηματιστήριο και παροχής υπηρεσιών σε σχέση με μετοχές κρατικών φορέων της Λευκορωσίας, σε χώρους διαπραγμάτευσης της ΕΕ από τις 12 Απριλίου 2022.
- Περιορισμός χρηματοοικονομικών εισροών από Λευκορωσία, απαγορεύοντας την τήρηση λογαριασμών Λευκορώσων πελατών από τα κεντρικά αποθετήρια τίτλων της ΕΕ, καθώς και την πώληση τίτλων σε ευρώ σε Λευκορώσους πελάτες.
- Απαγόρευση παροχής τραπεζογραμματίων σε ευρώ στη Λευκορωσία.
- Αναστολή διαδικασίας ένταξης στον ΠΟΕ.